INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
BIBLIOTECA FILOLÒGICA, LXVI

M. Salomé Ribes Amorós

L'obra lingüística d'Alfons Par

BARCELONA
2011

L'obra lingüística d'Alfons Par

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
BIBLIOTECA FILOLÒGICA, LXVI

M. Salomé Ribes Amorós

L'obra lingüística d'Alfons Par

BARCELONA
2011

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Ribes, M. Salomé
L'Obra lingüística d'Alfons Par. — (Biblioteca filològica ; 66)
Bibliografia
ISBN 9788499650494
I. Colón, Germà, 1928- ed. II. Institut d'Estudis Catalans III. Títol
IV. Col·lecció: Biblioteca filològica (Institut d'Estudis Catalans) ; 66
1. Par, Anfòs, 1879-1936 2. Lingüistes — Catalunya — Biografia
3. Lingüística — Catalunya — Història — S. XX
929Par, Anfòs
804.99-56

L'edició d'aquesta obra
ha estat a cura de Germà Colón Domènech,
membre de l'Institut d'Estudis Catalans

© M. Salomé Ribes Amorós
© 2011, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: maig de 2011
Tiratge: 450 exemplars

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Compost per Víctor Igual, SL

Imprès a S.A. de Litografia

ISBN: 978-84-9965-049-4
Dipòsit Legal: B. 15792-2011

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Als meus pares,
i al futur,
que duu els noms de
Nil, Laura, Claus i Carola

Sumari

Sigles 9

1. Introducció 11
   1.1. Aspectes metodològics 13
   1.2. Fonts 16
   1.3. La qüestió de l'ex-libris 22

2. L'home i el seu context 25
   2.1. Una vida intensa 25
   2.2. Una pinzellada sobre economia i societat 56
   2.3. Les institucions 61

3. L'obra no lingüística 105
   3.1. L'obra política, religiosa i social 106
   3.2. L'obra crítica i de traducció 113

4. L'obra lingüística 129
   4.1. El context lingüístic 129
   4.2. Antinormisme 159
   4.3. *Sintaxi catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge* 257
   4.4. Recepció de la *Sintaxi* 286
   4.5. Altres escrits lingüístics 294
   4.6. Recepció d'altres escrits lingüístics 359
   4.7. Estudis inèdits 423

5. Conclusions 439

6. Cronologia 443

7. Referències bibliogràfiques 467
7.1. Obres generals 467
7.2. Obra d'Alfons Par 481

8. Annexos 485
8.1. Annex 1 485
8.2. Annex 2 486
8.3. Annex 3 489

Índex general 493

Sigles

AHCB	Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
ALC	Acadèmia de la Llengua Catalana
AOR	*Anuari de l'Oficina Romànica*
AW	Associació Wagneriana
BAB	*Butlletí de l'Ateneu Barcelonès*
BC	Biblioteca de Catalunya
BCAB	*Boletín del Centro Algodonero de Barcelona*
BCEC	*Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (1891-1938)
BCRIA	*Boletín del Comité Regulador de la Industria Algodonera* (1928)
BDC	*Butlletí de Dialectologia Catalana* (1913-1930)
BDLC	*Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (1901-[1936])
BFPC	*Foment de Pietat Catalana: Butlletí Trimestral de Publicacions i Obres*
BGMB	*Boletín de la Gaceta Municipal de Barcelona* [1913-1931?]
BH	*Bulletin Hispanique*
BRABLB	*Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*
BRAE	*Boletín de la Real Academia Española*
BSAL	*Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana* (1905-1937)
CEC	Centre Excursionista de Catalunya
CMP	Col·legi Major de Pedralbes
CS	*Catalunya Social*
DCVB	*Diccionari català-valencià-balear*
ELLC	ßß«Estudis de Llengua i Literatura Catalanes»
EUC	*Estudis Universitaris Catalans*
GEC	*Gran enciclopèdia catalana*
IEC	Institut d'Estudis Catalans
L&L	*Llengua* & *Literatura*: *Revista Anual de la Societat Catalana de Llengua i Literatura*
OR	Oficina Romànica
RABLB	Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona
RAE	Real Academia Española
RFE	*Revista de Filología Española*
RLR	*Revue de Linguistique Romane*

1. Introducció

Des de fa uns anys sembla haver cobrat vida la idea de dedicar diferents treballs a recuperar estudis de lingüistes catalans que, els primers anys del segle xx, produeixen la seua obra al marge de la cultura oficial, representada per les publicacions que naixen a l'empara de l'Institut d'Estudis Catalans. I si, en un principi, partíem, potser, dels mateixos prejudicis que havien silenciat durant molts anys l'obra dels diferents intel·lectuals allunyats de la normativa establerta —eclipsats, d'altra banda, per la personalitat de Fabra i la seua tasca, tan lloada com indiscutible, de redreçament de la llengua—, l'evolució natural que comporta el procés de creació d'un treball d'investigació ens va dur, de seguida, a eixamplar els nostres objectius, i a reconsiderar el concepte de *antinormisme*, en general, i l'obra d'un dels «dissidents», en particular.

Efectivament, a principis del segle xx, no hi ha encara acord per establir una codificació ortogràfica que satisfaci les expectatives dels homes de lletres de l'època. En aquest context, la puixança del catalanisme polític, la creença dels intel·lectuals noucentistes en la necessitat de la unificació de l'ortografia perquè la llengua catalana esdevingui vehicle apte per a tots els usos, i l'empenta des de la Diputació amb la creació de la Secció d'Estudis Filològics de l'IEC, aconsegueixen que triomfi la campanya lingüística iniciada per *L'Avenç* anys enrere, i que es promulguin les *Normes ortogràfiques* de 1913.

Des d'aquest moment, tots els que no s'acullen a la normativa oficial queden relegats. La nostra intenció era aprofundir en els motius que havien dut un grup d'intel·lectuals a no acceptar aquestes *Normes*, i també volíem endinsar-nos en el període apassionant de fixació de la llengua, perquè es tractava d'una època plena de contradiccions, que ens sorprenia i fascinava alhora. Amb aquest punt de partida ens vam acostar a la figura d'una personalitat rellevant amb una obra important però de la qual no s'havia fet cap estudi en profunditat, Alfons Par, un gramà-

tic autodidacte que havia decidit fer de l'antinormisme bandera i que havia publicat la seua obra principal, *Sintaxi catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge* (1923), a Alemanya, perquè no gaudia del suport institucional.

De l'autor i d'aquest llibre en coneixíem poca cosa. Quant al primer, ja vam dedicar el nostre treball d'investigació (1988) a aproximar-nos a la seua biobibliografia, la qual ens va permetre adonar-nos que, a banda de la gramàtica que volíem estudiar, hi havia altres facetes de la vida de Par i altres estudis importants en els quals ens semblava que s'havia d'aprofundir perquè podien contribuir a donar a conèixer una mica millor una època de què s'ha parlat molt, però gairebé en exclusiva des de la banda de la reforma gramatical i lingüística que es va dur a terme. Ens venia de gust aprofundir en l'altra banda, en aquells que han estat considerats *indisciplinats* i, de retruc, *antipatriotes*, i de pas contribuir a la revisió del concepte de *antinormisme*, buscant en els textos del nostre autor les claus per comprendre les motivacions que impulsen un important grup d'intel·lectuals a mantenir-se ferms en una actitud a contracorrent.

Amb aquesta idea de fons trobem que el terme *antinormisme* ha estat qüestionat recentment per altres investigadors que han estudiat, recuperat i valorat l'obra d'altres gramàtics i intel·lectuals de l'època (Barnils, Miquel i Planas, Calveras...), o anteriors (Petit i Aguilar, Febrer i Cardona, Bofarull...), tant si segueixen com no els postulats institucionals. Així doncs, aquest estudi s'emmarca en un context de recuperació de l'obra de diferents lingüistes que, al marge de l'Institut, presenten unes gramàtiques dignes de ser estudiades, i de donar a conèixer, en la mesura que sigui possible, un autor que ens ofereix una obra singular en l'època, ja que és un tractat centrat en la sintaxi. I si aquest procés de recuperació de diferents tractats gramaticals es produeix des de fa uns anys, potser és perquè, un cop consolidada la reforma ortogràfica, s'ha arribat a un període de maduresa, en què l'interès dels investigadors es pot centrar en altres aspectes que no siguin necessàriament la normativització de la llengua.

La *Sintaxi* de Par, en principi, sembla una gramàtica històrica més, com n'hi ha d'altres, perquè està basada en un autor medieval. Tanmateix, és un estudi sintàctic innovador en les lletres catalanes per la manca de tradició sintàctica fins en aquell moment, que l'autor completa amb altres estudis morfològics i, en menor grau, fonètics i gràfics, i amb una proposta ortogràfica no formulada en cap manual, però que es dedueix dels seus escrits. A banda de l'estudi de l'obra de Metge, descrivim la resta d'estudis lingüístics de Par —*Curial e Guelfa*, els relatius *qui* i *que*, i diversos escrits de tema medieval—, que amplien la visió de conjunt d'un home que dedica una part important de la seua vida a la investigació lingüística.

Alfons Par no fa propostes per codificar la llengua moderna. Creu que si no s'hagués interromput la tradició a causa de la decadència —concepte qüestionat

en els darrers anys però perfectament vàlid en l'època del lingüista—, el català ens hauria pervingut tan precís de forma com la resta de les llengües romàniques. Per tant, no l'interessa tant la unificació ortogràfica, com l'intent desesperat de conservar un model de llengua que per a molts intel·lectuals, especialment per a aquells que es mouen en el cercle de l'IEC, ha quedat totalment desfasat i no serveix per a la construcció d'una llengua moderna, útil per a tots els usos, i nacional.

L'obra de Par té certa repercussió en l'època —tot i que a l'autor se li retragui el manteniment d'una ortografia tradicional— i també en els darrers anys, en què ha estat revisada parcialment, a la qual cosa han contribuït, sens dubte, l'aparició d'estudis d'altres personalitats coetànies i la mentalitat preclara de gramàtics actuals que no han caigut en el tòpic de rebutjar l'obra sense conèixer-la i han trobat que Par havia apuntat alguns encerts. Ens trobem, doncs, davant una obra que, a priori, es presenta força atraient. Cal aclarir en aquest punt que, en el llarg recorregut en el procés d'investigació que ha conduït a la redacció d'aquest treball, han aparegut escrits de Francesc Feliu i Narcís Iglésias que s'avancen a la reivindicació de la recuperació de la figura de Par, sobretot el primer, que recull en el seu article la correspondència de Par a Miquel i Planas. En aquest sentit, ens satisfà que altres investigadors s'ocupin de la figura de Par, i ens pesa la responsabilitat de la idea llançada per ells de la necessitat de l'estudi de la seua obra.

Com que Par no gaudeix del suport oficial pel caràcter antinormatiu que presenta en totes les seues propostes, no es coneix gairebé res de la seua vida i hem cregut que és fonamental, abans d'endinsar-nos en la descripció lingüística, aproximar-nos als trets biogràfics que configuren el caràcter i l'evolució de l'autor —tenint en compte, a més, que es dedica al món de les lletres a banda de la seua ocupació principal, el negoci del cotó, i que participa en un gran nombre d'entitats d'especial rellevància en l'època—, per continuar després amb l'exposició de tota l'obra de Par que hem pogut trobar, amb una principal incidència en l'obra lingüística, considerant que els documents escrits són el millor testimoni del pensament del gramàtic i d'un període ric en controvèrsies de les quals va ser, potser, involuntari protagonista.

1.1. Aspectes metodològics

Com que hem volgut donar una visió àmplia de la vida i obra de Par, hem estructurat el volum en tres capítols centrals (2, 3 i 4), que recullen, successivament, el segon, les dades biogràfiques més importants i el context en què Par desenvolupa la seua obra, i els dos següents, l'obra política, religiosa i social, crítica i de traducció, i l'obra lingüística, en els quals es palesen les tres facetes més importants de la creació de l'autor. Hi hem afegit una taula cronològica, en què, al cos-

tat de les dades més representatives de la biobibliografia de Par —en principi, només les comprovades documentalment o les facilitades per una de les seues filles—, hem adjuntat dos columnes per situar els principals esdeveniments del segle XIX i primers anys del XX en els camps històric i lingüístic, perquè ens ha semblat important contextualitzar tots els estudis que hem consignat. Hem precedit aquests capítols d'una introducció, en què hem inclòs les fonts que ens han facilitat la recerca. I com a epíleg, hi incorporem alguns textos de difícil consulta, recollits en tres annexos.

Hem distribuït els capítols començant per allò que és més proper a l'autor, la seua vida i el context en què es mou, perquè, si en qualsevol persona són una faceta fonamental, en el cas de Par és important per conèixer el marc que l'envolta, la seua formació intel·lectual i les relacions personals que estableix, i que, per tant, condicionen la seua obra. Evidentment, el capítol més extens és el dedicat a l'obra lingüística, però també ens ha semblat interessant ressenyar, tot i que sigui de manera molt breu, la resta de textos que Par va publicar, tant els de temàtica política, religiosa i social com els dedicats a Shakespeare; en primer lloc, perquè són representatius del pensament del nostre protagonista i perquè el lingüista va ser un reconegut especialista en l'obra del dramaturg anglès; en segon lloc, perquè en la majoria dels seus escrits introdueix idees sobre la seua concepció de la llengua, i, finalment, perquè és molt important entendre el seu pensament polític per comprendre la seua posició davant la llengua i el paper que juga en les diferents institucions de què forma part. Hi hem afegit, a més, en el capítol dedicat a la crítica, els escrits sobre teatre i tres ressenyes de Par de què tenim constància.

Quant a la distribució interna dels capítols, en general els apartats comencen amb una introducció que tant pot ser una explicació metodològica com una visió general del període o del tema, que, de vegades, pot semblar supèrflua o excessiva. La intenció és situar el context exacte, tot i que, alguns cops, això impliqui insistir en aspectes ja coneguts.

Altres aspectes a tindre en compte són que, en alguns apartats, hem inclòs també conclusions parcials per donar compte d'aspectes que semblaven massa envitricollats després d'una acumulació de dades. I per acabar aquest apartat, cal afegir que hem donat la referència completa de les fonts bibliogràfiques citades la primera vegada, i després, en general, hem emprat el sistema de notació bibliogràfica (autor, any edició, pàgina), encara que, en alguns capítols hem simplificat la notació i hem prescindit de l'al·lusió a l'autor —sobretot si es tracta d'una sola obra—, o l'hem canviat per la referència al paràgraf (§), en lloc de la pàgina, cosa que hem aclarit a l'inici del capítol. Hi ha referències bibliogràfiques que no apareixen en la bibliografia final i sí a peu de pàgina, perquè són citades per diferents autors, però no les hem consultat. Quant a les dades biogràfiques a peu de pàgina, són bàsicament de la GEC, tot i el risc de simplificació que això compor-

ta, que assumim, i pel que fa a les referències lèxiques, ens hem servit del DCVB o del DIEC per buscar el significat dels arcaismes.

En l'aspecte formal, hem respectat l'ortografia original de Par, tot i les evidents contradiccions que apareixen en els seus escrits tant per causa de les diferents etapes per què passa el gramàtic barceloní com per la manca d'un sistema ortogràfic unificat.[1] En l'apartat 4.2.5 hem intentat caracteritzar les *normes* de Par. Les cursives i qualsevol altra notació tipogràfica són, si no és diu el contrari, les originals dels escrits.

Per acabar aquest primer apartat, volem agrair el suport i l'ajut de les persones sense les quals no hauria estat possible dur a terme aquesta tasca. En primer lloc, a Amadeu Viana, que ens va iniciar en el tema i ens va obrir una nova perspectiva d'anàlisi i de reflexió, per la seua confiança en les nostres possibilitats i la seua paciència. També, a tots els qui ens han facilitat aquella dada, de vegades, imprescindible, de vegades, aparentment insignificant, o que ens han assessorat en la consulta d'articles: A. M. Badia i Margarit, Mila Segarra, Joan Solà, Víctor Martínez-Gil, Joan Miralles, Francesc Feliu, Alfred Agustí, Xavier Macià i, particularment, Gemma Rigau, Joan Julià i Jordi Ginebra. I en un apartat especial, volem destacar l'ajut de la filla d'Alfons Par, Cecília, que ens va obrir les portes de casa seua i ens va recordar la figura del pare i home de família, i la revisió de l'original que ha fet Germà Colón.

Volem agrair, a més, la tasca del personal dels centres on hem passat hores buscant la informació que ens ajudés a donar cos al nostre treball: la Sala de Reserva de la Biblioteca de Catalunya, l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, l'Arxiu d'Història de la Ciutat, l'Ateneu Barcelonès, la Biblioteca Balmes i sobretot el Col·legi Major de Pedralbes. I tenint en compte que hem dut a terme la recerca des de Lleida, volem agrair també al SOD de la Biblioteca de la Universitat de Lleida les facilitats que ens ha proporcionat per fer-nos arribar les publicacions que hem necessitat, la rapidesa amb què ha atès les nostres demandes i la col·laboració que sempre ens ha ofert.

Sense, però, la disponibilitat dels qui han posat fil a l'agulla per resoldre els nostres dubtes tècnics, ens hauria estat molt difícil dur a terme aquesta empresa. Per això, volem donar les gràcies a Arboló Monell, Lluís Monell, Rosa M. Roigé, Josep-Enric Teixidó, Ermengol Tolsà, i, especialment, a F. Xavier Ribes, Xavier

1. És així que, només basant-nos en algunes cartes, trobem fins i tot una paraula escrita de tres maneres diferents en el mateix document (*axo*, *axò*, *axó*) o altres exemples d'accentuació diversa (*tornàrmeles*/*enviimeles*; *comprobació*/*generalisació*), de morfologia verbal (*llegexi*/*deixi*), d'adjunció pronominal (*adresar-li*/*escriureli*), de preposicions (*pera*/*per a*)... Es tracta, però, d'exemples extrets de les cartes de 1906, abans de la reforma ortogràfica de l'IEC, la qual cosa palesa la necessitat d'unificació.

A banda d'aquestes vacil·lacions, posteriorment Par es mostra prou coherent en l'ús d'un model d'ortografia allunyat de les *Normes* de l'IEC.

Noguero i Eulàlia Huguet. Afegim, a més, que els errors formals o de contingut, que, sens dubte, conté aquest treball són únicament responsabilitat de l'autora.

Finalment volem fer extensiu el nostre agraïment a aquells qui, en l'àmbit afectiu, han estat al nostre costat, i a aquells qui, fins i tot sense proposar-s'ho, ens han ajudat, amb les seus idees o la seua empenta, a tirar endavant aquest projecte, i ens han precedit en aquesta aventura d'intentar donar a conèixer una part de la nostra història, durant massa temps injustament oblidada.

1.2. Fonts

La diversitat de temes que hem tractat en aquest treball, a causa de les diferents activitats que va desenvolupar Alfons Par en l'àmbit lingüístic i extralingüístic, ens ha dut a recórrer a diverses fonts per tal d'aconseguir que aquest estudi arribés a bon port.

Pel que fa al marc històric, hem buscat, en llibres d'història de Catalunya i de Barcelona, en monografies sobre el tema, i en publicacions (revistes, diaris i butlletins) de l'època, d'una banda, informació general sobre el període que envolta el personatge estudiat i, de l'altra, informació particular sobre l'evolució de la indústria cotonera, la composició dels diferents ajuntaments durant l'època de la dictadura de Primo de Rivera, i els primers dies de la Guerra Civil, que són els aspectes que estan més relacionats amb la faceta laboral de Par.

Quant al paper del gramàtic en les diferents institucions de què va ser membre, hem seguit les seues passes a través dels diferents butlletins de les entitats a què pertanyia (Centre Excursionista de Catalunya, Ateneu Barcelonès, Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i Foment de Pietat Catalana), i dels anuaris de l'IEC, de la Institució del Teatre i de l'Oficina Romànica. També hem escorcollat, a la recerca de dades, els monogràfics sobre el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana i el Primer Congrés Excursionista Català, el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (BDLC) i el *Butlletí de Dialectologia Catalana* (BDC), i, més superficialment, el *Boletín de la Real Academia Española* (BRAE) i el *Bolletí de la Societat Arqueológica Luliana* (BSAL). Hi hem descobert escrits menors, però també estudis lingüístics interessants, alhora que hem pogut extraure'n retalls de la vida del lingüista.

Hem consultat, a més, els estatuts de totes les entitats ressenyades, així com documentació del Liceu. Tot i que en algunes ocasions la recerca no ha aportat dades significatives sobre el personatge estudiat,[2] sí que ens ha permès conèixer la filosofia de les agrupacions de què el gramàtic barceloní formava part.

2. Per exemple, no hem pogut corroborar, tot i que és una hipòtesi plausible tant per l'extracte familiar de Par com per la seua vocació musical, si Par era soci del Liceu.

Pel que fa a l'Associació Wagneriana (AW), hem trobat informació en publicacions com la *Revista Musical Catalana*, en el monogràfic de Janés[3] i en els documents originals que tant la Biblioteca de Catalunya com l'Arxiu Històric de la Ciutat guarden en els seus arxius. Concretament a la Sala de Reserva de la Biblioteca de Catalunya es poden trobar dos capses que recullen importants mostres de l'activitat de la Wagneriana fins a l'any 1913: papers en blanc amb el logotip de l'Associació, programes d'audicions, concerts i recitals, un butlletí per fer-se soci de l'entitat, invitacions, els estatuts, convocatòries de juntes ordinàries, la presentació del mètode de cant del mestre Ribera, els programes del Festival del Centenari de Wagner, els preus de les entrades, el menú del dinar commemoratiu d'aquest Centenari (en francès) i altres menús d'àpats oferts en honor de mestres que van participar en activitats del centre, entre els quals destaca la «Festa d'honor endreçada an en Joaquim Pena» (5 juny 1913), que signa, a més de l'AW, Joan Par. Quant a Alfons Par, hi ha els programes de les dos conferències sobre Shakespeare que va dur a terme el 16 de maig de 1904 i el 25 de juny de 1906, en ambdós casos a tres quarts de deu de la nit.

L'Arxiu Històric de la Ciutat també guarda, en una capsa, originals de l'Associació, amb alguns documents que ja trobàvem a la Biblioteca de Catalunya, com els programes dels concerts del Centenari de Wagner. Algunes de les novetats més importants són els «programes per a posar en circulació partitures completes pera cant i piano, am lletra catalana dels drames lirics de R. WAGNER» que signen Alfons Par, com a president, i Fortià Vilaseca, com a secretari, referits a *Lohengrin* (18 octubre 1905) i a *Els mestres cantaires de Nuremberg* (1 juliol 1906), o els documents posteriors a 1913, entre els quals trobem els programes dels concerts que es duen a terme al Liceu durant la quaresma de 1922, el 25 i 29 de març i l'1 i el 5 d'abril, protagonitzats per l'Orquestra Pau Casals —fundada l'any 1920 pel famós violoncel·lista, amb un patronat que n'assegurés la independència econòmica mitjançant donacions de protectors, dels quals Par en podria ser un—, dirigida pel mestre Serge Koussevitzky.

L'Ateneu Barcelonès mereix especial atenció per la biblioteca de què gaudeix. La investigació en aquesta institució ens ha fornit la data exacta en què Par va fer-se'n soci, però sobretot ens ha orientat sobre les publicacions que podria haver consultat en l'època i sobre les lectures que, com a soci de l'entitat, tenia a l'abast i de les quals, de ben segur, va poder treure profit.

I aquesta no és l'única entitat d'on hem pogut extraure informacions valuoses: la Biblioteca de Catalunya (BC) i l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB) han estat sovint llocs que hem visitat buscant les publicacions que necessitàvem. A l'AHCB, sobretot, hi hem trobat diaris i revistes de l'època, així com el *Boletín de la Gaceta Municipal de Barcelona*, imprescindible per al capítol

3. Alfonsina JANÉS (1983), *L'obra de Richard Wagner a Barcelona*, Barcelona, Rafael Dalmau.

sobre l'etapa de Par com a regidor, o els butlletins que tenen a veure amb la seua activitat industrial. La BC ha estat, sens dubte, la institució que ens ha proporcionat la bibliografia bàsica de Par, però, a més, la seua Sala de Reserva guarda alguns manuscrits del lingüista difícils de localitzar, de vegades, perquè es troben sota el nom d'altres protagonistes: Fons Manuel de Montoliu o Epistolari Jaume Massó i Torrents,[4] per exemple. En aquest sentit, cal remarcar que en la Secció de Manuscrits de Miquel i Planas, hi ha documents que, per la lletra, semblen de Par.

Pel que fa a escrits personals, d'una banda, hem hagut de recórrer als escassos papers que, manuscrits la majoria, es troben a l'arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (RABLB), entre els quals hem pogut localitzar algunes notes privades, correspondència de Par com a secretari de l'Acadèmia i papers oficials de secretaria, i el certificat que l'acredita com a nou acadèmic. Per citar aquestes referències dins el treball hem recorregut al sistema (RABLB, data).

De l'altra, ens ha ajudat molt, la troballa, en el Col·legi Major de Pedralbes (CMP),[5] de part dels llibres i altres documents que havien pertangut a Par, entre els quals ens han estat molt útils uns quaderns del batxillerat del lingüista, que confirmen que havia estudiat als jesuïtes, i la publicació *Els Amics d'Europa*, on llegim dos articles seus sobre la guerra europea que esmentem en el capítol 3. Quant a documents diversos, hi destaquem una carpeta amb els resultats estadístics de les seues recerques sobre els relatius, classificats per segles.

Al CMP hi ha molts llibres i documents sense classificar. En seleccionem només uns quants, exposant-los *grosso modo* i citant-ne alguns exemples, perquè es vegin els interessos de Par: gramàtiques i tractats de fonètica, *Gramática latina*, *La reconstrucció del llenguatge literari* (1925) de Calveras, *Grammaire de l'ancien provençal* (1921) d'Anglade; manuals, *Compendio de filosofía*, *retórica y poética*, *geometría y trigonometría*; llibres per aprendre idiomes, *Método de francés*, *English method*, *Deutsch für Ausländer*; volums recopilatoris de butlletins i memòries, BDC, RFE, *Memorias de la RABLB*, anuari de l'IEC; diccionaris, *Aguiló*, *Webster's*, DCVB (dos volums i fascicles solts); novel·les catalanes, *Tirant lo Blanch*, *Le songe* (1889); obres de teatre o assajos sobre el tema, *The fair maid of Perth* (1908), *The essays of Elia* (1911); obres de Shakespeare o sobre el dramaturg, *Romeo & Juliet* (1899), *Shakespearean representation, its laws and limits*; traduccions d'obres de Wagner, *La Walkirya* (1903), *Lohengrin* (1905); obres religioses, *Breviarium Romanum*, *Imitación de Cristo*; part de la seua obra, discursos d'entrada a la RABLB (el seu i el de Montoliu), *Representaciones shakespearianas en España* (quatre

4. De fet, en aquest cas, la informació no és rellevant. Només hi ha una targeta de visita manuscrita el text de la qual és: «*Alfons Par* felicita coralment à D. J. Massó y Torrents, per haver sigut el·legit soci de la Academia de Bones Lletres, 21-3-1902.» (Marquem en cursiva el nom imprès.)

5. Devem aquesta informació al doctor Jordi Ginebra, al qual agraïm que ens l'hagi facilitat.

exemplars del volum I), *Examen de consciencia catalanista* i *Miscelánea dedicada a Mn. Alcover*; discursos de recepció a la RABLB, Casades i Gramatxes, Elías de Molins, Carreras i Candi, Barnils; llibres de Miquel i Planas, *Els cent aforismes del bibliòfil*, *La llegenda del llibreter assassí de Barcelona*; col·leccions, «Nova Biblioteca Catalana», «Obra del Cançoner Popular de Catalunya»; llibres de tema divers, *Mon système: 15 minutes de travail par jour pour la santé*, *Scottish clan tartans*, i la *Revista de Bibliografia Catalana*, a més de mapes i plànols i alguns rebuts o invitacions, per exemple, guardats entre les pàgines dels llibres.

També ens han estat de gran ajut les cartes que es conserven del gramàtic i que han estat recollides per diferents investigadors. D'una banda, hi ha les que es poden trobar originàriament a la tesi doctoral de Joan Julià, algunes de les quals han estat reproduïdes posteriorment en dos publicacions. Es tracta concretament de deu cartes de Par: quatre a Antoni M. Alcover —Joan Julià (2000), *L'inici de la lingüística catalana: Bernhard Schädel, Mn. Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans. Una aproximació epistolar, 1904-1925*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat—, dos a Manuel de Montoliu —Joan Julià (1986*b*), *Mossèn Antoni M. Alcover i l'Obra del Diccionari a la llum dels epistolaris de Barnils, Griera i Montoliu*, Tarragona, Diputació Provincial—,[6] quatre a Josep Pijoan, secretari de l'IEC —Joan Julià (1986*a*), *L'inici de la lingüística catalana: Una aproximació epistolar 1904-1925*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona. També són interessants dos cartes més en què es parla de Par, una de Montoliu a Ramon Miquel i Planas (Julià, 2000, p. 359-360), i una altra de Pere Barnils a Montoliu (Julià, 1986*b*, p. 321).

Francesc Feliu i Narcís Iglésias són dos investigadors gràcies als quals també hem pogut apropar-nos a la correspondència de Par: en el primer cas es tracta de cartes adreçades a Miquel i Planas, i publicades sota el títol «Contribució a l'estudi d'Alfons Par. Epistolari amb Ramon Miquel i Planas» (1997), a *Miscel·lània Germà Colón*, *7*, col·l. «ELLC», núm. XXXIV (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 159-184). En el segon cas, molt més recent, Iglésias, en *L'obra lingüística de Josep Calveras Santacana* de 2001 (Universitat de Girona, tesi doctoral), no solament introdueix la correspondència de Par a Calveras, sinó que també, mitjançant altres documents epistolars, històrics i lingüístics ofereix una visió global del primer terç del segle XX.[7] Finalment, a l'Arxiu del Regne de Mallorca, on es guarda actualment la famosa calaixera d'Antoni M. Alcover, hi ha unes quantes cartes inèdites de Par a Francesc de B. Moll, que només esmentem de passada perquè seran objecte d'un altre estudi.

6. Aquestes cartes les vam consultar també al Fons Manuel de Montoliu de la Biblioteca de Catalunya, Secció de Manuscrits, Barcelona, 1924-1925.

7. A la tesi d'Iglésias devem la troballa dels articles de Par publicats a *Catalunya Social* (v. 3.1.2).

Gràcies a tota aquesta relació epistolar coneixem alguns dels viatges de Par, l'actualitat de les entitats on treballa o, a voltes, el seu delicat estat de salut; ens endinsem en reflexions sobre temes lingüístics o personals; seguim la seua feina a l'Ajuntament de Barcelona; apreciem la seua relació amb altres estudiosos de l'època, i, finalment, tenim una visió dels seus projectes i de la seua manera de treballar. Volem remarcar aquí la importància que la consulta d'aquestes cartes ha representat per a l'elaboració d'aquest estudi, ja que gràcies a la correspondència recollida, encara que no faci referència directa a Par, podem conèixer millor els punts de vista dels remitents i els comentaris (de vegades, viscerals) que sorgeixen i que permeten establir un entrellat de relacions que ens ajuden a endinsarnos en una època de convulsions i incerteses.

Quant a la resta de la informació personal, Cecília, una de les filles de Par, ens en va poder oferir a bastament, però la relació tan propera i el fet de ser fruit del record d'una infantesa ja llunyana, ens permet capir una visió del gramàtic, bàsicament, subjectiva i molt fragmentada, sobretot pel que fa a aspectes ideològics. Per la filla reafirmem trets del caràcter del pare que ja havíem intuït en llegir part de la seua obra, però també coneixem aspectes personals com les dates de la celebració de la seua boda o les del naixement dels seus fills. Malauradament, amb posterioritat, Cecília, pel seu delicat estat de salut, no ens va poder aclarir alguns dubtes que van anar sorgint durant la redacció del nostre text.

Tanmateix, el gruix del treball està constituït per l'estudi de l'obra lingüística d'Alfons Par, per la qual cosa la major part de les fonts que hem consultat giren al voltant d'obres gramaticals o d'escrits sobre la situació de la llengua en el segle XIX i en el primer terç del segle XX. En aquest sentit, la base de la recerca s'ha centrat en l'estudi dels llibres a què Par fa referència en la seua *Sintaxi* o en *Curial e Guëlfa*, els quals han estat, de vegades, difícils de trobar;[8] en articles i treballs fets tant a principis de segle com posteriorment, però que tenen com a marc la reflexió sobre aquella època, i en publicacions posteriors en què buscàvem la recepció de l'obra de Par en altres monografies i tractats.

Aquesta part, precisament, no pretén ser exhaustiva, perquè en molts llibres on es tracten aspectes sintàctics hi ha la possibilitat que es faci una petita referència a Par, de vegades gairebé insignificant per la seua repercussió científica —ja que en alguns casos apareix esmentat, però únicament per rebatre'n alguna teoria—, però important per l'abast que ateny la seua obra. Hem de remarcar en aquest punt el

8. Hem hagut de recórrer a les biblioteques de les universitats de Castella-la Manxa i de Bamberg (Baviera, RF Alemanya) per localitzar obres de caràcter gairebé únic a causa de la seua antiguitat i especificitat: respectivament, Arsène DARMESTETER (1897), *Cours de grammaire historique de la langue française. Quatrième partie: Syntaxe,* París, Librairie Ch. Delagrave; Jules JEANJAQUET (1894), *Recherches sur l'origine de la conjonction «que» et des formes romanes équivalentes*, París, H. Welter, Leipzig, G. Fock, i Neuchatel, Librairie Attinger Frères.

seguiment de les gramàtiques històriques posteriors a Par i l'obra d'altres autors com Solà, que en els seus *Estudis de sintaxi catalana*[9] dedica molts dels seus comentaris a comparar les aportacions dels diferents gramàtics —entre els quals destaca la figura de Par—, a aspectes conflictius de sintaxi catalana que Solà analitza.

Pel que fa al capítol sobre el sistema lingüístic emprat per Par, hem recorregut als seus escrits, buscant de primera mà si era coherent en l'aplicació de les descripcions que ell mateix aportava. Però hem consultat, alhora, les diferents normes i regles editades per l'Acadèmia de Bones Lletres, l'Acadèmia de la Llengua Catalana i l'Institut d'Estudis Catalans. També ens ha estat molt útil, entre d'altres, el llibre de Mila Segarra *Història de l'ortografia catalana* (1985).[10] Amb totes aquestes dades hem intentat afitar el codi gramatical del lingüista, però no ha estat una tasca fàcil a causa dels nombrosos canvis i vacil·lacions que es produeixin en els seus escrits, tant diacrònicament com sincrònica.

Un dels vessants importants en la vida del nostre gramàtic és la seua faceta de crític i traductor, tot i que, en aquesta publicació, la tractem molt breument, perquè no és la part central que volem destacar. Així i tot, hem resseguit la seua bibliografia sobre Shakespeare, i també les referències i comentaris a l'obra de Par sobre el dramaturg anglès que han aportat altres autors, centrant-nos especialment en l'obra de Ramon Esquerra *Shakespeare a Catalunya* (1937).[11]

Un altre vessant que podria haver estat molt fructífer hagués pogut ser el món de l'edició. L'any 1933[12] va aparèixer una versió de *Curial e Guelfa*,[13] editada conjuntament per Miquel i Planas i Par, amb la qual va iniciar-se una col·laboració que malauradament va acabar abans que altres projectes editorials prenguessin forma. Així vam resseguir els *Ensayos de bibliofilia reunidos y publicados con motivo de los XXV años de vida editorial del autor* (1929)[14] de Miquel i Planas, i altres obres de l'editor a la recerca de projectes editorials dels dos col·legues.

I relacionat amb el bibliòfil també ens ha interessat el món dels ex-libris, mitjançant un dels seus col·laboradors en el disseny de portades i d'ex-libris, el dibuixant de reconegut prestigi Josep Triadó i Mayol. La investigació en el significat de l'ex-libris de Par, fet per l'artista, ens ha dut a la tesi doctoral de Yebra,[15] que descriu amb detall aquest petit exemple de manifestació artística.

9. Joan Solà (1980*a*), *Estudis de sintaxi catalana*, Barcelona, Edicions 62.
10. Barcelona, Empúries.
11. Barcelona, Publicacions de la Institució del Teatre.
12. Sobre la data de publicació, v. el capítol dedicat a l'edició del volum esmentat, v. 4.5.8.
13. Alfons Par (1932*a*), *Curial e Guelfa: Text del XV^en^ segle reproduhit novament del Codex de la Biblioteca Nacional de Madrid per R. Miquel y Planas ab estudis y notes del mateix y de Anfòs Par*, Barcelona, col·l. «Biblioteca Catalana».
14. Barcelona, Casa Miquel-Rius.
15. Joan-Lluís de Yebra (1986), *Els ex-libris dibuixats per Josep Triadó y Mayol*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, Departament d'Història de l'Art (tesi doctoral dirigida per Santiago Alcolea).

Ara bé, la principal font d'on han sorgit la major part de les informacions que hem utilitzat són els escrits de Par, que, directament o indirecta, ens forneixen de les seues idees, el seu pensament i la seua concepció lingüística. Gràcies a l'aprofundiment en l'estudi de la seua obra i de tot allò que l'envolta hem pogut comprendre millor una època oberta a la polèmica, rica en controvèrsies i de gran importància per a l'esdevenidor de la llengua catalana, i hem pogut acostar-nos a un moment privilegiat des del punt de vista de la codificació ortogràfica i del que això significa per a molts estudiosos que manifesten obertament el seu desacord davant la postura oficial.

Finalment, seguint els passos de Par, hem escorcollat llibreries de vell buscant gramàtiques i tractats lingüístics de l'època per a la nostra biblioteca particular, i ens dol no haver tingut èxit a l'hora de trobar la *Sintaxi*,[16] document bàsic per al nostre treball que va servir d'excusa per iniciar aquesta recerca i que ha estat un dels llibres de capçalera que ens han acompanyat durant tot aquest temps. Aquesta gramàtica i els altres escrits lingüístics de Par han estat la font principal que ha alimentat bona part d'aquestes pàgines, però, malauradament, de la majoria només n'hem pogut emprar una versió fotocopiada.

1.3. La qüestió de l'ex-libris

Par disposava d'un ex-libris que es conserva dins la col·lecció de gravats de la Sala de Reserva de la Biblioteca de Catalunya. Es tracta de l'ex-libris núm. 97 de Josep Triadó i Mayol,[17] datat l'any 1906, de 120 × 56 mm,[18] en negre sobre fons blanc, amb el lema «ex libris Alfons Par: el llibre fa l'home», que en la fitxa de la Biblioteca duu la descripció: «Gran plat damunt una foguera formada per llibres. Dins el plat figures humanes amb llibres i a la part superior emblema masònic».

Aquesta descripció ens va permetre, d'una banda, apropar-nos a l'interessant camp de la il·lustració de principis del segle xx[19] i, de l'altra, iniciar una tímida

16. Alfons Par (1923), *Sintaxi catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge*, Halle an der Saale, Verlag von Max Niemeyer.

17. Josep Triadó (1870-1929) esdevingué un dels il·lustradors més importants de començaments de segle i col·laborà intensament amb Miquel i Planas en el camp de la bibliofília. Excel·lí en el camp dels ex-libris: en va fer 275, els primers dels quals va reunir l'any 1906 en una de les curiositats de la bibliofília modernista, el *Primer llibre d'ex-libris d'en J. Triadó, text d'en Ramon Miquel y Planas*, Barcelona, Imp. Elzeviriana.

A banda d'aquest ex-libris, la vinculació amb Par ve donada perquè l'any 1928 Triadó dissenya la portada del *Boletín del Comité Algodonero*, decisió en què segurament Par va tindre molt de pes, i l'any 1929 fa la portada de l'edició de Miquel i Planas i Par del *Curial e Güelfa* (1932*a*).

18. Entre els llibres de Par del CMP n'hi ha reproduccions exactes, però de dimensions més reduïdes: 59 × 22 mm.

19. A més del llibre esmentat en la nota 17, vam consultar també Ramon Miquel i Planas (1905), *Los ex libris y su actual florecimiento en España: con* lxxiv *ilustraciones reproduciendo ejempla-*

aproximació al món de la francmaçoneria, ja que la hipòtesi que Par tingués relació amb aquesta societat secreta ens obria una nova línia d'investigació, al mateix temps que ens resultava difícil d'imaginar que un catòlic convençut i militant com ell adoptés els postulats francmaçònics. Efectivament, la lectura de monogràfics sobre el tema,[20] en què es destaca el laïcisme —especialment, l'anticatolicisme— i el pensament polític liberal dels seus practicants, ens reafirma en la nostra hipòtesi sobre la impossibilitat de la possible filiació maçònica del lingüista.

I aquesta intuïció es veu confirmada amb la lectura d'una tesi doctoral dedicada als ex-libris de Triadó, en què trobem la descripció del de Par. Aquest ex-libris està classificat amb les següents dades (Yebra, 1986, p. 257):

> 95. Alfons PAR i TUSQUETS (Barcelona, 1879-1936)
> el llibre // fa l'home / ex libris / ALFONS / PAR [lema]
> 1905/06 [data execució]
> 119 × 57 mm
> Ploma a una tinta
> Triadó // 97 [signatura i número d'obra]
> Composició professional al·legòrica de la lectura selectiva.

Yebra inclou, a més les referències a les publicacions on també apareix catalogat l'ex-libris:

> CT[21] núm. 93
> CS[22] núm. 90
> MAC[23] núm. 244
> BC[24] full 28, núm. 8331

Per l'interès del tema, reproduïm tota la descripció de l'ex-libris de Par de l'autor de la tesi, el qual, en un apartat del seu treball, destaca que la majoria dels

---

res antiguos españoles y extranjeros y modernos de Triadó, Riquer, Diéguez, Cornet, Renart y otros, Barcelona, Tip. Salvat.

20. Hem consultat dos llibres sobre la maçoneria a Catalunya, que no ens han aportat noves dades sobre Alfons Par, però sí que ens han permès conèixer una mica millor el funcionament de les lògies catalanes: Pere Sánchez i Ferré (1985), *La lògia Lealtad, un exemple de maçoneria catalana (1869-1939)*, Barcelona, Alta Fulla; i Pere Sánchez i Ferré (1993), *La maçoneria en la societat catalana del segle xx: 1900-1947*, Barcelona, Edicions 62.

21. Catàleg Triadó: *Edición completa de los ex libris compuestos y dibujados por el artista*, Barcelona, 1916-1924, xi, sèries (AHCB).

22. Catàleg Salom: María Victoria Salom (1976), «José Triadó Mayol», *Estudios Pro Arte* (Barcelona), núm. 7 i 8 (juliol-desembre), p. 6-23 (AHCB).

23. Catàleg MAC: Biblioteca dels Museus d'Art de Catalunya, col·l. «A. de Riquer» i «J. Triadó».

24. Catàleg BC: Biblioteca de Catalunya, col·l. «F. J. Miracle». Sala de Reserva.

comitents interessats per l'exlibrisme treballen en professions liberals relacionades amb el món literari i les arts plàstiques i decoratives. El primer grup inclou des d'escriptors, editors i impressors fins a llibreters i bibliòfils (Yebra, 1986, p. 10):

> La fórmula *nihil obstat quonimus imprimatur* amb què els censors eclesiàstics donaven el vist-i-plau per a l'edició d'un llibre, ha estat transformada en aquest cas en un foc purificador encès per la mà del possessor de l'ex-libris: el filòleg, musicòleg, polític i comerciant catòlic Alfons Par.
>
> La composició, tancada pels extrems verticals amb uns textos ressaltats per l'ornamentació vegetal externa, connecta el mot e*x-libris* i el nom del posseïdor amb la part superior, on apareix el sol —la llum— amb el símbol de Déu i un llibre obert a l'interior. El que uneix Alfons Par i Déu és, en aquesta marca, el llibre —«el llibre fa l'home», diu la llegenda—, però el correcte camí que ha de seguir passa forçosament per la selecció acurada de les lectures, solament unes poques el podran dur cap a Déu, les altres cal destruir-les o purificar-les, com van fer el capellà i el barber amb la biblioteca del Quixot.
>
> Tant el sentit selectiu dels llibres com la presència de Déu són dues clares referències a la personalitat d'Alfons Par. D'una banda, els llibres que llegeixen les figures al·ludeixen, potser a l'interès del possessor per l'obra shakespeariana i, de l'altra, la presència de Déu, motiu fonamental en l'ex-libris, també és reflecteix a la seva intensa vida religiosa que el portà a ésser un dels membres més actius del Foment de Pietat Catalana.
>
> L'ex-libris, però, també ofereix una segona lectura, que ratifica el que acabem d'exposar. Si dividim el conjunt horitzontalment per la línia que dibuixa la vora de la caldera, observarem que separem la composició en dues parts il·luminades respectivament pel sol —Déu—, a dalt, que també il·lumina les tenebres del fons, i el foc, a baix; de manera que a la part inferior es destaca la foguera de llibres encesa per la petita flama que sorgeix del medalló que emmarca els textos, i la superior és constituïda per un conjunt de figures que, disposades en forma de triangle o piràmide, són superades per una altra coronada de llorer amb el símbol diví esmentat.

Com es pot constatar, doncs, després d'aquesta descripció tan acurada, la relació amb la maçoneria sembla que s'esvaeixi totalment. Tanmateix, tot i el nostre escepticisme respecte del tema, la línia encetada pels descriptors de la Biblioteca de Catalunya sobre la possible vinculació de l'ex-libris de Par amb la maçoneria queda oberta.

2. L'home i el seu context

2.1. Una vida intensa

2.1.1. *Apunts biogràfics*

Alfons Par, que signa les seues obres com a Anfòs, Anfós o Alfonso,[25] neix un dia de juliol de 1879,[26] a Barcelona, en el si d'una família burgesa d'industrials, comerciants i lletrats.

És fill d'Ildefons Par i Pérez i de Dolors Tusquets i Maignon i és el setè de vuit germans. Joan, Antoni, Manel, Montserrat, Pilar, Ildefons i Ramon són els noms

25. Par només signa com a Alfons el primer article sobre *Shakespeare* publicat per l'Associació Wagneriana l'any 1908, i així és conegut en la seua vida privada, ja que tant en les cartes com en qualsevol manifestació escrita de l'autor —per exemple, la llista de participants en el Primer Congrés de Llengua Catalana, els documents de les entitats en què participa o fins i tot els seus ex-libris— hi apareix reiteradament el nom Alfons. En canvi, sens dubte pel regust medievalitzant del nom i per la seua contínua defensa de la literatura de l'edat mitjana, la majoria dels articles i els llibres escrits en català els signa com a Anfòs —amb vacil·lacions en l'ús d'aquest nom, perquè tant trobem Anfòs com Anfós—, i els escrits en castellà els signa en castellà, Alfonso. Fins i tot, de vegades se l'anomena Ildefonso o Ildefons.

A tall anecdòtic, en una de les *Converses* de Fabra —(*Converses filològiques*, vol. II (1984), Barcelona, Edhasa, p. 449, conversa núm. 495)—, apareix la qüestió de la correcció d'aquest nom en els següents termes: «Cal dir en català *Alfons* o *Anfós*? —ens preguntava fa dies un lector d'aquestes converses. És clar que pot dir-se *Anfós*, sobretot referint-se als monarques catalano-aragonesos, però la majoria preferiran avui, amb raó, *Alfons*, més acostat a la forma originària. Compareu el francès *Alphonse*, l'italià *Alfonso*.» Era el mateix Par qui ho preguntava? O un dels lectors de la *Sintaxi* —signada amb la forma medieval— que, encuriosit pel nom de l'autor a causa de la publicació recent del llibre —la conversa és del 23 de desembre de 1923—, volia saber l'opinió de Fabra respecte d'això? O senzillament una casualitat? En tot cas, ens sembla una curiositat digna de ser mencionada.

26. No es pot determinar el dia exacte perquè, entre d'altres papers, els seus fills no guarden el llibre de família, i Cecília, la filla que molt amablement ens ha donat part de la informació recollida en aquest capítol, no ho pot recordar exactament.

dels altres, encara que només n'arriben a l'edat adulta cinc, perquè Montserrat, Pilar i Ildefons moren aviat.

La família del seu pare prové de Martorell. El seu avi, Pau Par, fou un militar il·lustre que va defensar el pont de Molins de Rei contra els francesos, va ser repudiat pel rei i, més tard, rehabilitat.[27] I en l'escrit «El Convent de fra Menors Caputxins de Martorell»,[28] de Fèlix Duran i Cañameras,[29] apareixen alguns noms de possibles avantpassats del nostre lingüista, segons es desprèn de la dedicatòria de l'article, que es troba al CMP: «A la familia Par en agrahiment a les facilitats donades per a escriurer aquest article. L'autor, 25-x-1928.»

Les referències de què parlem són la de mossèn Vicens Par, que, el 20 de juliol de 1664, apareix, com a beneficiat de Martorell, nomenat pel prior de Sant Genís de Rocafort per tractar de la fundació del convent amb els PP Caputxins (Duran, 1928, p. 3). I més endavant es diu que el pare Jaume de Cornellà, ministre provincial, va arribar el 17 de juliol de 1686 i prengué possessió d'una casa del doctor Raimond Par (fill de Francesc Par i Gerònima Vultor), que fou nomenat hereu malgrat tindre un germà més gran, de nom Francesc, i que morí sense descendència deixant sos béns al seu germà Josep. L'autor de l'article agraeix les dades extretes del manuscrit «Llibre de notes fet per mi Joaquim Par», en possessió del senyor Joan Par, «el qual l'ha posat amablement a la nostra disposició» (Duran, 1928, p. 5), les quals indiquen que som efectivament davant d'avantpassats del protagonista d'aquest estudi, tot i que no coneixem la relació exacta d'aquests personatges amb ell.

Ildefons Par, pare d'Alfons, nascut l'any 1826, fou un conegut jurista i polític que, al llarg de la seua vida, ocupà nombrosos càrrecs d'importància com els de secretari de la Universitat de Barcelona (1854), degà del Col·legi d'Advocats (1887), president de la Societat Econòmica d'Amics del País (1890) i vocal de la Junta de la Caixa d'Estalvis.

Des de molt jove, s'afilià al partit liberal i ocupà diversos càrrecs polítics: regidor i alcalde de Barcelona (1860; 1874; 1881-1884), diputat provincial (1864-1866; 1868-1870; 1871).[30] La seua aportació al camp del dret fou remarcable. Publicà *Redención de los censos enfitéuticos* (1867) i *Laudemios* (1889).

27. Segons conversa amb Cecília, al Museu de Martorell poden trobar-se referències d'aquest familiar.

28. Fèlix Duran (1928), «El convent de fra Menors Caputxins de Martorell», a *Franciscalia*, Barcelona, Editorial Franciscana.

29. Fèlix Duran i Cañameras (Barcelona, 1889-1972). Historiador, llicenciat en dret i doctor en història. Col·laborà en revistes jurídiques i històriques i en la premsa diària. Prengué una part molt activa en les tasques del Centre Excursionista de Catalunya, en l'Acadèmia de Jurisprudència, en el Col·legi de Doctors i en la Unió Democràtica de Catalunya, de la qual fou president.

30. He seguit la datació que dóna l'enciclopèdia Espasa. El *Diccionari biogràfic Albertí* dóna dates diferents.

Segons Elías de Molíns, autor del *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX*, en què es basa la informació extreta de l'enciclopèdia Espasa, on hem buscat les referències al pare d'Alfons, Ildefons Par era un home de temperament enèrgic i de caràcter independent que no vinculà el seu criteri jurídic als interessos polítics. Va adoptar les idees filosòfiques dels enciclopedistes francesos, la qual cosa va influir en la seua conducta sempre democràtica, en contraposició amb les seues tendències d'ordre i autoritat. En els seus llibres es declara partidari de l'extinció del cens emfitèutic per redempció i nega el dret directe del senyor al lluïsme. Per l'autor del *Diccionario* la manca d'ambicions i l'equanimitat d'Ildefons Par feren que no tingués enemics.

Dolors Tusquets, mare d'Alfons, provenia també d'una família acomodada amb membres il·lustres en el camp artístic. Un germà seu, Ramon Tusquets,[31] es formà com a pintor a Madrid i anà a Roma (1865) on s'establí i conegué Marià Fortuny, l'enterrament del qual pintà en un oli que és la seua obra mestra (1874).[32]

No tenim gaire informació sobre els germans d'Alfons, però el gran, Joan, va ser important en la vida del lingüista, perquè van treballar plegats en l'empresa de cotó que aquell posseïa. I el segon, Antoni, era un notari amb algunes publicacions reconegudes com *Estudio jurídico sobre la Institución de la Mejora* (1891),[33] i amb inquietuds catalanistes, segons es podria deduir de la seua participació en el cicle de conferències sobre l'Estatut, que es dugueren a terme durant el curs 1932-1933, i que publica l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya.[34] En la seua dissertació, el 13 de març de 1933, afirma que parlarà, «sense altre mereixement que la meva antiguitat en el Notariat», sobre «la llei de més transcendència que s'ha dictat per a l'esdevenidor de Catalunya», amb l'objectiu de relacionar l'Estatut amb la seua professió (Par, 1933, p. 131).

Una de les conclusions que extrau referida al tema lingüístic és que sembla impossible «que s'hagi hagut d'arribar a l'any 31 del segle XX per a veure consagrat amb l'Estatut el rudimentari principi que és necessari que Notari i atorgant s'entenguin i comprenguin per parlar el mateix idioma» (Par, 1933, p. 144).

31. Al CMP hi ha un exemplar de la conferència pronunciada per Francesco Turchi a l'Ateneo de Madrid la tarda de l'11 de novembre de 1912 sobre aquest il·lustre membre de la família: *Ramon Tusquets e il suo tempo* (Roma, Tipografia Ulpiano). L'exemplar està signat per l'autor amb la dedicatòria «Omaggio deli autore». Desconeixem si algun dels Par hi va assistir, però sembla el més probable.

32. La vida de Ramon Tusquets manté un cert paral·lelisme amb la de Par ja que també es va dedicar al comerç. Ara bé, contràriament al gramàtic, ho va fer fins a la mort del seu pare, moment que significà per a l'artista la possibilitat de materialitzar la seua vocació com a pintor.

33. Barcelona, Tipografía La Academia de Viuda é Hijos de E. Ullastres y C.ª.

34. Antoni PAR (1933), «El notariat i l'autonomia de Catalunya», a ACADEMIA DE JURISPRUDENCIA Y LEGISLACIÓN, *Conferències sobre l'Estatut de Catalunya*, Barcelona, Casacuberta i Coll, p. 131-150. (El volum que hem consultat es troba a la Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès.)

No és d'estranyar, doncs, que a Alfons Par, que creix en un ambient familiar burgès, amant de les arts i amb un fort sentit de la justícia i la tradició, li siguin transmesos alguns d'aquests valors i compagini sense cap dificultat els negocis amb el conreu intel·lectual: «Par, junt amb un dels seus germans, es dedicà al món dels negocis; però això no li impedí de continuar l'alta ascendència intel·lectual del seu progenitor, i així, al costat de les seves activitats mercantils, prestà constant atenció al conreu de les lletres» (AIT, 1936-1937, p. 212).

De la jovenesa de Par poques coses en sabem, excepte que treballa en una gramàtica lul·liana (v. 4.7.1) i que, com a qüestió més puntual, entra al Centre Excursionista de Catalunya (CEC) als disset anys, demostrant un gran amor per l'excursionisme i la muntanya. Par és molt aficionat a caminar i sempre mantindrà una actitud hostil envers el mar i la plana.

L'any 1901, als vint-i-dos anys, presenta els seus primers articles al CEC, que apareixen en el butlletí de l'entitat l'any següent, i es converteix en soci fundador de l'Associació Wagneriana, entitat de la qual més tard serà president, i que recull una altra de les seues principals afeccions: la música, sobretot, la de Wagner. Ara bé, no li agraden ni els gramòfons, «música embotellada», en diu, ni la ràdio, «estupenda per a poder-la tancar», segons ell.[35]

El seu estat de salut no és del tot bo. L'any 1904 pateix una greu malaltia que l'allunya del treball durant dos anys i queda bastant delicat, com explica a mossèn Alcover: «A tot axo una greu malaltia m'allunyà del trevall. Passaren dos anys. Avuy ja quasi bò; m'he mirat lo fet, y he temut no sia molta feyna mal dirigida» (Julià, 2000, p. 100), i «Ademes (y crec es lo pitjor) he estat y continu encare (anc que menys) essent molt delicat y no puc cansarme gens» (Julià, 2000, p. 101).

L'any 1926 en dos cartes a Calveras —números 126 i 127— torna a parlar del seu estat de salut: en la primera, excusa, suposadament, la interrupció de la relació epistolar, «Mon silenci prové d'haver estat malalt. Ara, ja mellor, començ a rependre mes tasques habituals» (Iglésias, 2001, p. 621), i la segona, és la primera vegada, que sapiguem, que menciona la causa d'una malaltia, «estich malalt d'una entero-colitis y'l metge m'ha prescrit repòs absolut» (Iglésias, 2001, p. 621). Posteriorment, l'any 1927, dimiteix com a secretari de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (RABLB) també per motius de salut (v. 2.3.7).

La RABLB, l'Oficina Romànica, l'Ateneu Barcelonès i la Institució del Teatre són altres entitats on col·labora el gramàtic barceloní, i aquest fet demostra que Par és un home del seu temps, que participa en el món cultural, a partir de diverses institucions que treballen per la reconstrucció del país.

L'any 1909, l'Institut d'Estudis Catalans li encomana que viatgi a la Gran Bretanya i intenti establir relacions entre les principals entitats d'aquell país i l'Insti-

35. Informació donada en la conversa amb la filla.

tut. Par manté correspondència amb Josep Pijoan, secretari de la Institució, des de Londres, Oban, Inverness (19 i 31 d'agost i 3 de setembre) i cita Edimburg com a ciutat on també ha estat. Pel que sembla, les relacions entre l'IEC i Par són, en aquest moment, excel·lents. Més tard, però, les posicions s'extremaran i l'allunyament serà inevitable. Par mantindrà tota la vida una postura contrària a les *Normes* de l'IEC, encara que diu a la seua filla que ella ha d'aprendre «l'estil» de Fabra, i les institucions de què forma part les van adoptant paulatinament.

L'any 1912, a l'edat de trenta-tres anys, es casa amb Montserrat Balcells i Bohigas, i d'aquesta unió neixen nou fills: Carles (1913),[36] Cecília (1914),[37] Guillem (1916), Ferran —que mor molt petit— (1917), Mercè (1918), Josep (1920), Alfons (1922), Miquel (1925) i Marta (1928).

El primer domicili familiar està situat al carrer Canuda, número 26, al bell-mig del centre històric de Barcelona. L'any 1921, quan mor Dolors Tusquets, la mare de Par, es traslladen a l'Eixample, al carrer Rosselló, número 231, que, actualment, encara es conserva com a domicili de dos fills, Cecília i Guillem, i la vídua de Josep.[38] A més, posseeixen una casa a Cerdanyola, on van a passar les vacances de Pasqua i bona part de l'estiu.

Quant al caràcter[39] és un home que posseeix alguns dels trets que havien caracteritzat el seu pare. És molt treballador, com es veu per la quantitat d'estudis que duu a terme al marge de les seues ocupacions com a comerciant, s'enfada molt si el destorben mentre està concentrat en la seua feina («no volia que ningú entrés al despatx, ni tan sols que el netegés») i no admet gens de soroll quan està treballant. És parlador i amb molt sentit de l'humor, amant dels esports (jugava a tenis i participava regularment en les activitats del CEC), distret («de vegades a les excursions es perdia»), dialogant («a casa s'admetien totes les opinions»), amb una vida familiar intensa («quan li ho permetien les seues ocupacions»), i no té enemics («tothom m'estima, deia ell»).

No està afiliat a cap partit polític, però col·labora amb la dictadura de Primo de Rivera com a regidor de l'Ajuntament de Barcelona amb el càrrec de president de la Comissió d'Hisenda, perquè era vocal associat (v. 2.3.11.2). En la seua conferència «La hacienda municipal»[40] recorda que el seu nomenament és degut a circumstàncies extraordinàries: «los que formamos parte del Ayuntamiento no

36. Entre parèntesis, les dates de naixement que ens ha facilitat Cecília Par.

37. Cecília Par ens ha donat la informació biogràfica referent al seu pare. Com que es basa en el record, algunes dades, que especifiquem mitjançant notes, no poden comprovar-se documentalment.

38. Aquestes dades són del 2002 i, per tant, han pogut variar.

39. De totes les dades donades per la filla, aquestes són, per motius obvis, les més subjectives. Entre cometes, els comentaris literals que fa la filla.

40. Alfons Par (1924*b*), «La hacienda municipal», *Diario de Barcelona* (20, 21, 22, 23, 26, 27 i 28 febrer).

debemos el nombramiento a nadie, no se nos pidió qué opinábamos, no nos dieron las gracias, ni nos las darán» (Par, 1924*b*, p. 1814).

És molt catòlic («cada dia oïa missa a les vuit del matí») i compra un cinema de la plaça Urquinaona i un quiosc a la plaça Universitat per oferir distraccions *decents*, en paraules literals de Cecília, als joves. De la crema d'esglésies i convents feta durant els primers dies de la Guerra Civil afirma: «pobra canalla, no saben lo que fan», també en paraules de Cecília. Fins i tot destina part dels seus diners a publicacions religioses: «Li voldria parlar d'una correcció de V. en lo *Vita Christi*, d'un projecte de traducciò meva del *Kempis*, d'una ediciò feta a despeses meves del Missal Complert en català» (Feliu, 1997, p. 169-170).

Tot i que les creences religioses emmarquen la seua vida, i així, per exemple, expressa el seu condol per la mort de la mare de Miquel i Planas amb paraules de resignació cristiana (v. 2.1.3.3), de vegades, es permet literaturitzar sobre la transcendència, «som de niçaga divina: ens espera un verm, mes volem Déu»,[41] o pot també demostrar la seua religiositat amb algun toc d'humor, com fa en aquests fragments: «y que Deu y lo literat intransigent me perdonin, si he comès tort contra la vera essencia de ma llengua amada»,[42] i «no sin encomendarme a Dios, para que a mí me depare buenos críticos y a ti mucha curiosidad y más paciencia».[43]

És membre, i n'arriba a ser secretari, del Foment de Pietat Catalana, institució destinada a editar en català llibres religiosos a uns preus assequibles (v. 2.3.8), i en molts dels seus treballs deixa ben clara la seua religiositat, de vegades fins i tot tenyida de la consciència de formar part d'una minoria privilegiada: «Som en la coyuntura d'una reconquesta catòlica llarga y difícil per una minoria selecta.»[44]

La seua concepció del catalanisme és ben particular. D'una banda, se sent molt català, participa en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, juntament amb els seus germans Joan i Antoni i altres personalitats de l'època, té una obra important en català i sobre el català, participa en les institucions catalanes i, quan se l'acusa d'haver traït la causa catalana, se sent molt ferit. Però, de l'altra, es mostra desenganyat per la política en general i pels polítics catalans en particular i publica un *Examen de consciencia catalanista* desconcertant on apareixen idees imperialistes:

41. Alfons Par (1916*c*), *Vida de Guillem Shakespeare segons les millors biografies angleses i compte habut dels darrers documents desarxivats*, Barcelona, Llibreria Verdaguer, p. 1.

42. Alfons Par (1912), Lo rei Lear: *Tragedia de Guillem Shakespeare feelment arromançada en estil de catalana prosa per Anfòs Par. Ab notes esplicatives dels mellors comentaristes anglesos y estudis crítics del traductor*, Barcelona, Associació Wagneriana, p. xv.

43. Alfons Par (1936), *Representaciones shakespearianas en España*, Barcelona, Biblioteca Balmes, p. 13.

44. Alfons Par (1934), *Examen de consciencia catalanista*, *La Revista* (desembre 1933), p. 16 (separata).

> D'altra banda lo poble que no arriba a texirse intimament una organisació propia que respongui y sostingui alhora un ideal colectiu troba sovint lo repós, y adhuch la prosperitat material sots lo domini d'un altre (Par, 1934, p. 7).

i es queixa de la confusió entre separatisme i catalanisme. A propòsit d'aquest escrit, conscient de la repercussió de les seues paraules, diu a la seua filla: «Ara els catalans s'enfadaran molt».

A causa de la seua professió i de la passió que sent per conèixer coses noves, i també gràcies a una posició econòmica acomodada, viatja moltíssim: als Estats Units, Alemanya, Itàlia, França, Gran Bretanya, Estat espanyol.[45] Coneix, també, Catalunya i, dins de Barcelona, és molt aficionat a recórrer les llibreries de vell, a la recerca de tot tipus de publicacions, sobretot de Shakespeare.

La vida de Par acaba la tarda del 26 d'agost de 1936, quan membres d'un sindicat el van a buscar al seu despatx del carrer del Bruc. Té, doncs, en aquella data, cinquanta-set anys. Possiblement els seus captors segueixen el «ritual» descrit, des de l'òrbita franquista, per Caballé i Clos:

> 29 de juliol de 1936 - He aquí la «fórmula» más corriente del llamado pillaje y asalto. Ocupando potente automóvil, una cuadrilla de hombres bien armados y generalmente provistos de credenciales acreditándoles como agentes de algún organismo más o menos «oficial», se presentaba en casa de personas honradas... De allí, «un paseo» a los altos de la Rabassada o a la carretera de Moncada.[46]

Segons la versió de la seua filla, el maten perquè és president del Centre Cotoner i, com a tal, pot importar cotó, cosa que un sindicat no permet per tal de perjudicar-ne un altre.[47] Dins el caos generalitzat dels primers dies de la guerra i de les lluites intestines entre els partits i sindicats per veure qui deté el poder, els de la FAI —tot i que ell és d'una manera de pensar molt diferent— intenten salvar-lo, però Par és afusellat, juntament amb altres ciutadans, a la Rabassada, i dut al dipòsit judicial instal·lat a l'Hospital Clínic, on una infermera el reconeix i el separa de la resta de cadàvers. D'aquesta manera, els amics i familiars que el busquen poden trobar-lo l'endemà.

45. Al CMP hi ha la *Guia itineraria de las serras de Collsacabra, de la Magdalena y altres contraforts de la regió pyrenaica* (1898), un plànol de València i un de Nova Orleans, un llibre de Walter Scott amb una anotació manuscrita de Par, signada amb la referència «Palma, 14 de febrer de 1911», i el programa del Park Lane Hotel de Londres *Shakespeare's London*, la primera de les sèries dedicades a descriure la vida de l'autor anglès a Londres (11-17 novembre 1935). Tots aquests exemples són mostres dels diferents tipus de sortides que Par protagonitzava.

46. Tomàs Caballé i Clos (1939), *Barcelona roja: Dietario de la revolución, julio 1936-enero 1939,* Barcelona, Librería Argentina.

47. Cecília Par ens esmenta el nom dels sindicats implicats, però, la impossibilitat de contrastar la informació ens fa mantenir una postura prudent respecte d'això.

Al *Diari de Barcelona* del dia 27 apareix la breu notícia en què es comenten les últimes baixes motivades pel conflicte: «En 24 hores han ingressat de 25 a 27 cossos a l'Hospital Clínic. Continua encara trobant-se cadàvers per les afores de la ciutat.»[48]

Als altres diaris del dia 27 que hem consultat[49] no hi ha cap referència a aquestes morts. Ben al contrari —i aquesta notícia també apareix al *Brusi*—, les cròniques del dia (i també les notícies dels dies 28 i 29) afirmen que el comissari d'Ordre Públic manifesta als periodistes que no hi ha res de nou, que la tranquil·litat és absoluta.[50] Aquesta aparent contradicció no és d'estranyar però, si es té en compte que alguns membres de sindicats actuen de manera no oficial i que fets com la detenció de Par es produeixen tot sovint en aquests dies turbulents, sense que això representi cap novetat. *La Vanguardia* recull també la iniciativa d'unes personalitats angleses, encaminada a «detener el fusilamiento de paisanos no combatientes», i la mateixa notícia apareix en el resum de les notícies dels altres diaris que fa *La Veu de Catalunya* l'endemà.[51]

> On sí que apareix ressenyada la mort de Par, a tall d'homenatge i en un to elegíac, és en un breu resum biogràfic que li dedica la Institució del Teatre, uns mesos més tard, en què es glossen la seua personalitat i obra:
>
> En l'aiguabarreig dels primers mesos que seguiren el trasbals públic de juliol de l'any passat, Alfons Par i Tusquets hi va ésser misteriosament engolit el dia 26 d'agost; la vida d'aquell home d'estudi, d'aquell honrat menestral del comerç de Barcelona, d'aquell ciutadà que tantes vegades havia treballat generosament per la cultura de la pàtria, fou truncada brutalment (AIT, 1936-1937, p. 212).

També el BRABLB recull la mort de Par, tot i que la situa al setembre de 1936, potser per la confusió dels moments (v. 4.7.12).

En un ambient de por i d'incertesa, després de la mort d'Alfons, la família es trasllada a la casa de Cerdanyola i dos dels fills van a Hamburg, on Carles, el germà gran, havia estudiat química. Més tard, Cecília va a Sant Sebastià i Josep s'incorpora al front.

Alfons Par no és l'únic membre de la família que mor a la guerra. El seu germà, Joan, i la seua cunyada els afusellen el febrer de 1937; el fill gran de Par, Carles, mor al bombardeig de l'Hospital de Còrdova, l'1 d'abril de 1937, i una altra filla mor el 21 de maig de 1937 a causa d'una apendicitis que els metges no poden curar per llur dedicació als ferits de guerra.

48. *Diari de Barcelona* (27 agost 1936), p. 12.
49. *La Vanguardia* i *La Veu de Catalunya*.
50. *Solidaritat Obrera* no recull ni la notícia dels cadàvers ni la nota de Comissaria General.
51. *La Vanguardia* (27 agost 1936), p. 2, i *La Veu de Catalunya* (28 agost 1936), p. 2.

Finalment, després de la guerra, el 24 d'agost de 1939 hi ha una esquela a *La Vanguardia*, en què apareixen ressenyades les morts d'Alfons, «vilmente asesinado por la horda marxista» i del seu fill Carles.[52]

Quant als membres de la família Par que no moren durant el conflicte, alguns es queden a Barcelona durant l'etapa franquista i continuen dedicant-se a l'activitat industrial. Fins i tot, el germà petit d'Alfons, Ramon, accedeix al Govern de l'Ajuntament de Barcelona en les primeres eleccions municipals que es produeixen després de la guerra, el novembre de 1948, juntament amb altres empresaris destacats de la burgesia catalana.[53] Més tard, el novembre de 1954, participa com a president de la Cambra d'Indústria en una comissió de dirigents de les entitats econòmiques barcelonines creada per presentar les aspiracions dels empresaris catalans a la primera autoritat provincial, el governador Acedo, però són criticats per l'oposició política i per analistes més independents, perquè es tracta de demandes exclusivament centrades en qüestions de caràcter econòmic, allunyades de reivindicacions nacionals o lingüístiques (Riquer i Culla, 1989, p. 213).

Després de la mort d'Alfons Par, algunes de les seues obres són cedides a la Institució del Teatre i la resta queda en mans de la seua viuda fins al seu decés l'any 1985. Aleshores, la major part passen a la Biblioteca de Catalunya[54] i al fill Alfons, capellà de l'Opus Dei a la Universitat de Ludwig Maximilian de Munic, i les altres se les reparteixen entre la resta dels fills. Des de fa uns quants anys, probablement per cessió del fill capellà, el CMP, també de l'Opus, és el dipositari d'una part del fons bibliogràfic de Par, malauradament, no la més important, però sí almenys significativa (v. 1.2).

Quant a papers, cartes i documents no editats, la major part els fills els destrueixen, perquè desconeixen el valor històric i lingüístic que poden tenir. Com hem comentat a l'apartat de fonts, només hem trobat algunes notes esparses a la RABLB, i un conjunt de cartes, publicades per Joan Julià, Francesc Feliu i Narcís Iglésias, i les que Par va dirigir a Moll que es troben a l'Arxiu del Regne de Mallorca (v.1.2), tot i que no hem exhaurit totes les possibilitats de recerca.

2.1.2. *Formació*

Alfons Par duu a terme els seus estudis primaris i el batxillerat al Col·legi del Sagrat Cor de Jesús de Barcelona, segons es desprèn dels quaderns manuscrits i

52. *La Vanguardia* (24 agost 1939), p. 4.

53. Borja de Riquer i Joan B. Culla (1989), *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)* (= Pierre Vilar (dir.), *Història de Catalunya*, vol. vii), Barcelona, Edicions 62, p. 208.

54. N'és un exemple el *Exámen de la tragedia intitulada Hamlet, escrita en inglés por Guillermo Shakespeare, y traducida al castellano por Inarco Celenio, poeta árcade* (1800) —Madrid, Imprenta de la viuda de Ibarra—, que va ser donat pels germans Par, segons hi consta, i es troba ara a l'Arxiu Fotogràfic Miquel i Planas, que es pot consultar a la Sala de Reserva de la BC.

perfectament enquadernats que es conserven al CMP. A partir d'aquests quaderns, tots escrits en castellà, podem seguir algunes de les assignatures que el gramàtic cursava: hi ha quaderns de vacances dels anys 1889[55] (grec: conjugació i anàlisi), 1890 (llatí, traducció; grec, conjugació verbal), 1891 (traducció de les definicions de figures i trops), 1892 (retòrica, aritmètica), i 1893 i 1894 (apunts de filosofia),[56] a més d'un llibret del curs 1892-1893 amb exercicis d'aritmètica i àlgebra resolts per l'alumne.[57]

I com a curiositat, a la Sala de Reserva de la Biblioteca de Catalunya també es poden admirar dos treballs enquadernats de l'etapa escolar del lingüista. Són els *Quadros de Historia Natural de Ildefonso Par* (P. Cornadó, encuadernador), de gran mida (500 × 345 mm) i sense data, que recullen quinze quadres sinòptics de botànica i deu de mineralogia, el volum I (ms. 3990), i dos quadres de «Preliminares» i trenta-nou de zoologia, el segon (ms. 3991). Duen, també, el V. B. ('vistiplau') de Joaquim M. Barnola, S. I.,[58] i són un donatiu de Ramon de Casanova. Del pare Barnola en parla positivament un exalumne seu: «I, ja que hem parlat del pare Moreu, serà bo de consignar que era un dels professors que ens estimàvem més. En un concurs de simpatia s'haurien endut el premi ell i el pare Barnola».[59]

Durant els primers anys del segle xx, els jesuïtes tenen un pes molt important en la cultura catalana. El pare Casanovas, «qui es l'*amo* del foment», dirà Par més endavant (carta a Montoliu, 22 maig 1925, *apud* Julià, 1986*b*, p. 323), és un destacat membre de la comunitat que, compromès amb el catolicisme i el catalanisme, serà un dels principals impulsors del Foment de Pietat Catalana, i crearà la Biblioteca Balmes i, de retruc, l'Oficina Romànica, entitats en què Par participarà activament (v. 2.3.8 i 2.3.9). La base intel·lectual en què recolza la ideologia cata-

55. L'any 1889, Alfons Par té deu anys.

56. En el cas dels quaderns de 1893 i 1894 hi diu respectivament: «Alfonso Par Tusquets, alumno de 1er Año de Filosofía del Sagrado Corazón de Jesús» i «Ildefonso Par Tusquets, alumno de la clase de Filosofía, curso 2º».

Apareix aquí, com en el quadern esmentat en la nota 57, una vacil·lació en la qüestió del nom. Es tracta, sens dubte, del mateix Alfons, que en moments determinats és conegut com a Ildefons, no se sap si en homenatge al seu pare o al seu germà mort. Anys més tard, també apareix el nom d'Ildefons Par per referir-se al nostre home al CEC o al BRABL, per exemple.

57. *Problemas de aritmética y álgebra*, *resueltos por Ildefonso Par Tusquets* (1892-1893), Barcelona, Librería de A. J. Bastinos.

58. Joaquim M. Barnola i Escrivà de Romaní (Barcelona, 1870-1925). Fou jesuïta, professor de ciències naturals a Barcelona i a Oriola, i membre (1904) de la Institució Catalana d'Història Natural, de la qual fou dos vegades president (1913-1916 i 1918-1921). Publicà alguns llibres de botànica en català i castellà, i traduí al castellà la quinzena edició del *Lehrbuch der Botanik für Hochschulen* d'Eduard Strasburger (1923), de qui havia estat deixeble a Bonn.

59. Joaquim M. de Nadal (1965), *Memòries: Vuitanta anys de sinceritats i de silencis*, Barcelona, Aedos, p. 33-34. Aquest llibre també és recomanable per conèixer com eren les jornades d'estudis als jesuïtes (p. 24-38).

lanista d'aquest orde religiós és l'Acadèmia Catalanista, integrada dins la Congregació Mariana, que havia reintroduït a Barcelona un altre jesuïta, Lluís Ignasi Fiter, l'any 1886.

L'ideari de la Congregació Mariana destaca pel «mestratge inqüestionat de Torras i Bages, l'assumpció conservadora justificadora de determinats comportaments en el present, la recerca de models del XIX, la mitificació de Ramon Llull, la prioritat pels temes religiosos, medievals i folklòrics, la promoció dels poetes sacerdots (des de Costa i Llobera fins a Antoni Navarro o Josep Paradeda), o la compaginació entre uns valors tradicionals i uns altres de ciutadans que es van incorporant de mica en mica» (Aulet, 1986, p. 34, *apud* Iglésias, 2001, p. 18). L'Acadèmia Catalanista naix paral·lelament amb la Congregació de la mà del pare Fiter, i alguns dels intel·lectuals que prenen part en les sessions d'estudi de la llengua i la cultura catalanes de l'entitat, Carner, López-Picó, Bofill i Mates... es convertiran en màxims representants del Noucentisme.

Par en va ser congregant, i l'ideari que acabem d'exposar li escau d'allò més. Les implicacions que es deriven del fet que el pare Fiter organitzés una bona part de la joventut barcelonina en els principis catòlics, que els actes de congregació es fessin tots els diumenges i festes de precepte a la capella del col·legi dels Jesuïtes, que les obligacions dels congregants no es concretessin només a assistir als actes dels diumenges, sinó que també haguessin de prendre part en seccions de tipus social, de caritat, apostòliques o culturals,[60] afegides a la coincidència dels noms dels amics de Par que freqüentaven l'entitat i a l'ideari suara exposat, confirmen que part de les pautes religioses, culturals i socials de Par es fonamenten en la congregació i en els jesuïtes i, fins i tot, potser, en l'Acadèmia Catalanista.

La mort del seu pare, l'any 1894, quan té quinze anys, obliga Par a deixar els estudis[61] per dedicar-se a la indústria del cotó ajudant el seu germà. Des de molt jove, però, manifesta un gran interès per la lectura i, malgrat el handicap que representa aquest fet luctuós, continua tota la vida immers en el món de les lletres, ocupant-hi el seu lleure.

En el món de les lletres aviat descobreix dos grans passions: Shakespeare, a la traducció i estudi del qual dedica bona part del seu temps, i els clàssics catalans.

60. En el llibre de Nadal (1965) s'hi pot trobar també l'impacte del pare Fiter i de la Congregació Mariana a Barcelona, les vetllades al Liceu o les diversions dels joves en l'època de Par des del punt de vista d'algú que les ha viscut personalment. Nadal era, a més, tinent d'alcalde de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona quan es va produir el cop d'estat de Primo de Rivera, per la qual cosa explica en primera persona, i des d'una òptica diferent de la de Par, com va ser la destitució dels càrrecs electes, i la constitució del nou Ajuntament el dia 1 d'octubre de 1923 (v. també 2.3.11.2).

61. Cecília Par creu recordar que, a més del batxillerat, va fer el primer curs d'enginyeria, cosa que pot resultar sorprenent si tenim en compte l'edat que té quan comença a treballar, quinze anys. Realment era molt jove, però en l'època hi havia altres estudiants que iniciaven els seus estudis universitaris als catorze anys.

Aquestes aficions conformen part del seu autoaprenentatge, de manera que, en el primer cas, l'interès per la vida i l'obra del dramaturg anglès i el seguiment de les diferents edicions i traduccions que hom ha fet dels seus drames li comporten l'estudi de tot allò que hom ha dit sobre ell. Par, en els seus assaigs, demostra conèixer no solament la bibliografia completa de Shakespeare, sinó també les diferents versions i adaptacions dels autors més reputats, les opinions de crítics contemporanis i posteriors al dramaturg, les representacions i traduccions de les seues obres, almenys a Espanya, i el context en què es desenvolupa el teatre elisabetià: història, literatura anglesa, indumentària, escenografia...

Entre els noms que apareixen en les obres de Par referides a Shakespeare —que evidencien una gran erudició per part del lingüista—, i que pertanyen majoritàriament a l'escola romàntica, hi ha crítics literaris (Dryden, Coleridge, Carlyle), filòsofs i pensadors (Fichte, Taine, Plató, Voltaire, Goethe, Llull, Schopenhauer), escriptors i autors dramàtics (Ben Jonson, Rowe, Ruskin, Tolstoi, Zola, Pérez Galdós, Guimerà, Ibsen), traductors (Schlegel, Moratín, Cebrià de Montoliu), l'escenògraf de la cort (Iñigo Jones), biògrafs del dramaturg (Rowe, Malone, Halliwell-Phillips, Hazlitt, i, sobretot, Sidney Lee), poetes (Pope, Verdaguer, Novalis), historiadors (Wallace, Stropes, Feuillerat). Entre els especialistes en Shakespeare contemporanis compta amb la col·laboració de Mr. P. A. Daniel, «membre ilustre de la *New Shakspere Society* de Londres, qui publicà, per compte d'aquesta, les superbes edicions facsimiles in-quarto de nostra tragedia» (Par, 1912, p. XI), i Furnivall (v. 2.1.3). I també, esmenta altres artistes no relacionats amb les lletres com els pintors Miquel Àngel i Rafael, i els músics Wagner —un dels altres *leit motiv* de Par— i Strauss.

Pel que fa a erudits espanyols, a *Shakespeare en la literatura española*[62] manifesta que està content de reconèixer en crítics anteriors idees que s'anticipen a les seues i de «proclamar que hace tiempo existe una tradición shakespeariana entre nuestros literatos, y de que las opiniones de algunos de ellos no tenían nada que envidiar, en las épocas en que fueron emitidas, a las de los críticos de las demás naciones latinas» (Par, 1935*a*, vol. II, p. 245). Entre els que esmenta en l'estudi d'on procedeixen aquestes paraules —de vegades, però, per contradir-los—, hi ha Blanco-White, Bergnes de las Casas, Orellana, Milà i Fontanals, Menéndez y Pelayo, Benavente, Alcalá-Galiano, Ortega y Gasset, Canalejas, Miquel i Badia, Mañé i Flaquer, Sánchez de Castro, Revilla, Navarro Lamarca i Bölh de Faber, entre d'altres.

D'altra banda, la traducció que fa de *King Lear* el fa aprofundir en el model de llengua més adient per adaptar-se a l'anglès de l'època en què es va escriure l'obra, que, segons la seua opinió, és el model dels clàssics medievals catalans, la qual cosa

62. Alfons PAR (1935*a*), *Shakespeare en la literatura española*, Barcelona, Biblioteca Balmes.

implica que Par examina les obres d'aquests autors, buscant-hi la versió més fidedigna: «La traducció doncs no serà en català absolutament antic, mes ne conservarà sens dupte lo caracter, encaixant ab l'original. Pot compendre si una cosa axis es dificil y els tips que m'he fets de regirar les obres d'en Llull, J. Martorell, Jaume el Conqueridor, Muntaner, etc. Curial etc.» (Julià, 2000, p. 101-102).[63]

I en *Lo rey Lear* no solament es preocupa de la llengua en general sinó que recorre a especialistes catalans per al lèxic específic. Així, Agustí Massana,[64] fundador de l'Escola Massana, que llegà a la ciutat de Barcelona una important biblioteca sobre temes d'indumentària i d'arts sumptuàries, l'assessora en la part d'indumentària; Emili Tarré, ornitòleg que aplegà la millor col·lecció d'ocells de Catalunya, en els nombrosos noms d'ornitologia; Joan Cadevall, botànic i geògraf, autor de la *Flora de Catalunya* (1913-1937), en els noms de plantes, i el doctor P. Verdós l'il·lustra sobre el procés patològic del protagonista (Par, 1912, p. XIV). Confia també en Mateu Obrador per fer-li una consulta sobre tractaments, i en Bofarull per a les escenes de bufons, folls i joglars (Julià, 2000, p. 102). Igualment, busca en textos teatrals catalans fórmules de salutació catalanes en «la forma castiça, ensemps que vulgar», tot i que no hi troba solució satisfactòria:

> Ni en lo *Misteri d'Elche*, publicat per Milà y Fontanals; ni en lo *Mascaron*, reproduit per Prosper Bofarull; ni en les *Consuetes de la Catedral de Menorca*; ni en les comedies bilingües de B. Torres Naharro; ni aduc en *L'hom enamorat e la dona satisfeta*, de Domingo Mascó (per no esmentar més que'ls mesquins fonaments d'un teatre que l'influencia del castellà occí abans de naixer), es possible trobar-hi als que formules escessivament literaries ben allunyades del llenguatge corrent, qui es lo qui precisament caldria pera la traducció exacta de les salutacions de Shakespeare. M'he hagut de refiar, doncs, en aquest punt, de mon sol instint (Par, 1912, p. XV).

Hem volgut ressenyar aquest fragment perquè palesa la meticulositat de Par en la seua recerca de solucions als problemes que li planteja l'intent de conservar fidelment els trets característics del dramaturg. És evident, doncs, que la seua formació en aquest camp és autodidàctica: llegeix tot el que s'ha publicat o es publica sobre el tema, moltes vegades després d'adquirir-ne volums que encarrega a Londres o que troba en llibreries de vell, de manera que, al final, la seua col·lecció d'obres de Shakespeare i sobre Shakespeare és una de les més importants; consulta personalment, si pot, els especialistes en l'autor i en temes que hi tenen relació en un moment o altre, i es deixa dur per la intuïció en els casos en què no hi ha una solució que el convenci. Ell mateix assenyala:

63. V. també 4.2.4.1.

64. Par el defineix com «lo mellor coneixedor y coleccionador d'indumentaria de Barcelona», i asssegura que «està a ma disposició pera tot lo referent a trajos» (Julià, 2000, p. 102).

> Por su trabazón y su proceso ilativo, no cabrá duda al lector de que mis ideas shakespearianas son fruto de asiduos estudios personales y de largas meditaciones (Par, 1935*a*, vol. II, p. 245).

Reprenent el tema de les passions de Par, hem dit que una era Shakespeare, i l'altra, els clàssics catalans. L'interès que li desperten la literatura i el model de llengua catalana medievals el condueix a publicar diversos articles i treballs lingüístics, i a mantenir una postura decididament contrària a la llengua «moderna» propugnada per Fabra i l'IEC. Par admira i respecta Alcover i per aquest motiu li demana consell sobre una gramàtica lul·liana que ha començat a confegir, finalment inèdita (v. 4.7.1): «lo molt valuós que per a mi sera son parer, y'l dupte que tinc sobre la conveniencia de tirar avant una tasca filològia m'encoratjen a escriureli» (Julià, 2000, p. 101).

Però no és aquesta l'única referència gramatical i filosòfica del lingüista. En alguns dels seus escrits Par deixa constància dels autors en qui s'ha emmirallat, com és el cas dels homes de la Renaixença, entre els quals: «No recuerdo, hablando de filología románica, a nadie comparado con Martí de Aixelà,[65] Balmes,[66] Javier, Llorens,[67] representantes de una Escuela que transcendió fuera de aquí, a todos los pueblos europeos. Tampoco veo ningún Torres y Bages; en filología románica, ojeo los grandes autores alemanes y franceses y en ellos, como autores catalanes, se menciona únicamente a Bastero y al gran Milá y Fontanals». I continua: «En Gramática catalana no pueden los trabajos actuales compararse con la de Forteza, de Mallorca, en la parte fonética y morfológica.»[68] Clou la seua lloança dels homes que han contribuït a «enaltecer los caracteres propios de nuestra tierra», afirmant «en Literatura, recordamos a Pons y Gallarza, Picó y Campamar, y al gran Mariano Aguiló, del cual es además el único trabajo léxico verdaderamente sólido aquí publicado».[69]

Aquests són, doncs, alguns dels autors catalans en qui Par basa els seus coneixements gramaticals, als quals cal afegir Balari i el pare Nonell. Hi ha després, els

65. Ramon Martí d'Eixalà (1807-1857) i el seu deixeble F. Xavier Llorens (1820-1872) foren els representants més importants de l'anomenada Escola de Barcelona. Menéndez y Pelayo i Milà i Fontanals foren deixebles de Llorens.

66. Jaume Balmes (1810-1848) fou el cap d'una escola apologètica catalana fundada per Rubió i Ors, Tomàs Aguiló, Josep M. Quadrado i per altres.

67. La transcripció del text oral pot haver jugat una mala passada al periodista que escriví, «Javier» i «Llorens» separats per una coma.

68. Aquesta mateixa sentència la dóna Alcover al «Pròleg a la *Gramática de la lengua catalana* de Tomàs Forteza», a FORTEZA (1915), p. V-LXXXVII: «cap d'ells [els gramàtics catalans] ha deixat el Mestre Fortesa darrera ni li ès arribat, això ès, no n'hi ha cap que haja escrita una *Fonètica* ni una *Morfología* de la nostra llengua, superior o igual a la del Mestre mallorquí» (Alcover, 1915, p. LXXI).

69. Alfons PAR (1924*c*), «De catalanisme», BDLC, vol. XIII (gener-abril 1924), p. 238-240. Per una qüestió de contingut, esmentem aquest article amb la referència (1924*c*), tenint en compte, però, que aquest mateix text es pot llegir a Par (1924*b*), p. 1814.

romanistes espanyols i estrangers, que li forneixen dades que aprofita sobretot en els seus estudis diacrònics, especialment en la *Sintaxi*, «concebuda y desenrotllada en conformitat fidel ab les obres mestres de la moderna filología romànica» (Par, 1923, p. VI): Wilhelm Meyer-Lübke, Friedrich Diez, Arsène Darmesteter, K. Nyrop, Édouard Bourciez, Ferdinand Brunot, Joseph Anglade, Jules Jeanjaquet, P. Clairin, Du Cange, L. Laurand, Eduardo Benot, Andrés Bello, Ramón Menéndez Pidal, Gaston Paris, Pau Meyer i Federico Hanssen.

Par (1923, p. VI) admet en el pròleg de la *Sintaxi* que el mètode que segueix en aquesta obra és el de Meyer-Lübke (v. 4.3.3). El lingüista autodidacte coneix personalment el romanista suís en una trobada en ocasió d'un viatge de l'erudit a Barcelona, i aquest li lloa l'obra i després s'estén en consideracions sobre la lingüística actual:

> [...] me llohà molt la sintaxi y especialment la part catalana de les «Notes lingüístiques»; parlant del estat dels estudis filologichs arreu del mon, se declarà naturalment partidari de la escola tradicional seva, y nò dels geògrafs ni dels fonetistes experimentals y m'aconsellà que'm dediquès especialment a la Sintaxi, treballanthi y perfeccionantme (Julià, 1986*b*, p. 323).

En aquesta mateixa carta a Montoliu, que és a Buenos Aires, Par també explica al seu amic que acaba de sortir «lo volùm d'En Meyer-Lübke sobre'l català,[70] qu'espera per cert qui'l traduherà del alamany. Jo'm friso per llegirlo. Mossen Griera diu que contè grans disbarats, mes no'n faig cas, puix com sabeu ara es la moda d'En Jud y en cambi lo pobre Meyer-Lübke no la té bona».

Posteriorment, en el seu *Examen de consciencia catalanista*, es mostra desenganyat respecte que la llengua pugui ser un factor que pel seu propi pes sigui determinant en la consecució del nacionalisme, i la seua reflexió serveix per repassar alguns moments clau de la seua formació lingüística. Par (1934, p. 9-11) parteix, en un principi, de les teories lingüístiques postulades pels gramàtics de l'escola romàntica (Schlegel, Diez, Balari, Aguiló, Milà, Forteza i Nonell), segons els quals cada llengua és «un producte natural y fatal de cada raça, com lo magraner fa magranes y lo taronger taronges», però llavors, buscant «lo perquè de nostres fonemes y sintagmes» i «llur relació ab nosaltres, personalment y social considerats», es pregunta per què el llatí evoluciona diferent «al metres en contacte ab los diversos llenguatges autòctons de la Romania» i «quines lleys havien enformat cada una de les reaccións lingüístiques».

Par no troba resposta en cap «dels més grans filolechs» (Schuchardt, Meyer-Lübke, Menéndez Pidal, Bello, Cuervo, Ascoli, Gilliéron, Jud i Spitzer), tot i que

70. Es refereix a *Das Katalanische* (1925), on hi ha diverses referències a la *Sintaxi* de Par (v. 4.4).

valora els estudis evolutius i comparatius de les llengües que han dut a terme, de manera que «los materials qu'anaven classificant y escatint permeten considerar l'esforç filologich a ran del romanticisme com un dels més disciplinats y genials portats a cap per la humanitat». Tanmateix, i confirmant aquesta manca de resposta als seus interrogants, conclou:

> [...] en definitiva, del enorme treball analítich de la lingüística moderna no es estat possible deduhirne una síntesi, ni bastir un cos de doctrina. Tot son detalls, estudis comparatius, materials escatits, regirats y polvorisats fins a conexerlos intimament; mes ratlles de conjunt y reconstrucció orgànica cap. En realitat la lingüística està cayent ja en descredit; com a ciencia trascendent ha fracassat. Resten ses admirables descripcions, sa conexença objectiva de les llengües; en açò no passarà may ni será rectificada; mes no'ns explica res, ni'ns diu un sol perquè. Al contrari, nos ha provada la formació gratuita y desconeguda dels llenguatges. ¡Que n'estem de lluny dels gramatichs filosofichs, com En Benot, y dels normalistes apriorístichs! (Par, 1934, p. 11-12).

Buscant encara una teoria lingüística que pugui resoldre les seues inquietuds, Par introdueix, tot seguit, la fonètica experimental, exemplificada per Barnils, i l'idealisme alemany, i es mostra escèptic sobre la possibilitat que arribin a donar compte dels fenòmens per als quals necessita resposta. Quant als alemanys, que «cerquen ara explicacions socials y sentimentals», assenyala que Vossler donà dos conferències a la Universitat de Barcelona sobre el tema, i que Lerch, que trobà en el Congrés de Dijon (v. 2.3.10), «vol humanisar la Lingüística arrancantla del mare-magnum de les explicacions fonètiques y relacionantla ab los efectes y passions personals» (Par, 1934, p. 11-12).

Com es pot observar resseguint tots aquests noms, Par, malgrat no haver fet estudis especialitzats sobre lingüística o filologia, i gaudir, per tant, d'una formació autodidàctica, se'ns mostra com un home perfectament informat de la tradició lingüística a casa nostra, i s'emmarca en el corrent del comparatisme, perfectament associat a l'interès per l'historicisme del moment. Mascaró[71] explica el triomf de l'escola dels neogramàtics[72] a començaments de segle en la «conjunció feliç entre l'*interès intern* per la llengua, fruit de la Renaixença, i l'*interès extern*, resultat de l'existència de la lingüística romànica a l'estranger», i delimita l'element comparatiu de l'escola com el que facilita el naixement de la lingüística romànica,

71. Joan Mascaró (1984), «Gabriel Ferrater i la tradició lingüística catalana», *Els Marges*, núm. 31, p. 21-28.

72. Ferrater considera incorrecte emprar el nom de *neogramàtics* per anomenar els *Junggrammatiker*, ja que el terme que defineix aquests «joves gramàtics» no és més que una broma d'estudiants, i, per tant, referir-s'hi d'una altra manera és donar contingut a una expressió que no la té. V. Gabriel Ferrater (1981), *Sobre el llenguatge*, Barcelona, Quaderns Crema, p. 156.

i, de retruc, «el trasbalsament dels mètodes i de l'activitat de l'escola a casa nostra». Aquesta seria la raó de l'arrelament d'aquesta escola a Catalunya, i del fracàs d'altres (Mascaró, 1984, p. 27).

Per la metodologia que empra, podem considerar-lo deixeble de Meyer-Lübke, però, com hem vist en la carta a Montoliu suara esmentada, i en les reflexions que duu a terme en els articles comentats, coneix prou bé els diferents corrents lingüístics que deriven d'aquella escola, encara que no en sigui necessàriament seguidor. És el cas de Jud, de qui Coromines opina que «fundà una nova escola, de principis basats en la combinació eclèctica i en el domini magistral de tots els mètodes posats a prova per la lingüística. En ell es combinà la influència de totes les tendències i de tots els corifeus d'escola». I afegeix que Jud recull els mètodes dels millors dels neogramàtics, com Meyer-Lübke, sense acceptar-ne les limitacions, i rep també influències de Bally o Vossler, encara que estiguin allunyats del seu camp de treball habitual (Coromines, 1971, p. 385-386).

O el cas de l'idealisme lingüístic, que «troba a la Catalunya noucentista del moment una terra adobada gràcies a l'expansió que hi ha del pensament nacionalista». Introduït dins la cultura catalana per Carles Riba i Manuel de Montoliu, aquest darrer tradueix el 1917 el llibre de Vossler *Positivisme i idealisme en la ciència del llenguatge* (1904), i dedica al filòleg uns articles de premsa arran de la visita que fa a Catalunya.[73] No és estrany que Par, amic de Montoliu, vulgui conèixer aquesta nova tendència i esmenti les dos conferències a la Universitat de Barcelona de l'alemany. I, encara que, com en els altres exemples que menciona en el seu *Examen de consciencia catalanista*, s'hi mostri reticent i no manifesti cap entusiasme per cap corrent concret en la seua recerca del lligam entre llengua i poble, creiem que en alguns fragments dels seus estudis s'hi aprecia la influència de l'idealisme alemany[74] (v. 4.2.4.2).

Par és un home molt culte, que coneix bastants idiomes, que llegeix moltíssim i que no deixa mai d'estudiar pel seu compte. A mossèn Alcover li diu: «Ma coneixensa de l'anglès me permetè aprofitarme dels magnifics treballs de'n John Webster[75] sobre tot y altres», i li explica que en el vocabulari de Llull que vol fer, també hi afegirà, entre d'altres, el mot corresponent en grec (Julià, 2000, p. 100). En una altra carta afegeix: «M'he fet molts tips d'estudiar gramàtica anglesa» (Julià, 2000, p. 101). I, més tard, a Montoliu: «Estich estudiant llatí ab un bon mestre. Ja veyeu que no dormo» (Julià, 1986*b*, p. 323). També, tradueix de l'ale-

73. Brauli Montoya (1990), «Coneixement i conreu de la lingüística general als Països Catalans (1857-1937)», *Zeitschrift für Katalanistik*, núm. 3, p. 103-115.

74. Per a més informació sobre l'idealisme alemany, v. Antoni Arnal i Bella (1992), «Algunes notes entorn de "La reconstrucció del llenguatge literari català", de Josep Calveras», a *Miscel·lània Jordi Carbonell, 3*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, col·l. «ELLC», núm. xxiv, p. 257-277.

75. John Webster (Londres, ~1580 - ~1624). Dramaturg anglès. Autor desigual, les seues obres ofereixen alguns moments força reeixits, que en fan un dels principals autors del període elisabetià.

many: «encloch la lletra alemanya que'm donareu ab sa traducció» (RABLB, 19 abril 1929), i en la seua *Sintaxi* dóna molts exemples del domini —o almenys d'un coneixement teòric— d'altres llengües: francès, italià, provençal, i, en menor grau, portuguès, sard i romanès.

Els exemples, en aquesta última obra són nombrosos (v. també 4.3.6): «Remarcarem qu'ab noms de pahisos Metge usa 'en' y ab los de ciutats 'a', talment com lo francès modern» (1923, § 704 I α), «Perdérem en català (com en provençal) lo derivat corresponent de 'cum'» (1923, § 713), «Metge usa 'pas' (de 'passum'), tan generalitzat y tan usat en francès» (1923, § 783), «En italià y català l'espandiment del 'de' es més considerable qu'en francès» (1923, § 807), «L'anglès rebla encara aytal caràcter de complement adverbial, metent l'infinitiu llatí en gerundi» (1923, § 811), «L'anglès segueix lo llatí: 'he wishes you to come'. L'espandiment que'l 'infinitiu ab accusatiu ha assolit en les diverses regions romàniques no es parió; lo francès, per exemple, mostra migrada parcitat, y en cambi, les llengües ibèriques hi són liberals assats» (1923, § 812), «En italià tenen 'quasi che', y en provençal 'quais que'» (1923, § 940), «'Cuius' tingué derivació directa en castellà, portuguès y sart» (1923, § 981).

Pel que fa al mètode de treball que segueix, segons es desprèn de comentaris que fa en algun article[76] i en les cartes, és un home molt pacient, «fíu pacientes investigacions personals en dit arxiu» (Par, 1930*d*, p. 173), i meticulós, «no hi ha res dit de lleugeresa sino que tot es estat avans rigurosament comprovat». A més, dedica tots els seus esforços a les tasques de què s'encarrega, «Tot axò li dic pera que comprengui ab quina feyna me prenc les coses, mes la questió no es ferne moltes sino ben fetes», i li agrada treure conclusions, «no sò nat per a fer una feyna passiva d'omplir ab cura y sens acompanyarla d'un altra de generalisació y estudi» (Julià, 2000, p. 101).

En el seu recorregut cap a la formació sobre aspectes lingüístics, Par és un dels assistents al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana de 1906 (v. 2.3.2), de caràcter menys especialitzat que l'altre, on ens consta que va participar, el Primer Congrés de Lingüística Romànica, celebrat a Dijon del 28 al 30 de maig de 1928, al qual va assistir amb Griera com a soci de la Société de Linguistique Romane (v. 2.3.10). Altres associacions lingüístiques o literàries de què va ser membre són l'Ateneu Barcelonès (v. 2.3.5), la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (v. 2.3.7), l'Oficina Romànica (v. 2.3.9) i la Sociedad Menéndez Pelayo, segons consta en el *Boletín de la Biblioteca de Menéndez y Pelayo* (gener-març 1935, núm. 1).[77]

76. Alfons Par (1930*d*), «La desinència *-o* del indicatiu present», AOR, vol. III, p. 169-176.

77. Santander, Imp. Lit y Enc. Vda. de F. Fons. En aquest número, que es guarda al CMP, hi ha un escrit de Joaquín Entrambasaguas, un dels amics de Par. I relacionat amb la persona que dóna nom a la Sociedad, al CMP també hi ha el llibre M. Menéndez y Pelayo (1912), *Historia de las ideas estéticas en España*, Madrid, Tipografia de la Revista de Archivos.

Cal afegir que en algun d'aquests centres, especialment a l'Ateneu, Par, com tots els socis, tenia accés a les publicacions més importants de l'època en diferents camps del saber, ja que tant la biblioteca com l'hemeroteca de l'entitat eren molt completes. Precisament, el manuscrit del *Somni* que Par consulta, «lo mellor y lo més antich», pertany a la Biblioteca de l'Ateneu, i és el text fonamental per a l'estudi sintàctic del lingüista (Par, 1923, p. VI).

Entre les moltes revistes que es rebien a l'Ateneu, recollim a l'annex 8.1.2 les de temàtica lingüística i literària, que probablement suscitaven freqüentment l'interès de Par. I afegim també les que es trobaven a l'Oficina Romànica (OR) (v. 8.1.1), que completen les publicacions de què Par disposava. No obstant això, en el seu últim estudi, manifesta que «es bochornoso confesarlo, pero es el caso que no se colecciona en la ciudad condal ningún periódico madrileño» (Par, 1936, p. 8). I cita com a llocs on ha efectuat la recerca infructuosa l'Arxiu Històric Municipal, l'Ateneu, la Universitat i la Biblioteca de Catalunya, informació que demostra que aquests són llocs habituals on Par busca dades per als seus estudis.

2.1.3. *Amics i coneguts*

El cercle d'amistats en què Par es mou ve marcat per la seua activitat en les diverses institucions i entitats a què pertany, des de l'excursionisme fins a la passió per la música i el teatre; pel món de les lletres, que li permet envoltar-se de bons companys, bàsicament en el camp lingüístic, i conèixer shakespearians il·lustres; per la seua etapa de regidor a l'Ajuntament de Barcelona —en la seua conferència sobre gestió municipal, manifesta el seu reconeixement i amistat cap a l'alcalde Álvarez de la Campa—;[78] per les seues creences religioses —el pare Casanovas, en podria ser un exemple—, i per la seua activitat comercial, tot i que no tenim exemples de relacions iniciades a la feina, si no és el cas de regidors, com ell, vocals associats (per exemple Ramon M. Puigmartí, que dimiteix amb ell del càrrec a l'Ajuntament), o de Joan Perpiñà, que, a més de ser traductor de Shakespeare, de participar en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana i d'entrar a la RABLB introduït pel lingüista, fou president de la Cambra de Comerç de Barcelona.

En general, desconeixem en quin moment es gesten les amistats de Par, però, resseguint la seua activitat en les entitats en què participa, podem tindre una idea bastant aproximada de les coneixences que fa i de les afinitats que té. Així, noms com Joaquim Pena, primer president de l'AW, que dissertarà sobre la vida i l'obra

78. La relació de Par amb aquest personatge i amb els que segueixen es troba desenvolupada al llarg de la publicació. Com que en aquest capítol només volem donar una visió de conjunt de les amistats del lingüista, citem solament els noms i la referència superficial dels llocs on s'han pogut iniciar els primers contactes. Tampoc no remetem al capítol on apareixen aquests personatges, per la interrelació que es dóna en algunes ocasions o perquè, per la naturalesa de la descripció que en fem, és prou obvi.

de l'amic mort en una conferència homenatge a la Institució del Teatre; Jeroni Zanné, poeta i crític modernista, membre de la primera Junta de l'AW, que emigra a Buenos Aires —«Molts recorts an En Zanné; lo recordo ab plaher», diu a Montoliu (22 maig 1925)—,[79] o Lluís Millet, director de l'Orfeó, es troben entre les amistats de Par relacionades amb la seua passió musical, al mateix temps que Montoliu i Alcover són principals col·laboradors de la *Revista Musical Catalana*, butlletí de l'Orfeó.

Pel que fa al CEC, molts dels noms de socis de l'entitat es repeteixen després en l'Acadèmia de Bones Lletres o l'Ateneu, amb la qual cosa es fa difícil saber quin és el lloc on comencen a nàixer les bones relacions entre alguns dels seus membres, però està clar que l'afinitat que suposa compartir vetllades i activitats en dos o tres associacions uneix molt. Aquest seria el cas de Carreras i Candi, Casades i Gramatxes, Duran i Sanpere i d'Eduard Toda, amb qui Par també comparteix amistat, antinormisme i passió pels manuscrits de Poblet, i al qual dedica, juntament amb Miquel i Planas, l'edició del *Curial e Guelfa*: «Al excelentíssim Senyor D. Eduart Toda y Güell, President de l'Academia de Bones Lletres de Barcelona. Homenatge dels editors R.M.P. - A.P» (Par, 1932*a*, p. VII).[80]

Precisament l'antinormisme és un altre dels eixos importants sobre els quals giren les coneixences de Par. Miquel i Planas, especialment, i Alcover són dos de les personalitats del moment amb qui Par té més relació. Els dediquem un apartat especial. I, justament l'etapa més ortodoxa de Par, pel que fa a la seua col·laboració amb l'IEC, li reporta també bons amics: Josep Pijoan, secretari de l'Institut, i Jordi Rubió. En dos de les quatre cartes de què disposem de Par a Pijoan, el nostre protagonista demana al destinatari que saludi a «mon amic Rubió» (19 agost 1909), el qual també podria conèixer Par per l'estada que va fer a la Universitat d'Hamburg entre 1911 i 1913 i la recerca que hi dugué a terme sobre manuscrits lul·lians, un dels temes que apassionen Par, el qual, com hem dit reiteradament, durant un temps treballa en la confecció d'una gramàtica lul·liana (v. 4.7.1).

Al capdavant de la direcció de l'Oficina Romànica, al costat de Par i Miquel i Planas (que ja mantenen una relació de fa temps), trobem també Montoliu, Cal-

79. Com que aquest capítol està basat principalment en cartes el remitent i el destinatari de les quals queda perfectament clar en el text, quan volem citar-ne la procedència, només emprem una referència breu, al·ludint a la data. Si es tracta de publicacions, l'anotació és l'acostumada.

80. Aquesta dedicatòria té, segurament, molt a veure amb el fet que els dos editors havien demanat a la institució una subvenció econòmica per dur a terme el projecte de la «Biblioteca Catalana» i l'autorització perquè els llibres sortissin amb el segell de la RABLB. Feliu (1997, p. 165, nota 22) transcriu el text de la proposició presentada per Par a l'Acadèmia el dia 30 de novembre de 1927, relativa al projecte. Tanmateix, això no invalida el fet que, a més, hi havia una relació d'amistat. Par va visitar Toda a Escornalbou, i va ajudar-lo amb els manuscrits de Poblet (v. 3.1.3.2).

veras, Griera, Barnils, Josep M. d'Oleza i Francesc de Borja Moll, personalitats amb qui l'industrial també comparteix dedicació a l'entitat i altres aficions. En el cas de Griera, tots dos van presentar sengles comunicacions al Congrés Excursionista de Lleida (1911), i l'any 1928 ambdós són els únics lingüistes catalans que van al Congrés de Dijon (v. 2.3.10). Quant a Barnils, que viu a prop de Par, com Miquel i Planas,[81] Par l'anomena «lo meu malhaurat[82] amich Barnils» (1934, p. 12). Barnils, a més, va coincidir amb Par en la RABLB, ja que en va formar part des del 19 de desembre de 1926 com a acadèmic de número, amb la medalla número 20 (BRABLB, vol. XIII, p. 144). A Montoliu i a Calveras, també els dediquem un apartat especial en aquest capítol: al primer, per l'amistat d'infantesa que l'uneix a Par, i al segon, per les cartes que li adreça Par i que es conserven.

Per al tema de Shakespeare, recorre a il·lustres shakespearians de Londres com P. A. Daniel, «mon bon amic», o Furnivall (Par, 1912, p. XI), i no li importa demanar ajut, per informar-se sobre els aspectes que l'interessen per a la seua traducció, als amics, que poden servir-li per fer noves coneixences: «haurè de recorrer, segons m'han dit, al Sr. Obrador (Mateu) pera ferli una consulta sobre "tractaments": no'l conec mes l'amic Carner me prometé que m'hi recomanaria. Igualment cerco algun text de escenes de bufons, folls y jutglars y crec qu'aquest punt me l'aclarirà en Bofarull» (carta a Alcover, 10 octubre 1906).

Les cartes a què hem pogut accedir són els testimonis més clars de la relació que Par estableix amb diferents coetanis, a banda de demostrar l'admiració per personalitats amb qui no tracta tan directament però que admira o amb qui té un tracte professional. Deixant de banda la relació personal amb Montoliu i Miquel i Planas, i la relació entre professional i amistosa amb Alcover i Calveras a què ens referim en apartats a part, en les lletres, s'hi deixa constància d'altres amics o coneguts. Així, diu a Montoliu (22 maig 1925) «sóc amic personal d'En Marfà», i «son estats aci successivament En Hilka y en MeyerLübke. Lo primer qui m'havia publicat la Sintaxi, me volgué conexer, y estiguerem junts en dos o tres ocasions. M'acollí molt bè».

I en l'interior d'alguns articles també descobrim alguns amics de Par, com, per exemple, Joaquín de Entrambasaguas, que va dedicar tot un any a buscar per Madrid les dades sobre Shakespeare que el lingüista necessitava: «No tuve más remedio que valerme de solícitos amigos míos, ya que mis viajes a Madrid, si bien me daban ocasión para comprobar datos interesantísimos y orientar la búsqueda, no podían alargarse a muchos meses, como ésta exigía» (Par, 1936, p. 8). O en les publicacions de Par que hi ha dipositades en biblioteques i institucions, de vegades, es

81. Barnils viu al carrer Rosselló, 168, 2n 2a; Par, al carrer Rosselló, 231, principal, i Miquel i Planas, al carrer Provença, 185, 4t 2a.

82. Havia mort recentment.

pot trobar una mostra d'amistat o afecte en forma de dedicatòria de l'autor: «Al Director de *La Revista* l'excels poeta J. M. López Picó, 6-Des-1916» (Par, 1916*c*).[83]

Par es relaciona amb molts erudits i personalitats de l'època, i en la majoria dels casos no tenim constància del grau d'amistat que els uneix. De ben segur que amb molts hi estableix un contacte estret, però amb molts altres, només una relació professional. Un exemple de relació aparentment més professional que personal potser seria la que manté amb Navarro Tomás, el qual, per al seu treball sobre els relatius,[84] li fa arribar els plecs impresos dels seus encara inèdits *Documentos del Alto Aragón* (Par, 1931*b*, p. 226), la qual cosa pot significar o bé que Par els hi demanés per amistat, o bé que Navarro Tomás els hi facilités perquè coneixia i respectava el seu treball.

2.1.3.1. Antoni M. Alcover

Alfons Par va conèixer Alcover i, a pesar que la relació epistolar entre els dos filòlegs és molt minsa, les quatre cartes que es conserven de Par a Alcover —dos de 1906, una de 1923 i una de 1924—, recollides per Joan Julià (2000),[85] i la relació que s'hi endevina a partir de les missives, serveixen de fil conductor per repassar els molts punts de contacte que tenien els dos estudiosos.

En una primera aproximació, es pot observar com, malgrat aquests esparsos contactes, la seua relació a través dels anys s'ha intensificat. El tractament de Par a Alcover evoluciona des de la posició d'alumne que demana consell al mestre a una relació de més igualtat. Això queda clar resseguint els encapçalaments i el to que es manté dins el cos de les cartes. En la primera carta, Par s'adreça a Alcover com a «Ilm Dr. D. Antoni Mª Alcover Pvre.», i comença «Ilm. Sr.». En la segona carta, però, amb un «Molt Sr. Meu», abandona aquest elevat grau de formalitat i, després, tot i que la relació de Par cap a Alcover sempre és de molt respecte, en les dos darreres cartes deixa entreveure un to lleugerament més cordial, referint-se al canonge com a «Molt Rt. Mossen Alcover» i «Molt Rd. Mossen».

La primera notícia que tenim sobre treballs gramaticals de Par és arran de la primera carta al canonge (10 octubre 1906),[86] quan s'hi dirigeix per demanar-li

83. L'exemplar amb aquesta dedicatòria es troba a la Biblioteca de Catalunya. Es tracta d'Alfons PAR (1916*c*), *Vida de Guillem Shakespeare segons les millors biografies angleses i compte habut dels darrers documents desarxivats*, Barcelona, Llibreria Verdaguer.

López Picó havia lloat la traducció de *Lo rey Lear* (v. 3.2.1.2). Posteriorment, no sabem si l'amistat continua, perquè almenys Miquel i Planas, arran del suport del director de *La Revista* a les *Normes*, li dedica unes paraules sagnants (v. 4.2.2.2).

84. Alfons PAR (1931*b*), «*Qui* y *que* en la Península Ibérica, III. (Conclusión). En aragonés», *Revista de Filología Española*, tom XVIII, p. 225-234.

85. Es tracta, en la numeració de Julià, de les cartes núm. 25, 26, 214 i 216.

86. La carta no està datada originàriament. La data que donem és la que facilita Julià (2000, p. 100).

consell sobre una gramàtica lul·liana que havia començat a redactar feia temps. Par, que és un industrial cotoner molt aficionat als clàssics i un sintactista de formació autodidàctica, exclama: «estic ocupadissim en altres quefers de la vida material y no em lleu gayre pera esmersarme en questions literaries», i escriu aquesta carta pels volts de la celebració del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, que presideix Alcover.

Així doncs, els dos lingüistes van coincidir en aquest Congrés, tot i que, evidentment, ho van fer des de posicions molt diferents: Par, com a congressista efectiu, i Alcover n'era el president. De tota manera, i donada la data en què Par escriu la carta, és probable que s'haguessin conegut abans. Potser, el 25 de gener de 1904,[87] en una conferència a l'Ateneu Barcelonès, en què el canonge exposà la idea de convocar un congrés de sintaxi catalana.

Alcover era en aquells moments un home de prestigi reconegut i la carta de Par permet entreveure que comparteix amb el filòleg mallorquí la passió per la sintaxi. L'aprenent de gramàtic, reconeixent l'autoritat del canonge, no busca únicament la seua opinió, sinó la seua aprovació: «lo molt valuós que per a mi sera son parer, y'l dupte que tinc sobre la conveniencia de tirar avant una tasca filològica m'encoratjen a escriureli».

En la segona carta (24 octubre 1906) Par insisteix en el seu precari estat de salut, i introdueix una altra de les seues grans passions, Shakespeare, a l'obra del qual dedica bona part del seu temps. Els primers escrits de Par estan basats en el dramaturg, sobre el qual arreplega una extensa bibliografia, pròpia i d'altres autors, entre edicions i traduccions. L'estudiós català sent una profunda admiració per l'autor anglès, a qui qualifica de «el genio dramático mayor que han visto los siglos» (Par, 1935*a*, p. 248), i consagra una part important de la seua vida a llegir tot el que s'escriu sobre ell en les diferents èpoques i escoles literàries, a investigar-ne vida i obra, a fer-ne difusió mitjançant conferències, i, fins i tot, tradueix un dels pilars fonamentals de la producció shakespeariana: *King Lear* (v. 3.2.1).

Han passat molts anys des de l'última carta de Par a Alcover. El 9 de maig de 1923 el gramàtic barceloní escriu al canonge per indicar-li que acaba de sortir publicada la seua *Sintaxi*, per dir-li que l'editor li'n remetrà un exemplar i per demanar-li que n'inclogui una ressenya en el BDLC. La publicació de la *Sintaxi* no compta amb el beneplàcit oficial a causa de l'oposició de l'autor a les *Normes* de l'IEC, i així ho insinua Par en la carta a Alcover: «Com qu'es tan dificil la difusió d'obres axis a casa nostra, es clar que li sabrè grat que vulgui ferne esment en son Butlletí.»

87. Alfons Par era soci de l'Ateneu Barcelonès des de febrer de 1904, però és possible que hagués assistit a conferències de tema lingüístic anteriorment, ja que el seu germà gran i company de negocis, Joan, era soci de l'entitat des de 1888, i el seu amic Miquel i Planas, des de 1899.

A partir d'aquesta carta també sabem que Par i Alcover s'havien trobat l'any 1921, «¿se recorda qu aplegarem junts a Sort fà dos estius?», i que ja van parlar llavors de l'obra que acaba de sortir publicada. Es tracta del darrer viatge d'estudi que Alcover fa a la Península. El treball de camp durà del 26 de juny al 23 de novembre de 1921, i Alcover el desenvolupà, recorrent tot el territori del Principat i del regne de València, amb la col·laboració, entre altres, de Moll. Sort és una de les quaranta-vuit localitats que visiten.[88]

En l'última carta a Alcover (11-3-1924) Par es permet «d'encloureli una conferencia donada per mi sobre la hisenda municipal Barcelonina. Suposo que V. està enterat que l'autor de la *Sintaxi de Bernat Metge* de cop y volta se vegé, per sort o mellor per disposició providencial, regidor del Ajuntament de Barcelona ab càrrech de President de la Comissió d'hisenda. Açò esdevinguè en Octubre proppassat».

A partir, doncs, d'aquestes quatre cartes de Par a Alcover hem resseguit una part de la història personal i en el camp de les lletres del gramàtic barceloní, ja que les quatre missives assenyalen moments representatius en la seua vida, que va voler compartir amb el seu mestre. Hi va haver, també, altres moments en què els dos filòlegs van retrobar-se, com, per exemple en la participació de tots dos en la *Revista Musical Catalana*,[89] de la qual Alcover era principal col·laborador i en la qual Par va parlar de Wagner, una altra de les seues grans passions.

Finalment, Par va participar en una publicació en honor d'Alcover. El 4 de desembre de 1928 l'Oficina Romànica s'adhereix als homenatges projectats a Pompeu Fabra, per la seua contribució a la unificació de la llengua escrita, i a Alcover, pel seu treball en la constitució d'un diccionari general de la llengua catalana (AOR, vol. II, p. 377). Concretament, una de les manifestacions a Alcover és la que té lloc amb la publicació d'una *Miscelánea filológica*, aplec de treballs lingüístics i literaris, entre els quals es troba l'article «Shakespeare y el folklore espanyol» de Par.[90]

En l'AOR hi ha una breu recensió de la *Miscelánea filológica*, on es resumeixen els articles que els autors de l'obra han escrit en honor de la publicació del DCVB, en què Moll, l'autor del resum, considera que els qui han intervingut en la seua elaboració són «una trentena de professors espanyols i estrangers, entre

88. Per a un resum sobre les sortides filològiques d'Alcover, v. M. Pilar PEREA (2001), *Els dietaris de les eixides filològiques de mossèn Alcover*, Manacor, Patronat de l'Escola Municipal de Mallorquí.

Moll parla també de la trobada a Sort en la seua ressenya a la *Sintaxi* de Par (BDLC, vol. XIII, p. 99), en què diu: «l'estiu de 1921, trobantme a Sort en memorable viatge d'estudi dialectològich en companyia de Mn. Alcover i Mn. Benajam, una feliu casualidat me feu conèixer personalment i tractar una curta estona En Par».

89. Publicació de l'Orfeó Català.

90. Alfons PAR (1932*b*), «Shakespeare y el folklore espanyol», a *Miscelánea filológica dedicada a D. Antonio Mª Alcover*, Palma de Mallorca, Círculo de Estudios, p. 461-463.

els quals trobam els noms més il·lustres de la present generació romanística» (AOR, vol. IV, p. 306).[91]

2.1.3.2. Josep Calveras Santacana

La relació epistolar que Par manté amb Calveras és sobretot professional, però en les cartes, publicades per Iglésias (2001, p. 619-626), s'hi observa un tracte que va més enllà de la simple cortesia, ja que l'industrial, de vegades, s'adreça al jesuïta com a «Molt Rd. P.» (26 gener 1926), però, d'altres vegades, empra un «Molr Rd. P. y amich» (3 febrer 1926), un «Molt Rt. Amich» (2 octubre 1930), o un «Rt. Amich» (13 juny 1931).

Iglésias reuneix, en total, dotze cartes o targetes de Par, que són una mostra de la relació que s'estableix entre dos col·laboradors de la mateixa entitat, els quals intercanvien punts de vista sobre qüestions que els afecten. En el cas dels dos lingüistes, es palesa en la seua correpondència la inquietud per temes lingüístics, però també emergeixen altres aspectes que ajuden a conèixer una mica millor la personalitat de Par. Així, en la primera carta —s'entén, la primera publicada per Calveras, o el que és igual, en la numeració del jesuïta, la número 124— (26 gener 1926), Par demana aclariments sobre el qüestionari de pronoms febles que ha d'omplir a petició del jesuïta: «Respecte a les consultes de pronoms atons, me trobo ab una dificultat: mes respostes y traduccions, ¿han d'esser literàries o coloquials?», i li comenta que «sa observació sobre *elsi* es a la *Morphologie* [de Meyer-Lübke] que jo no tinch; es al Ateneu Barceloní y al Institut d'Estudis Catalans».

En la carta següent, número 125 (3 febrer 1926), Par ja ha contestat l'enquesta i li fa dos comentaris sobre les respostes: «Les combinacions pronominals poden esser considerades en català com a merament teòriques: coloquialment son sempre evitades, y per açò trobarà algunes de mes respostes ambigues», i «Lo datiu plural femení revesteix a voltes la forma *elsi* (de conformitat ab la forma literaria tònica *los*) y a voltes *lesi*. Jo li he posats exemples de tot», amb la qual cosa es veu la seua voluntat d'ajudar en la interpretació que Calveras pugui fer de les respostes. No es tracta només de contestar un qüestionari, sinó de contribuir amb una opinió fonamentada a l'anàlisi dels resultats.

91. Quan apareix aquest recull, Alcover no compta amb el suport de tots aquells que l'havien admirat en un temps passat, a causa de les seues invectives contra els membres de l'Institut. Julià (2000, p. 355) matisa l'afirmació de Moll i assenyala que només dos lingüistes del Principat hi col·laboren, Par i Barnils. Per això, és més valuosa l'aportació de Par a l'homenatge al mestre, amic i, durant molt temps, company en la posició antinormista.

Moll, en canvi, que també en parla a *Un home de combat* (1962) —Palma de Mallorca, Moll—, afirma que n'hi ha set de catalans.

L'opinió de Par devia comptar prou per a Calveras que la hi demana en altres ocasions, com es dedueix de les respostes de l'industrial, per exemple, en la targeta postal número 128 (7 agost 1928), sobre l'opció de *pontifis* com a forma catalana per a *pontifex*, o en la número 129 (2 octubre 1930), sobre la conveniència o no de publicar un article de Barnils en l'AOR. Les respostes són, respectivament, que «la viabilitat moderna de *pontifis* no depen dels filolechs sino dels literats», i que l'article de Barnils «per son carácter pedagògich, me sembla que no s'adiu al nostre *Anuari*».

I Calveras no solament sol·licita l'opinió de l'industrial, o que li respongui unes enquestes, sinó que en una de les lletres, la número 134, es pot apreciar com, amb la confiança que dóna l'amistat de temps, havia demanat prèviament l'ajut de Par per aconseguir unes cartes de Teodor Llorente en el fons epistolar Aguiló de la seua propietat. La resposta de Par (6 març 1935) és que «pera trobarles es necessari desfer totes les carpetes y revisar les 3.000 cartes una per una.[92] Faré aquesta feyna ab molt de gust, pero m'ha de concedir un cert marge de temps prudencial».

La carta següent, la número 135, no està datada —i, per tant, no sabem quant temps triga en la recerca—, però no n'ha degut passar gaire si atenem a les primeres paraules de Par, el qual reprèn el tema de la petició encetat en la carta anterior: «Ja veu si'm plau complaure'l que ja he examinat lo fons epistolar Aguiló, pera extreure'n les lletres d'En Llorente. N'he trobades 13 qu'encloch. Desitjo que me les retorni un cop les tingui copiades y qu'al publicarles esmenti mon nom com a possessor al peu de plana, o allà ahont v. vulgui. Podria posarse Biblioteca Alfons Par o altra cosa semblant».[93]

En la carta número 126 (27 març 1926), Par passa de ser col·laborador a demanar col·laboració. Ara és ell qui tramet un qüestionari a Calveras, perquè l'interessa «l'ús en la llengua viva de *qui*, *que*».[94] En aquest cas, però, com que no es tracta solament de respondre unes preguntes, sino que li encarrega «fer copiar y distribuir entre nos corresponsals les preguntes qu'encloch», comprèn que és una feina feixuga i, per tant, concedeix: «si v. veu que l'amohina massa, retòrnimeles sens empatx».

En altres cartes, Par felicita el jesuïta per algun estudi, segons el seu parer, molt reeixit —i fins i tot li fa saber que pot aprofitar algunes de les idees exposades—

92. Aquesta xifra, gens negligible, demostra fins a quin punt Par tenia una biblioteca de considerables dimensions: no solament llibres, sinó també documents de procedència diversa que l'industrial va anar adquirint al llarg de la seua vida, eren un orgull per a aquest amant de les lletres. És una llàstima que s'hagi perdut part del material bibliogràfic que el lingüista va aconseguir reunir, o que el que queda estigui dispers en diferents entitats. Potser caldria que hi hagués un Fons Par aplegat en un únic arxiu.

93. Segons Iglésias (2001, p. 626, nota 167), Calveras compleix la seua part del tracte i quan es publica el volum III de l'*Epistolari Llorente*, s'especifica que les cartes escrites a Aguiló es conserven en la biblioteca particular de Par.

94. Par publica els resultats d'un treball sobre aquests relatius a la RFE el 1926, sobre el castellà; el 1929, sobre el català, i el 1931, sobre l'aragonès (v. 4.5.4, 4.5.5 i 4.5.6).

(carta número 127), o per alguna obra l'autoria de la qual desconeixem (carta número 132): «Molt m'ha plagut son treball sobre'ls pronoms atons publicat en *La Paraula Cristiana*. Los materials son interessantíssims y la exposició n'es perfecta. Lo felicito y encoratjo. Hi ha diversos punts qui conformen idees meves y qui'm serviràn de fonament» (30 juliol 1926); «la gramàtica, que li retorno, me plau força. Hi ha moltes coses dignes d'ésser estudiades y publicades» (16 juny 1931).

Par és una persona molt complidora i, quan no pot assistir a una reunió, es disculpa formalment. En aquest recull hi ha tres cartes —números 127, 130 i 134—, motivades, en part, per la justificació de les causes que li han impedit de complir amb el seu deure envers l'entitat: «Me sabé molt de greu no poder concorrer a les dues reunions filològiques habudes en lo Foment.[95] Mes, estich malalt d'una entero-colitis» (30 juliol 1926); «Quan no m'ho esperava, he d'acompanyar avuy a les 6 ½ tarde a casa'l metge un nèn meu, de manera que no crech que'm sia possible concorrer a la junta» (21 octubre 1930); «Demà me serà impossible concorrer a la sessió, perquè a la matexa hora tinch Academia de Bones Lletres, ab la circumstancia de que se commemoren los 80 anys complerts per En Casades y Gramatxes y no puch faltarhi» (6 març 1935).

Finalment, en la carta número 130 (21 octubre 1930), Par exposa un parell d'afers econòmics que l'afecten a ell i l'Oficina Romànica. Afirma, en primer lloc, que «garantia de pagar ptes. 5.000 en cinch mesos any 1931 o 1932 o 1933: no puch donarla, puig equivaldria a pagar». Par, que no especifica per a què són els diners, demostra amb aquests mots que és un home de paraula, i afegeix «Ja la voldria jo pera'ls textos antichs qu'hem de publicar ab En Miquel y Planas», la qual cosa deixa entreveure que un dels principals entrebancs en el projecte per a la publicació de les obres de la «Biblioteca Catalana» (v. 4.5.8 i 4.7.5) és l'econòmic.

El segon assumpte financer que Par explica a Calveras és que aquest curs no podrà fer «caritat pera l'*Anuari*», i tot just després de fer aquesta afirmació —que ens permet conèixer que la col·laboració de Par amb l'OR no era únicament intel·lectual, sinó també pecuniària—, manté que no s'hi ha compromès mai, que circumstàncies adverses li impedeixen de fer-ho, i que en un futur potser estarà en disposició d'ajudar. Els motius també els explica: «Aquest any los negocis han estat dolents y la meva familia es a punt d'augmentarse;[96] en conciencia no puch despendre pera caritats literaries.»

95. Segons Iglésias (2001, p. 621, nota 163), en aquestes reunions s'havia de tractar de la constitució de l'OR.

96. Si entenem que això vol dir que espera un fill, aquesta informació contrasta amb la que ens va donar Cecília Par, la qual va assenyalar la data de naixement de la Marta, la més petita dels germans, l'any 1928, mentre que aquesta carta és de 1930. Es pot tractar tant d'una errada de memòria de Cecília com de la possibilitat que el nounat morís prematurament.

2.1.3.3. Ramon Miquel i Planas

Si es pot afirmar que el vincle de l'amistat és més fort com més aficions es comparteixen, sembla que la base de la relació entre Miquel i Planas i Par havia de ser molt estreta, perquè coincideixen en molts punts: són socis del CEC i de l'Ateneu Barcelonès, són acadèmics de la RABLB i codirectors de l'OR, els apassionen la llengua i la literatura i tenen uns punts de vista similars sobre la reforma de l'Institut —a la qual primer donen suport, per passar després a convertir-se en aferrissats antinormistes—, i els uneix, finalment, el projecte de la «Biblioteca Catalana», que inicia en solitari el bibliòfil, el qual es veu, més tard, necessitat d'ajut per la manca de suport institucional:

> Per gran sort nostra, l'obra de la «Biblioteca Catalana» ha pogut beneficiarse darrerament d'una cooperació que ultrapassa tot preu: el nostre amich senyor Anfòs Par no solament ha contribuhit al present volum de CURIAL E GUELFA ab els seus estudis lexicogràfichs que li són ja de temps un ben adquirit prestigi —colaboració que's reproduhirà en els volums successius que preparem—, sinó que ademés ha volgut participar en el risch econòmich de la nostra empresa (Par, 1932*a*, p. XLIV).

En una de les cartes al bibliòfil, el lingüista autodidacte mostra no solament la satisfacció per l'edició conjunta que acaba de publicar-se, sinó també que la base de la seua col·laboració rau en la coincidència d'aficions: «a la portadella ja hi ha plegats los noms de V. y meu, ço que palesa una conformitat de disciplines, gustos y propòsits que crech tenim lo deure de fer fructificar en obres que ja estan esperant lo jorn de veure la llum» (7 setembre 1933).

En la resta de les cartes —adreçades la majoria a l'«Amich Miquel» i amb fórmules de comiat que també inclouen habitualment el mot *amic*, com, per exemple: «Sap es sempre de V. coral amich» (25 novembre 1923)—, es van esgranant altres temes lingüístics, però també personals i d'altra naturalesa. Quant als aspectes lingüístics, Par demana al bibliòfil que ajudi l'AW, de què és president, «à formar un criteri clar de l'assumpto» quan es planteja de fixar definitivament l'ortografia de l'edició de la partitura catalana del *Lohengrin* (20 novembre 1905); o que li indiqui la transcripció exacta «en la ratlla 1082 del *Somni*» (21 març 1912); o es mostra d'acord amb el contingut de la seua conferència «Contra la reforma lingüística» (sense data —però possiblement de juliol—, 1918), o li torna les proves del *Curial*, que editen junts (7 agost 1933).

Quant als aspectes personals, es conserva la carta de condol que Par adreça al bibliòfil per la mort de la seua mare: «Jo vull creure que sos ideals li han d'haver estat un conhort. Religiosament vull creure que sa mare frueix de la Pau Divinal a que per ses virtuts era ecreedora. Jo desitg y prec que la gracia de la resignaciò sigui en tots VV.» (20 desembre 1918).

Pel que fa a l'àmbit institucional, destina una carta a explicar que, com a regidor d'Hisenda de l'Ajuntament, ha intentat que nomenessin Miquel i Planas regidor de Cultura, però que no ha pogut ser: «mon projecte de colaborar junts per ara s'es esvahit» (25 novembre 1923). I altres tres cartes les dedica a proposar-li que formi part de la junta de l'Exposició d'Indústries Elèctriques, a demanar-li noms per formar una nova llista de candidats possibles a l'Ajuntament, i a comentar-li que fins i tot ell ha dimitit (2 abril 1924).[97] A més, li envia el projecte de creació de la plaça d'oficial de secretaria de la RABLB destinat a Montoliu (12 febrer 1925).[98]

Pel que fa a la passió per la literatura, en diverses ocasions, Par dóna les gràcies al seu amic pels llibres que li facilita, i no dubta a demanar-li'n d'altres que li convenen: «¿Puch esser agosarat assats pera demanarli los originals: castellà de *Pierres de Provensa*, y francès del *fill del Senescal*? Si es necessari invoque la germanor bibliòfila»[99] (1 febrer 1922). Li agraeix també una «joya bibliogràfica» com *Els cent aforismes del bibliofil*: «Magnifica llaminadura pera obrirme l'apetit literari pera la propera temporada hivernenca! Ho assaborirè ab delit y benehirè la amistat què tan dolços moments llibreteschs me proporciona» (29 setembre 1924). O «l'esquisit present dels seus saborosos llibres de bibliòfil, los quals seran delitosament llegits. Son una meravella de bon gust» (24 gener 1927). I incrementa la seua col·lecció shakespeariana gràcies al *Julius Cesar* que li fa arribar l'editor, amb el qual «ma colecciò shakesperiana vos restarà eternament agrahìda y deudora» (28 juny 1925).

Per cloure aquest apartat, incloem una composició que Miquel i Planas dedica a l'industrial barceloní, i que es pot trobar al llibre *Sonata en tres tiempos*,[100] un recull de sonets catalans amb la traducció en prosa en castellà, que publica Miquel i Planas amb els seus diners i amb la intenció de repartir-lo entre els seus amics, segons explica l'autor a les primeres pàgines. Els sonets es distribueixen en tres seccions: «Del passat», sobre literatura medieval i elogis a l'Acadèmia de Bones Lletres i diversos escriptors del segle XIX (Aguiló, Maragall, Mestres...); «Del present», on fa un recull de sonets dedicats bàsicament a la memòria d'amics o coneguts morts en la guerra, i aprofita també l'avinentesa per carregar contra les *Normes*, i «Del futur», on presenta una visió desesperançada de l'avenir.

97. V. 2.3.11.2.

98. V. 2.3.7.

99. Aquestes paraules i altres de similars fan pensar a Feliu (1997, p. 170, nota 32) que l'amistat entre Miquel i Planas i Par podria tindre el seu origen en la bibliofília. Podria ser, però, així com el primer és un bibliòfil amb publicacions especialitzades en la matèria, Par, a banda de la seua important col·lecció de llibres sobre Shakespeare, i de la seua passió per les lletres, no dedica una especial atenció a l'edició de textos fins que publica el *Curial* conjuntament amb Miquel i Planas.

100. Ramon MIQUEL I PLANAS (1939), *Sonata en tres tiempos*, Barcelona, R. Miquel i Planas.

En la mort de n'Anfòs Par (26 agost 1936)

Una tayfa de lladres y assassins
al servey d'un govern sense decencia
ses víctimes va fent, ab preferencia
de la ciutat entre'ls millors vehins.
Tu d'ella un dels més dignes paladins
fores sempre: ta clara inteligencia,
tes grans virtuts, ta rígida conciencia
encaminares als més nobles fins.
Per axò t'ha cercat la vilanía
per a exercir son odi en ta persona
ab crudeltat sacrílega y impía;
y ara'l dolor que'ls nostres cors afona
als llavis balbs refusa la funció
de fulminar a crits sa execració.[101]

Per a Molas,[102] aquest és un dels pocs casos en què en la «nova» literatura, és a dir, aquella que es produeix després de la Guerra Civil i que té com a temes principals les experiències de la guerra o la persecució en zona republicana, es parla dels escriptors afusellats el 1936 o dels desapareguts de mort natural a l'exili o a Barcelona, ja que, en general, aquests intel·lectuals no són objecte de cap menció especial. Els altres autors als quals es fa una mínima referència i que Molas cita són Ignasi Casanovas i mossèn Antón Navarro, ambdós també afusellats (Molas, 1995, p. 70).

2.1.3.4. Manuel de Montoliu

Par és l'encarregat de respondre el discurs d'entrada a la RABLB de Montoliu,[103] i l'enceta amb les següents paraules:

> Plahenta tasca y planera es aquella que m'ha conferida la Real Academia al designarme pera retre les oficials saluts al novell company En Manuel de Montoliu; plahenta, puix dolç es abraçar l'amich de minyonía y lo consemblant en sentiments y aficions (Par, 1927, p. 41).

101. Ramon Miquel i Planas (1939), p. 60.

102. Joaquim Molas (1995), «1939, any-límit de la literatura catalana», a *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Frankfurt del Main, 18-25 de setembre de 1994)*, vol. I, Barcelona, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 47-73.

103. Alfons Par (1927), *Discursos llegits en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona en la solemnial recepció pública de D. Manuel de Montoliu*: *Resposta de Don Anfós Par (26-VI-1927)*, Barcelona, Casa de Caritat, p.41-46.

Amb aquests mots, Par, introdueix un amic, amb el qual, com acabem d'assenyalar (v. 2.1.3), comparteix l'afició per la música, que el crític, en paraules de Par, «frueix ab passió y judica ab encert» (Par, 1927, p. 45). Ja l'any 1904, quan el lingüista va pronunciar les seues primeres conferències sobre Shakespeare a l'AW, Montoliu en va dedicar una a Schumann,[104] concretament el 19 de juny. A més, la seua dona, Júlia Vidal, és una violinista que interpreta algunes peces a l'Associació:

> Jo'm recordo d'ella una sonata de Beethoven, fervorosament interpretada en son violí, junt ab lo pianista Granados, ja fa molts anys, en l'Associació Wagneriana: hi ha impressions musicals qui se'ns fan seves y nos fixen la obra interpretada; aquella nit, talment m'esdevingué (Par, 1927, p. 45).

Les dos cartes a Montoliu de què disposem les encapçala amb un «Amich Montoliu» (8 novembre 1924; 22 maig 1925), i en la segona —quan el destinatari és a Buenos Aires— s'acomiada amb un «Vos dona una coral abraçada vostre amich de sempre», després de fer balanç de tot el que passa per Barcelona (a la RABLB, a l'Institut, al Foment, a la Wagneriana), de detallar les darreres publicacions que han aparegut, i de confirmar-li que li reserven la plaça d'oficial de secretaria a l'Acadèmia per a quan torni: «Vaig afegir que jo sols faría lo sacrifici de despatxar la Secretaria ab la condició de que vos fossiu en son temps mon colaborador» (v. 2.3.7).

I encara que el tracte de *vós* és més distant que el tracte de *tu* que es donen Montoliu i Barnils, excompanys a Halle an der Saale, sembla que Par sempre tria, per deferència, el tracte de la segona persona plural, ja que també ho fa amb Miquel i Planas (v. 2.1.3.3). Pel que fa al tema del càrrec destinat a Montoliu, esmentem Barnils i Miquel i Planas, perquè tots dos s'hi refereixen, a l'oferta laboral de Par, en sengles cartes. El primer explica a Montoliu que «amb En Par i En Miquel i Planas hem parlat ferm de tu i, per lo que es veu, ja et compten com de casa. Així sigui!» (12 maig 1925), i el segon rep la carta de Montoliu, en què, el crític, amoïnat per la situació de l'Institut, té por de perdre el sou i confessa: «Ara més que mai confio en V. i en Par i tinc la més absoluta confiança en que a la meva tornada podré treballar en l'Academia de B. Ll. com V. me va dir.»

A més, tant Barnils com Montoliu, en aquestes cartes, al·ludeixen a situacions familiars. El primer apunta: «Dies enrera vaig topar-me amb el teu unigénito que està fet un pollo. Va parlar-me del papà (es clar) i de la mamà (encara més clar) dient-me que tots estaven sans i frescos». I el segon, que recorda al bibliòfil que viu «a la voreta de casa meva», li demana: «Si alguna vegada veu per casualitat la meva dona, faci el favor de dir-li que V. ha rebut carta meva amb bones notícies. Ha quedat tant sola que això sol li serà una gran alegria.»

104. Manuel de Montoliu (1908), «Schumann», a *XXV Conferències donades a la AW (1902-1906)*, Barcelona, Fidel Giró, Impressor.

Una altra de les mostres d'amistat de Montoliu envers Par, a més de les ressenyes que fa de la seua obra, la recollim en una dedicatòria d'un dels seus llibres: «Al meu benvolgut amic... i benevolent jutge Alfons Par, amb tot el meu afecte.»[105]

La informació de contingut personal, les opinions que es manifesten obertament, les referències creuades entre els tres protagonistes d'aquestes lletres i la confiança que es demostren indiquen a les clares una amistat que va més enllà de la relació estrictament professional.

2.2. Una pinzellada sobre economia i societat

Alfons Par desenvolupa els seus treballs de recerca filològica i literària com a *hobby*, al marge de la seua ocupació principal: el cotó. Quan mor el seu pare, l'any 1894, comença a treballar en la indústria cotonera, amb el seu germà Joan, que, segons Cecíla Par, és representant d'una casa americana a Barcelona. En el BCAB trobem diverses vegades referenciat el nom de l'empresa,[106] Juan Par y C.ía.[107] Les dades econòmiques que en tenim, extretes del BCAB (*Suplemento*, 1 agost 1935, p. 10), corroboren que es tractava d'una empresa important, ja que l'1 d'agost de 1928, amb 15.329 bales de cotó, ocupa el vuitè lloc en el rànquing de bales importades, i l'1 d'agost de 1935, amb 20.753 bales, el cinquè.

La importància de la indústria tèxtil a Catalunya és ben coneguda. En repassem breument l'evolució per entendre què significa el cotó per a la història econòmica del país i quin és el moment que Par viu com a industrial i com a home de negocis. Al mateix temps, ens ha semblat interessant de resumir alguns dels fets polítics més importants que es produeixen els anys anteriors a la mort de Par per la rellevància històrica que tenen i perquè expliquen indirectament l'afusellament del gramàtic.

2.2.1. *Aproximació a la història econòmica del primer quart de segle*

El cotó havia marcat, durant el segle XIX, la pauta de la industrialització catalana i havia alterat l'estructura del sector tèxtil, imposant-se sobre dos fibres tradicionals, la llana i la seda.[108]

105. Manuel de Montoliu (1935), *Goethe en la literatura catalana*, Barcelona, Publicacions de La Revista. L'hem trobat al CMP.

106. Aquesta informació potser contrasta amb la que ens dóna la filla de Par sobre la representació d'una casa americana. Som llecs en el tema empresarial i no sabem si són aspectes compatibles.

107. Segons es pot deduir dels papers sobre els relatius que consten al CMP, Par empra sovint sobres amb el logotip de l'empresa.

108. Aquest apartat és bàsicament un resum d'alguns capítols dels volums V i VI de la *Història de Catalunya* dirigida per Pierre Vilar.

Des de 1861, la indústria cotonera havia confirmat la seua marxa ascendent, en el decurs de la qual hi havia hagut moments de baixa, a causa de la guerra civil nord-americana i la saturació de la demanda, agreujada per la crisi agrària dels anys vuitanta.

L'economia catalana sofreix fortes sotragades, a principis de segle, a partir, sobretot, de la pèrdua de les colònies insulars, l'any 1898, i, tot i que, els intercanvis no desapareixen de cop, el percentatge de l'exportació del total de la producció es redueix en un 15%.

Es dóna, doncs, una sobreproducció que es veu pal·liada per la Primera Guerra Mundial. Els efectes de la neutralitat espanyola són molt positius per a l'economia catalana, a causa de la demanda dels països bel·ligerants, lògicament ocupats en altres quefers, i la d'altres països que eren proveïts habitualment pels que estaven en guerra. A més, s'estimula el desenvolupament dels sectors químic, metal·lúrgic i energètic per la reducció de béns d'equipament, maquinària i matèries primeres procedents anteriorment de països bel·ligerants.

Des de 1914, la indústria tèxtil passa a ocupar el primer lloc pel que fa al valor de les exportacions. L'activitat comercial catalana viu moments d'esplendor però, amb la pau i la normalització econòmica europea, es produeix una davallada, agreujada per la crisi mundial de 1920-1921. Després d'això, l'estructura tradicional de la indústria tèxtil, en el sector cotoner, dominada pels capitals familiars i societats col·lectives, queda dislocada: apareixen amb força les societats anònimes.

L'economia de principis de segle no es pot separar de la cruenta lluita social que viu Catalunya, i, sobretot, Barcelona. Sindicalistes, patronal i forces d'ordre s'enfronten sovint. Menudegen els atemptats i apareixen els grups d'acció professionalitzats que provoquen aldarulls i eliminen qualsevol persona que destorba.

La CNT aconsegueix, en poc temps, un creixement espectacular i el 1919, a causa de la vaga general declarada per l'acomiadament d'uns obrers de La Canadenca, s'origina un conflicte social d'incalculables proporcions. Barcelona queda col·lapsada i es decreta l'estat de guerra.

El dia 9 d'abril del mateix any neix la Federació Patronal de Barcelona com a reacció davant el poder sindical, que anuncia el locaut[109] si no es torna a la feina de seguida. El 14 d'abril acaba la vaga però l'estat de guerra dura fins a l'agost. Des de llavors, la patronal utilitza sovint el locaut i contracta pistolers per combatre el terrorisme sindical.

Aquesta situació canvia amb el cop d'estat de Primo de Rivera, el 13 de setembre de 1923. L'opinió pública, cansada de terrorisme, de la guerra del Marroc, del caciquisme i de la ineficàcia del sistema polític, rep la notícia amb indiferència

109. El locaut consisteix a tancar una empresa, per decisió de la direcció, en una situació de conflicte laboral.

i, fins i tot, amb la simpatia de les classes conservadores. Aviat, però, el conjunt de normes repressives de la dictadura fan canviar l'opinió pública catalana i el sentiment catalanista creix considerablement en tots els ambients. La crisi del règim primoriverista pot significar la crisi de la monarquia i, quan l'any 1929 s'inaugura l'Exposició Internacional a Montjuïc, la relació entre el rei i Primo de Rivera està bastant deteriorada.

L'Exposició Internacional representa per a Barcelona, a més d'un certamen comercial, l'inici de la configuració de la ciutat com a capital europea. Les obres que es fan, entre les quals s'inclouen les del metro, reben la primera gran immigració en massa.

Mentrestant, Macià, des del seu exili a França, intenta establir pactes amb totes les forces revolucionàries per enderrocar la dictadura i la monarquia. A Catalunya, esperonada per la consolidació del règim militar, l'esquerra es reorganitza sobre bases diferents i amb homes nous. A València, el 1927 neix la Federació Anarquista Ibèrica (FAI). Finalment, l'any 1930, Primo de Rivera dimiteix, obligat per Alfons XIII.

El 12 d'abril de 1931 se celebren les primeres eleccions municipals després de la dictadura, en què triomfa clarament Esquerra Republicana de Catalunya, i dos dies després Lluís Companys proclama la República des del balcó de l'Ajuntament de Barcelona.

Poc després Macià proclama la República Catalana i hores després a Madrid s'instaura un govern provisional de la República, el qual convenç els polítics catalans de renunciar a la República Catalana a canvi de constituir el Govern autònom de la Generalitat. Un any més tard s'aprova l'Estatut, i Macià és escollit president de la Generalitat fins que després de la seua mort sobtada, al desembre de 1933, el succeeix Companys.

Aquests moments d'efervescència política corresponen a una època de crisi econòmica internacional que s'havia iniciat l'any 1929 als Estats Units i que s'ha considerat la més greu del sistema capitalista. La crisi és menor a Catalunya que a Espanya, ja que afecta en menor grau les exportacions de productes industrials, i la indústria tèxtil fins i tot experimenta una certa millora, però a partir de 1933 també es comença a patir a causa de la reducció del consum peninsular, la qual cosa origina conflictes laborals i un augment de l'afiliació als sindicats obrers, els quals es mostren dividits en els seus objectius.

La crisi econòmica, la conflictivitat laboral i la derrota de les esquerres en les eleccions a Corts de novembre de 1933 desemboquen en la dimissió del Govern de Madrid el 2 d'octubre de 1934. Dos dies després, Lerroux forma nou govern amb tres ministres de la CEDA i immediatament es declara una vaga general. Tot seguit, el dia 6, la Generalitat s'aixeca contra el govern Lerroux i es proclama l'estat de guerra. La sublevació fracassa el mateix dia i l'endemà Companys és detingut amb el seu Govern.

Les eleccions següents són el 16 de febrer de 1936 i, a causa de la crispació política, desapareix el multipartidisme i s'instaura una bipolarització molt extrema. L'opinió pública, que es mostra solidària amb els presos polítics del 34, es decanta per l'esquerra. Azaña presideix la República, i Companys surt de la presó i és confirmat com a president de la Generalitat. Augmenten les tensions entre dretes i esquerres, fins que el 18 de juliol es produeix l'aixecament militar que conduirà a la Guerra Civil.

2.2.2. *El Centre Cotoner*

El 7 de març de 1903, als locals de l'Orfeó Català, es funda a Barcelona el Centre Cotoner, organisme que col·labora intensament en el desenvolupament material de la producció tèxtil. L'origen del Centre cal buscar-lo en Joan Casas, corredor de caràcter idealista, que decideix crear una agrupació destinada a implantar a la Borsa un «corro de futuros de algodón».[110] El primer domicili de l'entitat és al carrer de Llúria, número 9, i després canvia a Bruc, número 31, entresòl (novembre de 1911), fins a quedar fixat a la Via Laietana, número 64, principal, des d'octubre de 1913.

La primera Junta Directiva està formada pel president, Francesc C. Maristany; pel vicepresident, Ramon Esteve; pel tresorer, Alfred Mata; pel secretari, Santiago Trias, i pels vocals, J. Millet Pagés, Josep Creixell i Joan Par (germà d'Alfons).

El Centre actua eficaçment en assumptes interessants per al negoci cotoner i el comerç barceloní, com, per exemple, la intervenció, juntament amb la Liverpool Cotton Association, en els fraus que havien dut a terme algunes cases americanes durant la primavera de 1910. Ara bé, la realització més important que aconsegueix el Centre és la «contracta», «que fué concebida ya desde el principio en términos tan justos y equitativos, que [...] ni guerras, ni lock-outs, ni la guerra europea con su secuela de embargos e incertidumbres de embarques [...] han hecho quebrantar a los socios de esta corporación las obligaciones a que la contrata les constreñía» (Carrera, 1943, p. 101).

Al mateix temps, el Centre té cura de les relacions exteriors. Dins la intensa activitat que duu a terme en aquest sentit, cal destacar el viatge als Estats Units d'una comissió del Centre, que encapçala Alfons Par, com a president de l'associació.[111] Concretament, participa d'una manera activa en el Congrés Mundial

110. Jaime Carrera Pujal (1943), «Orígenes y breve historia del Centro Algodonero de Barcelona», a *Espíritu y fuerza de la industria textil catalana*, Barcelona, Fomento de la Producción Española, p. 101.

111. No podem determinar amb exactitud el període en què Par ocupa el càrrec de president del Centre en aquesta època. Sabem segur que n'era president l'any 1919, però no sabem des de quan ni fins quan. L'última referència de què disposem és que fins al 1914 n'era president Luis Salgado, i el 1921, Pedro Solé (Carrera, 1943, p. 102). Caldria buscar les dates exactes en els butlletins del Centre.

Cotoner que se celebra a Nova Orleans del 12 al 16 d'octubre de 1919.[112] Hi va, acompanyat d'Alfredo Ramoneda i Pascual de Pobil, representant oficialment el Govern espanyol (Carrera, 1943, p. 102). També és probable que participi en diferents congressos cotoners que es fan des de 1904 a Zuric, Manchester, Bremen, Atlanta i, el mes de setembre de 1929, a Barcelona, coincidint amb l'Exposició Internacional (BCAB, 21 desembre 1928, núm. 235, p. 5).

Mentrestant, la crisi de la indústria cotonera no sembla solucionar-se: continuen el tancament de fàbriques, la competència deslleial que provoca la caiguda de preus, la paralització del comerç interior i la disminució del comerç exterior. Per això sorgeix, segons el Reial decret de 6 de juliol de 1926,[113] el Comité Regulador de la Industria Algodonera, creat pel mateix Govern de la mà del marquès d'Estella, que té com a màxima responsabilitat el foment i l'organització de l'exportació cotonera.

El Comitè consta d'un Ple constituït pel president (que té la consideració de delegat del Govern), vicepresident (delegat d'Hisenda de la província de Barcelona), quatre vocals del Consejo de la Economía Nacional, i representants corporatius de les diferents entitats de comerç, cambres oficials i fabricants entre els quals hi ha membres del Centre Cotoner; d'una comissió executiva; d'un assessor (comissari de la Comisaría Algodonera del Estado), i d'un secretari general (BCRIA, 1928, p. 8-9).

Després d'un temps, que no podem fixar, en què Par és vocal del Centre Cotoner, cessa el 4 de juliol de 1928 (BCAB, 6 juliol 1928, núm. 211, p. 1), però el seu nom, juntament amb el del seu germà, forma part de la llista de socis «los cuales están facultados por el Reglamento para actuar como árbitros» (BCAB, 1 novembre 1929, núm. 279, p. 4).

Posteriorment, Par torna a ser president de l'associació des del 22 de juny de 1936, data en què se celebrà junta general ordinària i es produeixen alguns canvis en la directiva (BCAB, 3 juliol 1936, núm. 611, p. 3). L'última Junta Directiva que presideix el lingüista està formada pel president, Alfons Par Tusquets; el vicepresident, Lluís G. Olivella Arenas; el tresorer, Lluís Jover Matas; el secretari, Josep Valls Jordana, i els vocals, Pau Pugés Guitart, Rogeli Tort Tomás i Manuel Font Moreu. A penes dos mesos més tard, concretament el 26 d'agost de 1936, en els primers temps de la guerra fraticida, Par és afusellat en qualitat de president del Centre Cotoner.

Alfons Par dedica la pràctica totalitat de la seua vida al negoci del cotó. El seu despatx està situat a la ronda Universitat, número 35,[114] primer, i després al carrer del Bruc. No és, doncs, d'estranyar que formi part de diferents organismes comercials, que li siguin habituals els cercles econòmics de Barcelona i que passi una gran part

112. Al CMP hi ha un mapa de Nova Orleans, que, sens dubte, li devia anar molt bé en aquest viatge. El títol complet és *Hammond's complete map of New Orleans, Luisiana, showing all streets, ferries, electric and steam railroads, parks, etc.*, publicat per The New Orleans News Company.

113. *Boletín del Comité Regulador de la Industria Algodonera* (Barcelona) (juliol 1928), p. 5.

114. Des d'aquesta adreça envia un parell de cartes a Calveras.

del seu temps a la Via Laietana, número 64, última adreça del Centre Cotoner, o entre les parets de la Llotja de Mar, seu de la Cambra Oficial de Comerç i Navegació.

Industrial conservador, li toca viure un temps de conflictivitat econòmica i social, però no defuig la seua responsabilitat i es fa càrrec del Centre Cotoner en moments de crisi i mals averanys de cara al futur. No debades, J. M. Roca, en la seua resposta al discurs d'entrada a la RABLB de Par,[115] diu de la seua relació amb el Centre que «ell n'es l'ànima y mereix ésserho» (Roca, 1924, p. 63).

2.3. Les institucions

2.3.1. *Centre Excursionista de Catalunya*

L'activitat excursionista neix en el segle XVIII com a manifestació de les idees filosòfiques, artístiques i científiques que preconitzen el contacte amb la natura i el descobriment dels seus valors. En el segle XIX, coincidint amb l'interès pel passat històric i pel desvetllament de tradicions i costums, s'estén l'afany de viatjar. A finals d'aquest segle, l'excursionisme es desenvolupa com a activitat col·lectiva, i, com a tal, dóna lloc a la creació d'entitats i clubs excursionistes.

Als Països Catalans, i especialment al Principat, l'aparició de l'excursionisme és essencialment el fruit de l'anhel de coneixença, d'estudi i d'estima de la pròpia terra que desvetlla la Renaixença, afavorida pel millorament de les comunicacions i de les condicions de vida de la població de les ciutats. Anteriorment, era practicat només per individus aïllats. L'enderrocament, el 1854, de les muralles de Barcelona (que obligaven a retornar a la ciutat a una hora fixa) afavoreix l'interès creixent per l'excursionisme. Geòlegs, historiadors, filòlegs, geògrafs, botànics, folkloristes, etc., emprenen viatges i recerques sobre gran nombre d'aspectes del país.

L'any 1876 es crea la primera entitat excursionista d'importància a Barcelona: l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques. Dos anys més tard, sorgeix una nova societat per discrepàncies amb la primera: l'Associació d'Excursions Catalana. El 1890, però, hom les fusiona totes dos en una de sola: el Centre Excursionista de Catalunya, que, mitjançant el seu *Butlletí* publicat des de 1891, afavoreix el desenvolupament de treballs científics i literaris a propòsit de les activitats lúdiques i conferències de tema divers que es duen a terme al Centre. A més a més, contribueix al millorament de la cultura i de la llengua, la salvació de monuments històrics i la creació de biblioteques i museus.

L'article primer dels Estatuts del Centre Excursionista deixa ben clars els propòsits i les intencions d'aquesta entitat:

115. Joseph M. Roca (1924), «Resposta», a *Discursos llegits en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona en la solemnial recepció pública de D. Anfòs Par y Tusquets el dia 30 de novembre de 1924*, Barcelona, Imp. de la Casa de Caritat, p. 59-70.

> Tè per objecte recorre les comarques de Catalunya a fi de coneixe, estudiar y conservar tot lo que hi oferesquen de notable la naturalesa, l'historia, l'art y la literatura en totes llurs manifestacions, aixís com la llengua, les tradicions, les costums de sos habitants, valentse del excursionisme pera divulgar llur coneixement y fomentar l'estimació que mereixen.[116]

L'excursionisme, doncs, a més del teatre, els orfeons, les edicions populars i la cultura religiosa, contribueix a la formació de la consciència nacional. Al tombant de segle la catalanització de la vida cultural havia progressat considerablement. Les entitats excursionistes, entre d'altres, vinculen amplis ambients ciutadans al catalanisme. I la presa de consciència que fa l'agrupació quant a la llengua manifesta aquesta puixança del sentiment nacionalista. Així, en l'article 3 del *Reglament* del Centre: «La llengua oficial del Centre Excursionista será la catalana; no obstant podrá ferse ús de qualsevol altre idioma, sempre que la conveniencia d'aquell ho reclame.»

L'excursionisme, en el seu vessant d'amor a la terra i de profund respecte envers qualsevol manifestació del poble, anima freqüentment els seus afiliats a col·laborar en les tasques de redreçament del país, i no solament per tal que participin en les excursions programades pel Centre, sinó també buscant potenciar qualsevol manifestació cultural que serveixi a l'objectiu de l'entitat d'enaltir la cultura catalana.

El Centre Excursionista és, a finals del segle XIX i a principis del XX, un nucli important del moviment catalanista i, gràcies a la finalitat assumida per tothom, de la defensa de la llengua, la història i la literatura catalanes, el Centre arreplega nombroses personalitats que militen en les seues files i que destaquen en el món de les lletres o la política. En una publicació posterior commemorativa dels cent vint anys del Centre es remarca la importància que per al moviment excursionista va tindre la qualitat dels nous socis: «Mentrestant, l'ingrés de nous socis era important, no tan sols pel nombre, sinó perquè gairebé totes les personalitats de les diverses branques del saber humà, afins a l'esperit de l'excursionisme, en formaren part.»[117]

Així, a més de Verdaguer, Maragall, Rubió i Lluch, Carreras i Candi, en són socis Fabra (des de finals de 1891), Rubió i Ors (primer trimestre de 1894), Cambó (segon semestre de 1894), Casades i Gramatxes i Puig i Cadafalch (segon trimestre de 1895). Més tard, s'hi afegeixen Duran i Sanpere (1915), que deté la presidència de la secció d'Història i Arqueologia durant bastants anys, Eduard Kröger (1916), Fritz Krüger (1922), i altres personalitats que, sens dubte, faciliten l'entrada de Par en el món de les lletres, la investigació i la filologia.

Par es fa soci del Centre Excursionista el primer trimestre de 1896, quan ja feia tres anys que n'era el seu germà gran, Joan. Ambdós, molt units en la vida laboral,

116. *Reglament del Centre Excursionista de Catalunya* (1892), Barcelona, Tip. L'Avenç.

117. *Centre Excursionista de Catalunya: 120 anys d'història. 1876-1996* (1996), Barcelona, Centre Excursionista de Catalunya, p. 48-49.

participen en nombroses sortides i excursions, sobretot durant els primers anys de la seua entrada al Centre. A continuació, en detallem unes quantes:

23 de febrer de 1896	Joan, a les costes de Garraf.
28 de març de1897	Alfons, a Santa Coloma de Cervelló, pont del Lladoner, coll d'Ordal, Sant Ponç i Corbera.
15 de juny de 1902	Els dos germans, visita a l'església de l'Hospital Militar.
6 de desembre de1902	Els dos germans, a Santes Creus i Poblet.
15 de març de 1903	Alfons, a Tagamanent.
1 de juny de 1903	Alfons, a Montserrat, acompanyant alguns membres de la Société des Excursionistes Marsellais.
4-10 de juny de1908	Joan, a les Illes Balears, amb motiu del VII Centenari de la Naixença del Rei Jaume I.

El petit dels germans, Ramon, també se'n fa soci l'any 1903, encara que no podem saber amb exactitud el seu nivell de participació en el Centre perquè, tot i que el seu nom no apareix en cap de les activitats que especifica el *Butlletí*, hem de tindre en compte que, en augmentar el nombre de socis, només es recullen els noms d'alguns dels excursionistes i, per tant, es fa difícil detallar els passos que els germans Par[118] segueixen els darrers anys.

Alfons Par presenta en el si d'aquesta institució els seus primers treballs literaris. Es tracta de tres ressenyes sobre excursions fetes, redactades en un estil poètic: «Les montanyes» (BCEC, núm. 12, 1902, p. 173-181), article signat el 30 de juliol de 1901, a Olot; «Una excursió a Pompei y al Vesuvi» (BCEC, núm. 12, 1902, p. 204-209), que té com a data de lectura el 13 de desembre de 1901 —la sortida s'havia fet a mitjan setembre del mateix any—, i «Una ascenció al pich de Aneto» (BCEC, núm. 12, 1902, p. 228-237).

Durant l'estiu de l'any 1911 se celebra a Lleida el Primer Congrés Excursionista Català,[119] concretament els dies 24, 25 i 26 de juny,[120] i Par hi participa acti-

118. La tradició familiar dels Par com a membres del CEC no s'interromp amb la mort dels germans. Almenys així sembla deduir-se de l'apunt que ens ofereix, a la pàgina 184, el llibre *Centre Excursionista de Catalunya* (1996), en què situa un Alfons Par entre els anys 1940 i 1959. És molt probable que es tracti del fill petit del gramàtic barceloní, nascut el 1922 i amb el mateix nom que el pare, ressenyat en aquesta ocasió com a membre de la Secció d'Esquí de l'entitat, que havia destacat en competicions d'esquí dutes a terme durant aquell període.

119. Posteriorment es van dur a terme dos congressos més: el segon a Manresa el 1912, i el tercer a Tarragona el 1914. No hi ha cap dada que ens confirmi si Par hi assistí.

120. Les sessions de treball, així com la inauguració i cloenda del Congrés, es duen a terme el dia 24, al matí i a la tarda. Els dies 25 i 26 (i el 24 a la nit) es reserven per als actes en honor als congressistes, entre els quals destaquen una funció teatral al Teatre dels Camps Elisis, una visita a la Seu Vella i a altres monuments de la ciutat, i excursions facultatives a diferents poblacions. No sabem si Par participa en aquestes activitats, tot i que és probable.

vament amb la lectura d'una comunicació.[121] La principal reivindicació que es desprèn d'aquesta ponència és l'estudi de la repoblació forestal de les muntanyes catalanes, ja que Par pensa que «en tota l' extensió [de Catalunya], que irónicament ne podriem dir civilisada, nostra obra es estat nefasta» (Par, 1911, p. 175). Considera que s'ha d'aplicar la llei de Besada[122] sobre la repoblació forestal, ja que els «Goberns subsegüents, en part per vici natural y en part per esser d'una altra color política, no han dictat lo Reglament ni les nombroses y difícils disposicions pera posar-la en práctica» (Par, 1911, p. 179), i per aquest motiu clou l'escrit amb la presentació d'una proposició, aprovada pels congressistes, perquè els diputats i senadors per Catalunya facin les gestions parlamentàries necessàries davant el Govern espanyol perquè es compleixi la llei de Besada.

Cal destacar també que Par introdueix en aquesta comunicació una de les idees que vertebren la seua obra i que expliquen el concepte que té de la llengua i la seua vinculació amb el paisatge i el poble:

> [...] comparar la beutat de les diverses encontrades es tan ilógich y absurde com sospesar los mérits relatius de les diferentes llengües. Tant la bellesa natural com la parla tenen llur rahó de formosura dintre de l'ánima del poble, a la qual deuen respondre íntimament; y, en conseqüencia, una encontrada y una llengua serán soberanament belles quan s' ajusten del tot al carácter immanent de sos habitants (Par, 1911, p. 175).

En el Congrés de Lleida altres eminents filòlegs presenten també comunicacions. És el cas de Miquel i Planas, que llegeix «Lo Flok-lore, objectiu del excursionisme catalá», i d'Antoni Griera, el qual presenta el treball «Per la replega dels noms de lloch y poble» dins el tema proposat per la comissió organitzadora «Establiment de les bases pera l' estudi de la toponomástica catalana».

En l'exemple d'aquestes dos ponències del Congrés de Lleida es pot constatar com dins el CEC també hi tenen cabuda altres activitats. L'any 1891 l'entitat organitza unes conferències sobre la campanya de *L'Avenç* (v. 4.1.3.4). Posteriorment, a les acaballes de 1899, Pompeu Fabra comença unes lliçons de gramàtica catalana que duren tot el curs, i Serra i Pagès ofereix unes conferències sobre la història de la literatura catalana el curs 1904-1905. Altres cursos sobre temes ar-

121. Alfons Par (1911), «Conservació de les belleses naturals», a *Deliberacions del Primer Congrés Excursionista Català reunit a Lleyda los dies 24, 25 y 26 de juny del any 1911 y relació dels actes celebrats en honor dels congresistes*, Lleida, Sol y Benet, p. 173-180.

122. Es refereix a la llei del ministre de Foment senyor González Besada, aprovada el 24 de juny de 1908 i publicada a la *Gaceta* de Madrid el dia 26, a partir de la qual el Ministeri ha de declarar en cada província les zones protegides o d'interès forestal, i ajudar, després, els propietaris particulars perquè iniciïn la política de repoblació, o expropiar-los en cas que es neguin a col·laborar. Aquesta llei l'explica Par (1911, p. 178-179).

queològics, històrics, folklòrics també es duen a terme per tal de completar els coneixements dels socis sobre els diferents aspectes de la cultura catalana.

Pel que fa a Par, els dies 6 i 27 de març de 1903, en ocasió del viatge a Barcelona de l'actor italià Ermete Zacconi, s'ocupa del teatre shakespearià, al qual pertanyen algunes de les obres interpretades per l'actor.[123] En la primera de les conferències es refereix, en la primera part, a les construccions destinades a teatres en la XVII centúria i a la figura del clown, personatge llegendari anglès que Shakespeare hagué de respectar, i, en la segona part, parla del teatre anglès anterior al dramaturg objecte d'estudi. En la segona conferència, llegeix la traducció de la primera escena de l'acte quart d'*Othello* i en fa comentaris citant Malone, Steevens, Jonson, Farmes i Boswell.[124] És la primera vegada que Par, públicament, es manifesta com a estudiós shakespearià i hom ja pot preveure que la seua obra en aquest camp serà fecunda. I també és la primera vegada, segons manifesta Par en *Shakespeare en la literatura española*, que es fa alguna cosa en català sobre crítica.

Anys més tard, consolidada ja la seua fama com a erudit dedicat al brillant dramaturg anglès, ofereix, al Centre, dos conferències més, de les quals parla a Montoliu: «He donades dues conferencies públiques en lo Centre Excursionista sobre Shakespeare» (Julià, 1986*b*, p. 323). El dia 6 de maig de 1925 comenta una col·lecció de fotografies del dramaturg i exhibeix alguns facsímils d'edicions primitives i altres documents d'interès shakespearià. I el dia 13, parla de la vàlua de les obres dramàtiques i de l'estructura del seu teatre, i clou la sessió amb la projecció de reproduccions de quadres dels pintors Holmar, Hunt, Madore, Brocon, Rosetti, Seslie, Maclise i Sergeant.[125]

Excursions, conferències..., Par encara té més protagonisme al Centre. Durant dos anys n'és el secretari primer. El 23 de desembre de 1901 és elegit per ocupar aquest càrrec, sota la presidència de Ramon Picó i Campamar, el primer any, i Cèsar August Torras, el segon. El 19 de desembre de 1903 es renova la meitat de la Junta i queda com a secretari primer el senyor Eduard Vidal i Riba.

La seua tasca principal com a secretari és la de redactar les memòries dels cursos, on queden reflectides les activitats que el Centre duu a terme. Justament, Par és testimoni de fets històrics que es palesen en la Memòria de l'any 1902, llegida l'11 de març de 1903. Par hi fa constar un esdeveniment que havia convulsat el Centre. Es tracta de la supressió d'un curs de gramàtica catalana a càrrec de Ros-

123. Ambdós conferències es troben ressenyades en el BCEC, sota l'epígraf «Crónica», vol. 13, núm. 99 (abril 1903), p. 118-119.

124. D'entre aquests autors destaca Benjamin Jonson (1572-1637), autor dramàtic anglès, amic i rival a l'escena de Shakespeare.

125. Ambdós conferències es troben ressenyades en el BCEC, vol. 35, núm. 361-362, (juny-juliol 1925), p. 226.

send Serra, que havia d'iniciar-se l'octubre de 1902, i que va ser suspès per ordre de l'autoritat militar, suposadament per infringir el *Reglament* de l'entitat.

A Espanya, després del debut dels diputats de la Lliga Regionalista a les Corts el juny de 1901, les tensions entre el Govern central i l'opinió pública catalana es van agreujant. La vaga general de febrer de 1902, l'empresonament de Prat de la Riba l'abril, i la supressió dels Jocs Florals al maig, evidencien un malestar cada cop més gran, que culmina el novembre, amb el Decret del ministre d'Instrucció Pública, comte de Romanones, en què s'ordena l'ensenyament del catecisme en castellà a totes les escoles.

La Junta del Centre Excursionista, que pateix, com diu la Memòria, la situació generalitzada a l'Estat amb la supressió del curs de llengua catalana, adreça un document als representants a les Corts en què especifica que un dels seus objectius, perfectament clar als Estatuts, és l'estudi de la llengua catalana, entre altres particularitats del país, i suspèn per algun temps les conferències en senyal de protesta.

Greus incidents a la Universitat de Barcelona, mobilitzacions de corporacions i la voluntat popular aconsegueixen la derogació del decret de Romanones i altres concessions: «El ministeri se fongué: el curs de gramàtica començà a primers d'any nou.»[126]

També com a secretari, Par manté relacions amb altres centres excursionistes. A la BC es conserva una carta seua a Joan Abril Guanyabens, de Tortosa, amb el logotip del CEC i paper de secretaria (ms. 3531/3, sense data), en què respon a la petició del *Reglament* i costums del Centre que li havia fet el destinatari per fundar una societat excursionista a la seua població. Amb aquesta carta, ens assabentem de les activitats habituals del CEC —com que el nombre d'excursions no és fix, però almenys en fan una al mes—, però també del fet que Par no havia pogut contestar-li abans a causa d'una malaltia que l'havia tingut allunyat del Centre.

Pel que fa als motius que originen la carta, Par no solament envia el *Reglament* i un memoràndum a Abril, sinó que també s'estén en consideracions «morals» sobre quin ha de ser el paper que desenvolupin les entitats excursionistes. Segons Par, l'objectiu del Centre no és «fer berenades y passejades pels voltants», ja que «una societat excursionista té pera fi mediata el fer excursions; pero pera fi inmediata l'estudi de la parla, les costumes, la geologia, descripció, etc. de la comarca que s'atravessi».

Par, doncs, com a membre del Centre Excursionista, participa activament en les seues manifestacions i, quan la freqüència de les seues sortides comença a minvar, no es desvincula de l'entitat; hi continua col·laborant donant conferències de tema shakespearià i oferint donatius per a la millora del Centre, com el clixé per a la llanterna que regala l'any 1908.[127] I, si es té en compte l'article 10 del *Reglament*: «Tam-

126. «Memòria del secretari de 1902, llegida l'11 de març de 1903», BCEC, vol. 13, núm. 99 (abril 1903), p. 95-96.

127. BCEC, vol. 18, núm. 156 (gener 1908), p. 30, sota l'epígraf «Donatius pera'l museu y coleccions».

bé estan obligats los associats á cedir pera la biblioteca un exemplar de las obras que publiquen ó hagen publicat», la Biblioteca del Centre s'havia d'incrementar força amb les aportacions de la important col·lecció de llibres que Par va publicar.

És al Centre Excursionista on Par presenta els seus primers treballs literaris, es dóna a conèixer com a estudiós de Shakespeare i viu situacions transcendentals per a la història de la llengua i dels Països Catalans. I és aquí, doncs, on té els primers contactes amb les figures cabdals del canvi que experimenta, al tombant de segle, la llengua en el seu procés normalitzador.

2.3.2. *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*

El 25 de gener de 1904 Alcover exposa en una conferència a l'Ateneu Barcelonès la seua idea de convocar un congrés de sintaxi catalana, tema que, a banda del lèxic, també l'interessava molt. Quan en parla amb Schädel, aquest proposa d'ampliar-lo i convertir-lo en un congrés de la llengua catalana (Moll, 1962, p. 75),[128] i, després que el 1905 s'envïi una circular en què s'invita a participar-hi, la idea es comença a propagar des de la premsa i mitjançant conferències, de manera que tot Catalunya acull la iniciativa amb molt entusiasme. El 14 de maig de 1905 es constitueixen tres comissions per dur a terme el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana:[129] la tècnica, l'econòmica i l'administrativa (Moll, 1961, p. 76-77).

L'objectiu principal de l'assemblea cerca promoure l'estudi complet de la llengua, a partir de l'experiència dels lingüistes estrangers que han d'aportar-hi la tradició i la disciplina científiques d'acord amb la romanística europea:

> Ells podràn aportar-nos els datos nous de llurs estudis en forma d'una comunicació, o el simple exemple de llur paraula metòdica y disciplinada. La bona llevor granarà, y tenim fe en que aquest Congrés ha de contribuir en molt a la restauració dels estudis filològichs a Catalunya. En cambi nosaltres, apenes sortits d'un llarch període de dures proves, els mostrarèm dignament lo que pot l'amor d'un poble que ha estimat la seva llengua, fent-ne una religió y un culte (*Congrés*, 1906, p. 14).

El Congrés busca també la potenciació de les qüestions històriques i literàries relacionades amb la llengua, i la participació de tots els catalans, sense excepció:

128. Moll canvia la versió dels fets en un article posterior —(1965), «Bernhard Schädel i els inicis de la lingüística catalana», a *Homenatge a Jaume Vicens i Vives*, vol. I, Barcelona, A. Núñez, Impressor, p. 95-110 (separata)—, en què assegura que va ser Rubió i Lluch qui tingué la pensada de canviar el nom pel de Congrés de la Llengua Catalana, «encara que prestàs especial atenció a la Sintaxi» (Moll, 1965, p. 96).

129. *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana* (1985), Barcelona, Fundació II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, Vicens Vives (reedició facsímil de l'edició de 1908) (1a ed., 1906).

> Y als catalans tots, en general, els demanen la ajuda llur sense distinció de classes ni categories. Criden els aciençats pera que estudiin, els allunyats pera que s'acostin, y els presents pera que 'ls assisteixin; y que així, tots aplegats, facin un nou esforç per la llengua y per la patria (*Congrés*, 1906, p. 14).

La convocatòria, que surt al desembre de 1905, està signada per la comissió tècnica, formada per Antoni M. Alcover, Antoni Rubió i Lluch, Jaume Massó i Torrents, Josep Pijoan i Joaquim Cases-Carbó (*Congrés*, 1906, p. 9). Destaquem també la participació en una de les comissions especials, la de l'Exposició Bibliogràfica, de Miquel i Planas, Rubió i Balaguer i López Picó, entre d' altres (*Congrés*, 1906, p. 10), i en la taula de la Secció Filològico-Històrica, la presència, a més d'Alcover, que la presideix, dels vicepresidents Marià Grandia, Pere Vidal, Pompeu Fabra, Mateu Obrador, i dels secretaris, Joaquim Cases-Carbó i Emili Vallès (*Congrés*, 1906, p. 11).

El resultat és un èxit aclaparador: s'hi inscriuen tres mil congressistes, classificats, atenent l'article 2 del Reglament del Congrés, segons siguin honoraris —que inclouen els estrangers que presenten comunicacions, els nomenats per les comissions o els qui paguen una quota no inferior a cinquanta pessetes—, i els efectius, que paguen una quota no inferior a cinc pessetes (*Congrés*, 1906, p. 16).

Quant als primers, a més dels esmentats en les comissions, podem esmentar Amades, Cambó, Farinelli, Foulché-Delbosc, Guimerà, Costa i Llobera, Mistral, Menéndez y Pelayo, Morel-Fatio, Nyrop, Prat de la Riba i Schädel, que finalment no pot assistir a la reunió a causa de la greu malaltia de sa mare, tot i que hi envia la seua comunicació «Über die Zukunft der katalanischen Sprachstudien», que es publica en el volum del *Congrés* (1906, p. 410-420), incloent-hi una versió catalana del treball (Moll, 1965, p. 101).

Alfons Par hi participa com a congressita efectiu (*Congrés*, 1906, p. 50), juntament amb els seus germans Joan i Antoni, i molts altres prohoms de l'època, Pena, Bofill i Matas, Montoliu, Mestre i Noè, Morera i Galícia, Gaudí, Galí, Ruyra, Matheu, Patxot i Jubert, Joan Perpinyà..., i entitats com el Centre Excursionista de Catalunya o l'Orfeó Català.

El Congrés s'inicia el dia 13 d'octubre de 1906, dissabte, a les deu de la nit, amb la sessió inaugural; continua el dia 14 amb la inauguració de l'«Exposició del llibre català» i la constitució de les seccions i l'ordre dels treballs, i els dies 15, 16 i 17 es duen a terme les sessions ordinàries, i el dia 17, també la clausura. Durant aquests dies es fan, també, activitats extracientífiques: una festa del teatre català, una audició de música popular catalana i una *garden-party*. Encara el dia 18, dijous, s'organitzen excursions a Vic, Ripoll, Poblet, Vilanova i Sitges, i una recepció, a la nit, a l'Ateneu Barcelonès, en obsequi als congressistes estrangers (*Congrés*, 1906, p. 15).

Els treballs presentats a les diferents sessions es divideixen en temes —que podien ser discutits— i en comunicacions, sense possibilitat de discussió. En la Sec-

ció Filològico-Històrica es van tractar nou temes, majoritàriament de sintaxi, i quatre en la Secció Literària, i també en la Social i Jurídica.[130] Quant a les comunicacions, se'n presenten trenta, a la primera Secció, entre les quals n'hi ha de Nonell, Alcover, Menéndez Pidal, Vallès, Casas-Carbó, Schädel, Fabra, Saroïhandy, Grandia i Navarro, i vint-i-cinc, a la segona, amb noms tan il·lustres com Pijoan, Massó i Torrents, Foulché-Delbosc, Vogel, Carreras i Candi, Miret i Sans i Barrau-Dihigo. Pel que fa a la relació amb Par, remarquem que els seus amics Miquel i Planas i Montoliu també van llegir, respectivament i un a cada secció, les comunicacions «Els relatius *que* y *qui*» (*Congrés*, 1906, p. 322-324), i «Moviment assimilista de la literatura catalana en els temps moderns. Conveniencia de que 's facin moltes traduccions y esment ab que cal ferles» (*Congrés*, 1906).

La transcendència d'aquest Congrés fou importantíssima per a la revitalització de la llengua i la literatura catalanes. En paraules de Moll, «tot el que s'ha fet després en l'estudi, fixació, depuració i conreu de la nostra llengua, prové de l'embranzida presa per la gent de 1906 en aquella assemblea científico-patriòtica promoguda i organitzada per Mn. Alcover» (Moll, 1962, p. 81). I el mateix autor afegeix que una de les idees que se situen en el camp pràctic de les realitzacions promogudes per Schädel, el qual prepara un pla de treball ambiciós que va més enllà de l'organització únicament del Congrés, és la fundació d'un «Institut pour l'étude de la langue catalane et de ses dialectes», anticipació, segons Moll (1965, p. 100), del que l'any 1911 havia d'anomenar-se Institut de la Llengua Catalana (Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans).

2.3.3. *Institut d'Estudis Catalans*

Aquesta corporació[131] va ser creada l'any 1907 per Enric Prat de la Riba per fomentar la investigació científica superior de tots els elements de la cultura catalana. Aquest nucli primitiu prengué el nom d'Institut Històrico-Arqueològic, i va ser ampliat l'any 1911 amb dos nuclis més, l'Institut de la Llengua Catalana i l'Institut de Ciències, destinats, respectivament, a l'estudi, l'expansió i el desenvolupament de la llengua catalana, i al conreu de les ciències naturals, exactes, fisicoquímiques, filosòfiques, morals o polítiques.

La col·laboració de Par amb l'entitat, de la qual es conserven quatre cartes, a Josep Pijoan,[132] secretari de l'Institut, recollides per Julià (1986*a*, p. 241-244), data

130. Les conclusions provisionals d'aquestes ponències poden consultar-se a *Congrés* (1906), p. 18-23.

131. Per a més informació sobre aquesta institució es pot consultar: Albert Balcells i Enric Pujol (2002), *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans i Afers.

132. Josep Pijoan i Soteras (Barcelona, 1879-Lausana, 1963). Historiador, poeta, assagista i tractadista d'art. Estudià lletres i arquitectura. Fou secretari del Primer Congrés Internacional de la Llen-

de la primera etapa.[133] Durant els mesos d'agost i setembre de 1909, Par viatja a la Gran Bretanya —no sabem si directament comissionat per la institució, o amb l'excusa de recollir informació sobre Shakespeare, ja que visita Daniel i Furnivall,[134] o fins i tot aprofitant un dels seus viatges de negocis (cosa que sembla més improbable)—, i s'encarrega de fer unes gestions que li han encomanat, bàsicament la de posar en relació les institucions britàniques amb l'Institut, per promoure l'intercanvi de publicacions. Les cartes són per donar compte del resultat d'aquestes activitats.

En la primera carta (19 agost 1909), enviada des del DeKeyser's Royal Hotel de la capital (Julià, 1986*a*, p. 241), Par explica que s'ha relacionat amb les institucions més importants londinenques: el British Museum, la Society of Antiquaries, la British Academy i la Philological Society. En el cas de la primera, «no publiquen res que a nosaltres nos pugui interessar. Quedem en que nos comprarà totes les obres que publiqui l'Institut». Quant a la segona, tot i que no tenen junta fins al novembre, Par és rebut pel secretari i queden d'acord que l'IEC els trametrà les publicacions de caràcter arqueològic, mentre que la Society remetrà «cada any dos volúms, un de *proceedings* y un altre de *fondo arqueologic*».

Pel que fa a les altres dos, no ha pogut fer gaire feina, perquè no hi havia els responsables, però deixa dos volums de l'Institut al secretari del University College, on la Philological Society celebra les reunions, el qual assegura que «no hi ha

---

gua Catalana i inspirà moltes iniciatives culturals de Prat de la Riba, com la creació de l'IEC, del qual esdevingué secretari.

133. A Balcells i Pujol (2002), no es troba cap referència a aquesta correspondència.

134. Així, en el pròleg de *Lo rei Lear*, de 1912, Par menciona que fa tres anys va consultar Mr. P. A. Daniel, membre il·lustre de la New Shakespeare Society, de Londres, i l'eminent literat doctor F. Furnivall (Par, 1912, p. xi).

En la mateixa publicació, dedica una mena de panegíric al segon, mort el juliol de 1910, en què afirma: «Era aquest gran filolec un prototipus de la sana y robusta energia de la raça anglesa. Intelectualment sa activitat fou extraordinaria: pera l'estudi y discussió de la literatura anglesa antiga fundà, a més de l'importantissima "Societat dels primitius textes anglesos", les dedicades exclusivament a Shakespeare (Nova Associació Shakesperiana), a "Chaucer", "Wycliff", "Shelley" y entre los poetes moderns «Browning». Fou un dels directors del valuosissim Diccionari d'Oxford. De temperament batallador y inquiet, colaborà activament en sa jovenesa en lo moviment socialista mistic que Ruskin esvetllà. Corporalment sa energia fou aital, qu'a l'edat de vuitanta-cinc anys, pocs mesos abans de morir, commemorà son cap-d'any remant vint kilometres. Tostemps fou aficionadissim a aital deport.

»Jo sempre recordaré la benevola rebuda y afable que'm donà en la visita shakesperiana que li fiu ara fa tres anys. Embolcallat en folgada bata verda, de la qual se destacava sa testa molt bruna ab lloncs cabells y barba blanquissims, ab un esguart viu y guspirejant, y una captinença noble y ardida, sa presencia'm sobrà encontinent com nos esdevé ab tots los homes veritablement superiors» (Par, 1912, p. 60, nota 1).

Par també es refereix a Furnivall en l'àmbit lingüístic: «Furnivall, qui modificà l'ortografia moderna de la llengua anglesa (ab ben poca reeixida però), creya que *Shakespeare* devia escriure-s *Shakspere*, y pronunciar-se a la faiçó llatina, *Xàcspér*. No puc acceptar l'opinió de tan eminent filolec, vers la qual no'm sé estar de creure-l empès per sa deria reformatoria» (Par, 1912, p. 3, nota 1).

dupte que la Philological Society nos remetrà totes ses publicacións». No accedeix, en canvi, a cedir cap volum al College: «Lo Secretari de l'University College me festejava nostres publicacións pera dita Universitat mes com ells no publiquen res he procurat escabullirme.» Finalment, a pesar que es queixa de «lo amohinós que resulta l'anar recorrent aquestes corporacions», es mostra satisfet de col·laborar amb «la primera Associació Científica de nostra terra» en la tasca que li encomanaren, i recomana «sobretot l'exactitut ab aquestes Societats angleses».

El segon document epistolar (Julià, 1986*a*, p. 242) és una targeta postal datada el 29 d'agost a Oban (Escòcia), en què demana que se li respongui a un domicili particular de Liverpool. En aquest cas, reprèn el tema de les publicacions destinades a la Philological, la qual, segons Furnivall —l'interlocutor de Par, que no era a Londres quan el lingüista hi va anar—, «no té Biblioteca y en consequencia no tenen establert lo canvi de publicacions ab cap altra Societat». Així doncs, finalment Furnivall cedeix les obres al University College, i Par pregunta què ha de fer respecte d'això. També recomana un llibreter de Londres que convé a l'Institut perquè «està en relació ab totes les societats principals», i demana instruccions sobre si hi ha de parlar de l'IEC, quan, per coses seues, vagi a Londres a veure'l.[135]

En la tercera carta, enviada el 3 de setembre de 1909 des de l'Alexandra Hotel d'Inverness (Julià, 1986*a*, p. 243), Par explica que, després d'una estada a Edimburg, ha establert contacte amb Mr. Andrew Mackintosh, «un individu de la Junta» de la Gaelic Society of Inverness, «la Societat gaèlica mes seriosa y que mes ha contribuit al estudi de l'idioma», i que han arribat a l'acord, en principi, d'intercanviar-se anualment l'anuari de l'IEC i els *proceedings* de la societat, sempre que Pijoan escrigui al secretari de l'entitat per fer-li-ho saber, ja que, quan Par la visita, el secretari és fora ciutat. El lingüista afegeix: «No crec necessari mes: si quan nos trametin llur publicació VV. judiquen qu'es tan important (jo no ho crec emperò) que val la pena de trametre·h-i nostres publicacions literaries, sempre serém a temps a ferho.» I acaba la carta agraint una lletra de Jordi Rubió que «servirá per l'embull de la Philological Society», tema al qual s'ha referit en la primera carta i que, pel que es veu, encara no s'ha resolt.

L'última carta a Pijoan (21 setembre 1909) ja està escrita des de Barcelona (Julià, 1986*a*, p. 244). Par hi explica les últimes gestions que va fer a la Gran Bretanya

135. La passió de Par per Shakespeare el duu a relacionar-se sovint, directament o indirecta, amb la capital britànica. Al final, la seua col·lecció d'obres sobre el dramaturg anglès esdevé una de les més completes. Al CMP es conserven dos memoràndums de la Librería de Alvaro Verdaguer (Librería Nacional y Extranjera) amb data de 2 i 10 de setembre de 1901, el segon dels quals exposa:

«Muy Sr. Mio: de Londres me ofrecen las siguientes obras que es facil le interesen.

— *Collection of Shakespeare Tracts* by Collier Ireland. ·3 vols. encuad^{os}—i el preu en lliures, 4,10.

— *Coleridge's Work on Shakespeare and other dramatic writers*. 2 vols original doth published W. Pickering 1849, scarce original edition —i el preu en lliures, 0,16.»

i insisteix en el tema de la Philological Society, sobre el qual, entre altres assumptes, va parlar amb Furnivall, que desaconsellava l'intercanvi amb l'Institut, perquè els seus «no entendrán lo català, ni ell té esperances de que llurs publicacions sien de profit als llegidors del "Institut"». No obstant això, queden que, d'una forma o altra, establiran l'intercanvi. Par conta també que havia deixat «la obra d'en Puig y les Pintures Murals»[136] a un oficial de secretaria del Royal Archeological Institute, i per acabar la carta, demana, un cop més al secretari de l'IEC, que «sien exactes en les relacions ab aquesta gent».

Després d'aquesta correspondència, que demostra una relació prou fluida amb l'Institut, no sabem que hi hagi més col·laboració entre Par i l'entitat. Pel sistema ortogràfic que empra a *Vida de Shakespeare* (1916*c*), en què segueix, encara que sigui parcialment, les *Normes* de l'IEC, sembla evident que en aquesta data es manté encara dins l'ortodòxia oficial. Tanmateix, la seua diferent concepció del model de llengua (v. 4.2.5), el seu desig que la política no intervingui en els afers culturals, i motius d'amistat amb Alcover, Miquel i Planas, Montoliu, Barnils i Griera —especialment «maltractats» per la corporació—, desemboquen en un trencament amb la institució, la data del qual no podem precisar ben bé, a pesar que ens consta el suport que Par dóna a Miquel i Planas després del seu discurs «Contra la Reforma Lingüística» a l'estiu de 1918 (v. 4.2.2.2).

Malgrat, però, aquest distanciament ideològic, Par recorre a les publicacions de l'Institut, si les necessita, i continua freqüentant-ne la biblioteca, com es palesa en una carta en què demana a Montoliu «lo volum del Institut ahont son explicades les beceroles fonètiques, vull dir lo sistema de notació seguit per dita corporació», i la *Revue de Dialectologie Romane*, que «com ja us diguí precisament aquest nombre manca en la Bibliot. del Inst.» (Julià, 1986*b*, p. 317).

Més tard, i en plena dictadura de Primo de Rivera, Par informa a Montoliu, que és a Buenos Aires, que «la Mancomunitat es virtualment desfeta» i que l'Institut «passarà exclussivament a la Diputació de Barcelona». El lingüista continua comentant la situació i remarca que voldria «que separessin l'Institut de tota intervenció de la Diputació ni de cap organisme politich: que li donguessin una subvenció y nomenessin un patronat de persones imparcials y exclussivament científiques». D'aquest tema, afegeix, en vol parlar amb Marfà, «qui es ara lo President» i de qui és amic personal, però tem que no deixaran que la institució sigui políticament independent. De tota manera, conclou que farà tot el que pugui per influir-lo (Julià, 1986*b*, p. 322).

136. Segurament es tracta de les obres editades per l'Institut *Les Excavacions d'Empúries: estudi de la topografia* (1908) i *L'arquitectura romànica a Catalunya* (1909-1918), totes dos de Josep Puig i Cadafalch (l'última amb col·laboració), i l'edició dels fascicles *Les Pintures murals catalanes* (1907), redactades pel mateix Josep Pijoan.

Posteriorment, en el discurs de recepció de Montoliu a la RABLB, Par lloa la modèstia de l'Institut, que envia tres pensionats a Halle an der Saale entre 1908 i 1911 perquè estudiïn lingüística romànica amb els professors Schädel i Suchier, i a la tornada obre amb el seu concurs les Oficines Lexicogràfiques dependents de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans: «Poques empreses de nostra terra són estat plantejades ab tant seny com aquesta ilustre corporació: lo fet de regonèxer que no teníem filòlechs y que calia trametre jovens ab preparació adequada pera qu'acquirisin una formació científica ab los mellors professors avuy existents, mereix l'acquiescencia incondicional; conèxerse humilment un mateix es un bon principi constructiu» (Par, 1927, p. 43-44). Tanmateix, després critica que es desaprofiti el talent d'aquests filòlegs perquè l'interès de l'Institut era un altre: «lo ceptre filològich era en altres mans y pera altres destins» (Par, 1927, p. 44).

Finalment, trobem un altre comentari de Par i Miquel i Planas en l'edició conjunta del *Curial*, en què, malgrat la seua postura antinormista no solament es refereixen a l'Institut com «la dita docta corporació», sinó que també lloen la tasca dels seus representants: «y es axò lo que han fet ab lloable discreció'ls redactors en qui l'Institut delegà aytal delicat comès» (Par, 1932*a*, p. XII, nota 2).

2.3.4. *Associació Wagneriana*

Aquesta entitat, amb seu al carrer Canuda, número 31, és fundada l'any 1901 per un grup de joves intel·lectuals encapçalats per Joaquim Pena —que n'és el primer president, juntament amb Salvador Vilaregut, vicepresident; Antoni Ribera, director artístic; Rafel Moragas, secretari; Amali Prim, vicesecretari; Lluís Suñé, tresorer; Antoni Colomé, comptable, i Geroni Zanné, bibliotecari (Janés, 1983, p. 81)—,[137] amb la finalitat d'estudiar i difondre l'obra de Wagner (sense excloure altres compositors), mitjançant conferències, publicacions i audicions. El dia 19 d'octubre es presenten i s'aproven els primers estatuts i s'elegeix la Junta Directiva, i el mes de novembre queda constituïda definitivament l'Associació i es fa el lliurament dels títols de socis.

Des de bon principi, l'Associació pretén que els drames musicals de Wagner siguin representats per artistes de la terra i en llengua catalana: «Perque es de sentit comú que's representi á Wagner en cada país en l'idioma que's parla, y més encara quan aquest idioma, com el catalá, s'adapta tan hermosament al original

137. Els membres de la Junta Directiva que dóna l'autora a partir de *La Publicidad* de 21 d'octubre de 1901 (edició nit), difereixen dels que consten en els *Estatuts de la Associació Wagneriana reformats en la Junta General de 1er. de juliol del any 1902* (1902), Barcelona, Associació Wagneriana.

La Junta Directiva, després de la reforma, i tal com es veu reflectit en els *Estatuts AW* (1902), queda de la següent manera: Joaquim Pena, president; Geroni Zanné, vicepresident, i Salvador Vilaregut, secretari. Hi ha hagut, doncs, canvis en el nombre de membres i en l'assignació de càrrecs.

com pochs altres» (*Estatuts AW*, 1902, proemi), i fomenten la formació d'artistes del país mitjançant una escola de cant i declamació en català, en la qual s'ensenya l'estil d'interpretació del drama líric. Per aquest motiu, editen reduccions per a cant i piano de les obres del compositor, traduccions dels seus llibres i obres teòriques i crítiques sobre ell i altres compositors: Mozart, Gluck, Spontini, Schumann.

Alfons Par és soci fundador de l'Associació,[138] i des de 1905[139] fins que es mor, n'assumeix la presidència. La seua passió per Wagner és comparable a la que sent per Shakespeare, de tal manera que, en una de les seues cartes, excusa la seua assistència a una sessió de la RABLB el dia 24 de gener de 1935, a causa de la representació d'*Els mestres cantaires de Nuremberg* al Liceu (RABLB, 24 gener 1935), òpera que havia estat estrenada a Barcelona l'any 1905, i que ressenya el *Diario de Barcelona*: «El jueves se anuncia otro de los grandes acontecimientos, la primera representación de *Los maestros cantores de Nuremberg*.»[140]

L'etapa de Par com a president marca el màxim apogeu de l'AW. Per conèixer la tasca de difusió del compositor alemany duta a terme per la Wagneriana cal remetre's a l'estudi de Janés (1983), en el qual ressegueix les activitats que es van fer durant l'època que ens ocupa, i mostra la significació que per a la ciutat de Barcelona i per als afeccionats a la música va tindre la coneixença de l'obra de Wagner. En el nostre treball només destacarem alguns dels moments més importants que tenen com a protagonista el gramàtic barceloní, ja que el nostre objectiu és centrar-nos en la seua obra lingüística, però sense oblidar els aspectes generals que embolcallen l'autor i l'obra.

Par, com a membre de l'AW, duu a terme una intensa activitat. D'una banda, com a soci fundador és possible que assistís a les primeres reunions a Els Quatre

138. Així consta en els *Estatuts AW* (1902), on es relacionen els noms dels 251 socis fundadors, que, segons l'article XVIII «són els que, havent ingressat avans de la Junta General d'aquest any, satisfán, per concessió existent fins llavors, la quota de 24 ptes. Anyals».

139. No hem trobat cap document on consti la data exacta en què Par assumeix la presidència de l'AW, excepte alguns indicis que permeten fixar-ne una data prou aproximada. En primer lloc, la seua conferència sobre «La hacienda municipal» (1924*b*, p. 1550), en la qual afirma que és el president de l'Associació des de fa divuit anys, ens va fer pensar en una data entre 1905 i 1906, perquè la conferència la va fer el febrer de 1924. En segon lloc, Pena presideix l'entitat fins a l'any 1904, i el succeeix —segons un discurs del mateix Pena pronunciat amb motiu de l'homenatge que se li ret el 5 de juny de 1913 i que recull *La Veu de Catalunya* de 7 de juny de 1913 (edició vespre), p. 3-4— Vicens Deu i Pausat, el qual ocupa el càrrec durant poc temps, perquè, posteriorment, hem trobat un «Programa per a posar en circulació partitures completes pera cant i piano, amb lletra catalana, dels drames lirics de R. WAGNER», signat pel president Alfons Par i pel secretari Fortià Vilaseca, amb data 18 d'octubre de 1905 (capsa de l'AW dipositada a l'AHCB). Ignorem el motiu per què l'antecessor de Par ocupa durant tan poc temps la presidència de l'entitat.

140. *Diario de Barcelona* (20 gener 1905). El mateix diari anuncia una representació de *Lohengrin* per al dimarts 22.

Gats, on tingué lloc la primera Junta General i s'aprovaren els Estatuts. D'altra banda, com a fidel seguidor de la música de Wagner, assisteix a concerts organitzats per l'Associació, però també als que es fan al Liceu o a altres teatres de la ciutat. Fins i tot, Janés (1983, p. 271) ens explica que a casa seua es féu una representació del primer acte i del final del tercer de *La Valquíria*, en què els intèrprets eren amics de la casa i parents, i afegeix que gran part d'aquestes escenes es cantaren en català. També indica que el mateix cercle d'amistats representà en català el tercer acte de *Tannhäuser* a la Sala Aeolian.

Finalment, pren part activa en la reforma dels Estatuts, que es duu a terme el 2 de juliol de 1906, a partir de la qual els socis de l'entitat deixen de reunir-se ordinàriament per a la celebració de conferències i audicions musicals i participa en la nova tasca ingent que es proposa la Wagneriana: la publicació en llengua catalana de les partitures completes per a cant i piano de les obres de Wagner (*Estatuts AW*, 1906). En aquest sentit, explica als socis que l'Associació ha arribat a un acord amb l'editorial de Leipzig Breitkopf & Haertel per editar *Lohengrin*, i els anima a subscriure-s'hi en un escrit encès a favor de la interpretació de Wagner en català:

> [...] a tots els que vegin en el LOHENGRIN una dèu de jovenívola inspiració del qui esdevingué prompte un dels grans mestres de la música; an els qui comprenguin el grau de cultura que representaria pera Catalunya son expandiment i assimilació en nostra parla; i an els qui endevinin la força que pera nosaltres constitueix el tenir una obra tant coneguda a punt d'esser cantada precisament en català; a tots ells ens adrecem, refiats de llur cooperació personal. Perquè és que, aquesta obra, ademés de musical, és verament catalana: aposta pera esser cantada en una de les llengües usuals aquí, ¿qui dubta que, insensiblement, en ella la cantaran fins els qui en altra llengua parlen i pensen? ¡Quina victoria tant natural la de que sigui en català com s'ensenyi aquí, a tothom, a cantar Wagner! ¡Quina esperança, que sigui també en nostra llengua com prompte s facin escoltar sos drames lirics![141]

També com a president, Par participa en tot un seguit d'actes protocol·laris i socials no musicals i n'assumeix la responsabilitat de l'organització. Entre aquestes activitats diverses podem destacar el lliurament a Siegfried Wagner, fill del compositor —que dirigeix dos concerts a Barcelona l'any 1907 convidat per l'Asociación Musical—, d'una palma de metall perquè la col·loqui sobre la tomba del seu pare; o el lliurament d'una cinta per a la senyera de l'Orfeó Català, el 1912, en el marc d'un homenatge al cor per haver interpretat la *Missa en si menor* de Bach:

141. Targeta de subscripció a la partitura catalana de *Lohengrin* (capsa de programes de l'AW, Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona).

> Particularment volgué l'Associació Wagneriana rendir el seu tribut d'admiració a l'ORFEÓ CATALÀ amb motiu de l'homenatge que acabem de ressenyar, oferint a la nostra senyera una corbata de moiré blanc, en la qual, artisticament pintada i policromada, hi ha la següent llegenda, en gòtic català: L'Associació Wagneriana a l'Orfeó Català en remembrança de la Missa de Bach-1911.
>
> Per fer-ne entrega, el día 14 de març, la Junta Directiva de l'AW, representada pel seu president D. Ildefons Par i per D. Fortià Vilaseca, D. Francesch Uriach i D. Joaquim Pena, va visitar l'Orfeó Català, essent rebuda per la d'aquest, que's reuní a l'efecte en ple, amb son president, D. Francesch Matheu.[142]

O, fins i tot, l'assistència al banquet d'homenatge a Joaquim Pena, que s'esdevingué el 5 de juny de 1913, en què es volgué agrair la tasca educativa i difusora del primer president de l'Associació, en el marc del Festival Wagnerià dut a terme amb motiu del centenari del naixement del compositor. Aquest Festival va constar de sis concerts entre els mesos de maig i juny del mateix any, que es feren al Palau de la Música i tingueren molt d'èxit.[143] L'AW rebé nombroses felicitacions tant per l'organització com perquè constituïren un extraordinari resum de l'obra de Wagner.

Sens dubte, Par fou un dels qui ompliren el Palau i, en tant que president, participa en els actes commemoratius entre els quals hem anotat aquest homenatge a Pena, i un sopar al pati del Palau en agraïment a l'Orfeó Català, que s'havia encarregat de la part coral en el Festival. A tots els coristes se'ls lliura una medalla commemorativa amb l'efígie de Wagner i la data del Festival, la qual es posa a la venda en les seues tres modalitats: or, plata i bronze.

Sota la presidència de Par, Barcelona és la primera ciutat del món on s'estrena *Parsifal* l'1 de gener de 1914, un cop que la família Wagner va permetre que l'obra sortís de Bayreuth. L'empresa del Liceu n'encarrega la preparació a l'AW, però com que la Junta de Propietaris del Liceu no accepta les condicions de la Wagneriana, aquesta es retira. És una estrena polèmica i el dia 6 de gener Pena donà una conferència en el si de l'Associació per definir la posició de la Wagneriana.

Des de l'estrena de *Parsifal* fins a la Guerra Civil, l'AW limita la seua activitat ja que només queden per estrenar a Barcelona les obres de joventut del compositor alemany. El 1933 l'Associació de Música de Càmera ret homenatge a l'entitat i, en el descans d'un concert dedicat a Wagner, li ofereix una llosa de marbre de l'escultor Josep Granyer, que queda fixa a la sala de descans del Palau de la Música.

142. *Revista Musical Catalana* (Barcelona), vol. IX (1912), p. 72-73.

143. Els programes originals dels concerts es poden consultar a les capses de l'AW que es guarden a la Sala de Reserva de la BC o a l'AHCB.

Com a representant de l'Associació, Par actua de mitjancer amb la RABLB quan aquesta s'interessa en l'administració de les obres de la Wagneriana, l'any 1935.[144] A més, es lamenta que estan molt adormits per culpa de Pena i que ell mateix s'haurà d'ocupar de publicar els escrits teòrics de Wagner (Julià, 1986*b*, p. 323). Justament, aquesta gestió incansable del president mereix les paraules de lloança que, en un to poètic, pronuncia Roca en el seu discurs de resposta al d'entrada a la RABLB de Par:

> Y essent President, no ho es pas nominalment, decorativament, no es dels pertanyents a la classe dels presidents abúlichs y verges d'iniciatives, obehidors automàtichs de la voluntat no rahonada, sinó absurda dels presidits. Es un President efectiu, qui exercita sos drets y compleix rigorosament sos deures: bon còmit y bon conexedor de la carta de navegar y la brúxola, engrapant la barra del timó mena ab serenitat la barca social als ports cobejats, així en temps fortunal com en bonança; y a la hora del treball, si convé, predica ab l'exemple, y sap posar el rem al escalem y manejar l'ormeig y la exarcia com lo més apte (Roca, 1924, p. 65).

De les seues conferències a l'Associació Wagneriana ja en parlarem en el capítol dedicat a Shakespeare, ja que és d'aquest autor de qui s'ocupa principalment Par. Avancem, tanmateix, que, en la primera de les seues dissertacions,[145] compara constantment el dramaturg anglès amb el músic alemany i, de fet, les característiques de Wagner que més remarca són les que, per semblança o bé per oposició, el relacionen amb Shakespeare. D'ambdós diu que «tingueren una visió justa de l'anima de l'home» (Par, 1908*a*, p. 173).

Segons la concepció de Par, Wagner se serveix de la música, perquè únicament amb els mots no pot assolir l'harmonia interna, però, en realitat, és també un dramaturg i, en aquest sentit, equipara la seua obra a la de Shakespeare: «Les tres obres gegantines de la poesia dramàtica són, séns dupte, el drama grec, el shakesperià y el wagnerià. Són tres arbres que be'n podem dir de la Vida» (Par, 1908*a*, p. 160).

En les seues conferències, i justament per l'exercici de comparació amb l'autor anglès, Alfons Par demostra sempre estar tant o més interessat en Wagner com a autor dramàtic que com a músic, i considera que el compositor «conseguí en-

144. Par, en una nota a Duran i Sanpere, apunta: «Si's tracta de la Administració de les obres de la Wagneriana, crech que si la Academia acordava admètrela, jo obtindría la conformitat de la Wagneriana ab un 30 % descompte pera la Academia, la qual n'hauria de donar 25 % als llibreters; però caldrien garanties de que la Academia tingués algú que se n'ocupés activament en los temps en que's donen representacions de Wagner al Liceu» (RABLB, 24 gener 1935).

145. Alfons Par (1908*a*), «Shakespeare», a *XXV Conferències donades a la Associació Wagneriana (1902-1906)*, Barcelona, Associació Wagneriana, p. 157-191.

dinzar-se més qu'en Shakespeare en l'essencia de la vida, car disposava d'un element poderosíssim: la música» (Par, 1908*a*, p. 173).

Des de la presidència de l'AW, i en tant que melòman notable, Par no deixa mai de banda la tasca de difusió del compositor alemany, i així ho reconeixen en un dels actes d'homenatge que se li reten després de la seua mort: «va contribuir amb el seu esforç personal a les campanyes que tan aferrissadament va sostenir l'Associació durant un bon nombre d'anys» (AIT, 1936-1937, p. 212).

En els seus escrits, quan es refereix a Wagner se centra bàsicament en aspectes teatrals: l'origen dels seus arguments (llegendes i tradicions), la unitat d'acció que presenta, la riquesa i perfecció de l'escenografia, el fet que posi en primer terme l'acció per damunt dels personatges, i conclou que allò que el separa de l'escriptor anglès és el ropatge artístic que embolcalla la seua obra:

> En l'Obra Wagneriana l'art hi pren molta més part, lo qu'equival a dir qu'es més perfecte, si per perfecció s'enten armonia; abans que sentida fou pensada, la raó plantà les fites del camp per on podia espandir-se'l sentiment, y de consegüent, aquest se mou no lliurement sinó sempre d'acort ab lo pensament primordial, al qual s'ajusta'l plan de l'obra. D'ací resulta una major bellesa en la forma, cuidada en tots sos detalls y qui respon exactament al fons (Par, 1908*a*, p. 170).

La difusió de Wagner no es palesa només a la capital del Principat. Hi ha agrupacions a tot el món que s'ocupen de l'obra del músic, d'entre les quals Par esmenta la de Buenos Aires, que, segons el seu parer, «no es pura des lo punt d'esguart Wagnerià» (Julià, 1986*b*, p. 323). L'Associació Wagneriana de Barcelona, «la entitat cultural que tant ha contribuhit a popularisar la obra musical del mestre alemany, avuy ja complertament naturalisada en nostra terra» (Roca, 1924, p. 65), aconsegueix el triomf del teatre wagnerià i la modificació de les preferències del públic barceloní.

2.3.5. *Ateneu Barcelonès*

Aquesta entitat neix el 1872 com a resultat de la fusió de l'Ateneo Catalán (creat el 1860) amb el Centro Mercantil Barcelonés (fundat el 1869) i és l'ateneu que, fins a la Guerra Civil, tindrà una major projecció cultural i ciutadana. La seu de l'Ateneu en els seus orígens és la que tenia el Centro Mercantil, a la rambla dels Caputxins, fins que l'any 1906 s'instal·len al carrer Canuda, número 6.[146] La seua finalitat és: «la propagació dels coneixements científichs, literaris y artístichs; lo

146. No els és, doncs, gens difícil als germans Joan i Alfons Par, socis de l'entitat, de desplaçar-s'hi, ja que el domicili familiar és fins a l'any 1921 al mateix carrer, a l'igual de l'AW (v. 2.1.1 i 2.3.4).

desenrotllament moral del país y el foment dels interessos materials».[147] Amb la Restauració, l'Ateneu comença a tindre un pes específic en la vida cultural i política barcelonina, i l'any 1889 ja compta amb mil tres-cents socis i una biblioteca de divuit mil volums.[148]

De l'any 1895 al 1901 té lloc la catalanització de l'Ateneu —fins en aquell moment tota la vida pública es feia en castellà, i estava prohibit parlar de política, especialment, de «regionalisme»—, en un intent de revitalitzar la cultura i la política del país per part dels sectors intel·lectuals catalanistes. El curs 1895-1896 s'inicia amb el famós discurs de Guimerà, que llavors era president de l'associació, el qual fa una encesa proclama a favor de la llengua catalana, i, a més, per primera vegada en aquesta institució, fa el discurs en català. Els Estatuts, reformats el 1897, es fan ressò d'aquest nou aire d'adhesió al catalanisme: «La llengua catalana y la castellana gaudiran de la mateixa consideració y d'iguals drets dins del "Ateneo"» (*Estatuts Ateneu*, 1897, article LVIII).

Successivament, diferents personalitats del món de la política i la cultura formen part de les juntes directives de la societat:[149] Maragall (1896, secretari; 1904, president), Massó i Torrents (1896, vicesecretari; 1897, conservador; 1908, vocal; 1909-1910, bibliotecari; 1927-1928, president), Almirall (1897, president), Prat de la Riba (1897, secretari), Casas i Carbó (1898-1899, tresorer), Puig i Cadafalch (1898-1899, bibliotecari), Picó i Campamar (1902, president),[150] Casades i Gramatxes (1903-1904, secretari),[151] Miquel i Planas (1917-1918, secretari), Fabra (1925-1926, president)...

Segons les dades de Casassas (1986, p. 239), Joan Par, germà d'Alfons, és tresorer de l'Ateneu els anys 1915 i 1916, amb Josep M. Roca com a president, el qual proposarà, anys més tard, Alfons com a acadèmic numerari de la RABLB i respondrà el seu discurs d'entrada a la corporació.

Alfons Par, amatent a qualsevol manifestació cultural del tombant de segle, es fa soci de l'Ateneu el febrer de 1904,[152] i té el número d'ordre 486. El seu germà gran, Joan, hi havia ingressat el 1888 i té el número d'ordre 163, i el seu

147. *Estatuts del Ateneo Barcelonés reformats lo 30 de juny de 1897* (1897), Barcelona, Ateneo Barcelonés, art. I, text bilingüe.

148. *Història de Catalunya*, vol. VI, p. 131.

149. Per a una llista completa de les juntes directives de l'Ateneu cal consultar Jordi CASASSAS (1986), *L'Ateneu Barcelonès: dels seus orígens als nostres dies*, Barcelona, La Magrana, p. 231-246. Aquí ens hem limitat a assenyalar alguns dels noms que per la seua implicació en el món de les lletres o de les institucions de l'època han tingut una relació directa o indirecta amb Alfons Par.

150. Ramon Picó i Campamar és en aquesta època president del CEC i Par, secretari (v. 2.3.1).

151. Pelegrí Casades i Gramatxes substituirà Par en la secretaria de la RABLB a partir de 1927, quan Par dimiteixi per motius de salut (v. 2.3.7).

152. Als arxius de l'Ateneu només consta la data d'alta; en canvi, no s'hi troba la de baixa, per la qual cosa és molt probable que Par fos soci d'aquesta entitat fins a la seua mort, l'any 1936.

amic Miquel i Planas forma part de l'entitat des de 1899, amb el número d'ordre 343 (BAB, 1915-1917, p. XIX-XXI).

Par participa activament en les diferents activitats que s'hi duen a terme, entre les quals destaquen les conferències sobre la vida de Shakespeare que hi pronuncia l'any 1916.[153] Aquestes conferències apareixen després publicades en el BAB[154] i ressenyades també dos cops en el *Butlletí* —amb una variació en el nom de l'autor—, una, en forma de breu ressenya: «Els dies 3, 10 y 31 [de maig], ab motiu del tercer aniversari de la mort de Shakespeare, D. Anfòs Par dissertà sobre la vida del gran dramaturg. Diverses projeccions acompanyaren aquestes notables conferències, la publicació de les quals comencem en el present número» (BAB, 1915-1917, p. 260). I l'altra dins la memòria de secretaria, signada per Daniel Girona y Llagostera, el 17 de novembre de 1916:

> La Junta Directiva encomanà al soci Sr. N'Alfons Par unes conferencies dessus tant interessant personalitat; y tots sabem com dit senyor en los jorns 3, 10 y 31 de Maig, devant una selecta concorrença descapdellà son notabilissim treball sobre la *Vida de Shakespeare*, que tots podreu novament fruhir, per tal com es estat publicat en los numeros 6 y 7 del nostre BUTLLETÍ (BAB, 1915-1917, p. 316).

També cal destacar una anècdota que enregistra Casassas (1986, p. 115), que demostra algun dels trets definitoris del caràcter de Par. Resulta que, a causa de la ingent quantitat de publicacions de la biblioteca de l'Ateneu i de l'augment del nombre de socis, arriba un moment que es fa difícil controlar els llibres i les revistes de l'entitat, i l'any 1930 es regracia Alfons Par per haver identificat un llibre robat de l'Ateneu que ell localitza en una llibreria de vell que retorna.[155]

Actualment la biblioteca de l'Ateneu continua guardant un nombre considerable de volums i, entre altres obres del gramàtic barceloní, s'hi pot trobar, a més del volum *Vida de Shakespeare*, editat per la Llibreria Verdaguer, que l'autor va donar en vida (BAB, 1915-1917, p. 428), un llibre que demostra fins a quin punt Alfons Par és polifacètic i escriu sobre temes diversos. Es tracta d'un conjunt d'ar-

153. A l'AIT (1936-1937, p. 212) es diu que aquesta conferència es va publicar després en un dels volums de la sèrie «Estudis» de la Institució del Teatre, i se la qualifica d'«indubtablement el millor treball que s'ha fet en la nostra llengua sobre aquest tema». Es tracta del volum *Vida de Guillem Shakespeare* (1930*a*), Barcelona, Publicaciones del Instituto del Teatro Nacional.

154. Alfons PAR (1916*a*), «Vida de Guillem Shakespeare», BAB (Barcelona, Ateneu Barcelonès), vol. I (1915-1917), núm. 6 (abril-juny), p. 225-252; Alfons PAR (1916*b*), «Vida de Guillem Shakespeare (continuació)», BAB (Barcelona, Ateneu Barcelonès), vol. I (1915-1917), núm. 7 (juliol-setembre), p. 287-307.

155. Una de les aficions que apassionen Par és la recerca de publicacions antigues en les llibreries de vell, gràcies a la qual pot anar incrementant la seua col·lecció particular, sobretot la que fa referència a Shakespeare.

ticles intitulat *Poblet: Recull d'escrits pobletans en commemoració íntima del Cinquantenari Editorial del llibre* Poblet, recorts de la Conca de Barberà *de Eduard Toda Güell. 1883-1933*, en el qual es recull l'article de Par «En Toda, l'últim abat de Poblet» (1933*a*).[156]

2.3.6. *Institució del Teatre*

Com a eminent traductor i estudiós de Shakespeare i autor de diferents estudis teatrals, Alfons Par es relaciona amb les esferes dramàtiques i la seua obra és reconeguda per les més prestigioses personalitats del món del teatre. El vincle amb la Institució del Teatre es palesa, sobretot, en dos fets: el projecte d'intervenció de Par a l'Exposició Internacional del Teatre, finalment frustrat, i l'homenatge que, després de la seua mort, li rendeix l'entitat.

Adrià Gual, director del Instituto del Teatro Nacional, nom que adopta durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930) l'antiga Escola Catalana d'Art Dramàtic fundada l'any 1913 per la Mancomunitat, promou l'Exposició Internacional del Teatre, inaugurada el 5 d'octubre, que s'inscriu en el marc de l'Exposició de Barcelona de 1929. Alfons Par havia d'exhibir-hi la biblioteca d'obres del dramaturg anglès que havia aconseguit reunir: «També primera i potser única dintre d'aquesta mateixa esfera és la biblioteca d'obres del famós poeta que ell va arribar a reunir, la qual és tan completa, que difícilment deu ésser superada per cap de les del mateix gènere que existeixen» (AIT, 1936-1937, p. 212), però sorgeixen dificultats i, com a resultat, només pot publicar-ne el catàleg, *Contribución a la bibliografía española de Shakespeare*,[157] i una nova versió de la *Vida de Shakespeare* (1930*a*), aquest cop en castellà, ambdós llibres editats per l'entitat teatral.

En l'Anuari del curs 1936-1937, la Institució del Teatre —nom que adopta l'Instituto durant la República—, es proposa, per iniciativa del seu director, Joan Alavedra,[158] retre homenatge a Par, «primera figura del shakespearisme a Catalunya, traspassat en aquest curs» (AIT, 1936-1937, p. 18), mitjançant la publicació d'una breu ressenya de la seua biobiliografia en l'anuari de l'entitat.

156. Barcelona, La Renaixença, p. 103-104.

157. Alfons Par (1930*b*), *Contribución a la bibliografía española de Shakespeare*, Barcelona, Publicaciones del Instituto del Teatro Nacional.

158. Proclamada la República, continuà com a director Adrià Gual, i fou nomenat un nou patronat (9 de juny de 1931), presidit per Ventura Gassol i integrat per P. Coromines, J. Puig i Ferreter, P. Crehuet, J. Millàs i Raurell i L. Mas. L'abril de 1934 Gual dimití, i Alavedra fou nomenat director. Després dels fets d'octubre de 1934, Alavedra fou destituït, fins al 1936, que fou constituït de nou el patronat de 1931. Acabada la Guerra Civil, prengué el nom d'Institut del Teatre, i en fou pràcticament expulsat tot el personal.

Posteriorment, el 13 d'octubre de 1938 es duu a terme una conferència a càrrec de Joaquim Pena —amic íntim i company del difunt a l'Associació Wagneriana, que tradueix el text de diverses òperes per a la Institució—, i la inauguració de l'exposició de les obres relatives a Shakespeare que havia reunit Par i que havien estat lliurades a la Institució.[159]

2.3.7. *Reial Acadèmia de Bones Lletres*

El dia 3 de juny del 1700, Ignasi Dalmases i Ros, capdavanter d'un grup de nobles i eclesiàstics amb afeccions literàries i històriques, funda a Barcelona l'Acadèmia Desconfiada o dels Desconfiats, que celebra sessions fins al 1703 i publica només *Nenias reales y lágrimas obsequiosas a la memoria del gran Carlos II*, conjunt de composicions escrites pels acadèmics, que planyen la mort del monarca.

Després de la Guerra de Successió, amb el triomf de Felip V, la corporació deixa d'existir a causa de la seua fidelitat a la casa d'Habsburg i no reprèn les tasques acadèmiques fins a l'any 1729, sota el nom d'Acadèmia de Bones Lletres, per iniciativa de Bernat Antoni de Boixadors, comte de Peralada. La finalitat de la nova Acadèmia és l'estudi de la història de Catalunya i la instrucció de la joventut, ja que Barcelona s'havia quedat sense cap institució d'ensenyament superior a causa del trasllat de la Universitat a Cervera després de 1714.

A mitjan segle XVIII l'Acadèmia aconsegueix una major i més eficaç activitat amb la publicació del primer volum de *Memorias*, obra precursora d'una extensa història de Catalunya que finalment no es duu a terme, i amb el projecte de confecció d'un diccionari de la llengua catalana.

L'ocupació francesa de Barcelona (1807-1814) obliga a la suspensió dels treballs de l'Acadèmia. Tanmateix, les tasques de redreçament culminen l'any 1833, data en què es reorganitza a iniciativa de l'Ajuntament i sota la presidència de Bofarull, i assoleix una època de prosperitat dedicada a crear càtedres de diverses dis-

159. Al CMP, entre les pàgines d'un dels llibres pertanyents a la família Par Balcells, hi ha una invitació a aquesta sessió d'homenatge. El text, la distribució del qual hem respectat íntegrament exceptuant el fet que l'original està justificat a dreta i esquerra, és el següent:

«LA DIRECCIÓ DE LA INSTITUCIÓ DEL TEATRE ES COMPLAU
A INVITAR-VOS A LA SESSIÓ QUE PER A HONORAR LA
MEMÒRIA D'ALFONS PAR TINDRÀ LLOC EL VINENT DIJOUS,
DIA 13, A LES CINC DE LA TARDA
EN AQUEST ACTE JOAQUIM PENA DISSERTARÀ SOBRE EL TEMA:
ALFONS PAR. LA SEVA PERSONALITAT I LA SEVA OBRA
DESPRÉS DE LA CONFERÈNCIA SERÀ INAUGURADA UNA EXPOSICIÓ DE LA COL·LECCIÓ D'OBRES RELATIVES A SHAKESPEARE
QUE HAVIA REUNIT L'IL·LUSTRE TRACTADISTA
BARCELONA, OCTUBRE DEL 1938»

ciplines de lletres i a salvar monuments artístics que les lleis desamortitzadores havien deixat sense protecció.

La Renaixença està vinculada a la vida de l'Acadèmia ja que molts dels seus membres són figures importants del moviment renaixentista: Rubió i Ors, Balmes, Milà i Fontanals, Bofarull, Aribau, Piferrer. La corporació col·labora en la tasca de regularització de la llengua amb les normes ortogràfiques de Balari i Jovany, seguides per l'Acadèmia fins al 1931.[160]

Aquesta institució ha editat diversos treballs, unes *Memorias* i un butlletí publicat anualment des de 1901, que apareix en un principi en castellà, però que també admet col·laboracions en català. Consta d'un nombre limitat d'acadèmics numeraris (trenta-sis), que han de residir a Catalunya, i d'un nombre indefinit d'acadèmics corresponents.

El 10 d'abril de 1924 els acadèmics Josep M. Roca, Ramon Miquel i Planas i Ernest Moliné i Brasés proposen Alfons Par com a acadèmic numerari per cobrir la plaça vacant per la mort de Joaquim Riera i Bertran. Seguint el reglament que marca la corporació, el 27 de maig Josep Pin i Soler, mossèn Jaume Barrera i Josep Rafel Carreras i Bulbena certifiquen que reuneix les condicions exigides i, finalment, el 10 de juny, s'aprova per unanimitat l'ingrés de Par, amb el número de medalla 24, i es remet a Par.[161]

A la RABLB es conserva una carta manuscrita en què Par agraeix al president, Carreras i Candi, el nomenament i afegeix que no n'és digne:

> Iltre. Sr.: sols agrahiment envers V.S. y exa Academia puch expressar en resposta a vostra comunicacio donantme compte d'esser estat designat unanimament membre de la matexa. M'honora tant mès quant no ho meresch; m'apresso, però, a afegir que farè tot quant pugui en lo compliment de mos deures y enaltiment de la Corporació (RABLB, sense data).

El 30 de novembre se celebra la solemne sessió de recepció del nou acadèmic electe, que llegeix per discurs d'entrada *Notes, lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al s. XIV.*è,[162] obra a què ens referim en l'apartat «Altres escrits lingüístics» (v. 4.5.1).

El dia 2 de desembre el nou acadèmic és elegit secretari de la corporació i, com a tal, s'ocupa d'escriure les memòries dels cursos 1924-1925 i 1925-1926. De seguida que accepta el càrrec, presenta un projecte per tal que l'Acadèmia aprovi

160. Sobre la data en què la RABLB adopta les *Normes* de l'IEC, v. 4.2.3.

161. El nomenament es conserva a la RABLB.

162. Alfons Par (1924*a*), «Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle XIV.è», a *Discursos llegits en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona en la solemnial recepció pública de D. Anfòs Par y Tusquets el dia 30 de novembre de 1924*, Barcelona, Imp. de la Casa de Caritat.

«l'empleu d'Oficial de Secretaría ab lo sou mensual de pts. 150», que treballi a la seu social de la corporació dos hores diàries de dilluns a divendres. La creació d'aquest lloc de treball està justificada, segons Par, per l'acumulació de funcions administratives que impedeixen que els acadèmics puguin concentrar els seus esforços en tasques purament literàries i històriques com és llur deure, «per quant lo fet de no haverhi una persona permanent y ab obligacions definides se traduheix en minva d'activitat y energia en la vida de relació, y actuació oficial, la qual exigeix darrera seu una labor mecánica y continua de preparació y vigilancia».

Les tasques que haurà de dur a terme el secretari són: redactar les convocatòries de sessions, estendre les actes de les juntes ordinàries i extraordinàries, resumir les conferències i treballs dels acadèmics, portar un registre general de les activitats dels acadèmics, despatxar la correspondència, formar el catàleg de llibres i manuscrits de la biblioteca, establir intercanvis del butlletí de l'Acadèmia amb corporacions similars, vetllar pel cobrament de les subvencions, col·laborar amb el tresorer a portar l'estat de comptes, redactar la secció oficial del *Butlletí* i, molt important, unificar «la ortografia de tots los treballs qui s'hi publiquin de conformitat ab la ortografia de la Academia» (RABLB, 12 febrer 1925).

El 22 de maig, Par escriu una carta a Montoliu, que és a Buenos Aires, on li explica que s'ha acceptat la proposta i especifica que la Junta de Govern està d'acord que la plaça l'ha d'ocupar ell quan torni de l'Argentina:

> [...] personalment vaig requerir En Carreras, en Molinè y Brasès, en Giranel (qui ab en Miquel y jo formem la Junta de Govern) a que'm diguessin si tenien cap dificultat a que V. fos nomenat al retornar de la Argentina [...] Tots us van acceptar, sempre naturalment ab les condicions precises que no pertanguessiu alhora al Institut y que de bon cor adoptessiu pera'ls treballs dins la Academia sa ortografía, qu'es la tradicional (Julià, 1986*b*, p. 322).[163]

Par, com a secretari, a més de dur a terme les tasques típiques del seu càrrec, i de ressenyar els treballs dels acadèmics, s'encarrega de mantenir relacions amb els membres corresponents de l'Acadèmia o amb altres institucions. Concretament, es conserva una carta de l'11 de març de 1925, escrita per Francesc Mestre i Noé, cronista de Tortosa i membre corresponent de l'Acadèmia des de 1903, en què demana a Par que la conferència que havia de donar el dia 17 li sigui ajornada. Es tracta d'un resum de la biografia que fa sobre el seu parent Jaume Tió i Noé (1816-1844), que, més tard, publicarà completa la Biblioteca Balmes, ja que Jaume Tió és un dels precedents essencials de la Renaixença i contemporani de Balmes. En el BRABLB consta que, finalment, Francesc Mestre llegeix el seu treball el dia 26 de maig.

163. Montoliu ja confiava que la hi oferirien segons es dedueix de la carta que envia a Miquel i Planas el 27 d'abril de 1925 (v. 2.1.3.4).

També, com a secretari, rep dos cartes de Jesús Ernest Martínez i Ferrando, historiador destinat des de 1920 a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. La primera, datada el 23 de juliol de 1925, és per sol·licitar la possibilitat de recollir el Premi Patxot[164] abans del propvinent curs acadèmic, en nom de la senyoreta Ulla Deihel, de Munic. La segona, del 31 de juliol, és per agrair-li la col·laboració en aquest afer.

El segon trimestre de 1927, Par dimiteix com a secretari per motius de salut (BRABLB, vol. XIII, p. 144). El substitueix Pelegrí Casades i Gramatxes, que serà reelegit el 19 d'octubre, quan hi hagi eleccions per al següent trienni (BRABLB, vol. XIII, p. 239). En aquestes eleccions, Miquel i Planas és escollit tresorer. El 29 d'octubre de 1930 hi ha noves eleccions per al trienni 1930-1933 i Par surt designat conservador del museu. Els altres càrrecs són ocupats per Carreras i Candi, president; Miquel i Planas, tresorer; Casades i Gramatxes, secretari, i Viada i Lluch, bibliotecari (BRABLB, vol. XIV-XV, p. 390).

La vida de l'Acadèmia sofreix una reorganització a causa de l'adveniment de la República i de la creació de la Generalitat. El 22 d'octubre del mateix any s'elegeix una nova Junta Directiva sota la presidència d'Eduard Toda, per tal que la institució no quedi com una entitat anacrònica i buida de continguts (BRABLB, vol. XVI, p. 314).

D'aquesta etapa cal destacar-ne la inauguració del curs 1933-1934, el dia 21 d'octubre, a Poblet, i la reestructuració profunda que es produeix en el si de l'Acadèmia, durant el passat quadrienni, gràcies a la qual s'adopten quatre resolucions:

— la fi de la lluita per l'ortografia, amb l'acceptació de les *Normes* de l'IEC;

— la cessió dels objectes del Museu de Santa Àgata a la Junta de Museus de Barcelona;

— l'edició de l'inventari i índex de les publicacions de l'Acadèmia, recollides en el volum XV del *Butlletí*;

— la normalització econòmica mitjançant la inclusió de la institució en els pressupostos de la Generalitat (BRABLB, vol. XVI, p. 315-316).

Tanmateix, la contribució més important de Par a l'Acadèmia és el conjunt dels seus treballs, d'entre els quals exposem i comentem els que consten en el *Butlletí*, en l'apartat «Altres escrits lingüístics» (v. 4.5) o «Escrits sobre teatre» (v. 3.2.2). Tot seguit, ressenyem l'apartat de l'estudi en què en parlem:

30 de novembre de 1924. Discurs d'entrada a l'Acadèmia: *Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle XIV.è* (v. 4.5.1).

1925-1926. «L'ortografia del *Diccionari català-valencià-balear*» (BRABLB, vol. XII-XIII, p. 423-425) (v. 4.5.3).

164. La RABLB convoca des de 1920 el Premi Ferran Patxot i Ferrer per a estudis històrics, polítics i socials.

16 de febrer de 1927. *Estilística catalana*. Només s'esmenta, però no apareix publicat en el butlletí (BRABLB, vol. XII, p. 534). Més tard, s'ocupa rà del mateix tema en l'AOR (vol. IV, p. 171-178), amb el títol «Acotacions lingüístiques y d'estil a clàssichs menors catalans» (v. 4.5.10).

14 de desembre de 1927. *Curial y Guelfa* (BRABLB, vol. XIII, p. 238), que és un preludi de l'estudi que, amb el mateix títol, publica a la Biblioteca Balmes, l'any 1928 (v. 4.5.7).

9 de maig de 1929. *Representacions teatrals barcelonines en 1729*. L'1 d'abril de 1929 se celebra el segon centenari de l'Acadèmia. Amb aquest motiu, el 9 de maig es llegeixen treballs que fan referència a alguna qüestió historicoliterària del primer any de funcionament de la institució (v. 3.2.2.1).

Els treballs que vénen a continuació els considerem inèdits i per aquest motiu els estudiem en l'apartat corresponent (v. 4.7.12) i aquí només els enumerem:

20 de juny de 1928. Treballs al·lusius a Moratín de Carreras i Candi, Par i Miquel i Planas (BRABLB, vol. XIII, p. 319).

24 d'octubre de 1928. «Primeras representaciones shakesperianas a Barcelona» (BRABLB, vol. XIII, p. 396).

Febrer-març de 1930. «Los traductores de Shakespeare, miembros de la RABLB: Juicio crítico de una traducción catalana de un cuadro de Shakespeare de Celestino Barallat» (BRABLB, vol. XIV, p. 208), *Juicio crítico sobre la traducción catalana de Hamlet por Masriera* (BRABLB, vol. XIV, p. 313), i una altra de la qual desconeixem el títol.

1932. «Orígens del Romanticisme a Catalunya» (BRABLB, vol. XVI, p. 304).

1933. «Contribució a l'epistolari de Pau Piferrer i Fàbregas». En un dels butlletins surten les cartes (BRABLB, vol. XVI, p. 145-244), i en un altre la crònica del fet (BRABLB, vol. XVI, p. 305).

1935. «Nous esclariments de l'origen de l'òpera a Barcelona» (BRABLB, vol. XVI, p. 306).

1936. «Dues lletres de Jacint Verdaguer a Marià Aguiló» (BRABLB, vol. XVI, p. 307).

Com a membre de la corporació, Alfons Par participa en actes de caràcter no estrictament literari com és el cas de la visita que fa, juntament amb els altres acadèmics, al bisbe coadjuntor de Barcelona i acadèmic corresponent a Lleida, doctor Miralles i Sbert,[165] l'últim trimestre de 1925. O en un dinar de tots els acadèmics el 9 de maig de 1929 (BRABLB, vol. XIV, p. 177). També la Junta protagonitza un acte protocol·lari que té un dels germans de Par com a amfitrió:

165. Josep Miralles i Sbert (Palma de Mallorca, 1860-1947). Eclesiàstic i historiador. Ordenat sacerdot el 1884, es llicencià en teologia i dret canònic, a València, i es doctorà en filosofia i lletres, a Madrid. El 1896 fou nomenat canonge arxiver de la seu de Mallorca, i el 1914, bisbe de Lleida. Durant la guerra es decantà pel bàndol franquista, però sempre defensà l'ús del català a l'església.

> El completo arreglo y adecuada instalación del Archivo de Protocolos del Colegio de Notarios de Cataluña en el edificio adquirido al intento motivó una visita de la Junta de Gobierno de la Academia, a invitación del señor Decano don Antonio Par, a quien en gran parte es debida tan laudable y meritoria obra, habiéndose felicitado a dicho señor por el éxito de sus esfuerzos (BRABLB, vol. XIV, p. 391).

Així mateix, forma part del jurat encarregat de concedir el premi instituït per Enric Pérez Capdevila al millor *Diccionari de barbarismes*. Els altres dos membres del jurat són mossèn Jaume Barrera i Viada i Lluch, i el jurat dóna a conèixer el resultat el 3 d'octubre de 1929. En el document en què expliquen la seua decisió[166] trobem un altre apunt lingüístic, gràcies al qual coneixem quina és la definició de *barbarisme*, segons els encarregats de concedir el premi: «Para nosotros, pues, sólo son barbarismos las voces procedentes de lenguas extrañas, *mientras no logren carta de naturaleza en la lengua propia*; si ésta, entiéndase bien, la lengua del pueblo sano e incontaminado, no el lenguaje artificioso de los literatos y de los centros culturales, acaba por adoptarlos, transfundiéndolos su propia sangre, cesan en tal estigma y vienen, por el contrario, a enriquecer el acerbo común» (Barrera *et al.*, 1935, p. 204).

En aquesta justificació no es desaprofita l'ocasió de llençar una invectiva contra la llengua allunyada del parlar popular, ni tampoc es perd l'oportunitat de referir-se a «los gramáticos preceptistas», els quals obliden que «son las cosas mismas las que imponen sus nombres, de manera que si el *teléfono* y *telégrafo* nos han llegado instalados por el estado, el *metro* copiado de Francia y el *foot-ball* y *tennis* de Inglaterra, el vulgo catalán, que es el que inconscientemente hace y deshace nuestra lengua, los pronunciará a la castellana, a la francesa y a la inglesa, pese a todas las normas tradicionalistas» (Barrera *et al.*, 1935, p. 204).

Si fan l'aclariment sobre la definició de *barbarisme* és perquè presenten objeccions sobre algunes paraules que els autors de les dos obres presentades inclouen en els seus vocabularis. Especialment, el segon, ja que els barbarismes a què al·ludeix «no se concretan al léxico, sino que se refieren a puntos de importancia morfológica y sintáctica, campos invadidos, a nuestro juicio, erróneamente por el autor» (Barrera *et al.*, 1935, p. 205). En aquest sentit, retrauen, per exemple, que l'autor consideri barbarismes: *altans*, *pilans*, «que son buena demostración de que las *r* finales siempre fueron mudas en catalán»; *aquet*, *aquets*, «dialectalismos tan legítimos como *aquest*, *aquests*»; *aucell*, «que no sabemos ver que deba ser *ocell*, atendiendo a su etimología»; *bojos* «y los plurales en *-os*»; els verbs *capiguí*, *concebeixo*, *donguí, escriguí*, *percebeixo*, *plavia*, *presumeixo*, *sapiguí*, *siguí*, *vegí*,[167] «que

166. Jaume BARRERA *et al.* (1935), «Premio de don Enrique Pérez Capdevila», BRABLB, vol. XIV, p. 203-206.

167. Par en els seus escrits empra algunes d'aquestes formes verbals que l'autor del recull considera barbarismes (v. 4.2.5.3.10).

están tan naturalizados como *cabí*, *concebo*, *doní*, *escriví*, *percebo*, *plahía*, *presumo*, *sabí*, *fuí*, *víu*» (Barrera *et al.*, 1935, p. 205). Per aquests motius, i «por la ecuanimidad con que está redactado [el trabajo primero], por el esfuerzo de compilación que supone, tan grande o mayor que el de Careta y Vidal, por estar libre de prejuicios gramaticales, y por una mayor libertad en la apreciación del barbarismo, hemos fallado a su favor este concurso» (Barrera *et al.*, 1935, p. 206).

Una altra de les tasques que tot acadèmic ha de dur a terme és la de respondre, mitjançant un discurs, els candidats nomenats per ocupar un lloc a la institució, el dia de la seua incorporació. A Alfons Par li encomanen la presentació de dos personatges que li són molt propers per motius diferents: Manuel de Montoliu, amic (v. 2.1.3.4), i Joan Perpiñà i Pujol, de «professió mercantil» (v. 3.1.3.1).

Alfons Par participa activament en la majoria dels actes de l'Acadèmia: en la celebració de la Festa del llibre, el 7 d'octubre de 1929, i en l'organització de l'Exposició Internacional de Barcelona. També tradueix lletres alemanyes i angleses; col·labora en l'ampliació de la biblioteca de l'Acadèmia mitjançant el donatiu del seu llibre *Contribución a la bibliografía española de Shakespeare* —que no deu ser l'únic—, i intervé en afers econòmics de la corporació com la subvenció per a l'entitat que, mitjançant Saracíbar, hom aconsegueix del Govern espanyol. Hi ha dos notes on es palesa la mediació de Par, davant Julio de Saracíbar, membre corresponent de l'Acadèmia a Madrid des de 1924, la gestió del qual conclou reeixidament:

> Debido a las gestiones de nuestro celoso representante en Madrid, señor Saracíbar, el Estado ha concedido a la Academia una subvención de 3.000 ptas. para las atenciones literarias de nuestro instituto (BRABLB, vol. XIV, p. 392).

En la primera de les notes de Par, adreçada a Duran i Sanpere, el lingüista planteja el tema de la possible subvenció: «Encloch una lletra d'En Saracíbar sumament interessant y que crech haurieu de contestar. Sembla que hi ha possibilitat de que 's puguin cobrar, quan los pressupostos sien aprovats, pts. 3000. En Saracíbar vol dimitir lo càrrech de representant de la Academia per no estar bé ab la República. Emperò, mentres la subvenció ragi no'm sembla prudent prescindir de sos serveys» (RABLB, 19 març 1932). En la segona, adreçada ara a Carreras i Artau,[168] també a instàncies de Saracíbar, només indica quins són els passos admi-

168. Joaquim Carreras i Artau (Girona, 1984 - Tiana (Maresme), 1968). Filòsof i historiador de la filosofia. La seua aportació més original correspon a les recerques fetes entorn de Ramon Llull i, sobretot, d'Arnau de Vilanova, en bona part incorporades a la voluminosa obra *Historia de la filosofía española: Filosofía cristiana de los siglos XIII al XV* (1934-1943), que elaborà amb el seu germà Tomàs, i en la qual féu l'exposició de les diferents escoles medievals, dels centres de cultura i dels corrents humanístics i renaixentistes.

nistratius que han de fer, suposadament, per cobrar la subvenció: instància de cobrament, enviar-los les darreres publicacions de l'Acadèmia, i explicar les activitats previstes per al curs (RABLB, 3 juny 1932).

La dedicació de Par a l'Acadèmia és total com ho demostra l'assiduïtat amb què compareix a les sessions de la institució, «Veig qu'en la convocatoria hi ha "elecció de càrrechs": es una llàstima, jo que no he faltat quasi a cap sessió, que no pugui esser en aquesta» (RABLB, 27 juny 1928). Les disculpes que presenta quan no hi assisteix estan sempre motivades per alguna causa major com una malaltia, «m'es impossible concorrer a la sessió d'aquest vespre de la Academia, a causa d'una catarral, mellorada pero no guarida del tot» (RABLB, 19 octubre 1927); o ser fora de la ciutat, «Vulgui'm excusar la assistencia mes a la hora de Junta seré fora de Barcelona» (RABLB, 27 juny 1928), «demà dematí surto cap a Londres. Seré uns quinze dies fora. Dispensi'm a En Bassegoda y companys» (RABLB, 30 octubre 1935).

Després del sotrac de la Guerra Civil,[169] que comporta la clausura de les sessions de l'Acadèmia —l'última s'havia dut a terme el 5 de juliol de 1936—, les sessions de la corporació es reinicien el 16 de març de 1939. Casades i Gramatxes, com a acadèmic més antic, presideix la sessió, i dedica paraules d'elogi als membres que han mort durant el conflicte (Par, Casanovas, Balcells, Carreras i Candi, Rubió i Lluch...) i demana la celebració de misses en sufragi de les seues ànimes, de la qual cosa s'encarrega una comissió formada per mossèn Barrera, Miquel i Planas i Sanllehy (BRABLB, vol. XVII, p. 281). En una propera sessió, el 23 de març, la comissió proposa la setmana posterior a la *Dominica in albis* com a data per a la celebració d'una missa solemne per l'etern descans dels acadèmics difunts entre 1936 i 1939 (BRABLB, vol. XVII, p. 282).

Com a homenatge als caiguts durant la Guerra, en el si de la corporació no solament s'encarreguen misses, sinó que Miquel i Planas, en sessió de 15 d'octubre de 1939 llegeix uns fragments de la seua darrera obra, *Sonata a tres tiempos*, que, com sabem, inclou un poema que duu per títol *En la mort de n'Anfòs Par* (26 agost 1936), dedicat a l'amic i col·lega mort (BRABLB, vol. XVII, p. 284).[170]

Per cobrir la vacant de Par, es proposa, com a acadèmic de número, en sessió de 4 de maig de 1939, Antoni Griera, el qual és escollit per unanimitat el 23 de juny (BRABLB, vol. XVII, p. 282-283). Finalment, el 9 de febrer de 1941 se celebra sessió pública per a la recepció de l'acadèmic electe senyor Antoni Griera, que pronuncia el discurs d'entrada «Los estudios filológicos en España», al qual respon, en nom de l'Acadèmia, Manuel de Montoliu (BRABLB, vol. XVII, p. 288).

169. El 26 de gener de 1939 les tropes de Franco entren a Barcelona.
170. El poema l'hem reproduït a 2.1.3.3.

2.3.8. *Foment de Pietat Catalana*

Després de l'aparició de la revista mensual per a nens *La Veu de l'Àngel de la Guarda* (1909), el seu fundador, Eudald Serra,[171] es fa responsable de *Lo Missatger del Sagrat Cor de Jesús*[172] l'any 1913, i crea aquest mateix any la Biblioteca Foment de Pietat Catalana, embrió del que més tard, l'11 de gener de 1917, es convertirà en el Foment de Pietat Catalana, entitat que es proposa la publicació de llibres piadosos i catalans.

Des de la mort, el 14 d'octubre de 1920, del seu antecessor en el càrrec, Antoni Serra Feliu, i fins a l'any 1924,[173] Alfons Par és tresorer del Foment:

> La Providencia ens ha deparat un nou Tresorer de immillorables condicions en la persona de don Alfons Par i Tusquets, del qual poden formar-se'n algun concepte els nostres subscriptors pels seus darrers articles sobre la Caritat publicats en *Lo Missatger del Sagrat Cor de Jesús* (BFPC, 1921, p. 7).

La fita possiblement més important que assoleix el Foment és la inauguració de la Biblioteca Balmes d'Estudis Religiosos, fundada per Ignasi Casanovas, que neix, com a base d'una futura Universitat Catòlica, el 27 d'abril de 1923, el mateix dia que el cardenal arquebisbe de Tarragona, Vidal i Barraquer, beneeix el nou Casal de Foment, situat a l'edifici número 11 del carrer Duran i Bas, que el Foment havia restaurat des de 1919, any de la seua compra. Par, juntament amb els altres membres de la directiva, acompanya el cardenal en aquest solemne acte i assisteix al cicle de conferències programat per commemorar aquest il·lustre esdeveniment (BFPC, 1923, p. 3-5).

La majoria d'obres que edita o adquireix el Foment són de caràcter religiós: narracions bíbliques, hagiografies, estampes, historietes exemplars i obres de catequesi, de litúrgia, de mística i d'ascètica, tot i que també s'hi inclouen rondalles catalanes, lectures populars i la *Sintaxi* de Par. Això no contradiu l'esperit del Foment, si es té en compte que un dels objectius de l'associació és el de publicar llibres en llengua catalana, sempre que gaudeixin de llicència eclesiàstica:

171. Eudald Serra i Buixó (Vilassar de Dalt (Maresme), 1882 - Barcelona, 1967). Eclesiàstic i escriptor. Després de cursar la carrera de dret a la Universitat de Barcelona, ingressà al seminari el 1903. Fou ordenat sacerdot el 1906. Escriví un bon nombre d'obres piadoses, algunes de les quals aconseguiren múltiples edicions i traduccions.

172. Publicació fundada el 1893 per Fèlix Sardà i Salvany (Sabadell (Vallès Occidental), 1841-1916). Eclesiàstic i apologeta, s'ordenà sacerdot el 1865. Escrigué el llibre *El liberalismo es pecado* (1884), la bel·ligerància sectària i injuriosa del qual donà pas a l'integrisme, corrent politicoreligiós que combatia el liberalisme, la innovació espiritual, la jerarquia, i les bases liberals del catalanisme polític, principalment en el moment de la Solidaritat Catalana.

173. En el *Butlletí* d'abril de l'any següent ja consta un altre tresorer, Gustau Gispert, que sembla haver heretat el càrrec l'any anterior (BFPC, 1925, p. 5-6).

> Totes les publicacions de l'Obra són en llengua catalana, atenent les normes de l'Església i seguint l'exemple dels Apòstols de predicar la veritat en llengua vulgar i no posar obstacles a aquest medi natural i necessari de comunicació espiritual... I així com l'Obra es desentén d'altres coses que no sien d'ordre moral o religiós, talment també cauen fora de la seva esfera d'acció i finalitat les publicacions i prèdiques que no sien en llengua catalana (BFPC, 1922, p. 3).

En el primer número de l'*Analecta Sacra Tarraconensia* (AST),[174] es ressenya l'obra de Par i es lloa el seu discurs d'entrada a l'Acadèmia de Bones Lletres: «És una fita importantíssima en la història científica de la llengua catalana, gairebé tota per fer.» I també, el seu monogràfic sobre Bernat Metge:

> Hem de fer esment honorable en aquesta crònica dels treballs lingüístics publicats pel nostre tresorer N'Anfós Par. L'any 1923 la BEIHEFTE ZUR ZEITSCHRIFT FÜR ROMANISCHE PHILOLOGIE va publicar en un bell volum de 580 planes la seua *Sintaxi*..., amb portada editorial de la Biblioteca Balmes. És indubtablement l'estudi més científic que s'ha fet fins ara de la nostra sintaxi (AST, vol. I, p. 540).

2.3.9. *Oficina Romànica*

Justament la manca de treballs sobre la llengua del país provoca que l'any 1926 es comenci a gestar la idea de formar una comissió que estudiï la llengua i la literatura catalanes que pugui completar els projectes que té la Biblioteca Balmes, entre els quals destaca la publicació de les obres completes de l'eclesiàstic i pensador de la Renaixença catalana que dóna nom a la Biblioteca, Jaume Balmes,[175] del qual diuen: «Tenim certament figures excelses; però al costat de Balmes, totes semblen petites i parcials» (BFPC, 1925, p. 9).

L'*Anuari de l'Oficina Romànica* detalla el perquè de la creació d'aquest organisme, a partir de la Biblioteca Balmes:

174. Publicació eclesiàstica de la Biblioteca Balmes, iniciada el 1925 com a anuari eclesiàstic. Des de 1932 és semestral i especialitzada en el camp històric i eclesiàstic, particularment de la província tarraconense.

175. Jaume Llucià Balmes i Urpià (Vic, 1810-1848). Eclesiàstic, pensador i polític. Completà els estudis del seminari a la Universitat de Cervera, on es doctorà en teologia (1835). Fou ordenat sacerdot a Vic (1834). Balmes és el cap d'una escola apologètica catalana fundada, entre d'altres, per Joaquim Rubió i Ors, Tomàs Aguiló i Josep M. Quadrado. Durant un viatge a París i a Londres d'abril a desembre del 1842 copsà tota la importància de les noves ideologies socials, a les quals dedica set articles. El seu ideal social és procurar la major intel·ligència, la major moralitat i el major benestar possibles per al major nombre d'homes possible. Establert a Madrid els anys 1844-1848, per tal d'influir més directament en la política espanyola, alternà els escrits filosòfics i els polítics. La filosofia balmesiana coincideix parcialment amb la de Martí d'Eixalà i de Llorens i Barba.

> Una Universitat Catòlica a la nostra terra no pot ésser indiferent a l'estudi de la llengua i la literatura regional. Per això hi ha hagut acord de crear de bon principi l'Oficina Romànica, centre d'estudi, oficina d'investigació i futur seminari de formació filològica alhora, com la via més segura de venir a una facultat competent de filologia nostrada (AOR, vol I, p. 1).

Tanmateix, dificultats d'última hora impedeixen que es tiri endavant el projecte. Finalment, durant el maig i el juny de 1927, es fan tres reunions i s'arriba a l'acord: neix l'Oficina Romànica. En són responsables Antoni Griera, Pere Barnils, Manuel de Montoliu, Alfons Par, Ramon Miquel i Planas i Josep Calveras. Més tard s'hi incorpora Josep M. d'Oleza i, a partir de 1929, Francesc de Borja Moll.[176]

L'Oficina Romànica té tres camps d'actuació (AOR, vol. I, p. 1):

— la investigació científica de la llengua catalana, comptant-hi també les variants valenciana i balear;

— la formació de la llengua literària moderna, per la qual cosa l'Oficina es proposa contribuir «amb tot el seu lleial esforç a què la nostra llengua literària esdevingui un instrument d'expressió perfecte, adequat a totes els nobles aspiracions d'una producció literària verament artística» (AOR, vol. I, p. 2);

— la revisió crítica i la història de la literatura nostrada.

Pel que fa al primer punt, s'estudiarà «el sector purament lingüístic de l'evolució de la nostra llengua i de l'estat actual dels nostres dialectes» (AOR, vol. I, p. 1), i se seguirà en la línia dels treballs fets durant els darrers quinze anys a les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC, incloent-hi els *Estudis fonètics*, el *Butlletí de Dialectologia Catalana*, els cinc volums del *Diccionari Aguiló*, que comprenen fins a la lletra O, i la «Biblioteca Filològica». També es tindran en compte l'*Atlas lingüístic de la llengua catalana*, començat a publicar per Griera, el *Diccionari català-valencià-balear* d'Alcover, del qual han aparegut quatre fascicles, el *Diccionari Balari*, començat a publicar per la Universitat de Barcelona, i el *Diccionari dels dialectes catalans* i el *Diccionari de la llengua escrita antiga i moderna*, inèdits. Així doncs, «l'Oficina Romànica seguirà el camí obert pels treballs que acabem d'esmentar». I encara, «cal col·locar en aquest sector de treball científic realitzat en el nostre domini lingüístic la *Sintaxi Catalana* de N'Anfòs Par, feta principalment de la llengua de Bernat Metge» (AOR, vol. I, p. 1-2).

Pel que fa al segon punt, els membres de l'OR, conscients que es troben en un moment de «plena tasca restauradora» de la llengua literària, volen «portar les normes de la gramàtica preceptiva al grau de perfecció possible, organitzant un

176. Moll (1970, p. 205-206, *apud* Iglésias, 2001, p. 56) es va integrar a la direcció de l'Oficina gràcies a la intermediació de Par, ja que Griera exigia primer que Moll es retractés d'una ressenya molt crítica que havia publicat en el BDLC en contra d'un treball seu.

estudi integral i metòdic dels problemes gramaticals, amb enquestes directes sobre el parlar viu de tot el nostre domini lingüístic i amb despullaments sistemàtics dels documents antics i textos literaris». Per això, volen aprofitar els treballs sobre la gramàtica preceptiva «que s'han anat succeint tot al llarg del renaixement literari» i que tenen els seus màxims exponents en Milà i Fontanals, Balari, Nonell, mossèn Grandia, Forteza, el pare Fullana i Fabra, «amb l'obra del qual ha fet molta via la uniformació de la llengua escrita» (AOR, vol. I, p. 2-3).

Finalment, pel que fa al tercer punt, procuraran l'estudi de la literatura antiga i moderna, començant per la bibliografia, i «seguint per la discussió monogràfica d'influxos, dependències i llacunes, reintegració de tresors desconeguts, publicació de textos literaris, etc.» amb la intenció de preparar una història general de la literatura catalana, sense oblidar, a més, la «funció crítica de les produccions actuals» (AOR, vol. I, 3).

La qüestió ortogràfica queda de moment aparcada. Se seguiran, en general, les *Normes* de l'IEC, però es deixa que els col·laboradors usin el sistema que els sigui més adient (v. 4.2.3). En aquest sentit, Moll (1970, p. 209-210, *apud* Iglésias, 2001, p. 46) suposa que la constitució del comitè directiu de l'Oficina «deixava entreveure que aquella entitat representaria una reacció enfront de la codificació del català realitzada per Pompeu Fabra» (Iglésias, 2001, p. 46-47), cosa que, per un costat, Iglésias (2001, p. 46) posa en dubte perquè Calveras tenia la intenció inicial de convidar Fabra a participar en el comitè i, per l'altre, és difícil d'acceptar partint dels bons propòsits dels directius de no combatre les *Normes* i de continuar les obres lingüístiques que havien nascut en el si de l'IEC suara esmentades. És així com, acceptant l'ortografia de l'Institut com a col·lectiu, l'OR evita «convertir-se en un altre baluard ranci a l'estil de l'Acadèmia de Bones Lletres o dels Jocs Florals» (Iglésias, 2001, p. 60).

Moll, a més, distribueix en dos grups els membres constituents de l'Oficina, als quals s'afegiran, més tard Oleza i Moll:

> Per un costat, els noms de Barnils, Griera i Montoliu eren els dels tres amics «estipendiats» que no havien aconseguit d'esser admesos com a membres numeraris de l'Institut; per l'altre, Alfons Par i Ramon Miquel i Planas eren els dos «resistents» antinormistes i sostenidors de l'ortografia anomenada «tradicional». L'aglutinador dels dos grupets era el P. Calveras, home eclèctic, ni partidari ni adversari de les Normes (Iglésias, 2001, p. 46-47).

El nom d'Oficina Romànica no és gratuït. Es preocuparan dels estudis lingüístics en qualsevol àrea del romanisme, cosa enriquidora tant per al català com per a les altres llengües romàniques: «no volem tancar-nos dintre dels límits geogràfics de la nostra llengua, sinó que aspirem a articular els problemes particulars d'aquesta amb els generals de tota la família romànica» (AOR, vol. I, p. 3).

Quant a la constitució de l'entitat, el comitè directiu haurà d'estar integrat per persones especialitzades en algun dels camps filològics que s'estudiaran i, com que es tracta d'una institució catòlica, no podran ser-ne membres «persones d'ortodòxia dubtosa». A més, hi haurà col·laboradors, corresponsals i socis que ajudaran, amb les seues quotes, al manteniment del centre (AOR, vol. I, p. 5).

En canvi, en l'òrgan de difusió dels estudis que sorgeixen en el marc de l'OR, l'*Anuari*, s'admet la col·laboració de diferents autors només tenint en compte la seua competència, «sense esguard a mèrits o demèrits personals en altres ordres», ja que, cal «sacrificar interessos d'ordre inferior». Aquesta publicació, tot i que no assoleix plenament els seus objectius —perquè, per una banda, prioritza els estudis lingüístics per sobre dels literaris i, per l'altra, hi ha una descompensació entre els estudis dedicats a la catalanística i a la resta de llengües romàniques (Iglésias, 2001, p. 63)—, contribueix a pal·liar el dèficit de les obres lingüístiques d'aquell temps, preocupades bàsicament per la unificació de l'ortografia, la depuració del lèxic i la fixació de la gramàtica (CS, 1930, p. 315-316, *apud* Iglésias, 2001, p. 61-62).

Alfons Par, com a codirector, a partir de 1927, de l'Oficina Romànica, col·labora mitjançant els seus treballs a dur a terme alguns dels objectius que l'Oficina s'havia marcat. D'una banda, publica diversos estudis, sempre seguint l'ortografia tradicional —cosa que provoca el comentari d'Aramon: «és remarcable la pintoresca i personalíssima ortografia usada per l'autor»—,[177] i, de l'altra, els seus treballs figuren en les diferents bibliografies i recensions, que, signades per F. de B. Moll, J. V. o R. Aramon, apareixen, com a mostra de la seua tasca continuada, en els diferents números de l'anuari.

Realment, la bibliografia de l'AOR pot considerar-se dilatada i bon punt de partida per delimitar totes les publicacions o articles que, sigui quina sigui la seua extensió, des de 1927 fins a 1934 —dates d'inici i final de publicació dels anuaris—, abasten el camp filològic català. Quant als estudis, Par en publica tres:

a) «*Curial e Guelfa*. Notes lingüístiques y d'estil».[178] Aquest és un fragment del treball publicat amb el mateix nom, per la Biblioteca Lingüística de la Fundació Balmesiana[179] (v. 4.5.7) i té una repercussió remarcable.[180]

b) «La desinència -*o* del indicatiu present» (Par, 1930*d*). Es tracta d'un breu article, en què, després d'analitzar la pervivència d'aquesta desinència llatina en el

177. Nota bibliogràfica en l'estudi de Par sobre «Acotacions lingüístiques y d'estil a clàssichs menors catalans», EUC, vol. XVII (1932), p. 341-342, *apud* Iglésias, 2001, p. 58.

178. Alfons PAR (1928*a*), «*Curial e Guelfa*. Notes lingüístiques y d'estil», AOR (Barcelona), vol. I, p. 119-150.

179. Alfons PAR (1928*b*), *Curial e Guelfa: Notes lingüístiques y d'estil*, Barcelona, Biblioteca Balmes.

180. En ocasió de la publicació d'aquest monogràfic, l'OR publica una nota per anunciar que obres com les de Par han de permetre elaborar «una bona gramàtica del parlar clàssic, de summa importància en els moments actuals de reintegració del català literari» (CS, 1929, p. 288-289, *apud* Iglésias, 2001, p. 68, nota 67).

domini de la Romània, examina quin és el seu estat dins el territori de parla catalana (v. 4.5.9).

c) «Acotacions lingüístiques y d'estil a clàssichs menors catalans».[181] Aquest article és una revisió del treball que havia presentat a la RABLB, el 16 de febrer de 1927, *Estilística catalana* (v. 4.5.10).

El 4 de desembre de 1928 (AOR, vol. II, p. 377), l'Oficina Romànica s'adhereix als homenatges projectats a Pompeu Fabra, per la seua contribució a la unificació de la llengua escrita, i a mossèn Alcover, pel seu treball en la constitució d'un diccionari general de la llengua catalana. A banda de la carta d'adhesió a l'homenatge que envia l'OR com a col·lectiu, una de les manifestacions a mossèn Alcover és la que té lloc amb la publicació d'una *Miscelánea filológica*, entre els quals es troba l'article *Shakespeare y el folklore espanyol* de Par (v. 3.2.1.3).

Les activitats de l'Oficina Romànica s'interrompen arran de la Guerra Civil. L'anuari de l'any 1934 és l'últim que apareix.

2.3.10. *Société de Linguistique Romane*

En el primer número de la *Revue de Linguistique Romane* (1925)[182] apareix detallada la gestació de la societat i la mateixa publicació. Explica que durant els mesos de febrer i març de 1924 s'envia una carta als romanistes del món des d'Estrasburg, signada per O. Bloch i A. Terracher, amb la intenció de fundar la Société de Linguistique Romane, que presenta en l'article primer dels Estatuts la finalitat per què ha estat constituïda: «La Société de L. R. a pour objet de grouper les personnes et établissements qui s'intéressent aux études de linguistique romane et qui désirent contribuer à leur développement» (RLR, 1925, p. v).

Pretenen editar una revista, que ja és un fet, i una bibliografia anuals, exclusivament lingüístiques (no sobre història literària), i el resultat d'aquella convocatòria és l'aparició de la *Revue de Linguistique Romane*, que admet articles en espanyol, francès, italià, alemany i anglès. Els «chroniqueurs» regulars d'Espanya són mossèn Griera, pel català, i Menéndez Pidal, per l'espanyol.

L'any 1925 s'estableix una directiva provisional de la Société, formada per F. Brunot, president; M. Roques i H. Yvon, vicepresidents; A. Terracher, secretari administratiu, i O. Bloch, tresorer, i la llista de membres el 31 de maig de 1925 inclou un total de cent divuit membres —amb una quota de cinquanta francs anuals—, entre els quals anotem Jeanjaquet, Jud, Nyrop, Spitzer, Par i Montoliu, a més d'entitats i biblioteques que també en són sòcies.

181. Alfons PAR (1931*a*). «Acotacions lingüístiques y d'estil a clàssichs menors catalans», AOR, vol. IV, p. 171-187.

182. París, Honoré Champion.

El 1928 s'organitza, entre el 10 i el 15 d'abril, el Premier Congrès International de Linguistes à la Haye, i entre el 28 i el 30 de maig, el Premier Congrès International de Linguistique Romane à Dijon. No sabem si Par acut a l'Haia, però, en canvi, en l'*Examen de consciencia catalanista* parla de la seua assistència al Congrés de Dijon:[183] «En Lerch, a qui trobí en lo Congrés de Dijon, vol humanisar la Lingüística» (Par, 1934, p. 12).

Després de Dijon, les successives edicions dels congressos de lingüística romànica se celebren a Suïssa, el segon (9-11 de juny de 1930); a Roma, el tercer (4-9 d'abril de 1932), i a Bordeus, el quart (28 de maig - 2 de juny de 1934),[184] però no tenim constància que Par hi participés, tot i que és molt possible. En canvi, sembla més probable que participés en el Terzo Congresso Internazionale dei Linguisti, del 19 al 26 de setembre de 1933, perquè entre els seus papers del CMP hi trobem el programa detallat que es facilitava als congressistes.[185]

2.3.11. *Ajuntament de Barcelona*

2.3.11.1. La dictadura de Primo de Rivera

En un principi, les ambigües promeses regionalistes fetes per Primo de Rivera fan que els sectors conservadors de Catalunya donin llur suport al cop d'estat que protagonitza el capità general de Catalunya el 13 de setembre de 1923.[186] L'opinió pública, entre altres coses, estava cansada d'anys de terrorisme i de la ineficàcia del parlamentarisme espanyol.

Manuel Ribé, alt funcionari de l'Ajuntament de Barcelona, atribueix a la popularitat del militar i a la nefasta gestió de jutjats, tribunals superiors, governadors civils i caps de policia des que va començar la lluita entre els sindicats, la decisió del general d'aixecar-se en armes:

183. Hi va assistir amb Griera, que, com acabem d'esmentar, era el representant català de la Société. Segons Iglésias (2001, p. 75, nota 84, *apud* BDC, vol. XVIII (1930), p. 104), van ser els dos únics lingüistes catalans que van participar-hi, i Griera hi parlà d'«Els raports entre els atlas lingüístics i els diccionaris de dialectes». Després del Congrés, Griera va iniciar un cicle de conferències per Alemanya. No ens consta, en canvi, que Par presentés cap treball al Congrés, ni que publiqués mai res en la *Revue*.

184. Hem assenyalat només els congressos susceptibles que Par hi pogués assistir abans del seu decés.

185. No obstant això, no hem inclòs aquest Congrés en la taula cronològica final (v. 6), ja que no estem segurs que Par hi assistís.

186. No entra dins els objectius d'aquest treball l'aprofundiment en les característiques de la dictadura. Si en fem esment, és perquè Par forma part de l'Ajuntament de Barcelona en aquest període i volem situar el moment que viu el filòleg. Ens hem limitat a resumir molt breument el capítol de Josep TERMES (1987), «Catalunya sota la dictadura de Primo de Rivera», a *De la Revolució de setembre a la fi de la Guerra Civil (1868-1939)* (= Pierre VILAR (dir.), *Història de Catalunya*, vol. VI), Barcelona, Edicions 62, p. 310-315.

> No hay que olvidar el recibimiento descrito de que había sido objeto el 24 de junio de 1923 y la actitud de tácita súplica por parte de determinadas autoridades, corporaciones y del público en general. Desde la estación hasta Capitanía, el general fue objeto del entusiasmo y fervor, que no cesó un momento, obligándole, una vez llegado a su residencia oficial, a asomarse al balcón varias veces para corresponder al entusiasmo popular.[187]

D'una banda, la dictadura es presenta com a transitòria. Primo de Rivera anuncia que la nova situació pretén acabar amb la guerra del Marroc, netejar l'Administració pública i establir la pau social i que, un cop aconseguits aquests objectius, tornarà a cedir el poder als representants elegits pel poble. D'altra banda, hom pensa que el general no és hostil a les peculiaritats catalanes.

Tanmateix, el nou règim es caracteritza per la persecució contra la llengua i la cultura de Catalunya. Primo de Rivera es mostra intolerant amb l'autonomisme i es comença a prohibir qualsevol manifestació catalana a les corporacions públiques, a les esglésies i a les escoles. Els partits catalans deixen d'actuar en la legalitat. La política del Directori en contra de l'ús de la llengua catalana és especialment cruenta. Es prohibeix l'ensenyament del catecisme en català, se suprimeixen a les Normals de mestres les càtedres de llengua i literatura catalanes i se censura la premsa catalana, que es trobava en procés de catalanització lingüística.

Emilio Barrera, exgovernador militar de Tarragona, ocupa la Capitania General de Catalunya. Les províncies catalanes reben governadors de procedència militar: el general Losada, des del Govern Civil de Barcelona s'encarrega de tancar societats i d'imposar l'ús del castellà. A partir del 18 de gener de 1924, ocupa interinament la presidència de la Mancomunitat, quan plega Puig i Cadafalch. El seu successor al Govern Civil és el general Milans del Bosch, que destitueix la Junta de Govern del Col·legi d'Advocats de Barcelona, tanca el camp del Futbol Club Barcelona i clausura els locals de l'Orfeó Català.

L'any 1925 es dissol definitivament la Mancomunitat, que havia significat una modesta autonomia per a Catalunya. Es torna al sistema de províncies i els professors de les escoles tècniques de la Mancomunitat, o bé pleguen o bé són expulsats.

Tot aquest conjunt d'actuacions repressives fan canviar l'opinió pública catalana que, en principi, s'havia manifestat, si no favorable, almenys indiferent al cop d'estat. El catalanisme es difon pertot i creix el sentit de poble diferenciat. Llengua i cultura esdevenen elements importants del procés de recuperació nacional. Es produeix un renaixement de la premsa i l'edició en català. Apareixen noves publicacions, *Revista de Catalunya*, *La Paraula Cristiana*, *L'Amic de les Arts*... S'havia catalanitzat feia poc *La Publicitat*. Es creen editorials (Barcino, Proa, Catalònia...), i fundacions com la Bernat Metge i la Patxot.

187. Manuel Ribé (1963), *Memorias de un funcionario*, Barcelona, Marte, p. 113-114.

La relació de Par amb la dictadura de Primo de Rivera, a més de concretar-se en els sis mesos en què és regidor de l'Ajuntament de Barcelona, època de la qual parlem en el capítol següent, se centra en aquest sentiment de recuperació nacional que aflora davant l'actitud del Directori de prohibir les manifestacions catalanes. El març de 1924 un grup d'intel·lectuals castellans signa un document a favor de la llengua i la cultura catalanes. Es tracta del «Missatge d'elogi i defensa de la llengua catalana que els escriptors castellans de Madrid han lliurat al president del Govern militar d'Espanya» (v. 8.2.1). I, tot seguit, el 7 d'abril, un grup d'intel·lectuals catalans agraeix aquest suport mitjançant un nou document: «Lletra de gratitud dels escriptors de Catalunya». Par és un dels signants d'aquesta carta (v. 8.2.2). Quan Primo de Rivera dimiteix, Barcelona rep triomfalment els intel·lectuals castellans que havien signat el manifest.

2.3.11.2. Par, regidor de l'Ajuntament de Barcelona

Amb el cop d'estat de Primo de Rivera, la majoria d'ajuntaments elegits són destituïts i se'n nomenen d'altres d'addictes al règim militar. El dia 1 d'octubre de 1923, a les 12 h, el secretari del Govern Civil de Barcelona, senyor Junquita, reuneix a l'Ajuntament de la capital catalana els tinents d'alcalde i regidors juntament amb alguns vocals associats —suplents dels regidors, però de tipus gremial, no polític—, que havien pogut acudir a la convocatòria que se'ls havia fet aquell mateix dia a primera hora del matí, per formar una nova corporació.

El general Losada, governador civil, llegeix el Reial decret que motiva la destitució dels consellers i és així com Alfons Par, vocal associat, es converteix, «per sort o mellor per disposició providencial», com explica ell mateix (Julià, 2000, p. 357), en regidor de l'Ajuntament de Barcelona, juntament amb els senyors Puigmartí, Proubasta, Cera, Camps, Girons, Artigas, Capará, Mundó i altres.

El periple de Par a l'Ajuntament comença a gestar-se uns mesos abans, quan en sessió del consistori presidida per l'alcalde Ferran Fabra i Puig, marquès d'Alella, i després de fer el sorteig pel qual ha de formar-se la Junta Municipal, es procedeix a la designació dels cinquanta veïns contribuents que han de formar part de la referida Junta durant el curs econòmic 1923-1924. Par és un dels escollits.[188] El dia 1 d'octubre Par, per la urgència de la convocatòria, no pot acudir, juntament amb altres vocals associats, a la sessió extraordinària de l'Ajuntament de les 12 hores, i la sessió es reanuda a les 19 hores, llavors ja amb la presència de tots els convocats (BGMB, 4 octubre 1923, p. 473). Par és nomenat tinent d'alcalde.

188. *Gaseta Municipal de Barcelona*, any x, núm. 21 (24 maig 1923), p. 253. Des del 20 de setembre de 1923 serà la *Gaceta Municipal de Barcelona* (en endavant, citem per BGMB, data, pàgina).

La inexperiència política dels futurs regidors i el fet de ser un ajuntament «de circumstàncies» expliquen la desconfiança general dels barcelonins envers els nous càrrecs —entre els quals s'inclou el mateix Ribé, que creu que hauria estat millor convocar els primers contribuents,[189] perquè «como expertos en los problemas de la vida, especialmente los mayores contribuyentes industriales, hubiesen podido demostrar mayor capacidad y clara visión al enfocar los muchos problemas que siempre se plantean en las corporaciones oficiales» (Ribé, 1963, p. 117)—, i algunes irregularitats que es produeixen aquell dia. Com diu Par, va ser nomenat «un señor que luego se supo no podía desempeñar el cargo por incompatibilidad, ya que tenía pendientes litigios con el Ayuntamiento» (Par, 1924*b*, p. 1625).

De seguida es fa palès que el paper que Par exercirà a l'Ajuntament no és testimonial. El primer dia com a regidor, és a dir, l'1 d'octubre, ja presenta proposicions, juntament amb altres edils, perquè se sortegi l'ordre en què els regidors substituiran els tinents d'alcalde per absència o malaltia; perquè s'aixequi acta de la situació de l'Ajuntament anterior, i perquè s'aprovi la formació de seccions per a la Junta Municipal. Totes s'aproven (BGMB, 4 octubre 1923, p. 474). A partir d'aquestes primeres proposicions, Par en presenta ininterrompudament en totes les sessions del consistori,[190] que es duen a terme, ordinàriament, els dilluns en primera convocatòria o els dimecres en segona, a les 17 hores, en tots dos casos.

En el següent Ple, de 8 d'octubre, Par és nomenat president de la Comissió d'Hisenda (BGMB, 11 octubre 1923, p. 486) i, com a representant de l'Ajuntament, és delegat a la Junta de Ciències Naturals, a la Junta del Liceo Filarmónico, a la Junta de Museus, al Patronat de la Biblioteca Arús, al Patronat de la Biblioteca de Catalunya i al Comitè Mixt de l'Exposició (BGMB, 11 octubre 1923, p. 487).

El 10 d'octubre es fa pública la dimissió de Josep Banqué d'un càrrec les complicacions del qual no pot assimilar des del primer moment en què és escollit com a alcalde, a causa d'haver rebut anònims amenaçadors (Ribé, 1963, p. 120),[191] i, després del pas fugaç per l'alcaldia de Ramon M. Puigmartí, el dia 18 d'aquest mes, el ministre de Governació nomena alcalde de Barcelona un militar, el tinent general Fernando Álvarez de la Campa, amb qui Par mantindrà una bona relació

189. Si s'hagués fet cas de la proposta de Ribé, l'escollit en lloc d'Alfons podria haver estat el seu germà Antoni, ja que en sessió de l'Ajuntament de 21 de març figurava en la llista definitiva dels dos-cents majors contribuents, «amb dret a l'elecció de compromissaris per a la de senadors» (BGMB, 22 març 1923).

190. Mentre és regidor, Par assisteix a tots els plens de l'Ajuntament, els quals es duen a terme els dies següents: 1, 8, 15, 22 i 29 d'octubre; 5, 12, 19 i 26 de novembre; 5, 10, 17, 24 i 31 de desembre; 7, 14, 21 i 28 de gener; 4, 11, 18 i 25 de febrer; 3, 10, 17 i 24 de març. En totes aquestes sessions presenta proposicions, segons consta en els diferents BGMB.

191. Molt distinta és la versió de Sobrequés —«Vida i institucions polítiques», a *Història de Barcelona* (1991), vol. VII, Barcelona, p. 289—, que afirma que Banqué «dimití amb motiu de les pressions exercides pel temor de la possible actuació d'un acadèmic independent».

amistosa i a qui dedica comentaris elogiosos en el seu discurs sobre hisenda municipal (1924*b*).

Altres càrrecs que Par desenvolupa, per als quals és escollit posteriorment, són el de president de la Secció de Recluta del Districte VI (BGMB, 18 octubre 1923, p. 497) i el de tresorer i membre de les comissions d'Art Medieval i Modern, i de Ponència de Personal de la Junta de Museus (BGMB, 29 novembre 1923, p. 574-575). Mesos després, Par i Mundó són designats per formar part del Tribunal Censor per proveir la segona beca per a estudis d'estadística econòmica i administrativa a l'estranger, que s'havia acordat concedir, per acord de 18 de juliol de l'any anterior, però que havia estat ajornada amb motiu del canvi de regidors (BGMB, 14 febrer 1924, p. 91).

En el Ple de 5 de desembre es reorganitzen les comissions: Par ja no és delegat al Patronat de la Biblioteca Arús, i, en canvi, es converteix en delegat de la Comissió Mixta de Tresoreria i Reforma (BGMB, 6 desembre 1923, p. 599). El 24 de desembre Par presenta la dimissió dels seus càrrecs de la Junta de Museus i de la Junta de Ciències Naturals (BGMB, 27 desembre 1923, p. 653).

El butlletí de 20 de desembre recull l'agraïment que l'alcalde fa en sessió de 17 del mateix mes a la gestió de Par per la subscripció de deute públic municipal amb el Banco Hispano Colonial (BGMB, 20 desembre 1923, p. 635). L'alcalde li agraeix també la col·laboració en la confecció d'un projecte sobre construccions particulars (BGMB, 6 març 1924, p. 152).

A més de la reorganització dels comptes del consistori i de totes les tasques que es deriven de la seua condició de president de la Comissió d'Hisenda, Par assisteix a les reunions de la Junta Municipal —formada pels regidors i els vocals associats, la primera de les quals se celebra el dia 9 de novembre (BGMB, 15 novembre 1923, p. 554)—, participa en la redacció de l'Estatut de l'Exposició d'Indústries Elèctriques,[192] i forma part de la Junta Directiva com a tresorer (BGMB, 31 desembre 1923, p. 664), per a la qual també es proposen, com a vocals, els noms del seu germà Antoni, i de Joan Perpiñà (BGMB, 31 desembre 1923, p. 685), a qui Par contestarà en el seu discurs d'entrada a la RABLB (v. 3.1.3.1).

Tanmateix, ni Antoni Par ni Perpiñà accepten el càrrec, mentre que es nomena com a vocal suplent Miquel i Planas (BGMB, 17 gener 1924, p. 17). Par li havia escrit una carta, en nom de l'alcalde, en què li demanava si volia formar part d'aquesta Junta, sobretot perquè «se pensa ferhi una secciò retrospectiva del llibre y per açò es necessari que V. hi sigui». I l'advertia que «per exigencies momentànies lo nomenament serà de vocal suplent, mes los suplents tenen allì veu y assistexen a totes les sessions, y a mès no passarà gayre temps qu'entrin a vocals numeraris».

192. En aquell moment es pretén inaugurar l'exposició el 12 d'octubre de 1926, tot i que acaba inaugurant-se el 19 de maig de 1929, amb el nom d'Exposició Internacional de Barcelona.

També l'aconsellava que no fes cas de «l'atmósfera que fan contra la nova junta, los diaris untats per en Pich.[193] La nova junta *pesa* mès que nò pas l'antigua» (Feliu, 1997, p. 172). Evidentment, el bibliòfil hi està d'acord, ja que, com acabem de dir, l'en nomenen en la sessió de 14 de gener.

Alguns dels actes protocol·laris més rellevants que es duen a terme mentre Par és a l'Ajuntament, als quals assisteix el consistori en ple, i que consten en els butlletins[194] són els enterraments del rector de la Universitat Valentí Carulla, el dia 23 d'octubre (BGMB, 25 octubre 1923, p. 595) —a proposta del mateix Par (BGMB, 25 octubre 1923, p. 508)—, i del tinent d'alcalde Lluís Amargós Samaranch, el dia 2 de març (BGMB, 3 abril 1924, p. 248); el solemne ofici que, amb motiu de la festivitat de la Puríssima Concepció, es fa a la catedral (BGMB, 20 desembre 1923, p. 651-652), i la jura de bandera que es realitza al passeig de Gràcia el dia 23 de març (BGMB, 3 abril 1924, p. 248).

Un altre dels actes importants en què participen Par i els seus companys de l'Ajuntament és la rebuda al port de Barcelona dels reis d'Espanya, Alfons XIII i Victòria Eugènia, després d'un viatge a Itàlia, i la recepció que, en honor dels monarques, se celebra en el Saló de Cent l'1 de desembre. L'endemà la corporació assisteix a la revista general de sometents que es duu a terme a la Gran Esplanada de l'Exposició en honor dels monarques, i al banquet en honor d'Alfons XIII a l'Exposició del Moble (BGMB, 20 desembre 1923, p. 651).

Però, sens dubte, l'acte polític més important d'Alfons Par és la conferència que dóna, en català, el 16 de febrer de 1924 a la Sala Mozart de l'Associació Wagneriana sobre «La hacienda municipal», publicada en castellà, en el *Diario de Barcelona* (v. 3.1.1.2).

El pes de Par en el consistori sembla prou important i la seua influència s'hi manifesta també a finals de novembre en la petició que fa a Álvarez de la Campa perquè Miquel i Planas ocupi una de les places que han quedat vacants per la dimissió de nou dels regidors nomenats inicialment. Par estava interessat que el seu amic esdevingués regidor de Cultura, però la intervenció del governador civil frustra aquesta idea inicial de Par, que així ho expressa en una carta al bibliòfil:

> V. deu haver restat sorprès al no veure son nom en la nova llista de concejals; quant menys li puch assegurar que jo'n restì quan ho vaig saber ahir.

193. Joan Pich i Pon (Barcelona, 1878-París, 1937). Polític. Membre del Partit Republicà Radical des de la seua fundació. Fou l'iniciador del projecte de l'Exposició d'Indústries Elèctriques de Barcelona, i posteriorment, juntament amb Cambó, fou comissari regi de l'Exposició Internacional del 1929.

194. És possible que Par assistís a altres actes, com la visita de la corporació al general Barrera per tal de complimentar-lo pocs dies després de la formació del nou Ajuntament, però només hem ressenyat els actes extrets del butlletí del consistori en què consta explícitament la participació de Par.

> Com V. sap jo havìa reclamat al Sr. Batlle sa inclusió, y ell no solsament m'ho prometè, sino que crèch qu'ho complí [...]. Crech que la proposta no anà a Madrid sino que fou resolta pel Gobernador Civil. Aquest, qu'en materies polìtiques me sembla qu'es un sabatasses, ha fet novament un bunyol en la elecciò, y a mì m'ha fastidiat, car ab V. a cultura jo haurìa estat segur de lo que s'anava a fer.
>
> Jo he tingut un ver disgust y axìs ho he dit sens embuts al Sr. Batlle, qui veyentme enfadat m'ha promès complaure·m a la primera ocasió. Mes açò no fà al cas, y la qüestió es que mon projecte de colaborar junts per ara s'es esvahit (Feliu, 1997, p. 170-171).

Par insisteix en el tema i, amb vista al nou canvi de regidors que es prepara quan entri en vigor la nova Llei d'administració local de Calvo Sotelo,[195] prevista per a l'1 d'abril, torna a escriure a l'editor i li demana «uns quants noms de catalanistes no polìtichs, honrats y decents» que puguin ser nomenats regidors (carta a Miquel i Planas, 11 març 1924, *apud* Feliu, 1997, p. 172-173). Pel que sembla ja compta amb el consentiment de Miquel i Planas, a més d'altres noms que entre els dos puguin suggerir, perquè en una altra carta li comunica que «V. junt ab n'E. Molinè y Brases y junt ab una vintena dels actuals regidors (entre los quals un servidor de V.) figura en la llista de nous regidors, tots sens cap significaciò politica partidista determinada que l'Alcalde someterà a la aprovaciò y nomenament dels superiors» (Feliu, 1997, p. 173).

En aquesta darrera carta hi apareix també un comentari sobre els de la Unión Monárquica Nacional, que «han abusat de la paciencia del alcalde barrantli lo pas y sostenint una candidatura seva; la batalla es estat molt dura, pero es de creure que la guanyarém perque tant l'Alcalde com tots nosaltres estèm decidits a anarnosen en tal contingencia: volem un Ajuntament com lo d'ara, nèt de tota influencia politica, y en lo qual no hi pugui haver una sola discussiò de dit carácter en Consistori» (Feliu, 1997, p. 173-174).

Les pitjors sospites de Par es confirmen, com assenyala en la següent carta al seu amic: «ja ha vist V. com en los 10 concejals que formaràn lo Comitè Permanent lo grupo meu (que preconisavem una recta administraciò abstracciò feta de partidismes politichs) n'es estat exclos. En altres mots la victoria es estat de la Uniò Monárquica en bloch» (Feliu, 1997, p. 174-175). Aquest partit, que aplega el sector més monàrquic i centralista de la dreta catalana, es converteix en l'escull que, en definitiva, obliga Par a abandonar el consistori, ja que el lingüista sempre

195. Aquesta llei pretenia respondre a la necessitat d'una reforma de l'Administració local i s'inspirava en el principi de devolució de poder als municipis. Per aconseguir una major eficàcia, alcalde i tinents d'alcalde formaven un executiu amb carteres especialitzades i el ple del consistori perdia el caràcter d'òrgan permanent per passar a aprovar, solament, la gestió de l'executiu i els pressupostos i a resoldre els grans temes generals (Sobrequés, 1991, p. 289).

havia defensat el manteniment a l'Ajuntament d'una postura apolítica. I és així com «tota la campanya de Primo de Rivera contra els polítics professionals i el caciquisme no feia sinó donar el monopoli del poder a un partit repetidament fracassat a les urnes, a una minoria oligàrquica menys representativa que la Lliga i que els radicals i, alhora, sotmesa a un grau de control molt inferior» (Sobrequés, 1991, p. 289).

En l'escrit també comenta que ni tan sols ha pogut dimitir, perquè ni ell ni ningú del seu grup no han estat elegits per al nou Ajuntament. Tanmateix, Par podrà finalment dir «totes les veritats per llurs noms», com havia promès en la carta a Miquel i Planas, ja que, després que Ramón Ventalló Homs, nomenat regidor el dia 2 d'abril, s'excusi d'exercir el càrrec per causa de malaltia, en sessió de 8 d'abril —l'última a la qual Par assisteix—, es decideix «dejar sin efecto su designación y nombrar, en su lugar, a D. Alfonso Par y Tusquets» (BGMB, 10 abril 1924, p. 249-250). Par, però, juntament amb Ramon M. Puigmartí, presenta una carta de renúncia en què insisteix en la seua voluntat de no compartir gestió amb polítics.[196]

La sessió de constitució de l'Ajuntament, prou accidentada a causa de les successives renúncies i els consegüents nous nomenaments, acaba el 12 d'abril, en què ja s'accepten totes les dimissions presentades, entre les quals s'inclou la de Par (BGMB, 17 abril 1924, p. 257). En aquest mateix butlletí s'informa que existeix la vacant produïda per la dimissió de Par a la Secció de Recluta del Districte VI (BGMB, 17 abril 1924, p. 261).

Alfons Par recorda contínuament el caràcter d'interinitat que té la corporació —«una cosa es que el Ayuntamiento actual haya nacido sin preparación» (Par, 1924*b*, p. 1814)—, ja que el Directori s'havia presentat com a provisional, però la situació es perllonga i per tal de donar una aparença política al govern militar, Álvarez de la Campa dimiteix el 22 d'agost de 1924, i el 15 de setembre és nomenat nou alcalde de Barcelona Darius Rumeu i Freixa, baró de Viver.

196. Altres regidors com Enrique de la Cera, Vicente Artigas i Julio Capará també renuncien al càrrec pel mateix motiu (BGMB, 10 abril 1924, p. 251-252), a banda dels que al·leguen malaltia. Recollim la carta a 8.3.1.

3. L'obra no lingüística

Abans d'endinsar-nos en la descripció de l'obra lingüística de Par, ens referim en un breu capítol a la seua obra política, religiosa, crítica i de traducció, ja que, tot i no ser l'objecte d'aquest treball, l'estudiós barceloní dedica bona part del seu temps al conreu de la crítica literària i la traducció de l'obra de Shakespeare, una de les seues grans passions, i, en el seu vessant social, elabora alguns escrits en què expressa les seues opinions polítiques, planteja algunes inquietuds religioses o es manifesta com a home actiu que forma part de la societat.

D'una banda, els seus primers escrits estan basats en el dramaturg, sobre el qual arreplega una extensa bibliografia, pròpia i d'altres autors, entre edicions i traduccions. L'estudiós català sent una profunda admiració per l'autor anglès, a qui qualifica d'«el genio dramático mayor que han visto los siglos» (1935*a*, vol. II, p. 248), i consagra una part important de la seua vida a llegir tot el que s'escriu sobre ell en les diferents èpoques i escoles literàries, i a investigar-ne vida i obra i, fins i tot, tradueix un dels pilars fonamentals de la producció shakespeariana: *King Lear* (*Lo rei Lear*). De l'altra, Par és un home polifacètic que, com hem vist en el capítol referit a les institucions, es mou en diferents àmbits i no s'està de deixar constància de la seua manera de pensar sobre els temes que el preocupen en diverses revistes de temàtica religiosa i social o en escrits polítics.

En aquest breu capítol, a més d'enumerar tots els articles de tema no lingüístic que hem trobat, i que interessen perquè quedi palesa la globalitat de l'obra de Par, destaquem alguns dels fragments que es refereixen a qüestions lingüístiques o ideològiques que completen la informació sobre el microcosmos que envolta el lingüista.

Hi afegim, a més, tres ressenyes que incloem perquè, tot i que poden ser considerades de tema lingüístic, no són obra pròpia, però són interessants especialment pels seus comentaris sobre aspectes ortogràfics.

3.1. L'obra política, religiosa i social

3.1.1. *Articles polítics*

La participació de Par com a regidor a l'Ajuntament de Barcelona durant el primer període del govern de Primo de Rivera no és ben vista pels polítics «professionals», els quals li retrauen —a ell i als altres vocals associats— la col·laboració amb la dictadura. L'intent d'explicar la seua gestió i de respondre a aquestes crítiques —segons el seu parer, injustificades—, el duu a donar una conferència a l'AW, en la qual, com que els seus detractors més importants són els de la Lliga, avança algunes de les seues idees sobre catalanisme, que després tractarà més profundament en la separata *Examen de consciencia catalanista* (1934).

Aquests documents juntament amb dos articles de reflexió sobre la guerra europea, són els que resumim molt succintament en aquest apartat.

3.1.1.1. La guerra europea

A l'estiu de 1914 esclata la Primera Guerra Mundial, d'una magnitud desconeguda fins aleshores, i, tot i que l'Estat espanyol es declara neutral, l'opinió pública es divideix entre germanòfils i aliadòfils. En aquest context, Par publica almenys dos articles inspirats en el tema de la guerra: «Pax in terra hominibus bonae— voluntatis» i «Rahonaments sobre la guerra I».[197] Es tracta de dos escrits en què, seguint la línia editorial del butlletí, no planteja les causes polítiques o econòmiques que han causat la guerra europea, ni s'identifica amb un o altre bàndol, sinó que reflexiona sobre la mateixa naturalesa de la guerra en abstracte i sobre el paper que han de fer les persones que romanen en territori neutral.

3.1.1.2. La hisenda municipal

Par, en qualitat de regidor de l'Ajuntament de Barcelona, desenvolupa el seu càrrec de president de la Comissió d'Hisenda, i el 16 de febrer de 1924 pronuncia una conferència en què explica la gestió municipal (v. 2.3.11.2), de la qual reproduïm el fragment en què es mostra molt dolgut perquè considera que ha treballat molt a favor de la cultura catalana des de diferents àmbits i amb independència de criteri, i, tanmateix, la seua obra no ha estat reconeguda oficialment:

> No había necesidad de decir todo esto aquí si no se nos considerase como algo desleales a nuestra tierra, por no haber sabido adoptar determinados ges-

197. Alfons Par (1915*a*), «Pax in terra hominibus bonae voluntatis», *Els Amics d'Europa* (Barcelona i Terrassa, La Industria de Morral & Co.), núm. 5 (juliol-setembre), p. 17-19; (1915*b*), «Rahonaments sobre la guerra I», *Els Amics d'Europa* (Barcelona i Terrassa, La Industria de Morral & Co.), núm. 8 (juliol-setembre), p. 33- 35.

> tos en tiempo oportuno; me lo han dicho a mí. Parece que precisamente a mí, que he sido tantos años presidente de la Asociación Wagneriana,[198] una de las Sociedades que ha trabajado más la cultura catalana, bien desligada de partidismos de toda clase, sin admitir ingerencias de ninguna especie y siempre tachada de intransigente, que nunca ha admitido subvenciones ni debe nada a nadie, que incluso ha visto cerradas las puertas de los teatros, por ejercer una severa crítica, es evidente, digo, que habiendo trabajado siempre y escrito obras en catalán de las que probablemente ustedes no se habrán enterado porque no han tenido la suerte de ir aprobadas por determinados Institutos; como también colaborando en el excursionismo, que presentando toda mi vida, en suma, una trayectoria muy clara, no se me debería decir tal (Par, 1924*b*, p. 1814).

En una de les cartes a Alcover, Par li envia la transcripció d'aquesta conferència, i torna a justificar-se per haver acceptat el nomenament, reiterant l'arbitrarietat de les acusacions que havia viscut: «Sens culpa meva, sols per ço com cregué en conciencia que *devía* complir lo càrrech, molts *lligueros* y tots los d'Acció Catalana[199] se'm tiraren damunt acusantme de desleal a la causa catalana. Com que de lliçons a Catalunya y Barcelona los ne puch donar, decidí donar la Conferencia, publicada després al Brusi» (Julià, 2000, p. 357), argument que repeteix en diferents apartats del discurs. Sens dubte, Par busca la complicitat del canonge, tant pel que fa a la llengua com pel que fa a la seua afecció a la causa catalana que no té raó d'anar lligada als partits polítics catalanistes. Martínez-Gil[200] relaciona aquesta voluntat de l'industrial de bastir un catalanisme no nacionalista amb la seua posició antinormista (Martínez-Gil, 1997, p. 194).[201]

3.1.1.3. «De catalanisme»

En la mateixa carta a Alcover, Par segueix referint-se a la conferència de l'Associació Wagneriana, i ara la concreta a la part final,[202] que reprodueix novament el

198. Aquesta conferència es dugué a terme en la seu d'aquesta associació.

199. A la primavera de 1922 hi ha símptomes de divisió a la Lliga Regionalista, la qual «participava regularment en el govern de l'Estat i es veia enfrontada a violentíssimes commocions socials a Catalunya, que accentuaven el seu caràcter conservador i d'ordre. En aquest context, les joventuts de la Lliga convoquen una Conferència Nacional Catalana, a l'abril del 1922. D'aquesta, tinguda al juny, en sorgí un nou partit, Acció Catalana» (Termes, 1987, p. 309).

El discurs de Par s'insereix en un context de catalanisme cada cop més radicalitzat, tallat en sec pel cop d'estat de Primo de Rivera, i Par representa el govern instaurat pel dictador. Per tant, no és gens estrany que els partits catalanistes retraguin el comportament de Par i l'acusin de «col·laboracionista».

200. Víctor Martínez-Gil (1997), «Correctors i escriptors en la literatura catalana: el concepte de coautoria lingüística», L&L, núm. 8, p. 189-218.

201. V. 4.1.3.4 i 4.2.1.

202. Alfons Par (1924*c*), «De catalanisme», BDLC, vol. xiii (gener-abril), p. 238-240. Per una qüestió de contingut, esmentem aquest article amb la referència «1924*c*», tenint en compte, però, que aquest mateix text es pot llegir a Par (1924*b*, p. 1814).

BDLC també en castellà com el *Diario de Barcelona*: «a la fi hi ha declaracions polítiques referents a catalanisme. Vaig assolir mon proposit: fuy felicitat per tots los catalanistes honrats y independents, qu'encara ne queden» (Julià, 2000, p. 357-358).

Par inicia aquesta part del seu discurs amb una afirmació rotunda: confessa que no és separatista, i afirma que no ho és per convicció i perquè l'estat de separació el veu inestable. A més, és de l'opinió que el moviment polític partidista actual no ha afavorit el renaixement català —en al·lusió directa als de la Lliga i als d'Acció Catalana que l'havien tractat de «deslleial»—, ans al contrari, i lloa, per aquest motiu, els primers temps de la Renaixença, en què «existían hombres e instituciones, costumbres y sentimientos que contribuían a enaltecer los caracteres propios de nuestra tierra, que pesaban y valían más que los que han venido después, aunque los actuales sean conocidos por plasmadores, constructores y definidores» (Par, 1924*c*, p. 239).

Aquesta idea ja l'havia apuntat en el seu discurs d'entrada a la RABLB, en què parla del seu predecessor a l'Acadèmia, Riera i Bertran, com d'una persona que participà «en lo desvetllament nacionalista de nostra terra» (Par, 1924*a*, p. 7) en un període per al qual només té paraules d'elogi, contràriament a l'època que li toca viure a Par, a la qual, desenganyat, es refereix en termes negatius:

> [...] podèm dir que fou En Riera y Bertran una personalitat ben representativa de la fase constituyent de nostra darrera renaxença, època que ni políticament, ni literaria, ni moral, es estat seguida per cap període constructiu (com sobergament l'apellaven aquells creyent ésserne constructors), ans per desmoralisació y decadença (Par, 1924*a*, p. 7).

Entre aquests homes de la primera Renaixença destaquen els filòsofs Martí d'Eixalà, Balmes i Llorens, «representantes de una Escuela que transcendió fuera de aquí, a todos los pueblos europeos» (Par, 1924*c*, p. 239), filòlegs catalans reconeguts entre els romanistes europeus més importants com Bastero, Milà i Fontanals i Torras i Bages.[203] Segons Par: «Hemos tenido Instituciones, grandes sistemas, mucha preparación, mucha maquinaria, pero autores de la altura de aquéllos, ninguno» (Par, 1924*c*, p. 240).

I encara afegeix els noms dels literats Pons i Gallarza, Picó i Campanar, Marià Aguiló, Guimerà, Verdaguer i Forteza —els treballs del qual en els camps de fonètica i morfologia en gramàtica catalana, segons Par, encara no han estat superats pels treballs actuals—, tots ells anteriors a l'època del «gran movimiento político» (Par, 1924*c*, p. 240). Indirectament, de la vista d'aquestes proves irrefutables, es pot

203. Al CMP, entre els llibres que havien pertangut a Par, o a la seua esposa, hi ha les *Obres completes* de Torras i Bages, cartes pastorals del bisbe i un recull de biografies de Milà i Fontanals, Balmes, i Torras i Bages.

concloure que «el espectáculo actual, de exacerbación política o hiperpolítica» no dóna els fruits que permeten que Catalunya esdevingui gran, ja que les obres dels seus homes no ho justifiquen.

3.1.1.4. *Examen de consciencia catalanista*

L'any 1933 Alfons Par reprèn el tema polític que havia encetat amb la conferència sobre la seua gestió municipal (1924*b*), publicant un *Examen de conscien-cia catalanista* (1934), en el qual, en un to desenganyat, conclou que no és catalanista i vol convèncer els lectors que no es donen les condicions perquè ningú pugui considerar-se'n, en «les tristes circumstancies a que es devallat lo catalanisme, quan precisament parencera regonexença sembla que vulgui donarli categoria oficial» (Par, 1934, p. 3).

Estableix que la catalanitat dels catalans és un fet relatiu, per la qual cosa es proposa analitzar, a les pàgines següents, fins a quin punt som més o menys catalans, a partir dels arguments sobre els quals es fonamenta el nacionalisme: la llengua, la religió, el dret, la història, i el caràcter propis. El lingüista repassa cadascuna d'aquestes proves per veure si troba les bases sòlides que justifiquin la independència política i aquí resumim només la que fa referència a la llengua.

En aquest sentit, l'estudi dels autors medievals que manté des de fa molt temps, i el seu amor per la llengua catalana li permeten fer un repàs a diferents teories lingüístiques (v. 4.2.4). Afirma que li hauria agradat comprovar que la llengua i la raça estaven lligades per un vincle indissoluble com apuntaven els romàntics, però «com més extensa era l'òria abastada pels estudis, com més pregones y concretes eren les investigacions [...], com més detalls hem anat aclarint, més palés s'es anat fent que no hi ha lley lingüística de cap mena, que cada paraula ha evolucionat segons sa norma» (Par, 1934, p. 11).

El català, doncs, com totes les llengües, «es un fenomen social no espontani, ans producte laboriós y artificial de la habitut, del aprenentatge y de la cultura» (Par, 1934, p. 15), de manera que tots podem aprendre llengües alienes amb la mateixa perfecció que la nostra: «Catalunya es plena d'eximis escriptors en castellà (Quadrado, Capmany, Cortada, Milá, Maragall, Carner, M. S. Oliver, Calvert, etc.) y aquells qui no hi exceliren, com En Balmes, fou simplement perquè no n'aprengueren prou» (Par, 1934, p. 13). Per consegüent, justificar que la llengua en si mateixa ens dóna el dret inalienable d'esdevenir nació, sobretot «en l'estat malmès y envilit en que la hem heretada», és un error (Par, 1934, p. 15).[204] És,

204. Par recorre un cop més, en aquest article, als cinc-cents anys de l'anomenada decadència política i lingüística per justificar l'estat d'empobriment de la llengua, i critica que el barceloní s'hagi pres com a base per a la reconstrucció literària (v. 4.2.4.5).

això sí, una eina que pot i ha de ser perfeccionada i, només en la mesura que millori, podrà convertir-se en instrument de política i autonomia: «No serà la llengua qui nos dongui feta Catalunya; serem nosaltres qui, ella mitjançant, podem fernos nostra patria» (Par, 1934, p. 15).

3.1.2. *Articles religiosos*

Par escriu articles de tema religiós a les revistes *Lo Missatger del Sagrat Cor de Jesús*, una publicació, definida pels seus editors com la «revista mensual de l'Apostolat de la Oració», que inclou els dos articles de Par «Caritat immediata individual» i «Caritat, mitjançant les associacions benèfiques»,[205] i *Catalunya Social*, en què publica tres articles amb els títols «Organitzem la caritat», «Un ric per l'amor de Déu!», i «Sobre la passió d'Oberammergau, les representacions sacres y les pelegrinacions catòliques».[206]

D'entre aquests darrers articles només ens interessa destacar que el primer va ser publicat amb ortografia oficial, pel que sembla sense el consentiment de l'autor (v. 4.2.5), mentre que en el segon l'autor recupera el seu propi codi ortogràfic, a petició pròpia (v. 4.2.4). Afegim, a més, que el tercer és important des del punt de vista lingüístic perquè presenta un personatge, Simplici Bonafé, suposadament el seu alter ego, que no s'està de criticar irònicament les institucions lingüístiques oficials, ja que afirma que té una biblioteca escollida, en què «obres sanitoses, de les mellors de les literatures castellana y catalana (Cervantes, Santa Teresa, Valera, Pereda, Metge, Mossen Cinto, Torras y Bages, etc.) reposen en llurs llocs, sens la mala companyía de diccionaris normatius, cotilles gramaticals, etc.».

3.1.3. *Articles socials*

Incloem en aquest apartat les ressenyes dels discursos que Par pronuncia en ocasió de l'entrada de Manuel de Montoliu i Joan Perpiñà a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, i un breu text en homenatge a Eduard Toda i a Poblet.

3.1.3.1. Discursos de recepció a la RABLB

Dos són els discursos de recepció que Par ha de fer com a acadèmic de la RABLB que obre les portes a nous membres, els quals, al mateix temps, presenten

205. *Lo Missatger del Sagrat Cor de Jesús* (Barcelona, Foment de Pietat Catalana), any XXVIII, núm. 352 (octubre 1920), p. 501-507; núm. 353 (novembre 1920), p. 558-566.

206. Alfons PAR (1933*b*), «Organitzem la caritat», CS, vol. XIII, núm. 612, p. 280-281; (1933*c*), «Un ric per l'amor de Déu!», CS, vol. XIII, núm. 631, p. 595-596; (1935*b*), «Sobre la passió d'Oberammergau, les representacions sacres y les pelegrinacions catòliques», CS, vol. XIX, núm. 724, p. 527-529.

prèviament sengles treballs d'entrada. Els recipiendaris als quals dóna la benvinguda i respon el lingüista són Manuel de Montoliu i Joan Perpiñà.

Manuel de Montoliu pronuncia el seu discurs d'entrada a la RABLB el 26 de juny de 1927 amb el títol *Pin i Soler, novelista*. Par, en la seua resposta (1927), no analitza l'exposició que ha fet el nou membre de l'Acadèmia, sinó que fa un esbós de la seua vida i un repàs de les obres més importants del company, i reconeix que li és difícil destriar, entre una producció tan extensa, els treballs més representatius.

Pel que fa al discurs lingüístic, remarquem que arremet contra l'IEC, que envia tres becaris —Montoliu, Barnils i mossèn Griera— a estudiar a Halle an der Saale (1908-1911) perquè adquireixin una sòlida formació científica en lingüística romànica i, en canvi, quan arriben i comencen a publicar en diversos articles els resultats dels ensenyaments rebuts —concretament esmenta els articles del recipiendari publicats en els *Estudis Romànics* i en els *Estudis Universitaris*—, i ja estan preparats per demostrar els seus coneixements, se'ls barra el pas:

> Mes, ¿què esdevingué, qu'essent entrat en la Secció Filològica del Institut d'Estudis Catalans ab tants bons averanys, Montoliu y sos dos companyons se trobaren bentost inutilisats, en guisa que les matexes publicacions esmentades, ahont tenien, enclòs lo deure, d'abocar lo fruyt de llurs estudis, restaren mig mortes? ¿Val la pena que us ho expliqui? Lo ceptre filològich era en altres mans y pera altres destins: diccionaris, vocabularis, gramàtiques preceptistes, n'exien sens interrupció per tot aquell temps (Par, 1927, p. 44).

De la resposta que Par dóna al discurs d'entrada a la RABLB *El comerç i la cultura* de Joan Perpiñà el 15 de març de 1930, cal destacar-ne la importància que confereix al fet que el recipiendari no sigui un professional de les lletres, sinó una persona que «nos ha recordada sa professió mercantil», de manera que «quan s'es donat a la literatura, ho ha fet per sentiment pur y goig propri, nèt en absolut de tot interès bastart»; una persona «qu'ha cercat en lo comerç sols lo que'l comerç llegítimament dóna, y qu'ha derivada de les lletres la emoció estètica y'l daler de trascendencia infinida, qu'aquestes exclusivament poden proporcionar» (Par, 1930*c*, p. 36).

La lloança de la tasca de Perpiñà com a traductor i com a autor de treballs sobre termes comercials i el seu manifest plaer per la dedicació al conreu literari malgrat ocupar-se habitualment d'afers econòmics, serveix a Par per atacar aquells que el discriminen i, indirectament, el mantenen al marge a ell mateix: «la regonexença y atenció crítiques, no l'ha assaborida En Perpiñà, com no la fruexen, a casa nostra, cap dels qui no claudiquen en sa independencia davant dels cenacles pseudo-literaris y oligarquíes semipolítiques» (Par, 1930*c*, p. 37).

3.1.3.2. «En Toda, l'últim abat de Poblet»

És aquest un article molt breu[207] en homenatge a Eduard Toda, amb motiu d'haver escrit feia cinquanta anys el llibre *Poblet, recorts de la Conca de Barberà* (1883).[208] Toda (Reus (Baix Camp), 1855 - Poblet (Conca de Barberà), 1941) estudià la carrera de dret i inicià una intensa activitat consular. Quan es retirà de la carrera diplomàtica passà un temps a Londres, on es dedicà a negocis privats, fet que li comportà molts beneficis econòmics. Això li permeté comprar, restaurar i instal·lar-se, el 1919, al convent d'Escornalbou,[209] on reuní la seua biblioteca, objectes d'art, i llibres i documents històrics del monestir de Poblet, que anà recollint amb els anys.[210]

El fragment que ens interessa de l'article de Par és el que es refereix a l'estada del lingüista a Escornalbou:

> [...] encara feya fret... Fronterer an ell, jo estudiava filològicament los manuscrits del arxiu de Poblet. Anava fent les àrides remarques d'aquesta mèna d'estudis sobre les formes decadents de la llengua catalana,[211] mes l'interès del context se m'imposava, y'l fet anecdòtich donava lloch a que En Toda confegís inmediatament tota la historia que s'hi relacionava (Par, 1933*a*, p. 103-104).

Escornalbou, durant les primeres dècades del segle xx, es converteix en un veritable lloc de pelegrinatge de grans figures de la cultura catalana de l'època, entre les quals destaquen Alcover,[212] Montoliu i Par, el qual, entre altres erudits, l'ajuda

207. De fet, la brevetat i la poca significació del contingut de l'article fan que en aquest apartat no ressenyem el text, sinó que ens hi referim per la relació de Par amb Toda i l'estada del lingüista a Escornalbou.

208. Aquest llibre és un dels primers que Toda dedica a Poblet —sobre el qual escriu una amplíssima bibliografia—, després que visita el monestir el 2 i el 24 d'abril de 1870 i queda impressionat.

209. Antiga canònica augustiniana situada en un replà enlairat del turó triàsic de Santa Bàrbara (del nom de l'ermita que el corona) o de la Mola, contrafort oriental de la serra de l'Argentera, al municipi de Riudecanyes, al límit amb els de Vilanova d'Escornalbou i l'Argentera (Baix Camp). Eduard Toda restaurà el monestir i refeu una bona part de l'antiga biblioteca.

210. Gener Gonzalvo i Bou (2001), *Cartes d'Escornalbou i Poblet: Un epistolari d'Eduard Toda a Agustí Duran i Sanpere (1922-1940)*, Poblet i Tàrrega, Central de Disseny Tàrrega, p. 11-15.

211. V. els apartats sobre els relatius catalans (v. 4.5.5), en què hi ha referències als documents d'Escornalbou.

212. L'any 1914, del 3 al 6 de gener, Alcover, en una de les seues excursions filològiques, es desplaça a Escornalbou i s'allotja a casa del seu amic Eduard Toda —a qui havia conegut el 1912 en un viatge a Londres—, com consta en el BDLC a través de l'article «Una altra mica d'eixida filològica» (BDLC, vol. viii (1914-1915), p. 1-27). Així se n'acomiada: «hem conversat una bona estona amb aqueixa bona gent del Castell d'Escornalbou, que m'han fet prometre de tornar-hi aquest estiu qui vé, si som vius. Encara que aqueis dies hi faça aqueixes ventades tan escandaloses, dins la casa fa un estar de reis perque està endergada i encitronada així com els inglesos polents enderguen i encitronen llurs cases, amb un sentit pràctic de ben estar i de vida regalada que els àngels hi canten. Pero encara hi ha

a aplegar i classificar tots els documents pobletans que pot recollir, principalment de les comarques tarragonines (Gonzalvo, 2001, p. 18).

En una de les cartes de Toda a Duran recollides per Gonzalvo (2001, p. 42), concretament la número 12, amb data 2 d'abril de 1927, es menciona l'estada de Par a Escornalbou, a la qual el lingüista s'havia referit en el seu escrit commemoratiu suara esmentat (1933*a*):

> Tinch aquí al amich Par[213] barallantse ab los vells papers de Poblet en busca de construccions gramaticals catalanas que l'encantan (y a mi també) quan troba confirmadas formas avuy desfetas pels nous apostols de qui vos mateix sou sagristá. Lo goig de veure usadas las *y*[214] als documents del XVI.

3.2. L'obra crítica i de traducció

3.2.1. *Shakespeare*

3.2.1.1. Conferències a l'Associació Wagneriana

Deixant de banda les primeres conferències que dóna al Centre Excursionista l'any 1903 (v. 2.3.1), i la traducció catalana de l'escena I de l'acte IV d'*Othello* que apareix en la revista *Catalunya*, núm. 29, el maig de 1904, abans d'editar els seus treballs més seriosos, apunta ja els fonaments de tota la seua concepció shakespeariana en una dissertació que ofereix a l'Associació Wagneriana, el 16 de maig de 1904, intitulada «Shakespeare», més tard recollida en un monogràfic de l'Associació.[215]

D'aquesta conferència ens interessa l'anotació en què es refereix al llenguatge que empra el dramaturg, del qual destaca l'espontaneïtat i la riquesa de vocabulari, i en justifica algunes faltes, tot i que considera que «Es, en efecte, En Shakespeare'l pare de la llengua anglesa» (Par, 1908*a*, p. 190):

---

una cosa millor dins aquell castell: la gent que hi comanda i que hi cap-lleva, En Toda i los seus, que m'han tractat verament com un Papa, de lo qual les he fetes grans mercès de tot cor».

213. Entre els llibres de Par, al CMP es conserva la *Bibliografia espanyola d'Itàlia* (1927-1931), en cinc volums, de Toda. Ja hem dit, també, que Par i Miquel i Planas li dediquen l'edició del *Curial* (1932*a*). (V. 2.1.3).

214. Toda no marca aquesta conjunció de manera especial: la cursiva és nostra per evitar la confusió en la lectura. Com es pot comprovar per l'ortografia prefabriana —la principal característica ortogràfica de la qual, en aquest text, és el manteniment dels femenins plurals en *-as*—, i pel contingut de la missiva, Toda no segueix les *Normes* de l'Institut —que qualifica en un altre moment de «normes badalonines» (Gonzalvo, 2001, p. 24, nota 29)—, però tampoc no segueix les de Par, per citar l'antinormista que ens és més conegut (v. 4.2.5). Pel que fa als membres de la institució, en aquesta carta s'hi refereix irònicament com a «nous apostols».

215. Alfons PAR (1908*a*), «Shakespeare», a *XXV Conferències donades a la Associació Wagneriana (1902-1906)*, Barcelona, Associació Wagneriana, p. 157-191.

> L'escriure en una llengua en formació, o al menys en evolució, el poc esment que's posava llavors en materies gramaticals y, particularment, la manca de cura d'En Shakespeare, justifiquen fins a cert punt qualcunes de ses faltes de construcció... (Par, 1908*a*, p. 190).

Aquesta no és l'única conferència que Par fa a l'Associació Wagneriana. El 25 de juny de 1906 en dóna una altra en què ofereix la traducció del poema *El forçament de Lucreça*,[216] la qual, a pesar de no ser tan coneguda com el teatre de Shakespeare, no per això és menys representativa de la producció de l'escriptor anglès.

3.2.1.2. *Lo rei Lear*

Sis anys més tard, l'Associació Wagneriana publica la traducció de la tragèdia *Lo rei Lear* (Par, 1912), considerada per alguns crítics, entre ells Sidney Lee, reconegut crític shakespearià, «la millor versió en una llengua neollatina» (Roca, 1924, p. 65). Es tracta d'una edició crítica[217] en què Par inclou comentaris interessants sobre diferents aspectes que queden obscurs en l'obra «original» —ja que Shakespeare no publicà cap dels seus llibres—, i que es basen, per tant, en altres versions que han fet respectables estudiosos anglesos com Daniel, Booth, Boswell, Furness, Dennis o Wright.[218]

Alfons Par havia començat aquesta traducció temps enrere. L'any 1906 escriu a mossèn Alcover i li'n parla (Julià, 2000, p. 101-102), tot lamentant-se de no poder col·laborar amb l'Obra del Diccionari, en què el prevere mallorquí està treballant. Li explica, entre altres coses, que la tasca li resulta laboriosa —l'acabarà el setembre de 1910—, perquè vol conservar el nivell de llengua del començament de la renaixença anglesa (segle XVII), el qual no es correspon al nivell assolit per la llengua moderna, sinó al nivell de llengua de l'edat d'or de les lletres catalanes (segles XIII-XVI). El prefaci a *Lo rei Lear* inclou també aquesta justificació sobre el model de llengua que fa servir (v. 4.2.4.1).

Esquerra (1937) dedica bona part dels seus comentaris a les traduccions de Shakespeare en els primers quaranta anys del segle XX, i és en l'apartat en què parla de traduccions erudites on adquireix rellevància l'edició de *Lo rei Lear* de

216. Alfons PAR (1908*b*), «Poemes èpics de Shakespeare: *El forçament de Lucreça*», a *XXV Conferències donades a la Associació Wagneriana (1902-1906)*, Barcelona, Associació Wagneriana, p. 469-492.

217. Al CMP es troben altres versions d'aquesta obra, que havien pertangut a Par: P. A. DANIEL (1885), *King Lear*, Londres, C. Praetorius; P. LOTI i E. VEDEL (1904), *Le Roi Lear*, París, Calmann-Lévy Éditeurs; J. DENNIS (1900), *King Lear*, Londres, George Bell & Sons.

218. Aquests autors i els textos que han servit de base a l'estudiós català per fer la seua traducció apareixen ressenyats a Par (1912, p. 441-442), juntament amb les obres crítiques que Par ha consultat. A més, en una nota a peu de pàgina posa aquests llibres a disposició dels investigadors que vulguin aprofundir en Shakespeare.

Par, el qual comparteix protagonisme en el capítol amb Cebrià de Montoliu, de qui l'autor afirma que «la seva actuació com a traductor és una de les més honrades que trobem en la història catalana de Shakespeare» (Esquerra, 1937, p. 144-145).

Esquerra justifica l'aparició de traduccions erudites durant aquest temps en el desig de crear una cultura catalana que pogués posar-se al costat de les foranes «d'una manera científica, amb les necessàries garanties d'ortodòxia erudita» (Esquerra, 1937, p. 139), i fonamenta la seua reflexió en la publicació de dos obres del dramaturg anglès en català: *Macbeth* de Cebrià de Montoliu, «el primer assaig de traducció crítica de Shakespeare al català» (Esquerra, 1937, p. 140), i *Lo rei Lear* de Par, «el primer i únic assaig peninsular de traducció erudita de Shakespeare en forma tal que s'hagin esgotat tots els extrems del tema» (Esquerra, 1937, p. 148). A més, constata que «els catalans tenim en aquesta traducció una cosa única a Espanya, i que no tots els països posseeixen: una traducció shakesperiana absolutament científica, sense parió a la Península, a desgrat del gran nombre de traduccions castellanes de totes menes que existeixen» (Esquerra, 1937, p. 150).

Pel que fa al model de llengua emprada per Par, tot i que l'autor de l'assaig considera la traducció «ben saborosa de lèxic en certs moments», també pensa que «limita el nombre dels seus llegidors a les persones amb prou coneixements de la nostra llengua clàssica per assaborir-ne els matisos» (Esquerra, 1937, p. 149). Tanmateix, aquesta més que probable limitació «perd gairebé tota la seva força tenint en compte el caràcter netament erudit de la traducció, que amb el seu aparell filològic i crític, tendeix a allunyar-se del gros públic» (Esquerra, 1937, p. 149). Esquerra apunta que Par ja havia avançat en una de les seues conferències a l'Associació Wagneriana (Par, 1908*b*) «les possibilitats del català antic com a vehicle excel·lent per a traduir Shakespeare» (Esquerra, 1937, p. 147), i ara amb *Lo rei Lear* «certes expressions de l'original shakesperià han trobat el seu més exacte equivalent en formes catalanes arcaiques» (Esquerra, 1937, p. 149).

Esquerra conclou aquest apartat lloant la visió crítica d'Alfons Par, fruit d'un profund coneixement de l'obra shakesperiana, que és «crítica de matís» i «representa un tipus gairebé inexistent a la Península, la crítica textual històrica», ja que «es recolza en un coneixement perfecte i aprofundit de l'ambient de l'Anglaterra renaixentista» (Esquerra, 1937, p. 156-157).

D'aquest complet estudi es pot concloure que, per Esquerra, l'aportació del gramàtic barceloní en la divulgació de l'obra shakesperiana amb els seus estudis rigorosos i erudits, ben valorats per la crítica del moment, contribueix a redissenyar una època important que abraça el període comprès entre la Renaixença i la fi de la Guerra Civil i que es caracteritza per un desig d'europeïtzar la cultura catalana, la qual cosa comporta situar Shakespeare entre els clàssics.

Ara bé, els comentaris que s'han vertit sobre Par com a traductor no sempre han estat favorables. Xavier Fàbregas en un article en què analitza les traduccions catalanes de Shakespeare[219] dedica l'apartat 2 a l'obra de Cebrià de Montoliu i Alfons Par, els primers traductors del dramaturg. Fàbregas, que introdueix el capítol conscient que «a les dificultats que tota traducció comportava en un moment en el qual l'idioma travessava una ràpida però polèmica etapa envers la normalització, l'obra de Shakespeare en comportava algunes d'addicionals» (Fàbregas, 1979, p. 182), conclou que els dos traductors van resoldre aquestes dificultats de manera desigual quant a resultats. Així, tot i que considera la traducció de Montoliu[220] irregular, valora positivament que es plantegi ambiciosament la seua tasca de traductor (Fàbregas, 1979, p. 184) i que parteixi del català quotidià, tot i que el reelabori literàriament, ja que aquesta reelaboració no suposa «cap falta de confiança en la maduresa de la nostra llengua literària del segle xx» (Fàbregas, 1979, p. 185).

Tanmateix, per Fàbregas, Par malgasta el seu temps quan intenta recuperar el català dels segles xv i xvi, més acostats, segons el gramàtic barceloní, a l'anglès elisabetià que no al català del segle xx. Per això considera els seus esforços desafortunats, malgrat la seua indiscutible erudició i el seu profund amor a l'obra del dramaturg:

> La traducció de *Lo rei Lear* ens apareix com una baluerna semblant a un centpeus; així, reelabora un idioma que resulta un veritable pastitx, i que està tan lluny del català clàssic com del català modern: en negar la natural evolució de la llengua i voler-la redreçar segons uns mòduls imposats, obté una mena de giny ortopèdic absolutament inviable (Fàbregas, 1979, p. 185).

Fàbregas no discuteix els coneixements que Par té sobre l'obra de Shakespeare i l'època que l'envolta, ja que apunta que el prefaci va «acompanyat d'un notable aparat crític» (Fàbregas, 1979, p. 183, nota 2), però critica durament la seua presa de posició a favor d'un model de llengua que, encara més des del punt de vista actual, és encarcarat i excessivament allunyat del desenvolupament d'un idioma literari a partir de la parla quotidiana (v. 4.2.4).

3.2.1.3. Altres estudis sobre Shakespeare

Par, l'any 1916, en homenatge al dramaturg anglès en els tres-cents anys de la seua mort, dóna tres conferències sobre la vida de Shakespeare a l'Ateneu Barce-

219. Xavier Fàbregas (1979), «Notes introductòries a les traduccions catalanes de Shakespeare», EUC (Barcelona, Curial Edicions Catalanes), vol. xxiii: *Estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari, I*, p. 181-204.

220. Cebrià de Montoliu (1908), *Shakspere: La tragèdia de Macbeth*, Barcelona, Tip. L'Avenç. Traducció amb pròleg i notes de Cebrià de Montoliu.

lonès, les quals es publiquen posteriorment en dos números del *Butlletí* d'aquesta entitat i en un monogràfic (1916*c*).[221] Catorze anys més tard, la biografia del dramaturg es va reproduir, traduïda al castellà i formant un conjunt homogeni, en un dels volums de la Institució del Teatre, llavors anomenada Instituto del Teatro Nacional.

L'any 1930 apareix un nou llibre sobre el dramaturg anglès: *Contribución a la bibliografía española de Shakespeare*. Es tracta del catàleg dels llibres que Par posseeix i dels volums que coneix però que no consten a la seua col·lecció. En ambdós casos s'inclouen traduccions, relats novel·lescs i obres crítiques, tant en català com en castellà.

L'autor s'havia ofert per exhibir la seua col·lecció a l'Exposició Internacional del Teatre, organitzada per la Institució del Teatre en el marc de l'Exposició Internacional de Barcelona de 1929, segons projecte d'Adrià Gual, però no fou possible. Per això sorgeix la idea de publicar la relació d'obres mitjançant un catàleg. Par és ajudat, en la tasca d'ordenament dels llibres, per la bibliotecària Joana Oliver, filla de Miquel dels Sants Oliver.

És evident, doncs, que Par disposa d'un considerable volum d'obres referides a Shakespeare, cosa que fa que Esquerra la consideri «la més important del món quant a edicions hispàniques» (Esquerra, 1937, p. 151).

Dos anys després, Alfons Par fa una incursió en un tema que no li és habitual, el folklore, i compon un breu escrit de només tres pàgines, aquest cop en català, recollit en una miscel·lània en honor d'Antoni M. Alcover, amb motiu de la publicació del *Diccionari català-valencià-balear*: «Shakespeare y el folklore espanyol» (Par, 1932*b*).

L'any 1935, enriqueix la seua col·lecció d'estudis shakespearians amb un nou llibre, *Shakespeare en la literatura española*, dos volums de 359 i 312 pàgines respectivament, que repassen tot allò que s'ha dit i s'ha traduït a Espanya sobre el dramaturg anglès, i que tenen una excel·lent acollida per part del poeta i periodista Josep Maria Junoy, considerat l'introductor de l'avantguarda a Catalunya, que li dedica un article en la secció «Correo literario» de *La Vanguardia*.[222]

L'últim comentari de Par a l'epíleg anuncia la publicació d'una nova obra referida al dramaturg, que, efectivament, apareix l'any 1936. Es tracta del seu últim treball sobre Shakespeare, *Representaciones shakespearianas en España*.

Aquest és el conjunt d'obres, gens negligible, que Alfons Par dedica a Shakespeare. Només hi falta afegir que, segurament, el crític barceloní tot sovint era cridat per fer conferències sobre l'escriptor anglès. En capítols precedents hem detallat que l'any 1916 en féu tres a l'Ateneu Barcelonès (v. 2.3.5), que els anys 1903 i 1925 en féu dos al Centre Excursionista (v. 2.3.1) i que, en una carta a Montoliu, també

221. La biografia apareix en el BAB, núm. 6 (abril-juny 1916), p. 225-252, i en el núm. 7 (juliol-setembre 1916), p. 287-307. La paginació és la corresponent al volum I del *Butlletí*.

222. J. M. Junoy (1935), «Los estudios shakesperianos de Alfonso Par», *La Vanguardia* (7 juliol).

de 1925, diu que el curs següent n'havia d'oferir una en un col·legi anglès de Barcelona (Julià, 1986*b*, p. 323). Durant el seu temps fou, doncs, reconegut com a estudiós shakespearià i gaudí de merescuda fama.

Alfons Par apareix esmentat moltes vegades en el llibre d'Esquerra (1937). En la primera part, en què l'autor parla de la recepció de Shakespeare a Catalunya en el segle XIX, les referències a l'obra crítica de Par són constants. Moltes informacions que dóna Esquerra tenen com a font bàsica les publicacions de Par *Shakespeare en la literatura española* i *Contribución a la bibliografía española de Shakespeare*.

El recull d'aquests autors que s'han ocupat de Shakespeare representa una mostra significativa de la recepció del dramaturg a Catalunya durant el segle XIX, i la base d'on Esquerra extreu la informació és el llibre publicat per Par (Par, 1935*a*). Esquerra inclou l'obra d'altres crítics i traductors, però amb aquesta selecció s'ha volgut deixar constància que una font molt important per conèixer Shakespeare a Catalunya en aquesta època és l'obra de Par.

3.2.2. *Escrits sobre teatre*

3.2.2.1. «Representacions teatrals barcelonines en 1729»

L'1 d'abril de 1929 se celebra el segon centenari de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Amb aquest motiu, el 9 de maig es llegeixen en el si de la institució treballs que fan referència a alguna qüestió historicoliterària del primer any del seu funcionament. Par és un dels qui hi participen amb un article sobre representacions teatrals a Barcelona.[223]

Alfons Par, després d'una investigació acurada a l'arxiu teatral de l'Hospital de la Santa Creu, refà dia per dia totes les representacions fetes durant el segle XVIII. La llarga llista d'aquestes obres es publica en el *Boletín de la Real Academia Española*, volum XVI, 1929, però ara Par n'extreu aquelles pertanyents a l'any de la inauguració oficial de la institució, concretament, les que van de la Pasqua de 1729 (8 de maig) al 16 de febrer de 1730 (abans de la quaresma).

Les seues conclusions són que la qualitat de les obres representades és superior a la de principis de segle XX, malgrat la decadència literària, i que, en l'època, el moviment escènic a Barcelona és reflex fidel del de Madrid.

3.2.2.2. «Representaciones teatrales en Barcelona durante el siglo XVIII»

Relacionat amb la recerca sobre Shakespeare, Alfons Par inicia una incursió en el gènere dramàtic amb l'objectiu de descriure les representacions teatrals que

223. Alfons PAR (1929*c*), «Representacions teatrals barcelonines en 1729», BRABLB, vol. XIV-XV (1929-1932), p. 156-157.

es van fer a Barcelona durant el segle XVIII.[224] L'investigador barceloní escriu per al *Boletín de la Real Academia Española*, en castellà, un article en què fa una exposició d'aquestes representacions, que havia estat precedida d'una important tasca de recerca, la qual havia emprès gairebé per casualitat. Quan buscava a l'arxiu del Teatre de la Santa Creu[225] si s'havia representat a Barcelona durant l'últim terç del segle XVIII, la tragèdia *Hamlet*, de Ducis,[226] traduïda per Ramón de la Cruz,[227] va descobrir, gràcies a la col·laboració de l'arxiver, un parell d'armaris amb la inscripció «Teatro» plens de llibres i papers que ningú no s'havia molestat a ordenar i classificar.[228] Par creu que aquests valuosos documents s'haurien de catalogar i arxivar, ja que tenen molta transcendència per a la història del teatre a Barcelona i corren un gran risc a causa del seu proper trasllat a l'Hospital de Sant Pau.

Després de resseguir pacientment l'esmentat arxiu i ampliar la seua informació a partir d'altres documents com notes de recaptació, fulls de sous i detalls sobre plets i litigis entre el municipi, l'hospital i els empresaris, extreu dades prou interessants per a la història de les representacions teatrals a Barcelona durant el període estudiat i les dóna a conèixer en aquest article que apareix fragmentat en el *Boletín* en tres mesos diferents.

Una de les preocupacions de Par és l'intent de fixar la data d'entrada de l'òpera italiana a Catalunya, i, a partir del document més antic de què disposa —un «Codern»[229] de paper de barba infòlio sense enquadernar— posa en dubte la

224. Alfons PAR (1929*d*), «Representaciones teatrales en Barcelona durante el siglo XVIII», *Boletín de la Real Academia Española* (Madrid), vol. XVI, p. 326-346, 492-513 i 594-614.

225. Par no menciona en cap moment aquest nom. S'hi refereix com el «Teatro», però diu que és propietat de l'Hospital de la Santa Creu i que és l'únic lloc on s'havien representat comèdies els últims dos segles i mig. Aquestes dades només poden correspondre al Teatre de la Santa Creu, que fou construït el 1587 a la Rambla, a l'indret anomenat des de la seua creació *pla de les Comèdies*.

226. Jean François Ducis (1733-1816) tractà de donar a conèixer Shakespeare, acomodant-lo al gust del públic de la seua època. Va adaptar *Hamlet*, *Romeu i Julieta*, *El rei Lear*, *Macbeth* i *Otel·lo*, amb versions poc exactes, però cal agrair-li haver introduït a França el teatre de Shakespeare, que obrí així la porta que va permetre l'accés al teatre francès del romanticisme (Espasa).

227. Ramón de la Cruz (1731-1794) fou el dramaturg més representatiu del segle XVIII espanyol. Començà traduint Racine, Molière, Shakespeare i adaptant obres calderonianes, dins una concepció neoclàssica i afrancesada, però aviat hi reaccionà en contra i s'inscriví en la tendència nacionalista. Per a la inauguració del Teatre de la Santa Creu, escriví *El Café de Barcelona*.

228. Amb motiu de la venda de l'Hospital de la Santa Creu, l'administració de l'ens va cedir la documentació del Teatre a la Biblioteca de Catalunya de l'Institut d'Estudis Catalans. Par, segons explica ell mateix en la introducció en aquest article, no troba res a la Biblioteca, ni tampoc a l'Arxiu Municipal ni al Museu del Teatre. Per aquest motiu, rebusca entre els arxius generals de la institució, la qual cosa el fa topar amb aquest armari ple de papers i llibres polsosos.

229. Par transcriu «Codern» (DCVB = v. ant. *quadern*) tal com està escrit en l'original fins i tot quan redacta en castellà. El nom exacte del document que aporta és «Codern de tot lo compte y raho se deu aportar per la casa de las comedias que comensa ha representar lo dia 6 novbre 1718 hasta el 22 jener 1719» (Par, 1929*d*, 329).

data donada per Aulèstia,[230] que afirma que es va representar per primer cop l'any 1708, potser en ocasió de l'entrada a Barcelona d'Elisabet Cristina de Brunsvic-Wolfenbüttel, esposa del rei arxiduc Carles d'Àustria, a favor del qual Catalunya disputa la Guerra de Successió. Segons Par, és difícil d'imaginar que en tot el període comprès entre 1705, primer setge de la ciutat, i 1725, quan es comença a reduir l'opressió que va seguir la caiguda de Barcelona l'any 1714, hi hagi hagut representacions luxoses, ja que, ni el «Codern» en cita, ni l'estat general d'abatiment de la població les devia permetre. En aquells moments, conclou Par, per culpa de les contingències polítiques «la vida artística barcelonesa no fué ni continua ni vigorosa» (Par, 1929*d*, p. 328).

Tanmateix, Roger Alier, en la seua tesi doctoral llegida a la Universitat de Barcelona el 15 de març de 1979 i publicada posteriorment,[231] ratifica la data donada per Aulèstia a partir d'aportacions d'estudiosos del període —i contradiu, per tant, la hipòtesi de Par. Es tracta d'Andreu Avel·lí Pi i Arimon, Joan Cortada i Rafael Carreras i Bulbena. El primer que esmenta la representació d'una òpera l'any 1708 és Pi i Arimon:

> A la ópera italiana han mostrado los barceloneses en todas épocas una afición decidida. Entre los festejos con que esta ciudad solemnizó la boda del archiduque Carlos de Austria con Cristina de Brunswic-Wolfenbüttel fue la ópera que en dos de agosto de 1708 se cantó en el salón de la Lonja...[232]

Cortada també recull aquesta data, però introdueix, segons Alier, una dada errònia quan afirma que Barcelona és la precursora de l'entrada d'òpera a Espanya, ja que Madrid se li havia avançat per la seua condició de cort reial (Alier, 1990, p. 42): «Barcelona ha sido la primera de España en donde se han cantado óperas italianas, pues consta que, sino antes, se cantó una en el gran salón de la Lonja, en el año 1708, con motivo de la venida del archiduque Carlos de Austria...».[233]

230. Antoni Aulèstia i Pijoan (Reus (Baix Camp), 1849 - Barcelona, 1908). Escriptor i historiador, fou president de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques i membre numerari de l'Acadèmia de Bones Lletres des de 1877. Fou diverses vegades mantenidor dels Jocs Florals de Barcelona i publicà, entre d'altres, una *Història de Catalunya* (1887) en dos volums, d'acord amb les idees de Valentí Almirall, reeditada i continuada per Ernest Moliné i Brasés (1922). És en el segon d'aquests volums (p. 219), segons Par «sense fonament», on Aulèstia fixa 1708 com a data d'entrada de l'òpera a Barcelona.

231. Roger Alier i Aixalà (1990), *L'òpera a Barcelona: Orígens, desenvolupament i consolidació de l'òpera com a espectacle teatral a la Barcelona del segle xviii*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, Societat Catalana de Musicologia.

232. Andrés Avelino Pi y Arimón (1854), *Barcelona antigua y moderna*, vol. ii, Barcelona, Tip. N. Ramírez, p. 1087 i s.

233. Juan Cortada (1860), *Cataluña y los catalanes*, San Gervasio, Imp. de Miguel Blanxart, p. 45.

Finalment, Carreras i Bulbena dóna la notícia completa de les representacions de 1708 a la Llotja, treta de l'opuscle publicat amb motiu de les festes extraordinàries de la ciutat[234] i del *Dietari* de la Diputació de Barcelona corresponent a aquell any, i descriu l'òpera no com:

> [...] una òpera vuydada en los motlles clàssichs d'aquest gènere, sinó pròpiament un Componimento da Camera per musica. Era son title Il più bel nome, nel festeggiarsi il Nome Felicissimo di Sua Maestà Cattolica, Elisabetha Cristina, Regina delle Spagne, poesía del Dr. Pietro Pariati, música d'Antonio Caldara. Se troba aquesta obra en tres actes fragmentada [...]. L'argument [...] consistteix en què les divinitats paganes [...], los adeptes de la Bellesa, y los adeptes de la Virtud, tractan dins l'Eliseu, [...] de la excel·lensa de la susdita Bellesa y de la Virtut, que troben romandre aplegades [...] en Elisa, la del més bell nom, referint-se a Elisabeth [...].
>
> La música d'aquest *Componimento* lluheix una melodia espontània y molt plena de sentiment. En Caldara, lo propri autor, vingué desde Venècia, hon era cantor de la Capella de Sant March, ab l'afany de dirigir l'obra.[235]

Els comentaris aquí ressenyats han estat tots extrets de la publicació d'Alier i es limiten a transcriure les aportacions d'altres estudiosos que avalen la dada d'Aulèstia i constaten, per tant, que els dubtes de Par eren infundats.[236] Probablement, l'e-

234. *Breve relación de los festejos...*, que publicà Rafael Figueró, amb aquest motiu, el 1708, a Barcelona.

235. Josep Rafael Carreras y Bulbena (1902), *Carlos d'Àustria y Elisabeth de Brunswich Wolfenbüttel a Barcelona y Girona*, Barcelona, Tip. L'Avenç, p. 119-121 (ed. bilingüe en català i alemany).

236. En aquest cas, el rigor de Par a l'hora de treballar no sembla posar-se de manifest, ja que, davant una dada prou contrastada, es limita a qualificar la informació d'Aulèstia de «sense fonament» sense consultar altres fonts. Potser no coneixia aquestes publicacions, o potser l'objecte de la seua recerca en aquell moment era un altre i la seua feina es va limitar a ordenar un material prou confús que després ha servit a altres investigadors per aprofundir en el tema.

El mateix Alier fa referència a l'article de Par, però es mostra molt crític amb els resultats de les seues investigacions, tot i que cita algunes vegades les llistes d'obres detallades pel filòleg (Alier, 1990, p. 105). Alier descriu les llistes com a «molt incompletes» (Alier, 1990, p. 129, nota 280), o qualifica el treball de Par com a «molt defectuós» (Alier, 1990, p. 290), i esmena alguna altra errada que hi troba, com, per exemple, el títol de l'obra *Eurotas y Diana*, que Par transcriu com a *Eurosas* (Alier, 1990, p. 62).

En definitiva, critica la «superficialitat» de l'estudi de Par (Alier, 1990, p. 290), però, a pesar d'usar un to irònic en alguns moments del seu discurs per referir-s'hi, li deu algunes informacions, com quan diu que Par «els anys en què hi ha òperes al teatre les esmenta —quan les troba— i en aquest any [1774] no n'esmenta cap» (Alier, 1990, p. 291), o quan comenta «gràcies a les recerques d'Alfons Par em consta...» o «gràcies als detalls d'Alfons Par» (Alier, 990, p. 309), o, encara més lloablement, «Les informacions d'Alfons Par, tan útils per a recuperar la noció de l'embranzida amb què l'òpera bufa se situà novament amb ple al Teatre de la Santa Creu, s'acaben aquí.» (Alier, 1990, p. 310).

De fet, la comparació entre l'article de Par, escrit aprofitant uns materials limitats i gairebé caiguts del cel, i l'extensa tesi d'Alier, especialitzada i amb molts més materials a l'abast, no és justa. No és estrany que Alier consideri el treball de Par superficial: ni els objectius ni les pretensions ni el temps que hi dedica cadascun d'ells són comparables.

quivocació del gramàtic és deguda a les seues fonts, perquè només analitza els documents que fan referència a l'Hospital General de la Santa Creu, i aquesta representació es feu a la Llotja, lloc més adequat per a la celebració de bodes reials:

> Aquestes diversions també foren planejades totalment al marge del teatre de la ciutat; potser fou així perquè el teatre hagués deixat de funcionar a causa de la guerra, però molt més probablement fou perquè no era considerat el lloc apropiat per a una festa a la qual, en definitiva, es podia donar un relleu major emprant, com es va fer, la sala de la Llotja de Barcelona (Alier, 1990, p. 42).

Alier dóna un argument a favor de Par, en afirmar que la repercussió d'aquesta primera representació d'òpera i les poques que possiblement van continuar —l'autor remet únicament a sis títols entre 1708 i 1710, i desconeix quantes vegades es van representar (Alier, 1990, p. 47)— , és pràcticament nul·la, ja que, es tracta d'un espectacle de cort i, per tant, «quan algunes persones, en el curs del segle XVIII, parlaran de la introducció de l'òpera a la ciutat, no esmentaran mai aquestes representacions àuliques, que quedaren, així, aïllades en el temps» (Alier, 1990, p. 47).

A banda d'aquest interès per la introducció de l'òpera, perfectament comprensible en un home aficionat a la música i president de l'Associació Wagneriana, Par afirma que les obres dramàtiques de l'època estudiada pertanyien exclusivament a la literatura castellana, i situa, un cop més, l'inici de la decadència de la catalana l'any 1425,[237] en temps de la reina Maria, esposa d'Alfons el Magnànim. Però és, segons Par, durant el segle XVI quan la literatura catalana «cayó deshecha ante el esplendor y la fuerza del pueblo que tenía también la hegemonía política. La lengua catalana se refugió en documentos notariales y actos privados, como la redacción en catalán de este "Codern" también muestra; pero la vida literaria y de una manera especial la dramática, era y fue por largo tiempo en Barcelona exclusivamente castellana. No había diferencia alguna con las letras de Castilla y las representaciones barcelonesas reproducían las de Madrid» (Par, 1929*d*, p. 328-329).

Després de detallar els títols de les obres extretes del «Codern» (1929*d*, p. 329-330), Par exposa les representacions que van de 1729 a 1794, a més del nom de les companyies (1929*d*, p. 594-613).[238]

Per acabar, destaca que a partir de l'any 1792 el *Diario de Barcelona* (publicació que assegura que només pot trobar-se en col·lecció completa a l'Hemeroteca Municipal de Madrid i a l'Institut de Cultura per a la Dona, de Barcelona)

237. Par se cita a si mateix fent referència al seu estudi sobre *qui* i *que* (Par, 1929*a* i 1929*b*) per justificar aquesta data com la de l'inici de la Decadència (Par, 1929*d*, p. 328). V. 4.1 per a la revisió del terme *decadència*.

238. Per a més informació sobre les representacions dels últims anys, a més d'altres dades sobre el teatre, i especialment l'òpera en el segle XVIII, es pot consultar Alier (1990).

publica diàriament les funcions del Teatre de la Santa Creu, al qual s'afegeixen les representacions de la resta de teatres de Barcelona que s'inauguren durant el segle XIX.

Alfons Par respon amb aquest article al seu primer objectiu de ressenyar el conjunt de funcions que es duen a terme a Barcelona durant el segle XVIII i, a pesar que no aconsegueix de reunir totes les dades i que ell mateix se'n lamenta, és capaç de mostrar una panoràmica prou general del món del teatre de l'època, a partir de documents esparsos. Quant a altres objectius, no pretén establir generalitzacions sobre freqüència, tipologia i característiques de les representacions, tot i que no s'escapa d'apuntar algunes conclusions que extreu després de cloure la catalogació de les obres representades.

3.2.3. *Ressenyes diverses*

Si bé els treballs de crítica més importants els desenvolupa Alfons Par en l'àmbit de la traducció i recopilació de textos shakespearians, cal incloure també en aquest estudi un breu capítol amb els comentaris que duu a terme a partir de la publicació de treballs lingüístics d'altres autors que ell ressenya, en llengua castellana, per a la *Revista de Filología Española* en l'apartat de «Notas bibliográficas». Par ja havia col·laborat per a la RFE amb els seus articles sobre els relatius *qui* i *que* (v. 4.5.4, 4.5.5 i 4.5.6).

3.2.3.1. *Cròniques catalanes, II: Gesta comitum Barcinonensium*

La primera ressenya és de l'any 1928[239] i es refereix a *Cròniques catalanes, II: Gesta comitum Barcinonensium*.[240] Par aplaudeix la feina que s'han pres els autors en la transcripció dels textos llatí i català i la seua anàlisi, però, en canvi, critica la versió catalana que en fan des del punt de vista lingüístic, ja que, segons el parer de Par, no és admissible la introducció d'accents, guionets, punts alts i diacrítics, per al lligam de les paraules àtones, els quals «sobre no ayudar en nada al lector culto de tales documentos y haber sido introducidos los dos primeros por la flamante ortografía normística hace muy pocos años, presentan el grave inconveniente de solucionar en los mismos textos problemas fonéticos, que aquellos nos ofrecen, para ser discutidos aparte» (Par, 1928*c*, p. 402).

239. Alfons PAR (1928*c*), «Barrau-Dihigo, L., y Massó Torrents.— *Cròniques Catalanes*, II: *Gesta comitum Barcinonensium*.— Barcelona, 1925, LXXIII + 167 págs. (Fundació Concepció Rabell y Cibils, sota la direcció del Institut d'Estudis Catalans)», *Revista de Filología Española*, tom XV, p. 401-405.

240. Louis BARRAU-DIHIGO i Jaume MASSÓ TORRENTS (1925), *Cróniques catalanes, II: Gesta comitum Barcinonensium*, Barcelona, Fundació Concepció Rabell y Cibils, sota la direcció de l'Institut d'Estudis Catalans.

Com es pot veure, Par aprofita les línies d'aquest article per ironitzar lleugerament sobre les *Normes* de l'Institut, i insisteix que els textos antics no s'han de modificar amb innovacions ortogràfiques, perquè, encara que mantinguin el seu valor com a documents històrics, els fan inservibles com a documents lingüístics. Aporta, llavors, uns quants exemples que justifiquen la seua opinió, i retreu als autors que no hagin tingut gaire cura a l'hora de transcriure, perquè, tot i que ha examinat els textos parcialment, hi ha trobat errades indiscutibles.

Per aquest motiu, blasma la crítica barcelonina que no ha dubtat a qualificar edicions d'aquest tipus amb el «harto abusado nombre de "definitivas"»,[241] i lloa, en canvi, la tasca d'Aguiló, Miret i Sans i Miquel i Planas per haver aconseguit transcripcions fidels sense tants mitjans com els autors d'aquest llibre.

Finalment, insisteix que no s'introdueixin innovacions ortogràfiques en els textos de les cròniques següents, perquè, encara que continuïn mantenint el seu valor històric, són totalment inservibles com a documents lingüístics (Par, 1928*c*, p. 402).

3.2.3.2. *Phonétique historique du roussillonnais*

El segon comentari es refereix a la *Phonétique historique du roussillonnais*.[242] Les paraules que Par dedica a Pierre Fouché[243] són d'elogi i de respecte envers una persona que ha estudiat el català, en una de les seues variants, amb molta clarividència. Li retrau, però, que no es vegin clars els límits entre el que és estrictament el rossellonès i el que és general en català, i que triï el barcelonès, «el más impuro del dominio catalán» (Par, 1929*e*, p. 405), en lloc del dialecte oriental, com a motiu de la seua comparació.

La major part de la ressenya l'ocupa l'autor detallant qüestions dialectològiques molt puntuals, especialment de fonètica, i critica Fouché per haver seguit alguns postulats de Fabra, els quals Par s'encarrega de rebatre. Així doncs, l'autor de la ressenya no es limita a analitzar el llibre comentat, sinó que introdueix apunts de la seua doctrina gramatical. Com a exemple, diu que Fouché ha pres de Fabra l'error de veure *hi* < *ibi* en la formació del datiu i representar-lo, per tant, en combinació amb l'acusatiu, *los hi* (*els hi*), per la qual cosa introdueix un pronom ad-

241. Aramon usa gairebé les mateixes paraules per retraure, uns anys més tard, que Miquel i Planas i Par defineixin llur edició de *Curial e Guelfa* «algo presuntuosamente» com a «neta d'errades» (Par, 1928*b*, p. 7), ja que una confrontació del seu text amb el manuscrit «me ha hecho dar cuenta de que ellos también son humanos, y de que, en consecuencia, algunas malas lecturas o simplemente erratas de imprenta se han deslizado en su trabajo» (Aramon, 1934, p. 410). V. 4.6.5 i 4.6.6.

242. Pierre Fouché (1924), *Phonétique historique du roussillonnais*, Tolosa, E. Privat.

243. Alfons Par (1929*e*), «Fouché, Pierre.— *Phonétique historique du roussillonnais*, Toulouse, E. Privat, 1924, xxx·318 págs.», *Revista de Filología Española*, tom xvi, p. 402-412.

verbial que no té res a veure amb el datiu (Par, 1929*e*, p. 408-409). Par proposa, en canvi, *l' i*, *los' i* (*els 'i*).

Vallès[244] critica aquesta solució de Par (v. 4.6.5), tot i que valora profundament la seua obra, i manifesta el seu absolut desacord amb ell sobre aquest tema: «No ens importa gaire, des del punt de vista de la reconstrucció del llenguatge, que l'ús del pronom *hi* com a substantiu de *li* provingui de la renaixença literària moderna, i no de més enllà. El fet és que necessitem un mot que correspongui a aquest sentit [...]. La representació *l'i*, que sembla preferir en Par, ultra la novetat xocant de donar al mot *i* altre sentit que el *i* copulatiu, ens duria, per a altres combinacions pronominals, a grafies, ja emprades pel text de l'assaig que comentem, com *losí* o *los'í*. Creiem que els inconvenients d'aquestes representacions salten a la vista.»

D'altra banda, Par també fa algunes afirmacions discutibles, com quan indica que Fouché no assenyala *medi*, *odi* i *porxo* com a veus, a més d'erudites, provinents del castellà —Par dóna *mitjà*, *oy* i *porxada* com a substituts equivalents clàssics— (Par, 1929*e*, p. 407), mentre que Alcover, en les entrades del DCVB, les considera d'etimologia llatina.

De tota manera, des d'un principi ja conclou que el treball de Pere Fouché és encomiàstic i que els retrets que li farà són perquè voldria veure'l perfecte, i atribueix els errors que presenta al fet que molts filòlegs analitzen el català amb documentació insuficient i sense prou coneixements de la llengua que pretenen estudiar.

3.2.3.3. *The Works of Pere Torroella*

La tercera ressenya és de l'any 1931[245] i parla sobre *The Works of Pere Torroella*.[246] Par es lamenta, com havia fet en la primera d'aquestes ressenyes (1928*c*), de la modernització de la transcripció dels textos catalans antics. I en aquest article reafirma la insinuació contra les *Normes* que apuntava més discretament en la ressenya anterior, ja que, entre altres remarques gràfiques amb les quals no està d'acord, critica la separació per guionets dels pronoms enclítics (v. 4.2.4.6 i 4.2.5.3.11).

244. Emili Vallès (1929), «"*Curial e Guelfa.* Notes lingüístiques y d'estil", per Anfòs Par. Biblioteca lingüística de l'Oficina Romànica. Vol. I. Biblioteca Balmes. Barcelona, 1928», *La Paraula Cristiana, núm.* 9, p. 532-534.

245. Alfons Par (1931*c*), «Bach y Rita, P.— *The works of Pere Torroella*.— New York, Instituto de las Españas en los Estados Unidos, 1930, xx-332 págs.», *Revista de Filología Española*, tom xviii, p. 397-399.

246. Pedro Bach y Rita (1930), *The Works of Pere Torroella*, Nova York, Instituto de las Españas en los Estados Unidos.

Tanmateix, deixant de banda aquest exercici de modernització de l'ortografia, creu que la tasca de Bach és «concienzuda y digna de loa», d'una banda, perquè considera un encert haver reunit en un volum la compilació dels escrits de Torroella,[247] tant catalans com castellans;[248] d'altra banda, «es de agradecer su cuidado en situar, transcribir y anotar las variantes de cada composición», i, finalment, elogia l'erudit estudi biogràfic, històric i textual amb què l'autor permet conèixer l'època i la personalitat de Torroella als seus lectors anglesos i espanyols (Par, 1931*c*, p. 398).

Dos remarques, però, ha de fer Par a Bach: per un costat, no està d'acord amb la seua afirmació sobre la influència del provençal en la prosa catalana, i en aquest sentit assenyala que «la influencia provenzal sólo es indiscutible en la poesía» (Par, 1931*c*, p. 398). I justifica la seua opinió en alguns fenòmens lingüístics que s'han detectat en els textos més primitius que s'han qualificat, erròniament, de provençalismes, tot i que poden ser «perfectamente autóctonos», i en trets que discrepen enormement del provençal —com és el cas de l'article derivat de *ipsu*, *ipsa*, que és un dels estudis que Par s'havia proposat de fer i que, finalment, no va dur a terme (v. 4.7.3)—, per la qual cosa no poden ser fruit d'una influència general del provençal sobre la prosa catalana.

Per l'altre, no creu encertat que Bach situï la Decadència després de la meitat del segle xv, «cuando las instituciones políticas empezaron a desprestigiarse después de las luchas con Juan II». Segons Par, es pot datar l'inici d'aquest període a partir de 1425:[249]

> [...] la corte castellana de la reina María, regente del reino en ausencia de su esposo Alfonso el Magnánimo, determinó la influencia constante y decisiva que a partir de 1425 había de dar al traste con la fisonomía propia de las letras catalanas. Éstas se contaminaron desde sus capas más elevadas, lo cual quiere decir que no fue un influjo lingüístico, ni popular, el que sufrieron, sino cultu-

247. Pere de Torroella (Torroella de Montgrí?, ? - ?, d 1475). Militar i escriptor. Visqué a la cort de Carles de Viana, a Navarra —per la qual cosa bona part de la seua producció literària és en castellà—, i a la cort d'Alfons el Magnànim a Nàpols. Fou un escriptor d'una certa diversitat, tant en vers com en prosa i tant en català com en castellà. És l'autor del sonet més antic conegut en llengua catalana. El seu gran èxit, però, fou el *Maldecir de mujeres*, llarga diatriba contra les dones en versos fàcils i intencionats en castellà, que fou molt copiada i llegida.

248. Par fa un incís en aquesta ressenya per constatar que Torroella «versifica en castellano con más claridad y menos eufemismos que en catalán», a causa de la manca de tradició poètica catalana, «libre de los convencionalismos trovadorescos», i, alhora, «del prestigio e independencia que las poesías castellanas empezaban a adquirir en su espíritu», i ho exemplifica amb aquesta obra: «ninguna composición en su lengua nativa admite comparación con su *Maldecir de mujeres*» (Par, 1931*c*, p. 398).

249. Per a més referències sobre la data d'inici de la Decadència segons Par, v. 4.7.8. Tanmateix, el text que apareix en la ressenya que comentem és potser l'ocasió en què Par explica amb més claredat els motius que, al seu parer, el porten a situar la data de 1425 com la d'inici de la Decadència.

> ral; es decir, que los literatos catalanes se dejaron avasallar por la pujanza creciente de los escritores castellanos, antes de que Cataluña hubiese perdido su independencia política (Par, 1931*c*, p. 399).

Finalment, Par acaba la ressenya contradient una opinió de Farinelli,[250] de la qual Bach es fa ressò en el seu llibre. L'erudit italià lloa sense reserves la traducció de Febrer de la *Divina Comèdia* —«es su más perfecta traducción en lengua alguna antes del romanticismo», afirma—, mentre que Par la qualifica de «detestable».[251] Després, però, d'aquestes paraules, Par dóna un vot de confiança envers Bach, «un nuevo cultivador de las letras catalanas, que tan poca atención merecen en sus valores históricos y filológicos», per la preparació i serietat que demostra en el seu primer llibre, i apunta que «cabe esperar confiadamente en sus aportaciones futuras» (Par, 1931*c*, p. 399).

250. Arturo Farinelli (Intra (Novara), 1867 - Torí, 1948). Erudit hispanòfil italià, format com a romanista a Zuric i a París. Una estada a Barcelona el féu interessar per les literatures hispàniques. Fou professor de la universitat d'Innsbruck i catedràtic de Literatura Alemanya de la de Torí. Fou membre corresponent de l'Institut d'Estudis Catalans.

251. Par explica en aquesta ressenya que aquesta crítica ja l'havia fet en l'AOR (Par, 1931*a*, p. 179). V. 4.5.10.3, en què analitzem els comentaris de Par a la traducció de Febrer.

4. L'obra lingüística

En aquest capítol, sens dubte, el més important d'aquest treball, no solament ens aproximem al conjunt dels estudis lingüístics que Par escrigué, sinó que també ens endinsem en el concepte de *antinormisme*, per intentar esbrinar, a partir dels escrits analitzats, els motius que duen el lingüista a no acceptar les *Normes*.

Per començar, situem l'obra lingüística de Par en el context que el precedeix i que explica la situació d'anarquia ortogràfica a què s'arriba durant els primers anys del segle xx. Tot seguit, amb la referència de l'antinormisme com a eix central, esbossem unes pautes que puguin ajudar a comprendre les raons que motiven la postura dels detractors de les *Normes* i, com és lògic, ens centrem en la figura de Par per justificar quines són les seues pròpies motivacions. I també, en aquesta mateixa línia, dissequem les pàgines de l'industrial per intentar formalitzar el codi lingüístic que segueix. Finalment, n'analitzem els estudis més interessants, entre els quals sobresurten la *Sintaxi* (1923) i les *Notes lingüistiques y d'estil* (1928*b*), i la repercussió que la publicació d'aquestes obres té en els contemporanis de Par i en els lingüistes posteriors.

4.1. El context lingüístic

Abans d'entrar a descriure l'obra lingüística de Par ens ha semblat interessant fer una introducció que aplegui algunes de les propostes gramaticals anteriors a la *Sintaxi* que expliquen els intents de descripció de la llengua previs a la reforma ortogràfica de l'IEC. És així com podrem valorar el procés que s'enceta durant els anys que precedeixen l'aparició de l'obra del gramàtic autodidacte barceloní, i entendre millor les disputes que durant molt temps originen que filòlegs, escriptors i intel·lectuals pugnin per sistemes ortogràfics divergents. Per aquest motiu, ens entretenim més en les diverses propostes ortogràfiques de diferents lingüistes,

l'adscripció a algunes de les quals, al capdavall, seran les que propiciaran que Par s'allunyi del model escollit oficialment i formi part d'aquest corrent anomenat «antinormisme».

4.1.1. *Els precedents*[252]

Als Països Catalans amb la implantació de la impremta no deixaren de publicar-se gramàtiques i vocabularis llatins, però no aparegué cap tractat gramatical en català. Els reculls lexicogràfics eren bilingües, però la intencionalitat dels autors era la de fomentar l'ensenyament del llatí, que era la llengua exclusivament literària i, per tant, desconeguda per a la major part de la població, la qual cosa obligava els ensenyants a basar-se en la llengua autòctona perquè els alumnes poguessin aprendre llatí. El català, doncs, en aquestes obres, només interessava com un instrument que facilités l'accés al llatí,[253] o fins i tot a altres llengües.[254]

Només hi hagué una obra catalana que reflectia l'interès de l'home renaixentista per les llengües vulgars, però no arribà a ser impresa. Es tracta de les *Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols*, compostes pel valencià Bernat Fenollar, i ampliades pel canonge barceloní Jeroni Pau. L'obra, editada per Badia i Margarit al voltant de 1950, és «un tímid precedent dels tractats gramaticals d'au-

252. Per dur a terme aquest capítol hem consultat les aportacions de Mila Segarra (1985); Josep Miracle (1976), *Història anecdòtica de l'ortografia catalana*, Barcelona, La Paraula Viva; Joan Solà (1980*b*), «El català que ara es parla», *L'Avenç*, núm. 47, p. 351-358.

D'altra banda, a Joan Solà i Albert Rico (1995), *Gramàtica i lexicografia catalanes: síntesi històrica*, València, Universitat de València, es troba un compendi de les gramàtiques editades en el període estudiat —especialment en la primera part, redactada per Solà, dedicada a la gramatografia (p. 17-85)—, amb breus comentaris que resumeixen les característiques més importants de les obres ressenyades.

253. Un dels exemples més representatius de repertori lexicogràfic bilingüe en què es veu reflectida la importància del llatí és el *Liber elegantiarum latina et valentiana lingua* de Joan Esteve, imprès a Venècia el 1489. Es tracta d'un recull de paraules llatines amb la correspondència catalana, ordenat alfabèticament, tot i que, de vegades, hi trobem frases llatines sense la traducció al català (Segarra, 1985, p. 15-16).

Un cas similar, definit pels estudiosos com el repertori lexicogràfic més important del segle xvi per la repercussió que tingué, és el *Thesaurus puerilis*, un vocabulari català-llatí d'Onofre Pou, imprès a València el 1575: «Es tracta d'una obra clau en la història de la lexicografia catalana pel gran cabal de lèxic autòcton que conté, el qual pot permetre els estudiosos moderns de conèixer l'estat del lèxic català a finals del segle xvi. Ara bé, com que el seu objectiu fonamental era l'ensenyament del llatí, és lògic que no hi traspuntés cap interès especial per la llengua del país» (Segarra, 1985, p. 16).

Per a més informació sobre aquesta obra es pot consultar Germà Colón i Amadeu Soberanas (1985), «Una obra integradora: el *Thesaurus puerilis* d'Onofre Pou», a *Panorama de la lexicografia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana. Els autors destaquen que es tracta d'una de les fonts, esporàdica, del DCVB, i la més important de Coromines (Colón i Soberanas, 1985, p. 97).

254. Aquest seria el cas esmentat per Segarra (1985, p. 16-17) de Joan Rosenbach, autor del *Vocabolari molt profitos per apendre lo Catalan Alamany y lo Alamany Catalan* (1502), l'objectiu del qual, malgrat el títol, només era l'aprenentatge de l'alemany.

tors italians, francesos i castellans, per tal com no hi havia pas la intenció de codificar la llengua catalana ni de crear una gramàtica a la manera llatina, sinó simplement un desig de purificar el lèxic i de corregir alguns fenòmens de pronunciació» (Segarra, 1985, p. 18). Durant el segle XVII no apareixen gramàtiques ni tractats d'ortografia dignes de ressenyar, exceptuant les breus indicacions que Cendrós va fer a la seua *Gramatica cathalana breu y clara* (1676),[255] que, malgrat el títol, és una gramàtica llatina redactada en català perquè els alumnes poguessin entendre-la. Amb tot, en un dels capítols, l'autor revisa algunes qüestions d'ortografia catalana, com l'ús de la *h* medial i de la *ch* final, de la *ç*, *s*, *z*, de la *x* i del dígraf *ix*, de la *g* i de la *j*. Cendrós segueix les grafies tradicionals —és el cas de *x* i *ix*, distribuïdes segons l'ús tradicional (*xuclar* i *quexal*, però *peix*)— i, mantenint les vacil·lacions dels escriptors medievals, s'absté de pronunciar-se sobre la distribució de *g* i *j*, per exemple. Quant a l'apòstrof, emprat per alguns escriptors del segle XVI, l'ignora (Segarra, 1985, p. 51-52).

El 1743 apareix la primera gramàtica dedicada a la descripció exclusiva de la llengua catalana, això sí, respectant el model de les gramàtiques llatines. Es tracta de la *Grammatica cathalána* de Josep Ullastra,[256] inèdita en el seu temps i editada posteriorment per Montserrat Anguera.[257] Solà[258] desqualifica totalment la formació gramatical d'Ullastra, que considera nul·la: «des d'aquest punt de vista el seu llibre no té cap valor, ni pel mètode ni pel contingut» (Solà, 1977, p. 215),[259] comentari que matisa uns anys més tard, quan opina que es tracta d'un treball incomplet i molt deficient, ja que més que una gramàtica catalana és un intent de deixar reflectit en el català allò que l'autor sabia del llatí i del castellà, i ho exemplifica amb diversos casos[260] (Solà i Rico, 1995, p. 21).

255. Llorens CENDRÓS (1676), *Gramatica cathalana, brev y clara; explicada ab molts exemples, y advertencias à part; ab lo modo de Compondrer, Repetir, Apuntar, Escriurer be, y ab las degudas lletras las Diccions, y confegirlas, y decorarlas*, Barcelona, Joseph Moyá Llibrater.

256. Tant Segarra (1985, p. 80-86) com Solà (1995, p. 21) introdueixen també el *Prontuario orthologi-graphico trilingue en que se enseña a pronunciar, escribir y letrear correctamente en latin, castellano y catalán: con una idia-graphia ò arte de escribir en secreto, ò con llave Idia-graphica* (1742) de Pere Màrtir Anglès. Segons Segarra (1985, p. 86), malgrat les crítiques que aquest text va originar, Ullastra el degué consultar.

257. Josep ULLASTRA (1743), *Grammatica cathalána*, ed. crítica a cura de Montserrat Anguera, Barcelona, Biblograf (edició facsímil, 1980).

258. Joan SOLÀ (1984), *A l'entorn de la llengua*, 2a ed., Barcelona, Laia (1a ed., 1977).

259. Anguera, tanmateix, en el seu treball —«Estudi de la *Grammatica cathalána* de Josep Ullastra», Ullastra (1743), p. VII-LXVIII—, manifesta que la gramàtica d'Ullastra —comparant-la sobretot amb la de Cendrós, que és una gramàtica llatina explicada en català— representa, pel fet de ser una veritable gramàtica, «un salt extraordinari respecte als qui el precedeixen» (Anguera, 1980, p. XXXV).

260. Solà il·lustra la seua afirmació amb un exemple que repeteix en les dos edicions consultades, la definició d'infinitiu que dóna Ullastra (1743, p. 54): «L'Infinitíu es aquell que porta la particula *que* antes del Verb, com *que jo estudio*, *passejo*, &». Solà (1977, p. 216; 1995, p. 21) remarca encertadament que aquesta no és la definició de l'infinitiu català sinó la del llatí.

Tanmateix —o almenys així es dedueix del que manifesta l'autor del setcents—, la intenció d'Ullastra no és només que els nens aprenguin bé la seua llengua natural per després aprendre millor el llatí, el castellà o «altras que voldrán ó be los convindrá sabér i entendrer» (Ullastra, 1743, p. 13),[261] sinó que també pretén que «com esta los instruesca en la primera intel-ligencia de las cosas creádas i sia la que usualmént parlan, aprenentla ab Reglas s'habituarán á parlár be la sua llengua Naturál, qu'es la que cad'un, si es bon Patrici, t'en primera estimació» (Ullastra, 1743, p. 12). Ens sembla que amb aquest comentari traspua un intent reivindicatiu, encara tímid, i de demostració d'amor cap a la llengua materna.

Solà (1995, p. 21-22) afegeix que l'objectiu d'Ullastra és que el català compti entre les llengües cultes que tenen gramàtica —i afirma que «la seva consideració social del català és prou digna per al seu temps» (Solà, 1977, p. 215)— i aquesta finalitat sembla del tot lloable, tot i la dificultat que comporta l'empresa:

> Lo veurer tanta diversitád en la loqüela é iguál i majór encara en l'escriptúra me representá un impossible de regulár ab positius preceptes nostre Dialecto peró, proposándsem lo desitj universál de veurer en nostra Provincia una Grammatica Cathalána per essér notorias las utilitáds ne reportan las Nacións que tál thesór tenen, m'animí per esta empresa i, després d'havér fet unas generáls i particulárs Observacións de tota nostra Llengua, la dividí, ordení i disposí bax la forma m'aparegué mes regulable (mon volgúd Léctor) ab lo seguent Methodo (Ullastra, 1743, p. 3).[262]

Ullastra és conscient que és el primer autor d'una gramàtica catalana —i aquest mèrit sí que li reconeix Solà (1977, p. 214): «El primer que afrontà l'esforç i el risc de fer una gramàtica catalana fou Josep Ullastra»—, i sent la responsabilitat que han tingut abans que ell grecs, llatins, castellans i italians de «ceñir las Llenguas ab assentáds preceptes i Reglas per a mantenírlas i millorarlas» (Ullastra, 1743, p. 11). Aquests antecessors seus van veure la necessitat de reformar la llengua mitjançant gramàtiques i diccionaris de què està mancada la llengua catalana, i «per sembláns motíus fa veurer aquexa experiéncia la necessitád, iguál i majór encára sens comparació, tenim en nostra Provincia de reparár i perficionár

---

Solà (1977, p. 215-216) també detalla altres exemples que demostren que Ullastra explica la gramàtica catalana com si fos llatina, com quan diu que en català hi ha sis casos, o quan no compta l'article entre les parts de l'oració, o quan defineix que el nom té dos nominatius: singular i plural.

261. Les pàgines que donem com a referència corresponen a l'edició de 1980. Anguera introdueix també la paginació del manuscrit.

262. Sobre aquest fragment, en la seua edició crítica, Montserrat Anguera introdueix algunes precisions. Així, a partir del DCVB, defineix *loqüela* com: antigament 'llenguatge', exercici de la facultat de parlar, i de la paraula *dialecto* diu que significa que la nostra llengua és un dialecte del llatí. Finalment, afirma que el mot *utilitáds* reflecteix l'esperit pragmàtic del segle XVIII.

nostra llengua, no havént tingút fins vull qui de positíu, principalment en quánt a la Orthographía, haja cuidát de son poliment i cultúra» (Ullastra, 1743, p. 12).

Segarra (1985, p. 86-88) confirma la teoria de Solà en el sentit que Ullastra és un pèssim gramàtic, encara que li reconeix almenys el mèrit d'haver repensat i canviat algunes solucions ortogràfiques en la segona redacció —cosa que no era freqüent en l'època—, i d'haver dut a terme «un treball molt elaborat» amb alguns encerts en la part d'ortografia. De tota manera, troba «exagerada i poc encertada» l'actitud de l'editora de la gramàtica, de defensar aquests encerts, ja que, en quedar inèdita, no va tindre repercussió i, a més, algunes de les propostes ortogràfiques d'Ullastra no eren seues.[263]

Tot i els errors d'Ullastra, Segarra (1985, p. 87) li reconeix d'entrada «la intenció de confeccionar una ortografia tan fonètica com fos possible», encara que finalment li surt «sobretot etimològica», «una mica fonètica» i «antitradicionalista», en paraules de Segarra (1985, p. 91-92), la qual afirma que la *Grammatica cathalána*, tot i que resta inèdita, sembla haver tingut alguna influència en els gramàtics i autors de diccionaris de les darreries del segle XVIII i haver estat consultada per Joan Petit i Aguilar, autor de la *Gramática catalana predispositiva pera la mès facil inteligéncia de la española y llatina*[264] (Segarra, 1985, p. 94).

La gramàtica de Petit i Aguilar està datada el 1796, però, segons Segarra (1985, p. 94), no es va acabar fins al 1823, quan ja havia sortit la de Ballot, la qual cosa va ocasionar, en paraules de Solà (1995, p. 29), que Petit s'indignés contra ell «perquè Ballot no accepta l'article *el* i pel seu sistema de "sinèresis" (Ballot escriu "*Jom* recordo"; Petit, "*Jo èm* recordo")». Segarra (1985, p. 94) defineix les propostes ortogràfiques de Petit com les pròpies de les ortografies setcentistes del Principat: «una ortografia antitradicional i moderna, pretesament fonètica i amb molts punts de contacte amb l'ortografia castellana», i en destaca «la reducció del nombre d'apòstrofs amb el recurs a les formes reforçades de l'article i el pronom, i l'ús del guionet per a separar les formes pronominals enclítiques del verb».

Més interessant és l'obra gramatical del menorquí Antoni Febrer i Cardona, destacada tant per Solà (1995, p. 22) com per Segarra (1985, p. 117-129), que ha estat objecte d'un monogràfic de Jordi Ginebra,[265] el qual, a la vegada, fa referèn-

263. Segarra (1985, p. 92) dóna com a exemple d'una proposta d'Ullastra que no era seu el canvi de *y* per *i* en la conjunció i en els diftongs, que atribueix a Font i a Anglès, mentre que assenyala com a bona solució l'adopció de la grafia *l-l* —amb què Ullastra s'avança al gramàtic menorquí Antoni Febrer i Cardona—, «per tal d'evitar la confusió que ocasionava la conservació de la *ll* en mots com *intelligent*, al costat de la *ll* d'un mot com *palla*» (Segarra, 1985, p. 88).

264. Per a més informació sobre aquesta obra, es pot consultar: Joan PETIT I AGUILAR (1998), *Gramàtica catalana,* ed. i est. a cura de Jordi Ginebra, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

265. Jordi GINEBRA (1996), *L'obra gramatical d'Antoni Febrer i Cardona (1761-1841)*, Maó, Institut Menorquí d'Estudis.

cia a la tesi doctoral de Maria Paredes,[266] dedicada a la personalitat i obra del lingüista illenc, i a altres estudis de la mateixa autora i d'altres investigadors, entre els quals destaquen Carbonell[267] i Pons.[268] Febrer és autor, bàsicament, de dos gramàtiques: *Princípis generáls de la llèngua menorquína* (1804) i *Princípis generáls y particulars de la llèngua menorquína* (1821), en les quals exposa gairebé les mateixes solucions ortogràfiques.[269]

Segarra (1985, p. 121-129) en descriu els principals encerts: l'oposició fonològica entre les tres *e* tòniques del baleàric, que intenta de reflectir mitjançant l'accent; la constatació que les parelles d'oclusives *d* / *t, g* / *c* es pronuncien de la mateixa manera en posició final; la distinció de *x* com a [ks] o [gz], que representava *cs* o *cz* respectivament; la incorporació d'una nova grafia (amb un diacrític com el de la *ñ* sobre les dos *l*) per distingir [λ] de [ll]; l'alternança *j* / *g* en mots que pertanyien a un mateix paradigma, i, finalment, l'ús de l'accent circumflex, de l'apòstrof i del guionet, «aspectes que conferien un aspecte modern a l'ortografia de Febrer». Segarra (1985, p. 117) qualifica Febrer de «gramàtic excepcional», i afirma que la seua ortografia és «bàsicament fonètica i antitradicional», en què «s'hi produïa un equilibri entre les solucions ortogràfiques castellanes i les franceses» (Segarra, 1985, p. 123).

Tot i que sembla que en el canvi del segle XVIII al XIX no es produeixen grans innovacions a Catalunya en relació amb l'ús de la llengua i l'actitud dels catalans envers aquesta, la irrupció de Josep Pau Ballot[270] i la seua *Gramática y apología de la llengua cathalana* (1814)[271] s'ha considerat «punt de referència obligat per a tots els estudiosos, els quals no s'estaran de fer-hi retrets i esmenes» (Solà, 1995, p. 28),

266. Maria PAREDES (1990), *Antoni Febrer i Cardona, un humanista il·lustrat a Menorca (1761-1841)*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, *apud* GINEBRA (1996), p. 7, nota 3.

267. J. CARBONELL (1961), «Notes sobre els principis de la lectura menorquina de 1804», *Estudis Romànics*, vol. VIII, p. 195-214; J. CARBONELL (1964), «El període menorquí de la literatura catalana», a *El llibre de tothom* (dir. Joan Oliver i J. M. Garcia-Llort), Barcelona, Alcides, p. 159-163, *apud* GINEBRA (1996), p. 8, nota 4, i GINEBRA (1996), p. 7, nota 1, respectivament.

268. Antoni-Joan PONS (1992), «Antoni Febrer i Cardona i la llengua: aspectes generals», *Randa*, núm. 31, p. 21-33, *apud* GINEBRA (1996), p. 8, nota 3.

269. Aquest fet va inclinar Pons (1992) a pensar que es tractava d'una sola gramàtica que havia passat per diferents redaccions, però Ginebra (1996, p. 18) ho desmenteix.

270. Josep Pau BALLOT (1814), *Gramática y apología de la llengua cathalana*, ed. a cura de Mila Segarra, Barcelona, Alta Fulla (edició facsímil, 1987).

271. No és fàcil de saber amb exactitud la data d'aparició de la gramàtica de Ballot. En la introducció de l'edició consultada —SEGARRA (1987), «Pròleg», a *Gramática y apología de la llengua cathalana*, p. 5-62—, l'autora explica les diferents versions que han donat, d'una banda, Soldevila, Molas i Comas, els quals defensen l'any 1815; d'altra banda, explica que els contemporanis de Ballot (Petit i Aguilar, Torres Amat, Bofarull i Aguiló) donen la data de 1814, i, finalment, al·lega que Solà (1977) en troba un exemplar amb portada de 1813 (Segarra, 1987, p. 7-12). Tenint en compte, però, que Solà (1995, p. 28), finalment, la situa «entre 1813 i 1815», nosaltres ens hem decantat per posicionar-nos al costat dels contemporanis de Ballot i, per tant, anotem 1814.

i «la primera pedra de la Renaixença per la confiança en la llengua materna que l'autor hi manifestava» (Segarra, 1985, p. 131), ja que és la primera que no pretenia facilitar l'aprenentatge del castellà, sinó «exaltar la llengua cathalana y elevarla al mes alt grau de perfecció» (Ballot, 1814, p. VII).

L'autor, que afronta el repte d'escriure les regles d'una llengua que «fins ara no ha tingut gramatica impresa» (Ballot, 1814, p. XXVI), és conscient dels errors en què ha pogut incórrer i que podria haver evitat «si hagués pogut compóndrerla ab funament de altra» (Ballot, 1814, p. XXVII), però també de la necessitat d'estudiar «los principis de la llengua nativa, la que havem apres de nostras mares», ja que els escrits d'alguns autors «son inintelligibles, ridículs y plens de errors, per no saber manejar la llengua ab la llum que correspon» (Ballot, 1814, p. XXV). Així doncs, els objectius que mouen Ballot (1814, p. XV) són fonamentalment, d'una banda, dignificar la llengua catalana, «tan estimable com las demes de Europa» —sobretot davant els qui han pretès desacreditar-la, afirmant «que no es llengua, sino un modo particular de parlar incult y bárbaro»—, i, de l'altra, codificar-la perquè pervisqui a través del temps:

> Per cert ha arribat á tal grau y exces lo aborriment de alguns á nostra llengua, que fins han desitjat fer perdrer lo us y exêrcici de ella. Y com se sentian ya los perniciosos efectes de tan detestable máxîma, deteriorantse y perdentse de dia en dia mes y mes; me ha paregut del cas imprimir esta gramatica, no sols pera desmentir las impugnacions dels zoylos murmuradors, sino pera que sia al mateix temps un document ó escriptura authéntica, que assegure y perpetúe la sua exîstencia (Ballot, 1814, p. XXIV).

Solà (1995, p. 29) resumeix encertadament algunes característiques de la gramàtica de Ballot, el qual no admet l'article *el*, ni el perfet perifràstic, i la seua màxima preocupació són els problemes ortogràfics relacionats amb els pronoms àtons (elisions, combinacions i ús de l'apòstrof). Quant a l'ortografia, Segarra (1985, p. 137-140) afegeix que Ballot defensava les següents solucions tradicionals: *t* i *ch* finals, sense alternança amb *d* i *g*; *h* final després de *c*, perquè si els seus detractors la consideraven supèrflua, també podria considerar-se redundant la *h* de principi de mot; el dígraf *ix*, perquè l'havia trobat en els documents de la Generalitat fins a 1702 —argument d'autoritat, perfectament defensable—, i perquè la *i* s'hi percebia fent «mes dolsa y suau la sua pronunciació» —argument fonètic, absolutament reprobable—; el dígraf *-ig*; el dígraf *ny*; la *y*, no sols com a conjunció sinó com a vocal subjuntiva (*rey*); la *h* intervocàlica (*amohinar*), i la *ll* en els cultismes (*excellent*).

En definitiva, escriu la gramàtica basant-se en el model de llengua del segle XVII, que és quan ateny, segons ell, el punt més àlgid —«no volentme apartar del us constánt dels antichs, he recorregut, vist y exâminat ab atenció los documents

mes certs, com son: constitucions, decrets, ordinacions, capitols de corts y altres impresos del antich magistrat de Cathalunya desde 1500 fina á 1702, y he vist que lo us més constánt de escriurerlas, es com se nota en la present ortografía» (Ballot, 1814, p. 134)—, i, per tant, es distancia de la llengua parlada contemporània: «Se equivocan alguns, volent que las paraulas se escrigan com se pronuncian; perque comunment las paraulas de una llengua no se pronuncían be en totas parts» (Ballot, 1814, p. 133). A més, no és partidari d'adaptar els usos ortogràfics a les necessitats del català modern, perquè: «no som nosaltres, ni Enios, ni Catons, pera innovar res en la llengua» (Ballot, 1814, p. 138).

Com hem vist més amunt, en aquest mateix capítol, Petit i Aguilar critica durament la gramàtica de Ballot, i també ho fa Febrer (Ginebra, 1996, p. 25). Tanmateix, les seues idees gramaticals i ortogràfiques «ultra haver servit de models als precursors de la Renaixença es perpetuaren en les generacions futures a través del *Diccionari* de Labèrnia[272] i de les gramàtiques de Pau Estorch i Siqués (1857)[273] i Antoni de Bofarull (1864),[274] que en discreparen certament poc» (Segarra, 1985, p. 134).

4.1.2. *Les polèmiques ortogràfiques*

Amb la gramàtica de Ballot, «de caràcter més apologètic que científic» (Miracle, 1976, p. 29) s'enceta el segle XIX. Ginebra,[275] recollint els darrers estudis dels investigadors que consideren el concepte de *decadència* obsolet, es pregunta quin era el context social real al començament del segle XIX per valorar fins a quin punt cal mantenir la idea de fidelització o de lleialtat de les classes populars a la llengua, un dels mites que s'han anat repetint per defensar la no-desaparició total de la llengua catalana entre els segles XVI i XVIII, i la seua conclusió és que tant el context social oral com l'escrit del primer terç del segle XIX no eren bilingües ni a Catalunya ni als altres territoris de llengua catalana, per la qual cosa les classes populars «no tenien possibilitats reals de bilingüitzar-se» (Ginebra, 1999, p. 37).

272. *Diccionari de la llengua catalana ab la correspondencia castellana y llatina* (1839) de Pere Labèrnia i Esteller.

Tanmateix, segons Miracle (1976, p. 32), Labèrnia, que incorpora un compendi d'ortografia en les pàgines del diccionari, no esmenta Ballot —tot i que coneix la seua obra—, ni explica en quins punts segueix el gramàtic i en quins no, i aquest fet comporta que l'autor del diccionari fos «el primer a donar exemple d'indisciplina i cantonalisme».

273. Pablo ESTORCH I SIQUÉS (1857), *Gramática de la lengua catalana*, Barcelona, Imprenta de los Herederos de la Viuda Pla.

274. Antoni de BOFARULL (1864), *Estudios, sistema gramatical y crestomatía de la lengua catalana*, Barcelona, Librería de El Plus Ultra de Luis Tasso.

275. Jordi GINEBRA (1999), «La llengua catalana en el primer terç del segle XIX», a *Joan Ramis i Josep M. Quadrado: de la Il·lustració al Romanticisme*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 33-64.

L'autor, basant-se en les aportacions d'altres estudiosos, situa «la llengua catalana en el camí de la residualització» en el moment de la Constitució de Cadis de 1812, any que marca la creació oficial de la nació espanyola, a partir del qual es genera el canvi d'escenari sociolingüístic que desemboca en la situació de diglòssia catalana en la segona meitat del XIX. A partir d'aquest moment el català esdevé una llengua estrangera en el propi país i durant tot el segle XIX «Catalunya es veu compel·lida a realitzar l'esforç titànic —i dramàtic— de convertir una llengua estrangera en llengua nacional» (Ginebra, 1999, p. 54-58).

El segle XIX políticament i culturalment ha passat a la història com el període de recuperació de la llengua i literatura catalanes. Independentment de la relativitat del terme que designa aquesta època, Renaixença —si més no, en oposició al terme Decadència, també revisat—, és clar que, sobretot cap a la segona meitat del segle, es produeix una voluntat comuna de recuperació de la identitat nacional pròpia, a partir de l'exemple més evident: la llengua.[276] Els historiadors han assenyalat diversos factors que propiciaren aquest moviment: la influència cultural i ideològica del moviment romàntic amb la revalorització de la llengua, història i folklore propis;[277] la nova situació economicosocial, amb la consolidació de la burgesia,[278] i les transformacions polítiques que se'n deriven.

Concretant en les qüestions lingüístiques, la recuperació de la llengua per tal de fer-la vàlida per a l'ús literari comporta la recerca d'una codificació ortogràfica que clogui una etapa sense un model reconegut. Els intents de fixació se succeeixen al llarg de la segona meitat del segle XIX, sense que s'arribi ràpidament a un acord, i els investigadors posteriors han volgut buscar les causes que motiven aquesta manca d'unitat. Així, Miracle (1976, p. 33) assenyala que el problema

276. Per conèixer la posició ideologicolingüística, i fins i tot política, dels intel·lectuals de la Renaixença, es pot consultar: Manuel JORBA (1983), «Actituds davant de la llengua en relació amb la Renaixença», a *Actes del Sisè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Roma, 28 setembre - 2 octubre 1982)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 127-151. Jorba (1983, p. 127) assenyala que «la consideració pública i progressivament generalitzada de la llengua catalana com a llengua adequada a la cultura, és un dels signes visibles de l'inici del fenomen de la Renaixença i una condició imprescindible».

277. En paraules de Jorba, durant la Renaixença, «el factor aglutinant i decisiu és el romàntic, en tant que incideix en la identificació de la llengua com l'element diferencial més objectivable, en la seva funció de matèria primera de la poesia. Un estímul fonamental provenia de Herder [...]. Les aportacions de Herder i del romanticisme alemany en general afavorien les actituds afectives envers la pròpia llengua i, a la llarga, l'atribució de connotacions patriòtiques a la llengua catalana, que, com havia passat amb l'alemany en la societat culta alemanya, serà acceptada com un símbol diferenciador» (Jorba, 1983, p. 128-129).

278. Així, segons Neu-Altenheimer —«Per una nova lectura dels manuscrits dels JF», a *Actes del Sisè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Roma, 28 setembre - 2 octubre 1982)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 429-459—, «Pers i Ramona subratlla en la seva gramàtica catalano-castellana i en els seus treballs de lingüística històrica la relació entre el desenvolupament econòmic i la identitat nacional i lingüística» (Neu-Altenheimer, 1983, p. 437).

consisteix a «reconèixer el principi d'autoritat», ja que «Labèrnia no havia acceptat el mestratge de Ballot», ni «els seus seguidors tampoc no havien acceptat el mestratge de Labèrnia». Segons Miracle, el problema de la manca d'unificació ortogràfica es podria haver resolt un cop aprovada i reconeguda per la RABLB[279] la gramàtica d'Estorch i Siqués (1857), la qual comptava amb la signatura de Milà i Fontanals, una autoritat reconeguda en la matèria. Amb aquesta gramàtica i el diccionari de Labèrnia, els escriptors catalans ja haurien pogut resoldre tots els seus dubtes (Miracle, 1976, p. 35), però no es van prendre la molèstia de fer-ho, «a l'empara de la rutina amb què conservaven l'ortografia castellana que havien après a l'escola primària» (Miracle, 1976, p. 37-38).

Segarra (1985, p. 134-135), en el seu repàs de les solucions ortogràfiques proposades pels diferents estudiosos de la llengua, remarca que el Romanticisme, amb la seua simpatia per la vida medieval, va afavorir una tendència al conservadorisme lingüístic, que, amb el redescobriment dels clàssics i, en conseqüència, del llenguatge medieval, derivà en una tendència a l'arcaisme, que contrastava amb els intents ortogràfics anteriors que pretenien desconnectar l'ortografia moderna dels usos tradicionals, i que va donar lloc a les disputes aferrissades de la setena dècada del vuit-cents.

Solà (1995, p. 22-23) afegeix que el segle XIX es caracteritza per la manca de tradició gramatical, i, per tant, no se sap què és codificar una llengua, ni es té consciència d'aquesta mancança. Molts autors de manuals —«purs paral·lels dels manuals escolars corrents per al castellà»— no tenen la preparació lingüística adequada, i, conseqüentment, en els textos es detecten molts errors. A més, no se sap quina és la llengua que s'ha de codificar: hi ha partidaris de recuperar, d'una banda, la llengua escrita anterior al segle XVI (Aguiló); de l'altra, l'escrita de finals del XV i principis del XVI (Milà); també l'escrita dels segles XVII-XVIII (Ballot i Bofarull), i, finalment, la llengua viva parlada al XIX (Fabra). És una discussió que es va polaritzar entre els partidaris del «català que ara es parla» i els defensors del català acadèmic.

Quina era la base d'aquesta discussió? Quines eren les qüestions ortogràfiques que van dur els lingüistes i escriptors del XIX a polemitzar sobre possibles solucions que s'havien de donar per bastir un model de llengua que es volia apta per a la producció literària culta? La primera polèmica que es coneix sobre ortografia catalana es desfermà entre juliol i novembre de 1796 a les pàgines del *Diario de Barcelona* i la recullen tant Miracle (1976, p. 20-25) com Segarra (1985, p. 104-116).[280]

279. L'Acadèmia acordà que l'obra era digna de la seua recomanació en sessió de 27 de maig de 1857 (Miracle, 1976, p. 35).

280. Aquesta última reprodueix l'article de Díaz-Plaja «Una polèmica sobre el català a les darreries del segle XVIII», EUC, vol. XVIII (1933), p. 182-208.

Bàsicament, es va iniciar quan un tal Lluch Cap Cigrañ[281] va demanar orientació sobre la manera de grafiar algunes africades en posició final (*goig*, *mitx*) o intervocàlica (*ditxa*, *mitja*), i certes oclusives en posició final (*agut*, *tingud*), a més d'introduir en el pseudònim el tema de la discussió de les grafies *ñ* i *h* després de *c* en posició final de mot. Les respostes dels polemistes, de noms, si més no, curiosos (Mosén Henric Porug, El Niño D. J. S., Bernat Soca, Taboll, Mosén Botall i Anton Lo Blat),[282] argumentant a favor o en contra d'aquestes opcions, van preparar per a les polèmiques més àcides que sorgirien més de mig segle més tard, i es farien més cruentes després de la publicació de les *Normes* propugnades per l'Institut l'any 1913.

Després d'aquesta discussió al diari i davant la inoperància de les institucions, que, davant la necessitat de la codificació, van nomenar comissions per arribar a un acord de fixació ortogràfica que no van poder aconseguir (v. 4.1.1), les qüestions ortogràfiques que van ocupar el temps i l'energia dels homes de lletres de la Renaixença a partir de 1860 van ser, com afirma Segarra (1985, p. 172-218), la representació gràfica de la prepalatal fricativa sorda i dels sons compostos [ks] i [gz]; la representació de la prepalatal africada sorda a final de dicció; la forma gràfica dels infinitius rizotònics de la segona conjugació, i, la més important, la representació de la desinència dels substantius i adjectius femenins. Quant a les dos primeres qüestions, Ullastra i Febrer (v. 4.1.1), i fins i tot Lluch Cap Cigrañ (1796), per exemple, ja les havien tractat, mentre que les dos darreres sorgiren per primer cop durant el segle XIX.

A Segarra (1985, p. 172-173), a més, no li sembla correcte deslligar les polèmiques ortogràfiques de les diferents concepcions sobre la llengua literària, de manera que «no es pot separar del tot, per exemple, la qüestió de la *x* d'aquelles controvèrsies entorn del català acadèmic i del "català que ara es parla", ni molt menys la qüestió de la desinència del plural femení d'aquelles conteses entre "arcaistes" i "usistes", en les quals es debatia també la unitat del català acadèmic».

Reprenent el tema de les polèmiques ortogràfiques, en aquest treball només tractarem de dos temes —i encara de manera breu— per considerar-los els més il·lustratius:[283] la *x* i les desinències del femení plural. Quant a la polèmica sobre la *x*, els partidaris del criteri fonètic reservaven la grafia *x* per a la repre-

281. Miracle (1976, p. 20) qualifica el pseudònim de «de mal gust i populatxer».

282. Aquests tres darrers pseudònims són anagrames de Ballot, segons Miracle (1976, p. 24) i Segarra, la qual segueix Comas (1985, p. 109 i 112), i almenys el primer dels altres representa el probable pseudònim de Petit i Aguilar per la coincidència dels seus principis ortogràfics i les solucions defensades per Mosén Porug (Segarra, 1985, p. 113), si no és que els diversos interlocutors es coneixen entre ells i es tracti, per tant, «d'una mena d'amable facècia de contertulians» (Miracle, 1976, p. 22).

283. Per ampliar el tema d'aquestes polèmiques, es pot recórrer a Segarra (1985, p. 172-218).

sentació del fonema prepalatal fricatiu sord i descomponien en dos signes els sons compostos: *cs* i *cz* —amb la variant que consistia a usar el dígraf *ix* únicament a final de dicció i *x* entre vocals.[284] En canvi, els defensors del criteri tradicional proposaven *x* per als sons complexos [ks] i [gz], i mantenien *ix*, generalitzat en català modern, entre vocals i a final de dicció, per al so prepalatal fricatiu sord[285] (Segarra, 1985, p. 174-177).

Pel que fa a la desinència de plural de substantius i adjectius femenins, la batalla entre els partidaris de la forma clàssica *-es* i els defensors de la desinència moderna *-as* va ser una de les més virulentes que es van produir durant el segle XIX. Els primers creien que la terminació *-es* «contribueix á dar carácter a la llengua separantla de les terminacions castellanes; uneix l'ortographía moderna ab la dels antichs, y serveix maravellosament á la pronunciació que del catalá tenen en tot lo regne de València»;[286] mentre que els segons opinaven que el femení plural en *-as* era «mes lógich, mes etimológich, mes agermanat ab los plurals femenins de totas las llenguas que mes de prop rodejan á la pátria catalana»[287] Aquest debat, però, anava més enllà de dos maneres diferents de representació gràfica: es tractava de dos tendències ortogràfiques diferents que reflectien dos concepcions oposades sobre la llengua literària:

> [...] la dels que pretenien, amb l'estudi dels textos de la millor època de la literatura catalana (segles XIII-XIV-XV), retornar a la llengua literària la seua genuïnitat perduda, per la qual cosa intentaven de ressuscitar grafies que havien caigut en desús en català modern (*ç* en alternança amb *c*, *s* i *ss*; *x* intervocàlica i *ix* final; infinitius plans de la segona conjugació sense *r* antietimològica), i la d'aquells que, considerant que la llengua catalana havia assolit la seva màxima perfecció a partir del segle XVII, s'acontentaven amb el manteniment de l'ortografia de tradició moderna (ús exclusiu de *s-ss-c*, del dígraf *ix* tant entre vocals com a final de dicció i d'infinitius plans amb epèntesi antietimològica de *-r*) (Segarra, 1985, p. 181).

El principal impulsor de les desinències en *-es* fou Marià Aguiló, que en va començar a fer difusió al discurs de gràcies dels Jocs Florals de 1862, dels quals aquell any era mantenidor. Més tard, l'any 1867, Aguiló, segons Segarra (1985, p. 188-189) acaba de perfilar el seu sistema ortogràfic amb la introducció d'algunes innovacions que s'evidencien en el seu discurs presidencial dels Jocs Florals: la

284. Era defensor d'aquest sistema Aguiló i, més tard, Alcover. Par també segueix aquesta variant (v. 4.2.5.2.2).

285. Eren partidaris d'aquesta solució Ballot, Labèrnia, Estorch, Milà, Bofarull i Blanch.

286. Josep Taronjí (1872), «La llengua catalana. Basses d'ortographía-necessitats», *Revista Balear*, I, núm. 17, p. 261-265, *apud* Segarra (1985), p. 180-181.

287. Fragment de «La desinència del plural femení» (1874), *La Renaixensa*, any IV, vol. I, núm. 1, p. 3-5, reproduït en edició facsímil a Bofarull (1987), p. 256-261.

substitució de les desinències àtones *-as*, *-an* dels verbs de la primera conjugació per les desinències clàssiques *-es*, *-en*; l'ús de *ç* davant qualsevol vocal, com en català antic, i l'ús més sistemàtic de la doble accentuació a la manera francesa (*debilitarèu / respondré*). A banda, des de 1862 l'erudit mallorquí escrivia *x* entre vocals i *ix* en posició final per representar /ʃ/. No obstant això, els encarregats de difondre les idees d'Aguiló foren els seus deixebles —entre els quals destaca Josep Taronjí—,[288] ja que no va publicar escrits sobre el sistema ortogràfic que propugnava, perquè era «poc amant de les acadèmies i refractari a la confecció de tractats gramaticals i ortogràfics quan encara no es tenia un bon coneixement de la llengua» (Segarra, 1985, p. 189).

A l'altra banda del conflicte, el principal defensor de les desinències en *-as* és Antoni de Bofarull, capdavanter del model de llengua anomenat per Segarra «català acadèmic de tradició moderna», en contraposició al «català acadèmic de tradició antiga», defensat per Forteza, Aguiló i Taronjí, les característiques del qual acabem de remarcar breument.[289] El català acadèmic de tradició moderna, tot i que va ser «profusament definit per Bofarull», va ser «millor caracteritzat» per Balari i Jovany en el *Discurs presidencial als Jochs Florals de Barcelona de l'any 1894* (Segarra, 1985, p. 218-219), i presenta, a més de les desinències dels plurals femenins en *-as*, les característiques ortogràfiques següents: en els verbs, desinències *-as*, *-an* per a la segona persona del singular i la tercera del plural del present d'indicatiu, desinències *-as*, *-am*, *-au*, *-an* de l'imperfet d'indicatiu i del condicional de les tres conjugacions, i infinitius en *-rer* (*móurer*); abandonament de la grafia *ç*; ús del dígraf *ix* tant entre vocals com a final de mot per representar la prepalatal fricativa sorda, i ús d'un accent, l'agut, per marcar la tonicitat d'una síl·laba, i de dos, el greu i l'agut, per distingir la vocal oberta de la tancada en els homògrafs (Segarra, 1985, p. 220-221).

Quant a altres característiques gramaticals, el model de català difòs per Bofarull alternava la moderna desinència *-o* de la primera persona del present d'indicatiu dels verbs de les tres conjugacions, excepte els incoatius (*parlo*, *llegesch*), amb desinències antigues, com, per exemple, *-am*, *-au* del present d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació; emprava les formes plenes de l'article masculí i dels pronoms àtons (*lo*, *me*), el perfet simple, la preposició composta *pera* i el possessiu *llur* per a més d'un posseïdor[290] (Segarra, 1985, p. 221-222).

288. Josep Taronjí i Cortès (Palma de Mallorca, 1847-1890). Eclesiàstic i escriptor, se significà sobretot —seguint la línia iniciada per Marià Aguiló— en la defensa abrandada de la unitat de la llengua catalana, per a la qual publicà interessants articles a *Revista Balear* i *Museo Balear*. Col·laborà en *La Renaixença* i *Calendari Català*, i participà en els Jocs Florals.

289. Tots dos models són artificiosos i, per tant, estan allunyats del «català que ara es parla» l'altra proposta del segle XIX.

290. Aquestes formes les empra també Par (v. 4.2.5.3.4, 4.2.5.3.6, 4.2.5.3.10, 4.2.5.3.11 i 4.2.5.3.13).

Ultra la divergència en l'opció per la desinència dels femenins plurals —i les altres grafies que acabem d'assenyalar—, Aguiló i els seus deixebles eren partidaris de tindre en compte —per a la reconstrucció literària—, a més de la llengua clàssica, els parlars més genuïns, és a dir els rurals, que «havien conservat la puresa i l'autèntica sava que permetrien, a llur albir, de reformar una llengua literària malmesa per segles i segles d'abandó», i també creien en la necessitat que la llengua literària fos unitària i vàlida per a totes les terres de llengua catalana, a partir de la confluència dels elements més genuïns dels diversos parlars (Segarra, 1985, p. 182).

En canvi, Bofarull i els seus partidaris pensaven que el fet de recórrer a les variants locals abocava la llengua al vulgarisme, i plantejaven també que la llengua literària havia de ser unitària, però no com a resultat de les aportacions dels diferents dialectes, sinó com la continuació de la llengua emprada des del segle XVII fins a la que fan servir els primers homes de la Renaixença.[291] Així, d'una banda, com es pot veure en aquest fragment, refuta els principis a partir del quals Aguiló proposa la reconstrucció literària:[292]

> Dícen los influyentes, y de sus palabras hemos sido testigos más de una vez: 1.º Que la lengua se ha vulgarizado, y así conviene devolverle la fraseología antigua que se encuentra en códices y documentos, lo que da lugar á la profusión del arcaismo como sistema. 2.º Que la lengua es pobre, y así es preciso traerle la riqueza local, lo que abre el camino al vulgarismo. El tercer resultado es hijo del exclusivismo con que ha procedido la influencia al poner en práctica el segundo principio, pues la riqueza local ha sido solo la introduccion del mallorquinismo.[293]

Quant a la suposada pobresa de la llengua, Bofarull lamenta que s'hagi d'anar a cercar la riquesa en els parlars locals, i, per consegüent, afirma, irònicament, que els seguidors de les tesis d'Aguiló, anomenats «arcaistes»,

> [...] inventan que el mejor recurso para reunir los girones esparcidos en diversas comarcas, es viajar por estas, á fuerza de vigilias y sacrificios pecuniarios, apuntar todo lo que suena como desconocido al oido del explorador en las di-

291. En paraules de Ginebra —«Estudi preliminar», a Antoni de BOFARULL (1987), *Escrits lingüístics*, Barcelona, Alta Fulla, p. 20-21—, Bofarull «defensa enèrgicament que la llengua catalana, malgrat els problemes que patí en la Decadència, es perfeccionà en aquesta època, com ho van fer les altres llengües romàniques», ja que «el Renaixement havia estat, a Occident, l'època assenyalada perquè les llengües es perfeccionessin i es regularitzessin».

292. Miracle (1976, p. 94) i Segarra (1985, p. 171, p. 405, nota 179) plantegen en diverses ocasions que la discussió entre Aguiló i Bofarull era deguda al fet que el primer volia que s'adoptés per a l'Acadèmia la gramàtica de Forteza, mentre que el segon pretenia que s'aprovés la seua.

293. Fragment de «Los influyentes» (1867), *El Principado. Escollos de la lengua catalana* (18 desembre), p. 8253-8256, reproduït, en edició tipogràfica a BOFARULL (1987), p. 233-238, especialment p. 237.

> versas é infinitas localidades de los territorios antiguamente confederados, y aportar aquel conjunto á la lengua que se está restaurando.[294]

Pel que fa a la introducció de mallorquinismes que fan «los influyentes», reproduïm el que diu Bofarull sobre la manera com els partidaris d'Aguiló han desvirtuat l'article, quan el posa com a exemple de la riquesa local importada «nó riqueza hija del estudio y de la comparacion, sino adquirida naturalmente y trasladada como la pudiera trasladar la persona más iliterata, encontrareis el mallorquinismo, el lenguaje actual hablado de Mallorca, servido como rico presente de antigüedad y perfección». L'erudit reusenc es pregunta sobre la forma de l'article: «¿Quién [...] ha prodigado mas, en vez del artículo "lo", siempre conservado en la lengua catalana, el ya desterrado "el" que suple al "es" mallorquin, según es de ver en la gramática del señor Amengual?[295]».[296]

I d'altra banda, Bofarull justifica els castellanismes que s'han introduït en la llengua catalana en el fet que aquesta llengua, apartada de l'ús oficial i de l'ensenyament públic, ha adquirit «voces de otras lenguas y principalmente de la general de la nación, que sirve en Cataluña, como region de España, para todos los usos de la vida pública; pero las voces adquiridas existen solo en el lenguaje vulgar y familiar, siendo fácil á la persona medianamente instruida, que tenga amor al catalan y en él quiera escribir, eliminarlas del lenguaje literario que es objeto de la actual restauracion».[297]

Enmig de la baralla entre els partidaris dels plurals femenins en *-es* i els seus detractors, defensors dels plurals en *-as*, apareix l'article «Quatre mots sobre ortografia catalana» (1874) de Manuel Milà i Fontanals, com a resposta a les insistents peticions que se li havien fet de feia temps perquè es pronunciés sobre el

294. Fragment d'«El vulgarismo y el mallorquinismo» (1867), *El Principado. Escollos de la Lengua Catalana* (31 desembre), p. 8525-8529, reproduït, en edició tipogràfica a Bofarull (1987), p. 244-253, especialment p. 248.

295. Joan Josep Amengual i Reus (Manacor (Mallorca), 1796 - Binissalem (Mallorca), 1876). Escriptor i filòleg que escriví la *Gramática de la lengua mallorquina* (primera edició 1835; segona edició, ampliada, 1872), i el *Nuevo diccionario mallorquín-castellano-latín* (1858-1878), totes dos obres amb una llengua rica i dialectalitzant.

Solà (1995, p. 26), d'una banda, defineix la gramàtica d'Amengual com una «gramàtica del seu dialecte per a ús personal» per la tendència a reflectir fidelment la llengua parlada, la qual cosa és útil per als investigadors actuals perquè proporciona informació fidedigna de la llengua viva de l'època, i, de l'altra banda, destaca el «domini inhabitual de la terminologia i una habilitat notable en la descripció gramatical» de l'autor.

296. Fragment d'«El vulgarismo y el mallorquinismo» (1867), *El Principado. Escollos de la Lengua Catalana* (31 desembre), p. 8525-8529, reproduït, en edició tipogràfica a Bofarull (1987), p. 244-253, especialment p. 251.

297. Fragment d'«El arcaismo» (1867), *El Principado. Escollos de la Lengua Catalana* (22 desembre), p. 8357-8360, reproduït, en edició tipogràfica a Bofarull (1987), p. 238-244, especialment p. 239.

tema ortogràfic. Aquest article, però, començava amb paraules poc esperançadores quant al contingut —«ara de bona gana o de mala gana l'havem d'escriure»—, perquè palesaven, segons el parer de Miracle (1976, p. 80-81), manca d'entusiasme i manca d'interès, i acabava «amb la consagració de la diversitat» que no podia satisfer, realment, ningú. Segons Segarra (1985, p. 195-196), Milà se serví del català acadèmic de tradició moderna per a les seues primeres obres, mentre que des de 1867 adoptà algunes de les solucions ortogràfiques d'Aguiló, i assenyala que la modificació en la desinència dels femenins plurals és deguda a l'estudi tant dels autors clàssics com de les variants diatòpiques del català.

A pesar que Milà es decidí per la desinència *-es*, argumentava amb criteris objectius a favor de les dos propostes, arguments que recull Segarra (1985, p. 211). La desinència *-es*, en paraules de l'erudit, era «la del temps en que la nostra llengua tenia plena vida pública y privada, en que s'escrigueren nostres obres mes famoses y de major interés pera la historia general y literaria; y ademés correspont á una gran part del territori de la mateixa llengua, ahont cabalment se pronuncian ab mes puresa les vocals, es á dir, á tot lo regne de Valencia y á la que's diu provincia de Lleyda y un bon tros de la de Tarragona», mentre que la desinència *-as*, també segons Milà, és «ja la tradicional y per tots admesa, aquella en que los de Catalunya y de les illes haviam apres á estimarla com á llengua escrita vivent, los natius de les quals han de fer un esfors per pendre l'altre».

A banda, però, del plural femení en *-es* i del rebuig de la *-r* antietimològica en els infinitius, Milà no coincidia en res amb Aguiló. L'erudit vilafranquí emprava el dígraf *ix* tant entre vocals com a final de dicció, un únic accent, l'agut, i *ig* per representar la prepalatal africada sorda a final de mot, excepte *tx* darrere *i*, i no feia servir *ç* (Segarra, 1985, p. 197-198). Ni tampoc els dos investigadors coincidien en la concepció de la llengua literària: Aguiló buscava l'equilibri entre la llengua antiga i el llenguatge rural, i Milà volia un model, resultat «de triar lo mes nou de lo antich y lo mes antich de lo nou» (Milà, [1874] 1890, p. 565, *apud* Segarra, 1985, p. 197).

Hi havia també una tercera concepció sobre la llengua literària: la dels defensors del «català que ara es parla»,[298] que pretenien codificar la llengua parlada pel poble, intentant justificar l'ús d'un llenguatge popular enfront del llenguatge arcaic i inoperant del corrent culte, i una de les raons que adduïen és que no volien allunyar-se de la gent senzilla que s'havia mantingut fidel a la llengua catalana, a diferència dels sectors més cultes, que s'havien castellanitzat. El teatre de Frederic

298. Per a una visió de conjunt de les opinions d'escriptors i gramàtics vuitcentistes, v. SOLÀ (1980*b*). Solà intenta caracteritzar el català «que ara es parla» i el català «acadèmic» a partir d'un recull de textos de diferents autors del XIX, i demostra que «no era un fenomen tan unívoc (tan poc ambigu o equívoc) com suposem».

Soler, *Serafí Pitarra*, és el màxim exponent d'aquest model lingüístic, i l'any 1864 pot considerar-se la data que assenyala l'inici de les discussions entre els partidaris d'aquesta concepció i els defensors del vessant acadèmic, que es concentraven al voltant dels Jocs Florals. És difícil, però, caracteritzar aquest model, perquè hi havia tantes modalitats com parles diferenciades,[299] i així ho manifesta Bofarull, clamant per la unitat de la llengua, i mostrant-se contrari a reflectir, en la llengua literària, les diferents variants,

> [...] conseqüencia del descuyt obligat per la imposició de una altre llengua oficial, descuyt á que no hauria arribat si hagués continuat vivint oficialment la llengua catalana, mes ni 'ls descuyts ni 'ls vulgarismes podrán transformar may la essencia y 'l carácter de ella, ni podrán esborrar los monuments de sa vida anterior, ni podrán impedir que literariament se torne á mostrar unida y homogénea en nostres temps, á menys que, per ignorancia de atrevits ó per exclussivismes mal entesos, se pretenga escríurer tal com vulgarment se parla y de la manera que 's parla en la casa de cada hú, lo que llavors no tindria més objecte que fomentar galimatias, sens tenir los escrits més carácter que de capritxoxos esbravaments, y ab tal sistema bè podria dirse, sí, que la antiga llengua catalana s' ha dividit nó ja en tres, sino en infinitas, en Ampurdanesa, Barcelonina, Urgellesa, Mallorquina, Menorquina, Ibissenca, Valenciana y Alicantina.[300]

Tanmateix, alguns escriptors i gramàtics barcelonins proposaven que el llenguatge de la capital s'havia de convertir en el model per a tot Catalunya, perquè la llengua catalana, en paraules de Pahissa —un d'aquests «reformadors ultrarevolucionaris»,[301] segons definició de Miracle (1976, p. 77)—, «es llengua viva, y per lo matex està subjectè á tots los cambis que li imprimesca la culta Barcelona, com á centro radical de la llengua. No admeteré jamay que Barcelona no parla bé l' ca-

299. No obstant això, es pot destacar que «van voler establir una ortografia que fos més fonètica que no era l'acadèmica» (Segarra, 1985, p. 248), tot i que els coneixements fonètics dels partidaris d'aquesta modalitat eren deficients en la majoria dels casos.

300. Fragment de «La unitat de la llengua catalana en Catalunya, Mallorca y Valencia» (1878), *La Renaixensa*, any VIII, vol. I, núm. 6 (31 març), p. 233-240, reproduït a BOFARULL (1987), p. 327-334, especialment p. 333.

301. Miracle trancriu uns fragments en què Salvador Genís i Bech —mestre, escriptor i col·laborador a *La Renaixensa*, *La Vanguardia* i *La Veu de Catalunya*— dóna entusiàsticament la benvinguda a un nou gramàtic, Llorenç Pahissa i Ribas, que anuncia el seu *Compendi de gramàtica catalana acomodada al llenguatge del dia* (1873), i que potser «remourà i aclarirà los mil punts gramaticals que ésser remoguts i aclarits reclamen!» (Genís, *La Renaixensa*, 1873, p. 181). Tanmateix, Genís, un cop coneguda l'esmentada gramàtica, retira el seu suport a l'autor, perquè el model de Pahissa, basat en el «català que ara es parla», és ple de sinalefes i amb «delit de tallar i cosir a la seva manera», en paraules de Miracle (1976, p. 77). Genís deixa caure sentències com «ens apar descobrir en l'autor una marcadíssima tendència a *castellanitzar* la nostra llengua», o «acceptaríem de bona gana en esta matèria lo filosòfic i lo simplificador, mes de cap manera lo extravagant i lo que augmenti l'enredo» (Genís, *La Renaixensa*, 1873, p. 240).

talá, no parlant com aquet ó aquell pobble de son domini, pèrqué si aquestos no s'han posat á la altura d'aquella, ha sigut per haberlos faltat lo tracté y educació per lograrho» (Pahissa, 1873, p. 5, *apud* Segarra, 1985, p. 225).

En definitiva, doncs, ens trobem davant una etapa d'apassionament ortogràfic, caracteritzada per les disputes entre gramàtics, que Miracle qualifica de «la més densa i la més absurda que es deu enregistrar en la història de qualsevol llengua»,[302] però que justifica en «l'amor a la llengua del bressol» (Miracle, 1989, p. 122) que inspirava els defensors i detractors d'un o altre sistema. Segons Miracle (1989, p. 145), la figura que «hauria pogut fer innecessari Pompeu Fabra» era Milà[303] i en el capítol que li dedica intenta justificar la seua «actitud inhibicionista» en un tema de tanta controvèrsia, malgrat l'autoritat en temes lingüístics que tots li reconeixien. En primer lloc, al·lega el seu caràcter indolent, que el va moure a participar en la polèmica dels plurals femenins, escrivint l'article «Quatre mots...», a contracor i pressionat pels uns i els altres (Miracle, 1989, p. 146-147). Però, en segon lloc, Miracle atribueix aquesta suposada apatia de Milà al fracàs de la primera temptativa seriosa i responsable de resoldre el problema de l'anarquia ortogràfica: l'intent del Consistori dels Jocs Florals de codificar la llengua i els dos projectes que se'n deriven (v. 4.1.3.1), la qual cosa implica, segons el parer de l'autor, que Milà s'exclogués voluntàriament de «les picabaralles ortogràfiques» (Miracle, 1989, p. 148) i que «el seu amor propi havia de sofrir terriblement pel vot de desconfiança que envers el seu comès representava la presentació d'un projecte en competència» (Miracle, 1989, p. 151).

I el responsable de tot aquest enrenou, segons el parer de Miracle (1989, p. 152), va ser Bofarull, perquè mirava els Jocs Florals «i tot el que amb els Jocs es relacionava com una cosa pròpia, personal, seva, i no admetia contraopinants», i tot i que entre Bofarull i Milà no hi havia diferències irreconciliables, l'actitud del primer, que va presentar «per compte propi i amb un acte de total indisciplina» un projecte d'ortografia que havia estat encarregat al segon,[304] és totalment reprovable, perquè «va engegar a rodar la unitat en un temps en què era tan necessària» (Miracle, 1989, p. 160-161).

A banda, la poca confiança que Milà tenia en el català com a llengua culta és una altra de les causes que poden justificar aquesta manca d'interès de l'erudit vilafranquí a resoldre les polèmiques ortogràfiques, o així ho interpretem nosaltres a partir dels comentaris de Par en *Shakespeare en la literatura española*, on, referint-se al discurs inaugural de Milà com a president en la primera festa de restauració

302. Josep Miracle (1989), *Seguint la petja de Pompeu Fabra*, Barcelona, El Llamp, p. 121.

303. Aquest és, aproximadament, el títol d'un dels capítols del llibre de Miracle (1989). De fet, el títol exacte és «De com Milà i Fontanals hauria pogut fer innecessari Pompeu Fabra».

304. A propòsit de la diferència d'opinions entre Segarra i Miracle sobre l'autoria del segon d'aquests projectes, v. 4.1.3.1.

de la Gaia Ciència (1859), assenyala que l'erudit «dió muestras de un sentimiento que, como encarnado en varón tan ecuánime y clarividente, debe retenerse como memorable». Par repeteix les paraules de Milà que fan al·lusió a aquest sentiment: «Con un entusiasmo mezclado con un poco de tristeza damos una fiesta a aquella lengua, le dedicamos un recuerdo filial, cuando menos le guardamos un refugio»,[305] i n'extreu conclusions:

> ¿Por qué con un poco de tristeza? El sentido del contexto es evidente: por el estado de abyección del catalán; pero es palmario que tal sentimiento presuponía también falta de esperanza en su rehabilitación. Así era, en efecto; tanto Piferrer como Milà y sus más conspicuos compañeros, exceptuando a Rubió, no creían en la posibilidad de restaurar el cultivo literario en la lengua materna. Milà alcanzó a ver en toda su pujanza el moderno renacimiento que produjo poetas, como Verdaguer, con los que nunca aquél soñara..., y a pesar de ello, no modificó su criterio de que los trabajos científicos debían escribirse en el idioma oficial[306] (Par, 1935*a*, vol. I, p. 326-327).

Així doncs, afegim a l'opinió de Miracle, que retreu a Milà el seu caràcter i el fet que se sentís menystingut per Bofarull, la desconfiança de Milà envers la pròpia llengua, com a factors que van impedir que es consagrés com el gramàtic que hauria pogut aconseguir la unificació ortogràfica, ja que, amb els seus *Estudios de lengua catalana* (1875), va demostrar la seua competència gramatical i hauria pogut fer escola. És per aquest motiu que Miracle afirma que «si Milà i Fontanals s'hagués dedicat més aviat als estudis de llengua en el sentit que ho feia de vell, tal vegada s'hauria fet innecessària l'obra providencial de Pompeu Fabra» (Miracle, 1989, p. 153).

4.1.3. *Cap a la unitat ortogràfica*

Com acabem de veure, durant els primers anys de la Renaixença cada escriptor pugna per un sistema diferent, i la multiplicitat de grafies del conjunt d'obres editades palesa la necessitat de la unificació del codi ortogràfic.[307] En aquest con-

305. Manuel Milà i Fontanals (1893), *Obras completas: v*, Barcelona, Imprenta Barcelonesa, p. 144.

306. Segarra (1985, p. 149) matisa aquesta afirmació i assenyala que Milà, tot i que anteriorment havia escrit l'article «Cultivo de la literatura provincial» (*Diario de Barcelona* (24 gener 1854)), en què s'apreciava la seua desconfiança cap a les possibilitats de la llengua materna, va reconèixer anys després («Discurs del President» dels Jocs Florals de 1883) que va ser ell mateix qui va propiciar el monolingüisme dels Jocs, de la qual cosa no es penedia en absolut. Aquest comentari contrasta amb la idea expressada per Par que Milà «no modificó su criterio», que dóna entenent que la posició de Milà era inamovible.

307. Per conèixer més detalladament i profunda la situació del català a començaments de segle, es pot consultar, a més dels estudis esmentats anteriorment —Miracle (1976), Segarra (1985) i Solà

text, ja en la segona meitat del segle XIX, les institucions —el Consistori dels Jocs Florals, la RABLB i, fins i tot, la corporació creada especialment per resoldre el desgavell en matèria ortogràfica, l'Acadèmia Catalana— fracassen en el seu intent de promoure la fixació de l'ortografia pels motius que tot seguit exposem (i que hem començat a albirar en l'apartat anterior).[308] No serà fins al 1913, quan se sancionin les definitives *Normes* de l'IEC, que s'arribarà a la codificació, però llavors començarà una nova batalla entre els seguidors d'aquestes regles i els seus detractors, els anomenats «antinormistes».

4.1.3.1. Els Jocs Florals

Els Jocs Florals van ser la institució que tingué un paper més decisiu en la recuperació de l'ús literari normal de la llengua catalana en el segle XIX, ja que una proposició del primer Consistori advocà per l'exclusivitat del monolingüisme en català.[309] El 1861 la intenció de reunir en una publicació anual les obres premiades i els discursos llegits en cada convocatòria dels Jocs, «restaurats a únic i exclusiu profit de la llengua catalana» (Miracle, 1976, p. 36), mostrà la necessitat de fixació de l'ortografia que s'havia d'usar en aquest anuari, però la no-compareixença d'alguns membres d'una primera comissió motivà que aquest tímid assaig es posposés.

Un any més tard, membres del Consistori[310] i escriptors i erudits convidats a participar en una nova comissió que havia d'unificar l'ortografia, sota la presidència de Manuel Milà i Fontanals,[311] elaboraren, segons Segarra (1985, p. 152), dos redaccions diferents d'un mateix projecte,[312] per la qual cosa «s'acordà que

(1980*b*)— els articles: Josep MIRACLE (1963), «La reacció contra les Normes de l'Institut», *Serra d'Or*, núm. 12 (desembre): *Pompeu Fabra, en el cinquantenari de les Normes ortogràfiques*, p. 48-51; Mila SEGARRA (1988), «L'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i l'ortografia catalana», a *Studia in Honorem professor Martí de Riquer*, Barcelona, Quaderns Crema, p. 151-175.

308. Resumim en aquest capítol les aportacions de Miracle (1976) i Segarra (1985), els quals expliquen detalladament —de manera anecdòtica (com assenyala el títol), el primer, i amb caràcter més científic, la segona— les vicissituds per què van passar els membres de les diferents institucions en el procés d'elaboració d'un sistema ortogràfic uniforme.

309. Segons Neu-Altenheimer (1995, p. 88-89), els Jocs Florals no solament promocionaren la llengua catalana com a llengua literària, sinó que també funcionaren com a plataforma política, ja que «es feien els discursos exclusivament en català sobre temes de la posició de Catalunya dins l'estat espanyol». En definitiva, doncs, «els JF van representar la primera institució pública on es va manifestar la consciència nacional catalana tal com la llengua».

310. Participaren en la Comissió com a delegats del Consistori, i a petició dels experts convidats: Marià Aguiló, Miquel Antoni Martí i Josep Llausàs, en qualitat de vocals.

311. A més dels representants del Consistori i de Milà i Fontanals, els altres membres de la Comissió eren Joaquim Rubió i Ors, Salvador Estrada i Pau Estorch i Siqués, vocals, i Antoni de Bofarull, secretari. Aviat hi hagué dos baixes: la d'Estorch i Siqués i la de Salvador Estrada, per defunció.

312. Miracle (1976, p. 51), en canvi, afirma que es tractava de dos projectes diferents (el de Milà, ponent de la Comissió de l'Ortografia i autor del projecte oficial, i el particular de Bofarull), i que la di-

per ara se guardassen les dos redaccions, deixant per més endavant lo escollir la de les dos que deuria publicar-se», segons recull Miracle (1976, p. 51) de l'acta del 15 d'abril de 1862.

La responsabilitat de dur a terme la tria fou del Consistori del 1863, el qual «s'havia de sentir moralment obligat a recollir l'herència del Consistori anterior» i «s'havia de considerar investit de plens poders per a decidir quin dels dos projectes calia publicar». No obstant això, raons de delicadesa, de respecte i de prudència envers els autors dels dos projectes promogueren que el Consistori volgués «situar-se en un punt equidistant o aproximadament equidistant, de manera que Milà i Fontanals no se sentís ni vexat ni compromès i Antoni de Bofarull no es pogués considerar en l'obligació de manifestar-se» (Miracle, 1976, p. 57-58). La solució fou encarregar a Terenci Thos i Codina[313] la refosa de les dos versions en una de sola, que aparegué amb el nom d'*Ensaig de ortografia catalana*,[314] i representà «la primera codificació ortogràfica compilada de cara a la unitat» (Miracle, 1976, p. 59).

Tanmateix, aquest intent de fixació de l'ortografia fracassà tan bon punt les regles ortogràfiques del Consistori van arribar a les mans dels escriptors als quals anaven dirigides, ja que, segons el parer de Miracle (1976, p. 63-67), ni la paraula que inicia el títol —*ensaig*—, ni la introducció —que especifica les bases prèvies de la discussió—, ni el tercer paràgraf de l'advertiment que dóna entrada al document —que deixa entreveure que els mateixos membres de la Comissió no estaven d'acord amb l'ortografia del Consistori—, semblen un bon punt de partida per aconseguir un sistema que finalment pogués ser acceptat per tothom.

---

vergència es trobava en el fons i no en la forma, la qual cosa provocà una escissió de conseqüències nefastes per a la ràpida promulgació d'unes normes ortogràfiques.

Tanmateix, Segarra creu que allò que impedí que el projecte comú de la Comissió prosperés fou la diferent concepció de la llengua literària que tenien Antoni de Bofarull i Marià Aguiló (Segarra, 1985, p. 154), ja que suposa que el projecte, a pesar d'haver estat redactat per Milà, «devia recollir les idees d'altres membres, especialment de Bofarull, que n'era el secretari» (Segarra, 1985, p. 155), i afirma «rotundament» que «el Projecte no recollia cap de les idees d'Aguiló» (Segarra, 1985, p. 158). Així, Aguiló era el representant d'una escola que pretenia «amb els textos de la millor època de la literatura catalana (segles XIII-XIV-XV), retornar a la llengua literària la seva genuïnitat perduda», i Bofarull, en canvi, encapçalava el grup d'aquells qui consideraven «que la llengua catalana havia assolit la seva màxima perfecció a partir del segle XVII» (Segarra, 1985, p. 181).

Ginebra (1987, p. 13) és de la mateixa opinió que Segarra i considera «amb poc fonament» l'explicació que atribueix a «la intemperància» de Bofarull la tramesa dels dos projectes.

313. Terenci Thos i Codina (Mataró, Maresme, 1841-1903). Escriptor i doctor en dret. Participà des de molt aviat en els Jocs Florals de Barcelona: en fou mantenidor el 1863 i nomenat mestre en gai saber el 1887. La majoria de les seues poesies resten disperses en diverses publicacions, i només algunes foren recollides a «Lectura Popular», col·lecció literària dirigida per Francesc Matheu.

314. Segons Miracle —que recull l'afirmació de Roig i Roqué—, l'*Ensaig* «en bona part és simple traducció o ampliació del projecte Milà», i el projecte Bofarull el presentà l'autor «més o menys ampliat, en la secció "Ortografia" dels seus *Estudios, sistema gramatical y crestomatía de la lengua catalana* que publicà el 1864» (Miracle, 1976, p. 59-60).

El projecte, doncs, s'ensorra, i immediatament se'n deriven dos conseqüències: d'una banda, Miracle (1976, p. 67-68) justifica en aquest fracàs l'actitud de Milà i Fontanals, que, en el futur, s'abstè d'intervenir en els problemes ortogràfics de la llengua —excepte el breu article «Quatre mots sobre ortografia catalana», publicat el 1874— a causa de la decepció que sent per una iniciativa fallida de la qual se sent responsable (v. 4.1.1), i, d'altra banda, l'*Ensaig* queda arraconat per les contradiccions que es noten entre les normes prescrites i el text, en què no s'apliquen. Bofarull, en paraules recollides per Segarra (1985, p. 159), resumeix la ineficàcia d'aquestes regles condemnades a no ser seguides per ningú:

> [...] al observar el muy digno promovedor [Milà] de aquella resolución el disparatado cumplimiento de su noble deseo, avergonzado como quien dice, pues los disparates habrian recaido sobre los autores, que ninguna culpa tenian en ello, y no sobre el corrector de pruebas que, por sí, ó por mano de algun asesor de su confianza, tergiversó la obra, aconsejó buenamente que tal impresión no sirviese, ni de ella se repartiesen ejemplares, y, en consecuencia, la inútil edicion, en peso, como que habia sido costeada con fondos de los Juegos Florales, bien atada y bien envuelta, fue depositada, desde entonces, en un rincón del armario.

4.1.3.2. La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona

Durant el segle XIX destaca un nou intent de fixació ortogràfica: el que naix l'11 de gener de 1879 en una sessió de la RABLB[315] en què s'encomana a una comissió formada per tres acadèmics —Aulèstia i Pijoan,[316] Balari i Jovany, i Blanch i Cortada— la formulació d'unes normes ortogràfiques.[317] Finalment, sembla que Aulèstia i Blanch deleguen en Balari perquè elabori i redacti el projecte, el qual s'imprimeix amb el títol *Proyecto de ortografia catalana*. Per motius desconeguts la versió definitiva del *Proyecto*, atribuïda, segons Segarra (1985, p. 403, nota 167), a Blanch, no va sortir fins a l'any 1884 amb el nom d'*Ortografia de la lengua catalana*.

315. Segarra (1985, p. 161-162) dóna compte d'un primer intent de la mateixa Acadèmia de legislar en matèria d'ortografia, que fracassà probablement per les idees irreconciliables de dos dels membres de la Comissió que, anteriorment, ja havien impedit el bon funcionament de la Comissió ortogràfica nomenada pel Consistori dels Jocs Florals: Antoni de Bofarull i Marià Aguiló.

316. Antoni Aulèstia i Pijoan (Reus, Baix Camp, 1849 - Barcelona, 1908). Escriptor i historiador. Publicà, entre d'altres, una *Història de Catalunya* (1887) en dos volums, d'acord amb les idees de Valentí Almirall, reeditada i continuada per Ernest Moliné i Brasés (1922).

317. A diferència dels Jocs Florals, que des del primer moment instauraren l'ús exclusiu de la llengua catalana en les seues convocatòries, la RABLB va practicar el bilingüisme en els seus documents, amb predomini de la llengua castellana. Quant al camp de la fixació ortogràfica, la institució restà al marge de les discussions que es van produir durant els anys seixanta i setanta, i no va intentar de fer oficial cap de les obres gramaticals publicades a iniciativa particular per alguns dels seus membres (Segarra, 1985, p. 160).

Aquesta autora explica les diferències entre les dos versions, bàsicament centrades en el preàmbul «on s'expliciten els fonaments filològics en els quals han basat les regles d'ortografia que han formulat» (Segarra, 1985, p. 164), que són diferències en la redacció, d'una banda, i en l'extensió de l'estudi filològic, de l'altra. Al marge d'aquestes divergències, Segarra (1985, p. 163-164) assenyala que l'exposició de les regles en el *Proyecto* (1879) i l'*Ortografía* (1884) «és idèntica en l'un i en l'altra. Responen, en tots dos casos, a allò que s'ha anomenat "català acadèmic", però en la seva variant tradicional», i en detalla les característiques (oclusives en final de dicció representades exclusivament per les grafies *t*, *p*, *ch*; ús de *h* medial quan la forma verbal conté tres vocals, *ouhen*, o quan dos vocals en contacte no formen diftong, *pahir*; únic accent gràfic, l'agut, per marcar la tonicitat; supressió de *ç*...).

Tot i que hi va haver algunes crítiques a aquestes regles, la Reial Acadèmia de Bones Lletres les va mantenir fins a l'any 1923 —un cop les *Normes* de l'IEC ja havien estat acceptades per la majoria d'escriptors—, en què es nomenà una altra comissió, formada per Ramon Miquel i Planas i Francesc Matheu, per editar unes regles per a ús intern de la corporació (BRABLB, vol. XI, p. 184-185).

4.1.3.3. L'Acadèmia de la Llengua Catalana

Després del fracàs d'aquestes temptatives de codificació de l'ortografia catalana, i malgrat la decepció que cada nou intent devia suposar per als més entusiastes impulsors de la reforma ortogràfica —sobretot perquè partien de les dos úniques institucions que podrien haver aconseguit resoldre el conflicte—, encara van aixecar-se veus, com la de Francesc Pelagi Briz,[318] que insistien en una nova iniciativa per tal de fixar la llengua: la creació d'una Acadèmia Catalana, que hauria d'aplegar en el seu si els més importants escriptors i pensadors del moment, i que havia de tindre com a principal objectiu la unificació del sistema ortogràfic.[319] Aquesta nova institució va nàixer finalment arran del Primer Congrés Catalanista, que es va celebrar a Barcelona l'octubre del 1880,[320] sota els auspicis de Valentí Almirall, amb una nombrosa participació,[321] a pesar que el fet de ser fruit d'un

318. Francesc Pelagi Briz i Fernández (Barcelona, 1839-1889). Escriptor romàntic, editor i folklorista, fundà «El Novelista Popular», col·lecció per a la qual traduí obres de Dumas, Goethe, Hugo, etc. Propugnà l'ús exclusiu del català en la producció literària, i fou un dels iniciadors del moviment catalanista. Fundà i dirigí, entre d'altres, la revista quinzenal *Lo Gay Saber* (1868-1869; 1878-1882).

319. Segarra (1985, p. 167) aporta un fragment de l'article de *Lo Gay Saber*, de 15 d'abril de 1868, en què Pelagi Briz demana la creació de l'Acadèmia, i en què també queda reflectit que l'escriptor pren la iniciativa «davant del fracàs d'una primera temptativa de creació d'un organisme semblant».

320. La idea de crear una Acadèmia Catalana és defensada per diverses veus des de 1868 fins a 1878, però el projecte culmina finalment per iniciativa del Primer Congrés Catalanista (1880).

321. Termes (1987, p. 75-76) rebaixa el nombre total de congressistes apuntat per Miracle (1976, p. 89). Així, mentre el segon autor parla «de més de mil dos-cents congressistes», el primer situa la xi-

acord polític,[322] va representar que alguns intel·lectuals acollissin la idea amb prevenció. Per aquest motiu, a l'hora de constituir l'Acadèmia, hi hagué postures enfrontades, fins que es decidí que «la formació de l'Acadèmia corre a càrrec de la comissió nombrada a l'efecte per lo Congrés i el Consistori dels Jocs Florals».[323]

Francesc Matheu considerà la idea un disbarat i discutí, fins i tot abans de formar-se l'Acadèmia, l'autoritat de la institució —encara que d'una manera anònima des d'*Ilustració Catalana*—, amb comentaris de l'estil: «Qui, després de vigílies i estudis veritables ha descobert, segons ell creu, l'ús de certes paraules i de determinades formes ortogràfiques, ¿ho cedirà de bon grat davant l'autoritat de l'Acadèmia? Nosaltres responem senzillament que no ho faríem.»[324] Aquests arguments fan exclamar a Miracle: «Poques vegades s'haurà dit amb tanta nitidesa que el veritable problema de l'ortografia catalana no radicava en la seva forma gràfica, sinó en els principis d'autoritat i de disciplina» (Miracle, 1976, p. 90).

L'Acadèmia es formà definitivament el 29 d'octubre de 1881,[325] amb Milà i Fontanals com a president i Àngel Guimerà com a secretari (Termes, 1987, p. 76), però des de la primera assemblea se succeïren les discussions entre els acadèmics, els quals no aconseguien posar-se d'acord o bé per motius ben trivials, d'entre els quals Miracle (1976, p. 94) n'assenyala un, que reprodueix novament Segarra (1985, p. 405, nota 179), corregit,[326] o bé per interessos personals d'alguns dels acadèmics, segons recull Segarra en la mateixa nota.[327]

---

fra en «més de vuit-centes cinquanta persones, cinc-centes de les quals són presentades pel *Diari Català*, noranta per *La Renaixensa*, quinze per *La Ilustració Catalana*, cent vint-i-una per l'Associació d'Excursions Catalana, i seixanta-sis per l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques».

322. El Congrés, que reuní «tots els sectors que lluitaven per les llibertats de Catalunya» (Termes, 1987, p. 75), va adoptar tres acords principals: nomenar una comissió que vetllés pel dret civil català, fundar una entitat que coordinés tots els grups de Catalunya que es mostraven favorables a les reivindicacions catalanes, i crear una acadèmia de la llengua catalana, encarregada de normalitzar la llengua escrita (Termes, 1987, p. 76).

323. *Ilustració Catalana* (10 desembre 1880), p. 126, *apud* Miracle (1976), p. 90.

324. *Ilustració Catalana* (10 desembre 1880), p. 126, *apud* Miracle (1976), p. 90.

325. Tant Miracle (1976, p. 92-93) com Segarra (1985, p. 171) esmenten com a font *La Renaixensa*, tot i que discrepen en la data d'aparició de la notícia al diari: el primer cita el 29 d'octubre de 1881, mentre que Segarra parla del 31 d'octubre. És possible que Miracle reprodueixi equivocadament com a data de publicació la del dia de la constitució de l'Acadèmia.

D'altra banda, Termes (1987, p. 76) assenyala el gener de 1881 com a data de formació de l'Acadèmia.

326. El motiu banal a què al·ludeixen els dos estudiosos és la ignorància demostrada per Bofarull del significat de la paraula *abeceroles* ('abecedari') emprada per Aguiló, per a la qual el primer intenta trobar una explicació en el nom d'un fictici autor de cartilles de lectura, Vicens Braceroles. Això desencadena les rialles d'Aguiló i la ira de Bofarull.

327. En aquest cas, Segarra es refereix a l'interès de Bofarull, d'una banda, que l'Acadèmia considerés oficial la seua gramàtica, mentre que Aguiló, d'altra banda, volia que la institució reconegués la gramàtica que estava elaborant el seu amic Tomàs Forteza.

En conseqüència, l'Acadèmia resultà inoperant i no aportà cap solució a la normalització lingüística. En aquest sentit, Segarra reprodueix un article de J. Queralt,[328] aparegut en la *Revista Literaria* (febrer 1983), en què detalla les causes que motiven el fracàs de l'activitat de la institució: la manca d'unitat de criteri entre els acadèmics i els pocs o nuls coneixements lingüístics d'alguns dels membres de la corporació.[329] Queralt clou l'article amb unes paraules que, com adverteix Segarra, resulten profètiques i representen el pensament d'alguns doctes acadèmics:

> Déixat d'Academias, déixat de falta de gramática, déixat de rahons y que digan lo que vulgan los catalanistas sabis y'ls que no ho son; estudiant forsa apendrém alguna cosa més de lo que sabém y ab lo temps lo conjunt dels esforsos individuals haurá fet la gramática i lo diccionari que difícilment pot fer ara la Academia, per més que valgan, com valen, molts de sos membres. La institució de la Academia Catalana s'ha fet abans d'hora; los resultats serán magres (Segarra, 1985, p. 171-172).

Ens trobem, doncs, que ni les institucions existents (els Jocs Florals i la RABLB), ni l'Acadèmia de la Llengua, creada especialment per aconseguir la fixació ortogràfica de la llengua catalana, atenyen el seu objectiu de propugnar un sistema vàlid acceptat per tothom, no solament, segons Segarra (1985, p. 288), «per la irreflexió d'escriptors i gramàtics, en contra del que opina Miracle (1968, p. 141-160), sinó sobretot per la incompetència d'aquells a qui hom havia encomanat de dur a terme aquella tasca, que eren incapaços, per manca de coneixements lingüístics, de fer un projecte engrescador i operatiu».

La manca de codificació, per tant, continua, però aquest fet no és vist com un desastre per una bona part dels escriptors, els quals es rebel·len contra qualsevol cosa que signifiqui imposició, sobretot tenint en compte que les obres mestres de la Renaixença s'havien produït sense cap unificació. A finals del segle XIX i principis del segle XX hi ha molts intel·lectuals que creuen que la normalització ortogràfica és una qüestió secundària, que ja s'hi arribarà sense necessitat d'obligar ningú, però n'hi ha d'altres que, coneixedors de la importància de la codificació de la llengua, comencen a treballar per aconseguir-la.

Par (1908*a*, p. 190), amb les paraules que apunta en el seu primer escrit sobre Shakespeare, referides a la seua concepció sobre la fixació de la llengua catalana, s'adscriu al grup d'intel·lectuals que té fe en el poder de la llengua per arribar a as-

328. Aquest autor també havia protagonitzat uns atacs a l'*Ortografía de la lengua catalana* de la RABLB després de la seua publicació (Segarra, 1985, p. 171).

329. Neu-Altenheimer (1995, p. 97) atribueix el fracàs de l'entitat a motius externs, com, per exemple, la manca d'una institució de prestigi reconeguda generalment: «No és suficient crear només una Acadèmia sense l'entorn polític més general d'institucions catalanes».

solir la unitat sense la necessitat d'intervenció d'unes institucions que sancionin unes normes:[330]

> El llenguatge del més castiç de nostres poetes no ho resultarà pas del tot dins d'un segle, quan la llengua catalana hagi assolida, no mitjançant academies, ni diccionaris ni gramatiques oficials, sinó lliurement y espontania, com correspon a una parla viva, sa unitat y perfecció (Par, 1908*a*, p. 190).

I basa la seua opinió en l'exemple de Shakespeare, al qual admira tot i «ses faltes de construcció», ja que la seua riquesa lèxica —«son vocabulari es verament immens»— és fruit d'una època «en què la llengua anglesa emmanllevava de les llatines un immens nombre de paraules y frases qui li donaven una llibertat y riquesa que no tenia abans», i obeeix a la necessitat de Shakespeare d'emprar una «llengua viva y encara no encaixonada en regles gramaticals». Par (1908*a*, p. 190) justifica l'estil poc ortodox del dramaturg en «la manca de cura» de l'autor, però també en «l'escriure en una llengua en formació, o al menys en evolució» i «el poc esment que's posava llavors en materies gramaticals», amb la qual cosa acaba de reblar el clau: el seu escriptor més estimat va poder convertir-se en el «pare de la llengua anglesa» gràcies a no estar encotillat per cap sistema gramatical.

4.1.3.4. Les *Normes* de l'IEC

El fracàs de les institucions del XIX en el seu intent d'unificació ortogràfica es veurà compensat per la campanya lingüística de *L'Avenç*,[331] revista fundada a Barcelona per Jaume Massó i Torrents, que apareix amb periodicitat quinzenal o mensual en dos èpoques: del 1881 al 1884 i del 1889 al 1893. Des del primer número hi destaquen l'esperit innovador i crític, la voluntat de reivindicació catalanista i la preocupació per la unificació de la llengua. El 1893 la publicació esdevé una revista polèmica, nacionalista i anarquitzant, introductora de l'avantguarda

330. Malgrat que es publica l'any 1908, Par dóna aquesta conferència el 16 de maig de 1904, és a dir, abans que es dugués a terme el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, i el mateix any que l'editorial creada per la revista *L'Avenç*, del mateix nom, llança una altra obra de Fabra, el *Tractat d'ortografia catalana*, que «posa en un pla d'igualtat els dos sistemes més importants del moment: el de l'Academia de Buenas Letras, que és el que comptava amb més adeptes, i el de *L'Avenç*, que era el grup minoritari més significat» (Miracle, 1989, p. 46-47). L'opinió de Par, per tant, s'emmarca dins el context de controvèrsies, encetat uns anys abans per *L'Avenç*, que encara no havia assolit la reforma ortogràfica que s'havia proposat. Segons Miracle (1989, p. 36), la campanya de *L'Avenç* «en lloc de resoldre el problema, el complicà. Si abans de la campanya hi havia discrepàncies en uns punts, després de la campanya n'hi hagué en aquells mateixos punts i en molts d'altres, fins en aquells en els quals la unanimitat era absoluta». No és estrany, doncs, que Par es mostri pessimista quant a la normalització.

331. Aquesta publicació apareix, originàriament, després d'un únic número precedent, *Lo Velògrafo* (3 gener 1881), de Massó i Torrents, amb el nom de *L'Avens*, que es canvia l'any 1891, en plena campanya lingüística iniciada per la publicació, amb la reintroducció de la grafia *ç*.

europea i vehicle del modernisme. Amb aquest afany modernitzador, la primera època es caracteritza per l'ús de les formes del català parlat a Barcelona i per defugir els arcaismes lèxics, tot i que l'ortografia emprada és l'acadèmica de tradició moderna, que sanciona la RABLB el mateix any, 1884, que la revista deixa de publicar-se (Segarra, 1985, p. 263).

Pompeu Fabra, Joaquim Casas-Carbó i Alexandre Cortada[332] s'incorporen a *L'Avenç*, el setembre de 1889, quan ja feia nou mesos de la represa i prenen aquesta publicació com a òrgan propagandístic de llurs opinions ortogràfiques i lingüístiques, basades en l'intent de descriure el català tal com es parla, concepció molt allunyada de les gramàtiques precedents. En una conferència al CEC, Massó i Torrents explica les raons que van unir els redactors de *L'Avenç*: «llur desig d'uniformitat ortogràfica, llur preferència per la variant oriental (central) de la llengua catalana, llur afany de progrés i de modernitat i, finalment, llur profund anticastellanisme» (Massó i Torrents, 1891, p. 375-378, *apud* Segarra, 1985, p. 261).

Miracle, deixeble i admirador de Pompeu Fabra, explica les causes que van decidir el seu mestre a escriure la seua pròpia gramàtica, quan s'adona que la de Bofarull i Blanch (1867) no li serveix per trobar solucions als seus dubtes ortogràfics i sintàctics a l'hora d'escriure una carta als seus nebots, l'any 1883:[333] «Aquest curiós fenomen de no saber llegir ni escriure la seva llengua li creà, en el fons, un sentiment de vergonya. I l'afany d'aprendre, una gran desorientació [...]. Reestudià amb més interès, amb més atenció la gramàtica de Bofarull. Es féu ben bé càrrec que Bofarull condemnava l'article, els pronoms, les formes verbals del llenguatge viu, i que amb aquest gramàtic aprenia un català completament nou a la seua orella. I fixant-s'hi, s'adonà que el mateix Bofarull condemnava tàcitament les formes encarcarades que propugnava: la segona regla a la conjugació dels verbs està redactada així: "En el caso de encontrarse una voz que por sujetarla a regla haya de parecer extraña o anticuada, prefiérase siempre —y esto basta para resolverlo el buen sentido de cada cual— la que está en uso comunmente, aun cuando sea contra la misma regla"»[334] (Miracle, 1989, p. 26-27).

332. Els articles de Cortada, agressius i polèmics, s'interessen per diversos temes artístics, sobretot per l'òpera, amb una actitud nacionalista i renovadora. Hi patrocinà els moderns corrents artístics europeus —Zola, Wagner, César-Auguste Franck— que considerà especialment adients per a l'edificació d'un art català.

333. Pompeu Fabra va nàixer l'any 1868. Tenia, per tant, quinze anys quan va proposar-se d'escriure una gramàtica: era jove i inexpert, però, segons Miracle, no va caure en els errors d'altres gramàtics que havien intentat de descriure el «català que ara es parla», perquè «les condicions en què s'havia desenrotllat la seva infantesa l'havien posat en situació de devenir un gran observador i de servir-se ben d'hora del sentit de la ponderació» (Miracle, 1989, p. 28).

334. Miracle cita aquest fragment d'Antoni Bofarull i Adolf Blanch (1867), *Gramática de la lengua catalana*, Barcelona, Espasa Hermanos, p. 32. El mateix fragment —amb lleus modificacions que hem assenyalat en cursiva— apareix anteriorment en els *Estudios*: «en el caso de encontrarse una

Aquesta troballa motivà un gest de rebel·lió en Pompeu Fabra, el qual s'havia adonat «a través de la lectura dels periòdics, de l'estat anàrquic de la llengua escrita, per una banda, i per una altra, de la persistència d'un fenomen que repugnava al seu esperit: entre el català parlat i el català escrit hi havia, realment, una mena de divorci, o almenys una notable diferència. [...] perquè la gramàtica que ell volia escriure no era la del català acadèmic que més o menys s'escrivia en els periòdics, sinó del català que es parlava per les cases i els carrers de Barcelona» (Miracle, 1989, p. 27-28).

El gener de 1890 comença la campanya lingüística de *L'Avenç* pròpiament dita amb dos articles d'Eudald Canivell.[335] Fabra no intervé en aquesta primera fase, però publica a *L'Avenç* la gramàtica que havia determinat escriure als quinze anys, *Ensayo de gramática de catalan moderno* (1891), amb solucions no necessàriament coincidents amb Casas-Carbó i la innovació principal de l'ús del guionet per separar les formes pronominals plenes del verb, sense que hi hagi una repercussió remarcable: «la campanya va ser un fracàs: ningú no es va prendre la molèstia de comentar els articles de *L'Avenç* ni de combatre les solucions que s'hi propugnaven i que la revista ja adoptava, a crema-dent, en les seves pàgines» (Miracle, 1989, p. 123).

Miracle (1989, p. 123) assenyala que l'aparent desinterès per aquestes solucions «tan atemptatòries a la tradicionalitat imperant», eren degudes a la «minimització de les possibilitats d'aquells minyons, precisament perquè eren joves», i també a «la convicció que tot plegat no passaria d'un foc d'encenalls abrandat per quatre eixelabrats que se les havien empreses amb els problemes de l'ortografia catalana com se'ls hauria pogut ocórrer d'inventar plagasitats de bona llei per portar animació a les sales de rebre en les massa grises tardes quaresmals». Remarquem aquesta manca de resposta per part de la crítica especialitzada presumptament centrada en la joventut dels defensors de la reforma lingüística sorgida des de *L'Avenç*, perquè, més tard, aquest fet serà una de les principals característiques en les quals Miquel i Planas basarà el seu discurs antinormista (v. 4.2.2.2).

Malgrat aquesta falta de contesta per part de bona part dels homes de lletres de l'època, Fabra no entra en la polèmica i respon amb el seu *Ensayo*, explicant la gramàtica del parlar barceloní, «sense fer-ne una fogosa defensa, sempre tenint en compte que una gramàtica no és una ciutadella amb tots els canons a punt, sinó la constatació de l'arquitectura d'una llengua» (Miracle, 1989, p. 124). En canvi,

---

voz que, por sujetarla á *la* regla, haya de parecer estraña ó *combinada*, prefiérase siempre (y esto basta para resolverlo el buen sentido de cada cual) la que está en uso comunmente, aun cuando sea contra la misma regla» (Bofarull, 1864, p. 99).

335. Eudald Canivell i Masbernat (Barcelona, 1858-1928). Tractadista, tipògraf, dibuixant i bibliògraf. S'inicià com a il·luminador de naips; més tard féu de caixista i impressor tipògraf i estudià a l'escola de Llotja, de Barcelona. Fundà, ensems amb el dibuixant Josep Lluís Pellicer i l'impressor Josep Cunill, l'Institut Català de les Arts del Llibre (1897) i l'Escola Pràctica Professional annexa, que foren dissolts el 1939. Participà en el Congrés Català del 1880 i organitzà l'«Exposició del llibre català» (1906).

sí que participa, en una segona fase de la campanya, en dos de les quatre conferències pronunciades al Centre Excursionista de Catalunya, juntament amb Massó i Torrents i Casas-Carbó, que s'inicien el 12 de novembre de 1891, i que preparen la tercera etapa, en què Fabra participa d'una manera decisiva. La campanya consisteix ara en un conjunt de notes que apareixen a les planes de *L'Avenç* durant tot l'any 1892, on s'expliquen les reformes ortogràfiques que es van adoptant, sota l'epígraf «La reforma lingüística», seguides d'un resum de les controvèrsies que suscitaven[336] (Segarra, 1985, p. 270-276).

És, doncs, a causa de l'impuls i de la visió de futur dels homes de *L'Avenç*, encapçalats per Pompeu Fabra —el qual pretén «crear una ortografia fonètica i no pas "foneticista", moderna, sense que deixés d'estar lligada a la tradició, etimològica només en l'indispensable, gramaticalment significativa sense deixar de ser convencional i, sobretot, catalana i nacional» (Segarra, 1985, p. 293)—, que podem parlar avui d'unificació ortogràfica, però, el cop de gràcia definitiu el dóna la Diputació de Barcelona, a proposta del seu president, Enric Prat de la Riba, en aprovar l'ampliació de l'Institut d'Estudis Catalans —que en un principi només constava de la Secció Històrico-Arqueològica (1907)— amb una Secció de Ciències i una altra d'Estudis Filològics i d'Expansió de la Llengua Catalana,[337] ja que calia, sobretot, resoldre el problema de l'ortografia que, durant més d'un segle de polèmiques, no s'havia arribat a unificar.

L'Institut nomena una Ponència Ortogràfica, formada per deu membres de les diferents seccions,[338] encarregada de codificar la llengua i normalitzar-ne l'ús. Després de renúncies per part d'uns i altres membres, s'aproven les *Normes*[339] i es publiquen el 24 de gener de 1913. Poc després, el dia 31, Prat de la Riba des de *La Veu de Catalunya*[340] crida a la unitat del català escrit, a partir de les normes promulgades per l'IEC:

336. Per consultar les solucions adoptades per *L'Avenç* en aquesta etapa i les controvèrsies suscitades, v. SEGARRA (1985), p. 276-287. En resum, els objectius dels homes de *L'Avenç* eren: modernitzar l'ortografia catalana, evitar que la grafia dificultés la pronúncia, crear un sistema ortogràfic operatiu, apartar l'ortografia catalana de la castellana i respectar l'etimologia en la manera d'escriure els cultismes (Segarra, 1985, p. 277). I els aspectes que els censuraven els seus detractors eren: la introducció de nous problemes ortogràfics, l'aspecte innovador de la majoria de solucions ortogràfiques, la defensa d'un llenguatge literari modern, basat en la pronúncia i en la morfologia del català oriental, l'obsessió per l'estudi de la fonètica i l'obsessió anticastellana (Segarra, 1985, p. 279).

337. La Secció Filològica de l'IEC es constituí oficialment el dia 14 de febrer de 1911 i estava integrada per Antoni M. Alcover, president; Josep Carner, Frederic Clascar, Pompeu Fabra, Àngel Guimerà, Joan Maragall i Lluís Segalà (Miracle, 1989, p. 55).

338. Els membres de la Ponència són: Antoni M. Alcover, Pompeu Fabra, Josep Carner, Frederic Clascar i Lluís Segalà, de la Secció Filològica; Jaume Massó i Torrents, Miquel dels Sants Oliver i Antoni Rubió i Lluch, de la Secció Històrico-Arqueològica, i Pere Coromines i Eugeni d'Ors, de la Secció de Ciències.

339. Per conèixer el procés de gestació i redacció de les *Normes*, v. SEGARRA (1985), p. 306-332.

340. Enric PRAT DE LA RIBA (1913), «Per la llengua», *La Veu de Catalunya* (31 gener 1913), *apud* MIRACLE (1976), p. 263, notes 45-46.

> Ha d'acabar aquesta semianarquia de la llengua catalana, en què cada escriptor té una llengua, una gramàtica, una ortografia pròpies. Ja que no ha tingut el català l'evolució normal de les altres llengües llatines, ja que no ha tingut en els segles del Renaixement, ni té encara avui, un Estat que hagi imposat o pogués imposar des de dalt formes úniques definitives, donem-nos-les espontàniament, lliurement, nosaltres mateixos, per aclamació, per patriòtica renúncia de totes les preferències individuals o d'escola; establim-les per unànime plebiscit de tots els catalans [...]. La nostra resposta, l'actitud de tots els catalans, ha d'ésser, per primera vegada, també, deposar preferències personals i conviccions i hàbits i repugnàncies i arguments i discussions, i acceptar resoltament, unànimement, devotament, aquestes normes.

La major part de publicacions (*La Veu de Catalunya*, *El Poble Català*), institucions (l'Orfeó Català, l'editorial Gustau Gili), escriptors (Joan Alcover, Costa i Llobera) i entitats privades (l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana)[341] s'adhereixen a la invitació ràpidament, la qual cosa pot considerar-se un èxit remarcable, si tenim en compte les anteriors disputes davant els intents de normalització de l'ortografia catalana (v. 4.1.3), i que només es pot entendre per la situació política i cultural de la societat catalana de l'època. L'acceptació de les *Normes* per part dels òrgans de govern (Diputació, Mancomunitat, Ajuntament de Barcelona), la creença dels intel·lectuals noucentistes que el català havia de codificar-se per ser apte per a tots els usos i l'interès dels polítics per l'èxit del catalanisme, que depenia de la catalanització de la societat, expliquen aquesta ràpida difusió de les *Normes*.

Tanmateix, hi va haver moltes veus discordants que s'aixecaren contra allò que consideraven una imposició, com és el cas de Carreras i Candi,[342] que en «El lenguaje valenciano»[343] afirma: «Procuróse imponerlas a todos los literatos e imprentas, inclusive apelando a reprobables procedimientos de violencia, promoviendo a su contribución toda la fuerza política del partido regionalista catalán» (Carreras i Candi, 1918, *apud* Miracle, 1976, p. 267).[344]

Abans d'endinsar-nos en el capítol sobre els detractors de les *Normes*, dediquem una reflexió al voltant de les paraules de Carreras i Candi pel que fa a la relació entre reforma lingüística i política. En aquest sentit, últimament s'han aixecat

341. Segarra (1985, p. 338-346) detalla totes les publicacions, impremtes, corporacions i escriptors que s'adhereixen immediatament a les *Normes*, a més de destacar la campanya de normalització lingüística que la Diputació i la Mancomunitat promouen en totes les institucions culturals o acadèmiques de llur creació.

342. Francesc Carreras i Candi ingressà el 1898 a la RABLB, de la qual fou president reelegit diverses vegades (1918-1931; 1934-1937), contribuí a la fundació del butlletí d'aquesta entitat (1901) i dirigí els començaments del *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*.

343. Francesc Carreras i Candi (sense data [1918]), «El lenguaje valenciano», a *Geografía general del Reino de Valencia*, *apud* Miracle (1976), p. 279.

344. Miquel i Planas i Par també critiquen la imposició de les *Normes* (v. 4.2.2.2 i 4.2.4.4).

veus que en reclamen un estudi aprofundit, com és el cas de Rafanell,[345] el qual, tot comentant una frase de Miquel i Planas en què aquest es refereix als periòdics catalanistes, aclareix que «"catalanista" vol significar lligat al catalanisme institucional: el de la Mancomunitat, *ergo* el del IEC», i suggereix que algú «s'hauria d'encarar al tema de les relacions entre ideologia política i normativització del català a la primera meitat del xx» (Rafanell, 1999, p. 51).[346] Igualment, Feliu (1997, p. 159) remarca que les figures de Miquel i Planas i Par han estat poc estudiades «perquè arrosseguen el llast d'haver estat dos personatges que no resultaven gens còmodes per a la reivindicació del catalanisme resistent», i els classifica com a «elements marginals» davant «els addictes en alt grau al cada vegada més consolidat *establishment* polític del catalanisme majoritari».

De la mateixa opinió és Martínez-Gil, el qual, reflexionant sobre la normativització dels textos d'autors prefabrians o de textos d'escriptors i intel·lectuals coetanis a Fabra que no acceptaven les *Normes* de l'Institut, explica que quedar al marge de la reforma implica alguna cosa més que condemnar-se a la marginació, significa «veure's acusat d'obstaculitzar el procés ascendent de la nació catalana», i com que en aquella època aquest procés apareixia lligat culturalment al Noucentisme, «ser antinacionalista, antinormista i antinoucentista eren factors que, encara que no havien d'aparèixer pas per força tots alhora, es podien pressuposar fàcilment l'un a l'altre» (Martínez-Gil, 1997, p. 194). L'autor de l'article exemplifica la seua opinió en el cas d'Alfons Par, del qual afirma que «la voluntat de bastir un catalanisme apolític, és a dir no nacionalista, va ser clau a l'hora de determinar la seva posició antinormista».[347]

4.2. Antinormisme

4.2.1. *Revisió del concepte*

Així com, a causa d'aquesta nova perspectiva que interrelaciona ideologia política i lingüística durant el començament del segle xx, sembla que s'obrin nous camins per a l'estudi de les complexes relacions entre partidaris i detractors de les

345. August Rafanell (1999), «Una minúcia en la història de la llengua catalana», a *Estudis de filologia catalana. Dotze anys de l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes: Secció Francesc Eiximenis*, Barcelona i Girona, Institut de Llengua i Cultura Catalanes, Universitat de Girona i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 29-68.

346. Les paraules exactes de Miquel i Planas (1918, p. 336), es refereixen a la desinència *-itzar* emprada a tort i a dret, de manera que «qualsevol paragraf d'un periòdich catalanista» pot servir per posar a prova l'aptitud dels estrangers per pronunciar la llengua. El bibliòfil, en aquest cas, identifica «periòdich catalanista» amb «periòdic que segueix les *Normes* de l'Institut». D'aquí ve la reflexió de Rafanell sobre les relacions entre política i normativització.

347. Ens reafirmem en aquesta teoria de Martínez-Gil, però afegim que en els seus escrits Par deixa veure que hi ha motius d'índole estrictament lingüística que justifiquen la seua posició antinormista. En aquest sentit, v. 4.2.4 i 4.2.5. D'altra banda, per conèixer les idees polítiques de Par, v. 3.1.

Normes, també el concepte de *antinormisme* ha estat qüestionat darrerament. Rafanell, en l'article «Una minúcia en la història de la llengua catalana», parla dels «mal anomenats "antinormistes"» i reflexiona sobre el terme: «Escric "mal anomenats", perquè, fet i fet, tots ells també propugnaven una "norma"; però una altra norma, o unes altres normes», i afegeix que cal veure en «aquesta parròquia antifabriana un conjunt bastant heterogeni de doctrines (polítiques, culturals, socials), de projectes normatius i fins i tot d'interpretacions de la mateixa tradició lingüística catalana» (Rafanell, 1999, p. 48).

Igualment, Iglésias introdueix la seua tesi doctoral amb unes paraules dedicades als «dissidents del fabrisme —(des)qualificats tradicionalment sota l'etiqueta de l'"Antinorma"» (Iglésias, 2001, p. 1). En aquest treball, però, continuem emprant la terminologia tradicional, tot i que, com que estem absolutament d'acord amb aquestes apreciacions, d'una banda, li'n manllevem el caràcter desqualificador i ens hi referim pel seu significat literal de «contrari a les *Normes*», i, de l'altra, constatem que, efectivament, pel que fa a Par, darrere els seus escrits, hi ha un model de llengua que, sistematitzat amb més o menys encert, intenta reflectir el model de llengua dels autors medievals, que tant estima (v. 4.2.4.1).

Un cop feta aquesta disquisició terminològica, intentarem ara, a partir bàsicament de la concepció de la llengua de Par, caracteritzar el grup d'intel·lectuals coneguts com a antinormistes i donar algunes de les raons que els duen a resistir-se a acceptar les *Normes* de l'IEC. D'una banda, Moll[348] compara la història de les *Normes* amb la Reforma i la Contrareforma: «Hi ha uns reformadors (els "normistes") que volen introduir modalitats noves que consideren necessàries per a posar fi a un estat de desordre, i hi ha uns contrareformadors (els "antinormistes") que, en nom d'uns principis suposats tradicionals i comparables a dogmes, s'oposen a l'actitud reformadora» (Moll, 1963, p. 44).

D'altra banda, Miracle,[349] que, seguint Fabra,[350] els anomena «indisciplinats», afirma que «la indisciplina contra les Normes i la insubordinació contra l'Institut creaven el moment més difícil i de més gravetat a una llengua com la nostra, debilitada justament quan havia de donar la mesura de la seva força», i els retrau que no acceptin «ni mestratge ni autoritat» sense tindre en compte que aquesta actitud havia frustrat anteriors iniciatives uniformadores:

348. Francesc de Borja Moll (1963), «Mossèn Alcover i Pompeu Fabra davant el problema de les Normes», *Serra d'Or*, núm. 12 (desembre): *Pompeu Fabra, en el cinquantenari de les Normes ortogràfiques*, p. 44-48.

349. Josep Miracle (1963), «La reacció contra les Normes de l'Institut», *Serra d'Or*, núm. 12 (desembre): *Pompeu Fabra, en el cinquantenari de les Normes ortogràfiques*, p. 48-51.

350. Fabra —*El català literari* (1932), Barcino, p. 27-28, *apud* Miracle, 1963, p. 49— havia afirmat: «Els sobrevivents d'aquelles generacions indisciplinades s'alcen contra les Normes, no perquè siguin aquestes o aquelles, sinó simplement perquè són unes normes.»

> Els antinormistes només veien que la Diputació de Barcelona havia arraconat els respectuosos amb la tradició, els que més o menys es conformaven a les regles que uns vint anys enrere havia promulgat l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, i que, en canvi, la Diputació havia donat autoritat a uns homes que en llur encara tota propera joventut ja havien escandalitzat Catalunya en pes amb l'audàcia i el radicalisme de les reformes ortogràfiques que propugnaven. I això era francament intolerable (Miracle, 1963, p. 49).

Més tard, Miracle (1976, p. 270) hi afegeix una altra possible causa: «En el fons, potser hi ha una íntima recança de no haver estat cridats a formar part de l'Institut els qui de fora estant el combatien». I Segarra (1985, p. 350), que també els anomena «indisciplinats», inclou en aquest grup «moltes relíquies de la Renaixença, alguns modernistes ressentits amb els noucentistes i gramàtics enemics de Fabra». Entre els noms, Francesc Matheu, Jaume Collell, Joaquim Riera i Bertran, Francesc Carreras i Candi, Ramon Picó i Campanar, Antoni Bulbena i Tusell, Jaume Nonell... I, en un nivell diferent, Antoni M. Alcover, Ramon Miquel i Planas i Alfons Par, els quals col·laboren inicialment amb l'Institut, però se'n desentenen ben aviat (v. 2.3.3).

Bona part dels antinormistes són ferms partidaris de la tradició i els molesta l'actitud tan «moderna» de Fabra i els seus col·laboradors. Alguns s'atrinxeren en els Jocs Florals, amb Francesc Matheu com a president del Consell Directiu, o en publicacions pròpies que respecten l'ortografia tradicional —per exemple, *Catalana*, dirigida per Matheu, que va aparèixer el 7 d'abril de 1918 i es publicà fins al 31 de desembre de 1926. La majoria d'ells (Matheu, Miquel i Planas, Riera i Bertran, Carreras i Candi, Par...) tenen la seua seu a la RABLB, institució que manté les publicacions redactades amb ortografia tradicional, i que, davant la puixança de la reforma lingüística de l'Institut, s'encarrega de sancionar l'any 1923 unes regles ortogràfiques que no alteren l'esperit de la tradició i que són pràcticament calcades de les que havien estat anteriorment aprovades per l'Acadèmia de la Llengua Catalana, entitat secessionista nascuda el 9 de maig de 1915.

La tasca gramatical d'aquesta Acadèmia va ser ben pobra, ja que, a banda de la confecció de les *Regles ortogràfiques*[351] —«L'ideal era que una docta Acadèmia proclamés el dogma de l'Antinorma» (Miracle, 1963, p. 51)—, l'autor de les quals degué ser Matheu, no pretenien dur a terme una codificació lingüística total (Segarra, 1985, p. 363). En el pròleg de les *Regles*,[352] es presenten les característiques que fonamenten el projecte: «s'ha tractat d'obtenir, en lo possible, la uniformitat

351. *Regles* (1916) = Acadèmia de la Llengua Catalana, *Regles ortogràfiques*, Barcelona, Estampa de la Renaixensa.

352. No detallem en aquest apartat quines són les principals *Regles*, perquè en parlem més endavant (v. 4.2.5). Segarra (1985, p. 363-365) les resumeix i hi dedica un monogràfic (Segarra, 1988).

d'escriptura per a la varietat de pronuncia en les diverses encontrades en que es parlada la nostra llengua», i «s'ha volgut que la ortografía que l'Academia haja de patrocinar y difondre, no oferexi cap discrepancia essencial ab la dels nostres autors clàssichs y de les nostres cancilleríes» (*Regles*, 1916, p. 5).

4.2.2. *Col·legues antinormistes*

Des de la perspectiva actual, en què la reforma lingüística de Fabra està perfectament assumida i la seua tasca com a gramàtic molt valorada, potser costen d'entendre les raons que dugueren alguns intel·lectuals del moment a no sotmetre's a la disciplina dictada des de la màxima institució cultural catalana, l'Institut d'Estudis Catalans, a banda, és clar, de la mateixa raó del rebuig a la imposició, sobretot perquè els deixebles i admiradors de Fabra —per exemple, Coromines,[353] que el veu com «el més gran obrer en la tasca de redreçament de la llengua literària»— han desqualificat sistemàticament el grup dels antinormistes, «homes d'un individualisme exacerbat, anàrquic, proverbial» (Coromines, 1963, p. 38-39), i la seua obra ha quedat en molts casos marginada. Com acabem de veure, raons polítiques o de no-reconeixement de l'autoritat de gent més jove o fins i tot motius estrictament personals, ultra el fet que ja hi havia una institució amb més tradició que havia legislat en matèria lingüística, la RABLB, es troben darrere de la decisió de l'antifabrisme militant. Però, si estudiem els casos individualment, a més d'aquests motius, en trobem d'altres que ajuden a comprendre la presa de posició per un model de llengua diferent.

Miracle (1963, p. 51), un dels deixebles més fidels de Fabra, tot i que de vegades es mostra molt dur amb aquells a qui denomina «els intransigents» o «les forces adverses a l'Institut», també sap ser comprensiu i justifica l'entestament en l'oposició: «¿Heu pensat mai què passaria avui, i com reaccionaríem nosaltres mateixos —sobretot els que voregem la seixantena i els que ja l'han deixada enrera—, si tot d'una i per idèntiques raons que les del 1913 ens abocaven a l'obligació de renunciar al que ja havíem après i a la de tornar a aprendre de cap i de nou a escriure en llengua catalana? Ells no deien pas inexactituds quan invocaven llur amor a la llengua. I llur amor era tan gran com és el nostre.»

Si bé Miracle pot tindre raó a l'hora d'esmentar la desídia per aprendre com un dels motius que impulsen els indisciplinats, no creiem que aquesta en sigui la causa fonamental, però sí que es mostra del tot encertat quan justifica que, malgrat la no-acceptació de les *Normes*, manifesten un indiscutible amor per la llengua: ni a Alcover, ni a Miquel i Planas, ni a Par se'ls pot recriminar la manca de

353. J. Coromines (1963), «Fabra, lingüista», *Serra d'Or*, núm. 12 (desembre): *Pompeu Fabra, en el cinquantenari de les Normes ortogràfiques*, p. 38-40.

lleialtat a la pròpia llengua. Tot seguit, abans de descriure el model lingüístic de Par, detallem els motius que impulsen els dos primers a convertir-se en antinormistes —o millor encara, en antifabrians—, entre els quals trobarem, en una bona part dels exemples, els mateixos arguments que ofereix Par. Quant a Alcover i Miquel i Planas, els criteris de selecció que hem seguit obeeixen a raons de pes en la campanya antinormista: Alcover per haver estat president de l'IEC i després per haver organitzat campanyes virulentes de molta transcendència social contra l'entitat i els seus membres, i Miquel i Planas, per ser considerat el «capitost anti-Normes posterior al 1913» (Miracle, 1963, p. 49), i per l'amistat personal que l'uneix a l'erudit autodidacte. A banda, tots tres, com hem dit anteriorment, segueixen el mateix procés: col·laboració amb l'Institut, en un principi, i allunyament posterior de la institució.

Basant-nos en les relacions personals hi podríem afegir altres noms d'homes de lletres de l'època que, tanmateix, no ens semblen tan representatius o, al capdavall, no són tan significats públicament com a antinormistes. Aquest podria ser el cas de Montoliu o Calveras. El primer, amic de Par, manté una posició tèbia, d'un «antinormisme més aparent que real per raons diverses i interessades» i una «actitud de nedar entre dues aigües i de no saber guardar la roba», en paraules de Julià (2000, p. 360, nota 1), cosa que s'intueix en el comentari que afegeix en una carta de Montoliu a Miquel i Planas on, per justificar una missiva escrita en què aplica les *Normes*, però adreçada a un antinormista empedreït, li demana disculpes per l'ús de la forma *i* com a conjunció copulativa i li prega que «guardi reserva sobre els conceptes que en aquesta carta me mereixen els *Instituteurs*» (Julià, 2000, p. 360).

Quant a Calveras —que, com Par, és membre de l'Oficina Romànica i manté correspondència amb l'industrial (v. 2.1.3.2)—, «va erigir-se en cara pública de la dissidència lingüística al Principat durant els anys 20 i 30, no pas com a simple relleu generacional del discurs antifabrià de Mn. Alcover, sinó com a veu crítica i independent al marge de Fabra, del IEC i del món cultural noucentista; per a aquesta empresa va comptar amb la col·laboració de dos savis militants antinormistes (Ramon Miquel i Planas i Alfons Par) i amb la dels tres primers filòlegs catalans amb formació romanística universitària (Pere Barnils, Antoni Griera i Manuel de Montoliu). Des d'aquesta posició, es va convertir en un lingüista que va estudiar diferents aspectes descuidats per la catalanística de la seva època i que va fer veure de retop els límits d'unes quantes propostes normatives prescrites per Fabra i practicades pels escriptors i intel·lectuals fills del Noucentisme» (Iglésias, 2001, p. 5).

Deixem constància només d'un comentari sobre les *Normes* en una carta del jesuïta a Joan Guim, provincial de la Província d'Aragó, en què li dóna compte de la gestió de les classes de Veruela, antic monestir cistercenc situat a Vera de Moncayo (Saragossa), cedit als jesuïtes (1877), que hi instal·laren el noviciat: «La cuestión ortográfica finalmente ha quedado en estos términos. La ortografía del "Insti-

tut" es demasiado complicada para el uso del vulgo y en algunos puntos falta de fundamento, y creemos que los mismos autores lo reconocen. Cuando el P. Oleza esté formado en filología romance podrá trabajar en simplificarla y fundamentarla mejor tomando por base la del "Institut" y a poder ser, no como quien impone un sistema nuevo, sino como mejoramiento del mismo» (Iglésias, 2001, p. 654).[354]

4.2.2.1. Antoni M. Alcover

Alcover creu que la normalització ortogràfica és una qüestió secundària, que ja s'hi arribarà sense necessitat d'obligar ningú i així ho manifesta en el BDLC:[355] «Nosaltres que hem considerat sempre l'ortografia com una cosa secundaria fins a un cert punt; i que, quan ens tiràrem al mig alçant an els quatre vents de Catalunya la bandera de l'Obra del Diccionari, va esser amb el propòsit fet de no admetre cap conflicte mai per qüestions d'ortografia» (Alcover, 1912-1913*b*, p. 217). Per ell, l'anarquia ortogràfica no era un fet negatiu, ja que en l'època medieval la llengua catalana tampoc no tenia un sistema ortogràfic uniforme, i considerava que calia recórrer el domini lingüístic i estudiar els documents escrits per poder formular un sistema ortogràfic que fos acceptat per totes les regions de parla catalana, Així, per una banda, li semblava convenient conservar, sempre que fos possible, les grafies tradicionals, però, per altra banda, s'oposava a la creació de tantes ortografies com varietats dialectals (Segarra, 1985, p. 301-303). En aquest sentit, coincidia amb Fabra, i no és d'estranyar que Moll (1963, p. 47), basant-se en una carta de Fabra a Alcover, datada el 3 de març de 1912, addueixi que els dos gramàtics, discutint les *Normes* sense els membres de l'Institut no filòlegs, s'haurien posat d'acord, malgrat les diferències metodològiques i de caràcter que els separaven: «hauria estat cosa fàcil una entesa entre els dos únics filòlegs romanistes que en aquell temps eren membres de l'Institut».

Arribat el moment de la promulgació de les *Normes*, Alcover, president de l'IEC, les accepta a pesar que no el satisfan totalment —«allà ont una corporació

354. Per a més informació sobre l'obra lingüística de Calveras, v. Iglésias (2001).

355. Antoni M. Alcover (1912-1913*b*), «A tots els nostres amics», BDLC, vol. vii (febrer-març), p. 216-219. També hi ha un altre fragment (Alcover, 1902-1903) del BDLC, vol. i, febrer, p. 38-39 («¿Quina ortografia ha de seguir el Diccionari?»), en què reflexiona sobre l'ortografia i, a banda de repetir la idea que la unitat ortogràfica és una qüestió secundària, afegeix: «Hem de traballar de bon de veres per tenirne un; però ni hem de forsar la màquina ni violentar les coses. La ficsació de l'ortografia ha d'esser obra del temps y dels estudis detinguts y de l'abnegació de totes les persones tècniques, que hu han de sacrificar y subordinar tot a n-el be, dignidat y triumf de la nostra llengua» (Alcover, 1902-1903, p. 38). I conclou: «¡Fora imposicions ortogràfiques de cap classe, en no esser les de l'ortografia universal y qu'es indispensable admetre per poder escriure y qu'els altres ho entenguen! ¡Fora imposar cap sistema! Proposarne un, axò sí, y que sía tot lo mes lògich y fundat que's puga; però ¡fora imposarlo! ¡Dexar a cadascú en llibertat per seguir el que crega mes condret y endressat!» (Alcover, 1902-1903, p. 39).

tan respectable com l'Institut d'Estudis Catalans acorda i publica un sistema ortogràfic, nosaltres, sensa voler anar a aclarir si es més o menys avengut i escaient, l'acceptam desde ara amb tota llealtat de cor i declaram amb molt de gust que d'avui endavant l'observarem» (Alcover, 1912-1913*b*, p. 217)—, i demana que tothom les accepti, renunciant, com ell, a les pròpies conviccions ortogràfiques per tal d'assolir la unitat:

> De manera que per patriotisme i per amor a la llengua catalana feim el sacrifici d'una bona part de les nostres conviccions ortogràfiques, i aconsellam i pregam a tots els nostres amics que facen lo meteix que nosaltres, que sacrifiquin les seues amors, aficions i conviccions ortogràfiques pel bé major de la concordia i de la uniformidat i de la dignificació de la nostra estimadíssima llengua catalana, que no es duptós que farà mes bon paper devant propis i molt més encara devant estranys, si tots l'escrivim d'una meteixa manera i no siga la seua ortografía tants de caps tants de barrets (Alcover, 1912-1913*b*, p. 218).

Alcover es converteix, tot i les seues reserves, en el màxim defensor de les *Normes* contra els seus detractors, però al mateix temps, en condemna la imposició (Segarra, 1985, p. 369). Paulatinament augmenten les seues prevencions contra les *Normes*, sobretot quan es tracta d'adaptar-les a certs fets fonètics de les Illes (Segarra, 1985, p. 370), a banda que durant algun temps es produeixen conflictes entre Alcover i els altres membres de l'IEC —segons Moll (1962, p. 111) temperades per Prat de la Riba, «l'únic personatge que sabia tractar Mn. Alcover així com calia tractar-lo»—, ja que el canonge es lamenta que es prescindeix d'ell en les decisions importants. Finalment, el mes d'abril de 1918, es produeix el trencament,[356] i llavors se sent deslliurat del compromís que havia adquirit de respectar les *Normes* de l'IEC l'any 1913 per al BDLC, «recobrant la llibertat d'acció que tant escau a la nostra nissaga i que ab l'ajuda de Deu i de la Mare de Deu volem que siga tot per be, profit, enaltiment i glòria de la nostra benvolguda Llengua Catalana».[357]

A partir d'aquest moment, tota la virulència que havia adreçat als autors dels estudis que s'escrigueren en contra de les *Normes* a causa del seu contingut deficient,[358]

356. Per seguir els conflictes que es produeixen entre Alcover i l'Institut i els manifestos que escriu el canonge, v. Moll (1962), p. 161-213, i Josep Massot i Muntaner (1985), *Antoni M. Alcover i la llengua* catalana, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 151-158. Pel que fa a la visió dels fets de mossèn Alcover, el canonge mallorquí explica tot el procés de la seua sortida de l'IEC en el BDLC, vol. x, núm. 6 (juny-setembre 1918), p. 81-161 (Alcover (1918-1919*b*)). També es pot consultar Balcells i Pujol (2002).

357. Antoni M. Alcover (1918-1919*a*), «Aclaració *de re ortographica*», BDLC, vol. x, núm. 1, p. 2-3.

358. V., per exemple, aquesta declaració del canonge de 1913 contra els detractors de les *Normes* a «Els inimics de les *Normes ortográfiques* van de rotabatuda», BDLC, vol. vii, núm. 13, p. 398-400: «Fa tant de llàstima lletgir casi totes les impugnacions de les *Normes*, per lo buides i sensa cap ni peus que resulten en general, que hem deixat anar de fer-ne una refutació general, com dúiem primer idea de fer-ho. És que la major part d'elles no paguen el tir» (Alcover, 1912-1913*c*, p. 400).

la dirigeix contra l'IEC i, sobretot, contra Fabra, a qui qualifica de «Moloch» i «Deu-Fals», i descriu com «Sa Aconfessional Santedat lo Sum Pontifich Fabra» i «Oracle Suprem dels biduins i beroys de l'*Institut* i de *La Lliga*».[359] Els insults, com es pot comprovar, s'estenen a la resta de membres de l'Institut i al president de la Mancomunitat, «caps esflorats de l'*Institut* i per lo mateix a llur Sum Pontifich D. Pompeu Fabra i an el Rey Herodes que los comanda i ampara a tots, En Puig i Cadafalch» (Alcover, 1920*c*, p. 272). Segons l'erudit mallorquí, a Fabra no l'interessa «defensar ni restaurar la llengua catalana, sino combatre a foch i a sanch, africanament, ab rabia canina tot aquell que no li està somès».[360] I, repeteix encara aquest argument, afegint més desqualificacions personals a l'impulsor de la reforma ortogràfica:

> [...] això ès estat sempre lo formidable estratègia D. Pompeu, combatre a foch i a sanch tots els qui li fan nosa, tots els que ell veu que li fan ombra i li poden treure la carn de l'olla; però elze combat sempre d'amagat, ab la cara tapada, de derrera la cortina, fentne sortir d'altres que li fassen la feyna i se'n duguen tota la odiositat (Alcover, 1920*a*, p. 225).

Tanmateix, respecta Fabra com a gramàtic, però li'n retrau la supèrbia:

> En Fabra per mi ès lo millor gramàtich que ha tengut Catalunya i un dels millors filòlegs catalans. Lo que diré sempre i dich que totes aqueixes bones qualidats elze fa mal-be ab la seua aldèssia may vista, ab la seua supèrbia monstruosa, ab la seua presunsió inaguantable que li fa creure que fora d'ell no hi ha negú que sapia res de Llengua Catalana i que ell ès la ciència gramatical i filològica personificada, i que per lo mateix lo que no ès ell o no surt d'ell o no se somet cegament a ell, ès una heregia, una blasfèmia, un crim de lesa-Magestat Gramatical i Filològica, i que mereix penjar, cremar i ventar les cendres (Alcover, 1920*c*, p. 273).

Alcover, que remarca l'error de Fabra de «voler aplicar la *llogica* pura, que brolla del cervell sensa passar p'el cor, a l'Ortografia, que és una cosa de sentiment, de visualidat, de beneplacit, que ens ha d'entrar per l'ull dret i ens ha de caure de gust»,[361] dedica també la seua atenció en el BDLC al Foment de Pietat Catalana,[362]

359. Antoni M. Alcover (1920*c*), «¿Jo respectar massa En Fabra? Les meues obres i escrits diuen tot lo contrari», BDLC, vol. xi, p. 272-274.

360. Antoni M. Alcover (1920*a*), «Més erbolaries del frare del sigle xvii. La seua sintaxis ben catalana. Costerada an En Fabra que n'ès el gran inimich.— La desenamistat de la ruda ab la cicuta». BDLC, vol. xi, p. 223-225.

361. Antoni M. Alcover (1920*e*), «Per quines cinch centes he restablida la *-h* derrera *-c* (*-ch*)», BDLC, vol. xi, p. 285-287.

362. Antoni M. Alcover (1920*b*), «Un mot d'amich an el Foment de Pietat Catalana», BDLC, vol. xi, p. 258-263.

que demostra un «fervor y zel massa pujat de grau per l'*Ortografia* i p'el *sistema morfològich* i *lexicogràfich* de l'*Institut d'Estudis Catalans*, que tant i tant se distingeix per desfigurar i desnaturalisar la llengua catalana» i li demana que procuri la major puresa de la llengua, «no segons lo criteri equivocadíssim i descaminadíssim de l'Institut i son Sum Pontfich Sa Aconfessional Santedat D. Pompeu Fabra», sinó segons el criteri que la tradició assenyala, i sobretot que accepti les variants dialectals per a les seues publicacions i no secundi «la desgavellada i desastrosa teoria de que el *català literari*, el *català normal* ès lo que se parla a Barcelona i a les regions someses a l'esclavatge llingüístich de Barcelona» (Alcover, 1920*b*, p. 260).

Aquest és el seu argument definitiu contra les *Normes*, el fet que s'hagi agafat el barceloní com a base de la reconstrucció literària,[363] ja que el català literari és:

> [...] lo *xorim-xoram* dels presumits de Barcelona, lo dialecte de Barcelona, lo mes pobre, lo mes magre, lo mes escanyolit, lo mes tarat y banyarriquerat de castellanisme; no lo que parlen els bons barcelonins sensa pretensions ni presuncions de cap casta; sino lo que parlen els *pasturants* del pressupost de la Mancomunitat i tots els qui espiren a *pasturarhi*, que son moltíssims, re-de-moltíssims, qui-sap-los! (Alcover, 1920*f*, p. 311).

Quan, entre 1926 i 1930, comença a publicar-se el volum I del *Diccionari català-valencià-balear*, amb moltes dificultats per la manca de suport econòmic, Moll recomana a Alcover l'acceptació de les *Normes* a fi d'evitar l'antipatia que els possibles lectors puguin sentir per una obra editada amb un sistema ortogràfic diferent de l'adoptat per tothom. El canonge no transigeix: «Quan jo seré mort, canvia l'ortografia, si la vols canviar; mentre jo visqui, no la vull canviar. Ja he canviat massa vegades!», en paraules d'Alcover transcrites pel seu deixeble, el qual afegeix: «En el fons, es tractava de la repugnància a declarar-se vençut» (Moll, 1962, p. 281-282). Tanmateix, l'any 1926 ja s'havia produït la reconciliació entre Fabra i Alcover, gràcies a la intervenció d'Antoni Rubí i Sureda, mestre de cerimònies de la Diputació de Barcelona i parent llunyà del canonge mallorquí (Moll, 1962, p. 251).

L'èxit que tingué la publicació de l'*Ortografia mallorquina* (1931) de Moll, seguint les *Normes*, amb la conformitat d'Alcover «li acabà de fer veure que era un disbarat mantenir posicions individuals contràries al gust de tothom, i probablement ell mateix hauria arribar a decidir-se a adoptar en vida l'ortografia de l'Institut en el *Diccionari*; però ja no hi va ser a temps». Per això, quan va morir Alcover, Moll va aprofitar el pas de la lletra B a la C per canviar l'ortografia adaptant-la a les normes vigents (Moll, 1962, p. 282).

363. Antoni M. Alcover (1920*f*), «Lo del Diccionari de la Llengua Literària», BDLC, vol. XI, p. 309-312.

4.2.2.2. Ramon Miquel i Planas

Aquest editor, qualificat, com hem dit suara, de «capitost anti-Normes», no s'oposa, segons Segarra (1985, p. 353), a la reforma lingüística per les seues conviccions lingüístiques i ortogràfiques, sinó «pel seu odi envers els noucentistes».[364] Així, diu en un dels seus reculls: «la nostra llengua catalana pateix desde fa algun temps la opressió tiránica dels noucentistes normalisadors de la seva ortografía».[365] Igualment es manifesta en un altre escrit del mateix recull: «Al costat d'aquesta prosa senzilla y emocionant, com n'apareix de pretenciosa y ridícula la que solen escriure'ls monos sabios alliçonats per Don Pompeu Fabra!».[366] I encara, contra López Picó, que qualifica de «corifeu del reformisme lingüístich que du'l nom del Pare Fabrici».[367]

Tanmateix, la conferència que dóna a l'Ateneu Barcelonès en contra de Fabra i de la reforma lingüística l'any 1918, que després reprodueix íntegrament la revista *Catalana*,[368] és plena de motivacions que recolzen en aspectes lingüístics i literaris i que justifiquen a bastament el seu trencament definitiu amb l'Institut d'Estudis Catalans, entitat a la qual, confessa, ha prestat «fins ara tribut d'acatament»[369] (Miquel i Planas, 1918, p. 298).

En l'argumentació que segueix en el seu discurs, el bibliòfil assenyala els motius que l'han fet contrari a una reforma de què ningú no parlava abans de 1890, ja que la llengua, «encara que mal coneguda y pitjor tractada pels matexos catalans, era prou bona en la seva naturalesa propia y sols calía retornarla al bon ús» (Miquel i Planas, 1918, p. 300). Tot seguit recorre la història detallada de la campanya lingüística dels homes de *L'Avenç* per demostrar que l'Institut havia mantingut els mateixos criteris que Casas-Carbó, Massó i Torrents i Fabra en aquesta publicació i també en l'*Ensayo de gramática de catalán moderno* del darrer, de manera que Massó, que és, «quan no's tracta de la *seva ortografía*, un dels homes més

364. El 28 de desembre de 1914 va treure a la llum la publicació *El Noucentista*, en el primer número de la qual feia una sàtira mordaç dels principals impulsors d'aquest moviment (Segarra, 1985, p. 353).

365. Ramon Miquel i Planas (1915-1920), «En Martí I i Comte d'Urgell», a *Bibliofília. Recull d'estudis, observacions, comentaris y notícies sobre llibres en general y sobre qüestions de llengua y literatura catalanes en particular: Volum segon*, p. 547-548, Barcelona. Aquest llibre es pot consultar a la Sala de Reserva de la Biblioteca de Catalunya.

366. Ramon Miquel i Planas (1915-1920), «Una gloriosa pàgina humil del Bisbe de Perpinyà», a *Bibliofília*, p. 569.

367. Ramon Miquel i Planas (1915-1920), «Una producció genial d'En López Picó», a *Bibliofília*, p. 571.

368. Ramon Miquel i Planas (1918), «Contra la reforma lingüística. Conferencia d'En Ramon Miquel y Planas al Atenèu Barcelonès els dies 21 y 25 d'aquest mes», *Catalana* (Barcelona, Ilustració Catalana), núm. 13 (juny), p. 297-356 (separata).

369. L'editorial Miquel i Planas s'havia adherit immediatament a les *Normes* (Segarra, 1985, p. 339).

ponderats que conech, més clarivident y alhora'l més desinteressat treballador de Catalunya», entra a formar part de l'IEC des del primer dia i, per veure-hi adoptada la reforma de *L'Avenç*, «cridà en son auxili l'antich company» (Miquel i Planas, 1918, p. 314-315).

Es tracta, és clar, de Fabra, el qual els últims anys, «tarat d'un maquiavelisme qu'ell mateix tal volta no sospita», aprofita qualsevol ocasió que té de parlar d'ortografia catalana, fent-s'ho vindre bé, de tal manera que, «dihent lo que feyen els uns y lo que feyen els altres, la manera d'escriure d'aquests y la manera d'escriure d'aquells, aparexía lo que feyen els de *L'Avenç* com si's tractés d'una cosa en què ell no tingués rès a veure y situada en el mateix pla d'importancia de les formes ortogràfiques predominants», per la qual cosa, finalment, Fabra havia creat la sensació que realment hi havia un enorme desgavell ortogràfic. Per consegüent, s'havia produït un estat d'opinió favorable a l'arribada de «l'home providencial que havía d'arreglarho tot», a pesar que el bibliòfil qüestiona la realitat del concepte de *anarquia ortogràfica*, manifestant que «les més nombroses y les més irreductibles aparentment d'aquelles discrepancies del català escrit, eren filles, precisament, de la reforma iniciada pels de *L'Avenç* en 1890» (Miquel i Planas, 1918, p. 315-316).

L'autor de la conferència no escatima lloances ni a l'Institut, entitat «a la qual ni jo ni cap bon català podría regatejar la seva admiració y'l desig de vèurela créxer constantment en prestigis, si aquests han de traduhirse en el bé de la Patria» (Miquel i Planas, 1918, p. 298), ni a Fabra, al qual es refereix en termes laudatoris en diverses ocasions: «per aquell temps, En Fabra estava mólt lluny d'ésser el filòlech que avuy fóra injust no reconèxer en ell» (Miquel i Planas, 1918, p. 307); «En Fabra es un gran filòlech» (Miquel i Planas, 1918, p. 316); «No's tracta ara de regatejar al senyor Fabra la seva autoritat com a gramàtic» (Miquel i Planas, 1918, p. 322); «el senyor Fabra, la ciencia del qual es per tothom reconeguda» (Miquel i Planas, 1918, p. 324). I conclou aquestes asseveracions dedicant-li un paràgraf que resumeix la bona consideració que li mereix com a filòleg i com a gramàtic:

> Jo no vull desconèxer lo que representa'l treball d'En Fabra dintre l'estudi filològich del català. Es, indubtablement, el més gran esforç que s'hagi fet may per a la conexença gramatical del nostre idioma. Ademés, En Fabra, ha aplicat a aquest estudi conexements veritablement extraordinaris y una perseverancia que li hauràn d'ésser per sempre més reconegudes (Miquel i Planas, 1918, p. 339).

Tanmateix, a pesar de reconèixer aquests mèrits del cap de la Secció Filològica de l'Institut, la veu de Miquel i Planas s'aixeca contra la imposició, que personifica en Fabra, el qual esdevé el «dictador en materies lingüístiques a Catalunya» (Miquel i Planas, 1918, p. 352), al mateix temps que creu que «may Catalunya no havía estat víctima d'una tiranía tan odiosa com la que avuy exercexen els nostres gramatícols posats al servey d'En Fabra» (Miquel i Planas, 1918, p. 323). Fabra

procedeix «d'una manera absolutament arbitraria y ab el sol propòsit d'incorporar a la llengua de tots els catalans els séus prejudicis ortogràfichs» (Miquel i Planas, 1918, p. 331), i «s'ha empenyat en resoldre d'una vegada tots els problemes, totes les contradiccions, totes les irregularitats gramaticals del català, el qual, com tota llengua viva, ha de presentar per força fenòmens irreductibles a una lley general, veritables estranyeses si se'ls vol donar aquest nom, emperò que sols ho són vistes a travers d'un cientisme absolutista dogmàtich» (Miquel i Planas, 1918, p. 334).

La paraula viva i «el fet biològic de la llengua» són temes recurrents en aquest discurs de Miquel i Planas, que s'aixeca contra una reforma bastida sobre un excés de lògica i el «cientisme absolutista dogmàtich».[370] L'esperit modernista plana en aquests mots del bibliòfil. Cal que la llengua segueixi lliurement el seu camí, perquè les Normes, la *Gramàtica* i el *Diccionari*:

> [...] resulten una vestidura massa estreta, un encotillat massa rígit,[371] per a la nostra llengua en plena crexença esponerosa y que pugnava per trobar ella matexa la seva concreció literaria, la seva pura manifestació de bellesa, la seva personalitat lingüística una y distinta, entre la diversitat dels séus dialectes; a això s'encaminaven l'esforç dels estudiosos per a recuperarne'ls secrets d'expressió y la expontània producció dels séus escriptors, lliures de manifestar els séus pensaments y les seves emocions sense altra traba que'l propi bon gust. Axí ells eren responsables individualment de lo que feyen; no necessitant per a rès els caminadors de que s'ha pretès dotarlos (Miquel i Planas, 1918, p. 347).

En la mateixa línia es pregunta si són conscients de la transcendència de la seua decisió aquells qui «portats d'una generosa y patriòtica renuncia, hauràn abandonat el culte de la paraula viva per la idolatría d'un verb sofisticat», i han acatat «aquest *decret de nova planta* lingüística» (Miquel i Planas, 1918, p. 352), que conduirà, finalment, a un català literari «sense ànima», «de pura convenció», un «producte cerebral sense acció reflexa en el sentiment», «massa allunyat del nostre poble per a poderne rebre la sava refrescant y vivificadora», condemnat a desaparèixer com la llengua provençal, «ofegada pels lligams d'una disciplina literaria massa inflexible» (Miquel i Planas, 1918, p. 350-351).

Altres retrets que Miquel i Planas fa a Fabra són, en primer lloc, que prengui el català parlat a Barcelona com a base de la reforma,[372] i que, en conseqüència, procuri elevar aquesta forma dialectal —«de que jo, barceloní fins al moll dels òssos, sóch el primer en abominar» (Miquel i Planas, 1918, p. 341)— a la categoria d'idioma, «en contraposició ab el català escrit ò literari, que, tant ell com el senyor

370. Par també basa el seu refús a les *Normes* en l'excés de lògica (v. 4.2.4.2).

371. El lingüista autodidacte també parla de «cotilles gramaticals» (v. 4.2.4.1).

372. Par i Alcover estan d'acord a considerar que el barceloní no és la millor opció per emprendre una reforma lingüística (v. 4.2.4.5 i 4.2.2.1, respectivament).

Casas, qualificaven de *català acadèmich*, considerantlo en certa manera com una llengua convencional» (Miquel i Planas, 1918, p. 302), i «una mena de convenció acadèmica, filla del artifici ò de la voluntat creadora d'uns gramàtichs anteriors a la colla de *L'Avenç* que no havien sabut estudiar en la realitat els fenomens de la llengua viva» (Miquel i Planas, 1918, p. 305). En segon lloc, el bibliòfil retrau a Fabra que ignori la literatura clàssica catalana,[373] «d'hont arrenca passant a travers de períodes realment crítics, la llengua literaria d'aleshores lo mateix que la d'ara» (Miquel i Planas, 1918, p. 303), i en tercer lloc, que s'hagi volgut diferenciar tant la llengua catalana de la castellana, prescindint del marc social dins el qual es mou la llengua catalana,[374] de manera que «la pruija diferenciadora dels gramàtichs, portada al punt de divorciar expressament abdues llengues, fins en allò que per parentiu ètnich tenen de comú, no ha pogut fer més que dificultar el conexement de la nostra, posat qu'aquesta ningú no'ns l'ensenya, sinó que l'aprenèm fentnos d'autodidactes, basantnos en la llengua parlada, adaptantli les conexences gramaticals del castellà que no li repugnen y deduhint les altres dels models literaris que se'ns fan accessibles» (Miquel i Planas, 1918, p. 347-348).

Miquel i Planas es queixa, al mateix temps, que els «flamants reformadors de 1890 no eren sinó uns jovenets plens de bons desitjos y que teníen certes pensades lingüístiques, la trascendencia de les quals estaven ells mateixos ben lluny de capir» (Miquel i Planas, 1918, p. 303), que els movia un afany de «singularisarse fent alguna cosa que may no hagués feta ningú», i que actuaven «ab tota l'ardidesa que'ls pochs anys y la irresponsabilitat solen donar» (Miquel i Planas, 1918, p. 307), rebutjant el principi d'autoritat. En un principi, l'actitud d'aquests joves podria haver-se considerat justificable, però no en el present, quan Fabra, «y quan nó l'Institut, també sabien a qui haurien degut cridar», a aquells qui posseïen «la força d'haverse erigit en campions d'una secular tradició literaria», referint-se als representants dels Jocs Florals i de la RABLB (Miquel i Planas, 1918, p. 321).

D'altra banda, la reforma preconitzada per Fabra és una moda que segueixen els escriptors novells, una joventut dòcilment preparada per rebre la veu del gramàtic «com expressió de la veritat suprema» (Miquel i Planas, 1918, p. 322) els quals no solament observen les *Normes*, sinó que, «cas extraordinari de submissió mental entre gent jove, s'han fet estrictes seguidors dels preceptes morfolò-

373. Par també considera que el model de català literari ha de sorgir dels autors medievals catalans, per a ell els clàssics (v. 4.2.4.1).

374. En aquest punt Miquel i Planas adopta una postura reivindicativa a favor del reconeixement de l'oficialitat de la llengua catalana: «Mentre no tinguèm escoles; mentre no hi hagi a Catalunya una cultura produhintse integralment en català; en un mot, mentre la llengua catalana no sia oficial a Catalunya y pugui prescindir de la llengua castellana com a factor de cultura general, no hi haurà més remey (y es lo únich pràctich que pot ferse) que aprofitarse de totes les facilitats qu'aquella llengua'ns ofereix per a la obtenció d'una cultura lingüística adaptable al català» (Miquel i Planas, 1918, p. 347).

gichs y sintàctichs continguts en el *Diccionari* y la *Gramàtica*», amb la qual cosa tota la literatura anterior a la promulgació de les *Normes* passa a la categoria d'arcaica i els autors encara vivents perden el prestigi als ulls dels nous escriptors, de manera que després de la reforma queda «una literatura sense precedents immediats, sense clàssichs actuals, sense autoritats vives, sense models per a seguir, sense mestres per a consultar, situantse voluntariament fòra de la tradició nacional» (Miquel i Planas, 1918, p. 349-350).

I per què, doncs, si la reforma és tan nefasta com assenyala Miquel i Planas, triomfa? Quins són, segons el criteri del bibliòfil, els factors que permeten la consolidació de les *Normes*? En primer lloc, la importància del fet que els homes de *L'Avenç* disposessin d'una impremta pròpia, «una poderosíssima arma», en paraules de Miracle (1976, p. 124),[375] que facilità una ràpida implantació de les innovacions ortogràfiques del grup i permeté la difusió de versos d'escriptors de prestigi com Maragall —a qui, com a tants altres escriptors, li era indiferent la reforma, cosa que l'editor considera «una complicitat» implícita—, els quals sortien «vestits a la moda nova» i que influenciaren altres escriptors, cosa que féu que «alguns llibres de versos fossin estampats, àdhuc lluny de *L'Avenç*, ab *is* llatines» (Miquel i Planas, 1918, p. 310-312). Així i tot, exceptuant els llibres publicats per L'Avenç i la revista *Pél y Ploma*, que seguien l'ortografia reformada, la majoria d'escriptors i publicacions no s'adhereixen a la proposta dels homes de *L'Avenç*, duta a terme durant vint anys de propaganda activíssima, «feta en mig de la indiferencia glacial del nostre públich». Segons el bibliòfil, «la ortografía de *L'Avenç* no servía més que per a fer modernisme. Era una manifestació d'*avant-garde*», i subratlla el fracàs d'aquest primer intent de reforma, el qual es concreta en el Congrés Internacional de la Llengua Catalana de 1906, on, en el moment de les votacions, obtenen majoria les conclusions que marquen la tendència ortogràfica tradicional (Miquel i Planas, 1918, p. 313).

I en segon lloc, la causa fonamental i definitiva que afavoreix la implantació de les *Normes* és el suport institucional: «Avuy en Fabra veu triomfantes les seves reformes, gracies a la pressió exercida constantment des de les altes esferes ab que ell se

375. Miracle (1976, p. 123-124), amb la seua desimboltura habitual, explica com s'actuava a la impremta: «El procediment era simple. L'encarregat de la impremta preguntava al client en quina ortografia s'havia d'imprimir el seu treball, i el client, les més de les vegades incapaç de determinar una norma a seguir i tenint una certa temença que en el seu escrit hi haguessin moltes "faltes d'ortografia", acabava amb un "vostè mateix", és a dir, amb un vot de confiança a l'home que sabia de què anava. I així, sense càlcul ni estratègia, aquell "vostè mateix" assegurava a *L'Avenç* una molt més ràpida difusió del seu sistema ortogràfic». També apunta que els partidaris de l'ortografia tradicional —com es fa palès en aquesta reflexió de Miquel i Planas— eren molt conscients que «allò de tenir impremta pròpia i d'estampar-hi no sols la revista, sinó tants de llibres i de fullets com se'ls encarregava era més definitiu que no pas tots els arguments dels dos apòstols de l'ortografia nova». Miracle conclou: «sense la impremta pròpia la campanya de *L'Avenç* hauria començat i acabat amb els articles de Casas Carbó».

relaciona» (Miquel i Planas, 1918, p. 323). Si el grup de *L'Avenç* no va reeixir abans en la seua campanya reformadora fou per la manca d'una estructura política que li hauria donat suport; ara, en canvi, l'Institut disposa de recursos pecuniaris, «posats generosament a la seva disposició per la Diputació provincial de Barcelona» (Miquel i Planas, 1918, p. 353), que li han permès d'emprar mitjans de propaganda ilimitats, i de gaudir igualment d'un prestigi extraordinari i d'una autoritat incontrastable:

> La bondat de les doctrines no's demostra per l'èxit que obtenen quan les propaguen els que manen. Ha de venir provada per l'èxit y l'acceptació anteriors, pels resultats de prosselitisme anteriors. Y'ls gramàtichs de la escola de *L'Avenç* no farien honor a la veritat si no reconeguessin que lo qu'ells iniciaren fa vint-y-vuyt anys, sols ha pogut fer camí quan han aconseguit apoderarse del Institut d'Estudis Catalans y de tots els ressorts burocràtichs de la Diputació de Barcelona y de la Mancomunitat de Catalunya (Miquel i Planas, 1918, p. 324).

La campanya institucional de suport a les *Normes* contrasta amb els inconvenients que pateixen aquells qui no les subscriuen, amb la qual cosa tots els qui no volen quedar marginats de la política cultural del moment han d'adherir-s'hi. Miquel i Planas (1918, p. 323-324) afirma que la reforma no pot ser discutida, ha de ser acceptada al peu de la lletra, «sots pena de certs inconvenients per al protestatari que a mi, personalment ja m'ha vagat prou de conèxer», ja que «no hi hà cap mena de consideració per al que, fent ús de la omnímoda facultat de pensar, no s'ajup incondicionalment al jou d'una disciplina gramatical inflexible». Per a la persona que escriu sense *Normes*, tot són desavantatges; fins i tot qualsevol personalitat s'ha de subjectar al «*capitis diminutio* d'una normalitat ortogràfica y gramatical que deformarà'l séu pensament, destruirà l'harmonía de les seves construccions literaries, y cuydarà esborrar tots els caràcters distintius que'l colocaven per damunt dels escriptorets insignificants que avuy han pogut aconseguir, gracies a la *lley* Fabra, escriure tots exactament d'una matexa manera». I afegeix que, si algú opta per seguir el camí ancestral que «ab instint salvador seguiren els escriptors de la renaxença des del Aribau a Mossèn Cinto, aquest algú ja pot resignarse a una jubilació prematura» (Miquel i Planas, 1918, p. 350).

A banda d'aquest marc, diguem-ne filosòfic, que embolcalla el seu discurs, l'editor es manifesta contrari a aspectes ortogràfics i sintàctics concrets i, de retruc, aborda també qüestions literàries que l'impulsen a mostrar el seu rebuig a la reforma. Quant als primers, troba injustificat el canvi de la forma *ab* per *amb*, la substitució de *y* per *i*,[376] la supressió de les *h*, exceptuant les etimològiques, i la introducció de les formes reforçades dels pronoms *me*, *te*, *se*[377] (Miquel i Planas, 1918,

376. Els motius per què ni el bibliòfil ni Par no estan d'acord amb la *i*, els recollim a 4.5.3.
377. Par està absolutament d'acord amb l'exposició de Miquel i Planas (v. 4.2.5.3.11).

p. 326-331). A més d'aquests canvis, que ja preconitzaven els homes de *L'Avenç* i que ara han adoptat els de l'Institut, el bibliòfil es mostra contrari a les reformes que ha introduït Fabra en l'edició del *Diccionari* i que, per tant, són de la seua pròpia collita, «subjectant cada mot a una revisió feta ab criteri personal y acomodantne la ortografía als séus punts de vista» (Miquel i Planas, 1918, p. 332).

Es tracta de la representació gràfica del so de la doble *l* com *l·l*, i de la introducció del sufix *-itzar* (Miquel i Planas, 1918, p. 333-337). Quant a la primera, argumenta que és una norma excessivament complicada per als usuaris i que «cap ortografía de cap llengua del món no pot tenir la pretensió de transcriure tots els fonemes de la llengua parlada»; quant a la segona, l'abundància de verbs, adjectius i adverbis amb aquesta terminació «oferirà a l'orella sonoritats inesperades y, per al gust de mólts, sumament desagradables» i, a més, «constituiría un retrocés deplorable de la nostra llengua cap a un ruralisme agressiu que'ns fa pensar en l'època dels segadors».[378]

Pel que fa a les qüestions sintàctiques, la publicació de la *Gramàtica catalana* de 1918 permet a l'autor del discurs fer balanç dels aspectes que Fabra «eleva a preceptes» i van més enllà de la reforma únicament ortogràfica, ja que «alteren profundament la forma d'expressió natural y propia del parlar català». Miquel i Planas (1918, p. 337-338) no està d'acord a bandejar l'article *lo* neutre —tot i que no l'empra—, ni a emprar *la qual cosa* en lloc del relatiu neutre *lo qual*, ni a substituir el pronom indeterminat *se* per *hom*, ni en l'ús de la construcció *en + infinitiu*, innovacions aquestes que preconitza Fabra en la seua gramàtica.

Finalment, hi ha motius literaris que impulsen Miquel i Planas a combatre la reforma lingüística. D'una banda, la uniformitat en l'obra dels literats, la qual, com a conseqüència de passar pel sedàs de les *Normes*, quedarà empobrida i sense possibilitat que s'hi respectin els trets diferencials. Així, qualsevol escriptor que vulgui publicar «ha de toparse ab un ò altre dels infinits tentàculs de l'organisació burocràtico-lingüística que tots conexèm», que l'obligarà a aplicar les *Normes*, després de les quals quedarà un «estil incolor y neutre que lleva tot valor personal a l'obra escrita» (Miquel i Planas, 1918, p. 341). D'altra banda, «la reforma ha causat danys irreparables a la nostra llengua considerada com instrument de bellesa», ja que

378. Pel que fa a la desinència *-itzar*, estem d'acord amb Rafanell (1999, p. 50-52), quan assenyala les contradiccions en què cau Miquel i Planas quan parla de la distribució d'aquesta terminació, ja que la considera un localisme, però no queda clar on la ubica exactament: sembla que inicialment la situa a Barcelona, mentre que, després, parla de la forma no barcelonina *-itzar*. A més, desqualifica les raons de l'editor perquè, com la resta d'antinormistes, sempre combat el fabrisme «des d'una presumpta llengua general, no urbana, històrica, tradicional, no malejada», i amb l'excés del sufix *-itzar*, en canvi, creu que retornarem «a l'època dels segadors» (Rafanell, 1999, p. 51).

> [...] la sistemàtica aplicació dels principis gramaticals d'En Fabra sols es possible resignantse a veure desaparèxer de la nostra llengua una infinitat de matisos, renunciant a una part de la seva força d'expressió, y a tota possibilitat d'un axecament ulterior que li conquisti una nova magestat y, si molt convé, una superior bellesa (Miquel i Planas, 1918, p. 348).

Abans d'impartir aquesta conferència, Miquel i Planas ja es trobava entre el grup de fundadors de l'Acadèmia de la Llengua Catalana (1915), entitat que, des de la perspectiva oficial, és qualificada de «secessionista», perquè resorgeix amb la finalitat de combatre les *Normes* (1913) —i, per aquest motiu, sanciona les *Regles* (1916)—, però que, en canvi, el bibliòfil justifica com a institució que respecta la tradició (v. 4.1.3.2), i que té raó de ser en la seua funció «espectant, conservadora y defensiva de l'integritat de la nostra Llengua». Contràriament, considera que és l'Institut la institució que s'aparta de la tradició amb excessives innovacions totalment injustificades i arbitràries, i que «s'es irrogada una facultat legislativa respecte d'aquest [l'idioma], que de cap manera no li correspon». Per tant, conclou: «la tendencia reformadora qu'actua sota'ls auspicis del Institut d'Estudis Catalans, un cop deduhida la part d'elements extranys y fins contraris dintre d'aquest a la susdita reforma, constitueix una veritable dissidencia» (Miquel i Planas, 1918, p. 353).

Miquel i Planas, que no pretén actuar de filòleg, sinó de crític, situant-se deliberadament fora del camp de la filologia i la gramàtica (Miquel i Planas, 1918, p. 325-326), justifica aquest discurs basant-se en dos criteris: primerament un desig individual de manifestar la seua opinió i la seua voluntat de posar-se «a cobert de tota veleytat reformadora respecte del català» (Miquel i Planas, 1918, p. 352); en segon terme, s'erigeix en portaveu messiànic, ja que les seues opinions són compartides «per un estol de personalitats a les quals fóra una injustícia negar una alta significació; y sería una gran sòrt per a mi aquest vespre, que les meves paraules resultessin un digne tornaveu del estat d'opinió que pretindràn traduhir» (Miquel i Planas, 1918, p. 299), tot i que deplora que la revolta s'hagi personificat en ell sense pretendre-ho:

> Y es ben singular el cas de que sia precisament jo, mancat de tot prestigi literari, simple aficionat als llibres y al estudi, qui avuy s'axequi, tot sol, en un impuls d'atreviment temerari, contra tota aquella força incontrastable y aclaparadora de que us he parlat (Miquel i Planas, 1918, p. 354).

Rodergas,[379] en la semblança que fa de l'autor de la conferència, explica així els motius que impulsen el seu amic a manifestar-se contra la reforma lingüís-

379. Josep Rodergas (1951), «Semblança i bibliografia de R. Miquel y Planas», a Spill o libre de consells *de Jaume Roig. Poema satírich del segle xv: Edició crítica acompanyada d'una noticia, notes y un repertori per R. Miquel i Planas*, Barcelona, Imprenta Elzeviriana i Casa Miquel-Rius.

tica, encapçalant la protesta que uneix «els vells literats aplegats en l'Academia de Bones Lletres y en la també benemèrita institució dels Jochs Florals de Barcelona», els quals es neguen a acceptar les *Normes*.[380] Miquel i Planas, tot i que era l'autor que menys perjudicat n'havia de resultar, «donchs a la seva prosa pulcra y acurada pochs retocs y esmenes li calien», accepta ser el capdavanter d'aquest grup «per respecte a l'ortografía tradicional que tant belles obres havia produhit, un bon tros —potser ab això el més encertat— per respecte a l'estètica de la paraula escrita, per no haverhi sigut primordialment convocats els literats, y molt per companyerisme, endut per la seva cavallerositat» (Rodergas, 1951, p. 10).

De tota manera —i ara parla l'amic—, «el pla en que va colocarse Miquel y Planas respecte a les Normes y que tantes picabaralles va ocasionar entre literats d'un y altre bàndol, no va restar a Miquel ni una amistat, ni una sola consideració, amistat y consideració que, per la seva part, Miquel y Planas no va regatejar may a ningú» (Rodergas, 1951, p. 11). Ben al contrari, Par, en una carta a l'editor, el felicita per les conferències a l'Ateneu i li manifesta la seua admiració per emprendre una batalla amb la qual està conforme:

> [...] lo penò per V. axecat en contra de les innovacions ortogràfiques demostra son coratge literari. Ja sap V. mes idees; debades es que li digui qu'estic conforme. M'aplech, donchs, a la host de la que V. es un capdevanter: prengui-m com a soldat ras, y pose mos serveys (si quelcom puc fer en aquesta creuhada) a ses ordres (Feliu, 1997, p. 168-169).[381]

Per acabar, Miquel i Planas (1918, p. 350-351) clou el seu discurs augurant un futur molt negre a una llengua catalana abandonada pels parlants per ineficient: «Si'ls vents no muden, si la moda literaria persisteix, a favor dels interessos creats a redós de l'organisació burocràtica que tot ho agavella y que crea'l buyt al entorn de tota veu discordant, pot esser un fet, dintre algun temps, l'existencia (real aquesta vegada) d'una llengua catalana acadèmica; una mena de super-català d'ús exclusiu en els cenacles literaris», una llengua de pura convenció, «venint a ésser com el llatí de l'Edat Mitja, ò com, en els nostres dies, l'idioma auxiliar del Dr. Za-

380. Així mateix, Rodergas (1951, p. 3, nota 1), en aquesta semblança, adopta l'ortografia usada habitualment pel bibliòfil, «com a tribut respectuós a la seva memoria y per a que'l present llibre mantingui una unitat ortogràfica».

381. Tot i que aquesta carta no porta data, la referència a les conferències de l'Ateneu (21 i 25 de juny de 1918) indica que probablement va ser escrita durant el mes de juliol, poc després que les pronunciés i que apareguessin publicades a *Catalana* (30 juny 1902). Par no assistí a les conferències, perquè s'estava a Cerdanyola des de les 6 de la tarda fins a les 9 del matí —com explica en aquesta mateixa carta—, però en coneixia el contingut, i escriu la missiva per felicitar el seu amic pel que havia dit, cosa que indica que no podia haver passat encara gaire temps.

menhoff».[382] A més, a causa de la uniformitat imposada per «l'escola reformista», la llengua parlada al Principat, les Illes, el País Valencià i el Rosselló no tindrà «un guiatge literari que la salvi del esmicolament dialectal». Aleshores, caldrà que hi hagi una nova renaixença, i «la reforma de *L'Avenç* haurà representat una marrada de cent anys en la nostra historia literaria» (Miquel i Planas, 1918, p. 351).

Després d'aquesta dissertació, l'editor continuà malparlant de les conseqüències de la reforma des de les revistes *Catalana* i *Bibliofília* (de la qual era director), i des dels seus llibres satírics *Les confidencies d'en Joan Bonhome* i *El purgatori del bibliòfil*.[383] En la mateixa carta suara esmentada en què Par felicita Miquel i Planas per les conferències a l'Ateneu, també es refereix literalment al llibre «*En Joan Bonhome*» —sense especificar, però, si al·ludeix a *Les confidencies* o *Els pensaments*—, del qual comenta: «aquesta flagelació dels "dejus" literaris catalans es tasca sanitosa y en conseqüencia noble y enlayrada. L'admir per sa independencia de carácter. Lo tros, a mon vijares, mes excelent es la crìtica del glosari, o mellor dit de la glosarigrafia. Tè absolutament rahò». I més avall, es burla dels noucentistes anomenant-los «glosariistes preciosistes» (Feliu, 1997, p. 168-169).

Miquel i Planas manté tota la vida la seua postura antinormista i, a pesar que els literats de l'Acadèmia i dels Jocs, en nom dels quals havia parlat, van acabar acceptant finalment les *Normes* —malgrat les seues primitives protestes—, «restà sol, mantenint fins el seu traspàs el seu criteri immutable, y no pas per esperit de rebequería, tant impropi d'ell, sinó per convenciment fondament arrelat» (Rodergas, 1951, p. 11).

4.2.3. *La resposta institucional a les* Normes

Quan Prat de la Riba féu una crida perquè tothom s'adherís a les *Normes*, era fonamental la resposta que donarien les entitats i institucions per tal d'aconseguir l'objectiu final de la unificació. Segarra (1985, p. 338-339) assenyala l'èxit que obtingué la iniciativa, ja que trenta-nou publicacions i vint-i-vuit impremtes i

382. Ludwik Lejzer Zamenhof (Białystok, 1859 - Varsòvia, 1917). Oculista i lingüista jueu polonès. Fou el creador de l'esperanto (1887). Hi traduí, ultra la Bíblia, obres de Schiller, Goethe, Heine, Shakespeare, Gogol, Andersen i d'altres. El 1909 visità Barcelona, amb motiu del Congrés Universal d'Esperanto.

Amb les paraules *llengua auxiliar* aplicades a l'esperanto, Miquel i Planas demostra no tindre grans esperances que aquesta llengua esdevingui un instrument de comunicació universal, com havia ideat el seu creador.

383. Al CMP es troben tres exemplars pertanyents a Par d'aquests volums de Miquel i Planas: *La novela d'un bibliòfil*, *Les confidencies d'en Joan Bonhome* i *Els pensaments d'en Joan Bonhome*, que corresponen, respectivament, als números 1, 2 i 3 de la col·lecció «Bibliofília». Tots tres són de 1918 i duen la nota «Edició de tres cents exemplars no posats a la venda y destinats als amichs de l'editor». Pel que fa a *El purgatori del bibliòfil*, és de 1920.

corporacions de Catalunya i les Illes van acceptar les *Normes* immediatament, i altres publicacions, entitats, impremtes i personatges importants ho van fer pocs mesos després.

Entre les entitats a què Par pertanyia, la resposta va ser desigual, sense que això influís en la continuïtat del gramàtic com a membre d'aquestes corporacions. Van adherir-se ràpidament a les *Normes*, el Centre Excursionista de Catalunya, l'editorial Miquel i Planas —el fundador de la qual primer va col·laborar amb l'Institut i després es convertí en un detractor de les *Normes* (v. 4.2.2.2)—, i l'Associació Wagneriana, de la qual Par era president, a més, del Foment de Pietat Catalana, que empra les *Normes* per a les seues publicacions religioses. J. M. Roca justifica la participació del filòleg en aquesta entitat, a pesar d'aquest greu inconvenient, basant-se en les seues fermes conviccions:

> Lo criteri dreturer de fer lo que's dega y no lo que's vulla, prescindint de lo que pensin els altres, lo porta fins el sacrifici de prescindir d'ell mateix, y 'ns ho demostra colaborant a la obra del Foment de Pietat Catalana malgrat ésser un adversari concient de les normes ortogràfiques que aquesta Institució empra per a les seves publicacions religioses. Y es que ell, en aquest cas particular, mirant lo cel y no la terra, fa renunciació, no sens recança, de la seua opinió personal de forma en front la bonesa fonamental de l'obra que's realisa (Roca, 1924, p. 63).

Els fundadors de l'OR, creada l'any 1927 a partir del Foment i de la Biblioteca Balmes, segueixen provisionalment les *Normes* de l'IEC, perquè consideren la qüestió ortogràfica secundària:

> No ens ha semblat prudent tocar la qüestió ortogràfica de bon principi, que portaria estèrilment un esclat nou d'apassionaments vells, i d'altra banda l'ortografia, ara com ara, té un interès secundari per nosaltres. La llengua literària pot progressar i perfeccionar-se, qualsevol que sigui el vestit que prengui tot passant el paper, mentre amb l'interès d'unitat d'ortografia no es posin traves al progrés de la morfologia i del lèxic (AOR, vol. I, p. 5).

Els seus fundadors, però, aspiren a una revisió amigable del sistema ortogràfic i deixen als col·laboradors la llibertat de seguir un altre sistema, cosa que Par duu a la pràctica, ja que tots els seus estudis publicats en l'AOR o en la Biblioteca Balmes (1928*a*; 1928*b*; 1930*d*; 1931*a*) estan redactats seguint l'ortografia tradicional.

L'Ateneu Barcelonès i la RABLB, en canvi, es mantenen fidels a l'ortografia sancionada per l'Acadèmia. Quant a la primera entitat, en el *Butlletí* del primer trimestre de l'any 1917 hi diu:

> Per a normalisar en lo possible la ortografía del Butlletí de l'Ateneu, hem adoptat les regles de l'Academia de la Llengua Catalana, segons acort pres per la

> Junta Directiva en sesió de 9 de febrer últim. Aquestes regles les aplicarèm, des d'ara, en linies generals, a tots els treballs qu'en el BUTLLETÍ's publiquin, respectant emperò'l criteri d'aquells autors que manifestin no estar-hi conformes.[384]

Pel que fa a la RABLB, en les sessions de 20, 23 i 27 de novembre de 1923, destinades a discutir la revisió, duta a terme per Matheu, del sistema ortogràfic de 1844, seguit per les publicacions de la corporació fins llavors, es fa palès que l'Acadèmia «continua mantenint los principis fonamentals de la tradició literaria ortogràfica catalana, no trobant rahons prou potents que la obliguin a abandonarla, com no les havíen tampoch trobades, mig segle enrera, nostres predecessors, aquelles grans figures del renaxement català que's deyen Milà y Fontanals, Rubió y Ors, Aguiló y Fuster, Balary y Jovany, etc.» (BRABLB, 1923-1924, p. 185). Així doncs, l'Acadèmia, es posiciona oficialment a favor de l'*Ortografia*,[385] i de retruc, en contra de les *Normes*.

En un article en el seu *Butlletí*,[386] Par felicita els redactors per haver adoptat la grafia *y* en lloc de *i* com a conjunció copulativa —que en aquells moments era el cavall de batalla de seguidors i detractors de les *Normes*, com ho havia estat en el segle anterior el tema dels plurals femenins en *-es* i *-as* (v. 4.1.2)—, i els encoratja perquè adoptin totes les grafies tradicionals. Justifica la seua oposició al criteri fonètic seguit per l'IEC d'un so per una lletra, dient que hi ha d'altres llengües, com el francès i l'anglès, que discrepen entre ortografia, reflex d'un estat arcaic, i prosòdia, reflex de la llengua viva, i no per això renuncien a la tradició (v. 4.5.3). Al mateix temps, en una carta a Montoliu, Par li comenta que la RABLB l'admet com a membre, «sempre naturalment ab les condicions precises que no pertanguessiu alhora al Institut y que de bon cor adoptessiu pera'ls treballs dins la Academia sa ortografía, qu'es la tradicional» (Julià, 1986*b*, p. 322).

La RABLB no accepta les *Normes* fins al curs 1931-1932,[387] en una data difícil de concretar per la manca d'activitat pública de la corporació durant aquesta èpo-

384. BAB, any III, núm. 9 (gener-març 1917), vol. 1 (1915-1917), p. 392.

385. *Ortografia de la llengua catalana per la Reyal Academia de Bones Lletres de Barcelona,* Barcelona, J. Prous, S. en C. (primer tiratge: octubre de 1924).

386. Alfons Par (1925-1926), «L'ortografía del *Diccionari català-valencià-balear* de Mn. Antoni M.ª Alcover», BRABL, vol. XII-XIII, p. 423-425.

387. Pel que fa a aquesta data, Segarra (1985, p. 367) afirma que l'any 1932 el BRABL encara estava escrit sense *Normes*, i contradiu Riquer —«Breve historia de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», a *Historia y labor de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona desde su fundación en el siglo XVIII* (1955)—, que deixava entendre el contrari. Segarra no té en compte, però, que el volum referit als anys 1931-1932 (BRABLB, vol. XV) correspon a la formació i edició de l'inventari i l'índex de les publicacions de l'Acadèmia i, per consegüent, la bibliografia i els treballs dels anys anteriors consten amb el seu títol original, respectant encara l'ortografia tradicional, mentre que, en aquest mateix volum, hi ha un text breu que introdueix la relació de les publicacions, que no solament està escrit amb ortografia oficial, sinó que inclou un paràgraf on s'informa de la renúncia al sistema ortogràfic tradicional (BRABLB, vol. XV, p. 7).

ca, malgrat que continuen les reunions habituals. Així, passen més de quatre anys des que el dia 14 de desembre de 1930 es llegeix la darrera de les memòries de l'Acadèmia publicades, fins que el 3 de febrer de 1935 es llegeix la següent.[388] Mentrestant, l'Acadèmia sofria una reorganització d'ordre intern i buscava, arran, sobretot, de l'adveniment de la República el 14 d'abril de 1931 i de la creació de la Generalitat, «quin lloc li podia correspondre en un pla orgànic del treball intel·lectual a Catalunya» (Duran i Sanpere, 1935, p. 313). També, durant aquest quadrienni, l'Acadèmia aconsegueix quatre objectius importants, d'entre els quals destaquem la fi de la lluita per l'ortografia:

> Arribada l'hora d'haver aconseguit el reconeixement oficial de la llengua catalana, calia trobar-ne a ultrança la unitat externa per tal de no malmetre una victòria tant de temps desitjada. L'Acadèmia trobà aleshores una avinentesa per a liquidar amb dignitat les bandositats antigues, i no d'una manera velada, sinó públicament, abandonà una lluita que ja hauria estat enderiament si hagués volgut mantenir-la, i acceptà per a les seves publicacions les Normes de l'Institut d'Estudis Catalans, esdevingudes generals i pràcticament úniques a tot Catalunya (Duran i Sanpere, 1935, p. 316).

La renúncia final a seguir amb la seua *Ortografia* ve donada, doncs, perquè les *Normes* cada dia tenen més adeptes i per la necessitat de la unitat externa del català «que el fes apte a tots els serveis del poble», quan ha esdevingut idioma oficial de Catalunya, «en ple període constitutiu d'autonomia» (BRABLB, vol. xv, p. 7).

Finalment, la uniformitat ortogràfica no arriba als Jocs Florals de Barcelona fins al 1933. Quan, en ocasió de la commemoració del centenari de la Renaixença, Francesc Matheu «va ben veure que arborava una bandera disciplinadament acceptada, però que ja només era el símbol de la discòrdia de Catalunya, abaté la bandera —no amb el rancor del vençut, sinó amb la incontestada dignitat del cavaller— davant Pompeu Fabra, banderer de la concòrdia de Catalunya, al qual elevà a la presidència del Consistori dels Jocs Florals del 1934» (Miracle, 1963, p. 50).

El 6 de maig de 1934, en el seu discurs com a president dels Jocs[389] al Palau de la Música Catalana, Fabra destaca que, davant la renúncia que havia fet l'Acadèmia de Bones Lletres del seu propi sistema ortogràfic, no es podia parlar ni de vencedors ni de vençuts: «Per a arribar a una ortografia única, ha calgut, ara, que

388. Agustí Duran i Sanpere (1935), «Memòria de l'acadèmic secretari Agustí Duran i Sanpere, llegida en la sessió inaugural de curs, el dia 3 de febrer del 1935», BRABLB, vol. xvi (1933-1936), p. 313-318.

389. Per comprendre l'abast que tenen els Jocs Florals durant l'etapa de la Generalitat republicana i seguir el procés evolutiu de la normalització lingüística a mans de nous poetes i escriptors, v. Josep M. Cadena (1998), «Món editorial, premsa i radiodifusió, entre la cultura i la política», a Pere gabriel (dir.), *Història de la cultura catalana*, vol. ix: *República, autogovern i guerra (1931-1939)*, Barcelona, Edicions 62, p. 105-107.

els antinormistes renunciessin a algunes de llurs solucions ortogràfiques; però ¿qui, un dia o altre, no ha hagut de fer el mateix durant el llarg procés d'elaboració de la nostra ortografia?»[390]

4.2.4. *Concepció de la llengua*

Alfons Par es mostra escèptic sobre les possibilitats que s'arribi a la unificació ortogràfica. Ja en el prefaci a *Lo rei Lear*, just abans que es promulguin les *Normes*, anota: «Respecte a l'ortografia, no accepte ninguna responsabilitat. Molt me dol que, mitjançant una convenció, no pervinguem a unificar-la» (Par, 1912, p. XIII).

A pesar que el lingüista col·labora durant un temps amb l'IEC (v. 2.3.3), cosa que també fan Alcover i Miquel i Planas, és antinormista per convicció. A les pàgines següents intentarem explicar quines són les causes que l'impulsen a mantenir tota la vida un combat abraonat contra les *Normes*, moltes de les quals, com acabem d'assenyalar, han servit també de base per a l'antifabrisme de Miquel i Planas i Alcover. Els arguments d'un i altres s'entremesclen i es confonen en diverses ocasions, de manera que els motius de crítica a Fabra i a l'IEC es repeteixen en els tres lingüistes.

Com a elements fonamentals sobre els quals s'articula el discurs antinormista de Par podem destacar el rebuig a la imposició, el fet que s'hagi agafat el barceloní com a model per a la unificació ortogràfica, els criteris excessivament lògics per fixar l'ortografia, la seua passió pels escriptors clàssics —entre els quals podem incloure fins i tot Shakespeare, tot i que pertanyi a una altra cultura— i, de retruc, el model de llengua literària derivat d'aquesta admiració envers els escriptors medievals, que el duu a justificar el model ortogràfic tradicional. I en aquest sentit s'inscriu en l'escola del seu admirat Marià Aguiló (v. 4.1.2).

Cal dir, però, que Par, tot i ser un conegut antinormista en l'època, no se significa en discursos tan abrandats i, de vegades insultants, com els que Miquel i Planas i Alcover dediquen a Fabra, a l'IEC i a l'estol de polítics i intel·lectuals que, respectivament, aproven i accepten les *Normes*. En aquest sentit, no té cap monogràfic destinat a la desqualificació dels normistes, sinó que les seues crítiques al director de la Secció Filològica i a la institució que havia promulgat les *Normes* es troben esparses entre els seus escrits lingüístics. A més, quan hi al·ludeix, els comentaris que els dedica no són tan virulents com els dels seus col·legues, ja que la seua militància antinormista és més aviat de caràcter pràctic: l'interessa més defensar el seu propi model ortogràfic i gramatical —que adapta seguint els clàssics,

390. «Discurs del President», a *Jocs Florals de Barcelona* (1934), Barcelona, p. 19-29, *apud* Xavier LAMUELA i Josep MURGADES (1984), *Teoria de la llengua literària segons Fabra*, Barcelona, Quaderns Crema, p. 203-204.

i l'aplica als seus estudis, que són majoritàriament de caràcter diacrònic, i manté obstinadament al llarg de la seua vida— que atacar el model oficial. Dit d'una altra manera, només es mostra bel·ligerant amb els normistes per defensar-se de la marginació en què resta la seua obra per no haver acatat un sistema amb el qual no està d'acord.

4.2.4.1. L'amor als clàssics

Ja en el prefaci a *Lo rei Lear* adverteix al lector que «l'envolum de notes critiques y comentaris esplicatius» que acompanyen la traducció no són fruit «d'una erudició arida y freda, en la qual l'escorcoll minuciós y lo coteig incessant haguessin finit per apaibegar tota emoció personal y estingir tot sentiment propri», sinó que, precisament, el seu amor per l'obra del dramaturg l'impulsa a contrastar la seua opinió amb els «més aiençats comentaristes» i a emprendre «la recerca aspre y dificil de qualque mot o frasi en la pedrera riquissima de nostra llengua catalana» (Par, 1912, p. IX), representada no «ab lo català del segle XX, totjust entrat en lo periode de depuració dels castellanismes qui l'infesten», sinó amb la traducció d'unes frases «qui tenen llur correspondencia exacta en la parla de nostres escriptors classics» (Par, 1912, p. XI), amb la qual cosa reafirma des de la seua obra primerenca més significativa la seua confiança en les possibilitats d'un model de llengua que hauria de recuperar-se de l'època d'esplendor de les lletres catalanes.

El seu desig, d'una banda, d'oferir al lector «tots los avenços y conquestes definitives assolides per la critica aquests darrers anys» (Par, 1912, p. X) i, de l'altra, la voluntat de mantenir la fidelitat al text, respectant les característiques de l'original —«la llengua anglesa, per ses desinencies deficientissimes, es molt més apta a l'amfibologia que les llatines», per la qual cosa «hom compendrà per què la tasca de la depuració y fixament definitiu del text es estada, y continua essent, d'una importancia cabdal pera la critica shakesperinana» (Par, 1912, p. IX-X)—, obliguen el traductor a donar tota mena de detalls i estudis perquè sigui el lector qui jutgi «la genialissima concepció shakesperiana» (Par, 1912, p. X). La tasca que emprèn no li resulta fàcil i, per això, en l'àmbit lingüístic, es mostra molt satisfet quan resol algun passatge que considera especialment envitricollat:

> En alguns cassos m'es estat possible conservar a travers lo català l'obscuritat d'aquell [l'original], de çò qu'he romangut molt pagat y en estrem satisfet, car mon proposit no es fer veure Shakespeare segons mon criteri personal, sinó donar-lo al llegidor català en una forma qui sigui la més equivalent possible a la qu'ofereix pera un anglès (Par, 1912, p. X).

Amb aquest recull de paraules, d'una banda, Par intenta demostrar fins a quin punt es pren rigorosament la seua feina de traductor; de l'altra, prova la im-

portància que tenen per a ell les consideracions lingüístiques quan s'enfronta amb una obra en una llengua forana, i, finalment, manté una postura de respecte envers el lector i la llengua justificant alhora l'abundància de notes crítiques i d'aclariments lingüístics, ja que és conscient de la dificultat del text, de manera que «no hi ha ningun anglès qui pugui capir-lo bé séns un complert y curós glossari. Molt menys, doncs, un estranger, cuide» (Par, 1912, p. XI).

Pel que fa a la llengua catalana, coneixedor de les pugnes lingüístiques dels darrers anys, es defensa «coratjosament de l'acusació d'arcaic ab la qual seré titllat». I afegeix que si alguna vegada havia tingut dubtes sobre «lo caient catalanesc més avinent pera una obra classica», l'obra del dramaturg li ha confirmat que no es pot traduir Shakespeare, autor del segle XVI, «ab les idees del boi nat renaiximent anglès, rublert de frasis mitg-evals y d'un estil franc, ensemps que robust, com caracteritza les epoques de formació de les llengües», al català del segle XX, ple de castellanismes (Par, 1912, p. XI).

Par pensa que l'anglès i el català clàssics s'acosten molt més que els actuals «cada jorn més desenrotllats vers direccions diverses. En totes les llengües mitgevals los mots servaven més sovint qu'ara llur significança llogica y primitiva. Y es per açò qu'he tingut lo goig d'encontrar en nostres sobirans Metge y Martorell algunes frasis integres, calcades al peu de la lletra a les shakesperianes», les quals són «una indicació segura d'aon dèu hom situar-se pera traduir-les» (Par, 1912, p. XII).

En una carta de 24 d'octubre de 1906, és a dir, sis anys abans de la publicació de *Lo rei Lear*, Par explica a Alcover que té vuit planes de la traducció de l'obra «ab altres tantes de notes», i s'expressa en els mateixos termes per justificar el model de llengua emprat: «procedeixo ab tota cura en la part catalana (sens dupte la mes dificultosa). Com que la obra es del segle XVII o sia del bell comensament de la renaixensa anglesa es evident que deu ser traduida castisament ab la sintaxis y fraseologia dels segles XIII al XVI, (edat d'or de la literatura catalana) en tot allò ahon no hi encaixi l'actual. La traducció doncs no serà en català absolutament antic, mes ne conservarà sens dupte lo caracter, encaixant ab l'original. Pot compendre si una cosa axis es dificil y els tips que m'he fets de regirar les obres d'en Llull, J. Martorell, Jaume el Conqueridor, Muntaner, etc., *Curial*, etc.» (Julià, 2000, p. 101-102).

Anys després, en *Shakespeare en la literatura española*, torna a explicar les raons que el van dur a emprar aquest model de llengua per a la seua traducció: «Finalmente, en 1912, di a luz en la misma asociación *Lo rey Lear*, que traduje en catalán arcaizante, convencido de que el lenguaje literario entonces corriente no era rico ni flexible para acomodarse al original inglés, y muy satisfecho de que la lengua clásica me hubiera proporcionado equivalencias inesperadas pero exactas para muchas frases inglesas» (Par, 1935*a*, vol. II, p. 213).

La lectura, aïllada de la resta de la seua obra, d'aquest paràgraf d'un llibre que apareix el 1935, referit a un model de llengua emprat en el passat (1912), podria

fer-nos pensar que Par havia usat de manera provisional un sistema que en aquell moment, mentre encara no s'havia arribat a la codificació, li era vàlid, i que, per tant, en el present ja hauria assumit les *Normes* de l'Institut. Tanmateix, els anys 1933 i 1935 *Catalunya Social* li publica dos articles (Par, 1933*c* i 1935*b*) sobre temes socioreligiosos amb ortografia no normativa, acompanyats de sengles notes aclaridores accedint al prec de l'autor perquè respectin el seu propi sistema, que no és, evidentment, l'oficial, la qual cosa sembla respondre a la normativització duta a terme sense disposar de l'autorització de Par d'un primer article (1933*b*), publicat per la mateixa revista i adaptat a les *Normes*.[391] A més, en el darrer d'aquests escrits, encara es refereix a la biblioteca d'un amic que conté obres seleccionades dels millors autors que «reposen en llurs llocs, sens la mala companyía de diccionaris normatius, cotilles gramaticals,[392] etc.» I afegeix: «Pera ell lo llenguatge es dó de Deu,[393] y si parla com pensa, també escriu com parla» (Par, 1935*b*, p. 527).

El prefaci de *Lo rei Lear* ens permet encara assaborir tota una declaració programàtica sobre la concepció que Par té de la llengua catalana, ja que la traducció de Shakespeare li ofereix la possibilitat de conèixer més profundament el model lingüístic de l'edat d'or de la literatura catalana, i, de retruc, li facilita pronunciarse a favor del que hauria de ser el model de llengua en el present i en l'esdevenidor. Així, s'alinea amb les tesis d'Aguiló, que defensa el model de llengua literària que recolza en el català dels segles XIII al XV (v. 4.1.2), i lamenta que la decadència malmetés l'evolució normal de la llengua:

> [...] si la decadença de nostra llengua no hagués començat ja en lo segle XV, en lo precís moment quan, ab los primers ventijols del renaiximent, anava a esclatar en esplendida florida, adquirint sa forma perenne y complerta, la correspondença entre nostre teatre (qui no hauria mancat de desenrotllar-se paralelment als demés genres literaris) y los de les altres nacions seria estada més intima y cabdal. També llavors la constitució definitiva de la llengua hauria determenades ses lleis propries y caracteristiques; dintre les quals seria pervinguda fins a nosaltres, malgrat les modificacions accidentals dels temps, la forma classica i castiça, qui constitueix lo nucli substancial de tota parla (Par, 1912, p. XII).

4.2.4.2. Contra una reforma massa lògica

Par explica en altres ocasions la seua visió de la llengua, que intenta anar més enllà de la forma i busca una relació íntima entre allò que es vol dir i la manera de fer-ho. En aquest sentit, ultrapassa la idea d'un estudi lingüístic racional i científ-

391. V. 3.1.2.
392. Miquel i Planas també parla de «cotilles» (v. 4.2.2.2).
393. Idea que repetim en el subcapítol següent (v. 4.2.4.2).

fic, i per això detesta la normativització duta a terme per Fabra, perquè aparta la llengua del seu ritme intern:

> ¿Y quan mostra un maremagnum ortogràfich sinó en los temps moderns, quan en lloch de pouar curosament y humil en la tradició interrompuda, assajant de reanuharla, se'l vol sotsmetre a una normalisació empírica, provinent de la lògica, mes no del sentit íntim y amorós del ritme intern y de les línees esculturals de la matexa llengua? (Par, 1924*a*, p. 38).

Dos són els trets que es dedueixen d'aquest fragment, i que el lingüista ja havia apuntat anteriorment en altres escrits: d'una banda, la qüestió del ritme intern general de la llengua, «ab lo qual les idees són espressades en cada parla», que ell situa per damunt del lèxic i la gramàtica, i, de l'altra, la relació llengua i paisatge. Pel que fa al primer aspecte, segons el parer de Par (1912, p. XIII-XIV) una manifestació del ritme particular de la llengua catalana és l'*ictus*[394] o cop fort, que s'hauria caracteritzat, en català, «de continuar lo desenrotlle regular de nostra parla», pel fet de no caure al final de l'oració o combinació de mots, sinó al començament, i ho exemplifica amb la coordinació d'adverbis —«generalment y particular», esmenta—, segons la qual, quan dos adverbis acabats en *-ment* se succeeixen, és el primer el que manté la terminació i, en conseqüència, és sobre el que recau el cop fort.

Aquest tret només perdura en els adverbis, però els escriptors clàssics el feien servir amb un substantiu qualificat per diversos adjectius —«tristes consideracions e treballoses», de Metge—, amb substantius que són qualificats per un sol adjectiu —«generació activa e producció», de Llull—, i amb diversos verbs que regeixen un complement —«amar Deu, honrar e servir», també de Llull.[395] En tots aquests casos, hi ha un canvi d'ordre que separa els mots de la mateixa categoria, anomenats *mots homogenis* pel gramàtic, que dóna un ritme particular a la llengua catalana en què Par veu «l'embrió d'una llei fisiologica general qui governava la manera peculiar de moure-s nostra llengua», de manera que és «aquest ritme propri lo qui dóna fesomia viva y inconfonible a tota parla, ensús lo lexic, aduc ensús la sintaxi». Precisament, la importància que Par atorga a aquest fenomen fa que, anys més tard, li dediqui un breu monogràfic: «Separació de mots coordinats»[396] (v. 4.5.2).

Par (1912, p. XIV) descriu aquesta manifestació com la «més intima del verb» i l'agafa com a punt de partida en la construcció de la llengua, ja que «la vibració

394. La cursiva és de Par, ja que pren aquest mot en sentit figurat de la seua accepció musical original. Així, segons el DIEC, *ictus* és l'accent al començament i al final d'una frase musical o d'un grup melòdic.

395. Par també fa servir aquest tipus de construccions en els seus propis escrits (v. 4.2.5.4.6).

396. Alfons PAR (1925), «Separació de mots coordinats», *Zeitschrift für Romanische Philologie*, Halle an der Saale, Verlag von Max Niemeyer, p. 83-86.

especial de çò qui havia de devenir una llengua fou çò qui regí l'encarnació y trabament de les paraules, que'ls homes, obeint instintivament a dit ritme, afaiçonaven». El lingüista pensa que l'estil general que permet reunir els escriptors clàssics no és més que una manifestació externa: l'eurítmia que la constitueix, i assegura que, independentment que s'accepti o no la seua hipòtesi, en cas que la nostra llengua s'hagués desenvolupat normalment, aquesta característica «hauria determenat un caient constructiu y estilesc tan segur, ensemps que noble y suau, que no'm sé estar de comparar-lo ab los ritmes encisadors del cant gregorià, aont, al termenar les frasis, lo colp fort recau sobre la penultima o avant·penultima nota, a la qual segueixen febles y celestials les darreres, qui clouen lo periode».

Així doncs, bo i comparant-lo amb el cant gregorià, Par demana al lector que no atribueixi aquest fenomen a «encarcarament traductiu», sinó que el reivindica com a «gala substancial de nostra parla», i troba en la disposició del cop fort en l'enunciat, no al final sinó al començament, el tret constitutiu més característic del català, el qual li infon la seua essència i li atorga bellesa: «L'orella catalana es tan a posta pera compenetrar·se ab aquest moviment, que jo no dupte que l'avisat llegidor ne fruirà prompte tota l'inespressable bellesa, y'm regraciarà que n'hagi fet us en los passatges escaients de ma traducció» (Par, 1912, p. XIV).

Pel que fa al segon aspecte, Par avança la relació entre la llengua, el paisatge i l'ànima d'un poble en la comunicació que llegeix en el Primer Congrés Excursionista Català, celebrat a Lleida l'any 1911, «Conservació de les belleses naturals» (v. 2.3.1), de la qual reproduïm unes línies reveladores de la seua manera de concebre la llengua com a interrelació entre l'ànima de la gent que la parla i l'espai on es desenvolupa: «Tant la bellesa natural com la parla tenen llur rahó de formosura dintre de l'ánima del poble, a la qual deuen respondre íntimament» (Par, 1911, p. 175). Aquesta idea l'autor la repeteix en la seua *Vida de Shakespeare* (1916*c*), quan afirma que el dramaturg «prové d'una encontrada on l'anglesa [la llengua] assoleix sa major casticitat y riquesa lèxica. L'agre del terrer s'hi sent fortament y pura, no sols en l'idioma ans en les costumes, les tradicions, les llegendes, y àdhuc l'aspecte del paisatge» (Par, 1916*c*, p. 2).

Més tard, Calveras manifesta la mateixa idea en *La reconstrucció del llenguatge literari català*, quan assenyala: «si els filòlegs, prescindint del llenguatge viu, a gust i voler seu creen el llenguatge literari, no en poden esperar sinó una concreció incoherent, o una organització de laboratori, exterior i morta, sense la unitat pregona de lleis i de caràcter, que s'adigui plenament amb la mentalitat de la raça» (Calveras, 1925, p. 102, *apud* Arnal i Bella, 1992, p. 277). En aquestes paraules i en les anteriors de Par hi traspua la mateixa filosofia del llenguatge que també es troba en Torras i Bages o en Prat de la Riba, deguda, sens dubte, a la influència de l'idealisme lingüístic que Arnal i Bella reconeix en l'obra del jesuïta —i que l'industrial també admet haver seguit en el seu *Examen de consciencia catalanista*

(v. 3.1.1.4)—, segons la qual la llengua és «una creació espiritual de la col·lectivitat, de manera que cada llengua i els seus parlants formen un únic ens espiritual diferenciat: la nació» (Arnal i Bella, 1992, p. 258).

Els gramàtics encarregats de la codificació ortogràfica no són els únics a qui Par retrau una manca de sensibilitat cap a les característiques internes de la llengua. En la ressenya que dedica a Fouché, tot i començar, d'una banda, declarant que «científicamente sólo alabanzas merece esta obra» i, de l'altra, dedicant paraules d'elogi a l'autor, el qual «se nos muestra con una sólida preparación filológica», invalida part de les conclusions de l'obra perquè dóna entenent que Fouché és un dels «muchos filólogos eminentes que a menudo analizan el catalán con documentación insuficiente y poco conocimiento de la lengua sobre la que operan», amb la qual cosa afirma: «No todo es objetivo en Filología; pese a todo el bagaje científico, aún aquí precisa el sentimiento de la lengua, sin el que es imposible adueñársela y difícil especular sobre su constitución» (Par, 1929*e*, p. 402).

I encara assenyalem una aproximació a la transcendència en la concepció lingüística de Par, el qual, com a codirector de l'OR, és un dels responsables de signar el document de presentació del programa de l'entitat, que recull en un dels seus punts la consideració que les llengües romàniques (objecte de la seua atenció), i en especial la catalana, mereixen als membres de l'Oficina, segons la qual l'estudi de la llengua esdevé un acte profundament religiós:

> Mirem totes les llengües com un do de Déu, i do dels més estimables, en l'ordre natural, do que en l'expandiment de la religió cristiana ha entrat en la categoria dels carismes de l'Esperit Sant. Considerades així les llengües, totes són d'estimar i totes són de respectar, i hem de voler el perfeccionament de totes. Cadascú, com ha d'agrair a Déu la seva particularment, particularment també l'ha d'estimar per millorar-la i fer-ne bon ús, no per vantar-se'n, ni per dominar, ni per envejar (AOR, vol. I, p. 5).

Aquestes paraules recullen la tradició lingüística desenvolupada durant el segle XIX en què recolzen les reivindicacions nacionals, la qual marca l'estreta relació entre la història d'un poble, la seua ànima i la seua llengua, de manera que la llengua hauria estat sempre el component essencial de la personalitat catalana com a do de Déu. En aquest sentit, Rubió i Lluch en dóna un testimoni paradigmàtic: «Déu ens l'ha imposada com sant i misteriós llaç amb què han de viure indissolublement units en aquest món la nostra parla i el nostre esperit» (Rubió i Lluch, a *Congrés*, 1906, p. 81).

Tanmateix, anys més tard, Par, reflexionant sobre la seua postura respecte de la relació llengua i nació, es mostra decebut perquè, a pesar d'haver buscat les raons per les quals el llatí, en contacte amb els diversos llenguatges autòctons de

la Romania, havia reaccionat de manera diferent amb cadascun d'ells, no ha trobat en les investigacions «dels més grans filolechs»,[397] arguments que confirmin les teories lingüístiques dels gramàtics de l'escola romàntica,[398] que postulaven que «la llengua y la raça eren lligades per un vincle indissoluble; qu'als catalans, en conseqüencia, nostre llenguatge nos era consubstancial, qu'era exít del intim de la nostra ànima, talment que no'n podiem tenir d'altre y reflectava nostra matexa manera d'esser, nostre caracter exut, reflexiu, materialista, ponderat; en un mot, que nostra parla era un fet organich y biologich» (Par, 1934, p. 10).

Tampoc no troba cap solució satisfactòria en la fonètica experimental, representada pel seu amic Barnils, i es mostra escèptic respecte de les teories dels alemanys Vossler i Lerch, que «cerquen ara explicacions socials y sentimentals» (Par, 1934, p. 12). Segons la seua opinió, la lingüística ha fracassat com a «ciencia trascendent», i conclou aquesta part del discurs amb l'afirmació que les llengües «no son productes organichs y biologichs de les races; son cosa apresa, fruyt de rutina y d'instrucció; resultat postiç, manifestació adjectiva y no consubstancial ab l'esperit d'aquells qui les parlen». Distingeix, tot seguit, entre «llengua en abstracte», facultat de parlar, i, per tant, consubstancial a l'home —«lo verp de son esperit»—, i «llenguatge concret», manifestació externa i, per tant, «ropatge circumstancial que tradueix més bé o més malament lo verp intim». Per conseqüent, «los llenguatges discrepen entre si per ço com tots son artificiosos.[399] Son aproximacions barroeres del llenguatge etern y inmanent» (Par, 1934, p. 13).

4.2.4.3. El model de català literari

Par continua el prefaci a *Lo rei Lear* reflexionant sobre quin és el model de català literari per al present: prou que és conscient que empra arcaismes, però amb el seu alegat no pretén rebatre aquells qui l'atacaran, sinó justificar quin és el camí que ell ha escollit entre els dos possibles: la recuperació del català medieval —la qual cosa representa emprar arcaismes que substitueixin la pobresa lèxica moderna i que formarien part de l'actual moment lingüístic si no hi hagués hagut un període de decadència—, o la creació d'un llenguatge més o menys artificial basat en el parlar de Barcelona. Els escriptors han d'optar per una de les dos solucions que al llarg del segle XIX i encara a principis del XX més s'han debatut en

397. Schuchardt, Meyer-Lübke, Menéndez Pidal, Bello, Cuervo, Ascoli, Gilliéron, Jud i Spitzer, són els que Par esmenta.

398. El lingüista esmenta Schlegel, Diez, Balari, Aguiló, Milà, Forteza i Nonell.

399. Per aprofundir en la idea de Par sobre el fet que l'ortografia sigui accidental respecte de la llengua, però no arbitrària, i la comparació amb les peces de vestir, v. PAR (1925-1926), i també 4.5.3.

el procés de recuperació de la llengua: és el que Segarra (1985, p. 173) en diu *arcaistes* i *usistes*.[400]

Par s'adscriu al grup dels arcaistes i segueix altres autors del segle XIX que pretenen recuperar la llengua dels escriptors medievals. En aquest sentit, les paraules de Ballot s'escauen a les intencions de Par, excepte que el primer creu que el model de llengua literària s'ha d'agafar dels escriptors a partir del segle XVI, mentre que Par mira més enrere. Excepte aquest fet, les paraules de Ballot les podria signar també Par:

> [...] no he escrit cosa sens authoritat y testimoni dels authors antichs cathalans, los quals me he proposat per norma y regla de esta gramática, mes que lo us y costum de parlar de las ciutats y pobles de la provincia; perque, a més de ser vario, es en gran part corromput, y destituhit de aquells funaments, que exigeix la sana filosofía (Ballot, 1814, p. 262).

> [...] la llengua cathalana, que mols anys ha que está privada de son us y exercici en las aulas, en las imprentas y escrits públichs; de manera que si no es llengua morta, á lo menos es mortificada; per consegüent no pot ser lo us vulgar y corrent la sola norma y regla de la sua gramática (Ballot, 1814, p. 263).

Tot seguit reproduïm el fragment en què Par en parla, una declaració de principis en què podem apreciar com l'autor, a banda de lamentar-se de l'etapa de l'anomenada Decadència, es mostra lúcid sobre la impossibilitat en el present de conèixer el procés evolutiu que hauria seguit la llengua en una situació normal[401] i, conscient de l'estat actual d'empobriment del català, es defensa d'arcaic i pren partit per la proposta per al català literari del model tradicional d'Aguiló,[402] tot evocant la Renaixença com un intent seriós de superar una època nefasta que ha

400. Bofarull descriu encara més detalladament les propostes dels legisladors gramaticals contemporanis seus, dividits «en opuestas opiniones, imposibles de conciliar», distingint entre un primer grup, format per tres «escoles», usistes, etimologistes i reformistes, i un segon grup, constituït pels arcaistes. L'usista «no vé mas norma para su opinion que el uso»; l'etimologista «latiniza de tal manera la palabra aromanzada, que hasta á veces la imposibilita para el lenguaje comun, no cediéndola ni al uso ni á la reforma», i el reformista pretén «adivinar los adelantos que pudiera haber hecho la lengua, si hubiera seguido siendo idioma vivo y cultivado». Quant al segon grup, els arcaistes, que segons ell és el pitjor perquè «no contentos con dejar la lengua muerta, hasta la transformarán en momia», pretenen «que es indispensable la resurrección de estas voces muertas, para que la lengua tenga fisonomía propia, asegurando que lo demás es solo lenguaje vulgar ó local» (Bofarull, 1864, p. 63-64).

401. A pesar que no coneix quin hauria estat el desenllaç del procés evolutiu, Par, de vegades, aventura una possible solució. Aquest és el cas, per exemple, dels relatius *qui* i *que*, per als quals Par n'apunta la distribució: «No hi ha dupte que la evolució no era acomplida quan començà l'embastardiment de la llengua. Jo crech que la solució sería estada *qui* per a persona y *que* per a cosa, restant desfeta la influencia de gènre» (Par, 1924*a*, p. 34).

402. Recordem que Aguiló pren com a model de llengua literària el català dels escriptors medievals (v. 4.1.2).

comportat la divisió entre els escriptors, a pesar que tots els intents d'unificació que s'han fet en el període han estat infructuosos:

> Mes, quin es lo català modern representatiu de la genuina dèu del llenguatge? Ningú ho pot saber. En los darrers escriptors classics catalans ovirem ab amargor dibuixar-se l'aurora esplendida de nostra parla: podem congecturar còm anava a esser l'estructura intima d'aquesta, però es impossible reconstituir quina evolució hauria anat fent de llavors fins ara. Nostra tradició classica's rompé y jo cuide qu'aquesta es la dissort més greu que ha soferta Catalunya. En conseqüencia, avui-en-dia pera tasques qui no admetin la parla popular, sinó qu'ofereixin un caracter refinadament literari, l'escriptor ha de decidir-se, adés per nostre llenguatge modern artisat per nostra primera ciutat intelectual, ab més o menys purificacions, adés per un català en lo qual tot mancament modern sigui corretgit y omplenat per nostre periode classic, malgrat que pera remeiar l'actual pobresa sigui precís introduir arcaismes. Mes com, d'una part, d'haver seguida nostra llengua sa vida normal, molts d'aquests no ho serien pas estats pera nosaltres, y, d'altra banda, es vijarés que ja fa qualque temps fou iniciat un moviment de reconstitució y purificació literaries qui ja nos dóna exemples de la substitució d'habituals castellanismes per formes genuinament catalanes, no hi ha dupte que si hom no vol fer una feina circumstancial y séns ninguna valua definitiva, ha de fitar l'esguart en los temps d'or de nostra parla. Y això es çò que resoltament he fet (Par, 1912, p. XII-XIII).

En aquests comentaris de Par es fa evident la seua necessitat com a escriptor de trobar un mitjà d'expressió culte, i emparant-se en el seu estudi de les millors obres de la literatura catalana, arriba a la conclusió que en l'època clàssica no hi havia hagut caos ortogràfic:

> [...] aprofitaré aquesta avinentesa per a afirmar que aytals documents qui coincidexen ab les obres de literatura contemporanies, no denoten un caos, ni àdhuch indecisió ortogràfica com modernament s'es escrit y s'es donat com a admès al voler normalisar nostra ortografía. No: lo mateix que la morfología, la sintaxi y l'estil, embastardirem y cuydarem perdre la ortografía ab la decadença literaria [...] lo maremagnum ortogràfich en nostre període clàssich no es existit may (Par, 1924*a*, p. 15).

Alcover,[403] que com hem vist discrepa d'alguns criteris ortogràfics adoptats pels seguidors de l'Institut (v. 4.2.2.1), comparteix, en canvi, alguns punts de vista amb Fabra, entre els quals destaca el fet que no volia calcar els usos ortogràfics antics, perquè l'ortografia medieval «no es fixa ni uniform ni constant ni sistemática, sinó que ofereix les contradiccions més flagrants, les més espantoses divergencies» (Alcover, 1912-1913*a*, p. 140). En aquest punt, es mostra, per tant, allunyat de les

403. Antoni M. ALCOVER (1912-1913*a*), «Un mot en defensa propia», BDLC, vol. VII, p. 129-140.

tesis de Par, el qual sembla, amb les paraules suara esmentades, respondre a la reflexió d'Alcover. La divergència de criteri entre els antinormistes és una de les crítiques més dures que se'ls fa i permet afirmar als sectors oficials que el principal problema entre els detractors de les *Normes* és que no presenten un sistema alternatiu uniforme, sinó que segueixen codis individuals De fet, entre els antinormistes no hi ha una proposta comuna que pugui fer front a la solució oficial. Aramon,[404] per exemple, censura la versió del *Curial* de Par i Miquel i Planas perquè al marge de no acceptar l'ortografia de l'Institut, els editors fan servir dos ortografies individualitzades i contradictòries (Aramon, 1934, p. 416). (V. també 4.5.8.)

Tanmateix, en les declaracions d'Alcover en el pròleg a la *Gramàtica* de Forteza, s'observa que coincideix plenament amb Par:

> ¿Volem tenir una *llengua literaria*? Doncs ha d'esser aqueixa que'ns deixà l'edat d'or de les nostres Lletres; ha d'esser aquesta mateixa, salves lleugeríssimes tramudances que tres sigles d'incultura literaria hi han determinades i que no afecten tampoc a la sustancia, an el bessó, an el demble, a l'encarnadura, a la fesomía de la llengua. Consider il·lusori tot altre camí per arribar, per assolir l'ideal de la nostra *Llengua literaria*, única dins tot el nostro domini llingüístic (Catalunya, Balears, Valencia) (Alcover, 1915, p. LXXXV).

Par està convençut, doncs, que el català medieval, en la seua millor època literària, assoleix un alt grau de fixació i, per tant, en l'actualitat, només cal adoptar les antigues grafies, sense introduir-ne de noves que poden ser tan arbitràries com les medievals i, a més, dificulten la comprensió dels textos.

Aquesta és doncs tota una declaració d'intencions a partir de la qual no ens estranya el camí que segueix el lingüista en els anys que dedica a la traducció de l'obra de Shakespeare, previs a l'aprovació de les *Normes* de l'IEC. Tanmateix, un cop aprovades les *Normes*, la seua actitud antinormista es manté, i, fins i tot, es pot dir que, amb el temps, es fa més aferrissada.

4.2.4.4. Imposició

Par es manifesta contrari a la imposició de les *Normes*, tot i que no es mostra tan bel·ligerant com Alcover i Miquel i Planas (v. 4.2.2.1 i 4.2.2.2). Fins i tot, pot considerar-se que J. M. Roca, que respon el discurs d'entrada de Par a la RABLB, és més combatiu que ell mateix a l'hora de defensar la possibilitat de l'ús de l'arti-

404. Ramon ARAMON (1934), «*Curial e Guelfa.* Text del XV^en^ segle, reproduhit novament del codex de la Biblioteca Nacional de Madrid, per R. Miquel i Planas ab estudis y notes del mateix y de Anfòs Par.— Barcelona, Biblioteca Catalana, MCMXXXII [aparecido en septiembre de 1933], XLIV-584 páginas», *Revista de Filología Española*, vol. XXI, p. 407-416.

cle *lo*, tenint en compte que s'empra en una bona part del territori català, ja que qualifica els temps que els van tocar viure de «dictadura filològica», perquè s'havia bandejat el «lo»[405] tan car a Par:

> Demostra que *lo* no es forma catalana. Afirmació qui té la seva oportunitat en aquests temps de dictadura filològica, odiosa com totes les tiraníes, en los quals lo article masculí *lo* ha sigut anatematisat y bandejat de la estampa com un malfactor, y mentrestant, lo article escobat, sentint parlar los del Camp de Tarragona y los de comarques lleydatanes, barboteja sornaguer «*E pur si muove*». Però, per astruch voler providencial, Barcelona no es Catalunya... (Roca, 1924, p. 68).

Par al·ludeix també a la manca de llibertat que experimenten els escriptors que no volen sotmetre's a la disciplina de l'Institut, la qual cosa origina que hi hagi formes lingüístiques defensades per l'industrial autodidacte —per exemple, el pronom relatiu *qui* com a subjecte—, que serien seguides per altres autors, si tinguessin la possibilitat de fer-ho, i que no apareixen en les obres publicades després de l'aplicació de les *Normes*:

> Hasta aquí nos referimos a los escritores libres, es decir, a aquellos que no consienten que una vez redactados sus escritos, sean estos amoldados por los correctores de imprenta a las normas del IEC, antes de ser publicados. Estas proscriben *qui* en absoluto, de modo que no aparece dicha forma en buena parte de los periódicos y obras literarias modernas (Par,1929*b*, p. 125).

4.2.4.5. El barceloní

Finalment, el seu argument definitiu contra les *Normes*, el constitueix el fet que s'hagi agafat el barceloní, del qual «gayre bé no s'en pot dit (*sic*) catalá» (Par, 1934, p. 14), com a base de la reconstrucció literària, cosa que també lamenten Alcover i Miquel i Planas (v. 4.2.2.1 i 4.2.2.2):

> Son lèxich, fraseologia y modismes son infinidament més pobres que'l castellá y adhuch que'l francès, de manera que tot escriptor català se troba avuy en la tràgica necessitat o bé d'emprar mots arcaichs (molt abundosos axò si, y que ben reincorporats a les necessitats modernes foren a posta pera traduhir los més

405. Tot i que Par —segons especifica Roca i es fa evident en gairebé tots els seus escrits— fa bandera de l'ús de l'article masculí *lo*, en el seu primer estudi sobre Shakespeare (1908*a*) empra l'article *el* tant per al singular com per al plural (*els francesos i espanyols*, *en el fons*, *el poeta*...), mentre que fa servir *lo* per al neutre (*lo qui'us donarà la clau*, *lo etern*...). La presa de consciència a favor d'aquesta forma no és casual sinó que manifesta el seu posicionament davant dos postures ortogràfiques encontrades: definitivament Par es decanta per l'escola tradicional arcaïtzant.

> sotils matiços ideologichs), o bé d'enriquir son estil ab lèxich rural de les encontrades ahont encara serven la dèu cristalina de la llengua (Par, 1934, p. 14-15).

Fins i tot, el lingüista autodidacte es queixa que Fouché vagi més enllà i prengui aquest dialecte —i no precisament el model literari, que reconeix que és el més estudiat per Fabra, sinó el registre oral— com a base de la seua comparació amb el rossellonès i el francès:[406]

> Tampoco encontramos acertado que sea el barcelonés más que el catalán oriental el dialecto escogido para la comparación, por cuanto es aquél el más impuro del dominio catalán; F. aduce la razón de que ha sido el mejor estudiado, citando, al efecto, las obras de Fabra; pero éstas son de reglamento y propulsión de un lenguaje literario, y no tienen nada que ver con el estudio filológico del barcelonés espontáneo (Par, 1929*e*, p. 405).

En els articles i conferències de la campanya lingüística de *L'Avenç*, «el català barceloní hi era tan de manifest, que quan es tractà d'establir el criteri d'elevar el barceloní al rang de patró del català literari s'alçaren tot de veus en el sentit que s'havia de tenir en compte el parlar de les altres comarques. Aquesta opinió, respectable com totes, va ser causa d'una certa angúnia en molts esperits profundament catalans que, sentint la necessitat d'una llengua literària general, els feia mal al cor de menystenir totes les altres formes dialectals» (Miracle, 1989, p. 143).

Par, doncs, no és aliè a aquest corrent de rebuig a la variant barcelonina com a base de la reconstrucció de la llengua literària, a pesar que deixebles de Fabra com Miracle ho justifiquin: «Fabra vivia a Barcelona, i el català barceloní és el que va estudiar de més a la vora. I barcelonins com eren els seus amics, el barceloní va ser el centre dels estudis del grup dit de L'Avenç en llur sorollosa campanya» (Miracle, 1989, p. 142-143). En paraules de Lamuela i Murgades (1984, p. 27): «Pren

406. Par retrau a Fouché que no estableixi ben bé els límits entre català, rossellonès i francès: «Es, pues, de lamentar, principalmente para los lectores no catalanes, que no se haya precisado con más claridad lo que es estrictamente rosellonés, y lo que es general al catalán. Tampoco es lo bastante concreto el autor en las relaciones entre el rosellonés y el francés» (Par, 1929*e*, p. 405). I exemplifica aquesta manca de delimitació amb la característica descrita per Fouché de l'absència de proparoxítons del rossellonès modern, que Par no atribueix a causes internes, sinó a «influencia perturbadora del francés», mentre que la pronunciació de la paraula [mu'zikə] en català, que Fouché atorga a influència francesa o llenguadociana, l'industrial afirma que no obeeix a «influencia alguna exterior», perquè la pronunciació ['muzikə] és deguda a influència castellana. I aporta com a prova «la canción infantil que aprendí de mi madre y que aún se conserva en Barcelona: "nyigo, nyigo, nyigo | calces de paper | totes les musíques | passen pel carrer"» (Par, 1929*e*, p. 405). Alcover, en canvi, distingeix entre ['muzikə], forma normal, i [mu'zikə], forma vulgar, adoptada també en el llenguatge poètic (DCVB, vol 7, entrada *música o musica*, p. 674-675).

El mateix Par justifica la confusió de l'autor de l'estudi, al·legant «provienen del noble intento de F. de poner a menudo en parangón los tres idiomas» (Par, 1929*e*, p. 405).

Fabra, doncs, com a punt de referència immediat el dialecte barceloní, justificant-ho en el privilegi de la capital i fent-ho, al capdavall, perquè és l'immediatament vinculat a l'activitat cultural que li era més pròxima», i «el contrasta fonèticament i fonològica amb els altres dialectes catalans —fins al punt que la representació grafemàtica que després en resulta reprodueix sons i fonemes no existents en el de Barcelona».

Tot i que Alcover, en les seues disputes amb l'IEC va canviar el primitiu nom del *Diccionari de la llengua catalana* pel de *català-valencià-balear* «per denotar que ha d'esser de la llengua nostra tal com la parlam catalans, valencians i balears», explica que no en dirà mai «*Llengua catalana-valenciana-balear*, perque se tracta d'una sola i mateixa llengua, això sí, ab diferents i múltiples modalitats, totes les quals volem que se respectin i may per may permetrem ni consentirem sacrificar i sometre a una d'elles totes les altres, com volen fer i fan els *Instituteus* i els de la Mancomunitat, que pretenen sacrificar totes les modalitats lingüístiques de Catalunya, Reyne de València i Balears, a la modalitat barcelonina, mes ben dit, an el xalim i xalam que En Fabra s'ha passat p'el carabassot que ès lo *veritable català*, sublevant contra ell una gran part de l'opinió pública de Catalunya».[407] Alcover continuà fidel als ensenyaments d'Aguiló i Forteza, i considerà sempre com a fet indiscutible la unitat de la llengua i la igualtat de tots els seus dialectes (Massot i Muntaner, 1985, p. 160).

Par, doncs, com Alcover, no està gens d'acord en aquest predomini del barceloní, ni a deixar de banda les altres variants dialectals, i així ho manifesta en el seu estudi sobre els relatius:[408]

> El moderno renacimiento catalán llevó a nuestros escritores al estudio de la lengua en las regiones donde más pura se ha conservado, ya que los núcleos literarios sólo les ofrecían una fraseología cosmopolita y un lenguaje, como el barcelonés, híbrido y literariamente inadmisible (Par, 1929*b*, p. 124).

En diverses ocasions, Par, que reprèn la idea dels escriptors de la Renaixença i d'Alcover de dur a terme sortides dialectològiques —tot i que no amb la mateixa freqüència ni dedicació que el canonge—, deixa constància del seu recorregut per les comarques catalanes a la recerca de fonts que encara mantenen la «dèu crista-

407. Antoni M. Alcover (1923-1924), BDLC, vol. xiii, p. 98, *apud* Massot i Muntaner (1985), p. 156-157.

408. Alfons Par (1926), «*Qui* y *que* en la Península Ibérica, i. En castellano», *Revista de Filología Española*, vol. xiii, p. 337-349; Alfons Par (1929*a*), «*Qui* y *que* en la Península Ibérica, ii. En el dominio catalán», *Revista de Filología Española*, vol. xvi, p. 1-34; Alfons Par (1929*b*), «*Qui* y *que* en la Península Ibérica, ii. En el dominio catalán. (Continuación)», *Revista de Filología Española*, vol. xvi, p. 113-147; Alfons Par (1931*b*), «*Qui* y *que* en la Península Ibérica, iii. (Conclusión). En aragonés», *Revista de Filología Española*, vol. xviii, p. 225-234.

lina de la llengua». Així, per exemple, parlant de l'expressió «l'any qui vé», afirma que l'ha recollit moltes vegades ell mateix a Barcelona, i que «en las regiones vigatana, olotina, pirenaica y en Mallorca, la construcción con *qui* se conserva firme en personas libres de prejuicios eruditos» (Par, 1929*a*, p. 27). Par esmenta Mallorca en altres ocasions amb arguments gairebé idèntics, ja que, segons ell, és «la heredera más pura del habla catalana» (Par, 1929*b*, p. 121), i, remarca, «debe tenerse en cuenta la fuerte influencia mallorquina, por su mayor pureza, sobre las letras catalanas» (Par, 1929*b*, p. 124).

Sobre la investigació d'aquests pronoms o d'altres temes lingüístics, afegeix encara que recull personalment testimonis orals: «Conservamos amistades antiguas que nos atestiguan que, en su juventud, hacia 1860, estaba en uso *qui*» (Par, 1929*a*, p. 26), i que visita diferents poblacions com Colldejou (Par, 1929*a*, p. 28), o Benasc «de mí sé decir que en la estancia, algo detenida, que hice en este pueblo me confirmé en la opinión de que su lenguaje no es más que catalán» (Par, 1931*b*, p. 226). Par, doncs, no es limita a fer un estudi aprofundit dels textos medievals, sinó que dedica part del seu temps a fer treball de camp, i busca respostes a les zones allunyades de Barcelona o en persones d'edat avançada o no necessàriament cultivades que confirmin les seues hipòtesis. A aquesta recerca no hi és aliè el desvetllament de la dialectologia, el pare de la qual a Catalunya s'ha considerat Alcover,[409] amb la publicació del primer número del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (1901):

> La preponderancia moderna de la dialectología ha arrinconado las investigaciones lingüísticas en la literatura y lenguaje elevado de la sociedad; para reconstruir la vida diacrónica de los fonemas se busca a éstos en su estado natural y espontáneo, ajenos si pudiese ser, a toda influencia de los labios indoctos que nos los han transmitido (Par, 1929*a*, p. 30).

Par, però, no és un dialectòleg, i, per consegüent, en alguna ocasió, els comentaris sobre aquesta disciplina lingüística no són especialment favorables —per bé que tampoc no són pejoratius—, perquè l'industrial busca moltes vegades l'estudi global de la llengua partint de diferents aspectes —incloent-hi reflexions sobre l'estil—, i no l'especialització d'una determinada branca:

409. Així ho afirma Meyer-Lübke en el BDLC: «Un altre extens article, i aquest si que realment ès important, ès aquell sobre el treball d'En Saroïhandy sobre el català, en el *Grundriss* d'En Gröber. Mn. Alcover examina punt per punt el treball. Com ja se sap, no surten encara casi res els dialectes en la primera edició d'aquesta gramàtica del català. Encara era massa prest, i Morel-Fatio, l'autor, era massa investigador de l'edat mitjana, massa deixeble d'En P. Meyer, perque tengués interés per això. En Saroïhandy ja ens ofereix qualque cosa mes, però solament mitjansant les addicions de Mn. Alcover adquirim per primera vegada una idea clara. Se pot dir sensa exageració, que ab això romàn fundada la dialectologia catalana, i que qui s'ocupa de qualque manera dels dialectes catalans, deu en primer lloch acudir an això» (Meyer- Lübke, 1925, p. 143-144).

> A diferència dels dialectòlechs moderns, no'ns avenim a separar los fets lingüístichs de les estilitzacions literàries, fòra que, en nostre pahís hi ha tan poques avinences de publicar treballs d'aquesta mena, que llur separació radical implicaria dexarles en oblit (Par, 1931*a*, p. 171).

Par, a més, arriba a qüestionar el concepte de *dialecte*, quan refutant les tesis dels «castellanistes» que han considerat la llengua catalana com a «vil dialecte», afirma que, de fet, aquest mot «cientificament ja no té sentit per ço com totes les llengües no son àls sino dialectes». Segons el lingüista, els cinc-cents anys de decadència que ha sofert la llengua catalana «durant los quals la llengua castellana s'es anat infiltrant precisament en los centres de cultura» no han passat debades, i s'equivoquen tant aquests «castellanistes», com «los catalanistes a ultrança que la tenen per tan apta com qualsevol altra llengua» (Par, 1934, p. 14). L'autor creu que la llengua s'ha de polir i treballar «pera que'ls matexos escriptors catalans puguin traduhirhi llurs més minues conceptes» (Par, 1934, p. 15). Per això, és necessària una «reglamentació gramatical y lèxica» que ha de sortir de la comparació entre la tradició literària, estudiada a partir dels documents medievals, i la parla viva, representada pels «testimonis vivents de la geografía lingüística», allunyada de la zona més contaminada de Barcelona (Par, 1924*a*, p. 52).

Molts anys abans, arran d'un viatge a Gran Bretanya, Par havia mostrat un interès de neòfit per la dialectologia, tot i que els seus coneixements en aquest camp no eren prou profunds, i havia aventurat alguna opinió respecte de la branca de les llengües cèltiques: «[...] essent lo gaelic (ó gales) lo vell idioma de Escocia parlat encare en l'alta montanya: es una branca del arbre galés, que'n produeix també altres dues l'irlandès y'l galès de Gàles. Tots tres idiomes ó dialectes d'un idioma com jo crec (per mes qu'aqui m'asseguren que tenen grans diferencies) pertanyen al tronc celtic [...]» (Julià, 1986*a*, p. 243). Posteriorment les seues aportacions en aquest camp són insuficients per reconèixer-li alguna troballa interessant en el món de la dialectologia, un món en què mai no va excel·lir.

Malgrat l'oposició que es generà en diversos sectors en contra del dialecte barceloní com a base per a la reconstrucció del català com a llengua literària, Badia[410] manté que el Congrés de 1906 «recollí un clima de cara a aconseguir que la normativa fos universal i aplicable a les grans modalitats geogràfiques del sistema lingüístic».

410. Antoni M. Badia i Margarit (1993), «El Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana com a precedent de la normativa composicional», a *Miscel·lània Jordi Carbonell, 6*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, col·l. «ELLC», núm. xxvii, p. 171-185.

4.2.4.6. Crítiques a les *Normes*

Encara que alguns antinormistes es manifesten obertament contra l'Institut fent discursos abraonats que pretenen mobilitzar l'opinió pública en contra de la imposició de les *Normes* i rebutjant-ne l'aplicació en els seus escrits, Par, poques vegades, es mostra especialment virulent en missatges adreçats a la institució o al mateix Fabra, a banda dels comentaris crítics contra l'IEC que hem apuntat. Tanmateix, és evident que no sols manifesta la seua voluntat antinormista pel fet d'emprar un sistema lingüístic tradicional, més acostat a la RABLB que a l'Institut, sinó que, també, en els seus escrits es troben referències explícites contràries a determinades normes. Així, en les ressenyes d'obres d'altri que duu a terme, o bé hi ha crítiques més o menys obertes a les *Normes* de l'Institut, o bé trobem algunes remarques puntuals a afirmacions fetes per Fabra, recollides pels autors dels volums estudiats.

La nota bibliogràfica en les *Cròniques catalanes*, II és un exemple del primer cas. Tot i que és un estudi històric, Par en comenta els aspectes lingüístics que, en un intent de modernització, alteren el contingut del text, i que, per tant, haurien de corregir-se en edicions futures. En aquest sentit, critica la introducció d'accents, sobretot en una llengua com la catalana que, segons manté, distingeix per l'accent les terceres persones singulars del present d'indicatiu i del perfet,[411] «razón por la cual no debe prejuzgarse la interpretación del lector» (Par, 1928*c*, p. 402).

Però encara considera més reprobable «la intromisión de guiones, puntos altos y cedillas, para la trabazón de las palabras átonas», els quals no ajuden gens el lector culte. Això, però, segons el seu punt de vista, no és el més greu, sinó el fet d'haver estat introduïts els dos primers per «la flamante ortografía normística hace muy pocos años» (Par, 1928*c*, p. 402). Par introdueix aquí una crítica a la proliferació de guionets i diacrítics decretada a partir de la codificació ortogràfica de l'Institut, i, per consegüent, a la manca de tradició d'aquesta reforma.[412] Un dels exemples que aporta és la forma *el*, que, segons l'opinió de l'industrial, tant pot vindre de l'enclisi *e lo* > *el* com de *en lo* > *el*, per la qual cosa blasma la interpretació que fan els autors quan transcriuen l'original *el altra* com *e l'altra*.[413] Par creu que el text antic ha de ser íntegrament respectat, entre altres motius, perquè les dos enclisis «pudieron tener alguna relación (no anticipamos en este momento cuál)[414] con el

411. Caldria afegir que les terceres persones del present i perfet d'indicatiu que es distingeixen només per l'accent són les de la primera conjugació, cosa que Par no especifica (*menja* / *menjà*, per exemple). És clar que les altres conjugacions no tenen l'accent com a morfema temporal.

412. Per a més informació sobre el contingut de la ressenya, v. 3.2.3.1.

413. Entenem que, segons Par, el manuscrit dóna peu a dos possibles interpretacions, per la qual cosa podria tractar-se també de *en l'altra*.

414. Par volia tractar el tema dels articles en un monogràfic, però sembla que finalment no ho va fer (v. 4.7.3).

desarrollo de la forma "el" para artículo masculino, en vez del antiguo "lo", en una parte del dominio catalán» (Par, 1928*c*, p. 402-403).

Tres anys més tard, en la ressenya a Bach y Rita (1931*c*) repeteix els seus arguments contra el «prurito de modernizar la transcripción de los textos catalanes antiguos». Insisteix en la crítica a l'abús d'accents gràfics, apòstrofs i *e* protètica, que «huelgan para quien tome gusto en leer textos del siglo xv», i afegeix que «es improcedente también la separación por guiones de los pronombres átonos enclíticos (*suplich-vos*, *prech-vos*), desconocida por el catalán[415] lo mismo que por el castellano, y que es un novísimo adefesio francés promulgado modernamente» (Par, 1931*c*, p. 397-398).

Un cas diferent dels comentaris que apareixen en aquestes ressenyes, contraris a algunes de les *Normes*,[416] el tenim en la ressenya dedicada a l'obra de Fouché, en la qual Par contradiu obertament diferents teories aportades per l'estudiós francès, i, de retruc, corregeix Fabra, ja que Fouché n'és un seguidor. En primer lloc, Par afirma taxativament que no hi ha cap català que empri algunes de les paraules —*vidu*, *vidua*, per exemple, «arcaísmos resucitados», perquè «ya a mediados de siglo xv adoptaron nuestros textos "viudo, viuda"» (Par, 1929*e*, p. 406)— o pronúncies que l'autor francès, seguint Fabra, defensa, i mostra el cas adduït per Fouché: «le catalan fait *krú*, mais *dúu̯s* < ducis, *dúu̯* < ducit». Par contradiu aquesta versió argumentant: «Una cosa es la representación gráfica preconizada por Fabra y otra la verdadera lengua; todos pronunciamos *dús*, *dú*, exactamente como *crú*» (Par, 1929*e*, p. 407).

En segon lloc, Par centra la seua crítica en l'explicació de la forma de datiu plural adoptada pel català, que Fouché reprèn de Fabra: «F. ha tomado de Fabra el error de ver *hi* < *ibi* en la formación del dat. *elzí*, *luzí*» (Par, 1929*e*, p. 408), i fa extensiu el seu comentari als gramàtics moderns —entre els quals no inclou, explícitament, Alcover—, que, en la llengua oral, han representat l'antiga forma de datiu plural (*lis*), desapareguda en una part important del territori, mitjançant *los hi*, *els hi*, «introdu-

415. Uns anys abans, en la seua traducció de *Lo rei Lear*, quan Par (1912, p. 116, nota 2) justifica la profusió de pronoms personals sufixats —per a la qual s'ha basat en els «nostres mellors escriptors, especialment l'estilista séns par Bernat Metge»—, no fa esment explícit als guions que separen les formes pronominals del verb l'abús de les quals ara condemna, tot i que en els exemples que ofereix, aquest diacrític apareix la majoria de vegades. El lingüista, doncs, ha canviat d'opinió sobre aquest tema ortogràfic.

416. Amb aquests comentaris, Par es manifesta en contra de la norma 4 (accent diacrític), 26 i 27 (ce trencada, *ç*), 37 (ela geminada, *l·l*) i 46 (apòstrof en l'article definit). Aquesta numeració obeeix a l'original que hem consultat —*Normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans*, de la col·lecció «La Novel·la Nova»—, que, tot i que no duu data d'edició, és probablement una edició publicada amb posterioritat —i possiblement de caire popular— a la versió oficial definitiva de les *Normes*, ja que Segarra, que n'analitza detalladament les diferents redaccions fins a la seua aprovació final en el capítol «La gestació de les *Normes ortogràfiques*» (1985, p. 306-332), fixa la quantitat total de *Normes* en vint-i-quatre, entre les quals se n'inclouen d'altres no recollides en la nostra versió —l'ús de l'apòstrof prepositiu i el guionet, per exemple—, que Par també critica en aquestes ressenyes.

ciendo un pronombre adverbial que no tiene nada que ver con nuestro caso».[417] Segons Par, la manera correcta de representar els datius és: *li*, *losí* (datiu singular i plural), *lo hi*, *los hi* (combinació d'acusatiu singular i plural amb pronom adverbial de lloc) i *l 'i*, *los 'i* (combinació binària d'acusatiu i datiu) (Par, 1929*e*, p. 408-409).[418]

Finalment, Par retreu a Fouché que, seguint també Fabra, confongui intensitat i timbre en les formes d'indicatiu present de l'auxiliar *haver*. Segons l'industrial, l'estudiós francès reprèn una equivocació de Fabra, quan observa que les tres persones del singular i la tercera del plural són àtones, mentre que les dos primeres persones del plural reduïdes *hem*, *heu* es pronuncien sempre tòniques. Per a Par, *he*, *has*, *ha*, *hem*, *heu* i *han* no difereixen quant a la intensitat, «usualmente ceden su acento al del participio que con ellas forma la locución verbal» (Par, 1929*e*, p. 410), tot i que, en les interrogatives i exclamatives, arriben a adquirir tanta tonicitat com la síl·laba tònica del participi. Afegeix aquí l'opinió de Navarro Tomás,[419] que relativitza el qualificatiu d'àton, i proposa revisar aquesta noció en els monosíl·labs catalans.

Quant al timbre, Par (1929*e*, p. 410) afirma que el català oriental pronuncia, en la segona i tercera persones del singular i tercera del plural, [as], [a], [an] o [e̯s], [e̯], [e̯n], «según casos que convendría registrar». Afegeix, després, que en dialecte oriental hi hagué en algun moment, un relaxament en el timbre de les àtones: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, sense l'accent tònic principal, es van pronunciar més o menys relaxades, de manera que *a*, *e*, es confongueren en neutra, i *o* passà a [u]. I proposa, tot seguit, sotmetre a examen quimogràfic «las dos vocales extremas» ja que li sembla percebre en el timbre de la *i* «efectos de relajamiento».

4.2.4.7. Repercussió

Així doncs, Alfons Par, amb la seua actitud de refús de les normes de l'IEC s'automargina i la seua obra no té la difusió que caldria esperar d'una obra de les seues característiques. Tot i que n'és conscient, ja que ironitza sobre aquest fet tot afirmant que ha escrit «obras en catalán de las que probablemente no se habrán enterado porque no han tenido la suerte de ir aprobadas por determinados Institutos» (Par, 1924*b*, p. 1814), no renuncia a les seues idees lingüístiques i continua ferm en la teoria que s'ha de mantenir la tradició.

417. En una carta a Calveras, el qual li havia passat un qüestionari sobre l'ús dels pronoms febles, reprèn el tema, defensant la seua posició: «No's compren com los gramatichs catalans no han volgut admetre le formes datives *elsi*, *lesi* fetes per analogia ab lo sing. *li*, car son ben distinctes y característiques. Naturalment qu'es una barrabassada adoptar la grafia *hi* (*els hi*, *les hi*) quan no intervé lo pronom adverbial de lloc» (Iglésias, 2001, p. 620).

418. Vallès critica aquesta solució de Par (v. 3.2.3.2 i 4.6.5).

419. Citat per Par, RFE, vol. XII, p. 335.

Per Badia,[420] l'antinormisme, «bé que defensat fogosament per patricis venerables i erudits benemèrits», entre els quals esmenta Miquel i Planas i Par, «a qui tant devien la història, la filologia i la literatura nostrades», es converteix en la història personal dels seus defensors, ja que fonamenten les seues posicions en una tradició que no és única, i per tant «s'anà acabant a mesura que els seus prohoms desaparegueren del nostre món de les lletres». Aquesta idea ja l'havia exposat dos anys abans,[421] insistint que l'antinormisme havia estat defensat «no siempre sin razón, por destacadas figuras de las letras», però que «renacida la calma que el tiempo se encarga de sedimentar en todo, la verdad es que el "anti-normismo" como clima fue nulo, y sólo se mantuvo en determinados casos que no pesaban en el conjunto» (Badia, 1962, p. 34-35).

Queda la incògnita de saber què hauria passat si Par hagués sobreviscut a la Guerra Civil, és a dir, si finalment hauria acceptat les *Normes* o si s'hauria mantingut fidel a la tradició com va fer Miquel i Planas, però, després del desencís que mostra per la ressenya que Moll fa de l'edició del *Curial* d'Aramon, que considera un plagi de l'edició que en fan Miquel i Planas i ell mateix (v. 4.7.5), i tal com ell mateix escriu al lingüista menorquí (15 gener 1934),[422] sembla que almenys la producció literària l'hauria escrit només en castellà:

> Que la coxorxa lliguista nos faci lo buyt, se comprèn. Que vós qui n'heu patit, y n'esteu patint encara, tracteu un d'ells, (qui a més ha fet un text malament y per males arts) ab consideració igual, es de doldre. Tenim impresos tres volúms més de la Biblioteca Catalana: que surtin y prou. Prou literatura catalana y prou Catalunya qu'es un poble indigne. M'incorporaré tant com pugui a la lliteratura castellana.

4.2.5. *Sistema lingüístic*

En l'apartat anterior acabem de veure algunes de les causes que impulsen Par a mantenir un codi ortogràfic allunyat del model oficial: l'amor als clàssics i la concepció de llengua tradicional que recolza en els escriptors de l'època medieval com a únic referent vàlid per reestablir la llengua literària a la seua esplendor, el rebuig a la imposició i a l'excés de «lògica» de les propostes gramaticals de l'IEC, i la tria del barceloní com a base per bastir el nou model lingüístic, sense oblidar els vincles d'amistat o de respecte de l'industrial autodidacte amb altres conspicus antinormistes com Miquel i Planas o Alcover.

420. Antoni M. Badia i Margarit (1964), *Llengua i cultura als Països Catalans*, 7a ed., Barcelona, Edicions 62, p. 85-86.

421. Antoni M. Badia i Margarit (1962), *Gramática catalana*, Madrid, Gredos, 2 v.

422. Aquest fragment es troba en una de les cartes que Par escrigué a Moll que es conserven a l'Arxiu del Regne de Mallorca, les quals publicarem en un estudi posterior.

Tanmateix, a banda d'aquestes consideracions sobre la llengua d'àmbit més aviat filosòfic, la postura més clarament antinormista de Par, òbviament, es reflecteix en el rebuig de les *Normes* i, conseqüentment, en l'ús al llarg de la seua vida d'un codi ortogràfic propi que confereix a la seua prosa un estil particular. I repetim aquí «propi», perquè un dels retrets que més s'ha fet als antinormistes ha estat la manca d'una proposta unitària que pogués fer front a la reforma de l'IEC, per la qual cosa cada detractor de les *Normes* segueix, en els seus escrits, un model ortogràfic diferent.

En aquest apartat intentarem definir el de Par,[423] tenint en compte, però, que, amb el temps adquireix un sistema prou coherent, malgrat que de vegades es contradiu o hi ha vacil·lacions, i que des dels seus inicis com a escriptor —quan no s'havien promulgat encara les *Normes*—, fins que redacta el seu últim estudi en català, la seua ortografia experimenta alguns canvis, fruit de la manca de referents ortogràfics clars pròpia de l'època, de la voluntat d'adaptar-se als sistemes de les diferents institucions que els promouen, o, fins i tot, d'una presa de posició deliberada de construir-se un estil personal que reculli les seues teories sobre el model de llengua a partir del seu coneixement dels clàssics. En aquest sentit, partint dels escrits més significatius des del punt de vista del codi ortogràfic que empra ell mateix, comentarem alguns dels trets comuns que manté fidelment al llarg de la seua obra, i els canvis que introdueix, depenent de l'època.[424]

4.2.5.1. Apunts metodològics

A pesar que fins ara ens referim a codi ortogràfic, prenem aquest mot en un sentit ampli i, en aquest capítol, dediquem la nostra atenció, evidentment, a l'ortografia, però també a la morfologia, la sintaxi i el lèxic. El segon i el tercer d'a-

423. Per a la redacció d'aquest capítol hem seguit parcialment el model de Francesc de Borja Moll (1982*a*), «La llengua de Ramon Llull», a *Textos i estudis medievals*, Barcelona, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Fundació Congrés de Cultura Catalana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 123-163, i el model que ens forneix el mateix Par en el seu estudi de *Curial e Guelfa* (Par, 1928*b*). També per a alguns aspectes terminològics i de classificació de mots hem tingut en compte Antoni M. Badia i Margarit (1994), *Gramàtica de la llengua catalana: Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana; Joan Solà (2002), *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries.

424. Un dels casos paradigmàtics quant a canvis segons l'època és el del títol de la seua traducció de l'obra de Shakespeare *King Lear*. A «Shakespeare» (1908*a*) escriu *El rei Lear*; en una carta a Alcover (24 octubre 1906) menciona *Lo rey Lear*, i finalment intitula l'obra *Lo rei Lear* (1912). Durant aquest temps, l'únic que no ha canviat és el nom propi, però ens trobem encara en l'època prefabriana, per la qual cosa les vacil·lacions semblen prou justificades. Atenint-nos a la seua evolució personal, en una etapa posterior de maduresa com a lingüista i escriptor, el títol hauria estat probablement *Lo rey Lear*; d'una banda, la seua opció per l'ús de l'article *lo* queda prou clara en els seus escrits, i de l'altra, finalment es decanta per la grafia *y* per representar la semivocal dels diftongs.

quests apartats tenen en aquest estudi una rellevància especial perquè són fonamentals en la descripció del model lingüístic que segueix Par. Quant al lèxic, hem volgut introduir algunes paraules i locucions que poden semblar-nos, des del punt de vista actual, anacròniques, i que, per consegüent, pretenen justificar aquest regust arcaïtzant de què Par se sent tan cofoi. A partir d'aquests apartats no reproduïm, naturalment, tota la teoria gramatical del lingüista, però en destaquem aquells exemples que donen a la seua prosa un estil propi.

Com tot seguit es podrà observar, els textos d'on extraiem els exemples no són tots els de Par que tenim ressenyats: hem fet una tria dels fenòmens que resulten remarcables, la qual, fins a cert punt i de manera més o menys conscient, pot resultar subjectiva. Per aquest motiu, no mostrem una relació detallada de tota la casuística susceptible de ser mencionada, i així, per exemple, quan parlem de conjuncions, no esmentem totes les que Par fa servir, sinó aquelles que o bé tenen un caire més arcaïtzant o bé apareixen amb més freqüència. Si n'haguéssim fet una dissecció més acurada, hauríem pogut extraure'n més informació, però ens sembla que els aspectes tractats són prou representatius per comprendre quin és el model sobre el qual Par basteix la seua teoria lingüística particular.

Pel que fa als textos teòrics, ens basem sobretot en l'estudi del *Curial* (1928*b*) i en la *Sintaxi* (1923) —però no desaprofitem la resta dels seus escrits—, d'una banda, perquè són els més complets quant a la reflexió ortogràfica i morfològica, el primer, i morfosintàctica, el segon, i, de l'altra, perquè, des del punt de vista formal, l'estudi del *Curial* és el text probablement més uniforme i que palesa una major maduresa lingüística de l'autor, arribat el punt que, un cop païdes les diferents propostes normatives que s'havien anat succeint en els anys anteriors, Par basteix el seu propi sistema.

A més, recorrem sovint a l'*Ortografia* (1923) de la RABLB —i fem esment, si convé, a les *Normes* (1913)—, perquè així podem contrastar les solucions que dóna Par amb les que es consideren més tradicionals en l'època, i reproduïm el fragment en què Par introdueix alguns dels criteris lingüístics que aplica a la seua traducció de *Lo rei Lear* (1912, p. XIII), perquè, encara que breu, evidencia que el lingüista selecciona una sèrie de solucions ben conscientment.

Per raons òbvies, com que gairebé tots els exemples que donem en aquest capítol estan extrets dels textos de Par, ens limitem a reproduir-ne entre parèntesis la data de publicació —i pàgina, en la majoria de casos—, sense incloure-hi el nom de Par. Només citarem el nom si l'autor és diferent del nostre protagonista.

Pel que fa als exemples, parlar de llengua basant-nos en articles de tema lingüístic suposa un doble nivell de relació. Emprem les cometes («) per introduir les citacions literals de Par o d'altres autors; la cursiva, per als exemples de Par i per al metallenguatge —com fem, d'altra banda, en la resta de l'estudi—, i destaquem en negreta les grafies, els mots o les construccions de Par objecte de la nostra aten-

ció. Mantenim així la cursiva que fa servir Par per als exemples extrets de les obres que descriu.

4.2.5.2. Ortografia

Pel que fa a l'ortografia, Par, un cop aprovades, segueix en un bon nombre de casos les regles de la RABLB —*Ortografia* (1923)—, que, a la vegada, són pràcticament les mateixes que les que promulga l'Acadèmia de la Llengua Catalana —*Regles* (1916)—. En aquest capítol ens hi referirem sovint.

Dividim aquest apartat en vocalisme i consonantisme, i en cada un d'aquests apartats resseguim alguns dels trets més característics del codi ortogràfic que fa servir el lingüista. Quant al primer, dediquem la nostra atenció bàsicament a accentuació, diftongació i algunes vacil·lacions en l'ús de vocals. Pel que fa al segon, repassem algunes de les grafies que més polèmiques havien despertat i més temps havien ocupat a tots els qui d'una manera o altra s'havien interessat per la unificació ortogràfica durant el vuit-cents i els primers anys del nou-cents.

4.2.5.2.1. Vocalisme

Accentuació. Aquest és un dels apartats en què Par presenta més canvis i es va adaptant a les regles que es promulguen des de les diferents institucions, la qual cosa palesa el seu interès en la recerca d'un sistema coherent. En un principi, només accentua les paraules agudes acabades en vocal, i vocal + *s*, *esdev**é***, *limit**à***, *perd**é***, *impressi**ó*** (1908), *minuci**ó**s*, *port**é**s*, *angl**è**s*, *ra**ó***, *fris**ó**s*, *acusaci**ó***, *ser**é*** (1912, p. IX-XII), i els monosíl·labs i bisíl·labs que només es diferencien pel grau d'obertura de les *e* i les *o*, o per la tonicitat, *m**é**s*, *f**è***, *s**ó**n*, *m**ó**n*, *s**é**ns*, *f**ò**ra*, *d**ó**na* (v. *donar*), *d**ò**nes* (*femelles*), *s**í*** (1908), *s**ó**n*, *c**ò**m* (interrogatiu), *s**é*** (1912), i així sembla seguir una de les solucions adoptades per *L'Avenç*, número 3 (març 1892), p. 92, *apud* Segarra, 1985, p. 276.

Posteriorment, en la comunicació que presenta al Congrés Excursionista de Lleida, només fa servir l'accent agut, tant en oxítons, com en paroxítons i proparoxítons: *aix**ó***, *est**é**tica*, *ll**ó**brech*, *ser**á*** (1911, p. 176), *far**é***, *id**é**es*, *inter**é**s*, *permit**í**a*, *emper**ó*** (1911, p. 177), *higi**é**niques*, *econ**ó**miques*, *cat**á**lech*, *pagar**á**n* (1911, p. 178). No accentua, però, paraules del tipus: *experi**e**ncies*, *import**a**ncia*, *extraordin**a**ria*, *prov**i**ncia*, *v**a**lua* (1911, p. 178).

El nostre següent treball de referència és la *Vida de Shakespeare*, en què Par segueix les *Normes* de l'Institut, que postulen l'adopció de l'accent agut i greu, amb la qual cosa es recupera el doble valor de l'accent per indicar la tonicitat de la síl·laba i la qualitat vocàlica. El sistema era molt semblant a l'actual, amb la diferència que es prescrivia d'accentuar tots els mots aguts acabats en *-n*, i els mots

plans acabats en vocal tals com *estudía*, i no s'accentuaven les esdrúixoles com *decadencia* (Segarra, 1985, p. 315). Exemples de Par: *te demàn*, *fulletí*, *síntesi*, *circumstancies*, *cròniques* (1916*c*, p. VII), *majoría*, *podríem*, *camí*, *ésser* (1916*c*, p. VIII), *fàbrica*, *viuràn*, *hèroe*, *tafanería*, *donaré*, *pertanyía* (1916*c*, p. 1), *importancia*, *historia*, *patria*, *s'estén* (1916*c*, p. 2), *contribuía*, *industries*, *pròspers*, *Joàn* (1916*c*, p. 3). Accentua, a més, la tercera persona del singular del present del verb *ésser*, pràctica que, posteriorment, deixa de banda.

Més tard, abandona la disciplina de l'IEC i segueix les *Regles* (1916), i l'*Ortografia* (1923), que, pel que fa a l'accentuació solament presenten modificacions en la distribució: l'*Ortografia* hi dedica deu punts, mentre que les *Regles* les presenten totes en una de sola amb el mateix contingut. Les regles d'accentuació són les següents: «S'accentuen les paraules agudes acabades en vocal tònica sola ò seguida de **s**, ò en **em**, **en**, **ens** y **eu**» (núm. 49).[425] No s'accentuen, per tant, les paraules agudes acabades en qualsevol altra terminació, ni les planes acabades en alguna d'aquestes terminacions (núm. 50 i 51). S'accentuen les planes acabades en quasevol altra consonant (núm. 52). Exemples: *comprèn*, *copiosíssim*, *sintàctich* (1923), *rebèu* (1924*a*, p. 52), *trobèm* (1925), *destruirèm*, *sabèm*, *dèu fer*, *avalúa* (1925-1926).

«Les paraules planes de més de dues sílabes acabades en **ia**, **ies**, s'accentuen per distingirles de les terminades en els diptongues **ia**, **ies** (com *gloria*, *efigies*)» (núm. 53). Exemples: *amfibologíes*, *hauría*, *influencia* (1923, p. 94), *Academia*, *Memories*, *literaria*, *lapidaries* (1924*a*, p. 8), *conseqüencia* (1924*a*, p. 16), *propriament* (1924*a*, p. 13), *més francament y expontania* (1924*a*, p. 14), *necessariament* (1924*a*, p. 15) *expontaniament*[426] (1924*a*, p. 34), *fraseología* (1924*a*, p. 51), *diferencia*, *conseqüencia* (1925), *ortografía*, *galimatíes*, *havía*, *copies*, *contemporania*, *decadencia literaria* (1925-1926).

A partir de l'estudi de *Curial*, Par segueix la reforma explicada per Fabra en el pròleg del *Diccionari ortogràfic* (1917), que consisteix a suprimir l'excepció a la regla que determinava l'ús de l'accent en els mots paroxítons (*estudía* i *continúa*, per exemple). Aquesta excepció, «dictada pel desig d'evitar pronúncies errònies, anava en contra de la prosòdia catalana», com també hi anava el fet de no accentuar els mots esdrúixols com *glòria* (Segarra, 1985, p. 335). Així doncs, almenys després de les *Notes* (1928*b*), Par segueix aquest sistema d'accentuació i usa el que fem servir avui en dia, accentuant totes les paraules proparoxítones acabades en *-ia*, llevat d'alguns petits errors involuntaris: *diferència*, *permanència* (1928*b*, p. 15), *pèrdua*, *contemporània*, *influència* (1928*b*, p. 17), *binària*, *literària* (1928*b*, p. 60), *vàlua* (1928*b*, p. 61), *espontàniament* (1928*b*, p. 20), *literària*, *regència*, *discrepàn-*

425. Entre parèntesis indiquem el número de les regles corresponents a *Ortografia* (1923).
426. Però, *expontàniament* (1924*a*, p. 16) i *simultàniament* (1924*a*, p. 13 i 67).

cia (1928*b*, p. 50), *binària* (1928*b*, p. 60), *sistemàticament* (1928*b*, p. 67), *pròpria*[427] (1928*b*, p. 71), *necessàriament*, *conseqüència*, *influència*, *existència* (1931*a*), *discrepància*, *literàries*, *necessària*, *influències* (1930*d*, p. 176).

Tanmateix, més tard recupera el sistema de la RABLB —amb vacil·lacions però, *conservem*, *actuém* (1934, p. 4), *resultarien*, *acceptaríen*, *merexeria*, *hauría*, *reproduhien* (1935*b*, p. 527), *fruhíen* (1935*b*, p. 528)— i no accentua els proparoxítons acabats en *-ia*: *deria*, *circumstancies*, *essencia* (1934, p. 3), *conseqüencia*, *consciencia* (1934, p. 4), *coincidencia*, *diferencia* (1934, p. 19), *consciencia*, *herencia*, *cerimonies*, *materies* (1935*b*, p. 527).

Diacrítics. Sobre aquest punt, cal assenyalar que Par no accentua pràcticament mai la tercera persona del singular del verb *ésser*, ***es*** —excepte a 1916*c*, com acabem d'esmentar—, perquè empra la forma de pronom personal plena ***se***, i, per consegüent, no hi ha perill de confusió. Accentua, depenent de l'època i dels diferents textos: ***òssos*** (esquelet), ***béns*** (riquesa), ***sòrt*** (atzar), ***sé*** (saber), ***més*** (quantitat), ***sò*** (oïda), ***té*** (tindre), ***dóna*** (donar), ***vénen*** (vendre)...

Diftongs. Després d'uns inicis en què escriu *i* en les diftongs (*aital*, *servei*), Par manté la grafia *y* tradicional, basant-se en el *Curial*: «la semivocal fricativa medipalatal sempre es representada per *y*, de conformitat ab la fonètica y ab distincció clara ab la vocal *i*: *cuyda* (7604), *joyes* (8094)». Altres exemples: *atrayent* (1924*a*, p. 32), *escaygué* (1928*b*, p. 17), *gayre* (1028*b*, p. 52), *aytal* (1928*b*, p. 59), *encayraria* (1928*b*, p. 65), *escayents* (1928*b*, p. 67), *arcaych* (1928*b*, p. 75), *enlayrat* (1928*b*, p. 75), *meytat* (1928*b*, p. 87), i les formes fortes dels imperfets d'indicatiu *veyem*, *feya*, *creya*.

La regla 16 d'*Ortografia* (1923) dóna compte d'aquest fet. Diu: «La **i** àtona quan forma sílaba ab altra vocal s'escriu **y**. Ex.: *ayre*, *rey*, *noy*, *fruyt*, *cuyna*, *jaya*, *reyet*, *mayol*».

Par no empra dièresi per indicar que no hi ha diftong —excepte en algunes paraules dels primers textos—, sinó *h*. Alguns exemples, dels molts que hi ha, amb *h* com a signe de pronúncia disil·làbica: *construhída* (1923, p. 419), *constituhexen*, *contribuhit* (1924*a*, p. 51), *juhí* (1928*b*, p. 5), *haverles ohides* (1928*b*, p. 33), *construhien* (1928*b*, p. 43), *possehia* (1928*b*, p. 53), *introduheix*, *trahit* (1928*b*, p. 54), *introduhit*, *introduhida*, *reduhits* (1928*b*, p. 58), *traduhida*, *introduhir* (1928*b*, p. 60), *aduhir*, *pahís* (1928*b*, p. 65), *atribuhim* (1928*b*, p. 68), *envahidora* (1928*b*, p. 75), *substituhit* (1928*b*, p. 84), però, dels mateixos textos, *atribuirse* (1923, p. 4), *disminuiren* (1928*b*, p. 29), *atribuir* (1928*b*, p. 42).

En canvi, la regla 14 d'*Ortografia* (1923) prohibeix taxativament escriure *h* «com a mer signe de pronunciació dissilàbica».

427. Però, *propriament*, *trajectoria* (1928*b*, p. 50), *originaria* (1928*b*, p. 73).

Exemples amb dièresi, que coincideixen amb els escrits de Par en què intuíem la influència de l'accentuació proposada per *L'Avenç*, suara esmentada: *s'esva**ï**en* (1908*a*, p. 163), *succe**ï**a*, *fru**ï**a* (1908*a*, p. 175), *produ**ï**en* (1908*a*, p. 177), *pa**ï**satge*, *pa**ï**ssos* (1916*c*, p. 2), *conve**ï**ns* (1916*c*, p. 3).

Després que es promulguin les *Normes*, Par no empra la dièresi per indicar l'absència de diftong, i hi manté *y*. Ara bé, sí que l'usa en les paraules en què [w] va precedit d'una consonant velar, davant les vocals *e*, *i*: *q**ü**estió*, *freq**ü**ents* (1908*a*, p. 163), *seg**ü**ents* (1911, p. 176), *conseq**ü**encia* (1923, p. 393), *lleng**ü**es* (1925, p. 84).

La regla 27 d'*Ortografia* (1923) ho esmenta: «S'escriu **q** davant de **u** assilàbica», i «Aquesta **u** assilàbica pren dièresi davant de **e** y de **i**».

Vacil·lacions vocàliques. Par, entre dos formes possibles, sol triar l'arcaisme o fins i tot el mot que probablement considera «menys» barceloní. Així, com a exemple del primer fenomen, fa servir *amprar*, documentada en el DCVB com a forma antiga, en lloc de *emprar*: ***ampra** tota sa erudició grega y llatina*, o, pel que fa al segon aspecte esmentat, usa *rublert*, participi de *rublir*, variant de la més formal *reblir*: *L'autor es **rublert** de l'esperit nacional* (1928*b*, p. 66). De vegades, però, la vacil·lació té la seua causa en la neutralització fonètica, *end**a**vina* (1928*b*, p. 75), *emp**e**lagosos* (1928*b*, p. 87), o en la interferència del castellà. Aquest sembla el cas de *urdir*, en lloc de *ordir*: *evoca los deus, les muses y altres personatges mitològichs, que més o menys impropriament, **urdeix** en la trama* (1928*b*, p. 65).

4.2.5.2.2. Consonantisme

Plosives. Pel que fa a l'ortografia de les oclusives a final de síl·laba o de dicció, Par no respecta el criteri etimològic, i, per tant, representa el so sord mitjançant la grafia corresponent *p*, *t*, *ch* (inicialment, *c*): *du**p**tar*, *dissa**p**tes*, *col**p**, ver**p**, esguar**t**, per**t**, sor**t**, nor**t**, dramatur**c**, diale**c**, llar**ch*** —amb alguna excepció, *re**b***—, cosa que també fa en els cultismes provinents del llatí acabats en *-itudine*: *ingratitu**t**, exactitu**t**, habitu**t**s*.

La regla 43 de l'*Ortografia* (1923) empara aquesta decisió de Par, tot i que la regla 44 recull l'excepció de *ver**b***, que Par no segueix. En canvi, la regla 45 permet la grafia *re**b***, que sí que adopta el lingüista.

l·l. De la *l* doble, Par afirma que en el *Curial* es representa amb les mateixes grafies que [λ], *ll*, i afegeix: «Avuy encara no estan los gramàtichs moderns d'acort sobre un nou signe qui representi aquest fonema; l'I. d'E. C. y Mossèn Alcover adopten *l·l*» (1928*b*, p. 8). El lingüista, en canvi, vacil·la en els seus escrits i empra tant *ll* com *l*. Exemples: *re**ll**igiosa* (1908*a*, p. 166), *ape**ll**arem* (1908*a*, p. 159), *crista**ll**ització* (1908*a*, p. 175), *ape**ll**ada* (1928*b*, p. 88), *nove**l**a* (1908*a*, p. 177), *inte**l**ectuals* (1916*c*,

p. 3), *co**l**oquen* (1928*b*, p. 86), *ampu**l**osita**t*** (1928*b*, p. 88). Només hem trobat un cas de grafia específica per a aquest so: *para**l-l**elament* (1911, p. 179).

La regla 47 d'*Ortografia* (1923) desaconsella totalment doblar la lletra en els casos de so doble de *b*, *c*, *g*, *l*, enmig de paraula, i prescriu, per consegüent, el manteniment d'una sola grafia, que és la tradicional, «que permet que cada comarca puga llegir la paraula posanthi la seva pronúncia».

h* en posició final, després de [k].** Es pot dir que aquesta és una de les grafies més unificades en Par —excepte a 1916*c* (*don**cs**, àdhu**c)—, el qual l'empra seguint l'autor del *Curial*: «sempre qu'es final, la *c* va seguida per *h*» (1928*b*, p. 8). Exemples: ***metòdich***, *anti**chs***, *don**chs*** (1924*a*), *romàni**ch***, *ortogràfi**chs***, *clàssi**chs***, *a po**ch** a po**ch*** (1928*b*, p. 9).

Indirectament, la regla 43 d'*Ortografia* (1923) recull aquest dígraf, perquè parla de les plosives finals sempre representades, en aquest cas, per *ch*. Més clara és la regla de l'ALC, que diu: «S'escriu també [h] després de **c** en final de paraula, com *mach-machs*, *arch-archs*, *bech-bechs*, *amich-amichs*, *groch-grochs*, *duch-duchs*» (*Regles*, 1916, p. 9).

***h* en posició medial**. Par manté la *h* que indica la pèrdua d'una consonant llatina, tot i que Alcover, seguint Forteza, la suprimeix (Segarra, 1985, p. 304). Exemples: *di**h**em* (1923, p. 406), *prece**h**ents*, *fe**h**eltat* (1924*a*, p. 51), *ra**h**ons* (1928*b*, p. 8), *fa**h**edor* (1928*b*, p. 17), *prece**h**ent* (1928*b*, p. 35), *fe**h**elment* (1928*b*, p. 60), *prece**h**it* (1928*b*, p. 61), *proce**h**ir* (1931*a*), però *raonable* (1916*c*, p. 1).

En aquest cas, és la regla 12 d'*Ortografia* (1923) la que descriu aquest fenomen: «S'escriu **h** en mig de dicció com a rememorativa d'una consonant ò d'una sílaba desapareguda, com en *rahó*, *vehí*, *Mahó*, *trahir*».

-x- / -ix. Par grafia el so palatal fricatiu sord de dos maneres diverses, *-ix* o *-x*, depenent de si es troba al mig de la paraula o al final, *de**x**eume*, *mate**x**a*, *serve**x**i*, *cone**x**ements*, *compare**ix*** (1924*a*, p. 23), *e**x**irnos* (1928*b*, p. 9), *trae**ix*** (1928*b*, p. 12), *pu**ix*** (1928*b*, p. 20), *possehe**ix*** (1928*b*, p. 87), *rena**x**ença* (1928*b*, p. 60), *introdue-**x**en*, *afavore**x**en* (1930*d*, p. 176), i justifica aquesta opció en els exemples extrets del *Somni* de Metge, i del *Curial*, els quals, segons la seua opinió, proporcionen la forma «general catalana: si es mitjanera lo sols signe *x*, si es final *ix*» (1928*b*, p. 9). N'hi ha alguna vacil·lació: *coincide**ix**en* (1928*b*, p. 86).

Tal com expressa en el seu estudi sobre la novel·la del xv, aquestes grafies són les que empra quan decideix quin és el sistema que vol seguir, ja que, anteriorment, havia fet anar sempre el dígraf *-ix*, independentment del context: *comple**i-x**en*, *a**ix**í* (1916*c*). Precisament, en el seu article sobre l'ortografia del DCVB havia avançat que hi havia alguns sons que no havien quedat fixats amb els clàssics, en-

tre els quals destaca la vacil·lació amb el so palatal fricatiu sord: «resten sols a nostre discussió exos pochs que la llengua no tingué temps d'encunyar, per exemple "x", o, "ix", etc.» (Par, 1925-1926, p. 425).

Les regles 38 i 39 d'*Ortografia* (1923) donen compte d'aquestes grafies, i respecten la interposició d'una *i* darrere de les vocals *a*, *e*, *o*, *u*, quan *xeix* es troba al final de dicció. I a les *Regles* (1916, p. 14-15) trobem encara un aclariment: «Ab tot y la regla general consignada, alguns autors posen innecessariament una **i** davant de la **x** entre dues vocals en mig de dicció quan té'l valor de **xeix**.»

[**ks**] / [**gz**]. Contràriament al que proposa Alcover de substituir la *x* tradicional dels mots manllevats del llatí per *cs* o *cz*, Par representa sempre aquests sons mitjançant la grafia *x*, com fa l'autor del *Curial*: «*ks*: lo sò doble que representaven los llatins per *x*, es axís mateix grafiat en mots erudits» (Par, 1928*b*, p. 8). Exemples: *e**x**igexen*, *e**x**cels* (1928*b*, p. 9), *rela**x**adament* (1928*b*, p. 15), *o**x**ítons*, *paro**x**ítons* (1928*b*, p. 17), *e**x**istexen* (1928*b*, p. 20).

Tanmateix, seguint Alcover (Segarra, 1985, p. 305), canvia la *x* de mots erudits provinents del llatí per *s*, segurament guiant-se pel criteri fonètic: *e**s**plicitament* (1908*a*, p. 164), *e**s**quisida*, *e**s**plicació* (1908*a*, p. 165), *e**s**terior* (1908*a*, p. 166), *e**s**ternes*, *e**s**posició*, *s'e**s**pandeix* (1908*a*, p. 168), *e**s**pandit* (1928*b*, p. 51). Però, *e**x**tesa* (1928*b*, p. 29).

Ara són les regles 41 i 42 d'*Ortografia* (1923) les que expliquen el so de *x* com a [ks] o [gz], però cap de les regles de la RABLB no dóna suport al canvi de grafia de *x* per *s*.

-ig / -tx. A pesar que lloï la regularitat de l'autor del *Curial* en la distribució d'aquestes grafies per representar el so palatal africat sord, «quant es mitjanera *Curial* trellada la prepalatal africada sorda per *tx*, quant es final per *ig*, ab més regularitat que altres clàssichs» (1928*b*, p. 10), Par escriu *mitg*: *no s'aturarán a* ***mitg*** *camí* (1925-1926, p. 423), *en* ***mitg*** *de la pintura* (1928*b*, p. 87). I també en compostos: ***mitg****-mastegada* (1912, p. x), ***mitg****-evals* (1912, p. xi).

Aquesta paraula i *desitg* eren excepcions a la norma 9 de l'IEC, que prescrivia, per a les africades, l'ús en posició final de *-ig* per a les paraules acabades en *a*, *e*, *o*, *u*; *-g* per a les acabades en *i*, i *-tx* per als mots els derivats dels quals presenten *tx* (Segarra, 1985, p. 322). Una esmena posterior de Rubió i Lluch «venia a corregir un dels crims de "lesa filologia" comesos amb la primera versió de les Normes», de manera que *mitg* i *desitg* passaven a *mig* i *desig* (Segarra, 1985, p. 324-325).

La norma 46 de la RABLB —igual que les *Regles*, 1916, p. 16— prescriu, en canvi, que sempre s'ha d'escriure *-ig* darrere de *a*, *e*, *o*, *u*, i *-g* darrere *i*, «encara qu'en llurs derivats prenga'l sò y la grafía de **j**, **g**, **tj**, **tg** ò **tx**» (*Ortografia*, 1923).

4.2.5.3. Morfologia

4.2.5.3.1. Substantius

Constatem, en primer lloc, l'ús dels substantius *prefixe*, *reflexe* i *paradigme*, amb terminació *-e*, i del mot *gènere* en la seua forma antiga *genre* (segons el DCVB) en la prosa de Par. Exemples: *afavorit pel major nombre de mots catalans qui comencen ab lo* ***prefixe*** en (1928*b*, p. 15), *la primera no es més qu'un* ***reflexe*** *de nostra decadència literària* (1928*b*, p. 70), *es vijares qu'aquest afeblí lo* ***paradigme*** *clàssich* (1928*b*, p. 84), *la necessitat de diferenciar los dos* ***genres*** (1928*b*, p. 22).

Gènere. Tal com justifica Par (1928*b*, p. 84), «Com en altres clàssichs [en el *Curial*] los substantius qui acaben en *-or* son femenins». I així ho aplica el lingüista en els seus escrits: *aquella filla qui sent més* ***l'amor*** *que no pas pot espressar-****la*** (1908*a*, p. 172), ***la dolor*** (1908*a*, p. 174), ***la desamor*** (1908*a*, p. 178), ***una altra color*** (1911, p. 179), ***les colors*** (1912, p. XIV), ***la honor*** (1928*b*, p. 76), ***la favor*** (1931*a*, p. 187).

Pel que fa a la comparació amb el català postfabrià, Par canvia el gènere d'alguns mots. És el cas dels derivats dels participis de present llatins PENDENTE i CURRENTE, que Par dóna femenins, i la normativa oficial, masculins. En el DCVB aquests mots apareixen amb la possibilitat d'ambdós gèneres —masculí o femení, per al primer, i masculí i, de vegades, femení, per al segon. Exemples: ***la pendent*** (1911, p. 176), ***les corrents*** *de les aygües* (1911, p. 178).

Quant a *anàlisi*, del llatí ANALYSIS, segons el DCVB és un mot de gènere masculí i així l'hi considera Par: ***l'anàlisi detingut*** (1928*b*, p. 65). D'altra banda, Par empra també la paraula *custuma*, recollida en el DCVB com a *costuma* i qualificada de «pur arcaisme». Té gènere femení i alterna amb la masculina *costum*. Diu el *Diccionari*: «La forma *costuma* no existeix, que sapiguem, en el llenguatge viu». I afegeix: «Literàriament cal usar *costum* com a masculí». El lingüista, però, s'estima més la forma antiga i parla de ***la custuma*** (1928*b*, p. 75). Conserva, en canvi, el mateix gènere que normativament donem avui en dia a ***los aventatges*** (1928*b*, p. 87).

Nombre. La desinència dels plurals femenins, que tanta batalla havia donat durant el segle XIX, queda definitivament fixada en *-es*, i Par no n'és una excepció, però té encara algun lapsus en algun adjectiu o article que acompanya el substantiu femení: ***determenadas*** *condicions* (1911, p. 177), ***las*** *circumstancies accidentals* (1923, p. 60).

Par conserva la *n* etimològica en els paroxítons procedents de mots llatins que tenien *n* darrera la vocal postònica com *homens* (< *homines*), *vergens* (< *virgines*), *termens* (< *terminu*) (1928*b*, p. 17), i l'expressió *en termens que*: *de tant en tant esguardem corporalment els grans* ***homens*** (1916*c*, p. 1), *forestes immenses y boscuries*

quasi ***vergens*** (1916*c*, p. 2), *ja sabèm que la llengua es essencialment constituhída per la parla,* ***en termens qu****'ab Saussure, Meillet y altres filòlechs, pot hom afermar que'l llenguatge del segle* XIV *no es lo d'avuy* (1925-1926, p. 423). També en té algun exemple amb la paraula *jovens*: *calia trametre* ***jovens*** *ab preparació adequada* (1927, p. 44).

El plural de *text* (1928*b*, p. 17), escrit així en singular, és *textes*: *hi veyem, però, l'acabament culte -ió en lloch de ó (processó), dels demés* ***textes*** *antichs* (1928*b*, p. 16).

4.2.5.3.2. Adjectius

Gènere. Par afegeix la desinència *-a* a alguns adjectius acabats en *-ent*, que es converteixen així en adjectius de dos terminacions: ***diferentes*** (1908*a*, p. 160), ***potenta*** (1908*a*, p. 161), ***punyentes*** (1908*a*, p. 165), ***innocenta*** (1908*a*, p. 185), ***abstraienta*** (1916*c*, p. IX), ***escayenta*** (1928*b*, p. 9), ***plahenta*** (1928*b*, p. 82), però ***obedient*** (1908*a*, p. 185).

També són de dos terminacions, segons l'ús que en fa Par *lliure* i *uniforme*: *qui no sigui* ***uniformament*** *resolt* (1928*b*, p. 84), *afecta* ***uniformament*** *tant lo lèxich castellanitzat com lo castiç* (1931*a*, p. 186), *prosa* ***lliura*** *de pretensions* (1928*b*, p. 87).

En canvi, empra *abjecte*, *aspre*, *cortès* i *exacte*, com a adjectius d'una terminació: *recerca* ***aspre*** *y dificil* (1912, p. IX), *Base material* ***abjecte*** *y grollera* (1916*c*, p. 1), *Denotant una afirmació* ***cortès*** (1923, p. 443), *sa significança es* ***exacte*** *a la dels adjectius possessius corresponents* (1923, p. 36), mentre que, uns anys més tard, parla de *edat* ***provecta*** (1928*b*, p. 86).

Quant als masculins en *-àleg*, fa el femení afegint només la desinència *-a*, sense canviar *-e* per *-o* com prescriu la normativa acutal: *Com sa* ***homòlega*** *llatina* (1923, p. 250), *per aquest motiu reacionaren* ***anàlega****ment ab lo llatí* (1931*a*, p. 175).

Altres remarques. Adjectius *complert*, *complerta*: *sa forma perenne y* ***complerta*** (1912, p. XII), *la llista* ***complerta*** (1928*b*, p. 21). El DCVB el recull amb aquest significat de 'complet' que té aquí, però s'hi afegeix que és incorrecte literàriament. En canvi, es considera normatiu com a participi del verb *complir* o dels seus derivats: *aquella s'era ja* ***acomplerta*** *en la llengua parlada* (1928*b*, p. 29).

Par usa altres adjectius amb grafies antigues, amb els seus corresponents adverbis: *distinct*, *distincta* (*distint*, *distinta*), *son estats indiscriminadament reunits dos fenomens* ***distinchs***, *un* ***distinct*** *matiç de sentit* (1925, p. 83), *podia referirse, en conseqüència,* ***indistinctament*** *a un poema provençal o a un poema català* (1931*a*, p. 172); *escars*, *escarsa* (*escàs*, *escassa*), *Les influències lingüístiques italianes son més* ***escarses*** (1928*b*, p. 69), *les excepcions son ben* ***escarses*** (1931*a*, p. 184).

Comparatiu i superlatiu. El llatí clàssic formava el grau comparatiu mitjançant el sufix *-or -oris*. El català ha conservat quatre d'aquests comparatius, que

són usats per Par en les formes *major*, *menor*, *mellor* i *pitjor* (també *pijor*): *avença a la **major** part d'elles* (1925-1926, p. 423), *consisteix en la **menor** proporció ab qu'aquell postposa al verp los pronoms personals àtons* (1928*b*, p. 60), *los **mellors** temps de la llengua* (1928*b*, p. 43), *se son perpetuades **mellor** en castellà* (1928*b*, p. 49), *nostres **mellors** escriptors* (1928*b*, p. 64), *son lo **pitjor** de Curial* (1928*b*, p. 88), *la traducció del Purgatori y del Paradís es **pitjor** que la del Infern* (1931, p. 183).

Par també fa servir derivats dels superlatiu llatí -ISSIMUS *-íssim*, *-íssima*: ***meritíssims** historiadors*, *campinya **delitosíssima*** (1916*c*, p. 2).

4.2.5.3.3. DERIVACIÓ[428]

Noms derivats d'adjectius. Sufix *-es* + F, per a l'expressió abstracta de les qualitats: *pulcr**esa*** (1908*a*, p. 164), *facil**esa*** (1908*a*, p. 175) *llest**esa*** (1916*c*, p. 3), *nitid**esa*** (1928*b*, p. 75), *bon**esa*** (1928*b*, p. 85).

Sufix *-nça / -ncia*, per als noms derivats d'adjectius que tenen la terminació de l'antic participi de present *-nt*: *corpul**ença*** (1908*a*, p. 161), *tem**ença*** (1908*a*, p. 166), *rec**ança*** (1908*a*, p. 167), *apari**ença*** (1908*a*, p. 168), *influ**ença*** (1908*a*, p. 172), *prefer**ença*** (1908*a*, p. 174), *provin**ença***, *coneix**ença*** (1916*c*, p. 2), *benan**ança*** (1916*c*, p. 3), *conex**ences***, *signific**ança*** (1928*b*, p. 65), *decad**ença*** (1928*b*, p. 81 i 82). I *concord**ancia*** (1908*a*, p. 190), *influ**ències*** (1928*b*, p. 67), *concordà**ncia***, *persistè**ncia*** (1928*b*, p. 83), *decadè**ncia*** (1928*b*, p. 75 i 85).

Noms derivats de verbs. Sufix *-ment*, amb vocal temàtica *a*, *e*, *i*, segons la conjugació, per indicar acció: *encarcar**ament***, *espand**iment***, *renax**ement*** (1928*b*, p. 71), *desenrotll**ament*** (1928*b*, p. 75), *orden**ament***, *encaden**ament*** (1928*b*, p. 83).

Adjectius derivats d'adjectius. En alguns textos inicials Par fa derivar alguns adjectius en *-ís*, ortografiats *-iç*, per aspectualitzar colors o per significar 'que pot rebre una acció fàcilment': *mar blav**iç*** (1908*a*, p. 184), *malalt**iç** y menyspreat* (1908*a*, p. 189).

Adjectius derivats de noms. El sufix *-ívol* apareix per indicar el sentit neutre de l'adjectiu 'propi d'algú': *alt**ívoles***, *pacienc**ívoles*** (1916*c*, p. 2). Incloem aquí també el mot *plac**èvoles*** (1916*c*, p. 2), derivat, segons el DCVB, de *plàcid* amb adopció de la terminació de *benèvol*.

Adjectius derivats de verbs. El sufix *-ívol* apareix amb més freqüència, sobretot en els primers textos, per indicar 'que fa de bon...': *irasc**ivol*** (1908*a*, p. 173), *esmuny**ivola*** (1912, p. XIV), *conscienc**ivola*** (1912, p. XV), *influències literàries discern**ívoles*** (1928*b*, p. 65).

428. Per dur a terme aquest apartat seguim Xavier RULL (2004), *La formació de mots*, Vic, Eumo.

El sufix *-ívol*, com la resta d'adjectius, pot combinar-se per formar adverbis *maestr**ívola**ment* (1908*a*, p. 172), *pacienc**ivola**ment* (1912, p. XIV).

Verbs derivats d'adjectius o noms. Sufix *-itz(ar)*, que Par alterna amb *-is(ar)*, per crear verbs amb valor causatiu. El lingüista també empra els substantius que deriven d'aquests verbs i es creen a partir del sufix *-ció*: *vocal* > *vocalitzar* > *vocalització*. Par assenyala que en el *Curial* «la lingüialveolar africada sonora es representada usualment per *tz*», i afegeix que és una grafia que «no pot ésser més fonètica ni llògica» (1928*b*, p. 8). Ho exemplifica amb paraules de la novel·la com *solemnització*, però també anota *solemnizar*.

En canvi, en molts dels seus estudis, segueix les consignes de Miquel i Planas, que s'havia manifestat totalment oposat al sufix *-itzar* (v. 4.2.2.2). Així, trobem en Par: *roman**isació***, *dialectal**isà*** (1924*a*, p. 13), *normal**isar***, *general**isació*** (1924*a*, p. 15), *caracter**isades*** (1924*a*, p. 33), *general**isades*** (1928*b*, p. 9), *nasal**isà*** (1928*b*, p. 12), *se sonor**isaren*** (1928*b*, p. 16), *fricat**isà***, *palatal**isà*** (1928*b*, p. 17), *independ**isa***, *vocal**isació*** (1928*b*, p. 29). I també en el discurs de resposta de la seua entrada a la RABLB apareix: *popular**isar*** (Roca, 1924, p. 65), *dialect**isà*** (Roca, 1924, p. 67), *real**isa*** (Roca, 1924, p. 63), *anatemat**isat*** (Roca, 1924, p. 68).

Posteriorment, en canvi, Par adopta la terminació rebutjada pel seu col·lega: *general**itza***, *castellan**itzada*** (1930*d*, p. 176), *estil**itzacions** literàries* (1931*a*, p. 171), *voc**alització*** (1931*a*, p. 174), a la qual torna a renunciar més tard: *organ**isació***, *ridicul**isar*** (1934, p. 7), *human**isar*** (1934, p. 12), *organ**isa***, *organ**isar*** (1935*b*, p. 528).

4.2.5.3.4. Articles

Les formes usuals de l'article en Anfòs Par són aquestes:

Quadre 1

	Singular			*Plural*	
	Masculí	*Femení*	*Neutre*	*Masculí*	*Femení*
Davant consonant	el / lo	la	lo	els / los	les
Davant vocal	lo / l'	la / l'	lo/ l'[429]	los	les
Darrere vocal	'l	la	lo	'ls	les

Exemples de masculí: malgrat que en alguns dels seus primers escrits (1908*a*; 1908*b*; 1916*c*) Par empra amb regularitat l'article masculí *el —**els** criats*, ***els** escenaris*, ***els** comics* (1908*a*, p. 179), ***el** límit*, ***el** text*, ***el** vicari* (1916*c*, p. 1)—, a partir de la seua

429. En molts pocs casos trobem la forma *l'* per al neutre.

intervenció en el Primer Congrés Excursionista Català celebrat a Lleida (1911) i de *Lo rei Lear* (1912) fa servir *lo*, article que manté posteriorment a ultrança: ***lo*** *problema*, *en* ***lo*** *fons*, ***los*** *següents* (1911, p. 176), ***lo*** *sou* (carta 22 maig 1925),[430] ***lo*** *sò* (1928*b*, p. 8), ***lo*** *intercambi* (carta 3 setembre 1909), ***l'****Institut* (carta 22 maig 1925), *a casa****'l*** *Secretari* (carta 3 setembre 1909), *sobre****'l*** *català* (carta 22 maig 1925), ***los*** *temps* (carta 10 octubre 1906), *pera****'ls*** *treballs* (carta 22 maig 1925). Un cas paradigmàtic que recull les tres possibles formes de singular: ***lo*** *Segre,* ***lo*** *Francolí,* ***l'****Ebre y'* ***l*** *Llobregat* (1911, p. 177).

L'apostrofació de l'article masculí enclític pot donar de vegades situacions tipogràficament estranyes com és el cas del següent exemple, en què la coma provoca un efecte visual curiós: *l'aygua [...] los permitía, emperó, 'l treball en condicions económicament acceptables* (1911, p. 177).

Exemples de femení: ***la*** *causa catalana* (carta 11 març 1924), ***la*** *oració* (carta 10 octubre 1906), ***la*** *hisenda* (carta 11 març 1924), ***la*** *Argentina* (carta 8 novembre 1924), *que* ***la*** *Philological* (carta 21 setembre 1909), ***les*** *condicions* (carta 8 novembre 1924).

Exemples de neutre: ***lo*** *convencional* (1908*a*, p. 178), *se compren* ***lo que*** *són* (1908*a*, p. 185), ***lo*** *després* (1911, p. 179), ***l'****agre del terrer* (1916*c*, p. 2), ***lo*** *natural* (1924*a*, p. 13), ***lo*** *mateix* (1924*a*, p. 15), ***lo*** *amohinós* (carta 19 agost 1909), *mellor de* ***lo que*** *jo esperava* (carta 22 maig 1925), ***lo que*** *sembla*, ***lo*** *aciensat* (1928*b*, p. 8).

Contraccions. Par empra la contracció de l'article masculí singular amb les preposicions *a* i *de*, i, fins i tot, quan la paraula que segueix comença en vocal, no la desfà, ***del*** *Ajuntament* (carta 11 març 1924), ***al*** *Institut*, ***del*** *alamany* (carta 22 maig 1925), ***del*** *ablatiu*, ***al*** *autor* (1928*b*, p. 42), ***del*** *adjectiu* (1928*b*, p. 62), encara que en els primers textos sí que ho feia: *la petja* ***de l'****home* (1911, p. 175), *los presupósits generals* ***de l'****Estat* (1911, p. 180).

Més tard, també fa la contracció amb la preposició *per*: *adjectius separats* ***pel*** *substantiu* (1928*b*, p. 63), com havia fet el mateix any, l'encarregat de respondre el seu discurs d'entrada a la RABLB, que tampoc no segueix les *Normes*: ***pels*** *anèlits* (Roca, 1924, p. 63).

Par sembla seguir així la regla 58 de l'*Ortografia* (1923, p. 9) de la RABLB: «**A lo** y **a el**, **de lo** y **de el**, **per lo** y **per el**, y llurs plurals, quan l'article **lo** ò **el** no es neutre, se contrauen en **al**, **als**, **del**, **dels**, **pel**, **pels**, tant si la paraula següent comença ab consonant com ab vocal.»

Com que habitualment escriu *pera* en una sola paraula, amb aquesta preposició no fa contracció, però en algun cas en què empra dos paraules, tampoc: ***per a lo*** *pas (*1924*a*, p. 27).

430. Si no ens referim explícitament a un altre text, les cartes esmentades en aquest apartat són les recollides per Julià (1986*a*; 1986*b*; 2000).

Apostrofació. D'altra banda, l'article femení singular no s'apostrofa gairebé mai, independentment que la paraula següent comenci amb vocal tònica o àtona, ***la*** *Academia*, ***la*** *institució*, ***la*** *evolució*, ***la*** *època* (1924*a*, p. 31), ***la*** *ortografía* (1924*a*, p. 15) —amb algunes excepcions no justificades com ***l'****única* (1924*a*, p. 30) i ***l'****ortografía* (1924*a*, p. 39)—, a diferència del que feia en els primers textos, ***l'****idea*, ***l'****instrucció* (1908*a*, p. 163), ***l'****historia* (1908*a*, p. 182), ***l'****extensió* (1911, p. 175), ***l'****obra* (1911, p. 178).

Par dóna una regla insuficient per explicar el comportament de l'article femení en el *Curial*: «En català no es substituhida *la* per *l* quant lo nom següent comença ab *a* tònica: la *anima*[431] (9799)» (1928*b*, p. 74). Què passa amb les altres paraules femenines que comencen per vocal? Par no en diu res en aquest escrit, però en parla en la *Sintaxi*, «lo femení *la* quasi may elideix la vocal» (1923, p. 514), i afegeix: «La fermesa en mantenir la *a*, es encara més remarcable quan es ab aquesta vocal que comença lo mot següent» (1923, p. 515). Par, però, al llarg de la seua producció escrita, vacil·la molt en l'ús de l'apòstrof, sobretot en les paraules femenines. Els següents exemples són de l'estudi del *Curial* i s'hi nota clarament que Par no hi segueix cap patró: ***la*** *obra*, ***l'****ortografia* (1928*b*, p. 9), ***la*** *evolució* (1928*b*, p. 30), ***l'****euritmi* (1928*b*, p. 64), ***la*** *ànima* (1928*b*, p. 83), ***la*** *hegemonia*, ***l'****acció*, ***la*** *acció*[432] (1928*b*, p. 88).

Article personal. Par usa l'article personal *En* —i, amb molta menys freqüència, la forma femenina *Na*—, gairebé sempre que ha d'anomenar alguna persona pel nom propi, tant si es tracta de noms catalans, ***En*** *Jordi Rubió* (carta 3 setembre 1909), com estrangers, ***En*** *Jud* (carta 22 maig 1925), si no és que hi ha algun complement —nom comú o adjectiu— que acompanyi el nom propi, com és el cas de ***mon amic*** *Jordi Rubió* (carta 19 agost 1909), o ***lo pobre*** *Meyer-Lübke* (carta 22 maig 1925), o que es refereixi a l'individu amb un tractament diferent, ***Mr.*** *Miller* (carta 19 agost 1909), o ***Mossen*** *Griera* (carta 22 maig 1925). Igualment empra aquest article tant davant noms de persones reals, ***En*** *Calderon*, ***En*** *Carles I* (1908*a*, p. 168) com de personatges de ficció, ***en*** *Macbeth*, ***En*** *Yago* (1908*a*, p. 169), ***Na*** *Macbeth* (1908*a*, p. 185), ***Na*** *Guelfa* (1928*b*, p. 65). Difícilment deixa de banda aquest tractament, però li hem trobat un *lo* introduint un nom propi: *anch que d'una part,* ***lo*** *Dant hi sigui explicitament citat cinch vegades* (1928*b*, p. 66).

Aquest article només presenta dos formes. D'una banda, es manté invariable davant substantiu que comença en consonant: pera ***En*** *Shakespeare* (1908*a*, p. 171), *qu'****En*** *Wagner* (1908*a*, p. 174). De l'altra, pel que fa a la posició davant mot que

431. És curiós aquest exemple, perquè la regla 64 de l'*Ortografia* (1923, p. 10), posa aquest mot com a exemple de tot just el contrari. Par el menciona perquè és un substantiu «repetit molt sovint arreu en lo *Somni*» (1923, p. 515).

432. Com es pot veure amb les paraules *acció* i *ortografia*, esmentades en el mateix estudi però resoltes de manera diferent, es tracta de les lògiques errades en l'aplicació d'un sistema no suficientment assolit.

comença en vocal, en trobem pocs casos i, o bé no s'empra l'article, *no té pietat d'Otello* (1908*a*, p. 169), o no presenta alteracions ortogràfiques, *qu'**En** Inigo Jones* (1908*a*, p. 175), o s'apostrofa, ***N**'Eximeniç ja l'usava* (1928*b*, p. 77), *la traslació, feta per **N**'Andreu Febrer* (1931*a*, p. 179), *del rey **N**'Anfòs* (1931*a*, p. 183).

Sobre l'article personal encara hem d'afegir que l'any 1933 retorna unes proves revisades a Miquel i Planas i li suggereix que s'hauria d'escriure *En* amb majúscula,[433] però ell mateix, uns anys abans alterna les dos formes, fins i tot dins el mateix text: ***en** Zannè* / ***En** Zanné* —i de pas canvia l'accent— (carta 22 maig 1925), ***en** Fitz-Maurice-Kelly* (carta 3 setembre 1909) / ***En** Fitz-maurice-Kelly* (carta 21 setembre 1909) —i ara, canvia la majúscula del nom propi. En algun cas, a més, la confluència de preposició i article personal ofereix una solució cacofònica: *ha fet horroritzar an **En** Taine* (1908*a*, p. 166), *En **En** Shakespeare existeix també y ab igual força aquest enllaç intim entre fons y forma* (1908*a*, p. 170).

4.2.5.3.5. Demostratius

Oferim, tot seguit, el quadre dels demostratius que Par empra, tenint en compte que principalment fa servir els neutres *açò* i *ço* i la dicotomia *aquest* / *aquell*. Els demostratius que indiquen proximitat a la persona que escolta o llegeix (*aqueix*, *aquexa*) són gairebé inexistents en la prosa de Par.

Quadre 2

De proximitat	aquest, aquesta, aquests / aquestos, aquestes açò, ço (çò)[434] això (poc freqüent)
	aqueix / eix, aquexa, aquexos / exos, aquexes[435]
De llunyania	aquell, aquella, aquells, aquelles allò

433. Es tracta d'una brevíssima carta en què només comenta aquest tema: «Amich Miquel: retorno les proves revisades. Me sembla que l'article personal *En* haurìa d'anar en majùscula. De V. afm.-Alfons Par» (Feliu, 1997, p. 182).

434. Segons diu Par a la *Sintaxi* (1923, p. 40-44), l'ús de les formes *açò*, *ço* no és indiferent: el primer és el demostratiu neutre absolut amb vàlua substantiva, mentre que el segon s'empra en construccions «en les quals son paper es dependent y, en conseqüencia, essencialment adjectiu» (1923, p. 41). I esmenta *ço* com a subjecte del verb *ser* (*ço es assaber*), com a antecedent del pronom relatiu neutre *que* (*ço que*), formant part de locucios conjuncionals (*per ço com*) i en substitució de l'article neutre (*ço del seu*).

435. Com que només hem trobat exemples de masculí i femení plural, reconstruïm el singular sense haver-ne constatat l'ús que en podria haver fet Par.

Exemples: *són* ***aquests*** *qui ho han de dir* (1908*a*, p. 165), ***aquestos*** *temps* (1923, p. 442), *res d'****açò***; *per* ***ço*** (1908*a*, p. 163), ***ço*** *mateix pugui ésser dit dels lletraferits catalans* (1916*c*, p. VIII), *es molt freqüent la juxtaposició;* ***ço qu'****hom comprèn facilment,* ***per ço com*** *lo caràcter adjectiu que tenen los fa a posta pera la determinació* (1923, p. 60), *no per* ***axò*** *dexà d'anar resolvent tots los problemes ortogràfichs* (1925-1926, p. 423), *¿Hi ha qualque explicació que siguin* ***aquexos****?* (1923, p. 506), ***exos*** *pochs que la llengua no tingué temps d'encunyar* (1925-1926, p. 425), *jo assigne an* ***aquexes*** j, g *inicials la vàlua africada* (1928*b*, p. 10), *fan presagiar* ***aquell*** *ritme de nostra prosa daurada, tan encisador y tan distinct per diferenciació de cesures, d'****aquells*** *de les altres llengües germanes* (1924*a*, p. 49), ***aquella*** *peculiar al autor del nostre text* (1928*b*, p. 70).

4.2.5.3.6. Possessius

Mostrem, tot seguit, el quadre dels possessius que apareixen en els textos de Par:

Quadre 3

Posseïdors	*Singular*		*Plural*	
	Masculí	*Femení*	*Masculí*	*Femení*
Un posseïdor	mon ton son	ma ta sa	mos tos sos	mes tes ses
Més d'un posseïdor	nostre vostre llur	nostra vostra lur	nostres vostres llurs	nostres vostres llurs

En molts pocs casos Par altera el seu costum d'emprar per a un sol posseïdor les formes dels possessius àtons —i així contraresta la solució predominant en la seua època, ja que afirma: «Lo barceloní modern ha estès a tots los casos l'ús de les formes tòniques, perdent llastimosament les àtones» (1923, p. 36)—, si no és en l'expressió, prou freqüent en ell *al meu albir*: *tenen forma,* ***al meu albir****, italiana* (1928*b*, p. 69).

Alguns exemples d'un sol posseïdor: ***ses*** *paraules* (1908*a*, p. 168), ***sa*** *passió*, ***son*** *sentiment*, ***sos*** *ormeigs* (1908*a*, p. 169), ***son*** *desenrotllo* (1908*a*, p. 176), ***sa*** *organisació* (carta 21 setembre 1909), ***ses*** *desinencies* (1912, p. IX), ***mon*** *proposit*, ***ma*** *traducció*, ***ton*** *judici* (1912, p. X), ***mes*** *induccions* (1912, p. XIV), ***mes*** *recerques* (1924*a*, p. 30), ***mos*** *conexements*, ***sos*** *components* (1924*a*, p. 52), ***son*** *lloch*, ***son*** *expandiment*, ***son*** *homofon* (1930*d*, p. 173), *però* ***la meva*** *visita* (carta 19 agost 1909), ***la seva*** *obra* (1912, p. IX), ***les meves*** *conclusions* (1924*a*, p. 30).

En el cas de més d'un posseïdor, Par usa els possessius pràcticament sempre sense article: ***nostra*** *patria*, ***nostres*** *montanyes*, ***nostre*** *riu* (1911, p. 177), ***nostre*** *dramaturc* (1912, p. x), fins i tot en posició postnominal, *prosista* ***nostre*** *capdal* (1923, p. 533), amb alguna excepció, *autor* ***del nostre*** *text* (1928*b*, p. 70).

Quant a *llur*, és pràcticament l'única forma que Par usa per a la tercera persona per a més d'un posseïdor: ***llurs*** *cimalls* [dels tres arbres de la Vida] (1908*a*, p. 160), *en* ***llur*** *lloch* [dels propietaris] (1911, p. 178), ***llurs*** *estudis* [dels enginyers] (1911, p. 180), ***llurs*** *llengües*, ***llur*** *albir*, ***llur*** *versió única* [dels traductors] (1912, p. x), ***llurs*** *escribes* [dels documents] (1924*a*, p. 14), ***llur*** *ús* [dels adverbis àtons] (1928*b*, p. 44), ***llur*** *forma originaria* [dels noms dels personatges] (1928*b*, p. 73).[436] El fet que sigui una forma àtona facilita que no pugui aparèixer aïllada, tot i que en trobem algun cas en Par: *mes si la primera lletra del verb es vocal o h, los proclítichs me, te, se, lo, ne perden la* ***llur*** (1923, p. 511).

Especialment en el cas de *llur* —però també es dóna amb altres possessius, i així tenim *lo domini* ***nostre*** (1928*b*, p. 72)—, trobem el possessiu posposat al nom precedit d'indefinit, *substantius departits per un adjectiu* ***llur*** (1925, p. 85), o d'article, *lo sò* ***llur*** (1928*b*, p. 8), *les discrepàncies* ***llurs*** (1928*b*, p. 9). En algun cas, el possessiu pot anar acompanyat, a més, d'un altre adjectiu: *un criteri fonamentat* ***llur*** (1912, p. x). Par creu que la raó que duu a situar el possessiu després del nom, és que «es més forta sa posició com a pronom substantiu que no pas com a adjectiu y la postposició l'acosta de la primera vàlua: *a casa llur*, era sentit com *a casa d'ells*, ans que com *a llur casa*» (1928*b*, p. 61).

4.2.5.3.7. Numerals

Cardinals. Par empra les dos formes del numeral, masculí i femení, per al segon número cardinal: *dos*, *dues*: *la necessitat de diferenciar los* ***dos*** *genres* (1928*b*, p. 22), *Les* ***dues*** *grans el fan* (1908*a*, p. 172), *esmercem les* ***dues*** *matexes grafies* (1928*b*, p. 11).

Pel que fa a les xifres escrites en lletres, Par no fa servir els guionets de separació més que en aquelles que van del *vint-i-un* al *vint-i-nou*. En una primera etapa escriu les xifres sense separació, i més tard, les separa, però sense afegir-hi cap guionet: ***trentavuit*** *comedies* (1908*a*, p. 162), ***tres cents*** *anys* (1924, p. 1), ***setanta cinch*** *cartes*, ***quatre cents vuytanta cinch*** *documents originals* (1924*a*, p. 30).

436. Hem trobat algun cas de *llur* per a un posseïdor ***llurs*** *publicacions* [de la Philological Society] (carta 21 setembre 1909).

Ordinals. En lloc de *tercer*, *tercera*, Par empra la forma *terç*, *terça*: *representació interior de l'acte* ***terç*** (1908*a*, p. 186), ***Terça*** *part* (1923, p. 109), *des de'l començament del llibre* ***terç****, nos parla d'ell* (1928*a*, p. 87).

4.2.5.3.8. Quantificadors

— *Assats*: *malgrat ésser abundoses* ***assats*** *les formes derivades del plusquamperfet d'indicatiu* (1928*b*, p. 59).

— *Fort* (= 'en alt grau'): *nos traheix una remembrança llatina* ***fort*** *interessant* (1923, p. 505).

— *Quant*: ***quant*** *anticatalà no es voler imposar modernament sempre que ressurt a bell esguart* (1924*a*, p. 34), ***Quant*** *desrahonable es introduhir ací lo pronom adverbial* hi *y representar la combinació binària per* lo hi, l'hi*, ressurt a bell esguart* (1928*b*, p. 60).

— *Tant*: ***tant*** *ferm y gràfich* (1928*b*, p. 87).

4.2.5.3.9. Indefinits

Adjectius

— *Abdós*, *abdues*: ***Abdós*** *són poetes* (1908*a*, p. 160), *fent esment qu'***abdues** *vocals de tó relaxat eren passades a àtones* (1928*b*, p. 60).

— *Aytal* (també escrit *aital*): *la literatura moderna [...] deixant·se de naturalismes, ha evolucionat envers* ***aital*** *simplicitat* (1908*a*, p. 167), *ab* ***aytal*** *construcció pot ésser substituhida una condicional* (1928*b*, p. 59).

— *Demés, els*: *veyem, però, l'acabament culte* -ió *en lloc de* ó (processó)*, d***els demés** *textes antichs* (1928*b*, p. 16).

— *Mant*, *manta*: *assajaren* ***manta*** *solució* (1928*b*, p. 9), *y* ***mant*** *altre exemple* (1928*b*, p. 23).

— *Mateix*, *matexa* (també escrit *meteix*, *mete(i)xa*: *se provava l'enginy fins en la* ***meteixa*** *cort*, *demostrà palesament que'ls originals que conegué En Shakespeare no eren els* ***meteixos*** *grecs y llatins* (1908*a*, p. 163), *la significança es exactament la* ***matexa*** (1925, p. 84), *los* ***matexos*** *sons* (1928*b*, p. 9), *les dues* ***matexes*** *grafies* (1928*b*, p. 11).

— *Ningun*, *ninguna* (Par, seguint l'antiga llengua literària, posposa aquest indefinit): *será tart per' efectuar plantació* ***ninguna*** (1911, p. 180). Encara que també pot aparèixer avantposat: *no hi ha* ***ningun*** *anglès qui pugui capir-lo bé* (1912, p. xi), ***ningun*** *pronom proclítich pert jamay sa vocal* (1923, p. 511).

— *Algun*, *alguna* (en el context anterior Par pot emprar també aquest altre indefinit): *resta sens cambi* ***algun*** (1923, p. 511), *hom no troba en ses obres combinació* ***alguna*** *de tres pronoms* àtons (1923, p. 512), *reduhits tots ells axís mateix a que per la repugnancia de la llengua antigua a avantposarli preposició* ***alguna*** (1928*b*, p. 58).

— *Sengles*: *sempre nos dóna nostre text com a encunyades en* ***sengles*** *paraules les determinacions juxtapositives* (1928*b*, p. 12). Par destaca l'ús d'aquest indefinit en l'autor del *Curial* i s'hi refereix en el seu estudi sobre aquesta novel·la: «SINGULOS > *sengles* (en castellà *seños*, *sendos*) ab la significació de quiscunament: *sengles molt belles hacanees* (9239)» (1928*b*, p. 26).

Par empra també la forma en singular *sengle* i l'adverbi *senglament*: *quiscun d'ells pertany a un* ***sengle*** *aplech de mots* (1923, p. 60), *ressurt la necessitat d'empendre un estudi fonètich de la tonicitat y timbre de les vocals àtones* ***senglament*** *considerats* (1928*b*, p. 15). En singular, no apareix en el DCVB, però apareix *sengles* amb el significat antic de 'cada un' que és el que sembla tindre aquí: 'individual' podria ser el significat exacte que hi dóna Par.

— *Vari*, *varia*: *se prenia'l treball d'escriure de cap y de nou* ***varies*** *de ses obres* (1908*a*, p. 165).

— *Qualcun*, *qualcuna*: *justifiquen fins a cert punt* ***qualcunes*** *de ses faltes de construcció* (1908*a*, p. 190).

— *Qualque*: ***qualques*** *regions pirinenques* (1911, p. 175), *la significança correcta de* ***qualque*** *mot* (1928*b*, p. 65).

— *Qualsevol*, i el plural *qualsevols*: *si* un *no es ja'l nombre de la unitat, ans designa indefinidament un indivíduu* ***qualsevol*** *d'una especie, podem designar també indefinidament diversos indivíduus* ***qualsevols****, metent* un *en plural* (1923, p. 55).

Pronoms. *Hom*: ***hom*** *capeix la fama de que fruhí* (1931*a*, p. 187). Sobre la col·locació d'aquest pronom en l'oració, Par afirma que en Metge, quan fa de subjecte, «es àton usualment enclítich del verb» (1923, p. 517): *Remarqui* ***hom*** *que tant les conjunccions com los pronoms conjunctius o relatius, començaven tostemps la proposició* (1923, p. 506), ***Faci*** *hom esment* (1923, p. 516). No obstant això, «quan la proposició comença per conjuncció se decanta més aviat a fer *hom* proclítich del verb» (1923, p. 517): *anc qu'****hom*** *lo conegui a fons* (1912, p. IX), *totes les discrepancies qu'****hom*** *observi* (1928*b*, p. 71). Com es pot observar, Par segueix també aquesta norma de Metge.

Per a la traducció de *Lo rei Lear* afirma que ha «usat sempre lo pronom indefinit *hom* en lloc de *se*» (1912, p. XIII, nota 1*f*).

— *Quiscún*, *cada hu*: *tot proprietari deurá subjectar-se a un pla que pera* ***quiscún*** *determinará 'l cos d'Enginyers de Monts* (1911, p. 179), *uniformant alhora dins de* ***cada hu*** *d'ells* (1928*b*, p. 9).

4.2.5.3.10. VERBS

Recollim en aquest apartat algunes qüestions de morfologia verbal, seguint la terminologia proposada per l'IEC. Remarquem que, com Brucart i Rigau (1997,

p. 91-92),[437] reconeixem que el gramàtic que més atenció ha dedicat a la descripció i a la nomenclatura dels temps verbals, pel que fa a la terminologia tradicional, és Par (1923), malgrat que ell mateix considera que el nom dels temps no ajuda a l'hora de descriure'n el funcionament, per la qual cosa conserva els termes heretats de la tradició llatina: «Soch arribat, donchs, a la conclusió que quan los noms dels temps no nohuen palesament a l'entenença, lo millor es servar los tradicionals» (Par, 1923, § 492).

4.2.5.3.10.1. *Morfologia verbal*

Present d'indicatiu. Par empra la major part de les vegades la primera persona del present d'indicatiu amb desinència [∅], tant si són verbs de la primera conjugació, ***esper*** (1912, p. IX), ***te prec*** (1912, p. X), ***recoman***, ***començ*** (1912, p. XI), ***trop*** (1924*a*, p. 22), ***m'enclin*** (1928*b*, p. 29), ***jo'm decant*** (1928*b*, p. 30), ***jo'm recort*** (1928*b*, p. 33), com de la segona, ***romanc*** *de V. afm.* (carta 3 setembre 1909), ***tem***, ***regonech*** (1924*a*, p. 15), com de la tercera, amb verbs incoatius, ***m'atrevesc*** (carta 10 octubre 1906), *li* ***agraesc*** *la lletra* (carta 19 agost 1909), ***repetesc*** (1912, p. XI), ***meresch*** (carta 22 maig 1925). De vegades, però, fa servir també la terminació *-e*, ***cuide*** (1912, p. XI),[438] ***me propose***, *jo no* ***dupte*** *que l'avisat llegidor...*, ***consigne*** *mon pregon agraiment* (1912, p. XIV), *Jo* ***opine****, però, que la forma ço es la correcta* (1923, p. 43), i en alguns casos *-o*, ***procedeixo***, ***continuo*** (carta 24 octubre 1906), ***recomano*** (carta 19 agost 1909), ***reíxo*** (carta 29 agost 1909), ***goso*** (1911, p. 175).[439]

En una de les seues primeres cartes empra la desinència *-an* per a la tercera persona de plural, probablement a causa d'un descuit: *les hores de recepció no* ***comensan***[440] *fins a la tarde* (carta 19 agost 1909). I més tard, la desinència *-a* per a la tercera persona del singular, en lloc de la *-e* epentètica: *Es palesa la funció de pronom substantiu qu'ací* ***ompla*** *l'article* (1923, p. 39).[441]

437. Josep M. BRUCART i Gemma RIGAU (1997), «Els temps verbals en espanyol i en català: sistemàtica i terminologia», *Didàctica de la Llengua i de la Literatura*, núm. 12 (abril), p. 81-100.

438. Amb alternança: *cuyde* (1928*b*, p. 29) i *cuyt* (1928*b*, p. 88).

439. Par analitza l'estadística de freqüència de les desinències de la primera persona del present d'indicatiu en el *Curial* (1928*b*, § 79) i dedica un monogràfic al tema en «La desinència *-o* del indicatiu present» (1930*d*). Per a més informació es pot consultar aquest article i també 4.6.5.

440. Més tard, encara emprarà el verb *comensar* i derivats amb la grafia *s*, tot i que, finalment, Par adopta per a aquest verb la *ç* i no la *s*: *al* ***comensament*** *se podria* ***comensar*** *sols ab dos professors* (carta 22 maig 1925), *No hi ha dupte que la evolució no era acomplida quan* ***començà*** *l'embastardiment de la llengua* (Par, 1924*a*, p. 34), *la ortografía catalana fóra estat fixada per complert en lo segle XV, si a mitjans d'aquest no fos* ***començada*** *la decadencia literaria* (1925-1926, p. 424-425), *Aytal moviment* ***començà*** *ja abans del període d'influència castellana* (1928*b*, p. 50), ***Començant*** *pels castellanismes generals* (1928*b*, p. 71).

441. Això també ho fa amb la segona persona d'imperatiu del verb *venir*: *Axís dihem avuy: 'ves dorm', 'corre vina ací'* (1923, p. 409).

Imperfet d'indicatiu. Per a la primera conjugació, empra la desinència *-ava*: ***cambiava*** (1908*a*, p. 176), ***no's conformava*** (1928*b*, p. 30), ***abundaven***, ***donaven*** (1928*b*, p. 42). Per a la segona conjugació, «en aquells verps qui mantingueren una vocal immediatament abans de la desinència» (1928*b*, p. 30), fa servir les formes que qualifica de fortes: ***veyem*** (1928*b*, p. 9), ***feya*** (1928*b*, p. 29), *ço que* ***creya*** (1928*b*, p. 30), amb alguna excepció en què hi ha un canvi en el lexema de *u* a *v*: ***plavia*** (1908*a*, p. 176), ***complavien*** (1931*a*, p. 174).[442]

Passat simple. Per a l'expressió del passat, Par fa servir gairebé exclusivament aquest temps, *me* ***proposí***, *hi* ***posí***, *me* ***permetè*** (carta 10 octubre 1906), ***esdevinguè***, ***cregué*** (carta 11 març 1924), *ja us* ***diguí*** (carta 8 novembre 1924), ***disminuiren*** *sensiblement*, *no* ***desaparegueren*** *del tot* (1928*b*, p. 29), ***sorprenguérem*** (1928*b*, p. 53). I, en algun cas, la primera persona no duu accent, *hi* ***tingui*** (carta 19 agost 1909), *li* ***parli*** (carta 21 setembre 1909). Però també recorre ocasionalment al passat perifràstic, ***vem parlar*** (carta 19 agost 1909).

Condicional perfet. En aquest temps Par no fa servir gairebé mai les formes d'auxiliar *hauria* i *seria*, sinó que usa el condicional perfet format pels auxiliars *haguera* i *fóra*: *la ortografía catalana* ***fóra estat fixada*** *per complert en lo segle* XV (1925-1926, p. 424), *aquella gràcil agilitat [...] nos* ***haguera fixada*** *definitivament nostra llengua literària* (1928*b*, p. 83).

Present de subjuntiu. Amb desinència de tercera persona de singular *-i*: *la causa de qu'entre En Shakespeare y En Wagner* ***hi hagi*** *relació, no es sols per lo que feren, sinó també per com ho feren* (1908*a*, p. 160), ***sapigui*** (1908*a*, p. 164), ***sigui*** (1908*a*, p. 188), *no sen* ***conegui***, *me* ***convingui*** (1908*a*, p. 174), *se* ***referexi***, *no* ***siguin*** (1923, p. 185), *los literats,* ***hagin*** *per recomanades les conclusions finals* (1928*b*, p. 5).

Però també amb desinències en *-a* / *-e*: ***pretenga***, ***hi haja*** (1911, p. 176), ***predomine*** (1911, p. 177), ***facen***, ***puguen***, ***arribe***, ***vulguen***, ***dure*** (1911, p. 178), ***puga*** (1911, p. 179), ***se nomene***, ***estudien***, ***proposen***, ***desenrotlle***, ***sien*** (1911, p. 180).[443] Incloem una citació de Roca (1924, p. 63) amb aquest present de subjuntiu: *fer lo que's* ***dega*** *y no lo que's* ***vulla***.

La vacil·lació en l'ús d'aquestes desinències no ha de dur-nos a error ja que majoritàriament empra la terminació *-i*, o almenys aquesta és la seua previsió quan en *Lo rei Lear* assenyala que empra aquesta desinència perquè la considera «una de les adquisicions més clares y distinctives que modernament hagi conquerida llengua ninguna» (1912, p. XIII, nota 1*b*).

442. També en el gerundi, ***complaventse*** (1923, p. 430).
443. També en el perfet de subjuntiu: ***hajam*** *vist* (1928*b*, p. 85).

Imperfet de subjuntiu. Generalment Par empra la desinència *-essin* / *-issin* per a la tercera persona del plural d'aquest temps verbal, *Hom comprèn que els mercats [...]* ***acquirissin*** *nomenada en la rodalía y que* ***atreguessin*** *molts pagesos* (1916*c*, p. 3). Però també té alguns exemples d'imperfet o plusquamperfet amb terminació *-essen*: *donant lloch a que s'escolés la terra vegetal y* ***romanguessen*** *extensíssims cimals y amples valls* (1911, p. 175-176), *si pel Ministeri d'Hisenda* ***s'haguessen abonats*** *tots los crédits* (1911, p. 179).

4.2.5.3.10.2. *Verbs amb canvis morfològics o de conjugació*

Veurem, a continuació, verbs que han experimentat canvis en la seua conjugació, que poden afectar només alguns temps o tot el verb en general:

— *Concebir*: ***concebeix*** *les idees* (1923, p. 533). Segons aquest exemple, és un verb de la tercera conjugació.

— *Contradir* (conjugat com a verb incoatiu): *ací la historia se* ***contradeix*** *ab la lògica* (1923, p. 451), ***contradexen*** *directament exemples de castellanismes ensús aduhits* (1931*a*, p. 185).

— *Córrer-se*: *l'ordenació verb, règim, infinitiu era tan ferma al començ del romànich que'***s corregué** *àdhuch a casos en què'l substantiu del mitg no era subjecte* (1923, p. 525). En aquesta oració Par empra el verb com a pronominal amb el significat de 'divulgar-se', 'estendre's', tal com recull el DCVB.

— *Donar*. Par el conjuga amb radical velaritzat: *la causa de que* ***dongués*** *més importancia a l'esposició dels conflictes* (1908*a*, p. 168), *jamai vos* ***donguí*** *cap reialme* (1908*a*, p. 189), *les cites que* ***donch****, sempre són directament tretes d'ell* (1923, p. VI). També fa servir el verb *dar*.

— *Emitir*: ***emiteix*** *les paraules* (1923, p. 533). Segons aquest exemple, és un verb de la tercera conjugació.

— *Enclitir*, *proclitar*. Par fa el verb *enclitir* transitiu fins i tot si és pronominal: *Nostre Metge [...]* ***encliteix*** *los pronoms àtons* (1923, p. 505), *Observarem que'ls mots metgenchs qui* ***s'enclitexen*** *los pronoms àtons són...* (1923, p. 506). El verb oposat, és, segons Par, de la primera conjugació: *los pronoms règims depenían del verb, y los anà* ***proclitant*** *a aquest* (1923, p. 506), *sovint los* ***proclita****, presagiant ja, en conseqüència, la regular y monòtona ordenació moderna* (1928*b*, p. 61). Com que es tracta de neologismes, Par sembla no tindre prou ben resolt el tema.

De tota manera, usa gairebé sempre l'expressió *ésser enclítichs* o *fer enclítichs* i el substantiu enclisi: *dits àtons* ***són enclítichs*** *dels mots esmentats*; ***fa enclítich*** *lo pronom qui la segueix* (1923, p. 507), *apliquem l'***enclisi** *ab tota mena de mots terminats en vocal*; *serva sempre l'***enclisi** (1923, p. 505). I el mateix passa amb l'antònim: ***fa*** *tostemps los pronoms àtons* ***proclítichs*** *del verb* (1923, p. 501), *ço qui fa creure* ***són proclítichs*** *dels verbs qui'ls seguexen* (1923, p. 509).

— *Encloure*, *exclouir*: *les idees que* ***enclou*** (1908*a*, p. 187), *la rahó es que com* ***enclou*** *en lo fons una comparació* (1923, p. 436), *lo podem* ***encloure*** *entre aquests* (1928*b*, p. 72).

Les formes d'infinitiu i de present del verb *encloure* ens podrien fer suposar que l'antònim manté la desinència de segona *-re*. Tanmateix, Par el conjuga seguint el model dels incoatius de la tercera: *Es natural, car cosa pretèrita* ***excloeix*** *contingencia* (1923, p. 428), *en los complements adverbials* ***exclouim*** *los adverbis* (1923, p. 532), *aquesta apelació* ***excloeix*** *que l'autor sigui valencià* (1928*b*, p. 81), *los quals a més* ***excloexen*** *la costa* (1928*b*, p. 86). Sembla que ha mesclat *excloure* i *excluir*, castellanisme inadmissible segons el DCVB.

— *Haver-hi*: *no* ***hi ha*** *ningun anglès qui pugui capir-lo bé*, ***hi han*** *moltes frasis impossibles de vertir, séns un fatal circumloqui, al català modern* (1912, p. XI). Par, doncs, en aquest cas fa concordar el verb.

— *Interrompir*: *a voltes l'****interrompeix*** (1908*a*, p. 179). Par conjuga aquest verb seguint el model dels incoatius.

— *Mitjançar*: *Nostres clàssichs* ***mitjançaven*** *molt sovint la conjuncció entre totes les preposicions* (1923, p. 410). Segons el DCVB és intransitiu, amb el significat de 'estar en mig'; Par, en canvi el fa servir com a transitiu.

— *Néxer*. Par empra el participi *nat*, *nada*: *la forma'ns apar encisadora,* ***nada*** *com es de la pura emoció de les idees qu'enclou* (1908*a*, p. 187).

— *Oferre* (infinitiu de la segona conjugació): *Y no dexa aquest tampoch d'****oferre*** *qualque nota de veritable humorisme* (1931*a*, p. 179).

— *Percibir* (segueix el model de la tercera conjugació): *Emperò ja* ***percibim*** *la novella conjuncció* sinó (1923, p. 418).

— *Reflexar* (i també *reflectar*): *en documents tan íntims y subjectius es ahont mellor se* ***reflecta*** *la instrucció y personalitat del escrivent* (1924*a*, p. 49), ***reflexa*** *les formes en ús llavors* (1928*b*, p. 31), *quant fou escrit* ***reflexava*** *mellor la relativa puresa del segon quart del s. XV* (1928*b*, p. 86).

— *Romandre*. Par empra el participi *romangut*: *he* ***romangut*** *molt pagat y en estrem satisfet* (1912, p. X).

4.2.5.3.11. Pronoms febles

Els pronoms personals febles revesteixen en Par diferents formes, en primer lloc, segons que es trobin en posició enclítica o proclítica del verb, o enclítica d'altres mots anteposats al verb i, en segon lloc —i molt menys important—, segons que la lletra inicial o final del verb sigui consonant o vocal. El lingüista es manifesta a favor de les formes enclítiques del verb —o dels adverbis, conjuncions, pronoms personals i relatius, acabats en vocal, anteposats al verb—, «tal com es regla general de nostra llengua clàssica» (1931*a*, p. 179) i, per tant, reaci a les pro-

clítiques, tot i que cada cop les empra més. Segons la seua opinió, aquest és un dels trets fonamentals de Metge, que en això es diferencia de l'autor del *Curial*, el qual «sovint los proclita, presagiant ja, en conseqüència, la regular y monòtona ordenació moderna» (1928*b*, p. 61).

En la *Sintaxi* (1923, p. 501-514) explica detalladament totes les combinacions possibles en Metge i en l'època moderna, i justifica la seua preferència per les formes enclítiques en la llengua llatina: «es ben palesa en nostra llengua una ferma lluyta entre la tradició llatina, qui cerca fer enclítichs los pronoms àtons, y'l penjant romànich qui, per sobre de tot, vol relacionarlos ab lo verb, fentlosen proclítichs» (1923, p. 504).

En la seua defensa de l'enclisi, sobretot pel que fa a l'edició moderna de textos antics, critica la profusió de diacrítics, que, segons ell, duu, massa vegades, a la interpretació equivocada dels manuscrits. Així, en l'edició de 1907 de Janer del *Libre dels set sauis de Roma*, assenyala que hi ha una errada greu en la transcripció de *quils*: «La mania de separar los mots àtons enclítichs, que no tenien pas nostres escriptors clàssichs, fa introduhir an En Janer un apòstrof, cosa ja reprovable, y confon la *i* ab la *e*. Transcriu donchs, *qu'els*, errant lo *qui*, y usant una *e* improcehent pera lo pronom enclític *los*» (1931*a*, p. 171).

Par, doncs, no empra les formes reforçades, tot i que és conscient que existeixen en la llengua oral:

> Car, si bé es veritat qu'avuy escrivim *t'estim* y que respectem aquesta proclisi àdhuch quan lo mot anterior acaba en vocal, *jo t'estim*, també ho es que quan los àtons van entremitg de consonants, *ells me veuen*, en bona part del domini català pronunciem *ells em veuen* y potser *éllsem veuen*. Aquestes formes reforçades *em*, *et*... procehexen a mon albir de l'habitut y força enclítiques dels pronoms àtons (1923, p. 506).

El seu sistema, per tant, és més simple que el de l'IEC: d'una banda, manté les formes plenes tant davant com darrere el verb que comença o acaba en consonant, i, de l'altra, incorpora les formes reduïdes, quan hi ha enclisi a un mot acabat en vocal[444] —sigui verb o no—, i les elidides, que, malgrat la seua aversió a la proclisi, també empra i anteposa a un verb que comença en vocal. En Metge, en canvi, «ningun pronom proclítich pert jamay sa vocal, tant si'l verb comença ab vocal com ab consonant» (1923, p. 511).

Abans, però, de veure totes aquestes formes en un quadre —en què reproduïm el sistema més actualitzat de Par sense tindre en compte els seus inicis més vacil·lants,[445]

444. En aquest cas, els enclítics «Metge los escriu tostemps sens separació alguna, ço es, formant part de la paraula sobre la que reposen» (1923, p. 511).

445. La manera de grafiar les formes asil·làbiques enclítiques va ser una de les qüestions que provocaren més polèmica en el camí cap a la reforma lingüística: va ser difícil arribar a un acord per adoptar un sistema comú a causa de la diversitat de propostes presentades pels diversos lingüistes, ja que, en

i recollint únicament l'ús d'un pronom, sense entrar en combinacions binàries o ternàries—, convé remarcar que el lingüista no sempre havia seguit el mateix criteri a l'hora d'afixar els pronoms febles.

QUADRE 4[446]

Formes	*Davant el verb*			*Darrere el verb*	
	Elidida	*Reduïda*	*Plena*	*Plena*	*Reduïda*
1a persona singular	m'	'm	me	me	'm
1a persona plural	—	'ns	nos	nos	'ns
2a persona singular	t'	't	te	te	't
2a persona plural	—	—	vos	vos	—
3a persona singular	s' l' — 'i[447]	's 'l — —	se lo la li	se lo la li	's 'l — —
3a persona plural	— —	'ls —	los les	los les	'ls —
neutre	—	—	ho	ho	—
adverbials	— n'	— 'n	hi ne	hi ne	— 'n

Enclítics posposats al verb. Són, per les raons que acabem d'esmentar, els més freqüents. Inicialment alterna l'ús del guionet, el punt —tant si el verb acaba en vocal com en consonant— i la manca de diacrítics. Així, tenim uns exemples

la primera redacció de les *Normes*, Fabra constatava que els ponents n'havien examinat cinc sistemes diferents (Segarra, 1985, p. 311). Par també passa per diferents etapes fins que arriba al sistema que el convenç més i que millor s'adapta al que ell entén que hauria de ser el català literari, però no pot escapar-se de cometre alguns errors.

446. Intentar sistematitzar el sistema pronominal de Par és una tasca gairebé impossible, d'una banda, perquè és difícil trobar exemples de totes les formes pronominals plausibles i, per tant, hem d'aventurar alguna solució que podria no haver estat, i, de l'altra, perquè el sistema de Par és tan canviant que nous documents poden capgirar algunes de les conclusions a què hem arribat fins en aquell moment. Per exemple, en només dos cartes a Miquel i Planas en dos anys (v. FELIU (1997), p. 180-181), recupera antigues formes d'adjuntar un enclític que no consten en aquest quadre i que apareixen al costat d'altres formes que sí que hi són: *y'**m** dol*, *treslladar**nos***, *veure-**l*** (carta 28 juny 1925), *Recordi**·s*** (carta 6 gener 1927). Com es pot veure, hi ha diferents formes d'enclisi: sense cap diacrític, amb apòstrof, amb guionet i amb punt volat.

447. De fet, aquest no és potser el lloc d'aquest pronom. Si el col·loquem aquí és perquè Par afirma que es tracta d'una forma elidida. Apareix, això sí, en enclisi al pronom acusatiu, tant davant com darrere el verb.

de la mateixa època en què les imprecisions són constants: amb un pronom, *perdoni-**m***, *dongui-**m***, *fixant-**me***, *considerant-**la***, *adresar-**li***, *aprofitar**me***, *escriure**li***, *dir**me***, *fer**me*** (carta 10 octubre 1906), *escriguin**.me*** (carta 19 agost 1909), *he d'anar**hi***, *repeteixi-**m***, *contesti-**m***, *treure-**n*** (carta 29 agost 1909), i amb dos pronoms, *envii**meles***, *tornàr**meles*** (carta 24 octubre 1906), *posar-**los-hi*** (1908*a*, p. 173), *trametent**losi***,[448] *donar**losi*** (carta 19 agost 1909), *adrecin-**s.i***,[449] *he d'anar**hi***, (carta 29 agost 1909), *trametre**.ls-i***, *escriure·**los·i*** (carta 3 setembre 1909).

Així que va aprofundint en l'obra dels escriptors medievals, adopta un sistema cada cop més regular i prescindeix de qualsevol signe gràfic de separació, de manera que annexa directament les formes plenes del pronom al verb, tant si es tracta d'un pronom, com de dos: *a la qual poder**se** referir* (1923, p. VI), *Pera distingir**los***, *temps lleguent**me*** (1923, p. VII), *estampar**les***, *dexeu**me***, *recordin**se***, *perdonèu**mho*** (1924*a*), *tothom s'esforça en servar**les*** (1925-1926, p. 424), *enmirallar**se*** (1928*b*, p. 75), *dexar**les** en oblit* (1931*a*, p. 171), *Fent**nos** càrrech* (1931*a*, p. 187). A pesar, però, d'aquesta tendència a suprimir qualsevol guionet, punt o apòstrof amb els pronoms enclitats, en algun text contemporani als anteriors trobem encara vacil·lacions en la notació dels pronoms, com es reflecteix en aquests exemples del mateix escrit, *transmetre-**me'l*** i *agrahir**vosho*** (carta 8 novembre 1924).

Pel que fa a les formes reduïdes darrere el verb, a penes en tenim exemples, i encara, de vegades, en combinació amb altres pronoms: *transmetre-**me'l*** (carta 8 novembre 1924), *retrèure**les'i*** (1928*b*, p. 7), *valdre**'s*** (1928*b*, p. 9), *malpendre**'s*** (1928*b*, p. 75). Hi ha algun cas de pronom enclític afixat directament al verb sense apòstrof, ni guió ni punt volat, tal com feien els clàssics. Probablement el tractament que en fa Par és el d'una expressió pràcticament lexicalitzada: *sía**m** llegut aportar també, les meves conclusions* (1924*a*, p. 30).

Enclítics anteposats al verb. Aquests prenen la forma reduïda: *no**'m** concreto* (1908*a*, p. 174), *no**'ns** som atrevits*, *de qui**'s** complavía* (1923, p. v), *qui**'ls** comprenen* (1923, p. VI), *no**'s** traduhien bé* (1928*b*, p. 9), *no**'ns** avenim* (1931*a*, p. 171), *jatsia que**'s** complavien* (1931*a*, p. 174), *no n'hi ha cap qui**'n** sia rublert* (1931*a*, p. 176), *No**'l** puntualitzen assats clarament* (1931*a*, p. 177), *la edició qui**'ns** ocupa* (1931*a*, p. 187).

448. Totes aquestes combinacions de dos pronoms un dels quals és *i*, en realitat només substitueixen el datiu plural. Par és contrari a usar el pronom *hi* si no és com a adverbial, i posteriorment fixa l'ús d'aquests pronoms de la següent manera: *losi*, datiu plural; *lo hi* / *los hi*, acusatiu + locatiu; i *l'i* / *los'i*, acusatiu + datiu (Par, 1929*d*, p. 408-409). Par assenyala que *i* procedeix de la forma elidida *li* en adjuntar-se en enclisi, i afirma que «la llengua viva solsament coneix *li* y desconeix los aplechs *lo li*, *la li*, qui son mers invents gràfichs de la renaxença literària moderna» (1928*b*, p. 60).

449. En aquest cas *.i* substitueix el destinatari, mentre que si es tractés d'un locatiu, complement perfectament possible amb el verb *adreçar-se*, Par recorreria a *hi*.

Proclítics davant verb que comença en consonant. Par empra, en general, les formes plenes. Exemples amb un pronom: ***me*** *cal esmentar* (1911, p. 177), ***los*** *fora molt difícil*, ***me*** *resolgué*, ***los*** *empatxi* (1923, p. v), ***me*** *soch entrat*, ***nos*** *són pervinguts*, ***se*** *concreta*, ***Lo*** *designe* (1923, p. vi), ***Vos*** *dona una coral abraçada* (carta 22 maig 1925), ***nos*** *conferma* (1928*b*, p. 9), *avuy* ***ne*** *fem*, ***Ne*** *són casos notables* (1928*b*, p. 19), ***se*** *refereix*, ***ne*** *pateix*, ***se*** *constreny*, ***se*** *desnua* (1928*b*, p. 65), ***nos*** *celen* (1928*b*, p. 82), ***Lo*** *crech compost a principis del segle* XIII, ***Nos*** *es pervingut* (1931*a*, p. 171), ***nos*** *costa d'admetre* (1931*a*, p. 175).

Exemples amb dos pronoms: *no* ***sen*** *conegui* (1908*a*, p. 174), ***los ne*** *puc donar* (carta 11 març 1924), ***Los ne*** *felicitèm* (1925-1926, p. 423), ***s'hi*** *nota* (1928*b*, p. 9), ***la hi*** *troba també* (1931*a*, p. 176), combinació, aquesta darrera d'acusatiu i adverbial de lloc. No són, en canvi, combinacions binàries, sinó mers datius ***Les hi*** *demana un acte public d'amor* (1908*a*, p. 172) i ***losi*** *sigui inferior* (1928*b*, p. 7). Deixant de banda el primer exemple, fruit d'un text primerenc, el segon és el reflex del sistema que Par pretén d'introduir en la llengua escrita.

Reproduïm també exemples amb formes pronominals reforçades, escasses en l'obra de Par, *a la llum que* ***les en*** *treu a l'aubada* (1908*a*, p. 161), *no* ***'ns en*** *hem d'ocupar* (1923, p. 500), *vol relacionarlos ab lo verb, fent* ***losen*** *proclítichs* (1923, p. 504), *resulta estil invertit tot ço qui sigui separar* ***lesen*** (1923, p. 553), i un exemple de combinació ternària, tot i que, en realitat, es tracta només de dos complements: *pel novembre* ***se·ls.i*** *ha d'escriure* (carta 19 agost 1909).

Proclítics davant verb que comença en vocal. Par usa les formes elidides, quan es tracta de pronoms susceptibles d'elidir una vocal: ***ho*** *he fet notar*, ***los*** *avantposí lo senyal* (1923, p. vii), ***s'****es publicat* (1924*a*, p. 51), ***n'****ha d'exir* (1924*a*, p. 52), *tothom* ***s'****esforça en servarles* (1925-1926, p. 424), ***l'****indueix a alguna falsa correcció* (1928*b*, p. 8), ***hi*** *es encara més regular* (1928*b*, p. 9), ***s'****ha de sospesar*, ***s'****anaren esborrant*, ***s'****acosta més* (1928*b*, p. 9), ***n'****he llegits ben pochs* (1931*a*, p. 174).

4.2.5.3.12. Adverbis

Sense la pretensió de ser exhaustius, reproduïm la llista d'alguns adverbis[450] que Par fa servir, amb la finalitat de donar a conèixer part del lèxic que, en una tria volguda del lingüista, més demostra la seua voluntat arcaïtzant.

450. L'adverbi recull tradicionalment tot un seguit d'elements de característiques molt diferents. Des del punt de vista de la gramàtica més moderna, el capítol destinat a l'adverbi en les gramàtiques tradicionals es converteix en un calaix de sastre en què s'inclouen termes que no tenen una adscripció categorial clara. L'opció actual és incloure només els anomenats *de manera*, seguint Fabra (1956, § 88), que ja els definia com els *pròpiament dits*. Tanmateix, per a la nostra classificació seguim Badia (1994), una línia més tradicional.

Adverbis de manera. N'hi ha moltíssims acabats en *-ment*. Només n'oferim una petita mostra: ***verament***, ***precissament***, ***dissortadament*** (1912, p. IX), ***generalment***, ***regularment*** (1928*b*, p. 17), ***fehelment***, ***segurament***, ***netament*** (1928*b*, p. 60).

— *Axis* (escrit també *aixís* i *axís*): ***Aixís*** *en Otello* (1908*a*, p. 179), *y* ***axís*** *tenim sempre en nostre text* (1928*b*, p. 17), ***Axis****, encara que llegim [...], també trobem [...]* (1928*b*, p. 61). També apareix combinat amb *donchs*: ***Axis donchs****, quant en la llengua parlada avuy, per a dir 'lo li donaré' ('se lo daré') fem 'li donaré', aquest li no es lo mer datiu* (1928*b*, p. 60).

— *A bell esguart* (= 'a simple vista'): *Quant desrahonable es introduhir ací lo pronom adverbial hi y representar la combinació binària per* lo hi, l'hi, *ressurt* ***a bell esguart*** (1928*b*, p. 60).

— *A betzef* (= 'en abundància'): *ací trobem* ***a betzef*** *«cantaria si pogués»* (1928*b*, p. 59).

— *Debades*, *endebades*: ***debades*** *es dir qu'En Wagner [...] es un model d'unitat d'acció* (1908*a*, p. 179), *es* ***debades*** *demanarli aquella gràcil agilitat* (1928*b*, p. 83), *Es natural que fessin molts passos* ***endebades*** (1928*b*, p. 9).

— *Depressa*: *l'acció avença més* ***depressa*** (1908*a*, p. 179).

Adverbis de lloc

Adverbis díctics. *Ací*: *No faré* ***ací*** *comparances* (1911, p. 175), ***ací*** *com arrèu* (1924*a*, p. 13), ***ací*** *hi ha la ànima* (1928*b*, p. 83). Seguint Metge, Par prefereix usar aquest adverbi amb el significat de 'aquest lloc' per oposició a *aquí* amb el significat de 'aquell lloc'. «En *Curial*», afirma, «observem un principi de confusió, preludi del pas de *aquí* a la regió de *ací*, lo qual havia de fernos heretar abdues formes com a sinònimes, y obrir la porta al castellà *allí*». Par no empra aquest darrer adverbi, «desconegut dels bons clàssichs catalans» (1928*b*, p. 43) i manté, en canvi, *ací*, excepte en algun text primerenc: *Es per axo que tantost arribat* ***aquí*** *m'he trasladat a casa'l Secretari* (carta 3 setembre 1909).

— *Llà*: *Endevinà que* ***llà*** *no podia entrar la musica* (1908*a*, p. 173).

Adverbis referits a situacions relatives de lloc. *Dejús* (= 'sota'): *ma dretura artistica exigia encloure-ls* ***dejús*** *lo text* (1912, p. XI).

— *Ensús* (= 'amunt'): *es aquest ritme propri lo qui dóna fesomia viva y inconfonible a tota parla,* ***ensús*** *lo lexic, aduc* ***ensús*** *la sintaxi* (1912, p. XIV), *contradexen directament exemples de castellanismes* ***ensús*** *aduhits* (1931*a*, p. 185).

Adverbis de temps

— *Avuy*: ***avuy****, per a dir 'lo li donaré (se lo daré) fem 'li donaré'* (1928*b*, p. 60). També empra l'expressió *avuy dia*: ***Avuy dia*** *encara se registra entre la gent baxa la pronunciació* (1928*b*, p. 52).

— *Bentost*, *ben prest*: *com si [...] haguessin d'anyorar* ***bentost*** *els cignes* (1916*c*, p. 2), *la llengua n'introduhí* ***ben prest*** *una altra en la primera sílaba de* tresor (1928*b*, p. 17).

— Enguany: ***enguany*** *la divisió del Llobregat no l' ha rebuda encara* (1911, p. 180).

— *Ensems* (també *ensemps*). Par rebutja el significat 'al mateix temps', 'alhora', que donen a aquest adverbi «molts escriptors moderns», en lloc de 'juntament' (1928*b*, p. 47-48), però ell havia emprat aquest adverbi amb aquest valor: *No crech que 's puga trobar una Lley de repoblació més radical, concreta y* ***ensems*** *práctica que aquesta* (1911, p. 179), *ahont se desnúa nostre bell catalanesch en línees àgils y robustes alhora, en formes franques y* ***ensemps*** *mesurades* (1924*a*, p. 49).

— *Incontinent* (= 'immediatament', 'tot seguit'): *hom hi discerneix les primeres influències lexicals bastardes, qui havien d'espandirse* ***incontinent*** *en malura determinant de la decadència literària* (1928*b*, p. 7).

— *May* (i *jamai*, *jamay*): *No la usa* ***may*** *en copulació doble* (1918*b*, p. 56), *la forma el no correspon* ***may*** *al article masculí simple* (1924*a*, p. 32), ***jamai*** *s'es vista passió tan gran* (1908*a*, p. 167), *En construccions pariones sempre deu hom esmerçar 'lo qual' y* ***jamay*** *'quin', com a tort fan a voltes los escriptors moderns* (1923, p. 398). Par, a pesar que empra *jamay*, puntualitza: «Avuy sols dihem *may*» (1928*b*, p. 47).

— *Tantost* (= 'tot seguit'):[451] ***tantost*** *el maure entra en sospites, l'acció avença més depressa* (1908*a*, p. 179).

— *Tostemps* (= 'sempre'): *es ja grafiada* ***tostemps*** ig *per aquell* (1928*b*, p. 81).

Adverbis de quantitat. Seguint Badia (1994, § 252.1), incloem en aquest apartat alguns adverbis que apareixen també en l'apartat de quantificadors (v. 4.2.5.3.8):

— *Assats*: *En aquest punt res no es* ***assats*** (1912, p. x).

— *Al menys*: *per no malmetre* ***al menys*** *ab decoracions falses el gust de l'espectador* (1908*a*, p. 176), ***al menys*** *volgueu-me dir ahont s'imprimeix* (carta 8 novembre 1924). Par també empra *quant menys*: *aquella gràcil agilitat, qui d'ésser sobrada, o* ***quant menys*** *mantinguda, nos haguera fixada definitivament nostra llengua literària* (1928*b*, p. 83).

— *A pler* (= 'molt'):[452] *construcció que registrà també* ***a pler*** *lo castellà clàssich* (1928*b*, p. 42).

— *Gayre be: Nostre text* ***gayre be*** *sempre dóna soldats los dos elements* (1928*b*, p. 52).

451. Par afirma que s'ha perdut el sentit comparatiu original «del primer de sos components» i que ara aquest adverbi adopta el significat de 'totseguit' (1928*b*, p. 46).

452. El DIEC recull també aquest significat, sense, però, la preposició *a*: *M'agrada* pler (= 'M'agrada molt').

— *Quasi*: *fruïa, doncs, de la llibertat de tria de lloc y d'espectacle que avui* ***quasi*** *solzament usen els autors d'opera* (1908*a*, p. 175).

— *Solzament* (també *solsament*, *sols*): ***solzament*** *en* La posta dels déus *avança aquella massa rapidament* (1908*a*, p. 179), *la llengua viva* ***solsament*** *coneix* li (1928*b*, p. 60), *essent de doldre* ***tant sols****, que no tingui veritable connexió ab la trama de la novela* (1928*b*, p. 87).

Adverbis d'afirmació

— *Àdhuch* (també escrit *aduc*, *adhuch* i *àdhuc*): ***aduc*** *en sos moments de feblesa, els personatges són corpresos per la passió* (1908*a*, p. 179), *Tant es així, que* ***adhuch*** *les migradíssimes subvencions que avuy tenen los enginyers de Monts per fer llurs estudis hidrológich-forestals, se cobren ab tant retrás, que enguany la divisió del Llobregat no l'ha rebuda encara* (1911, p. 180), *Car cada jorn me plauen més la simplicitat, nuesa y* ***àdhuc*** *ascetisme en l'estil literari* (1916*c*, p. VII).

— *Certes* (= 'certament'): *Mes çò qui,* ***certes****, espauma l'anim [...] es veure l'aplom i desinvoltura* (1912, p. x).

— *Sobre tot* (i *sobretot*): *la qu'ell prefereix [...]* ***sobre tot*** *per sa llibertat y omnipotencia, diguem-ho així, es la del temps d'En Shakespeare* (1908*a*, p. 176), ***sobre tot*** *un se sent més noble* (1908*a*, p. 184-185), *Prengui nota curosa de tot lo anterior, y* ***sobretot*** *sien exactes en les relacions ab aquesta gent* (carta 21 setembre 1909).

4.2.5.3.13. Preposicions

Igual que hem fet amb els adverbis, recollim aquí unes quantes preposicions que Par empra, amb algunes remarques:

— *A*. La preposició *a* davant vocal esdevé *an*: *jo assigne* ***an*** *aquexes* j, g *inicials la vàlua africada* (1928*b*, p. 10), *fa introduhir* ***an*** *En Janer un apòstrof* (1931*a*, p. 171).

La regla 59 de la RABLB prescriu, en canvi, «No s'ha d'escriure **a n'ell**, ni **a'n ell**, ni **an ell**, sinó solament **a ell**. No obstant, quan se trobin aquexes formes en un text modern, se poden respectar, sobretot en els versos» (*Ortografia*, 1923, p. 9).

Pel que fa a la contracció amb els articles masculins, v. l'apartat 4.2.5.3.4.

— *Ab*: *fer buidar* ***ab*** *un dit* (1908*a*, p. 169), ***Ab*** *tots aquests materials* (1916*c*, p. 2), *la menor proporció* ***ab*** *qu'aquell posposa al verp los pronoms* (1928*b*, p. 60). La llista d'exemples seria interminable, perquè Par manté invariablement en tots els seus escrits la preposició *ab*, sense que hi hagi cap mena de vacil·lació en l'ús d'aquesta forma —ni en els seus escrits inicials, ni en els posteriors—, mostrant-se en aquest aspecte inflexible.

També dedica Par la seua atenció a aquest mot en el seu estudi del *Curial*: «nostre autor sempre l'escriu correctament», és a dir, *ab*, «llevat de qualque *amb* (6405, 15041), qui nos traeix la forma fonètica ja viva llavors» (1928*b*, 12). Així

doncs, tot i reconèixer la tradició de la pronúncia d'aquesta paraula,[453] no renuncia a la forma literària tradicional d'escriure-la, cosa que també recull la regla 61 de la RABLB: «La preposició catalana **ab** es invariable» (*Ortografia*, 1923, p. 9).

— *De*. Aquesta preposició s'apostrofa davant paraula començada en vocal: *per esser* ***d'****una altra color política* (1911, p. 179), *me permet* ***d'****encloureli una conferencia* (carta 11 març 1924), *dos punts* ***d'****esguart ben distinchs* (1928*b*, p. 70), *nos parla* ***d'****ell* (1928*b*, p. 87).

Pel que fa a la contracció amb els articles masculins, v. l'apartat 4.2.5.3.4.

— *De des*: *denota que dita illa restà* ***de des*** *molt antich en un estat d'isolament relatiu* (1924*a*, p. 31), *la trayectoria seguida en poch temps per la llengua* ***de des*** *la fi del segle* XIV (1928*b*, p. 59), *deu ésser examinada* ***de des*** *dos punts d'esguart ben distinchs* (1928*b*, p. 70), *excloexen la costa* ***de des*** *Tossa fins a La Selva* (1928*b*, p. 86).

En aquest mateix estudi, però, trobem la preposició tal com la coneixem actualment: ***Des de*** *mitjans del segle* XIV *jo crech percebre ja dita trajectoria* (1928*b*, p. 50), ***des de****'l començament del llibre terç, nos parla d'ell* (1928*b*, p. 87). I encara trobem una altra manera de grafiar aquesta preposició: *aquesta s'irradia* ***desde*** *mots castellans* (1930*d*, p. 176).

Par també empra *des* amb el mateix valor: ***Des*** *lo moment que parlem de llibertat* (1923, p. 531), *la Wagneriana de Buenos Aires no es pura* ***des*** *lo esguart Wagnerià* (carta 22 maig 1925).

— *En*. Algunes vegades, quan va postposada a la conjunció *que*, tant si aquesta va sola com si forma part d'una conjunció composta, s'hi adjunta un enclític i la conjunció s'apostrofa: *jatsia* ***qu'en*** *obres literàries hi es evitada* (1928*b*, p. 34), ***qu'en*** *los mellors temps de la llengua* (1928*b*, p. 43), però també n'hem trobat molts casos en què no hi ha enclisi, sobretot en 1924*a*: *distinct del velar* ***que en*** *llatí clàssich designaven* (1924*a*, p. 22), ***que en*** *la toponimia*, ***que en*** *lo llenguatge parlat*, ***que en*** *sa forma catalana* (1924*a*, p. 31).

— *Per*. Pel que fa a la contracció amb els articles masculins, v. l'apartat 4.2.5.3.4.

— *Pera*. Diu Par «en *Curial* trobem definitivament formada aquesta preposició, que Metge no usava may y que nosaltres tampoch hem heretada, anc que literàriament maldem pera reintroduhirla», i afegeix que la novel·la del XV «gayre be sempre dóna soldats los dos elements» (1928*b*, p. 52), la qual cosa justifica la seua presa de posició a favor d'escriure aquesta preposició en un sol mot: *posseheix* ***pera*** *nosaltres un fort efecte estilístich* (1925, p. 84), *la forma* renunciu (11913), *ab sa* -u *final,* ***pera*** *la primera persona del present d'indicatiu* (1928*b*, p. 72), ***pera*** *ella a la evolució ideològica s'hi afegí un cambi polítich trascendental* (1928*b*, p. 71), *usant una* e *improcehent* ***pera*** *lo pronom enclitat* los (1931*a*, p. 171).

453. Miquel i Planas també es manifesta contrari al canvi de *ab* per *amb* suggerit pels homes de *L'Avenç* i acceptat després per l'Institut (v. 4.2.2.2).

Tanmateix, en la *Vida de Shakespeare* (1916*c*) i en el seu discurs d'entrada a la RABLB (1924*a*) apareix sempre en dos paraules: *fa servir d'escambell* ***per a*** *fer-hi literatura* (1924*a*, p. VII), *apte* ***per a*** *judicar una traducció catalana* (1924*a*, p. 2), ***Per a*** *la ortografía consider com a proves de major excepció les de bones cancilleríes* (1924*a*, p. 15), *ja oferexen en llurs descripcions més motiu* ***per a*** *construccions gramaticals* (1924*a*, p. 39), *s'es publicat encara* ***per a*** *aportar los fenomens evolutius del català* (1924*a*, p. 51).

La decisió de Par d'escriure *pera* en un sol mot contrasta amb la regla 68 de la RABLB que diu: «En els casos (pochs a Catalunya y Mallorca, més freqüents a Valencia) en que per evitar confusions s'usa la preposició equivalent al *pour* francès y al *para* castellà, s'escriu **per a**» (*Ortografia*, 1923, p. 19). Par no sols escriu la preposició generalment en un sol mot, sinó que l'empra a balquena.[454]

— *Séns* (o *sens*): *arreu s'espandeix son sentiment* ***séns*** *igual* (1908*a*, p. 169), ***sens*** *oblidar ni una sola de ses circumstancies conegudes* (1916*c*, p. VII), *fan lo cas subjecte del plural* ***sens*** s (1931*a*, p. 173).

— *A travers de*: *nos apar ben possehidor de conexences clàssiques,* ***a travers de****ls textos llatins* (1928*b*, p. 65).

— *En quant a* (també escrit *en quant an*): ***en quant an*** *açò, no admet cap traba* (1908*a*, p. 171), ***En quant a*** *les condicionals irreals,* Curial *mostra la trayectoria seguida en poc temps per la llengua* (1928b, p. 59).

4.2.5.4. Sintaxi

Par empra, de vegades, l'expressió *del mateix* en lloc del pronom *en*: *no malmetent la visualitat* ***del mateix*** (1911, p. 177), per *no malmetent-****ne*** *la visualitat.*

454. En canvi, un altre antinormista empedreït, Alcover, en el seu article «Dos ròtuls catalanistes famosos per llurs circunstàncies especials.— La veu passiva en català», —BDLC, vol. XI, 1920*d* (novembre-desembre), p. 274-276—, critica aquesta preposició perquè considera que és un invent, i tot i que la RABLB l'admet, només carrega contra els membres de l'Institut, llançant-los improperis: «el poble català no usa may el *per a* així com l'usen els escriptors catalanistes, tan *acastellanats* que no en saben sortir del castellà, sino fentne *traduccions servils*. En castellà hi ha *para*, i enfloquen el *per a*. El poble no ho fa may això; el poble català usa el *per* i prou». I afegeix: «En el sens fi d'escursions llingüístiques que he fetes per tots els pobles de llengua catalana [...], may me som topat ab cap *per a* d'aquests que els escriptors catalanistes no saben dir un quern de frases que no n'hi etzibin qualcún o qualcuns, no deixantse dur de l'instint de la llengua, sino de l'esclavatge del castellà que duen fins el moll dels ossos, eccepció feta d'En Fabra que hi du l'esclavatge del francès, de manera que no'n saben sortir de l'estat d'esclavatge, allà on pretenen tant de... lliures y independents.» De tota manera, acaba la diatriba afirmant que, en tot cas, cal escriure *per a* i no *pera* «perque en rigor son dues paraules» (Alcover, 1920*d*, p. 275). Com es pot observar, aquest és un altre dels exemples de manca d'uniformitat en els criteris que segueixen els detractors de les *Normes*.

4.2.5.4.1. Verbs

Tot seguit, analitzem els auxiliars que empra Par per formar els temps compostos, alguns usos dels verbs atributius i de la passiva, les formes no personals i algunes perífrasis verbals. Per acabar aquest apartat, incloem verbs amb alteracions en la conjugació.

4.2.5.4.1.1. *Verbs auxiliars*

Per formar els temps compostos, el lingüista empra dos verbs auxiliars: el verb *ser* i el verb *haver.* Segons l'opinió de Par, el *Curial* manifesta un principi de decadència —o de modernització, puntualitza el lingüista—, respecte de Metge, perquè «ab verps intranzitius y impersonals, qu'en los mellors temps de la llengua construhien ab *ésser*», la novel·la del xv empra *haver*, contràriament als pronominals, que sempre duen *ésser* amb participi passat (1928*b*, p. 43). Ell, en canvi, conserva la tradició anterior al *Curial* i empra per als verbs impersonals, les passives amb *se*, els intransitius de moviment i de canvi d'estat i els pronominals l'auxiliar *ésser*, i deixa l'auxiliar *haver* per als verbs transitius:

— Exemples de passives reflexes: *l'odi a l'arbre* ***s'es portat*** *fins a l'extrem*, *empero aquesta* ***s'es venjat*** (1911, p. 176), ***síam llegut*** *aportar també, les meves conclusions* (1924*a*, p. 30), *quasi cap estudi metòdich y comprensiu* ***s'es publicat*** *encara* (1924*a*, p. 51), *no* ***'ns som atrevits*** *tampoch a exirnos dels carreranys ortogràfichs marcats pel llatí* (1928*b*, p. 9), *Aytals construccions, en lloch de les usuals* [...] ***se son perpetuades*** *mellor en castellà* (1928*b*, p. 49).

— Exemples de verbs intransitius: *no* ***sò nat*** *per a fer una feyna passiva* (carta 24 octubre 1906), *nostra obra* ***es estat*** *nefasta* (1911, p. 175), *Les consideracions precehents, que tem no us* **siguin resultades** *enutjoses, sols constituhexen uns quants aspectes parcials del camp immens abastat per la lingüística y estilística catalanes diacròniques* (1924*a*, p. 51), *Aytals formes* ***són pervingudes*** *fins a l'època nostra* (1928*b*, p. 33), *si no* ***fos esdevinguda*** *la decadència catalana* (1928*b*, p. 51), *la contaminació castellana no* ***es pas finida*** (1928*b*, p. 75).

— Exemples de verbs transitius —amb el participi que concorda amb el complement: *quatre cents vuytanta cinch documents originals, que a més d'aquells* ***he examinats*** (1924*a*, p. 30), ***he triada*** *materia massa vasta y complexa* (1924*a*, p. 52), ***hem heretades*** *del llatí les formes modernes* (1928*b*, p. 19), *es per açò qu'***he registrada** *bona còpia de cites* (1928*b*, p. 31), ***he descartats*** *sistemàticament tots los casos duptosos* (1928*b*, p. 67). A banda, hem trobat que en algun cas, potser per analogia, empra l'auxiliar *ésser* amb verb transitiu: *La primera vegada que* ***sóch encontrat*** ny *es en 1230-60 (Crèdits Bondía, Barcelona),* senyor (1924*a*, p. 24).

I en la mateixa oració, podem trobar —amb verbs de diferent naturalesa, és clar—, els dos auxiliars: *los torrents [...] y'ls saltants d'aigua, que ab nostra poca cura igualment* ***hem malmés****,* ***son estats*** *també altres tants torts comesos contra la natura catalana* (1911, p. 176).

4.2.5.4.1.2. *Verbs atributius*

Par usa el verb *ser* —que ell sempre escriu *ésser* o *esser*— per indicar estat transitori d'un subjecte animat, *continuo* ***essent*** *molt delicat* (carta 24 octubre 1906); per indicar situació en un lloc, *aquestes corporacions, algunes de les que, com l'University College* ***son*** *a distancies respectables del Centre* (carta 19 agost 1909), *al qui com sap V. no vaig poder veure a Londres per no* ***esserhi*** (carta 29 agost 1909), *En Fitz-maurice-kelly* ***era*** *fora de Londres* (carta 21 setembre 1909), i també l'usa en un bon nombre de construccions formades pel verb més una locució: ***serém*** *a temps* (carta 3 setembre 1909), ***som*** *certs que dins aital vas són forjades concepcions que's projecten ardidament* (1916*c*, p. 1), *les inscripcions* ***són*** *en la llengua mare* (1924*a*, p. 8).

Usa *estar* per expressar permanència, *a distancies respectables del Centre ahont* ***estic*** (carta 19 agost 1909), o per expressar qualitats accidentals d'una cosa, *La istoria de la filla del Emperador Contastí n'****està*** *també plena* (1931*a*, p. 178).

4.2.5.4.1.3. *Veu passiva*

Par usa la passiva amb freqüència: *moltes forestes* ***foren tallades*** *arreu* (1911, p. 175), *dins aital vas* ***són forjades*** *concepcions* (1916*c*, p. 1), ***són qualificades*** *per Fouché de formes cultes* (1928*b*, p. 20), *lo règim passiu* ***es introduhit*** *per les preposicions* per, de (1928*b*, p. 39), *aquesta substitució* ***es*** *molt* ***practicada*** *per l'anglès* (1928*b*, p. 59). I seguint la premissa que ell mateix dóna sobre les preposicions que introdueixen el complement agent —anomenat *règim passiu*—, suara esmentada, veiem, en aquestes frases anteriors, exemples d'aquest complement encapçalat per la preposició *per* o amb valor absolut (sense agent). N'oferim també un exemple amb la preposició *de*: *Sovint* ***es acompanyat*** *lo gerundi* ***de*** *la preposició* en (1928*b*, p. 42).

Fins i tot, Par empra la passiva en algun context un xic forçat per la naturalesa del verb: *els mercats periòdics, no sé si setmanals, qui* ***eren tinguts*** *en dit poble* (1916*c*, p. 3).

Respecte d'aquesta veu, en *Lo rei Lear*, resumint algunes de les qüestions gramaticals que afecten la seua traducció, assenyala que ha «servat tostemps en masculí singular lo participi passat de l'auxiliar *esser* en la veu passiva, pera evitar una cacofonia incomportable» i dóna l'exemple *soc estat lloada* (1912, p. XIII, nota 1*a*).

També justifica l'ús de la passiva en el fet que és «classica en nostra llengua, en preferencia al repetidissim y enutjós *se*» (1912, p. XIII, nota 1*g*).

4.2.5.4.1.4. *Formes no personals*

Analizem alguns fenòmens que afecten les formes no personals del verb.

PARTICIPI. El participi, amb l'auxiliar *haver*, concorda amb el complement directe tant si aquest va anteposat al verb, *les passes qu'he* ***fetes*** (carta 19 agost 1909), com si va posposat, *no he* ***seguida*** *pas jo aquesta carrera* (1912, p. X), i tots dos casos poden arribar a combinar-se en la mateixa oració, *si jamai he* ***haguts*** *dubtes, me los ha* ***resolts*** (1912, p. XI). Par ho ratifica en el seu estudi del *Curial*: «La concordança entre'l participi passat construhit ab *haver* y l'objecte de la acció es sempre servada en nostre text, adès si aquest preceheix aquell [...]; adés si va darrera» (1928*b*, p. 42).

En les perífrasis verbals, amb els participis passats dels verbs modals *poder*, *voler*, *saber*, *gosar* i *haver de* i del causatiu *fer*, també fa la concordança, encara que el complement no sigui complement d'aquests verbs, sinó de l'infinitiu que regeixen: *Anteriors al segle XIV sols n'he* ***pogudes*** *examinar divuyt* (1924*a*, p. 49).

Trobem algun cas de concordança de participi amb el subjecte, en què probablement Par recorre a la concordança habitual amb aquesta classe de verbs que solen dur l'auxiliar *ésser* (*ja se seran adreçats*): *Veig Mr. Miller, a qui crec VV. ja s'hauràn* ***adresats*** (carta 19 agost 1909).

INFINITIU. Par usa l'infinitiu com a substantiu, precedit d'article: *No·s poden formar idea de lo amohinós que resulta* ***l'anar*** *recorrent aquestes corporacions* (carta 19 agost 1909), ***L'ésserhi*** *en abdues obres semblaria indicar que fou cosa del escrivà* (1931*a*, p. 178), ***lo trobarme*** *en terra catalana, mes fora d'Espanya* (Par, 1934, p. 3). El lingüista ho justifica: «Los gramàtichs moderns titllen l'ús del article ab infinitiu de castellanisme: potser la llengua ara no s'en alta; mes lo català antich nos mostra que no ho es» (1928*b*, p. 40).

Al + infinitiu. Seguint la teoria que «*Curial* demostra que lo sintagma *al + infinitiu* no es castellanisme» (1928*b*, p. 41), Par sovinteja aquesta construcció i l'alterna amb *en + infinitiu* per expressar la simultaneïtat temporal amb la proposició principal: *mostrantse molt satisfet* ***al saber*** *que la biblioteca serà pública* (carta 21 setembre 1909), ***a l'esmicolarse*** *ab l'acció de les glaçades, ofereix un espectacle que será imponent* (1911, p. 176), ***al procehir*** *a l'estudi* (1911, p. 177), ***al resseguir*** *sa vida* (1916*c*, p. 1), *no traeix indecissió ortogràfica* ***en escriure*** *a voltes* sehia*, a voltes* reya (1928*b*, p. 31).

GERUNDI. Par recorre sovint a la construcció *bo i + gerundi*: *qui* ***boi desafiantse*** *sen van de l'escena* (1908*a*, p. 178); o *bo i + participi*: *les idees del* ***boi nat*** *renaiximent anglès* (1912, p. XI). Anys més tard, continua utilitzant la mateixa estructura,

però ara amb el canvi de *i* per *y* perquè es tracta d'una semivocal (v. 4.2.5.2.1): *escayent m'es semblat y profitós, ferne un estudi gramatical y estilístich,* ***boy comparantla*** *d'una part ab aquell espill de bell catalanesch* (1928*b*, p. 5), ***boy servantsehi*** *algunes vegades lo recort de lo un* (1931*a*, p. 176).

4.2.5.4.1.5. *Perífrasis verbals*

Obligació. Par expressa obligació mitjançant la seqüència *deure* + *infinitiu*: *l'autor comic podia, séns caure en defecte, aprofitar-se més de les baixeses humanes o, si be ho reflexionem,* ***devia aprofitar-sen*** *si volia esser comic* (1908*a*, p. 181), *no es, donchs, sols com a poetes, sino com a agricultors, que 'n****s deu interessar*** *la bellesa de Catalunya* (1911, p. 176), *per ço com cregué en conciencia que* **devía** ***complir*** *lo càrrech* (carta 11 març 1924), *Lo mateix qu'he dit de 'molt' indefinit* (§ 200), ***dech repetir*** *del adverbi 'molt'* (1928*b*, p. 62), *la influència castellana sobre Curial* ***deu ésser examinada*** *de des dos punts d'esguart* (1928*b*, p. 70), [el *Curial*] ***deu ésser considerat*** *com a clàssich* (1928*b*, p. 76), ***Deu*** *ésser remarcat, però, que la traducció del Purgatori y del Paradís es pitjor que la del Infern* (1931, p. 183).

En altres textos, en canvi, usa per expressar obligació la perífrasi *haver de* + *infinitiu*, *de moment no* ***han de fer*** *res* (carta 21 setembre 1909), ***han d'ésser rebutjats*** *los testimonis dels escribes* (1928*b*, p. 8), *suposa uns fonemes qu'****havien d'existir*** *necessàriament en català* (1931*a*, p. 176), i fins i tot en algun cas excepcional, *tenir que* + *infinitiu* o *haver-hi que* + *infinitiu*, *aquesta limitació* ***tingué que fer-la*** *forçosament* (1908*a*, p. 173), *no té ací significança propria, per lo qual* ***hi ha que distingirlo*** *de* açò (1923, p. 42).

Probabilitat. Però també usa el verb *deure* per expressar probabilitat, *No les* ***devien trobar*** *exagerades ni atrevides dites obres quan eren admeses en la meteixa cort reial* (1908*a*, p. 181), *suposo vos* ***deu esser*** *molt fàcil* (carta 8 novembre 1924).

Temporal. *Venir de* + *infinitiu*, segons el DCVB és un gal·licisme amb significat de 'acció realitzada ara mateix': [la *Sintaxi*] ***vè d'esser publicada*** *per l'editor Niemeyer* (carta 9 maig 1923), *té la significança indefinida de que* ***venim de parlar*** (1923, p. 56), *la ignorancia de la llengua clàssica en lo Pallars la* ***venim de veure*** (1924*a*, p. 49).

4.2.5.4.1.6. *Altres remarques*

De vegades, Par coordina dos verbs que tenen diferent règim. És el cas de la següent expressió: ***Fentnos càrrech*** *i* ***passant per alt****, donchs, los empastifaments introduhits en la edició qui'ns ocupa* (1931*a*, p. 187).

4.2.5.4.2. Relatius

Qui* i *que.[455] Quant a les oracions adjectives, Par, com defensa Miquel i Planas al Congrés de la Llengua (v. 2.3.2) empra *qui* en funció de subjecte, independentment que l'antecedent sigui persona, *En Romeo y En Mercutio* ***qui*** *atraversen l'escenari* (1908*a*, p. 178), *lo P. Casanovas,* ***qui*** *es l'amo del Foment* (carta 22 maig 1925), o cosa, *aquests sis canvis* ***qui*** *avui perjudicarien l'acció* (1908*a*, p. 178), *desconeix los aplechs* lo li, la li, ***qui*** *son mers invents gràfichs de la renaxença literària moderna* (1928*b*, p. 60). I usa *que* en funció de complement directe, *els personatges són corpresos per la passió, bona o dolenta,* ***que*** *segueixen séns duptar* (1908*a*, p. 179), *es lo qui'ls dóna aquest encís misteriós* ***que*** *tots ells tenen* (1908*a*, p. 186).

Par és molt regular en l'ús dels relatius, però té alguns lapsus com els que anotem, en què, probablement per error, la forma *que* té la funció de subjecte: *hi feia durant sa representació les observacions* ***que*** *al public incult y innocent espontaniament se li ocorrien* (1908*a*, p. 187), *als propietaris* ***que*** *vulguen replantar* (1911, p. 178).

En les característiques lingüístiques de *Lo rei Lear* apunta que per a la traducció de l'obra del dramaturg anglès ha «servat rigorosament *qui* pera lo cas-subgecte y *que* pera lo regit» (1912, p. xiii, nota 1c).

Pel que fa a les substantives, empra el pronom *qui* sol, *Què té d'estrany que posem junts* ***qui*** *escrigué tragedies y* ***qui*** *escrigué operes?* (1908*a*, p. 160), o acompanyat de l'article o demostratiu a tall d'antecedent, ***acò qui*** *ara'ns faria riure* (1908*a*, p. 178), ***aquella qui*** *era general, devers 1450, en la literatura* (1928*b*, p. 70). I un exemple amb una substantiva i una adjectiva: *tallar tots* ***los qui*** *deurien protegir los camins* ***qui*** *creuen los camps* (1911, p. 176).

Preposició + relatiu. Par alterna amb preposició el relatiu compost *el qual*, *la tragedia de l'odi,* ***en la qual*** *se pinten els efectes de la desamor filial* (1908*a*, p. 178), *los tres punts cabdals* ***en los quals*** *se departeix l'estudi de la mateixa* (1911, p. 175), i el relatiu àton *que*, *l'epoca* ***en que*** *visqué*, *a la velocitat relativa* ***ab que****'s desenrotlla* (1908*a*, p. 179), *reflexen la fase primitiva romànica* ***per que*** *passà lo llenguatge* (1924*a*, p. 37), *lo sò fosch indistint* ***ab que*** *les conexem en lo català oriental* (1928*b*, p. 15), *hom capeix la fama* ***de que*** *fruhí* (1931*a*, p. 187).

Ahont (escrit també *on* i *ont*). *perquè he d'entrebancar-me [...] ab casos concrets y convencionals,* ***ont*** *el recitat pren la preferença* (1908*a*, p. 174), *hi havia una mena de balcó,* ***on*** *s'asseien els comics espectadors* (1908*a*, p. 179), *he d'esmentar un passatge* ***ahont*** *si no hi ha una errada* (1923, p. 52).

455. Per aprofundir en la visió de Par sobre els relatius *qui* i *que*, v. l'estudi històric que en fa el lingüista en la RFE (Par, 1929*a*; 1929*b*). V. també l'apartat del treball en què en parlem (4.6.4).

Relatiu neutre. *Lo qual*, precedit o no de preposició: *no té ací significança propria,* ***per lo qual*** *hi ha que distingirlo de* açò (1923, p. 42), *observem un principi de confusió, preludi del pas de* aquí *a la regió de* ací, ***lo qual*** *havia de fernos heretar abdues formes* (1928*b*, p. 43), *es de formació culta* ***lo qual*** *explica sa poca popularitat anterior* (1930*d*, p. 173).

Com esmentàvem suara respecte de la traducció de *Lo rei Lear*, Par afegeix que ha «reemplaçats per *lo qual* tots los *el que* ahont *el* no es un antecedent d'un substantiu» (1912, p. XIII, nota 1*e*), de la qual cosa es dedueix la voluntat del lingüista d'usar aquesta forma per al neutre.

Relatiu possessiu. Al costat de l'estructura admesa actualment de *preposició + relatiu compost*, *l'actor Guillem Beeston,* ***el pare del qual*** *pertanyía a la companyía còmica de Shakespeare* (1916*c*, p. 1), *ne foren publicades successives edicions,* ***los escribans de les quals*** *anaven introduhint a gratscient o inadvertidament les modalitats lingüístiques de llur època* (1931*a*, p. 187), Par empra alguna vegada *quin*: *se podrán encara afegir al mateix aquells terrers* ***quins proprietaris*** *puguen constituirse en societat* (1911, p. 178). El lingüista, però, es retracta posteriorment d'aquest ús i afirma en la seua *Sintaxi* que «no deu ésser may usat en substitució al castellà 'cuyo' en oracions afirmatives o negatives» i que «Modernament hom ha pecat bastant per aquest concepte» (1923, p. 395).

També trobem *qual* com a adjectiu i, en els exemples que reproduïm, no va precedit d'article, malgrat que també en la *Sintaxi*, Par assenyala «Noresmenys may deu ésser oblidat l'article, car, 'qual' ja sabem es interrogatiu» (1923, p. 398): *han traduit com mellor han pogut entendre o com un preceidor entengué,* ***en qual darrer cas*** *passen per alt tots los avenços y conquestes definitives assolides per la critica* (1912, p. x), *sigui establint comparació,* ***en qual cas*** *correspon ab* com (1923, p. 51), *es natural que les comencin.* ***Ab qual eliminació*** Valter *ja no'ns serveix* (1923, p. 43).

El lingüista afegeix que «com corretgeix l' Academia y tots los escriptors castiços», el fet d'emprar en castellà *cuyo* en aquesta construcció «es un disbarat» (1923, p. 398).

Per acabar i a tall de resum, reproduïm un fragment en què conflueixen tres estructures de relatiu —el relatiu possessiu i els pronoms *que* i *qui*, en funció de complement i subjecte, respectivament:

> Los segles VI i VII són considerats com los de formació de les llengües romàniques; lo català, sens dupte, en sa naxença, ofería minues discrepancies ab lo provençal, o més propriament ab l'occità o llengües d'och, **a la familia de les quals**, jatsía que ab diferenciacions progressives, continua sempre pertanyent; origen aquell **que** no convé may oblidar, abans de titllar en documents antichs de provençalismes, fenomens **qui** són, per ço mateix, íntegrament catalans (1924*a*, p. 13).

4.2.5.4.3. INTERROGATIUS

Recollim simplement alguns exemples de pronoms interrogatius:

Interrogatius adjunts

— *Quin*, *quina*: *¿**Quina** es la data de l'aparició escrita...?* (1924*a*, p. 22).

— *Qual*: ***Qual** es la pau que desitgem?* (1915*a*, p. 17).

Interrogatius independents

— *Què*. Pot anar precedit o no de preposició i formar part d'interrogatives directes o indirectes: ***què** té d'estrany que apleguem En Shakespeare y En Wagner?* (1908*a*, p. 160), ***Què**'m dius tu?* (1908*a*, p. 172), ***perquè** no'm concreto a l'home intern?* (1908*a*, p. 174), *Aci estem molt adormits, no m'explico **per què*** (carta 22 maig 1925), *¿**A què** es donchs debuda aytal profusió de si?* (1931*a*, p. 178).

— *Qui*: *¿**Qui** dubta que de no interrompres la tradició literaria lo català sería pervingut a nostres mans tan precís de forma com ses llengües germanes?* (1924*a*, p. 38).

Adverbis (v. 4.2.5.3.12). *Còm*, *on* (*ahont* i *ont*), *quan* (escrit també *quant*): *podem congecturar **còm** anava a esser l'estructura intima d'aquesta* (1912, p. XII), *al menys volgueu-me dir **ahont** s'imprimeix* (carta 8 novembre 1924), *¿y **quan** mostra un maremagnum ortogràfich sinó en los temps moderns [...]?* (1924*a*, p. 38).

Lògicament, dos interrogatius poden coordinar-se: *acabem de dir **còm** y **perquè** se troben dues accions aplegades* (1908*a*, p. 178).

4.2.5.4.4. PREPOSICIONS

— *En*. Aquesta preposició pot introduir la data fixada en anys: *La primera vegada que sóch encontrat* ny *es **en** 1230-60* (1924*a*, p. 24).

— *Per*. Alguna vegada Par usa aquesta preposició davant elements nominals per indicar destinatari: *li agraesc la lletra **per** en Fitz-Maurice-Kelly* (carta 3 setembre 1909), *són accidentals **pels** catalans la barretina, la faxa y la sardana* (1925-1926, p. 424). Però, més freqüentment, l'empra per indicar complement agent, *me permet d'encloureli una conferencia donada **per** mi* (carta 11 març 1924), *en tots los altres esmentats **pels** dos filòlegs* (1925, p. 83), *un dels aspectes tractats massa lleugerament **per** Spitzer y Krüger* (carta 22 maig 1925).

***Per* + infinitiu**. Excepcionalment Par fa servir aquesta construcció: *en part **per** esser d'una altra color política* (1911, p. 179), *les migradíssimes subvencions que avuy tenen los enginyers de Monts **per** fer llurs estudis* (1911, p. 180).

Pera* + infinitiu**. Davant infinitiu és més abundosa la freqüència d'aparició de *pera* que de *per*: ***pera *emburlar-sen* (1908*a*, p. 179), ***pera*** *posar-la en práctica* (1911, p. 179), ***pera*** *aclarir fenòmens*, **pera** *aguar nostre tast* (1928*b*, p. 5), ***pera*** *indicar començament de temps* (1928*b*, p. 53), ***pera*** *grafiarla* y (1928*b*, p. 60), *no tinch proves* ***pera*** *establir la conclusió* (1931*a*, p. 175).

En els primers textos, però, quan l'infinitiu comença en vocal, en molts casos desapareix la *a* i es col·loca un apòstrof en el seu lloc: ***per'****apartar-ne les boires* (1908*a*, p. 159), ***per'*** *anar al lloc on són els servents* (1908*a*, p. 178), ***per'*** *efectuar plantació ninguna*, ***per'*** *aplicar-la a nostres montanyes catalanes* (1911, p. 180).

Preposició per introduir OD de persona. Par no és tan estricte com Metge, el qual «introdueix rigorosament lo règim directe sens la preposició *a*, tant si es nom com si es pronom, adès abans adès darrera lo verp» (1928*b*, p. 39). El lingüista, en els seus primers escrits, empra la preposició *a* (també en la seua forma *an*) davant un complement directe de persona: *saludi* ***a*** *mon amic Jordi Rubió* (carta 19 agost 1909), *acabo de rebre una lletra de Furnivall (****al qui*** *com sap V. no vaig poder veure a Londres per no esserhi)* (carta 29 agost 1909), *qui ha fet horrotitzar* ***an*** *En Taine* (1908*a*, p. 166), *vaig anar a veure* ***an*** *en Furnivall* (carta 21 setembre 1909), *substantius qui precehiren* ***a*** *llurs formes reduhides* (1923, p. 59). Par manté que la presència de preposició, que també es dóna en algunes oracions en el *Curial*, és deguda a influència castellana.

Preposició per introduir OI. Par empra *a* o *an*: *fer buidar ab un dit, en el meteix escenari, els ulls* ***an*** *En Glocèstre* (1908*a*, p. 169), *no sè si* ***an*** *en Marfà li dexaràn fer açò* (carta 22 maig 1925).

Preposicions per introduir CRV. Trobem exemples de preposició davant grup nominal, davant proposicions d'infinitiu, i davant proposicions introduïdes per la conjunció *que*:

— Davant grup nominal: *escauen* ***a*** *la situació y* ***an*** *el personatge*, *arriba* ***an*** *aquest «no-res»* (1908*a*, p. 172), *s'adrecen* ***a*** *la meteixa fí* (1908*a*, p. 178).

— Davant infinitiu, no hi ha canvi de preposició: *no* ***dupta en*** *enterrar viva* (1908*a*, p. 168), ***consistiria en*** *prescindir encara de les references concretes* (1908*a*, p. 174), *tothom* ***s'esforça en*** *servarles* (1925-1926, p. 424), *no'ns hem d'****entretenir en*** *indicar discrepàncies* (1928*b*, p. 84), *jatsia que's* ***complavien*** *sempre* ***en*** *aprovençalar l'estil de llurs troves* (1931*a*, p. 174). Excepció: *no* ***dupta*** *gens* ***a*** *fer lo que no s'hauria atrevit* (1908*a*, p. 172).

— Davant proposicions subordinades introduïdes per la conjunció *que* no es produeix la caiguda de la preposició:[456] ***se convingué en*** *que cortines llises serien el*

456. En canvi, en *Lo rei Lear*, assenyala que ha «suprimida tota preposició davant la conjunció *que* seguida d'una proposició completiva», i dóna com a exemple: «estic segur que vindrà» (1912, p. XIII, nota 1*d*).

fons de l'escenari (1908*a*, p. 175), *quedem* ***en que*** *nos comprarà totes les obres que publiqui l'Institut* (carta 19 agost 1909), ***donant lloch a que*** *s'escolés la terra vegetal* (1911, p. 175), ***ens avenim a que*** *les concepcions qui viuràn mentre el món duri, siguin eixides d'un compost feble com el nostre* (1916*c*, p. 1).

Hi ha una excepció que potser és deguda a la confusió entre el règim de dos verbs sinònims, el pronominal que regeix CRV *recordar-se de* i el transitiu *recordar*: ***¿se recorda qu*** *aplegarem junts a Sort fà dos estius?* (carta 9 maig 1923).

Preposicions per introduir CN. Quan el complement del nom és una proposició subordinada introduïda per la conjunció *que*, es manté la preposició: *pera nosaltres lo important es* ***l'idea de que*** *la instrucció d'En Shakespeare era migrada* (1908*a*, p. 163), *ni ell té* ***esperances de que*** *llurs publicacions sien de profit* (carta 21 setembre 1909), *muts* ***testimonis de què*** *allí s'entrellaçaren gestes capdals* (1916*c*, p. 2), *foren* ***causa de què*** *li investissin el càrrec de «Conseller municipal»* (1916*c*, p. 3). Si el complement és una proposició d'infinitiu, també es manté la preposició: *la* ***fermesa en*** *mantenir la a* (1923, p. 515).

Preposicions per introduir CAdj. Davant infinitiu, no hi ha canvi de preposició: *les més* ***fidels en*** *servar lo subjunctiu* (1923, p. 429).

4.2.5.4.5. Conjuncions

Distingim entre coordinades i subordinades, i seguint la classificació de Badia (1994) les classifiquem segons el tipus d'oració que introdueixen.

4.2.5.4.5.1. *Coordinades*

Copulatives. *Y*. Par manté invariablement en tots els seus escrits la conjunció *y*, sense que hi hagi cap mena de vacil·lació en l'ús d'aquesta forma, excepte en un dels opuscles dedicats a la reflexió sobre la guerra europea (1915*a*), en què empra la forma *i*. El fet, però, que en l'altre article del mateix tema i any i de la mateixa publicació (1915*b*) usi *y*, fa sospitar que potser el primer va ser corregit. No ho sabem, però cal recordar que Par dedica un article a la lloança dels redactors del DCVB per haver adoptat la grafia *y* (v. 4.5.3).

La justificació a l'adhesió a aquesta forma per la llatina *et*, la trobem en el seu discurs d'entrada a la RABLB, en què destaca l'antiguitat en documents catalans de la conjunció *y* arran de la qual afirma: «No podèm admetrehi cap influencia castellana; probablement es més antigua la grafía *y* per a la conjuncció en català que en castellà» (1924*a*, p. 32-33).

La RABLB prescriu en la regla 18: «La conjunció que'ls nostres clàssichs escrivíen **e** (del llatí *et*), per ús constant des del segle xv s'escriu **y**» (*Ortografia*, 1923, p. 4).

Distributives

— *Adés... adés*: *Dexeume esmentar, noresmenys, com es aquesta Academia,* ***adés*** *per estamparles en ses Memories y Butlletins,* ***adés*** *per pertànyer a la matexa llurs transcriptors [...], la institució que més y de mellor manera [...] ha contribuhit a la transcripció de nostres documents antichs* (1924*a*, p. 51).

— *No solzament...sinó que*, *no sols... sinó (també)*, *no sols... aitambé*: *llavors* ***no solzament*** *no la malmetien,* ***sinó que*** *mostraven, com en la novela, el procés psicològic dels combatents* (1908*a*, p. 178); ***no sols*** *en dit rei,* ***sinó*** *en En Glocèstre* (1908*a*, p. 178); *la causa de qu'entre En Shakespeare y En Wagner hi hagi relació,* ***no*** *es* ***sols*** *per lo que feren,* ***sinó també*** *per còm ho feren* (1908*a*, p. 160); *era* ***no sols*** *inevitable* ***aitambé***' *convenient* (1908*a*, p. 177).

— *Tant... com*: ***tant*** *si es nom* ***com*** *si es pronom* (1928*b*, p. 39).

Disjuntives

— *Es a dir*, *o sigui*, *o sia*: *si la musica ha de donar idea de lo purament humà,* ***es a dir*** *dels sentiments y passions [...], perquè he d'entrebancar-me [...],* ***o sigui****, perquè no'm concreto a l'home intern?* (1908*a*, p. 174), *han d'ésser contrastats ab los testimonis vivents de la geografía lingüística,* ***o sia*** *lo català parlat* (1924*a*, p. 52).

Adversatives

— *Emperò*: ***Emperò****, no tots tres són iguals* (1908*a*, p. 161).

— *Mes*: *nou cambi de lloc,* ***mes*** *també sots el castell* (1908*a*, p. 178).

— *No obstant*: *Convindrà,* ***no obstant****, esmentarles en conjunt* (1928*b*, p. 65).

— *Però*: *veyem,* ***però****, l'acabament culte* -ió *en lloch de* ó (1928*b*, p. 16).

— *Ans*: *És, doncs, no per tafanería* ***ans*** *per devoció, que evoquem l'home Guillem Shakespeare* (1916*c*, p. 1), *aquest* li *no es* lo *mer datiu, essent l'accusatiu* lo *suplert,* ***ans*** *es* l'i (1928*b*, p. 60).

— *En cambi*: *en lo lèxich cada mot comarcal resta més aprop de sa encontrada d'origen;* ***en cambi*** *en la morfologia, sintaxi y construcció, totes les llengues romàniques tenen un fons comú* (1928*b*, p. 71).

Il·latives

— *Per lo tant*: *Encara que sigui aquest un procediment abstracte y* ***per lo tant*** *difícil* (1908*a*, p. 162).

— *Per tant*: *Metge no usa* per tant *('por tanto', 'pourtant')* (1923, p. 423). Par tampoc no usa aquesta conjunció, però hem destacat aquest comentari per l'equivalència errònia que dóna el lingüista del *per tant* amb el *pourtant* francès, que significa, en realitat, 'tanmateix'.

— *Donchs*: *No podèm,* ***donchs****, fiarnos del* Cartoral de Carlemany (1924*a*, p. 14).

Continuatives

— *Endemés*: ***Endemés**, no essent l'alfabet fonètich usat en treballs científichs, cap sistema, per lògich que sembli, trellada correctament y cabal los sons de llengua alguna* (1925-1926, p. 425).

— *Noresmenys* (*a més*, *igualment*, *també*):[457] *han d'ésser rebutjats los testimonis dels escribes poch erudits, y **noresmenys** los dels copistes* (1928*b*, p. 9).

Tot i que Par escriu aquesta conjunció amb una *r*, en l'estudi del *Curial* apareix una remarca ortogràfica: «La *r* doble assegura la correcció gràfica» (1928*b*, p. 57), per la qual cosa, en aquest estudi i en treballs posteriors de l'industrial alternen *norresmenys* (1928*b*, p. 87; 1931*a*, p. 175, 176 i 187) i *noresmenys* (1928*b*, p. 20 i 24; 1931*a*, p. 182). Exemple: ***Norresmenys** tenen forma, al meu albir, italiana tots los noms mitològichs* (1928*b*, p. 69).

4.2.5.4.5.2. *Subordinades*

Completives. En tenim exemples amb *que* i *còm*. Les classifiquem segons la funció sintàctica que exerceixen:

— Subjecte: *Me sembla **que** també nos entendrém* (carta 21 setembre 1909). Par també empra oracions subordinades d'infinitiu en funció de subjecte, i llavors el nexe no és una conjunció, sinó la partícula *de* o [ø]: *me permet **d'**encloureli una conferencia donada per mi* (carta 11 març 1924).

— Predicat nominal: *Nostra opiniò aci es **que** la Wagneriana de Buenos Aires no es pura* (carta 22 maig 1925).

— Complement directe: *esper **que** ho voldreu fer* (carta 8 novembre 1924), *podem congecturar **còm** anava a esser l'estructura intima d'aquesta* (1912, p. XII), *Li agrairé digui a mon amic En Jordi Rubió, **que** li agraesc la lletra* (carta 3 setembre 1909).

En aquesta darrera oració Par omet la conjunció *que*, *Li agrairé [ø] digui a mon amic*, cosa que fa en altres ocasions, sobretot en les seues cartes. En l'estudi del *Curial* asssenyala que és una «figura assats trobadora en castellà [...] pera introduhir una proposició subordinada substantiva», cosa que no fa Metge, però sí l'autor de la novel·la del XV (1928*b*, p. 58). Exemples de Par: *La darrera me sembla [ø] no m'interessarà*, *Prec [ø] saludi a mon amic* (carta 19 agost 1909), *Tè instruccions meves de remetren'hi un exemplar que li prech [ø] accepti ab lo testimoni de ma consideració* (carta 9 maig 1923), *Es de doldre [ø] no contingui exemples de present y futur* (1923, p. 436).

457. En el *Somni*, com assenyala el mateix Par (1928*b*, p. 57), aquest mot «encara era descompost en sos elements: *no res menys*».

Per expressar lloc. Usa l'adverbi *ahont*: *en documents tan íntims y subjectius es* ***ahont*** *mellor se reflecta la instrucció y personalitat del escrivent* (1924*a*, p. 49).

Per expressar temps. Usa l'adverbi *quan* (també *quant*): *cessarà ta meravella* ***quan****, més endavant, te posi a noves de les condicions qui concorren en les dèus bibliografiques qui nos han servada la lliçó shakesperiana* (1912, p. IX), ***Quan*** *l'antecedent es un complement adverbial de temps sens preposició (§ 538), lo relatiu ha d'anar, emperò, ab la preposició corresponent* (1923, p. 402).

Respecte d'aquest mot, Par assenyala: «tant si reflexe de *quantu*, es pronom indefinit, com si es adverbi o conjuncció, aytambé si es interrogatiu, lo veyem indistinctament escrit ab *t* final» (1928*b*, p. 49): *rahó de més pera grafiarla y,* ***quant****, com en* loy, lay, *era la semivocal, qui fonèticament avuy també es traduhida per tal signe* (1928*b*, p. 60).

— *Sempre que*: ***sempre que*** *creix l'interès dramàtic, la forma'ns apar encisadora* (1908*a*, p. 187).

Modals. *Com*: *se comporten en l'escena* ***com*** *farien en la vida real* (1908*a*, p. 186), ***Com*** *fíu notar en la grafia, la vocal plena* i *es transcrita per* y (1928*b*, p. 60).

Comparatives. D'igualtat: *Tant com*: *Res no'm doldria* ***tant com*** *que l'estructura metodica de mon treball te portés a considerar-lo com a producte de çò que'n podriem dir* enginyeria shakesperiana (1912, p. IX).

En correlació amb els adverbis de quantitat, Par escriu la forma *tant* amb *t* final —i imita Metge, que ho fa així (1928*b*, p. 49)—, encara que vagi davant un adjectiu o un adverbi: *erudició* ***tant*** *vasta* ***com*** *la de nostre autor* (1928*b*, p. 86).

Consecutives. *De manera que*: *no curà Shakespeare de la publicació de ses obres,* ***de manera que*** *les edicions que nos podem permetre la llicencia d'apellar «originals», són plenes de mancaments y inexactituts* (1912, p. IX).

— *En guisa que*: *aquestes formes existexen en tot lo domini català, enclòs lo rossellonès, y noresmenys, en provençal,* ***en guisa qu****'es dificil explicarse una influència castellana* (1928*b*, p. 20).

Condicionals. *Si*: *la ortografía catalana fóra estat fixada per complert en lo segle XV,* ***si*** *a mitjans d'aquest no fos començada la decadencia literaria* (1925-1926, p. 424-425), ***Si*** *no fos esdevinguda la decadència catalana, probablement* ¡ay mesquina yo! *se seria espandit a costa de* ¡ay mesquina de mi! (1928*b*, p. 51).

Malgrat que Par construeix aquestes oracions tal com fem actualment (plusquamperfet de subjuntiu + condicional compost), també empra alguna altra estructura, ara oblidada però freqüent en el període clàssic, que ja no sovinteja en el

Curial i que sí que havia usat Metge. Es tracta de la construcció imperfet d'indicatiu + condicional simple (avui en dia substituïda per imperfet de subjuntiu + condicional simple): *no't resultarà, car amic, ma traducció planera, suau y,* ***si*** *no* ***era*** *groller,* ***afegiria*** *mitg-mastegada* (1912, p. x).

Concessives. *Jatsia (que)*: *segueix igualment un mètode clar y rahonable que,* ***jatsia*** *no coincidexi ab los moderns, jo no sé pas veure que losi sigui inferior* (1928*b*, p. 7), *Trobem un exemple de la desinència diptongada en* -ia *qui després havia de pendre considerable extensió, com he pogut comprovar en lletres y escrits particulars,* ***jatsia qu****'en obres literàries hi es evitada* (1928*b*, p. 34).

Par, com l'autor del *Curial*, empra aquesta forma «ab *t* transitòria», no com Metge que usa *jassia que* (1928*b*, p. 54-55).

— *Anch que*: *Abdós són poetes;* ***anc que*** *sien llurs ormeigs diferents y* ***anc que*** *hagin petjat desiguals vies per'assolir la bellesa* (1908*a*, p. 160), *té la honor,* ***anch que*** *sia trista, d'ésser lo darrer clàssich català* (1928*b*, p. 76).

— *Encara que*: ***Encara que*** *sigui aquest un procediment abstracte y per lo tant difícil* (1908*a*, p. 162).

Causals[458]

— *Com sia que*: *No puch, però, admetre aquesta forma com a provençalisme,* ***com sia que*** *la usa també un escriptor valencià* (1928*b*, p. 26).

— *Com que*: ***Com qu****'es tan dificil la difusió d'obres axis a casa nostra, es clar que li sabrè grat que vulgui ferne esment en son Butlletí* (carta 9 maig 1923).

— *Per ço com*: *Mes es en les lletres particulars, servades* ***per ço com*** *foren rebudes en bisbats y corts, ahont se desnúa nostre bell catalanesch* (1924*a*, p. 4), *sols donaré, sens avís especial, els fets provats per documents, anc que en el text no esmenti aquests ni llurs fonts,* ***per ço com*** *hom els troba en tots els biògrafs de nostre autor* (1916*c*, p. 1), *no'ns hem d'entretenir en indicar discrepàncies* ***per ço com*** *tot nostre estudi fonètich se basa en mots qui presenten fonemes divergents dels actuals* (1928*b*, p. 84).

Par empra aquesta conjunció «clàssica pera les proposicions causals» i no recorre habitualment a *perquè*, com tampoc no ho fa Metge, encara que reconeix que aquesta darrera és la forma més emprada en l'actualitat (1928*b*, p. 53-54).

— *Perquè*: ***Perquè*** *sols amant se compren* (1908*a*, p. 167).

458. Un dels inconvenients de classificar les oracions segons la conjunció que introdueix la subordinada és que impedeix la inclusió d'altres nexes conjuntius, en aquest cas, amb significat causal. Aquest és el cas de les construccions *degut a + grup nominal*, i *per + infinitiu*, que afegim aquí: *Wagner,* ***degut a*** *son temperament artístic [...] es un model d'unitat d'acció* (1908*a*, p. 179), *al qui com sap V. no vaig poder veure a Londres* ***per*** *no esserhi* (carta 29 agost 1909).

— *Per tal com*: *haurien d'haver perpetuat lo plural en* -es ***per tal com*** *no pot ésser confós ab femenins qu'ells no tenen* (1928*b*, p. 22).

— *Posat que*. Tot i que Par afirma que aquesta conjunció «introduheix una condició hipotètica» (1928*b*, p. 54), ell l'empra, almenys aquesta vegada, amb valor causal: *Lo pretèrit perfet es lo qui més discrepa de la flexió moderna, s'entén de la llengua literària,* ***posat que*** *la parla viva usa preferentment lo perifràstich* (1928*b*, p. 84).

— *Puix*: *Són tres arbres que be'n podem dir de la Vida,* ***puix*** *d'ells s'esmuny rosada sana y copiosa* (1908*a*, p. 160).

Finals

— *A fi de*: *Convindrà, no obstant, esmentarles en conjunt,* ***a fi de*** *relacionarles ab les influències lingüístiques* (1928*b*, p. 65).

— *A fi que*: *totes les gestions parlamentaries y particulars necessaries* ***a fi que*** *'s desenrotlle la Lley* (1911, p. 180).

— *Pera que*: ***pera que*** *tothom coincidís ab l'autor en aquesta imaginació, sols calia dir-ho* (1908*a*, p. 175), *Açò no es obstacle* ***pera que*** *a la* x *sia avantposada una* i (1928*b*, p. 9). Par fa servir aquesta locució més sovint que l'autor del *Curial*, en què «Pera indicar fi, hi ha qualque volta *pera que*», a pesar que en Metge i en el *Curial* «usualment la conjuncció final emprada es la locució *per ço que*» (1928*b*, p. 54).

— *Per ço que*: *volgueu-me dir ahont s'imprimeix y qui n'es l'editor,* ***per ço que*** *jo pugui adreçar-m'hi i acquirir-lo* (carta 8 novembre 1924).

— *Perque*: *Es per açò, y* ***perque*** *ja de primer anduvi no comencis per esguardar aquesta obra ab rezel, que vull assegurar-te, malgrat puguis titllar-m'ho de gosadia, que no cuide pas esser altre* Sec-com-pols carlylenc (1912, p. IX).

4.2.5.4.6. ORDRE

De vegades, Par es complau a alterar l'ordre habitual, mitjançant un complement anteposat al verb, el qual, fins i tot, separa dels seus complements, *jo ja sé que* ***passatges trobaras*** *relatius a custumes y usatges mitg-evals qui't faran girar los ulls al peu de la plana* (1912, p. XI), *si* ***aquella poguessin*** *francament* ***aplicar*** *a tota hora* (1923, p. 531), ***confiança he*** *qu'alguns sen altaran* (1912, p. XV), o mitjançant la molt més freqüent posposició del subjecte, ***Es aquest*** *un fet singular* (1931*a*, p. 183).

També hi ha casos de tematització d'un complement: ***D'aquesta lley rítmica llatina*** *nosaltres* ***n'****hem heretades dues dexalles* (1923, p. 498), ***D'aquests*** *uns quants exemples he cuydat eren assats* (1923, p. 512), i d'estructures clivellades: *Ab* ho ***es Metge qui fa precehir****, com avuy,* ***lo datiu*** (1923, p. 513).

Par remarca un dels trets de la llengua llatina —«Remembrança de la tradició clàssica llatina es la colocació del verb darrera'l règim» (1923, p. 536)—, que esdevé característic de Metge: «Ab subjecte explicit, resulta l'ordinació *subjecte*, *rè-*

gim, *verb* la qual es rares vegades seguida per Metge, qui adopta decididament en aytal cas l'orde: *règim*, *verb*, *subjecte*» (1923, p. 538). Par aplica sovint aquest ordre i com a exemple ens pot servir la mateixa afirmació suara esmentada, que repetim aquí: ***Remembrança de la tradició clàssica llatina es la colocació del verb darrera'l règim*** (1923, p. 536). Encara que l'exemple pot semblar inapropiat perquè es tracta d'un verb atributiu, serveix per il·lustrar un cas d'inversió encara més freqüent en Metge: el de *predicat nominal*, *verb*, *subjecte* (1923, p. 540).

No obstant això, el tema que Par destaca més, relatiu a l'ordre, és el que ell anomena *ictus*.

Ictus. Aquest fenomen l'estudia Par en un monogràfic (1925), i ja l'havia introduït en el prefaci de *Lo rey Lear* (v. 3.2.1.2) i en la *Sintaxi* (1923, p. 544-547), i el torna a tractar breument en el seu estudi del *Curial* (1928*b*, § 204) per exemplificar algunes estructures que apareixen en la novel·la del xv. Segons ell, aquest és un aspecte que dóna un ritme especial a la llengua catalana i, a banda d'analitzar-lo en els clàssics —«L'efecte, però, qu'assoleix, quan inesperadament l'introduhexen Lull o Bernat Metge, es pera no dirne als corprenedor» (1923, p. 547)—, l'empra ell mateix com a usuari. Així, afirma: «Cap altra llengua romànica s'es complaguda com la nostra en aquesta eurítmia tant característica y gràcil» (1928*b*, p. 63).

Tot seguit, en detallem uns exemples, agrupats segons les característiques dels elements que els componen:

— Adverbis: ***constantment anc que lenta***, *s'hi sent* ***fortament y pura***, *esmuny ses aigües mandroses* ***serenament y esllanguida*** (1916*c*, p. 2), *qu'aquests mots àtons reposin* ***exclusivament o preferent*** *en lo verb* (1923, p. 501). Com es pot observar, els adverbis en *-ment* poden estar enllaçats per diferents conjuncions, tot i que la més freqüent és la copulativa *y*.

Segons Par, és un cas «d'adjectius separats per llur substantiu, que de dos adverbis successius terminats en *-ment*, sigui lo de davant aquell qui conservi dita terminació, com sigui qu'aquesta es l'ablatiu d'un substantiu llatí» (1928*b*, p. 63). Aquesta manera de coordinar dos adverbis en *-ment* no és un tret característic de Par, sinó que és freqüent en català: «Lo català literari es la única llengua romànica qui ha transmés fins a la època moderna aytal ordenament» (1928*b*, p. 63).

— Adjectius separats pel substantiu: ***Plahenta tasca y planera*** *es aquella que m'ha conferida la Real Academia* (1927, p. 41).

— Adjectius en funció d'atribut, separats pel verb atributiu: ***escayent m'es semblat y profitós****, ferne un estudi gramatical y estilístich* (1928*b*, p. 5). I, reblant més el clau, el mateix cas amb l'afegitó d'una conjunció adversativa que lliga amb l'oració anterior: ***dolç es****, però,* ***y atrayent****, especular sobre la llengua* (1924*a*, p. 52).

Aquest últim cas, però, Par podria no considerar-lo un exemple del fenomen que comentem, ja que afirma que «no poden ésserhi enclosos los passatges en que

'ls mots coordinats son: *a*) separats per altres mots a més de llur heterogeni y la conjuncció», però l'hi hem volgut afegir, perquè ens sembla que malgrat la inclusió d'un altre mot, no s'afebleix el lligam coordinatiu i continua tenint un efecte estilístic «en essencia merament eurítmich» (1925, p. 96).

— Substantius separats per l'adjectiu que els qualifica: *com a primera intenció n'haurèm lo llogre d'incorporar* ***fonemes nostrats y morfemes*** *al patrimoni de la filologia romànica* (1924*a*, p. 16).

Sembla, però, que Par renuncia paulatinament a aquest ritme que tant li agrada i que troba tan connatural als catalans, ja que en els seus últims textos no sovinteja. Trobem així un paràgraf en què qualifica l'estil del *Partinobles* mitjançant coordinació d'adjectius que no segueixen l'eurítmia de què tant havia parlat. Assenyalem, en negreta, els adjectius, que, com es pot apreciar, no estan separats per un element heterogeni, característica que havia remarcat Par en la descripció de l'*ictus*: «la prosa es **fluida y natural**, la narració amena y no hi manquen troços **ben sentits y ben expressats**. Com que, norresmenys, l'argument es **entretingut y ben desenrotllat**, hom capeix la fama de que fruhí» (1931*a*, p. 187).

4.2.5.5. Lèxic

Reproduïm tot seguit i per ordre alfabètic algunes paraules i locucions emprades per Par que donen als seus estudis un caràcter arcaïtzant. Cal, però, matisar que la majoria d'aquestes paraules estan recollides pel DCVB, si no pel DIEC, i en alguns casos no duen l'etiqueta d'arcaismes. També en recollim algunes considerades actualment barbarismes:

— *Acquirir* (= 'adquirir'): *l'adverbi interrogatiu* on ***acquireix*** *en alguns passatges vàlua indefinida* (1928*b*, p. 53). Aquest verb apareix en el DCVB amb entrada pròpia indicant *grafia antiga de* adquirir.

— *Afermar*, *confermar*, *termenar*:[459] ***s'aferma*** *generalment, que'ls paroxítons llatins, qui per pèrdua de la final eren devinguts oxítons* ***termenats*** *en* -n*, perderen també aquesta consonant* (1928*b*, p. 17), *Si noves recerques* ***confermen*** *que no's troben formes compostes anteriors a 1425* [...] (1928*b*, p. 19). Par conserva aquests verbs tal com apareixen en el *Curial*, tot i que ell mateix assenyala que poc temps després «devenen abundoses les formes cultes en *i*» (1928*b*, p. 14). Hi podem afegir també el substantiu *determenacions* (1928*b*, p. 12).

— *Aidar* (i també *aydar*): *consigne mon pregon agraiment a D. A. Massana, que paciencivolament* ***m'ha aidat*** *en la part indumentarica* (1912, p. XIV).

459. En el DCVB apareixen les entrades, assenyalades com a formes antigues, *afermar*, *confermar*, *determenar* i *termenar*, les quals remeten a les respectives *afirmar*, *confirmar*, *determinar* i *terminar*.

— *Albir, al meu (o teu, seu...)*: *Norresmenys tenen forma,* ***al meu albir****, italiana, tots los noms mitològichs* (1928*b*, p. 69).

— *Altar-se* (= 'prendre plaer en alguna cosa'): *alguns* ***sen altaran****; me vanta l'idea que farà servei pera futures traduccions shakesperianes* (1912, p. xv).

— *Anorresar* (= 'reduir a no res'): *la innovació ortogràfica* ***anorresa*** *lo bon dir y lo bell escriure* (1925-1926, p. 424). Segons el DCVB, aquest verb el recull el *Diccionari Labèrnia*, i remet a *anorrear*.

— Aparer (= 'semblar'): *perdó te demàn de la forma massa grossa, imbutxaquívola y de malgellir d'aquet llibre, qui a causa d'ella més aviat* ***apar*** *un fulletí passavolant* (1916*c*, p. vii).

— *Bona res* i *gran copia* (= 'gran quantitat'): *nombrosíssimes cites estudiades en una* ***gran copia*** *de documents y* ***bona res*** *de nostres obres literaries me permeten assenyalar tres influencies ben caracterisades* (1924*a*, p. 33).

— *Car*, *cara* (= 'que inspira gran afecte o estimació'): *no't resultarà,* ***car*** *amic, ma traducció planera* (1912, p. x).

— *Casual* (derivat de *cas*): *la pèrdua de la flexió* ***casual*** (1923, p. 531).

— *Ço es assaber*: *en tota sa primera meytat,* ***ço es assaber****, lo llibre primer y bona cosa del segon* (1928*b*, p. 87).

— *Conjunccionar*: *Sola,* ***conjunccionant*** *proposicions coordinades* (1923, p. 411), ***conjuncciona****, donchs, proposicions coordinades* (1923, p. 422). Aquest verb no apareix en els diccionaris, i més que un verb arcaic, pot ser considerat un neologisme.

— *Cuydar* (o *cuidar*), amb el significat de *estar a punt de fer una cosa*: *embastardirem y* ***cuydarem*** *perdre la ortografía ab la decadença literaria* (1924*a*, p. 15). I també amb el significat de *tindre cura*: *li espeta, com qui res no diu, una frase bon xic pujada de color, que al demanar-li ella que li repeteixi, puix no l'ha sentida, se* ***cuida*** *ell prou de cambiar* (1908*a*, p. 186).

— *Defendre*: ***defenc*** *totes y quiscuna de les parts de mon treball* (1912, p. xi), *No podem, en cambi,* ***defendre*** *la* u *de* renunciu (1928*b*, p. 28).

— *Devenir* (= 'fer-se', 'tornar'): ***devenen*** *abundoses les formes cultes en* i (1928*b*, p. 12), ***eren devinguts*** *oxítons* (1928*b*, p. 17).

— *Entremitjar* (= 'estar en mig'): *Es vijarés qu'aytal entonació* ***entremitjada*** *dóna a ses paraules agut relleu* (1923, p. 535), *Lo problema es presentat no per la conjuncció ans pel mot* ***entremitjat*** (1925, p. 84).

— *Espaumar* (= 'esglaiar'): *çò qui, certes,* ***espauma*** *l'anim del qui respecta nostre dramaturc, es veure l'aplom y desinvoltura ab los quals quasi tots los traductors francesos, y alguns altres qui no ho són, verteixen en llurs llengües un text qui los es essencialment desconegut* (1912, p. x). Segons el DCVB és un dialectalisme de *espasmar*, verb que no recull el DIEC.

— *Faisó* (= 'forma'): *la* ***faisó*** *de ser conduit el drama ofereix certa semblança ab la de la novela* (1908*a*, p. 177).

— *Fretura* (= 'mancança de cosa necessària'): *aquests han* ***fretura*** *de guies pera atraversar les geleres* (1912, p. x), *he* ***fretura*** *de la Revue de Dialectologie Romane* (carta 8 novembre 1924).

— *Haver* (amb el significat de 'tindre'): *de no* ***haver****-la molt aviat, ja será tart* (1911, p. 180), *confiança* ***he*** *qu'alguns sen altaran* (1912, p. xv), *En Febrer només* ***ha*** *cura de trobar mots que s'assemblin al original* (1931*a*, p. 183), però també, ***tinch*** *molta urgencia* (carta 8 novembre 1924). O una oració on surten les dos formes possibles: ***havem*** *molts verbs qui* ***tenen*** *sempre les formes fortes* (1928*b*, p. 31).

Par assenyala que en un principi s'emprava únicament *haver* «de conformitat ab la herència semàntica llatina», però la difusió de *tenir* amb el mateix significat va coincidir «ab lo periode d'invasió literària dels castellanismes, en guisa que lo podem encloure entre aquests o quant menys afavorit per aquests» (1928*b*, p. 72).

— *Haver ops* (= 'tindre necessitat'): *per quant* ***ha ops*** *de la vertadera còpula positiva* (1931*a*, p. 177).

— *Heu-s ací* (també *heusací*): ***heu-s ací*** *perquè'ls cambis d'escena són en En Shakespeare freqüentissims* (1908*a*, p. 176), ***Heusací*** *la llista complerta dels plurals de tots los noms* (1928*b*, p. 21).

— *Jaquir* (= 'deixar'): *Cal, també,* ***jaquir*** *de banda tots los documents no escrits en cancilleríes ilustrades y nuclis de cultura* (1925-1926, p. 424).

— *Juhí, a nostre*: *moltes discrepàncies y algunes coincidències,* ***a nostre juhí*** *dignes d'ésser anotades* (1928*b*, p. 5).

— *Justiprehuar* (no apareix ni en el DIEC ni en el DCVB): *la manera de* ***justiprehuar*** *ço qu'ha d'ésser enunciat com a real* (1923, p. 427), *Lo primer nos permetrà [...]* ***justipreuar*** *nostre text* (1928*b*, p. 5). També empra el substantiu *justipreu*: *completarem lo* ***justipreu*** *lingüístich ab una petita llista de mots notables* (1928*b*, p. 76).

— *Lleure* (= 'ésser permès'): *Déu mitjançant y temps* ***lleguentme*** (1923, p. vii), ***síam llegut*** *aportar també, les meves conclusions* (1924*a*, p. 30), *no* ***'ns es llegut*** *de fer altra cosa* (1925-1926, p. 425).

— *Llevat, llevada* (participi de *llevar* en el sentit de 'exceptuar'): ***llevats*** *los infinitius qui formen paraula fonètica ab sos enclítichs, podem assignar a influència culta sa pronunciació moderna* (1928*b*, p. 17).

— *Mester*: *Fins ací lo* ***mester*** *de y es estat merament copulatiu* (1923, p. 410).

— *Metre* (i la locució *metre en relleu*): *es gala de nostres mellors estilistes metre la part de l'oració representada* (1912, p. xiii), *una bona copia d'anècdotes shakesperianes ens són pervingudes per via oral y foren* ***mèses*** *en escrits poc temps després de sa mort* (1916*c*, p. 1), *los tres primers passatges los* ***metríem*** *al indicatiu* (1923, p. 430), *no es exacte, donchs,* ***metre en relleu*** *les discrepàncies* (1928*b*, p. 9).

— *Mínue, mínua*: *es impossible establirhi la més* ***mínua*** *distincció ideològica*. En el DCVB apareix en la forma *minve, minva* amb el significat antic de 'mínim, molt baix'.

— *Nombre* per *número*: *aquest* ***nombre*** *manca en la Biblioteca del Institut* (carta 8 novembre 1924).

— *Ovirar* (= 'veure de lluny o amb esforç'): *En los darrers escriptors classics catalans* ***ovirem*** *ab amargor dibuixar-se l'aurora esplendida de nostra parla* (1912, p. XII). En el DCVB aquest verb apareix com a forma secundària de *obirar*, la qual és una contracció de *albirar*.

— *Regonexer*:[460] ***Regonech****, senyors, que he triada materia massa vasta y complexa per a mos conexements* (1924*a*, p. 52), *digressions en les quals he de* ***regonexer*** *que l'acompanyament mitològich es riquíssim* (1928*b*, p. 53). Par explica en l'estudi del *Curial* que, en l'evolució del llatí, «*p*, *t*, *k* intervocàliques se sonorisaren» (1928*b*, p. 16), i així deriva aquest verb de RECOGNOSCERE. També fa servir el substantiu derivat: *Rebèu vosaltres ma* ***regonexença*** (1924*a*, p. 52).

— *Repugnar*: *Avuy aytal juxtaposició de dos substantius nos* ***repugna*** (1923, p. 60). Aquest verb, tot i que no és un arcaisme, ens sorprèn en el context de la lingüística i l'hem volgut incloure per la seua especial rellevància en aquest camp, ja que és molt usat entre els contemporanis de Par per indicar el rebuig a formes i construccions obsoletes. També el fan servir Meyer-Lübke[461] i Fabra.[462]

— *Saboria* (= 'regust'): *Lo segon se recomana per si mateix [...] y pera aguhar nostre tast ab* ***sabories*** *clàssiques* (1928*b*, p. 5).

— Sobrar (= 'guanyar', 'avantatjar'). Ús transitiu, recollit pel DIEC i pel DCVB: *Son* ordenament *[...]* ***sobra*** *encara de molt lo mal gust modern* (1928*b*, p. 85).

— *Tenir que veure*: *què* ***té que veure*** *ab les obres escrites pera la societat anglesa dels temps d'Elisabet y Jaume I?* (1908*a*, p. 181).

460. Aquesta entrada consta en el DCVB, al costat de *reconèixer*, amb el següent aclariment: «La forma *regonèixer*, molt més documentada en la llengua antiga que *reconèixer*, representa l'evolució normal del mot llatí, amb sonorització de la *-c-* intervocàlica en *-g-*. La forma *reconèixer* és resultat d'una ultracorrrecció per analogia del verb *conèixer*» (DCVB, vol. 9, p. 237).

461. Un exemple del romanista, tot i que sigui amb el substantiu derivat, és «En Espagnol a persisté jusqu'à nos jours une **répugnance** à se servir de pronoms atones au commencement d'une proposition»: Wilhelm MEYER-LÜBKE (1890-1906), *Grammatik der romanischen Sprachen*, Leipzig, ed. facsímil de la traducció francesa (H. Welter, París, 1890-1906), Ginebra, Slatkine Reprints, i Marsella, Laffitte Reprints, 1974, 4 v. (L'exemple és de 1890-1901 II § 720.)

462. Així, l'ús d'aquest verb per Fabra origina un comentari d'Aina Torrent-Lenzen en «Una nova directriu dins la recepció de l'obra de Pompeu Fabra», a *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (1996), vol. III, p. 127-139. A partir de l'exemple de Fabra «Repugna al catalán el encuentro de *oe* (*a* ó *e* átonas) con *à*, *è*, *é* y *oe* [...]» (Fabra, 1891, p. 13), l'autora valora el fet que el filòleg empri aquest verb pel que té de respecte envers la intuïció lingüística dels parlants: «L'ús d'aquest verb en el context històric que ens ocupa no pot ser més suggestiu ni més revolucionari: suggestiu, perquè, a més de transmetre el seu significat modern de sentir una aversió invencible envers quelcom, inclou també el significat etimològic de resistir-se a fer alguna cosa, de mostrar-hi oposició, de lluitar en contra; revolucionari, perquè en el moment històric de posar-se a redactar una norma del català, essent-ne Fabra el partidari més convençut que aquesta era absolutament necessària, es disposa a exposar casos d'oposició natural a la norma escrita» (Torrent-Lenzen, 1996, p. 132).

— *Ver*, *vera*: *no podrem descelarhi lo* ***ver*** *ofici del relatiu* (1923, p. 398). I l'expressió *ver es*, «quasi devinguda un adverbi afirmatiu» (1923, p. 539): *Nostra renaxença actual començà,* ***ver es****, en un maremàgnum complert* (1925-1926, p. 424).

— *Vijares, a mon* (= 'segons el meu parer'): *Los tres punts cabdals en los quals se departeix l' estudi de la mateixa, son,* ***a mon vijares****, los següents* (1911, p. 176), ***A mon vijarès***[463] *la forma lotges enfront* loges*,* loia*, testifica la vàlua africada de totes les transcripcions precehents* (1928*b*, p. 11). També trobem la variant *es vijares* (= 'semblar'): ***Es vijarés*** *qu'ací* tants *es pronom* (1923, p. 52), *puix* ***es vijares*** *que los escribas de cartes y contractes privats de les valls pirinenques y poblets menors, no tenien la instrucció gramatical qui rellueix en cartes reyals y documents de Barcelona* (1925-1926, p. 424), ***es vijares*** *qu'aquest afeblí lo paradigme clàssich* (1928*b*, p. 84).

4.2.5.6. Col·laboració amb Miquel i Planas

Com hem apuntat en altres ocasions, el retret que més es fa als anomenats *antinormistes* és el de la manca d'un sistema uniforme que haguessin seguit tots ells, la fixació del qual podria haver propiciat que es parlés d'un veritable model alternatiu a les *Normes*. Tanmateix, d'una banda, les raons que hem adduït en el capítol «Antinormisme» —en què expliquem els motius que duen un col·lectiu important d'escriptors i intel·lectuals a no acceptar la reforma lingüística de l'IEC—, i, de l'altra, els problemes que hem intentat concretar en aquest apartat sobre el model lingüístic de Par, personificant-los en el lingüista autodidacte, comporten que la batalla contra les *Normes* es lliuri d'una manera gairebé individualitzada.

I si la qüestió de la manca d'un sistema unificat es fa palesa comparant els escrits dels diferents autors que no adopten les *Normes*,[464] encara esdevé més evident des del moment en què dos amics i col·legues, Miquel i Planas i Par, col·laboren en l'edició conjunta del *Curial* (1932*a*), ja que llavors queda clar que hi ha, si no importants, sí almenys manifestes diferències de criteri. Així, d'una banda, te-

463. Respecte de l'accentuació d'aquesta paraula, en el DCVB hom diu: «Els transcriptors catalans de textos antics, sovint interpretaven aquest mot accentuant-lo malament, com a paraula aguda, i per això en moltes edicions de textos apareix escrit *vijarès* o *vijarés*». Aquestes són les vacil·lacions que presenta Par. El *Diccionari* afegeix que la pronúncia vertadera és la de paraula plana (DCVB, vol. 10, p. 802).

464. Per exemple, Alcover utilitza en alguns dels seus escrits, segons l'època, la *i* conjunció, i concretament en el fragment que ara ens serveix de referència, la tercera persona del present d'indicatiu del verb *ésser* amb accent i el demostratiu *això* (recordem que Par, en canvi, empra, respectivament *es* i *açò* o *ço*): ***això ès*** *la tàctica constant* ***i*** *indefectible de D. Pompeu* (Alcover, 1920*c*, p. 272). I no és solament el canonge; les vacil·lacions es produeixen tot sovint en una època de canvis continus. En la revista *Els Amics d'Europa* trobem altres exemples d'imprecisions d'entre les quals n'esmentem un parell: ***creencia*** diuen en un *Primer manifest*; ***creença***, en el *Segon*, i ambdós mots es publiquen en el mateix butlletí (*Amics*, 1915, p. 1, p. 7); i encara més evident, *sense* ***vigor lógica*** es diu en un moment donat, i dos línies més avall es canvia el gènere del substantiu, ***el mateix vigor*** (*Amics*, 1915, p. 4).

nim fragments reproduïts de l'estudi de Par de 1928, en què es produeixen alguns canvis ortogràfics que semblen deguts a la mà del bibliòfil i que, en alguns casos, es duen a terme de manera sistemàtica. I, d'altra banda, hi ha mots que es conserven tal com Par els va grafiar i que no equivalen als mateixos mots en les línies redactades per Miquel i Planas.

Pel que fa als primers, les paraules que Par ja havia accentuat considerant-les esdrúixoles —les acabades en *-ància* o *-ència*— apareixen ara sense accent, i recuperen, per tant, la regla 53 de *l'Ortografia* (1923, p. 8). Així, llegim: *conseqüencia*, *persistencia*, *decadencia literaria* (1932*a*), per *conseqüència*, *persistència*, *decadència literària* (1928*b*). Per consegüent, apareixen ara accentuats els mots plans com *tenía* (1932*a*, p. XXII), i, contravenint la regla 51 de la RABLB, *idées* (1932*a*, p. XXII) i *fenòmen* (1932*a*, p. XXI).

Altres modificacions que s'observen són el possessiu precedit d'article —***la*** *nostra decadencia*, ***al*** *nostre autor* (1932*a*, p. XXI)—, la no-apostrofació de *que* davant *hom* i verb començat en vocal que no sigui *e* —***que*** *hom* (1932*a*, p. XXII i XXIV), ***que*** *usa* (1932*a*, p. XXIII)—, la supressió de la *t* final de l'adverbi *tan* anteposat a un adjectiu —***tan*** *adicte* (1932*a*, p. XXIV), contra ***tant*** *adicte* de Par—, i el canvi de l'article *lo* per *el* en els títols dels capítols a pesar que es manté *lo* a l'interior del text reproduït: «*Paralel lingüístic* ***entre'l*** *"Somni" d'en Bernat Metge (1398)* ***y'l*** *"Curial" (devers 1450)*» (1932*a*, p. XXIII) *versus* «*Paralel lingüístic entre* ***lo*** *"Somni de Bernat Metge" (1398)* ***y*** *"Curial e Guelfa" (devers 1450)*» (1928*b*, p. 81), i «*Paralel lingüístic entre "Curial e Guelfa"* ***y'l*** *llenguatge tradicional modern*» (1932*a*, p. XXV) *versus* «*Paralel lingüístic entre "Curial e Guelfa"* ***y lo*** *llenguatge tradicional modern*» (1928*b*, p. 84).

Quant al lèxic, el *ço es* ***assaber*** (1928*b*, p. 70) de Par pren ara la forma *ço es* ***a saber*** (1932*a*, p. XXII), i *pròpria* (1928*b*, p. 71) esdevé *propia* (1932*a*, p. XXII).

Pel que fa als segons, és a dir, als mots usats per tots dos autors en la grafia dels quals discrepen, Aramon assenyala algunes de les diferències que troba en l'edició i els les retrau, aconsellant-los que si treballen conjuntament haurien de ser més curosos: *pera*, *verp*, *escars*, *ahont*, *lo*, *debut*, escriu Par, al costat de *per a*, *verb*, *escaç*, *hont*,[465] *el*, *degut*, del text de Miquel i Planas (Aramon, 1934, p. 416, nota 1).

4.2.5.7. Recapitulació

Un cop feta l'exposició de les característiques que defineixen l'estil de Par, podria fer la impressió que hi ha moltes vacil·lacions i més excepcions que regles a se-

465. No té raó Aramon quan critica la manca de coherència dels dos editors en aquest mot, si tenim en compte que la regla 65 de l'*Ortografia* (1923, p. 10) permet usar tant *hont* com *ahont* «per rahó de vella costum».

guir. Tanmateix, tot i que els exemples adduïts semblen confirmar aquesta impressió, perquè els errors o la indefinició en molts casos són notables, cal dir que el sistema de Par és bastant coherent i que, malgrat la manca d'uniformitat evident, el fet que hàgim situat al mateix nivell la norma i l'excepció —el nombre d'exemples que confirmarien la norma, de fet, hauria de ser molt més alt, però l'hem limitat perquè només preteníem il·lustrar els fenòmens explicats—, pot fer una sensació de més imprecisió ortogràfica que la que hi ha en realitat en l'obra del lingüista.

Cal tindre en compte, a més, que el fet de moure'ns en dos coordenades, la diacrònica —l'evolució que segueixen al llarg del temps els estudis de Par, amb canvis ortogràfics constants— i la sincrònica —les vacil·lacions que es produeixen dins cada text—, ens obliguen a reformular moltes normes i a introduir diferents remarques que no faciliten la caracterització d'un sistema únic, que era el que preteníem inicialment. Naturalment, basant-nos en la lectura de nous textos, podríem trobar contraexemples —ja que són moltes variables a tindre en compte, a banda dels errors involuntaris de l'autor—, però ens sembla que això no invalidaria les conclusions generals a què hem arribat, ja que en els darrers textos, el model lingüístic sembla prou fixat.[466]

Par, per la seua fidelització als clàssics i a la tradició, readapta l'*Ortografia*, però també alguna de les *Normes* de l'IEC, i construeix així un sistema propi deduint les seues pròpies regles dels escrits dels escriptors medievals, especialment en els camps ortogràfic, morfològic i lèxic. El fet que la RABLB es limiti únicament a donar un petit recull ortogràfic absolutament insuficient per poder bastir un model útil per a la consolidació de qualsevol sistema i la no-acceptació de l'autoritat de l'IEC a l'hora de codificar la llengua fan que Par es fixi més en el lèxic dels autors medievals i en unes normes no formulades explícitament per Metge i per l'autor del *Curial* que en les eines que hauria pogut tindre a l'abast, però que rebutja: el *Diccionari ortogràfic* (1917) de l'IEC,[467] i la *Gramática de la lengua catalana* (1912) de Fabra.

L'amor de Par pel model de llengua basat en els escriptors medievals que ell ha escollit és indiscutible, i per aquest motiu felicita els redactors del DCVB per haver adoptat la grafia *y* en lloc de *i* com a conjunció copulativa, i els encoratja a

466. Cal fer una remarca a aquesta afirmació, ja que, si bé és cert que en els últims textos de temàtica lingüística Par sembla haver trobat un sistema ortogràfic que el convenç prou, en els textos de contingut religiós dels anys trenta no solament sembla haver retrocedit i reprès unes normes a les quals havia ja renunciat, sinó que les imprecisions són força freqüents. De tota manera, no sabem, en cas d'articles en publicacions periòdiques, quina és la responsabilitat de Par en el resultat final.

467. En el prefaci de *Lo rei Lear* (1912, p. XIV) afirma que fins al moment no hi ha cap altre vocabulari seriós que el de Bulbena. Efectivament encara no s'havia publicat el de l'IEC, però, pel que es veu posteriorment, sembla que Par continua amb aquell diccionari com a punt de referència.

«adoptar totes les altres grafíes tradicionals en nostra llengua» (1925-1926, p. 423), que és el que ell ha intentat fer. Per això, després d'uns inicis més vacil·lants, perfectament justificats per la manca d'un codi ortogràfic reconegut per tothom, Par aprofundeix cada cop més en l'estudi de les obres cabdals de la literatura catalana i s'aproxima al que ell interpreta com un model a seguir. El fet, però, de treballar sobre un sistema allunyat de la llengua oral el traeix, ja que hi ha errors fonètics i gràfics que deriven de la influència del seu dialecte, errors que, d'altra banda, cometen altres il·lustres literats i lingüistes contemporanis a Par, i són molt comprensibles en una època de molts canvis, en què no és fàcil acostumar-se a un nou sistema i menys encara dominar-lo.

Com a exemples d'errors notoris en el sentit que es produeixen dins el mateix text —de vegades, a la mateixa pàgina, ***per a*** *dir* i ***pera*** *grafiarla* (1928*b*, p. 60), o en pàgines properes, *no tro**v**a* (1928*b*, p. 32), *s'hi tro**b**en encara* (1928*b*, p. 33), *tro**b**em* (1928*b*, p. 34), *es tro**b**at* (1928*b*, p. 36)—, però que tenen una importància relativa, podem esmentar casos de manca d'accent, de variació de consonants, de presència o absència de *h* intervocàlica o d'imprecisions fonètiques, per exemple, però en un text del mateix Par hi trobem una explicació que ell utilitza per justificar les vacil·lacions ortogràfiques dels clàssics i que ara pot aplicar-se a ell mateix: «cal [...] concedir un marge d'errades de mà que avuy també fem» (1924*a*, p. 15).

Cal matisar, a més, que, malgrat aquests errors, hi ha trets gramaticals als quals Par no renuncia pràcticament mai, com l'ús de la preposició *ab*, la conjunció *y*, els possessius àtons o la concordança del participi amb el complement, entre d'altres; que algunes paraules canvien a mesura que van passant els anys, depenent de les regles que segueix, com l'accentuació, per citar-ne algun, i que hi ha altres aspectes que no té tan assumits i que, per tant, són una font constant d'imprecisions, com el sistema pronominal, l'apostrofació de l'article femení o l'adscripció de verbs a una o altra conjugació. Alguns d'aquests trets els comparteix, com és lògic, amb altres antinormistes. Més característics de l'estil personal de Par, en canvi, són l'intent de recuperació del lèxic medieval i el manteniment d'algunes construccions que esdevenen obsoletes gairebé en el mateix moment d'emprar-les, com és el cas de l'ús dels relatius *qui* i *que* o de la passiva.

Així que van passant els anys, Par es torna més radical en les solucions ortogràfiques que adopta: els primers textos són els més propers a nosaltres, mentre que després opta per un estil cada cop més tradicional. En aquest sentit, el text escrit sobre la vida de Shakespeare (1916*c*) és el que comprovem més acostat a les *Normes* de l'IEC: a més del dígraf *-ix*, Par separa els elements de la preposició *per a*; usa *el* com a article masculí i com a pronom de tercera persona masculina, en lloc de *lo*, i desfà la contracció de l'article i la preposició davant nom que comença en vocal; la desinència per al present i imperfet de subjuntiu és *-i* (***hagi***); fa servir les formes reforçades del pronom personal davant el verb (***ens*** *recomana*), i empra

sense vacil·lacions el relatiu possessiu, i la construcció *preposició + el qual*, en qualsevol de les seues formes. Segurament això és degut a una primera acceptació de les *Normes* de 1913, ja que, com hem explicat anteriorment, Par col·labora durant un temps amb l'Institut (v. 2.3.3).

Sintàcticament, en canvi, com més madur esdevé, menys rebuscada sembla la construcció de les seues oracions. En aquest aspecte hi té un paper molt important el tipus de text que redacta, ja que els inicials, centrats bàsicament en Shakespeare, impliquen molta més riquesa lèxica i sintàctica i un estil molt més literaturitzat, mentre que els estudis lingüístics són molt més sobris. A més, fa la impressió que va incorporant innovacions ortogràfiques, morfosintàctiques i especialment lèxiques, a mesura que va aprenent dels seus mestres, els escriptors medievals.

Així, si teoritza sobre l'ordre dels elements de l'oració en Metge, per exemple, de seguida notem que, automàticament, aplica en la seua prosa les conclusions a què ha arribat; si reflexiona sobre l'ús d'un nou adverbi o una nova preposició, immediatament la retrobem en els seus textos. És per això que diem que la prosa de Par evoluciona segons els estudis que duu a terme i és també per aquest motiu que la prosa de la *Sintaxi* és la més elaborada, en el sentit que és el reflex de l'autor qualificat per Par com el príncep de les lletres catalanes.

La descripció de la llengua que empra Par, tot i que no hem citat exhaustivament tota la tipologia d'aspectes lingüístics susceptibles de ser comentats, ofereix una idea global de com viu i sent la llengua, ajuda a entendre com treballa, i mostra a la pràctica quina és la seua concepció lingüística. A més, indirectament, fa palès el model de llengua dels clàssics medievals —especialment de Metge—, i ens serveix per comentar alguns trets lingüístics que, per imitació, configuren el de Par.

I si ens hem entretingut a recopilar adverbis, preposicions i conjuncions és perquè volíem destacar precisament que la seua tria d'aquestes partícules no és casual, sinó que obeeix al seu desig d'acostar-se als escriptors admirats de l'època medieval i d'esdevenir així volgudament arcaïtzant. Per tot això podem concloure que, si no fos pel vocabulari —no només el lèxic en si, sinó aquests elements a què ens hem referit—, el sistema que empra Par no seria tan diferent del nostre. Sobre la riquesa i el manteniment d'aquest vocabulari arcaic, comparant-lo amb la llengua anglesa, diu:

> Encara que'l català, com llengua viva, no dèu solidificar-se en los motllos de sa edat d'or, emperò devem procurar qu'en ses evolucions no perdem mots y formes qui són restats insustituits y dels quals havem fretura. Hom pot principalment aplicar això a les preposicions y adverbis, qui modifiquen tan peculiarment, que no'n trobem dos de sinonims. Ells són la causa de la riquesa d'espressió (malgrat la poca abundor d'arrels) de la llengua anglesa, los verbs de la qual n'adquireixen estenses y caracteristiques gradacions. Ninguna llengua lla-

> tina pot traduir tots los adverbis y preposicions de dita parla; lo català, ab sa energia y ensemps llibertat de llengua encara no gramaticada ni inventariada, potser es la qui més s'hi acosta, mes a condició de no perdre ninguna de les particules qui, en mans d'en Llull y altres classics, li donaren una claretat y força admirables (1912, p. 81).

La dificultat que enclou, doncs, adaptar-se a un sistema nou i canviant, sense referents de fàcil consulta, i la mateixa incapacitat de Par per mantenir la coherència, fan que hi hagi vacil·lacions que, si bé poden provocar comentaris adversos pel seu entestament a recuperar un model lingüístic arcaic, no justifiquen en absolut la desqualificació del contingut de l'obra del lingüista ni el refús a l'estil general de l'autor.

4.3. *Sintaxi catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge*

Aquest llibre és, sens dubte, l'obra cabdal de Par, no solament per l'extensió del tractat sinó també pel rigor i meticulositat amb què treballa a partir dels textos de Metge, autor que el lingüista considera «lo príncep dels escriptors catalans», i del qual afirma que «l'estil precis, robust y encara ab sentor llatina de Ramon Lull, cobra, en ses mans d'artista de la renaxença, l'agençament rítmich, beutat expressiva y riquesa lèxica de qui's complavía ja en la forma» (1923, p. v).[468] Aquestes paraules serveixen a Par per justificar la tria de les dos obres en prosa de Metge, *Lo somni* i la traducció de l'obra de Petrarca *Valter e Griselda*, com a base de la seua *Sintaxi*, ja que, segons la seua opinió, en les obres d'aquest escriptor hi ha molta varietat constructiva, que abasta quasi tots els fenòmens sintàctics.

4.3.1. *Originalitat i tradició*

Aquest és, doncs, un dels motius que impulsen el lingüista a adoptar el títol de «sintaxi catalana» per a l'obra d'un escriptor particular. L'altra raó és que la manca d'una sintaxi completa anterior obliga a emmarcar les citacions de Metge dins explicacions teòriques d'àmbit generalitzat per tal que siguin més profitoses per als estudiosos catalans. En aquest sentit, Par demana disculpes als «romanistes y llegidors estrangers» per presentar les seues recerques amb comentaris de teoria gramatical que poden trobar «balders sinó enutjosos». En canvi, la manca d'un estudi sintàctic complet en català comporta «qu'a nostres lletraferits y literats los fora molt difícil de copsar les ensenyances derivades de les citacions de Metge,

468. Per evitar repeticions innecessàries, en totes les referències a la *Sintaxi* que apareguin en aquest capítol, només escriurem entre parèntesis la data de publicació i el número de la pàgina, si es tracta del pròleg, o el número de la secció, sense data, precedit del signe §.

sens encayrarles bé dins de les explicacions tècniques susdites» (1923, p. v). Par es presenta, per consegüent, com el primer lingüista que, tot i basar-se en Metge, i, per tant, assumir que fa una gramàtica històrica, té com a objectiu escriure una sintaxi completa destinada als escriptors catalans, desitjant que els filòlegs romanistes «passin per alt mos comentaris, allà ahont los semblin trivialment sabuts, y axís mateix qu'ignorin les qüestions qui no'ls interessin», i que, en canvi, traguin profit de l'aportació de textos «del primer estilista català».

L'objectiu amb què Par encara el seu projecte és molt ambiciós, i demostra no estar exempt de raó, quan afirma que «en nostra terra hom no ha pas escrita encara una sintaxi complerta». Hereu d'una tradició gramatical gairebé inexistent en el camp sintàctic, Par es proposa d'omplir aquest buit, per la qual cosa advoca per l'estudi de temes que no han estat tractats en gramàtiques anteriors, com la formació dels verbs pronominals, els relatius, els predicats purs i preposicionals dels règims, les formes no personals del verb, les proposicions subordinades, especialment les condicionals, o la qüestió de l'ordre en la proposició simple i composta (1923, p. v).

Efectivament, les gramàtiques anteriors a la que presenta Par no dediquen gaire atenció a la sintaxi. En ressenyem algunes de les més notòries, que ho evidencien.[469] Ullastra (1743) hi dedica a penes vint pàgines en el llibre sisè, que tracta sobre la construcció de les parts de l'oració. Ballot (1814) divideix la gramàtica en quatre parts: analogia, sintaxi, ortografia i prosòdia, i també dedica unes vint pàgines a la sintaxi, que divideix en «concordancia, régimen y construcció» (Ballot, 1814, p. 102). Estorch i Siqués continua pel mateix camí en la seua *Gramática de la lengua catalana* (1857),[470] però, en paraules d'Alcover (1915, p. LVII), no passava de ser «un gramàtic empíric sensa cap formació científica». Més exagerat és el cas de Bofarull, que en el seu *Estudios, sistema gramatical i crestomatía de la lengua catalana* destina a la sintaxi una única pàgina, gairebé la meitat de la qual és per a la justificació:

> [...] la semejanza que hay, respecto á la construccion y al régimen, entre la lengua castellana y la catalana, ahorra aquí el trabajo de fijar una porción de reglas y observaciones de que no hay necesidad, atendido el objeto de este sistema gramatical, tanto más cuanto, según repetimos en diferentes parajes, lo hemos escrito para personas que se supone tienen idea de lo que es gramática general. Por la misma razon ¿qué provecho resultaria de presentar ejemplos de vicios de

469. No hem fet una llista exhaustiva de gramàtics anteriors a Par. Només n'hem volgut destacar alguns, i encara superficialment, per mostrar la manca d'una tradició sintàctica a casa nostra. Alcover, als comentaris del qual ens referim sovint en aquest capítol, en dóna una informació més detallada, des d'un punt de vista, però, no necessàriament enfocat a la sintaxi. V. Antoni M. ALCOVER (1915), «Pròleg a la *Gramática de la lengua catalana* de Tomàs Forteza», p. V-LXXXVII.

470. Pablo ESTORCH I SIQUÉS (1857), *Gramática de la lengua catalana*, Barcelona, Imprenta de los Herederos de la Viuda Pla.

> la oración, si el barbarismo y el solecismo lo mismo son en castellano que en catalán? (Bofarull, 1864, p. 117).

Tres anys més tard, la gramàtica conjunta de Bofarull i Blanch (1867) ja aporta una mica més d'informació sintàctica (p. 67-90). Els autors divideixen, com Ballot, la sintaxi en concordança, règim i construcció, i en la part de règim s'ocupen de l'article, el nom, el pronom, el verb, l'adverbi i les locucions adverbials. Dediquen, a més, un apartat a la preposició, que comença amb un «Conocido el uso de la preposición, creemos propio de este lugar el siguiente índice de las frases más peculiares del idioma catalán» (Bofarull i Blanch, 1867, p. 80), i continua amb una llista de frases fetes, sense que parlin en cap moment de la preposició, ni s'hi vegi la relació. Quant a la tercera part, introdueixen la definició del que segons ells és la construcció gramatical de la llengua catalana, que «acorde con el genio particular de los habitantes del antiguo Principado, es sumamente sencilla, pues sigue en un todo el órden natural de las ideas, lo cual dá á la espresión un carácter de verdad, así como un vigor y un brillo altamente estimables» (Bofarull i Blanch, 1867, p. 87), i inclouen les figures de construcció que són les que permeten apartar-se de les regles que prescriu la sintaxi regular, amb exemples: «hipérbaton, elípsis, pleonasmo, silépsis y análage». Acaben el seu breu tractat sintàctic amb les figures ortogràfiques més usuals: «sinéresis», «síncopa», «apócope», «sinalefa» i «metátesis», i enumerant els vicis de dicció, especialment el barbarisme i el solecisme, sense definició ni exemples (Bofarull i Blanch, 1867, p. 89-90).

Posteriorment, Milà i Fontanals en els seus *Estudios de lengua catalana* (1875), cita, com a fonts, Ballot, Estorch i Siqués, Bofarull i el diccionari de Labèrnia, i divideix el seu estudi en quatre apartats: fonètica, flexió (declinació i gèneres), formació de paraules i «partes inflexibles» (preposicions, conjuncions, adverbis, pronoms adverbials i interjeccions), però no dedica gens d'atenció a la sintaxi. Així, tot i fer-se mereixedor dels comentaris elogiosos a la seua obra, Alcover afirma que l'erudit no va reeixir a confegir la gramàtica que la llengua catalana necessitava:

> Desgraciadament el Mestre Milà no arribà a fer la gramàtica catalana que hauría poguda fer prodigiosament com negú; publicà sí la serie d'estudis gramaticals que hem ressenyats més amunt, a on hi ha incomparablement més sustancia i més llecor gramatical que dins tot lo que fins llavò hi havía escrit de gramàtica catalana; pero al cap i a la fi només eren redols de gramàtica, preciosissims, això sí, pero no eren tota la gramàtica (Alcover, 1915, p. LVI).

Ni tampoc la fan Marià Aguiló ni Balari i Jovany, personalitats importants en les campanyes ortogràfiques del segle XIX, que no dediquen, però, els seus esforços a la gramàtica, en general, ni a la sintaxi, en particular. Després de Milà, una altra figura destacable és Ferrer i Carrió, que publica la *Gramática histórica de*

las lenguas castellana y catalana (1884)[471] i, tot i que «anava més ben orientat que'ls anteriors gramàtics catalans, no contant-hi el Mestre Milà» (Alcover, 1915, p. LIX), en aquesta obra concreta, no parla de sintaxi, sinó de fonètica, ortografia i analogia. En la següent edició d'aquesta gramàtica, refosa i ampliada, que apareix amb el títol *Gramàtica de la llengua catalana segons los principis que informen la gramàtica històrica per Ignaci Ferrer y Carrió* (1896),[472] sí que hi ha un apartat dedicat a la sintaxi, però Alcover retrau, en primer lloc, que «en té ben poc d'*històrica*» i, en segon lloc, que «resulta massa deficient, massa buida en totes les seues tres parts: *Fonètica*, *Analogía*, *Sintaxis*» (Alcover, 1915, p. LIX- LX).

Els llibres *Análisis morfològich de la llènga catalana antiga comparada ab la modèrna* (1895)[473] i *Análisis fonològich-ortográfich de la llènga catalana antiga y modèrna* (1896)[474] del jesuïta Jaume Nonell, tenen una extensió considerable, i se singularitzen, el primer, per «la munió sens fi d'exemples que adueix dels monuments clássics catalans dels sigles XIII, XIV i XV» (Alcover, 1915, p. LXII), i el segon, per l'estudi dels sons dins els textos medievals catalans, que el fan concloure que la fonètica actual no discrepa de l'antiga. Tanmateix, no representen cap pas endavant en el camí dels tractats sintàctics, perquè l'autor tampoc no ho pretén, com es pot observar pels títols. En canvi, el 1898 Nonell publica una altra obra lingüística, *Gramática de la llenga catalana*,[475] que es divideix en fonologia (fonètica, ortologia, prosòdia, ortografia), lexicologia (etimologia, morfologia) i sintaxi, i que, segons Alcover (1915, p. LXIII) «ès la millor que hi ha fins avui de la Llengua Catalana, fora la del Mestre Fortesa i la d'En Fabra». Alfons Par també deu estar d'acord amb aquesta afirmació, ja que en la seua *Sintaxi* les úniques referències a gramàtiques catalanes són, precisament, les d'aquests tres autors.[476]

Als autors anteriors, inclòs el pare Nonell, Alcover els retrau la manca d'una formació romanista més sòlida,[477] que els hauria evitat les deficiències metodològi-

471. Barcelona, Est. Tip.-Lit. de Celestino Verdaguer.

472. Barcelona, Imp. Renté i Cantó, *apud* ALCOVER (1915), p. LIX.

473. Manrèsa, Est. Tip. de Sant Josèph.

474. Manrèsa, Est. Tip. de Sant Josèph.

475. Manrèsa, Establiment Tipogràfic de Sant Josèp.

476. Solà no és d'aquest parer. A «L'obra de Jaume Nonell» —*Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*, *6*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, col·l. «ELLC», núm. XIV, 1987, p. 231-242—, tot i reconèixer alguns mèrits en els estudis de Nonell, com les pàgines dedicades als pronoms febles, «amb observacions ben interessants» (Solà, 1987, p. 239), desqualifica el seu treball en general i tracta l'autor de «gramàtic insegur o que no sap el que es proposa» per l'abundància de classificacions i enumeracions en què «s'enxarxa». Ho exemplifica, entre altres coses amb els capítols dedicats a ls preposicions, que «són exemples de casuística mal païda i de dispersió» (Solà, 1987, p. 238).

477. En aquest tema Solà coincideix amb Alcover i afirma que «des de la primera pàgina es veu clarament que el nostre autor desconeix *per complet* l'estat de la romanística i els seus procediments» (Solà, 1987, p. 233), la qual cosa, a més de la manca de referències a altres gramàtics, obliga Nonell a «inventar-se literalment el procediment i altres premisses» (Solà, 1987, p. 234).

ques i de contingut que palesen i que, en el cas del jesuïta, «desllueixen la seua producció filològica, que els catalans no han apreciada així com calía» (Alcover, 1915, p. LXIII). En canvi, Fabra «ès el qui ha alcançada una formació científica romanista més refilada i alta de punt i el qui ha demostrat tenir més dots gramaticals, fora el Mestre Fortesa» (Alcover, 1915, p. LXIV). Fabra, però, conscient de la necessitat de resolució del problema ortogràfic, dedica els seus esforços, principalment, a la fixació de la llengua i, tot i les lloances que mereix la seua *Gramática de la lengua catalana* (1912), segons Alcover (1915, p. LXV), que la compara amb la de Forteza, sobretot en els apartats de fonètica i morfologia, és «preciosa com cap altra d'*elemental* n'hagen escrita de la nostra Llengua; però al cap i a la fi ès *elemental*».

Altres autors que podríem considerar menors quant a la rellevància de la seua aportació gramatical són Antoni Bulbena —que signa també amb els pseudònims Antoni Tallander i mossèn Borra—, Rafel Monjo i Segura, Joan Bardina, i Antoni Rovira i Virgili. El primer, que es manifesta en les seues diferents obres[478] com a antinormista i defensor del model tradicional,[479] a penes dedica dos pàgines a la sintaxi; Alcover (1915, p. LXVII) apunta que hauria hagut d'escriure obres de més empenta per poder apreciar millor la seua vàlua lingüística. Monjo opina que «es el llenguatje parlat la veritable base de la escriptura», però només es dedica a l'ortografia, com anuncia el títol.[480] Els dos darrers sí que dediquen més atenció a la sintaxi. Bardina, d'una banda, escriu un manual bastant complet, però de caràcter molt general, amb finalitat pedagògica, en què inclou els apartats d'analogia, morfologia, etimologia, sintaxi, prosòdia, fonologia, ortografia i filologia.[481] Rovira i Virgili, que segueix les *Normes* de l'IEC, presenta una gramàtica que divideix en quatre parts intitulades «de les lletres», «de les síl·labes», «de les paraules» i «de sintaxi», però no hi aprofundeix gaire perquè es tracta d'una gramàtica elemental.[482]

478. Antoni TALLANDER (pseudònim d'Antoni Bulbena) (1898), *Lliçons familiars de gramàtica catalana*, Barcelona, La Acadèmica.

Antoni BULBENA (1900), *Quatre regles de gramàtica que mossèn Borra dictà per la gent catalanesca*, Barcelona, La Catalana.

Antoni TALLANDER (1906), *Bréus observacions amb motiu del Primer Congrés de la Llénga Catalana per Antoni Tallander, afegit un studi sóbre l'article català*, Barcelona, Stampa de Francesc Badia.

Antoni BULBENA (1907), *Lliçons de llenga catalana literaria & tradicional*, Barcelona, Imprempta d'en Francesc Badia.

Antoni BULBENA (1915), *Darrera paraula sóbre les Normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans per un català zelós de la llénga literaria tradicional, única escrita, en tot Catalunya, Rosselló, Valencia y Mallorques*, Barcelona, Imp. Catalonia.

479. Així havia proclamat sentències tan curioses com: «Es l'article, en bon català, *lo* e *los*: usar *el* és propi de castellufós» (Bulbena, 1900).

480. Rafel MONJO I SEGURA (1902), *Reglas prácticas d'escriptura catalana*, Barcelona, Tip. L'Avenç.

481. Joan BARDINA (1907), *Gramática pedagògica de la llenga catalana*, Barcelona, Baguñá.

482. Antoni ROVIRA I VIRGILI (1916), *Gramàtica elemental de la llengua catalana*, Barcelona, Llibreria Espanyola.

A aquests tractats gramaticals que precedeixen l'obra de Par, en els quals hi ha poca cosa sobre el tema sintàctic, s'hi poden afegir altres estudis breus que, tot i no estar formalitzats en cap gramàtica, són precursors de la línia que, després, segueix el lingüista. Alcover, en aquest sentit, lamenta que Forteza morís abans d'enllestir els capítols de la seua obra dedicats a la sintaxi i l'ortografia:

> Sí que ho va esser una gran desgracia, un mal fat que el Mestre Fortesa no pogués endardellar ni espinzellar la *sintaxis* catalana, segons el pla i les noves orientacions que marcà el gran Diez per estudiar i escorcollar la sintaxis de les llengües romàniques! (Alcover, 1915, p. XLIX).

Segons l'opinió del canonge, doncs, Forteza estava cridat a fer «aqueixa part tan capital de la gramàtica catalana, que encara està per fer, segons aqueix sistema i orientacions» (Alcover, 1915, p. XLIX), i

> [...] té la gloria d'esser estat el primer de tots els gramàtics catalans que aglapí i mostrà per primera volta una serie de lleis sintàctiques de la llengua catalana, que constitueixen els trets característics de la nostra sintaxis i que la diferencien a l'uf de la sintaxis castellana; i, si bé l'arramben a la francesa i a l'italiana, de les quals es parenta més propinca que de la castellana, no la hi arramben tampoc tant que la confonguen amb cap d'aquelles. Aquestes lleis son:
>
> — l'us de l'auxiliar *esser* per fer els temps composts de la veu activa dels verbs reflexius i de certs verbs intransitius que expressen moviment local o cert estat d'immanencia
>
> — la concordança del participi amb el terme d'acció, tant si aquest va davant aquell com si li va darrera
>
> — l'omisió de la preposició *a* pel terme d'acció en acusatiu de les *oracions d'activa*
>
> — la raresa casi absoluta de la veu passiva dins la llengua viva i dins els escriptors catalans anteriors an el sigle XVI, es a dir, durant l'edat d'or de la nostra Llengua (Alcover, 1915, p. LXXXI).

Aquestes quatre regles ja les havia tractat Alcover en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (Alcover, 1906, p. 359-391) —i torna a reproduir les tres primeres, juntament amb la de l'ús del relatiu possessiu en el BDLC, vol. XIII (núm. 7, p. 446-468)—, reconeixent que Forteza havia estat el primer gramàtic a formular-les, tot i que no va tindre temps de deixar-les per escrit. Alcover afirma que aquestes lleis són vives encara en la llengua oral —tot i que matisa que amb més força a les Balears—, i que, per tant, cal que els escriptors catalans les observin per arribar a «la restauració completa i absoluta de la Llengua Catalana» (Alcover, 1915, p. LXXXIV).

Par, en la *Sintaxi* dóna compte d'aquestes «lleis» (v. 4.3.4), i les observa —seguint les recomanacions d'Alcover—, en els seus propis escrits, però, a més, recull

en la seua obra altres aspectes sintàctics que s'exposen en el Congrés de 1906, com el tema que presenta Costa i Llobera,[483] per a qui «l'ús de la preposició *a* de l'acusatiu (quan se tracta de persona, nom propi o personificació) pertany únicament al castellà; constitueix una anomalía, confonent dues relacions tant distintes com les del datiu y l'acusatiu; finalment es contrari a la tradició llegítima de la llengua catalana per tot lo qual no s'hi pot admetre més» (Costa i Llobera, 1906, p. 119). O el que ofereix Miquel i Planas sobre els relatius *qui* i *que*,[484] per a la distribució dels quals proposa «la restauració, dins el llenguatge literari quan menys, del *qui* subjecte, tal com se troba empleat en les obres dels nostres autors clàssichs, y tal qual s'usa encara en la llengua francesa» (Miquel i Planas, 1906, p. 322).[485]

Una altra de les comunicacions interessants presentades en el Congrés és la d'Emili Vallès,[486] el qual reflexiona sobre la importància de la sintaxi com a fet diferenciador de les llengües, i l'oblit en què s'ha mantingut aquesta disciplina a casa nostra. Seus són els següents comentaris, que reprodueixen la importància de la matèria i la preocupació per la manca d'estudis sintàctics en català: «es la Sintacsi la forma substancial de l'idioma, aquella forma qui ha d'emmotllar les altres parts de la Gramàtica, constitutives de la materia amorfa del llenguatge, fons comú que ha de servir de terrer ont la individualitat de l'idioma sia fecundada»; «res més llògich que l'endreçar esforços importants a la reconstitució de la Sintacsi Catalana, ja que ella ha d'esser qui proclami ben alt l'autonomia d'aquest signe típich de la nostra personalitat dins el conjunt dels pobles»; «si Catalunya es un poble qui reclama la seva Autonomia, a n'aquest poble li cal comensar per reconquerir l'Autonomia de la seva llengua, i per lograr axò cal col-laborar decididament a la tasca de reintegrar-nos la nostra Sintacsi, avui arxivada en els vells textes dels temps venturosos de nostre idioma i un xich també en l'ingenu i rústech parlar de les gents catalanes separades per les altes muntanyes dels nostres centres de cultura»; «¿Qui no reconeix la importància de lo molt que resta per esbrinar dins el camp de nostra Sintacsi, considerant no més la munió de temes d'aital genre que s'han presentats a que'l present Congrés hi donga la seva opinió?» (Vallès, 1906, p. 311); «¿Y a què's deu aquexa aparent i eccessiva semblança del català ab la llengua castellana? A res més que a la corrupció de nostra Sintacsi, i a la poca importància que se li ha concedida en els estudis llingüístichs a Catalunya», i, finalment, «s'ha oblidat molt a Catalunya l'estudi de la Sintacsi» (Vallès, 1906,

483. Miquel Costa i Llobera (1906), «La preposició *a* en l'acusatiu», a *Congrés* (1906), p. 119-123.

484. Ramon Miquel i Planas (1906), «Els relatius *que* i *qui*», a *Congrés* (1906), p. 322-324.

485. Par dedica un dels seus treballs més reconeguts a l'estudi d'aquests relatius (v. 4.5.5) i aplica sistemàticament en els seus escrits el criteri exposat pel bibliòfil de *qui* per a subjecte i *que* per al complement (v. 4.2.5.4.2).

486. Emili Vallès (1906), «Perquè 'l Congrés se ficsa tant en la defensa de la Sintacsi?», a *Congrés* (1906), p. 309-313).

p. 312). L'autor acaba el seu discurs fent una crida als assistents al Congrés en to patriòtic, instant-los a estudiar la llengua, i concloent: «mes en vostres estudis i escorcolls recordeu-vos de la Sintacsi» (Vallès, 1906, p. 313).

No sabem si Par, admirador de l'obra d'Alcover i de Forteza, va veure's interpel·lat per Vallès; o potser va sentir-se cridat per a ser la persona que emprengués la tasca de dur a terme aquella sintaxi que hauria de seguir el model de Diez, i que, en paraules d'Alcover suara esmentades, «encara està per fer», però ja des del títol de l'obra, gens ambigu ni convencional en l'època, planteja la seua intenció de fer una sintaxi. I aquest és un dels trets més originals que envolten l'obra de Par, si mirem el context en què naix. No hi ha gairebé precedents en les gramàtiques anteriors, i no obstant això, s'enfronta amb una de les parts de la gramàtica més poc tractades, i en fa una monografia. Així, encara que la resta del títol ens transporti a l'època medieval —cosa que, efectivament, indica que estem davant una gramàtica històrica, tant en voga en el moment que viu Par, perquè els exemples són de l'autor del *Somni*—, en el pròleg, Par especifica que tria Metge perquè en la seua obra «tots los fenomens sintàctichs hi són compresos».

4.3.2. *Manuscrits i lloc d'edició*

Par declara en el prefaci de la *Sintaxi* que hi ha tres manuscrits del *Somni*: el de l'Ateneu Barcelonès (A), el de la Bibliothèque Nationale de Paris (P), i el de la Universitat de Barcelona (U). Ell es refereix gairebé sempre al primer, perquè és el més antic i el millor —mentre que qualifica els altres dos de «molt embastardit» i «plè de corrupcions», respectivament—, però, com que és difícil que la gent el pugui consultar, dóna la referència de l'edició moderna publicada per «lo molt erudit y consciencívol investigador En R. Miquel y Planas» (1923, p. VI-VII) en la «Nova Biblioteca Catalana», tot i que aquest darrer, a pesar que dóna al peu de pàgina totes les variants, adopta la lliçó del manuscrit U. El mètode que empra és citar la numeració de les ratlles de l'edició del bibliòfil.

Pel que fa als manuscrits de *Valter e Griselda*, en fa servir dos: el manuscrit de Marià Aguiló, que es troba a l'Institut d'Estudis Catalans i que designa amb les lletres VA, i el de la Universitat de Barcelona (VU).

Par publica la *Sintaxi* a Halle an der Saale, seu de la Universitat Martin Luther de Halle Wittenberg. L'editor és el doctor Alfons Hilka, professor de la Universitat Georg August de Göttingen. No sabem per intermediació de qui publica en aquella ciutat, el que sí sabem és que Alemanya és una gran potència cultural en l'època, seu dels romanistes més prestigiosos, i que l'any 1908 Barnils, Griera i Montoliu, per iniciativa de Bernhard Schädel, obtenen una beca de la Diputació de Barcelona per estudiar filologia romànica a la Universitat de Halle, de la qual són professors il·lustres l'esmentat Schädel i Hermann Suchier,

i deixebles reconeguts, Krüger i Niepage. Així doncs, el contacte amb Halle an der Saale pot vindre de la mà dels tres estipendiats, que eren amics de Par, especialment Montoliu (v. 2.1.3.4).

Badia i Margarit, en una conversa particular, apunta una altra possible motivació que pot explicar el lloc d'edició escollit: als romanistes alemanys —com hem dit, força nombrosos en l'època—, els és més fàcil el català arcaïtzant proposat per Par que la versió modernitzada, perquè s'acosta més al model clàssic que ells coneixen.

Una altra possibilitat és que a Halle an der Saale, per la tradició germànica en els estudis de romanística, s'haguessin especialitzat en publicacions de gramàtica històrica, cosa que explicaria que la gramàtica de Hanssen,[487] de la mateixa temàtica, també s'hagués publicat en aquella ciutat.

Independentment de l'origen de la relació de Par amb la ciutat, és fàcil de comprendre que l'opció que fa pel model de llengua no oficial l'obliga a buscar altres sortides, cosa que d'altra banda en dificulta la difusió. I en aquest sentit, en la seua conferència sobre la gestió a l'Ajuntament (v. 3.1.1.2), es lamenta per haver escrit obres en català de les quals el públic que l'escolta no s'ha pogut assabentar perquè «no han tenido la suerte de ir aprobadas por determinados institutos» (Par, 1924*b*, p. 1814).

Hilka felicita Par per la gramàtica editada, quan el visita, l'any 1925, i li encomana un article per a la *Zeitschrift für Romanische Philologie*, revista que, d'altra banda, és la que promou la col·lecció on es publica la *Sintaxi*: «M'acollí molt bè, mellor de lo que jo esperava y meresch, y me demanà molt insistentment que li enviès algun treball pera la Zeitschrift» (carta de Par a Montoliu, 22 maig 1925, *apud* Julià, 1986*b*, p. 323). El lingüista li envia, finalment, l'article sobre «Separació de mots coordinats» (1925).[488]

4.3.3. *Fonts*

Par segueix el model emprat per Meyer-Lübke en la confecció de la gramàtica, i així ho afirma en el prefaci:

> Aquesta sintaxi es estat concebuda y desenrotllada en conformitat fidel ab les obres mestres de la moderna filología romànica, ço es, aquelles de Diez, Meyer-Lübke, Darmesteter, Gastó París, Pau Meyer, K. Nyrop etc. En línees generals, lo mètode adoptat es lo del segón (1923, p. VI).

487. Federico Hanssen (1913), *Gramática histórica de la lengua castellana*, Halle an der Saale, Max Niemeyer.

488. Ressenyem aquest article a 4.5.2.

Efectivament, Par segueix en molts casos literalment el romanista suís, citant la font, com es pot veure en aquests exemples d'ambdós gramàtics sobre l'ordre dels mots en l'oració:

> Segons Meyer-Lübke [...]. Enclòs s'acomplía açò ab les preposicions, les quals, en conseqüencia, no anaven preposades, sinó postposades: 'mecum' ne fou una derivació (§ 1199).

> [...] et une preuve évidente qu'ici aussi à une époque préhistorique dominait l'enclise et que les prépositions étaient originairement des postpositions, c'est l'existence de *mecum*, *quocum*, *quoad* (Meyer-Lübke, 1890-1906, § 713).

La majoria de vegades, però, no l'esmenta directament. Sense deixar el capítol esmentat, anotem tot seguit dos nous paràgrafs on es veu clarament la influència del romanista, sense que Par hi faci referència:

> Y la freda lògica procehí en lo discurs de ço conegut a ço desconegut, y essent açò lo qui nos interessa més, determinà qu'en l'ordenació habitual lo més important, lo més característich anés darrera [...]. Y finalment, vingué la gramàtica... (§ 1196, § 1197).

> [...] c'est que le discours va du connu à l'inconnu et que par conséquent c'est la chose la plus importante ou du moins la plus récente qui occupe la dernière place. Mais cet ordre logique des mots est alors entrecarré par l'ordre gramatical... (Meyer-Lübke, 1890-1906, § 712).

Aquesta només és una petita mostra de les similituds que podem trobar entre els dos lingüistes, però si resseguim les diferents seccions, en trobem moltes més. Ara bé, on queda més clara la influència de Meyer-Lübke en la *Sintaxi* és en la distribució general dels capítols i en l'organització dels continguts. Així, sense deixar el capítol sobre «Ordenament», es poden observar diverses coincidències en l'índex detallat que hem situat en el quadre comparatiu de la pàgina següent.[489]

La relació és evident. Moltes seccions tracten els mateixos temes, i la distribució dels continguts és molt similar. Aquest és un retret que Aramon fa en el Primer Congrés Internacional de Catalanística, en què, responent a l'interès de Solà per l'obra de Par, especifica que aquest s'havia basat en Meyer-Lübke: «il lui a emprunté tous les casiers et il les a remplis de faits catalans au lieu d'établir des casiers appropriés a la langue de Bernat Metge» (*Linguistique catalane*, 1973, p. 78, *apud* Iglésias, p. 88-89, nota 108).

489. En lletra rodona, els títols que donen els autors —Meyer-Lübke, en versaletes dins la secció; en cursiva, paraules clau de les seccions amb les nostres paraules.

QUADRE 5

Grammaire des langues romanes	*Sintaxi catalana*
Chapitre VI: ACCENTUATION ET ORDRE DES MOTS	Sisena part: ORDENAMENT
§ 712 *Introducció*	§ 1195-1197 *Introducció*
A. Mots atones	Capítol I. Mots àtons
§ 713 Prépositions / pronoms-sujets	§ 1198 *Col·locació*
§ 714 Article	§ 1199 *Preposicions*
§ 715 Pronoms-régimes	Pronoms personals règims
§ 716 *toutes les langues romanes*	§ 1200-1215
§ 717 En roumain	
§ 718 L'italien	Article
§ 719 Le français moderne	§ 1216-1218
§ 720 En espagnol	
§ 721 Le portugais	'Hom' subjecte
§ 722 Pronoms avec l'infinitif, le gérondif et le participe	§ 1219
§ 723 Le rheto-roman	
§ 724 *esse* et *havere* avec le participe en *-t*	Verbs enclítichs
§ 725 Les possessifs	§ 1220-1222 *'habere' y 'esse' ab participi passat*
§ 726 Les conjonctions	
§ 727 Deux mots atones soient unis entre eux	Conjunccions
§ 728 Mots proclitiques et des enclitiques	§ 1223
B. Combinaisons fixes	Capítol II. Categories gramaticals
I. Combinaisons inséparables	Substantiu y adjectiu
§ 729 Substantif et adjectif	§ 1224 *introducció*
§ 730 *adjectif préposé et postposé*	§ 1225 *adjectiu davant i darrere el nom*
§ 731 adjectifs qui apparaissent devant le substantif	§ 1227 *adjectius que sempre precedeixen el substantiu*
§ 732 *adjectif avec d'autres déterminations / adverbe de gradation*	§ 1228 *un adjectiu amb altres determinatius / amb adverbi anteposat / un sol substantiu amb diversos adjectius*
§ 733 un seul substantif avec plusieurs adjectifs	Substantiu y pronoms adjectius
§ 734 possessifs	§ 1231 Pronoms adjectius demostratius, possessius, indefinits, numerals
[...]	[...]

Tot i que, com hem dit, hi ha un paral·lelisme evident, considerem que aquesta no és una crítica prou fundada, perquè Par, que reconeix el seu deute amb el romanista, divergeix del seu mestre en altres qüestions, com també palesa aquest quadre.[490] En primer lloc, els objectius són diferents: Meyer-Lübke elabora una gramàtica de les llengües romàniques, mentre que Par parteix dels punts que proposa el romanista per adaptar-los a la sintaxi de la llengua catalana. Això es nota en l'atenció que el romanista dedica a les diferents llengües neollatines, mentre que Par concentra els seus esforços a detallar el model de llengua que empra Metge. Per exemple, el primer destina les seccions § 715-723 a parlar dels pronoms règims en les diferents llengües, i Par, en canvi, ocupa les seccions § 1200-1215 a parlar de totes les possibilitats de col·locació dels pronoms règims en la prosa de l'escriptor medieval i en català modern: darrere el verb; davant, quan el verb comença en vocal i en consonant; davant, quan el verb comença en consonant i en vocal, i els pronoms àtons van precedits per adverbis, conjuncions, pronoms personals o relatius... Par estudia totes les formes possibles tenint en compte totes les combinacions.

Aquesta divergència en la finalitat de les dos gramàtiques fa que hi hagi una altra diferència important en la concepció dels llibres: Meyer-Lübke va de la regla general que s'adiu a les llengües romàniques a cada llengua en particular, mentre que Par pot seguir dos mètodes diferents: o bé parteix de la llengua catalana en particular —introduint-hi, generalment, l'etimologia— per arribar, si cal, a donar una norma més general, que pressuposa la comparació amb les altres llengües romàniques, o bé segueix la petja de Meyer-Lübke, repassant el fenomen en les llengües romàniques i acabant en la llengua catalana, en l'explicació de la qual s'explaia molt més. Tant si és un cas com l'altre, recorre gairebé sempre als exemples de Metge, excepte quan l'aspecte de què tracta no es troba en l'escriptor medieval. Vegem-ho amb exemples:

> § 733.[491] Quand on attribue à un seul substantif plusieurs adjectifs, ils viennent en général après lui; ils constituent une explication ultérieure et distinctive du substantif: cf. en obw. [...], en ital. [...], en a. franç. [...], en esp. [...].

> Article // § 1216. Trobem un estat de coses, si no exacte, molt semblant a ço qu'hem vist ab los pronoms àtons; a la fi, l'article català no es als sinó lo pronom demostratiu 'ille' afeblit y atonitzat. // En català, com en la major part de les llengües germanes, l'article definit va sempre abans lo nom, sigui immedia-

490. Cal recordar que Par és autodidacte i que hi ha una manca de tradició en els estudis sintàctics a casa nostra. Per tant, recorre als especialistes del moment i n'adapta el mestratge als objectius que pretén aconseguir de formular una gramàtica basada en Metge, encara que potser no ho fa amb tanta fortuna com Fabra, que també beu en les fonts de la romanística europea i excel·leix en el coneixement lingüístic.

491. En tots tres casos introduïm el fragment amb el número de secció —i amb el títol, en el segon— i, com que només ens interessa l'estructura, marquem amb // la separació entre paràgrafs.

> tament, sigui ab l'entremitg d'algun adjectiu. Açò en l'ordenació que podríem dirne regular. // Noresmenys, es proclítich del nom, exceptuant en los casos qu'examinarem dejús [...] // Metge escriu sempre [...].
>
> § 1205. Ab aquest estat de coses com apunt d'esguart, retrotrayemnos a l'època llatina. En son periode clàssich los pronoms àtons eren sempre enclítichs, mes en lo baix llatí y en la formació del romànich, quan aquells van davant lo verb, comença a introduhirse llur proclisi respecte a aquest. En tal posició hi ha lluyta, donchs, entre que reposin en lo mot qui'ls preceheix o en lo verb qui'ls segueix. // Referintse al francès, Meyer-Lübke diu [...] // Nostre Metge, com veurem detalladament, segueix la pauta següent [...].

Com es pot observar, el primer fragment és de Meyer-Lübke i segueix l'estructura que hem comentat: norma + exemples en llengües romàniques. Els altres dos exemples són de Par i, tal com hem apuntat, difereixen en el plantejament del tema.

I encara podem extraure més conclusions de la comparació de les dos gramàtiques i de l'exposició d'aquests exemples. La primera és que la introducció de comentaris sobre altres llengües romàniques que fa Par no implica necessàriament que les conegui: de vegades les esmenta fent referència a l'aportació de Meyer-Lübke o a altres gramàtics. Així, del pronom *hi* el romanista diu: «*ibi* et ses représentants, c.-à-d. l'ital, *vi*, *ci*, le franç. *y*, le prov., a.-esp., a.-port. *I*» (Meyer-Lübke, 1890-1906, § 65). I Diez[492] també n'havia parlat: «on a l'adverbe ibi, ital. *vi* ou *ci*, v.esp. v.port. *y*, pr. *y* (*hi*, *i*), fr *y*» (Diez, 1874-1876, vol. III, p. 50). Par recull aquestes dades i hi afegeix la del català:

> L'adverbi 'ibi' (baix llatí 'ivi'), la significança del qual era 'alli', prest s'espandí ab valua pronominal per les llengües romàniques, causant en italià antich 'i', modern 'vi, ci'; francès 'y'; provençal 'y, i'; castellà vell 'hi'; portuguès 'hi', y català 'hi, y' (§ 93).

La segona conclusió que es desprèn, no del quadre, sinó de la consulta d'aquestes gramàtiques de la romanística alemanya, és que gràficament la *Sintaxi* és molt més clara i de més fàcil consulta. Els dos romanistes estrangers dediquen un paràgraf a cada secció, sense emprar els punts i a part, amb la qual cosa, quan l'exposició és una mica llarga, la lectura es fa feixuga i és difícil de trobar-hi una referència concreta. En aquest sentit, Par s'inscriu en la tradició de gramàtics com Forteza, amb edicions tipogràficament més acurades.

Deixant de banda aquesta llarga disquisició comparativa centrada en un dels capítols —que ens semblava necessària perquè el mateix Par reconeix que s'ha ba-

492. Friedrich DIEZ (1836-1842), *Grammatik der romanischen Sprachen*, reimpressió de l'edició francesa, traduïda per A. Morel-Fatio i G. Paris (París, Librairie A. Franck, 1874-1876), Ginebra, Slatkine Reprints, i Marsella, Laffitte Reprints, 1973, 3 v.

sat principalment en Meyer-Lübke, i volíem demostrar fins a quin punt—, són molts altres els aspectes gramaticals per a la descripció dels quals el lingüista autodidacte s'inspira en el romanista suís i en altres gramàtics.

Un tema que volem ressenyar detalladament és el que fa referència al pronom *hi* —suara esmentat pel tema etimològic—, en primer lloc, perquè per explicar el tipus de complements que pot substituir, Par remet a l'obra de diversos gramàtics; en segon lloc, perquè creiem que demostra una bona intuïció lingüística de Par i tracta un dels temes sobre els quals encara es debat actualment, i, en tercer lloc, perquè el lingüista, en estudis posteriors a la *Sintaxi*, modifica la seua percepció sobre aquest aspecte.

Par afirma que «de conformitat ab sa etimología, nostre 'hi' substituheix, en primer lloch com a pronom àton, tot nom o pronom tònich corresponent al cas llatí d'ablatiu» (§ 93), però, tot seguit, apunta altres valors per a aquest pronom, al·ludint a diferents tractats gramaticals. Així, resumeix els comentaris de Nyrop,[493] el qual, referint-se al francès, assenyala «qu'aquest pronom adverbial serveix pera traduhir los locatius 'ad' y 'en', y àdhuch en qualque mida assumeix les funcions del datiu»; els de Darmesteter (1897, p. 60), que manté que «comme pronom véritable, *y* tient lieu d'un nom précédé d'une préposition et fait l'office de complément indirect. La langue moderne, dans ses différents emplois, tend à n'en faire usage que pour représenter des noms des choses»; els de Diez (1874-1876, vol. III, p. 49-50), «pour le rapport représenté par *ad*, en tant qu'il ne répond pas au datif proprement dit, auquel un pronom conjonctif a déjà été affecté, on a l'adverbe *ibi* [...]. Cet adverbe renvoie à des objets et à des propositions entières; il se prête difficilement à être rapporté à des personnes», i, finalment, els de Meyer-Lübke (1890-1906, § 65): «... *ibi* et ses représentants [...] sont employés dans tous les cas où figure autrement la préposition *ad*; mais, pour le datif pur et simple, il est plus rare [...]. Ici aussi la langue moderne évite de faire rapporter l'adverbe à des noms de personnes».

Par resumeix aquests comentaris i explica quin és el funcionament del pronom *hi* en català. En ablatiu, supleix un pronom precedit de qualsevol preposició, excepte *de*, i en això manifesta el seu acord amb els gramàtics que consulta, exceptuant Nyrop, que només parla de *a* i *en*, «jatsía qu'en efecte aquestes preposicions siguin les més sovint reemplaçades». Però, contràriament a la resta de llengües romàniques i fins i tot al que fa Metge, el lingüista autodidacte afirma que «l'ús de 'hi' referintse a persones no es anat minvant en l'edat moderna, ans precisament es esdevingut lo contrari. Axís, dihem: '¿Saltarás per sobre meu? Hi saltaré', '¿Véns ab mi? Hi vinch', '¿Anem contra la mentida? Hi anem',[494] etc.». Par

493. Kristoffer NYROP (1903-1913), *Grammaire historique de la langue française*, Copenhaguen, Gyldendalske Boghandel i Nordisk Forlag, 4 v.

494. En aquest darrer exemple no hi sabem veure l'ens animat, encara que l'exemple seria vàlid si digués *contra tu* en lloc de *contra la mentida*.

explica aquesta particularitat de la llengua catalana en la manca de forma àtona per a l'ablatiu en els pronoms personals, «forma qui per sa concisió y afixibilitat tant s'avé ab lo caràcter de nostra llengua».

L'aportació de Par més original en relació amb aquest pronom és la seua disquisició sobre el *hi* datiu (§ 95), que, en català, alterna amb *li*, «l'ús del qual es romangut exclusiu pera'l masculí y'l femení, ço es, pera designar ens animats, o, si's refereix a coses, pera considerarles com a personificades». El pronom *hi*, per tant, l'esmerça per al neutre i ho exemplifica amb: *Li he de dir quelcom* (a ella). *No hi tinch res que dir* (a açò). *¿Convé la humitat a l'electricitat? No li convé*.[495] Par considera que el fet que el pronom adverbial exerceixi de datiu «nos dóna potser la clau desllorigadora de la substitució de 'li' per 'hi' quan aquell va immediatament seguit d'un altre pronom àton en accusatiu de tercera persona 'lo, la, los, les'». La substitució de *li* per *hi* en aquest context —emprada també per alguns clàssics— té la seua explicació, segons Par, en l'ús de *hi* com a ablatiu «esmerçat no sols com a neutre, ans també pera'ls altres genres, y ab referencia indistinctament a ens animats y inanimats», cosa que facilitaria que «al devenir datiu neutre s'espandís son ús als llochs susdits ahont 'li' malsonava».

Tanmateix, en estudis posteriors, Par considera aquest fenomen des d'un altre punt de vista, i sense que coneguem els motius que l'han dut a canviar[496] —més que el que addueix en el seu estudi sobre el *Curial*, «la llengua viva solsament coneix *li* y desconeix los aplechs *lo li*, *la li*, qui son mers invents gràfichs de la renaxença literària moderna» (Par, 1928*b*, p. 60)—,[497] rebutja la combinació *l'hi* o *lo hi* per a OD + OI, i proposa *loi*, *l'i* o *li*. Així assenyala que Fouché ha pres de Fabra l'error de veure *hi* < *ibi* en la formació del datiu i representar-lo, per tant, en combinació amb l'acusatiu, *los hi* (*els hi*), introduint un pronom adverbial que no té res a veure amb el datiu (Par, 1929*e*, 408-409).[498] Anteriorment havia qualificat de «barrabassada» l'adopció de *hi* quan no intervenia el pronom adverbial de lloc, tot i que es referia al datiu plural, per al qual proposava *elsi*, *lesi* i es mostrava contrari a les formes *els hi*, *les hi* (carta a Calveras, 3 febrer 1926, *apud* Iglésias, 2001, p. 620).[499]

A banda de seguir l'estructura general de la gramàtica de Meyer-Lübke i d'aquest punt que hem comentat amb més extensió, Par al·ludeix directament a l'o-

495. Segons Mila Segarra (1985*a*, p. 180, nota 170), Ferrater coneix la *Sintaxi* de Par i n'aprofita alguns aspectes com l'estudi dels datius inanimats. L'escriptor en parla en la GEC, vol. VI, s. v. *català* (*l'estructura sintàctica*). També reconeix l'aportació de Par a aquest tema, Rigau, que en parla en el seu article «*Hi* datiu inanimat» (*Els Marges,* núm. 12 (1978), p. 99-102).

496. I segons la nostra opinió, a recular en un plantejament inicial prou modern.

497. V. l'explicació de Par a 4.5.7.1.5, i la rèplica de Vallès a 4.6.5.

498. V. 3.2.3.2.

499. V. 2.1.3.2.

bra del romanista com a referència per a la descripció de molts fenòmens de què parla en la seua *Sintaxi*: el datiu ètic (§ 101);[500] l'article indefinit (§ 246); la formació dels verbs pronominals (§ 378, § 381); les referències a aspectes gramaticals d'altres llengües romàniques com el possessiu francès *leur* (§ 105), l'ús de *dans* en lloc de *en* en francès i provençal (§ 702) i l'absència de la construcció *j'aurais chanté si j'avais pu* en el temps d'expansió a França de *je chanterais si je pouvais* (§ 1162), o el llatí, per a l'enclisi o proclisi dels mots àtons (§ 1199), i les relacions temporals entre els verbs principal i subordinat (§ 1110), entre d'altres.

Pel que fa a Diez, Par hi al·ludeix quan parla de la negació, i agafa la seua terminologia de mots *seminegatius* —«demi-négations» en paraules del filòleg alemany (1874-1876, vol. III, p. 389)—, per als mots que «encara que molt sovint exigexen lo concurs de 'no', poden ésser usats a voltes, tots sols ab plena força negativa». Així, Par argumenta que dos negacions en llatí «afirmaven, com verament vol la lògica», tot i que ja en baix llatí i en romànic, «lo parlar popular s'altava d'enunciar una proposició negativa fent precehir per 'non' o 'nec' lo verb, malgrat aquest anés seguit d'un pronom o adverbi negatius» (§ 769). Diez (1874-1876, vol. III, p. 390) explica aquesta evolució de la negació des del llatí a les llengües romàniques: «En effet le précepte de la grammaire latine (qui n'est même pas suivi dans tous les cas) d'après lequel deux négations équivalent à une affirmation s'accorde difficilement avec les tendances des dialectes populaires, et les idiomes romans doivent être considérés comme tels au point de vue de leur origine».

Par conclou que «en romànich y en català l'únich signe universalment y plena negatiu es 'no'», però els mots considerats *seminegatius* «qu'en lo periode de formació romànica havíen perduda llur valua negativa; en cambi, després l'anaren cobrant, en guisa qu'avuy abans lo verb dits pronoms y adverbis són quasi sempre plenament negatius» (§ 669). Aquesta posició final és, de fet, la que manté el lingüista autodidacte, que en els seus escrits no fa servir el *no* amb els *seminegatius*, quan van davant el verb, com es pot observar en aquesta sentència seua: «No cal esmentar que may es usada ab significació causal» (§ 1040).

Quant a Diez, Par també s'hi refereix quan parla de les proposicions incompletes, que defineix com les que no tenen verb personal. L'aportació del romanista en aquesta qüestió és el nom de *verbum vicarium*[501] que dóna al verb *fer*, quan s'usa per no repetir el mateix verb en una resposta (§ 784), i ens ofereix aquest exemple de Metge: *atorgaries esser ver tot ço quet he dit dessus.— No faria ja may, ab aquesta opinió vull morir.— Consell te que no fasses (3669)*. L'industrial, expressant la seua opinió, lamenta que s'hagi perdut una construcció que s'empra-

500. Entre parèntesis la secció de la *Sintaxi* de Par on apareixen les referències als gramàtics.

501. En aquest cas, Par només al·ludeix al nom sense donar la referència de la gramàtica de l'erudit alemany.

va en català clàssic amb els verbs compostos, «bella construcció qu'avuy desconexem», i ho exemplifica amb una citació de Metge: *no hi havets res guanyat.— Si he, dix ell, molt (1223)*.

Par esmenta Diez i Meyer-Lübke —als quals qualifica dels «dos escriptors romanistes sobirans» (§ 694)— per a la llista de verbs intransitius llatins esdevinguts transitius i viceversa (§ 354); per a la caracterització dels impersonals absoluts, per a la qual també recorre a Benot[502] i Darmesteter (§ 388, § 391, § 397); per als verbs romànics perfectius i imperfectius (§ 461); per a la formació de l'adverbi, juntament amb Anglade[503] (§ 547-553), i la preposició, tema molt relacionat amb l'adverbi, segons Par (§ 694).

Sens dubte, Meyer-Lübke i Diez són les principals fonts de Par per confegir la seua *Sintaxi*, especialment el primer, la qual cosa no significa necessàriament que comparteixi els seus punts de vista, de manera que, en alguns moments, Par manifesta obertament la seua disconformitat amb el romanista suís: «[...] hem de considerar, de conformitat ab Meyer-Lübke, qu'aytals formes participials foren debudes a influencia clàssica sobre'l escriptor o potser a influencia italiana? Jo no ho crech [...], mentre no fem noves recerques pels orígens del català» (§ 843), «No estic conforme ab Meyer-Lübke (*Syntaxe*, p. 537), qui hi veu també una supressió, ans hi es sols palesa una manca, causada per la novella construcció» (§ 1013). O pot preferir la teoria del segon dels seus mestres: «[...] m'inclin vers Diez (*Syntaxe*, p. 299) ans que vers Meyer-Lübke (*Syntaxe*, p. 678), y dich que no hi ha cap concordança entre los temps de les principals y los de les subordinades» (§ 1105).

Per a la nomenclatura dels temps verbals, el lingüista assenyala que les definicions dels temps d'indicatiu «no convenen sempre ab les dels corresponents del subjunctiu», i, conseqüentment busca en altres gramàtics les definicions més precises (§ 492). En primer lloc, fa referència als francesos —no especifica a qui al·ludeix, però deu referir-se a l'escola de Port-Royal—, que «introduhiren los pretèrits definit y indefinit», i a Meyer-Lübke, que usa els pretèrits de durada, momentani, històric, incoatiu, perfet i present, però els retrau «que's siguin cansats de la tasca de nomenar més exactament los temps en lo modus indicatiu, com sia que'ls pitjors batejats siguin alguns del subjunctiu».

Par (§ 492) considera que els gramàtics de l'escola lògica castellana han excel·lit en qüestions com aquestes «qui no tenen res que veure ab lo fet real de la llengua», i entre aquests lingüistes destaca «l'ilustre» Bello,[504] «qui ha trobada una

502. Eduardo Benot (1910), *Gramática filosófica de la lengua castellana*, Madrid, Sucs. Hernando, 107, *apud* Par (1923), § 388.

503. Joseph Anglade (1977), *Grammaire de l'ancien provençal ou ancienne langue d'oc. Phonétique & Morphologie*, París, Klincksieck (1a ed., 1921).

504. Andrés Bello (1978), *Gramática de la lengua castellana*, Madrid, EDAF (1a ed., 1847).

classificació més exacte y precisa, ab sos present, futur, pretèrit, copretèrit (imperfet), pos-pretèrit (futur de pretèrit), ante-present (pretèrit indefinit), ante-futur (futur anterior), ante-copretèrit y ante-pospretèrit (plusquamperfets)». I esmenta també un article d'Esteve Oca,[505] que proposa una nova classificació, «la qual, però, en lo subjunctiu resta vaga y àdhuch inexacta». Així doncs, a pesar que el lingüista català lloa la terminologia de Bello, opta per conservar els noms tradicionals, perquè, després d'argumentar que la classificació lògica no és fàcil d'establir —tenint en compte que alguns temps prenen significats contraposats depenent del context—, arriba a la conclusió que «los noms dels temps no nohuen palesament a l'entenença» i, per tant, el sistema tradicional «té l'aventatge de no embolicar les idees acquirides pel llegidor». Tanmateix, en l'apartat sobre relacions temporals entre verbs principal i subordinat, Par adopta els noms de temps verbals de Bello. Així, el temps «antefutur de pretèrit» l'anomena, «ante-pospretèrit» (§ 1111); el futur anterior llatí, «ante-futur» (§ 1134), i el pretèrit hipotètic de subjuntiu, «present hipotètich» (§ 1135).

Altres autors que Par cita directament són Nonell, per a *hi* i *ne* expletius —en aquest cas per corregir-lo (§ 571)—, i Nyrop, per al pronom *ne* (§ 87) i l'etimologia dels relatius (§ 971, § 974). També en el tema d'aquests pronoms al·ludeix al monogràfic de Jeanjaquet (§ 971) i a Darmesteter (§ 977, § 980), el qual serveix, a més, com a font on el lingüista català busca l'evolució dels interrogatius (§ 988) i del condicional romànic (§ 1141), o descriu la introducció de l'imperfet d'indicatiu en lloc del de subjuntiu en les condicionals de diferents llengües romàniques (§ 1162).

Hi ha altres obres de referència que apareixen en la *Sintaxi*, però que no són gaire rellevants, quant al contingut. Així, Par esmenta corrents de pensament, com la filosofia escolàstica, que construïa «en infinitiu proposicions secundaries, los subjectes de les quals no són règim dels verbs principals» —exemple: «com donchs sia clar aquella cosa esser eternal que mou si matexa» (476)—, cosa que Metge i els clàssics feien sovint, mentre que en català modern és una estructura que «nos apar llatinisme pedantesch» (§ 876). I dóna exemples dels «grans estilistes castellans», Cervantes, Pereda i Clarín, que «obtenen efectes punyents y encisadors al començar no sols periodes, ans a voltes capítols, ab lo verb abans de son subjecte» (§ 1273).

Per cloure aquesta secció, cal afegir que Par fa al·lusió a Gröber[506] a través de la lectura de la gramàtica de Meyer-Lübke (§ 1225). Tanmateix, no esmenta directament alguns dels gramàtics que cita en la bibliografia que apareix en la *Sin-*

505. Esteve Oca, «Tecnicismo gramatical impropio para el verbo», BRAE (octubre 1915 - abril 1916), *apud* Par (1923), p. 183, nota 2.

506. Gustav Gröber (1888-1902), *Grundiss der romanischen Philologie*, Estrasburg, Karl J. Trübner.

taxi:[507] Bourciez,[508] Brunot, Clairin, Laurand,[509] Du Cange, Menéndez Pidal,[510] Hanssen (1913) i Fabra, la qual cosa no significa que no hagin deixat la seua empremta en el lingüista autodidacte.[511]

4.3.4. *Estructura i contingut*

Una de les coses que més crida l'atenció en el títol de l'obra de Par és, com hem comentat en un apartat anterior, que, d'entrada, aborda directament el tema sintàctic, i que basa la *Sintaxi* en els escrits de Bernat Metge (v. 4.3.1), la qual cosa indica que, tot i tindre un escriptor medieval com a centre del text, no ens trobem davant un estudi que pugui encabir-se en la definició tradicional de «gramàtica històrica». Així, Par prescindeix de tots els temes altres que la sintaxi, i no té apartats per introduir l'origen de la llengua[512] o situar-la en el context romànic, ni capítols dedicats a l'ortografia, la prosòdia, la fonètica, la formació de paraules[513] o la semàntica.[514] En canvi, en el seu estudi sobre *Curial e Guelfa* (1928*b*), segueix aquest esquema (v. 4.5.7).

En teoria, el títol tampoc no remet a un apartat de morfologia, però l'autor justifica que, en alguns casos, hi ha recorregut:

507. Entre els estudis que no hem esmentat anteriorment, només citem a peu de pàgina els títols dels treballs que hem consultat i que ressenyem, per tant, en la bibliografia final.

508. Édouard Bourciez (1910), *Éléments de linguistique romane*, 5a ed. revisada per l'autor i pels fills de Jean Bourciez, París, Klincksieck.

509. Louis Laurand (1918), «Grammaire historique latine», a *Manuel des études grecques et latines*, vol. VI, París, Auguste Picard, Éditeur.

510. Ramón Menéndez Pidal (1925), *Manual de gramática histórica española*, 5a ed. corregida i augmentada, Madrid, Librería General de Victoriano Suárez.

511. Bourciez, Brunot, Hanssen i Forteza, en canvi, apareixen explícitament en altres escrits lingüístics de Par (v. 4.5).

512. En el moment en què Par redacta la *Sintaxi* ja no es discuteix la filiació llatina del català, i es considera «una llengua romànica, tan independent com qualsevol de les seves germanes, en el sentit que, des del punt de vista lingüístic, no ha d'ésser presentada com a subordinada a cap altra» (Badia, 1951, p. 4).

513. Par dedica alguns paràgrafs breus a aspectes de derivació i composició. Quant a la primera, al·ludeix en dos apartats a la provinença dels substantius (§ 30) —mots derivats d'infinitius; participis presents i passats; adverbis, preposicions i conjuncions; adjectius; pronoms, i substantius en *-ment*, derivats de tema verbal—, i a la dels adjectius (§ 36), en què només parla dels participis. Quant a la composició, només s'hi refereix en un paràgraf (§ 58), en què, parlant de la formació del plural, Par explica que Metge gairebé no empra mots compostos, per la qual cosa no pot descriure el plural d'aquests mots en l'escriptor.

514. Com a exemples de gramàtiques històriques que segueixen totalment o parcial aquest esquema, i només per citar les que Par usa com a referència, tenim Diez (1874-1876), Meyer-Lübke (1890-1906), Darmesteter (1897) i Nyrop (1903-1913). La majoria de gramàtiques de la llengua catalana també s'ajusten a aquest guió —per exemple, Forteza (1915), que no pot completar-la, i Nonell (1898)—, tot i que algunes, sobretot del segle XIX, de manera molt incompleta.

> Com es difícil afitar bé lo camp sintàctich, sobretot quan abans no hi ha una Morfología a la qual poderse referir, regonech qu'en alguns endrets me soch entrat per aquesta; axís, per exemple, en l'interessantíssim estudi sobre les formes qui, que dels pronoms relatius adjectius; aytambé, pera'ls plurals y l'ús dels articles, he hagut de classificar prealablement los noms (1923, p. VI).

Efectivament, Par dedica el primer capítol a la classificació dels noms —incloent en aquesta categoria substantius i adjectius (§ 2-63)— i a la dels pronoms (§ 64-176), entre els quals introdueix els personals, els possessius, els demostratius, els indefinits i els numerals. La justificació que dóna l'autor per incloure aquestes pàgines introductòries és que els noms i els pronoms poden realitzar diferents funcions dins l'oració, per la qual cosa les desinències, la derivació sintàctica, els canvis semàntics i «altres qualitats no relacionades ab dits mesters proposicionals, deu ésser fet apart» (§ 1). El tema dels plurals que apunta en el prefaci el tracta en diversos paràgrafs d'aquest primer capítol (§ 41-59).

Després, en el capítol següent, dedicat a les relacions determinatives i coordinatives, introdueix l'altre aspecte que anuncia en el pròleg, l'article, descrit separadament en paràgrafs: en primer lloc, explica l'etimologia de l'article definit i sobretot mostra els exemples de Metge en què l'escriptor l'omet, ja que l'empra «molt menys sovint que nosaltres» (§ 197-224), i després parla de l'ús lògic d'aquest article, que no sempre s'adiu amb la gramàtica (§ 225-245 bis). En segon lloc, introdueix l'article indefinit, i, com en el cas anterior, dóna exemples de l'absència d'aquest article en l'autor del *Somni* (§ 246-253), i del seu ús lògic (§ 254-256). Finalment, inclou una paràgraf amb frases fetes «compostes del nom sens article y'l verb qui'l preceheix», del tipus *fer fi*, *donar loch*, *venir a taula*... (§ 257), i remarques sobre l'article partitiu —*han* de *bons libres* (3621), per exemple—, l'ús del qual Par considera «inútil y enutjós» (§ 258-263), i l'article personal («propi» en termes de Par), *En* i *Na*, que Metge empra com a tractaments honorables, sense que haguessin adquirit encara la vàlua determinativa pròpia de l'article definit (§ 264-266).

Quant als pronoms relatius *qui* i *que*, que Par també destaca en el prefaci, hi dedica la seua atenció en la cinquena part, «La proposició composta», concretament en el capítol III de la secció primera, que tracta de les proposicions adjectives. L'autor és conscient que amb l'estudi d'aquests pronoms s'aparta del camp sintàctic, però ho justifica en el fet que «Llur flexió suscita un problema morfològich d'importancia capdalt en nostra llengua y qui no es estat resolt en cap gramàtica nostra» (§ 969), perquè en romanç es redueix el paradigma llatí.

En aquest capítol es nota que ens trobem davant un dels temes als quals Par destina un dels seus estudis lingüístics més importants (1929*a*, 1929*b*), ja que la investigació de les formes *qui* i *que* en Metge és exhaustiva (§ 969-976), i n'apor-

ta un nombre considerable d'exemples. La seua conclusió és que l'escriptor medieval usa en el *Somni qui* per al nominatiu masculí en un 86%;[515] *que*, per al nominatiu femení en un 86 o 70%, depenent del manuscrit; *que*, per al nominatiu neutre, i *que* per a l'acusatiu, independentment del gènere.[516]

Deixant de banda aquestes consideracions morfològiques, l'aportació a la gramàtica històrica es palesa de seguida que ens endinsem en l'obra de Par, el qual explica molts dels aspectes sintàctics del català actual a partir de l'evolució del llatí, detenint-se en les constants referències a Metge. Així, parlant de la preposició *de* que denota «estat, repòs», assenyala: «preceheix l'endret en relació ab un ens determinat. Equival, donchs, a 'en'. Lo llatí clàssich justifica aytal sorprenent accepció. Sols trob en Metge: penja massa *d*aquesta part (2369) / se puxen veure *de* cascuna part (2362). Avuy usem també aquest sentit: 'Neva *de* la banda del Pirineu'» (§ 706 III α). Aquest seria un exemple paradigmàtic d'exposició d'un tret sintàctic en llatí, en Metge i en català actual.

De vegades, el fenomen es produeix en llatí i en Metge, però no en català actual, «Que.— Pot substituhir també a 'si', introduhint proposició condicional: [+ exemples]. Modernament no admetem aytal ús de 'que'» (§ 953); o en català actual, però no en Metge, «L'imperatiu es reemplaçat a voltes pel futur [...] sovint l'esmercem també pera reblar fortament nostres ordres ('Estudiaràs cada dia la lliçó'). Lo futur imperatiu no consta en Metge» (§ 529); o només en llatí i s'ha perdut en Metge i en català actual, «lo català, tant antich com modern, rebutja l'infinitiu. 'Vull te venire' sols es resoluble per 'vol que tu vinguis'» (§ 812). També hi trobem exemples de canvi en l'ús: Metge empra moltíssim el 'com' causal, mentre que avui «té sabor erudita. Coloquialment preferim 'com sigui que'» (§ 927).

La *Sintaxi* de Par és, doncs, una gramàtica històrica des del moment que parteix del llatí i recorre l'evolució dels mots, fixant-se especialment en Metge, i referint-se també al català actual. Tanmateix, la seua aportació no es limita a aquesta disciplina, ja que, com acabem d'assenyalar en el paràgraf anterior, i pel que hem vist en l'apartat precedent sobre el pronom hi (v. 4.3.3), l'autor facilita dades del català modern, si troba fenòmens que atenyen a la llengua actual, encara que no tingui referències de Metge.

Per consegüent, de manera directa o indirecta Par confegeix una gramàtica descriptiva del català actual. Així, quan dóna la llista de conjuncions concessives i apunta: «Metge no usa 'si be', tan generalitzada avuy. Tampoch trop 'no obstant que', 'malgrat que', ni 'mal que', aquesta també tan usual ara» (§ 962), afirma que

515. Aquest mètode d'oferir en xifres relatives (i també absolutes) els resultats de la seua investigació, el segueix també en l'estudi dels relatius, suara esmentat, i en el de la desinència *-o* (1930*d*).

516. Recordem que Par no segueix aquesta norma, sinó que empra *qui* per al nominatiu i *que* per a l'acusatiu, independentment del gènere. V. 4.2.5.4.2.

aquestes conjuncions s'empren actualment. I quan dóna una extensa llista de verbs amb el règim corresponent (§ 348-402) i els distribueix seguint l'índex que tot seguit ressenyem, descriu al mateix temps el règim actual dels verbs:

> Capítol II. Verb
> I. Tranzitius i intranzitius
> Verbs usats per Metge (tranzitius, intranzitius, tranzitius usats absolutament com a intranzitius)
> A. Intranzitius llatins devinguts tranzitius
> B. Tranzitius llatins devinguts intranzitius
> II. Reflexius
> III. Pronominals
> C. Verbs que Metge esmerça tranzitivament, usats avuy com a pronominals
> D. Verbs usats intranzitivament per Metge, qui avuy són pronominals
> E. Verbs usats pronominalment per Metge, qui avuy són tranzitius
> F. Verbs usats pronominalment per Metge, qui avuy són intranzitius
> IV. Impersonals
> A. Impersonals absoluts
> B. Impersonals relatius

I encara un altre exemple que permet veure clarament la manera d'interrelacionar el català de Metge i el català actual, amb una reflexió afegida de l'autor sobre un ús que no li sembla lògic, i, tanmateix, el presenta com a real:

> [...] Avuy, en cambi los usem ab 'no' ['jamay', 'jamés'] quan seguexen lo verb, mes sense (essent en conseqüencia plenament negatius) quan lo precehexen: 'may ho diré', 'no ho diré may'.
>
> Ço peculiar en lo català modern es que tinguin sentit afirmatiu quan van després lo verb y los manca lo 'no': 'ço que faeren jamay los Grechs' (2639).
>
> Segons Metge y l'etimología aquest ús afirmatiu es lògich; mes avuy que, quan precehexen lo verb los considerem negatius per ells matexos, apar que quan lo seguexen y los manca lo 'no' no hauríem de gosar donarlos sentit afirmatiu (§ 779).

Hi afegim un parell d'observacions més. Par comença el paràgraf amb els noms arcaics dels adverbis (*jamay*, *jamés*) i, en canvi, els actualitza en els exemples (*may*) —sempre, és clar, mantenint el seu sistema ortogràfic—, mentre que, quan dubta sobre l'ús de l'expressió en català modern, l'exemplifica amb una sentència de Metge.[517]

517. Aquesta ens sembla una mostra de la dificultat que deu representar per a l'autor mantenir l'equilibri entre el català que parla i el que vol recuperar com a model de català literari, a partir de Metge. Així, ell mateix empra en altres fragments 'jamay' i aquí esmenta 'may', perquè és conscient que la gent fa servir la segona paraula i no la primera.

La tasca de descripció de la llengua és molt lloable, però seria més útil per als usuaris, si no recollís tantes construccions i vocabulari arcaics, que no sabem fins a quin punt dóna com si els volgués recuperar —perquè ell els fa servir— o com a mots emprats per Metge. Un exemple que il·lustra aquesta qüestió és l'entrada *ab* (§ 713). Par n'introdueix l'etimologia i la definició, i en dóna diversos exemples de Metge. Fins aquí actua segons allò previst en una gramàtica històrica, excepte en el fet que no proposa quina és la forma actual, encara que sabem que l'autor empra sempre *ab*. Després, però, canviant de grafia, manifesta: «En lo barceloní modern pronunciem molt sovint 'amb' en lloch de 'en' y 'a'; axís diem: 'me'n vaig amb un hotel'» (§ 714). Tot i que som conscients que hi ha hagut un canvi de registre, sobta veure aquesta forma en Par. La conclusió que en podem extraure és que l'ortografia és en aquesta sintaxi una qüestió totalment secundària.

Així doncs, aquesta obra presenta una bona proporció de gramàtica històrica i de gramàtica descriptiva. En canvi, és més difícil trobar-hi regles que ens indiquin que ens trobem davant una gramàtica prescriptiva. Només en trobem alguna mostra, que no és pas representativa. Com a exemples: «jamay, quan l'antecedent es nom de persona, es llegut substituhir l'accusatiu 'que' per la forma preposicional 'a qui', essencialment dativa en nostra llengua; errada aquesta qu'avuy-en-dia molts cometen ('la dona *a qui* estimo')» (§ 976), «'quin' [...] no deu ésser may usat en substitució al castellà 'cuyo' en oracions afirmatives o negatives» (§ 988). Per consegüent, no hi podem trobar solucions als dubtes sobre l'ús normatiu d'alguns mots. En aquest sentit, per exemple, apunta, que Metge no empra «la vera preposició final composta 'per a'» —excepte potser en un cas del qual Par no està segur— (§ 746), i sense valorar-ho, conclou que «L'abundor de 'per' final ab infinitiu prova la preferencia que ja li dóna Metge sobre la 'a'» (§ 822).

Quant a la distribució de continguts, i segons assenyala l'autor, l'estudi segueix el mètode de la moderna filologia romànica, sobretot pel que fa a Meyer-Lübke, que consisteix a distribuir les matèries segons els elements de la proposició. Es tracta d'un volum de cinc-centes vuitanta pàgines, que està dividit en sis parts, cadascuna de les quals se subdivideix alhora en diferents capítols:

— Mots declinables; amb dos capítols dedicats, el primer, al nom i a l'adjectiu, i el segon, als pronoms.

— Relacions determinatives i coordinatives; amb dos capítols, el primer dels quals, determinació, se subdivideix en dos temes centrals —determinació juxtapositiva de substantius, adjectius i adverbis, i determinació copulativa, també de substantius, adjectius i adverbis—, i coordinació.

— Proposició simple; incloent-hi deu capítols sobre subjecte (concordança, subjecte pronominal, subjecte indeterminat), verb (transitius i intransitius, reflexius, pronominals i impersonals), règim, predicat, passiva, modes i temps, com-

plement adverbial (substantius adverbials, adverbis, preposicions), interjecció, negació i proposicions incompletes.

— Formes nominals del verb; amb tres capítols: infinitiu, participi present i gerundi, i participi passat.

— Proposició composta; amb quatre seccions: la primera, amb quatre capítols (la subordinació substantiva, adverbial i adjectiva, i els nexes doblats); la segona, sobre les proposicions coordinades; la tercera, sobre els temps i els modes verbals, amb tres capítols (en les proposicions principals, en les proposicions subordinades i clàusules de més de dos proposicions), i la quarta, amb dos capítols (negació i clàusules incompletes).

— Ordenament; amb cinc capítols: mots àtons, categories gramaticals, elements de la proposició, proposicions de la clàusula composta i elements de la proposició subordinada.

Par acaba el seu llibre amb una llista dels mots estudiats i un índex ideològic.

Com a trets innovadors dins el camp sintàctic català, Alfons Par tracta la formació dels verbs pronominals (§ 374-387), la caracterització dels impersonals (§ 388-403), els conceptes de datiu d'interès, ètic i final (§ 418-422), els predicats purs i preposicionals dels règims (§ 404-435), la passiva amb *se* (§ 476-478), l'estudi complet de l'infinitiu, gerundi i participi (§ 786-859), l'exposició de totes les proposicions subordinades, especialment les condicionals (§ 1140-1184), i l'ordre en la proposició (§ 1195-1305), a més dels temes que havien avançat Forteza i Alcover (v. 4.3.1). Par manifesta el seu acord amb el règim directe apreposicional (§ 408-411), la concordança del règim i el participi amb el verb *haver* (§ 453, § 855), l'ús dels auxiliars *haver* i ésser (§ 857), però discrepa en l'ús de la passiva, ja que, a diferència dels seus predecessors, considera que en l'època de Metge s'utilitza més la passiva que en l'actual (§ 466), i enumera, a més, les preposicions que introdueixen el complement agent *per*, *de* i *a* (§ 471-473).

Quant a la metodologia, tipogràficament presenta el text de manera molt clara, i manifesta en diverses ocasions la seua voluntat didàctica, explicant per què situa un concepte sota un epígraf, per què treballa d'una determinada manera o quin és el motiu que l'ha dut a estudiar un tema en un capítol o en un altre. Així, per exemple, apunta: «Per tal qu'hagués comprovació plena d'aquesta regla, he presa nota de tots los passatges ahont ocorren aytals combinacions binaries» (§ 1212), i «parlarem més enllà (§ 1977) de les proposicions subjecte dels verbs impersonals» (§ 1272).

4.3.5. *Dialectes i registres*

Considerant el contingut global de la *Sintaxi*, en què es prioritza bàsicament la gramàtica històrica, es fa difícil imaginar que pugui contenir referències a la variació geogràfica i a la dels registres expressius. Tanmateix, Par fa algunes aporta-

cions a aquests temes, que, encara que tímides, permeten copsar la intenció del lingüista d'acostar-se a una descripció de la gramàtica dels seus dies. Cal tindre en compte, però, que ni en el cas dels registres ni en el dels dialectes, no fa pràcticament cap aportació teòrica. En canvi, en dóna prou exemples.

Així, i pel que fa als nivells d'expressió, no hi ha definicions que delimitin l'abast de cada registre, ni es donen els noms tècnics dels termes, en primer lloc, perquè aquest tema escapa als objectius de Par, i, en segon lloc, probablement, perquè no té prou coneixements per fer-ho, amb la qual cosa, de vegades, costa veure, per exemple, fins a quin punt empra els termes *vulgar*, *familiar* o *col·loquial* com a sinònims, o *curós*, *erudit*, *cult*, *artisat* i *literari* per anomenar el registre elevat.

Només hem trobat un únic comentari teòric, que ressenyem: «L'estil coloquial cerca la menor dificultat d'enunciació possible» (§ 1259). I, en canvi, es poden localitzar distintes expressions que Par empra per caracterizar els diferents nivells de llengua —que reproduïm en cursiva per a més claredat: «Modernament no hi usem 'a', quan parlen *persones mitjanament instruídes*» (§ 702 II A α), « avuy usem sempre 'pera' en *estil més o menys curós*, y sempre 'per' en *llenguatge familiar*» (§ 931), «Un cas excepcional he d'anotar ahont Metge suprimeix la preposició usant sol 'que' en ablatiu, talment com avui-en-dia fa sovint *lo poble*» (§ 980), «una exagerada reacció contra aytal errada ha portat a alguns a preferir sistemàticament 'qual' a 'quin', sobretot en *estil curós y neoclàssich*» (§ 988), «remarqui hom com tenen una *sabor vulgar*. Són, certes, les llengües imperfetes y *lo parlar popular* los qui usen més sovint 'y' en lloch de 'mes'» (§ 1017), «Avuy, en aytal cas, escarsament esmercem lo subjunctiu, jatsía aquest constituexi una *elegancia estilística*» (§ 1066), «Malgrat avuy sia *pruhija erudita* l'ús de 'com', aquests passatges los construhiríem tots en subjunctiu» (§ 1082), «[...] orde regular, que'l català y castellà serven sens resistencia en *estil coloquial y vulgar*, mes del que, en cambi, s'alten sovint d'allunyarse en *estil artisat y literari*» (§ 1252), «Avuy, *en estil planer*, no practiquem aquesta inversió» (§ 1272), «les conjunccions no influexen en fer planera aquesta inversió, ben propria d'*estil enlayrat* [...]. Avuy no la usem en *estil vulgar*» (§ 1301).

De vegades, Par explica l'evolució d'un mot basant-se en el canvi de registre: «Emperò la llengua, especialment literaria, tendeix a construhir segons rahó, en guisa que l'ús d'aytals 'no' tenen ja *sabor vulgar*, malgrat llur *origen clàssich*» (§ 1187). I fins i tot arriba a introduir algun cas de llenguatge d'especialitat que abandona de seguida: «Modernament l'omitim [el verb] en moltes *frases periodístiques*, de les quals no'ns havem d'ocupar» (§ 784). Par al·ludeix també a la diferenciació del llenguatge oral i escrit: «avuy es considerat com a mancament gramatical aytal ús, no sols en lo *català escrit*, ans també en *lo parlat*» (§ 702 II B).

Quant a les variants geogràfiques, és exagerat de parlar-ne en plural, perquè, de fet, excepte en comptades excepcions, Par només parla del «barceloní»: «No cal

esmentar que may es usada [doncs] ab significació causal, com per castellanisme fa *lo barceloní* modern» (§ 1040). Un exemple en què amplia l'abast del seu comentari pot ser, parlant de pronoms febles, el de «quan los àtons van entremitg de consonants, 'ells me veuen', *en bona part del domini català* pronunciem 'ells em veuen'» (§ 1206).

I quan parla del barceloní —sense fer, com hem dita suara, cap reflexió teòrica sobre divisions dialectals ni res de similar—, pot equiparar-lo a una llengua, «lo castellà y 'l barceloní tenen dues maneres d'enunciarles» (§ 893), o pot referir-s'hi clarament com a dialecte, «Avuy en català barceloní no l'usem, ans preferim 'suposat que', calcada de la locució castellana 'supuesto que'» (§ 955). Cal tindre en compte, a més, que la comparació d'aquesta variant amb el castellà, que gairebé sempre és connotada negativament, no és casual, perquè Par considera un dels pitjors errors dels impulsors de les *Normes* fonamentar el català literari en el barceloní (v. 4.2.4.5).

De vegades, en un mateix fragment, convergeixen comentaris de registres i dialectes, «Es usada avuy-dia en *llenguatge cult*, mes no en *lo barceloní corrent*, qui la substituheix per 'sinó'» (§ 1032). I de registres, dialectes i criteris de valor, «Modernament, en lo *llenguatge literari* nos esforcem a donar a quiscuna preposició sa valua propria [...]. En cambi, *coloquialment a Barcelona* la generalització de 'a' es espandidíssima y *afrosa*» (§ 703). O, es poden també entremesclar registre, dialecte i gramàtica històrica: «*coloquialment a Barcelona* no n'usem avuy pas d'altre: 'jo vaig cantar = jo cantí'. *Metge* no esmerça ni una sola vegada 'anar' en aquest sentit» (§ 798). I encara, gramàtica històrica, registre, dialecte i català oral *versus* escrit: «*Modernament*, encara nos allunyem més de la indicació d'interioritat usant 'a'; aquesta es, en efecte la preposició que *coloquialment* esmerçaríem *a Barcelona* en aytals passatges. *Quan escrivim*, però, la *pruhija literaria* nos veda d'usar una preposició de moviment en veu de la de repòs» (§ 702 I A β).

4.3.6. *Altres llengües*

Malgrat el que podria semblar pel títol de l'obra que estudiem, la *Sintaxi* no es limita a confegir únicament l'estructura gramatical de la llengua catalana, la qual, evidentment, n'és la base fonamental, sinó que Par introdueix també referències a altres llengües, entre les quals les més freqüents són la castellana i la francesa: «Aquesta significança de 'en' es a totes llums ilògica y usurpada a la preposició 'a'. També la tenen, però, les altres llengües romàniques, en especial la francesa, y poquíssim, en cambi, la castellana» (§ 702 II B).

També hi trobem comentaris sobre altres llengües, la qual cosa hem reflectit també en l'apartat de «Formació» (v. 2.1.2): «Lo català clàssich coincideix, en aquest punt, ab l'anglès, qui, a diferencia de nosaltres, ha servat aytal ús» (§ 704 I α 3), «lle-

vat lo portuguès y'l sart, ninguna altra llengua romànica té mot especial derivat del genitiu llatí» (§ 995), «Existeix també aquest pronom en provençal 'quin, quina' y 'quinh, quinha', en saboyà 'quint, a', y àdhuch en lo vell francès occidental hom troba 'queien'» (§ 988), «L'italià, ab verbs de percepció (§ 880 B) en imperatiu, met lo verb subordinat en subjunctiu» (§ 1066 1).

No sabem, però, fins a quin punt el lingüista té coneixements sobre aquestes llengües o recull els exemples de Meyer-Lübke o Diez. D'una banda, el francès i l'anglès, segur que els coneix —com demostren altres documents i trets biogràfics (v. 2.1), com demostra la tria d'exemples, gens teòrica, d'aquesta *Sintaxi*, encara que, lògicament, els casos en anglès[518] menudegen. Del francès, a més, en té un bon nivell gramatical: «En francès es rigorosa la colocació del verb abans lo subjecte, quan aquest es pronominal; quan es nominal, comença la proposició, però després del verb hom ha de metre també lo pronom qui li faci referencia» (§ 1274).

Però no sabem fins a quin punt té un domini pràctic de llengües que esmenta com l'italià, el portuguès, el sard... No parlem, és clar, del castellà, perquè a banda del nivell de llengua que demostra en els estudis que duu a terme en aquest idioma, confirma en diferents pàgines de la *Sintaxi* no solament que en posseeix un bon nivell d'ús —«com encara avuy dihem en castellà 'esta flor huele mal'» (§ 835)—, sinó també que en té molts coneixements gramaticals: «Mes com corretgeix l'Academia y tots los escriptors castiços, dit ús de 'cuyo' es un disbarat» (§ 994), «cal regonèxer que la preposició accusativa castellana 'a', resol casos parions, y potser aquesta es una rahó de la major facilitat de dita llengua en practicar la inversió» (§ 1273).

Fins i tot, de vegades, sembla que Par faci una gramàtica del català i del castellà per la profusió d'exemples en aquesta llengua, i perquè en algunes seccions explica algun fenomen del castellà que no es produeix en català. Així, per exemple, quan parla de verbs, dedica tot un paràgraf (§ 1134) a dos temps verbals que no tenim en català —«lo futur anterior de subjunctiu 'cantare', y ço que podríem anomenar, ab Bello, pretèrit de futur 'hubiere cantado'»—, i inicia el seu discurs afirmant que «registrem un buyt en nostra llengua respecte a la castellana». També és sorprenent que expliqui el significat, per exemple, dels adverbis conjuntius catalans (§ 1022-1023), aportant la traducció al castellà, com si amb els exemples i la definició no n'hi hagués prou per capir el significat: «'Encara més' y 'més encara'.— Abdues combinacions usa Metge. Denota: α) una enunciació afegida, reblant una enunciació precehent, y equival al castellà 'aún más': [+ exemples]» (§ 1022). O, encara pitjor, en el següent paràgraf prescindeix totalment de la de-

518. Precisament, dóna referències de l'anglès perquè és una llengua que coneix. Una comparació amb aquesta llengua no té lloc en una obra destinada a caracteritzar una llengua romànica, si no és amb valor testimonial.

finició i recorre únicament a la traducció: «'Hoc encara'.— Ab lo sentit de 'aún más' trobem usada conjunctivament aquesta locució adverbial» (§ 1023).

Les llengües són denominades tant per nom i adjectiu, «Mes la llengua castellana es especial» (§ 893), «quan hi ha subjecte explicit, nostra llengua no assoleix pas la llibertat de la castellana» (§ 1273), com pel substantiu sol, «En cambi, ab verbs qui signifiquen 'pendre, agafar' no li admetem a diferencia del castellà» (§ 706 III α), «Lo francès se'n alta molt: 'en mangeant'» (§ 844). Hi ha preponderància manifesta, però, d'exemples del segon cas.

Com a gramàtica històrica, la llengua de referència constant és el llatí. Molts dels apartats comencen o bé amb l'etimologia d'un mot —«Llurs singulars, y la primera y segona persones de llurs plurals [dels possessius], se derivaren normalment dels accusatius llatins» (§ 102)—, o bé amb una explicació sobre la caracterització de les paraules en aquesta llengua, que deriva, moltes vegades, en la descripció del comportament de les llengües romàniques, per acabar singularitzant el català actual, o en la majoria dels casos, el català emprat per Metge (o ambdós): «En llatí sols eren esmerçats los subjectes pronominals ab una fi emfàtica, car les desinencies del verb ja eren assats pera no dexar dubte sobre la persona de la proposició. La riquesa desinencial de les llengües romàniques es, en general, menor, y d'ací ve que llengües com lo francès modern necessitin esmentar explícitament los pronoms subjectes. Lo català es assats complert pera que may sigui estada regla forçosa llur ús; resta en lo franch albir del escriptor enclourels o ometrels. Axís, talment com ara, Metge escriu [+ exemples]» (§ 336).

L'al·lusió a les llengües romàniques en general o particularitzant-ne algunes és freqüent, «Mes, entengui hom bé, que'l castellà, a més de dites formes exclusives, també té com les demés llengües romàniques aquests pretèrits hipotètichs» (§ 1134), i Par s'hi refereix també com a llengües neollatines, «Y encara ho es en català, podem dir, constituhint una excepció entre les llengües neollatines modernes» (§ 1206), o germanes, «En català, com en la major part de les llengües germanes, l'article definit va sempre abans lo nom» (§ 1216). Quan parla de les primeres manifestacions de la llengua vulgar derivada del llatí s'hi refereix com a *romànic*: «La sintaxi romànica s'es separada pregonament de la llatina en molts punts referents a la negació» (§ 768), «determinà en romànich la formació d'un temps nou, lo futur-present» (§ 800), «A més, lo romànich se formà gran nombre de conjunccions novelles mitjançant adverbis, preposicions y altres mots, y àdhuch proposicions enteres» (§ 898).

També, de vegades, es refereix a les «llengües ibèriques», tot i que no sempre queda clar l'abast d'aquest terme. Així, parlant de la preposició *en* davant infinitiu, introduint un complement final, afirma: «No existeix en francès modern, mes sovinteja moltíssim en les llengües ibèriques». I ho exemplifica amb '*vos concordassetz* en suplicar *(1425)*' (§ 823).

En els comentaris sobre llengües afegeix judicis de valor, cosa que també fa amb altres aspectes de la seua obra i que confereix a l'escrit un estil ben particular: «En castellà, en cambi, es una exquisidesa estilística esmerçar a voltes aytal condicionant 'cantaría si pudiera'» (§ 1165), «Avuy, principalment en català, ne tenim bona res, ço qui no dexa d'ésser una de nostres beutats, en la que sobrem les llengües germanes» (§ 1195), «[...] més que d'inversió, titllàrem l'orde 'règim, verb, subjecte' (§1269) com un capgirament o ordenació revessa de la proposició: capgirament qui dóna gran formosor y llibertat a les llengües ibèriques [...]. Ara bé: l'odenació 'verb, subjecte', ab o sens 'règim' darrera, no es gayre admesa pel català, llevat de casos, qu'anem a veure, precisament gramaticals; ço es reglamentats. Lo franch albir estilístich, donchs, no se'n es altat massa. Sens dubte lo castellà es més lliure y rich en aquest punt» (§ 1270).

4.3.7. *Recapitulació*

Ens trobem davant una obra que, basada en la romanística europea, té l'originalitat de tractar profundament aspectes sintàctics que no havien estat estudiats anteriorment per la manca de tradició en la lingüística catalana en aquest camp. Par parteix de l'obra de Metge per confeccionar una gramàtica històrica, però també descriu fenòmens del català actual especificant que l'autor del *Somni* no en presenta cap exemple. La finalitat de l'investigador és, doncs, oferir un panorama de la sintaxi del català, que té com a centre Metge, perquè aquest escriptor reuneix gairebé totes les estructures sintàctiques, i és el model de llengua que Par admira i reivindica per a la llengua literària.

No pretén, en canvi, fer una gramàtica normativa, i això queda clar des del primer moment en què empra per a la seua prosa un català allunyat de la reforma ortogràfica de l'IEC, la qual cosa li suposa, probablement, haver de publicar la *Sintaxi* a Halle an der Saale (Alemanya), que, d'altra banda, és la seu de la universitat on havien ampliat els seus estudis sobre romanística Griera, Barnils i Montoliu, perquè en aquells moments, els alemanys eren els capdavanters en els estudis filològics europeus.

Ara bé, Par no s'ocupa únicament de la llengua catalana, sinó que contínuament remet a exemples d'altres llengües romàniques, especialment el castellà i el francès, i en aquest punt completa el seu objectiu inicial —o se n'allunya— i s'apropa a l'estructura de les gramàtiques de les llengües romàniques. Dins la nostra llengua, també ofereix algunes mostres del parlar de Barcelona i distingeix en alguns casos entre el registre literari i el col·loquial del català actual, però el conjunt més representatiu del volum és la descripció de la sintaxi de Bernat Metge, a partir de la qual construeix una sintaxi general de la llengua catalana.

4.4. Recepció de la *Sintaxi*

La publicació de la *Sintaxi*, tot i no comptar amb el beneplàcit oficial a causa de l'oposició de l'autor a les *Normes* de l'IEC, té una repercussió remarcable en l'època. De seguida, n'apareix la bibliografia en el volum x del BRAE (1923, p. 363)[519] i, un any més tard, l'índex de l'obra en les «Notas bibliográficas» del mateix BRAE (vol. xi, p. 96). Posteriorment, també n'hi ha una breu nota bibliogràfica en la revista *Romania* (vol. xiv, p. 1928):[520] «Des *Beihefte zur Zeitschrift für romanische Philologie* nous avons reçu les numéros suivants: [referència de la *Sintaxi*]».

Diverses revistes especialitzades en romanística se'n fan ressò i hi dediquen ressenyes. De seguida n'apareixen un parell de molt breus en el *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana* (vol. xix, 1922-1923, p. 288) i en el *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* (núm. 33-35, 1923, p. 112). En la primera, signada per J. B., es lloa el treball de Par com a valuosa contribució a l'estudi de la sintaxi catalana, però se'n critica l'ús de l'ortografia antiquada i el llenguatge arcaic. Quant a la segona, M. J. P. afirma que l'autor és «lo més expert i concienços coneixedor» de les obres de Metge i que l'obra s'adreça a un públic «orfe d'aquesta mena de trevalls». Pel que fa al contingut, únicament en destaca «entre altres notes interessants, l'estudi sobre 'l pronom *sibi*, *si*, conservat en Metge».

Francesc de Borja Moll n'inclou un comentari en el BDLC (vol. xiii, p. 99-105), responent així a la sol·licitud que havia fet el mateix autor a mossèn Alcover (v. 2.1.3.1). En primer lloc, acusa l'artífex de l'article del BSAL, a qui defineix com a «crítich de panfonteta», de no haver-se llegit la *Sintaxi* i, dins del corrent polèmic de l'època, es plany del poc encert que demostra en criticar l'estil no «instituteritzat» de Par. Moll pensa que, malgrat algunes grafies discutibles, és «l'obra sintàctica de més empenta científica que s'ès elaborada fins avuy a Catalunya» (Moll, 1923-1924, p. 101). Tanmateix fa algunes remarques puntuals sobre alguns aspectes gramaticals molt concrets que no el convencen i aprofita l'avinentesa per fer campanya antinormativa, desaprovant els seguidors de l'Institut.

Par respon a la ressenya de Moll (BDLC, vol. xiii, p. 138-139), li agraeix la defensa de la seua causa i accepta o rebutja les observacions que li havia fet el filòleg menorquí. També avança les seues intencions d'escriure una *Sintaxi diacrònica catalana* (Par, 1923-1924, p. 138), i de rebatre algun dia, en alguna revista, l'acusació de ser arcaïtzant (Par, 1923-1924, p. 139), però, en tot cas, no es té cap notícia posterior que permeti pensar que aquests projectes s'haguessin dut a terme.

Posteriorment, el lingüista barceloní remet un cop més a la ressenya a la *Sintaxi* de Moll, en forma de rectificació de Par, que reconeix el seu error: «La frase: *en*

519. Madrid, Tipografía de la Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos.
520. (1975), Ginebra, Slatkine Reprints, i París, Honoré Champion.

allo poch que he legit (10249), ahont lo demostratiu neutre derivat de illu es substituhit per lo demostratiu provinent de illu hoc, me fa donar la rahó an En F. de B. Moll, qui me feu observar (BDLC, vol. XIII, p. 101) que *lo* devia ésser considerat com a pronom, ço que, llavors no volguí admetre» (Par, 1928*b*, p. 23-24).

En *The Modern Language Review* (vol. XVIII, 1923) apareix una nova ressenya, signada per W. J. E., en què es repassen les característiques principals de la *Sintaxi* i s'hi destaquen els següents trets positius: el fet de ser una sintaxi documentada i no preceptual, el detallisme de l'autor, les referències a la gramàtica de Meyer-Lübke, que Par basi les seues anàlisis directament en els manuscrits, sense oblidar l'edició de Miquel i Planas, i les comparacions que estableix entre Metge i les altres llengües romàniques o el català modern.

Un dels principals admiradors de Par és Josep M. Roca, que li dedica unes abrandades paraules de lloança en la resposta al seu discurs d'entrada a la RABLB (1924*a*):

> Y 'l devot fervorós del genial dramaturch inglès y de les inefables belleses del Art mirífich, es un entusiasta filòlech, un obrer d'aquesta ciencia axarrahída y austera, qui no permet a la imaginació dels seus sevents, en actes rituals, en celarse a les sublims regions hont les idees aparexen sots forma de belles imatges: es un escorcollador de les lleys ancestrals que regexen la estructura íntima, com si diguéssim la histología, la contextura de la llengua nostrada, y prenent per son Virgili a Bernat Metge, l'erudit secretari y familiar de Johan I y Violant de Bar, y un dels mestres prosistes de la època d'or de la nostra literatura, s'endinsa en les pregoneses de la «Sintaxi» del bell catalanesch, estudi que, concebut y desenrotllat en conformitat fidel ab les obres mestres de la moderna filología romànica, com ell mateix ens diu en son *Prefaci*, constituheix la clau de volta dels seus treballs, y que, gramaticalment, es lo estudi més nacional que pot ferse, car dignifica, depurantlo, lo nostre verb, palesa son caràcter propi, la seva peculiar arquitectura, o sien los trets fisionòmichs afirmatius de niçaga, fentli reconquerir la personalitat y borrant los signes sobreposats adquirits per nocius contactes (Roca, 1924, p. 65).

E. Bourciez és un altre dels crítics que, en l'època i segons ens consta pel material recollit, dediquen una atenció especial a la *Sintaxi* en el *Bulletin Hispanique* (vol. XXVIII, 1926). D'aquesta obra en destaca la minuciositat, la claredat i l'ordenació, que faciliten una lectura profitosa, malgrat la considerable extensió del tractat. Lamenta, però, la profusió d'exemples propers a d'altres llengües romàniques que, per aquest motiu, no aporten res de nou i dubta que s'aconsegueixi la finalitat purista de Par de mantenir la llengua moderna en el mateix estatus de la llengua clàssica. Afegeix algunes remarques a punts gramaticals concrets, però finalment felicita Par per l'esforç considerable d'ordenació d'un material tan extens i complex.

Altres autors contemporanis que valoren positivament l'obra de Par són Brunel, Montoliu, Calveras i Griera. El primer, en la *Revue de l'École des Chartes* —se-

gons especifica J. M. Roca en la resposta al discurs d'entrada de Par a la RABLB (1924, p. 66)—, afirma que, en certs moments, la *Sintaxi* deixa de ser un tractat concret sobre la llengua catalana per convertir-se en un estudi de sintaxi romànica general. El segon lloa l'obra en el *Breviari crític*, que «serà un formós i indispensable llibre de consulta i un oportuníssim instrument de comprovació de criteris i de reformes gramaticals» (Montoliu, 1926, p. 268), però dedica més atenció a elogiar la figura de Metge. Calveras, per la seua banda, remet contínuament al *Somni* en l'apartat de Morfologia de les *Consultes*[521] i, tot i que no al·ludeix directament a l'estudi de Par més que en una ocasió (Calveras, 1933, p. 85, nota 1), les contínues referències a la novel·la del XV i la relació que mantenien els dos autors (v. 2.1.3.2) demostren que Calveras coneix l'obra de Par i que, probablement, li és deutor. Pel que fa a Griera,[522] assenyala que resumeix el capítol de Par sobre coordinació (Griera, 1931, p. 126, nota 1), però, de fet, els nombrosíssims exemples de Metge, extrets de la *Sintaxi* de Par, i la manca d'una anàlisi de les dades, confirmarien que tota la seua gramàtica beu directament en la de l'industrial.

En un període més proper a nosaltres, altres investigadors s'han ocupat de l'obra de Par. Destaquem, en primer lloc, Solà (1980*a*) pel volum de referències. El gramàtic busca en la *Sintaxi* de Par exemples de construccions del català clàssic que il·lustrin algunes de les expressions problemàtiques o no resoltes explícitament en la normativa actual. Així, per al tema de canvi i caiguda de preposició, fa referència als aspectes tractats per Par sobre la conjunció condicional *amb que* (vol. I, p. 19),[523] de *en + infinitiu* (vol. I, p. 20), de *haver + (a) + infinitiu* (vol. I, p. 28), i de *per + infinitiu* (vol. I, p. 32). Per al tema de la substantivació de l'infinitiu, Solà (vol. I, p. 55-60 i 149-150, notes 16, 18 i 19) recorda la triple distinció d'aquesta forma verbal segons Par en «mer substantiu» (§ 787), «mer verb» (§ 788) i amb característiques nominals i verbals alhora (§ 789). I encara en el volum I dels seus *Estudis*, Solà cita Par per al tema de l'abstracció i la intensitat (vol. I, p. 94), i per al dels relatius, sobre el qual afirma que Calveras i Par s'ocupen en el seu moment de la problemàtica d'aquestes formes en la llengua col·loquial (vol. I, p. 105). En el volum II dels *Estudis* Par apareix amb referència als pronoms febles (vol II, p. 140, nota 21), a la concordança del participi passat (vol. II, p. 70-73 i 148-150, notes 6, 8, 15, 21 i 23), a la negació (vol. II, p. 160, nota 23) i a la frase comparativa (vol. II, p. 162, nota 1).[524]

521. Josep CALVERAS (1933), *Consultes de llenguatge*, Barcelona, Biblioteca Balmes.

522. Antoni GRIERA (1931), *Gramàtica històrica del català antic*, Barcelona, Impremta de la Casa de Caritat.

523. En aquest cas i en els següents, remetem només a la pàgina, i al número de volum, si escau, sense donar l'any d'edició, per evitar repeticions innecessàries.

524. Per a explicacions més detallades sobre alguns d'aquests aspectes tractats per Solà a partir del *Curial* (1928*b*), v. 4.6.5.

Solà torna a referir-se a la *Sintaxi* de Par en el recull *A l'entorn de la llengua* (1984, p. 118-126), en què comenta la intel·ligència d'algunes observacions de Par en relació amb les oracions subordinades substantives en funció de subjecte, atribut i complement directe, i la seua col·locació en l'oració. Solà (1984, p. 119) qualifica l'obra de Par de «estudi sintàctic seriós», i atribueix a l'autor el fet d'haver estat el primer català a afirmar que una substantiva pot fer d'atribut (Solà, 1984, p. 121). Finalment, Solà (1995, p. 65) esmenta la *Sintaxi* en la seua síntesi de gramàtiques catalanes, tot dient que és «sòlida» i «de primera necessitat».

Blasco Ferrer també dedica la seua atenció a Par en la seua *Grammatica Storica*,[525] en la qual remet a l'industrial per parlar de l'article partitiu (p. 115), els pronoms personals (p. 116 i 118-121), els pronoms relatius (p. 127), les expressions *és menester* (p. 160), *vijares* (p. 166), *encontinent* (p. 178), *spau* i *als* (p. 179), la concordança del participi (p. 166-167), els adverbis *fort* (p. 180) i *ver* (p. 181), la manca de preposició en l'OD i l'ús de la preposició *a* per a l'OI (p. 185), l'absència de *per a* i l'ús de *detràs* en Metge (p. 187), la conjunció *amb que* (p. 193), la coordinació i subordinació (p. 194 i 196, adversatives; p. 205, hipotètiques; p. 208, comparatives), les formes no personals (p. 209), i l'ordre dels mots en l'oració (p. 210, 214 i 216-217). El mateix autor, l'any 1985, al·ludeix a aquesta obra de Par, però centrant-se en l'estudi de la desinència *-o*, per això ho recollim a 4.6.7.

Una altra de les gramàtiques històriques amb abundants referències a la *Sintaxi* és la de Moll,[526] el qual no solament presenta molts exemples de Metge, extrets de l'obra de Par, sinó que també cita les explicacions del lingüista autodidacte sobre la determinació d'un substantiu per un altre substantiu, units per la preposició *de* (p. 204), la substitució del pronom personal procedent d'*illu illa* per la forma reforçada *aquell* (p. 209), la supressió de l'article en determinats contextos (p. 210), les adversatives (p. 237), els usos correctes de *doncs* (p. 238), i la forma de relatiu *que* amb antecedent femení (p. 240). Moll, però, discrepa de Par en alguns aspectes, com la solució que aporta l'industrial a la forma de relatiu genitiu *cuius*, *de qui* o *de la que* (p. 242, nota 1). I en un article anterior,[527] el mateix autor assenyala que la *Sintaxi* de Par, com altres gramàtiques històriques, no recull la conjunció *tamiats que*, documentada diverses vegades en català antic (Moll, 1982*b*, p. 233).

525. Eduard Blasco Ferrer (1984), *Grammatica Storica del Catalano e dei suoi dialetti con speciale riguardo all'Algherese*, Tübingen, Gunter Narr Verlag. Tot i que hi ha algunes referències a l'estudi del *Curial* de Par en aquest volum (v. 4.6.5), n'hi ha d'altres d'equivocades que es refereixen, en realitat, a la *Sintaxi*.

526. Francesc de Borja Moll (1991), *Gramàtica històrica catalana*, València, Universitat de València.

527. Francesc de Borja Moll (1982*b*), «Entre Ramon Llull i el *Decameron*», a *Textos i estudis medievals*, Barcelona, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Fundació Congrés de Cultura Catalana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 233-243.

A diferència d'alguns dels seus contemporanis, els gramàtics que acabem de ressenyar es fixen només en el contingut de la *Sintaxi* sense tindre en compte el model de llengua emprat. Però, l'obra de Par també és objecte de crítiques que no sorgeixen arran de la seua posició antinormista. Així, en el seu article dedicat a Fabra, Coromines (1963, p. 38) resumeix les aportacions del Mestre com a lingüista, i fa inicialment un repàs a l'obra d'altres il·lustres antecessors i contemporanis seus que van tindre un pes específic en aquella època. Afirma que Fabra «fou el nostre primer lingüista» en termes qualitatius i cronològics, i destaca que en filologia «l'acció de Marià Aguiló fou més gran», de manera que sense la influència d'aquest precursor, «l'obra del Mestre n'hauria resultat decisivament minvada». Fins i tot qualifica «Balari i Alcover com a més savis que ell com a filòlegs», però tant aquests dos com Par, Carreras i Candi, Barnils o Griera,[528] com a lingüistes «són zero o quantitats més o menys negligibles».

Coromines afegeix que aquests darrers quatre homes de lletres són «gent francament inferior» i que si «trobaren oïda en bastants crítics apreciables, quan no era per raons polítiques de mala llei, fou perquè, en un ambient cultural poc refinat, com el nostre, jugaven constantment amb l'equívoc entre Filologia, Lingüística i Gramàtica, o entre aquestes disciplines i llurs compartiments dialectològics». Tanmateix, destaca que «el saber filològic de Par i de Carreras era també meritori i arribà a ésser útil», sobretot perquè, amb actitud modesta, van decidir «lliurar a les generacions futures, en brut i sense interpretació, els materials recollits en l'especialitat que millor coneixien: Par, en el terreny de la sintaxi medieval, i Carreras Candi en el dels textos preliteraris i dialectals del període primitiu».

Segons l'autor de l'article, tot i que la bibliografia lingüística de Fabra no és abundosa, tots els seus treballs són de qualitat insuperable i li serveixen per demostrar la seua superioritat sobre Alcover o sobre Par. Així, compara la *Sintaxi* d'aquest darrer amb la monografia *La coordinació i la subordinació en els documents de la Cancilleria Catalana durant el segle XIVè* de Fabra, la qual és «de robusta i instructiva doctrina, i d'una claredat exemplar» i serveix al seu autor, en opinió de Coromines (1963, p. 39), «per a fer veure com el seu talent res no havia de témer del nou savi que aspirava a desfer o refer una part de la seva obra, Anfós Par».

Després, diferents autors de monogràfics sobre temes sintàctics també han acudit a la *Sintaxi* i hi han al·ludit tant pel que fa a acceptació com desaprovació de les seues conclusions, encara que no li hagin dedicat cap estudi particular.

528. Deixem de banda, ara, els comentaris que Coromines dedica a Barnils i a Griera, i en menor grau a Montoliu, però són més despectius que els que dedica a Par i a Carreras, perquè considera que els dos pensionats a Alemanya per la Diputació de Barcelona fracassaren en gran part «perquè en el seu urc injustificat es negaren a aprendre del Mestre» (Coromines, 1963, p. 39).

Ens hi referim agrupant-los pels temes tractats, el primer dels quals són els verbs. Wheeler[529] critica que Par (§ 307) no distingeixi entre les perífrasis *estar* i *anar* amb gerundi, i els casos que tenen el gerundi com a complement extern (1971-1975, p. 22), mentre que Colon[530] no està d'acord a considerar, com insinua Par (§ 798), que la construcció *va + infinitiu* és bastant moderna. Pérez Saldanya[531] es refereix a Par com a autor que distingeix el subjuntiu de l'indicatiu basant-se en la no-realitat *versus* la realitat (1988, p. 28, nota 7), que atribueix l'ús del subjuntiu en completives anteposades a algun tipus d'influència dubitativa (1988, p. 73-74), i que dóna molts exemples de Metge de proposicions causals en subjuntiu encapçalades per la conjunció *com* (1988, p. 255). Més tard, Pérez Saldanya[532] torna a parlar de Par, i el classifica entre els gramàtics tradicionals que distribueixen les formes verbals en absolutes i relatives (§ 493). Aquest estudiós encara es refereix a Par en dos escrits més de tema verbal, en un dels quals comparteix l'autoria amb Salvador,[533] per recollir la idea que, segons els exemples adduïts, el futur ja disposaria de valors modals en les obres de Metge (1993, p. 235), i que en l'autor medieval, encara que de manera minoritària, ja hi hauria manca de concordança del participi amb el complement directe posposat (1998, p. 211).

Sense deixar els aspectes verbals, Gràcia[534] reprodueix l'etimologia del verb *tenir* segons Par (1989, p. 186); Viana[535] considera que possiblement el millor treball sobre temps i modes del català estigui inclòs en la *Sintaxi* de Par (1990, p. 86) i reprodueix la seua definició de *temps relatius* (1990, p. 87), i la idea que els modes operaven a un nivell diferent dels temps (1990, p. 100); Alturo[536] li reconeix que caracteritza el perfet d'indicatiu sobre la base de la noció d'hodiernalitat, tot

529. Max W. Wheeler (1971-1975), «*Estar* i *anar* amb gerundi en *Tirant lo Blanc* i en *Curial e Guelfa*», *Estudis Romànics* (Institut d'Estudis Catalans), vol. xvi, p. 21-47.

530. Germà Colón (1978), «El perfet perifràstic català *va + infinitiu*», a *La llengua catalana en els seus textos*, vol. 2, Barcelona, Curial, p. 119-130, 2 v.

531. Manuel Pérez Saldanya (1988), *Els sistemes modals d'indicatiu i de subjuntiu*, València, Institut de Filologia Valenciana, i Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

532. Manuel Pérez Saldanya (1990), «La categoria gramatical del temps i les relacions deíctiques i anafòriques», *Caplletra* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat), núm. 8, p. 117-129.

533. Manuel Pérez Saldanya i Vicent Salvador (1993), «Lingüística cognitiva i llengües en contacte: el cas del futur de probabilitat en català», a *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Alacant/Elx, 9-14 setembre 1991)*, vol. 3, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 229-245; Manuel Pérez Saldanya (1998), *Del llatí al català: Morfosintaxi verbal històrica*, València, Universitat de València.

534. Lluïsa Gràcia (1989), *La teoria temàtica*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filologia Catalana i Departament de Filologia Espanyola.

535. Amadeu Viana (1990), «La sintaxi de la conjugació en català», *Caplletra* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat), núm. 8, p. 81-105.

536. Núria Alturo (1999), *La semàntica verbal del català: la representació dels esdeveniments* (tesi doctoral, Universitat de Barcelona).

i que ell no empri aquest terme (1999, p. 180, nota 50); Ramos[537] repassa els diferents estudis diacrònics que tracten el tema dels verbs *ésser*, *estar* i *haver-hi* en català antic i en aquest context fa referència a la *Sintaxi* diverses vegades (2000, p. 26-27, 29-30 i 253). I a la qüestió de l'ús dels auxiliars *haver* i *ésser* també hi al·ludeix Anguera (1980, p. LVII).

Canviant d'aspectes gramaticals revisats per investigadors actuals amb la *Sintaxi* com a referent, trobem el tema de les preposicions. Pérez Saldanya[538] assenyala l'aportació de Par en la caracterització de la preposició com a element que permet que el substantiu realitzi funcions pròpies d'una altra categoria (1987, p. 122-123), i introdueix també la diferenciació que fa de l'article definit i indefinit (1987, p. 166). Perera[539] recorda la manca de preposició en el complement directe, adduïda per Par (1986, p. 56), les alternances i interferències entre les preposicions *a*, *ab* i *en* (1986, p. 88), i els contextos d'aparició, assenyalats per Par, de *a* (1987, p. 20 i 34), *ab* (1987, p. 40-41 i 49-51), i *en* (1987, p. 54-56 i 62-63).

Laca[540] exemplifica la tendència a la gramaticalització de l'ús pleonàstic dels pronoms amb citacions de Metge que demostren que aquest és un fenomen del català modern, i Adell,[541] per la seua banda, partint de l'asseveració de Par sobre l'absència de preposició en el règim directe (1994, p. 101), reprèn el tema de l'acusatiu preposicional en català, reivindicant-lo també en català antic. Sancho Cremades[542] insisteix en aquesta construcció (1995, p. 188) i enceta un altre tema: els adverbis emprats com a preposició, per a l'exemplificació dels quals recorre a Par (1995, p. 81 i 93). Geijerstam[543] i Salvador[544] citen el lingüista autodidacte per

537. Joan Rafael Ramos (2000), Ésser, estar *i* haver-hi *en català antic. Estudi sintàctic i contrastiu*, València, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, i Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

538. Manuel Pérez Saldanya i Manuel Prunyonosa (1987), *Elements per a una sintaxi liminar del català*, València, Eliseu Climent, Editor.

539. Joan Perera i Parramon (1986), «Contribució a l'estudi de les preposicions en el *Tirant lo Blanch* (primera part)», L&L, núm. 1, p. 51-109; Joan Perera (1987), «Contribució a l'estudi de les preposicions en el *Tirant lo Blanch* (segona part)», L&L, núm. 2, p. 19-66.

540. Brenda Laca (1986), «Notes per a un estudi del pleonasme pronominal», a *Miscel·lània A. Badia i Margarit, 5*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 65-88.

541. Marc Vicent Adell (1994), «Problemàtica de l'acusatiu preposicional en català: notes al voltant de Roís de Corella», a *Miscel·lània Germà Colón, 1*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, col·l. «ELLC», núm. XXVIII, p. 93-109.

542. Pelegrí Sancho Cremades (1995), *La categoria preposicional*, València, Universitat de València.

543. Regina af Geijerstam (1980), «Sobre Heredia i el bilingüisme medieval aragonès-català», a *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Andorra, 1-6 octubre 1979)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

544. Vicent Salvador (1996), «Fraseologia del *com*», a *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Frankfurt del Main, 18-25 de setembre de 1994)*, vol. III, Barcelona, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 355-380.

la partícula *com* (1996, p. 356-357), i Ramos[545] reconeix Par com un dels gramàtics tradicionals que, juntament amb Fabra, introdueix el concepte de *complement preposicional regit pel verb* (1992, p. 148, nota 21). Així mateix, altres autors que remeten a la *Sintaxi* són Saragossà[546] pel terme *predicatiu* (1994, p. 19, 35 i 95), i pel lloc que ocupa en l'oració (1994, p. 141, 149, 195 i 212-214), i també pels possessius (1999, p. 207-209) i la seua col·locació (1999, p. 215), i Coromines, pel possessiu *llur* (1971, p. 263) i l'absència de preposició *per a* en Metge (1971, p. 140-141), tema que reprèn Ferrater (1981, p. 4), dedicant paraules poc amables a Par, que «entra en convulsions per tractar d'endarrerit mental Bernat Metge, que encara no havia descobert les gràcies del 'per a'».

Quant al tema connectors, Mariner[547] reprodueix un esquema en què organitza les diferents conjuncions adversatives i que pren com a base el nombrós material i «les acurades interpretacions adduïdes per Par sobre les adversatives de la prosa de Bernat Metge» (1982, p. 61-63). Rigau[548] discrepa de Par i altres gramàtics en la caracterització de *si* com a conjunció, ja que ella considera aquesta partícula un interrogatiu (1984, p. 250-251 i 271-272, nota 3). La mateixa autora (1989, p. 206 i 219, nota 4), en canvi, valora les aportacions de Par en altres aspectes gramaticals, com és el cas de la similitud de la preposició *amb* i la conjunció *i* en estructures del tipus «Amb els companys han estudiat els volcans d'Olot» (= «Ella i els seus companys han estudiat els volcans d'Olot»), tema que repeteix en una comunicació posterior (1990, p. 364). I sobre nexes conjuntius en parla, a més, Cuenca,[549] la qual també al·ludeix diverses vegades a l'obra de Par, i torna a referir-se a la *Sintaxi*, en aquesta ocasió, conjuntament amb M. Josep Marín[550] per

545. Joan Rafael Ramos (1992), *Introducció a la sintaxi*, València, Tàndem.

546. Abelard Saragossà (1994), *Els predicatius i les categories sintàctiques*, València, Universitat de València; Abelard Saragossà (1999), «Introducció al concepte *adjectius possessius*, i aplicació de la teoria al retrocés de la forma *llur* i de les formes contractes», a *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Palma de Mallorca, 8-12 setembre 1997)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 205-231.

547. Sebastià Mariner (1982), «Paradigma de les conjuncions adversatives en català medieval», a *Miscel·lània Pere Bohigas*, *2*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, col·l. «ELLC», núm. iv, p. 51-65.

548. Gemma Rigau (1984), «De com *si* no és conjunció i d'altres elements interrogatius», a *Estudis gramaticals*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filologia Hispànica, p. 249-278; Gemma Rigau (1989), «Prédication holistique et sujet nul», *Revue des Langues Romanes*, vol. xciii, núm. 2, p. 201-222; Gemma Rigau (1990), «The semantic nature of some Romance prepositions», a *Grammar in progress: Glow essays for Henk van Riemsdijk; Joan Mascaró and Marina Nespor (eds.)*, vol. xciii, núm. 2, Dordrecht, Foris, p. 363-373.

549. M. Josep Cuenca (1992-1993), «Sobre l'evolució dels nexes conjuntius en català», L&L, núm. 5, p. 171-213.

550. M. Josep Cuenca i M. Josep Marín (1998), «La gramaticalització en els connectors: de l'oral a l'escrit», a *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Palma de Mallorca, 8-12 setembre 1997)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 383-401.

parlar del canvi en l'època medieval de la construcció *açò/ço + que* per *allò/lo + que* (1998, p. 394-395).

Rigau[551] esmenta també Par per la identificació de sintagmes nominals definits amb sintagmes nominals referencials (1981, p. 281); Calvo[552] qualifica el treball de Par de «seriós» i afirma que «fa alguns comentaris substancials sobre la posició de l'adjectiu» en Metge (1986, p. 67), i Diéguez dedica tot un apartat del seu monogràfic[553] a reproduir la posició dels adjectius qualificatius en la prosa de Metge, basant-se en Par (1998, p. 407-409).

Si a aquests comentaris hi afegim les constants referències que Mila Segarra fa a la *Sintaxi* en el marc general de la seua *Història de la normativa*[554] (p. 157, 161, 166 i 191), ens podem fer una idea prou aproximada dels aspectes que preocupen els lingüistes actuals i per als quals l'estudi de Par conté informació valuosa que ajuda a reinterpretar alguns dels fenòmens que no troben encara avui una resposta unànime.

4.5. Altres escrits lingüístics

A banda de l'extens corpus bibliogràfic referit a Shakespeare i els diversos articles de tema polític, social o religiós que va escriure, Alfons Par va dedicar part dels seus esforços a la investigació filològica, i es va aproximar a la història de la llengua mitjançant la seua obra magna, la *Sintaxi*, i altres estudis lingüístics que desenvolupà en el si de l'Oficina Romànica o de la Reial Acadèmia de Bones Lletres,[555] alguns dels quals van ser reproduïts en els bolletins d'aquests organismes i altres revistes especialitzades, o publicats en llibres a part.

Deixant, ara, l'obra dedicada al *Somni*, els escrits que tot seguit s'analitzen formen part de la col·lecció d'estudis de Par dedicats a la llengua catalana, els quals, tot i no ser tan importants com la *Sintaxi* pel que fa al volum, afegeixen noves dades al coneixement de la llengua en l'època medieval. Par, partint de les obres insígnia de la literatura, però també analitzant altres peces menors o cartes sorgides de les cancelleries o de documents privats, fa una descripció acurada de les ca-

551. Gemma Rigau (1981), *Gramàtica del discurs*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filologia Hispànica.

552. Julio Calvo (1986), *Substantiu i adjectiu*, València, Universitat de València.

553. Maria Àngels Diéguez Seguí (1998), «La posició dels adjectius qualificatius al Llibre de Cort de Justícia de València (1279-1321)», a *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Palma de Mallorca, 8-12 setembre 1997)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 403-430.

554. Mila Segarra (1987*a*), *Història de la normativa catalana*, 2a ed., Barcelona, Enciclopèdia Catalana (1a ed., 1985).

555. Per conèixer la relació de treballs que Par duu a terme en aquestes entitats, però que no són recollits en forma d'article o monogràfic, v. 2.3.7, 2.3.9 i 4.7.12.

racterístiques lingüístiques més remarcables i, a pesar que no sempre arriba a conclusions encertades —cosa que autors posteriors s'han encarregat de palesar—,[556] en diverses ocasions és capaç d'aventurar teories que expliquin els diferents fenòmens que troba.

Pel que fa a la manera de presentar-los a continuació, cal dir que aquests estudis lingüístics no estan relacionats per ordre d'importància, ni per volum o repercussió que hagin pogut tindre, sinó per ordre cronològic, la qual cosa comporta que sigui possible trobar un estudi molt desenvolupat al costat d'un petit article d'opinió, o un escrit de temàtica més general al costat d'un monogràfic.

Hi ha, però, dos excepcions que trenquen aquesta presentació temporal: d'una banda, els quatre articles que fan referència a *qui* i *que* segueixen un ordre correlatiu perquè, en definitiva, formen part d'una unitat estructural i de contingut, tot i alternar en el temps amb altres escrits de temàtica diferent. D'altra banda, l'edició de la novel·la *Curial e Guelfa* s'estudia immediatament després de *Curial e Guelfa*: *Notes lingüístiques y d'estil*, ja que, de fet, a pesar dels cinc anys de diferència entre l'aparició de l'assaig (1928) i la novel·la (1933), les conclusions que Par apunta en l'edició conjunta amb Miquel i Planas ja les havia avançat a les *Notes*. Per consegüent, com hem fet amb els relatius, hem preferit estudiar-les una a continuació de l'altra i hem posposat el repàs d'estudis anteriors a la publicació de la novel·la,[557] perquè d'aquesta manera s'apreciïn millor les evidents relacions entre les dos obres.

Finalment, cal afegir un darrer comentari metodològic: en els estudis de contingut lingüístic més variat, en què Par remet a múltiples qüestions fonètiques, morfològiques i sintàctiques, hem volgut donar una visió general de cada apartat sense, però, detallar tots els fenòmens que analitza. Com tota selecció, aquesta tria implica un grau de subjectivitat bastant elevat, prou justificable però, si es té en compte que el nombre de fenòmens descrits és considerable. S'ha intentat, tanmateix, que els trets explicats siguin variats i, d'alguna manera, representatius, i no s'ha defugit al·ludir als fenòmens que després han estat represos en estudis posteriors, tant per reconèixer-hi l'aportació de Par com per refutar-ne les conclusions; tant si es tracta d'una ressenya de tema general com si s'ha dut a terme un breu comentari a partir d'un mot concret.

556. En el capítol posterior sobre recepció (4.6) es fa un repàs a les ressenyes o articles a què hem tingut accés que al·ludeixen a aquests estudis de Par.

557. En definitiva, que la novel·la no surti a la llum fins a 1933, a pesar que en el llibre apareix 1932 com a data d'edició, és un fet que obeeix a causes que no coneixem, però, quan Par publica el seu estudi sobre el *Curial*, ja estava preparada (v. 4.5.8). Això fa que el criteri seguit en aquest capítol de presentar les dos obres consecutivament sigui encara més justificable.

4.5.1. Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle XIV.è

Par, que signa el document amb el nom d'Anfòs, entra a la RABLB de Barcelona el 30 de novembre de 1924 amb el discurs *Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle XIV.è*.[558] Ocupa el lloc deixat per Riera i Bertran,[559] al qual dedica un panegíric abans de començar el discurs pròpiament dit.

L'article està dividit en dos capítols: el primer, dedicat a les inscripcions (p. 8-12), i el segon, a les cartes (p. 12-51), el qual se subdivideix al mateix temps en una introducció —no encapçalada per cap títol— (p. 12-17), fonètica (p. 17-25), morfologia (p. 25-37), i estil (p. 37-51).[560] Finalment, hi ha les conclusions (p. 51-52), un índex analític (p. 53), la clau de les cartes citades (p. 54-58) i la resposta de Josep M. Roca (p. 59-70).[561]

Per dur a terme el seu objectiu, Par se serveix d'inscripcions llatines, publicades per Hübner[562] i el P. Fita,[563] i de cinc-cents seixanta documents catalans originals editats majoritàriament per Miret i Sans,[564] mossèn Pere Pujol,[565] i Valls

558. V. 2.3.7, per a més dades sobre la relació de Par amb la RABLB.

559. Joaquim Riera i Bertran (Girona, 1848 - Barcelona, 1924). Polític i escriptor. Membre del partit federal, fou alcalde de Girona i diputat a Corts. Presidí la Unió Catalanista i l'Associació Catalana d'Excursions Científiques. Col·laborà a la premsa de la Renaixença i fou proclamat mestre en gai saber l'any 1904.

560. Com si es tractés d'una gramàtica, des del primer capítol, «Inscripcions», fins al dedicat a l'estil, es podria fer una divisió alternativa, perquè Par distribueix els continguts de l'estudi en cinquanta-sis punts.

561. Aquesta resposta es comenta a 4.6.1.

562. Emil Hübner (Düsseldorf, 1834 - Berlín, 1901). Arqueòleg, i professor. Encarregat per l'Acadèmia de Berlín de redactar el volum segon del *Corpus Inscriptionum Latinarum*, recollí les inscripcions romanes conegudes de la península Ibèrica i en revisà moltes.

563. Fidel Fita i Colomer (Arenys de Mar, Maresme, 1836 - Madrid, 1917). Historiador i eclesiàstic. Ingressà el 1850 a la Companyia de Jesús. Fou el més destacat col·laborador hispànic de Hübner en el *Corpus*. Fou director de l'Academia de la Historia i membre de l'Academia Española, de la de Bellas Artes de San Fernando, de la de Bones Lletres de Barcelona i dels instituts d'arqueologia de Berlín i Coïmbra. Col·laborà en un gran nombre de revistes religioses i d'història.

564. Joaquim Miret i Sans (Barcelona, 1858-1919). Historiador. Conegué a fons la bibliografia històrica estrangera. Ingressà a la RABLB, i amb Carreras i Candi, revigoritzà la institució, de la qual fou secretari durant disset anys. Inicià la publicació del seu butlletí (1901), en el qual col·laborà amb assiduïtat, i introduí l'ús del català en els volums de les *Memorias* (1901). Fou membre fundador de l'IEC (1907) i un dels principals organitzadors del I Congrés d'Història de la Corona d'Aragó (1908).

Par empra, per al seu estudi, documents d'aquest «paleògraf exacte y historiador erudit» publicats en el BRABL, a més de les seues obres *El Vizcondado de Castellbò, antichs documents en llengua catalana* i *Revue Hispanique*, vol. XIX (1908) (Par, 1924*a*, p. 16).

565. Pere Pujol i Tubau (Ribes de Freser, Ripollès, 1887 - la Seu d'Urgell, Alt Urgell, 1962). Historiador, paleògraf i arxiver del capítol i del bisbat d'Urgell. Cursà la carrera eclesiàstica als seminaris de la Seu i de Vic (1901-1910). És autor de diversos treballs, recolzats en documentació extreta princi-

i Taberner,[566] a banda d'altres recopiladors (el pare Pasqual, Alart, Milà i Fontanals, Serra i Vilaró, i Moliné i Brasés), que hi contribueixen amb menys documentació. El seu mètode es basa en un treball complet sobre fonètica i morfologia històriques a partir de les vacil·lacions i diferents versions que apareixen en els textos estudiats.

En el primer capítol d'aquest treball analitza els epígrafs llatins, que són els textos lingüístics més antics conservats en la nostra terra, i malgrat reconèixer-ne la qualitat històrica, els considera poc vàlids lingüísticament, ja que «bona res d'ells es constituhída per inscripcions massa curtes per a poder ésser considerades com a textes, y en lo romanent utilisable hi trobèm, en general, redaccions formularies ajustades a patrons que los lapidayres servaven» (Par, 1924*a*, p. 8).

Intenta esbrinar algunes peculiaritats que tinguin relació amb el nostre romanç, com són els vulgarismes del llatí parlat, i trobar diferències que permetin distingir el romanç de la Tarraconense del de les altres províncies romanes.

A continuació, i ja encetant el capítol dedicat a les cartes, explica que, a més de la natural influència de les llengües autòctones, allò que més contribueix a la diversificació de la llengua parlada és l'arribada de les invasions germàniques (Par, 1924*a*, p. 12), i contradiu la teoria que el català sigui dialecte del provençal, com sostenen alguns romanistes; si el català i el provençal presenten tantes semblances és perquè tenen un origen comú:

> Los segles VI i VII són considerats com los de formació de les llengües romàniques; lo català, sens dupte, en sa naxença, ofería minues discrepancies ab lo provençal, o més propriament ab l'occità o llengües d'och, a la familia de les quals, jatsía que ab diferenciacions progressives, continua sempre pertanyent; origen aquell que no convé may oblidar, abans de titllar en documents antichs de provençalismes, fenomens qui són, per ço mateix, íntegrament catalans. Alguns romanistes creuen que nostra llengua es un dialecte provençal

palment dels arxius urgellesos, sobre temes referents a la cultura, l'art, la llengua, l'escriptura, la litúrgia i l'hagiografia. Era membre corresponent de l'IEC i de la RABLB, i conseller numerari de l'Institut d'Estudis Ilerdenses.

D'aquest historiador, Par diu que aporta una col·lecció única «en quant comprèn escrits de baxa redacció, y, en conseqüencia, expontàniment catalans», que extreu dels *Documents en vulgar dels segles XI, XII y XIII, de la Sèu d'Urgell* i d'*Estudis Romànichs* (1917) (Par, 1924*a*, p. 16).

566. Ferran Valls i Taberner (Barcelona, 1888-1942). Jurista i historiador. Des de 1918 fou membre adjunt de l'IEC (Secció Històrico-Arqueològica) i el 1935 n'esdevingué numerari. El 1920 ingressà a la RABLB. En temps de la dictadura de Primo de Rivera fou empresonat. En proclamar-se la República adoptà una actitud recelosa envers el moviment catalanista, tot i que fou diputat per la Lliga al Parlament de Catalunya (1932) i a les Corts Espanyoles (1935). Després de la Guerra Civil de 1936-1939, atacà el catalanisme i esdevingué catedràtic d'Història Universal de la Universitat, i president de la RABLB i de l'Ateneu.

Par estudia cartes originals recollides per aquest autor en la seua monografia sobre el Pallars i la Ribagorça en el seu *Recull de documents y estudis* (Par, 1924*a*, p. 17).

> transportat ací durant lo s. VIII. No sé veure per què la hispania citerior, més antigua en romanisació y cultura que les terres de la Galia, essent estades abdues conquerides quasi al mateix temps pels visigoths, y atraversades la Catalunya vella y la Occitania també simultàniament pels alarps, havía de rebre precisament son llenguatge d'aquesta encontrada. Lo natural es que reaccions lingüístiques pariones formessin alhora, per totes les terres d'och, la llengua una qui 's dialectalisà després (Par, 1924*a*, p. 13).

Par afirma que les cartes medievals dels primers segles foren escrites en llatí i, encara que ell no coneix cap document original anterior a l'any 804, no en descarta l'existència «a causa de la incomplerta recerca de nostres arxius» (Par, 1924*a*, p. 14). Tot seguit, enumera els cartularis que no ha tingut en compte perquè eren còpies o per la «provinença no catalana de llur composició» (Par, 1924*a*, p. 14), i dedica la seua atenció als cinc-cents seixanta documents originals suara esmentats, als quals dóna molt valor lingüístic, «no sols per ço com fins a finals del segle XIII, són testimonis coetanis y exclusius de tot nostre període preliterari, ans aytambé, car los successius revelen nostra llengua més francament y expontania, lliures llurs escribes de preocupacions erudites y literaries, y omplint redaccions d'instruments jurídichs, comercials y casolans en que la importancia del acte exigía ans feheltat y exactitut a la manera comuna y popular de designar les coses, que forma y estil acurats» (Par, 1924*a*, p. 14).

D'una banda, Par classifica els documents en:

— Juraments, donacions, albarans, vendes, testaments..., redactats amb abundància de fórmules estereotipades.

— Cartes de fundació, clams, memòries, manaments reials..., que contenen àmplia fraseologia popular.

De l'altra, reivindica que el lloc de procedència també és rellevant per atorgar més o menys vàlua als documents. Així, considera, per a l'ortografía, «com a proves de major excepció les de bones cancilleríes y de particulars instruhits» (Par, 1924*a*, p. 15), i aprofita l'avinentesa per negar que els documents cancellerescs palesin una confusió ortogràfica. Ans al contrari, la seua uniformitat és remarcable i les diferents versions que s'introdueixen són degudes a còpies successives (v. 4.2.4.3).

En canvi, els papers provinents de corts menors, monestirs secundaris o disposicions testificals, no es poden prendre com a base d'una ortografia segura. Tanmateix són molt importants per conèixer la fonètica, la morfologia i la sintaxi de la llengua parlada:

> Són les matexes dificultats y errades en la representació dels sons, les qui nos descelen la fonología d'aquell temps, y les raretats de les flexions y mal girbament de les frases, les qui nos fan ovirar quelcom de la morfología y cons-

> trucció. En aquests punts llur testimoni es sens par, y ells són los qui 'ns faran majors aportacions per a l'examen fonètich y morfològich que cal fer precehir a la estimació literaria d'alguns d'ells (Par, 1924*a*, p. 16).

Un cop arribat en aquest punt, Par descobreix els objectius que es planteja amb l'estudi d'aquestes cartes, que, en certa manera, condicionen la subdivisió del capítol en els tres apartats anteriorment esmentats: fonètica, morfologia i estil. La intenció de l'autor és, en primer lloc, «lo llogre d'incorporar fonemes nostrats y morfemes al patrimoni de la filología romànica, ben provehída de dades experimentals de quasi totes les llengües menys de la nostra, y més encara, d'avençar y fixar per alguns d'ells, la data de llur aparició». En segon lloc, Par pretén constatar que «molts dels disbarats llatins y catalans imputats a estulticia dels escribes, tenen una perfeta explicació en la evolució del llatí vulgar, que des lo temps del imperi fou verdaderament per uns quants segles la parla viva». I, finalment, afegeix que «la classificació de les tares, separantne aquelles lingüísticament rahonades, nos aydarà al justipreu estilístich» (Par, 1924*a*, p. 16).

Comença aquí l'apartat dedicat a la fonètica,[567] amb la descripció de l'evolució de diversos sons i grafies. A partir dels documents estudiats, Par intenta fixar el moment en què es produeixen canvis significatius en la història de la llengua, com la substitució de la *w* germànica, resolta en dos documents de manera diferent segons l'antiguitat, *Uardia* i *guadell* (Par, 1924*a*, p. 17-18), o el diptong *au* del llatí, que passa en la majoria de paraules a *o* des del començament del període romànic, però es manté en altres —*causes*, per exemple, encara en un document de finals del segle XII—, a causa del seu arrelament en català (Par, 1924*a*, p. 18).

L'enfilall de fenòmens fonètics estudiats per Par és llarg, tot i que, en la majoria dels casos, es limita a constatar documentalment fets ja acceptats pels especialistes. Per aquest motiu, i perquè això ens remetria a un estudi aprofundit de fonètica històrica allunyat de l'objectiu d'aquest treball, no existeix la pretensió de detallar-los tots. Els exemples anteriors i els que segueixen a continuació, serveixen per il·lustrar quin tipus de temes tracta, i per constatar que Par no es limita únicament a descriure els fets, sinó que, depenent de la manifestació, cita altres romanistes o, fins i tot, fixa les dates d'aparició d'una grafia amb anterioritart a les establertes per altres estudiosos.

Així, l'autor fa seua una generalització de Meyer-Lübke sobre l'evolució de les oclusives sordes entre vocals que passaren a les sonores corresponents en castellà, i l'aplica al català a partir dels exemples de què disposa. Amb aquestes oclusives en posició final, Par no es limita únicament a descriure el fet —amb les vacil·lacions

567. Par empra, per representar els sons, l'alfabet fonètic de l'IEC, i els transcriu en cursiva igual que les grafies.

que troba en les diferents èpoques—, sinó que prescriu, proposant una norma: «Com que no podèm pronunciar la *b*, *d*, *g* finals, la ortografía verdadera catalana adoptà ja ben aviat les grafíes corresponents als fonemes que en realitat pronuncièm, ço es, *p*, *t*, *c*. Axís sempre s'es escrit, y hem d'escriure, *sap*, *Ricart*, *conech*» (Par, 1924*a*, p. 19).

Pel que fa a la fixació d'algunes grafies, Par repassa l'evolució de la palatalització de *l* seguida de *i*, *e* des de la fi de l'imperi, així com la que naix de l'aplec *k'l* (*auricula* > *auric'la* > *orella*), i justifica els dubtes que tenen els copistes «per quant s'encontraven ab un fonema qui no era representat pel alfabet llatí, únich que teníen» (Par, 1924*a*, p. 21). En aquest cas, doncs, aporta moltes mostres de grafies diferents que li serveixen per documentar l'estadi de la llengua de cada època: *cavaler* (*l*), *oveiles*, *muyler* (*il*, *yl*), *cenayes* (*y*), i, tot lloant la solució que el català pren davant altres llengües romàniques, conclou:

> Totes aquestes vacilacions foren necessaries per a adoptar definitivament les dues *ll* en representació d'un fonema prepalatal sonor, distinct del velar que en llatí clàssich designaven; mes lo català y castellà assoliren en açò un resultat gràfich molt més clar y rahonable que'l provençal, francès, italià y portuguès (Par, 1924*a*, p. 22).

Tot seguit, i encara referint-se a aquesta grafia, en situa la data d'aparició l'any 1029, basant-se en una paraula que troba en un document d'aquest any, *uexella*. Par avança la data fixada per Alart[568] i Miret i Sans (a mitjan segle XI), gairebé disculpant-se per la troballa «potser es gosadía meva» (Par, 1924*a*, p. 22), i continua detallant exemples d'aparició de *ll*, ara a final de mot i a principi. En aquest últim cas, cita Meyer-Lübke (però no en dóna la referència bibliogràfica), el qual creu «juhiciosament» (Par, 1924*a*, p. 23) que, a pesar que no n'hi ha mostres en l'ortografia fins molt més tard, el so representat per *ll* existia en la pronunciació molt abans de la fi de l'edat mitjana.

L'autor fa el mateix paral·lelisme amb l'evolució de la grafia que representa el so palatal nasal fins a arribar al dígraf *ny* (Par, 1924*a*, p. 23-24), i tanca el capítol dedicat a la fonètica amb uns últims apunts sobre les variacions en la representació gràfica dels palatals africats (Par, 1924*a*, p. 24-25).

En el segon capítol, referit a la morfologia, l'autor documenta l'ús dels possessius i la substitució dels casos per preposicions (Par, 1924*a*, p. 27-28), l'aparició d'alguns canvis de gènere —*arbor* esdevingut en llatí vulgar masculí—, i de cas

568. Julià Bernat Alart (Vinçà, Conflent, 1824-1880). Historiador. És autor d'obres fonamentals d'investigació sobre el Rosselló i la Cerdanya. En el camp de la lingüística és autor d'un recull de *Documents sur la langue catalane* (1881) i de diversos articles de lingüística catalana en la *Revue des Langues Romanes* (1872-1879).

—*senyer* per al vocatiu i *senyor* per al nominatiu, acusatiu i altres— (Par, 1924*a*, p. 29), i dedica molta atenció a l'evolució dels plurals femenins, per a la qual cosa aporta un exemple extret de la «Venda S. Llorenç» que permet comprovar que, en construcció llatina, la terminació en *es* en lloc de *as* és un fet l'any 1041 («*olzines... parietes antigues [...] sot siue banieres*») i, per tant, es produeix un segle abans de la data assenyalada per Bourciez (1923, § 268*a*) i altres romanistes. Par assegura que, a banda d'aquest testimoni escrit, la pronunciació dels plurals era [es] des de feia molt temps, «jatsía que la llengua parlada tostemps s'avença a la escrita, y sols fonemes ben expandits popularment podíen arribar a traspuar en textes llatins» (Par, 1924*a*, p. 27). Par constata que, posteriorment, totes les oracions de construcció catalana adopten aquesta terminació.

Un altre dels aspectes a què Par al·ludeix en aquest capítol és la qüestió de l'article, per a l'estudi del qual esmenta el treball de mossèn Antoni Griera publicat en el BDC, vol. v (1917, p. 50-60),[569] a partir de setanta-cinc cartes transcrites per mossèn Pere Pujol i Miret i Sans. Par legitima la seua incursió en aquest tema, perquè els documents en què es basa mossèn Griera han format part també de la seua pròpia recerca i, per tant, vol aportar les seues conclusions.

La primera és que «Tots los quatre cents vuytant cinch documents originals, que a més d'aquells he examinats, confirmen la matexa conclusió: en llatí l'única forma usual es *ipsu*», excepte en cinc casos (Par, 1924*a*, p. 30). La segona conclusió és que fou substituïda per *illu*, potser per influències del nord, molt abans del segle IX i, en conseqüència, les cartes llatines i catalanes estudiades no reflecteixen l'ús sincrònic d'aquestes formes, «sinó que en lo llenguatge parlat pels escribes l'article era *lo*, *la*, y, en cambi, quan escrivíen en llatí esmerçaven per tradició erudita *ipsu*, article que en sa forma catalana *es sa* anava ja llavors desaparexent arrèu» (Par, 1924*a*, p. 31).

Par insisteix que les formes catalanes de l'article masculí són *lo* o *es*, i que s'adjunten en enclisi, entre altres mots, amb les preposicions *de*, *a*, *per*, *sobre* i *entre*. I també afirma que la preposició *en* i l'article *lo* es combinen i donen *el*, de manera que aquesta paraula «no correspon may al article masculí simple, qui tostemps es *lo*, ans es contracció de *e lo* o de *en lo*,[570] podent ésser noresmenys lo pronom *ell*, qui era escrit també fins al segle XIV *el*» (Par, 1924*a*, p. 32). Par justifica així la de-

569. Al Col·legi Major de Pedralbes es conserva aquest número del *Butlletí* amb el treball de Griera «L'article en català i la llengua literària» (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 50-60), ple d'anotacions manuscrites de Par. Per exemple, al costat de l'afirmació de Griera «En aquests documents en vulgar compareixen moltes grafies provençals, i els provençalismes hi abunden extraordinàriament» (Griera, 1917, p. 56), Par objecta «En aquell temps los provensalismes no son provensalismes».

Par, amb posterioritat a la publicació dels articles sobre els relatius catalans *qui* i *que* (1929*a*, 1929*b*), volgué estudiar aquest tema en un monogràfic, però sembla que no va reeixir-hi (v. 4.7.3).

570. El lingüista parla d'aquest aspecte en la ressenya de les *Gesta comitum* (1928*c*). V. 3.2.3.1.

fensa que ell mateix fa en els seus escrits contemporanis de l'ús de la forma *lo* com a article masculí singular.

Després de tres breus apunts sobre el moment de l'aparició de l'article indefinit *un*, els adverbis *en* i *hi*, i la substitució de *ne* per *ni* (Par, 1924*a*, p. 32), Par avança que prepara un monogràfic sobre els relatius *qui* i *que* (v. 4.5.5):

> Estich fent extenses recerques en tota nostra literatura qui no són encara arribades a compliment a causa de la complexitat de les influencies lingüístiques qui actúen en aquest punt : per açò no puch presentar encara solucions definides (Par, 1924*a*, p. 33).

Tot i aquesta afirmació, Par assenyala tres influències a tindre en compte: la primera, del llatí vulgar i primer període romànic, segons la qual tot nominatiu ha d'ésser *qui*; la segona, del llatí clàssic, que fa *qui* amb antecedent masculí i *que* amb antecedent femení, i la tercera, que ve de l'interrogatiu llatí, amb *qui* per a ens animat i *que* per a inanimat. Són tres influències que moltes vegades s'entrecreuen i que han marcat l'evolució d'aquestes formes. Par creu que la solució final, si no hi hagués hagut decadència, hauria estat *qui* per a persona i *que* per a cosa i puntualitza «De totes maneres quant anticatalà no es voler imposar modernament sempre *que* ressurt a bell esguart» (Par, 1924*a*, p. 34).

L'autor acaba el subcapítol dedicat a la morfologia amb els temes de la substitució paulatina dels infinitius per proposicions subordinades i l'evolució de la partícula *si* en els seus valors de reforç de la conjunció copulativa, d'introductora d'una proposició adverbial o també en un ús emfàtic (Par, 1924*a*, p. 35-37),[571] i comença el tercer apartat, titulat «Estil», fent un seguit de consideracions que resumeixen algunes de les característiques que ha apuntat anteriorment.

En primer lloc, Par és conscient que els fenòmens analitzats ofereixen una visió molt desigual de la fonètica i morfologia històriques, però creu que han estat suficients per demostrar que, amb referència al llatí, la majoria de les incorreccions que palesen reflecteixen la fase primitiva romànica per què passa la llengua, «A dreta lley, les errades són precisament les formes clàssicament correctes escrites per ressavi d'erudició» (Par, 1924*a*, p. 37). Pel que fa al català, Par insisteix que ni en el període preliterari existia caos gramatical i que «de no interrompres la tradició literaria lo català sería pervingut a nostres mans tan precís de forma com ses llengües germanes» (Par, 1924*a*, p. 38), a pesar que en l'aspecte ortogràfic hi ha sensibles diferències de qualitat entre els documents.

A continuació, repassa la documentació de què disposa des del punt de vista estilístic i n'analitza la vàlua literària. Així, esmicola els textos, començant per la

571. Per a l'explicació de *si*, v. 4.5.10.2.

llista de mots —el recull menys literari (Par, 1924*a*, p. 39)— fins a arribar als documents de cancelleria, passant per censos, rendes, vendes, donacions de particulars, testaments, juraments feudals, clams, plets i greuges, «seguint carrera ascendent des lo punt d'esguart literari» (Par, 1924*a*, p. 43).

Quant als documents cancellerescos «los escribans dels quals teníen la obligació d'ésser instruhits, y, en efecte, en llurs escriptures defugen sovint lo formularisme per a ostentar llurs galaníes retòriques» (Par, 1924*a*, p. 46), es fixa en la diferència qualitativa dels textos que provenen de les corts pirinenques respecte dels de Barcelona, a favor d'aquests últims, per ésser la ciutat comtal la capital i la residència sobirana: les úniques cartes anteriors al segle XIV escrites en català pertanyen a l'Urgell i al Pallars; la cancilleria barcelonina «com es més inteligent y erudita» (Par, 1924*a*, p. 47) continua escrivint en llatí.

Tanmateix, Par apunta que és en les lletres particulars «ahont se desnúa nostre bell catalanesch en línees àgils y robustes alhora, en formes franques y ensemps mesurades, qui fan presagiar aquell ritme de nostra prosa daurada, tan encisador y tan distinct per diferenciació de cesures, d'aquells de les altres llengües germanes» (Par, 1924*a*, p. 49). Com que es tracta de documents subjectius, aquestes cartes, que s'han conservat perquè anaven destinades a bisbats i corts, palesen millor la personalitat de l'emissor i la diferència de qualitat i d'estil.

Par inicia, tot seguit, un breu capítol amb les conclusions, entre les quals destaca que el treball constitueix un repàs parcial de la història de l'evolució del català, ja que es lamenta que, deixant de banda Milà i Fontanals, Bastero i Balari i Jovany —exmembres de la RABLB—, i Tomàs Forteza, no hi hagi cap estudi metòdic sobre els fenòmens diacrònics de la nostra llengua i la seua aportació al patrimoni de la filologia romànica, i elogia els treballs fets anteriorment en el si de l'Acadèmia:

> Dexeu-me esmentar, noresmenys, com es aquesta Academia, adés per estamparles en ses Memories y Butlletins, adés per pertànyer a la matexa llurs transcriptors Bofarull, Miret y Sans, Moliné y Brasés, Carreras y Candi, Josep M.ª Roca, Ramon Miquel y Planas, etc., la institució que més y de mellor manera (recordinse les nombrosíssimes reproduccions en facsímil d'En Miret y Sans) ha contribuhit a la transcripció de nostres documents antics (Par, 1924*a*, p. 51).

La comparació entre aquests documents històrics, que representen la tradició lingüística, i la parla viva moderna permetrà, segons Par, la normalització gramatical i el manteniment de la puresa lingüística lluny de les influències foranes:

> Ells són la base fonamental per a aquests estudis, qui després han d'ésser contrastats ab los testimonis vivents de la geografía lingüística, o sia lo català parlat, no a Barcelona, sinó en nostres encontrades més pures. De la comparança entre

> la tradició literaria y la parla viva n'ha d'exir aquella reglamentació gramatical y lèxica, qui ans servexi com a escut protector de corrupcions foranes, que com a cota d'acer qui li embargui 'ls franchs moviments (Par, 1924*a*, p. 52).

L'extens discurs acaba amb una *captatio benevolentia* de l'autor i el reconeixement cap a la institució que l'acull:

> Regonech, senyors, que he triada materia massa vasta y complexa per a mos conexements; dolç es, però, y atrayent, especular sobre la llengua. Perdonèumho, donchs. Rebèu vosaltres ma regonexença y la Academia la feheltat del menor de sos components (Par, 1924*a*, p. 52).

Després de l'índex analític, Par facilita la clau de les cartes citades, ordenades cronològicament, que provenen de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, de l'Arxiu de la Seu d'Urgell i de la Biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans, amb la transcripció dels recopiladors i el lloc de publicació.

4.5.2. *«Separació de mots coordinats»*

El juliol de 1925 Alfons Par publica l'article que havia promès en el prefaci de la seua *Sintaxi* sobre «Separació de mots coordinats».[572] El treball sobre els relatius, que també proposa de fer, veurà la llum uns anys més tard:

> Ab aquest estudi de Bernat Metge com a basa, lo qual cobreix tot lo camp sintàctich que podríem figurar per una horitzontal, podrà hom reconstituhir les verticals de cada qüestió concreta, establint monografies històriques qui abastin tot lo procés de la llengua de dès l'època baix llatina fins avuy. Per ço qui atany a les formes relatives «qui, que» a la separació de mots coordinats etc., es ço que, Déu mitjançant y temps lleguentme, me propós de fer (Par, 1923, p. VII).

Ja en una carta a Montoliu datada el 22 de maig de 1925, li explica que s'havia trobat amb Hilka, el seu editor de la *Sintaxi*, que li demanà «molt insistentment un treball per a la *Zeitschrift*», i confirma que l'està escrivint:

> Ara estich acabant pera la Zeitschrift un articlet sobre la separació de mots coordinats, precisant un dels aspectes tractats massa lleugerament per Spitzer y Krüger (Julià,1986*b*, p. 323).

Molts anys abans, en el pròleg de *Lo rei Lear* ja havia apuntat aquest tema,

572. En la revista l'article apareix sota l'epígraf «Vermischtes. Zur Wortgeschichte» ('Miscel·lània. Sobre la història de la llengua').

> [...] segons mes recerques es, o mellor dit, anava a esser, llei catalana que l'*ictus*, o colp fort, no caigués a la fí del periode, oració o simplement combinació de mots, com en moltes altres llengües, sinó vers lo començ dels meteixos. Aixís, [...] quan alguns substantius seguits són qualificats tots per un sol adgectiu, es gala de nostres mellors estilistes metre la part de l'oració representada per un sol vocable immediatament després del primer mot dels pertanyents a l'altra part. Aixís diu Bernat Metge: «tristes consideracions e treballoses» (Par, 1912, p. XIII).

que reprèn a *Curial e Guelfa*: *Notes lingüístiques y d'estil*: «Nostre text perpetua delitosament l'hipèrbaton llatí» i dóna com a exemples del *Curial*, entre d'altres, «aquell magre cors e flach» o «no desijava sino veure Curial e parlar» (Par, 1928*b*, p. 63), considerant, en ambdós casos, que el fet de separar mots homogenis que haurien d'anar sintàcticament units mitjançant la conjunció copulativa confereix un ritme propi a la llengua catalana.

Amb l'oportunitat que li ofereix Hilka, Par dedica un breu monogràfic a aquest tema, que ja havia promès tractar en el pròleg a *Lo rei Lear,* «Si'm lleu, me propose estudiar més esbarjosament aquesta llei en nostre romanç» (Par, 1912, p. XIV), i que, com ell recorda, ja havien estudiat Spitzer i Krüger (RFE, 1922), però, al seu entendre, sense distingir entre dos fenòmens distints: aquelles construccions en què l'elisió origina un reforç ideològic —és a dir, *y*[573] = *y també*—, que, en català, funciona clarament amb les frases estereotipades («lliurar-se d'una y bona») i que, segons Krüger, es troben sovint en el registre col·loquial i afectiu, i aquelles únicament eurítmiques («buenas donas e ricas» —exemple donat per Spitzer—), en què la copulativa no pondera a posteriori, sinó que es tracta simplement d'una qüestió d'ordre.

El fenomen, derivat de l'hipèrbaton llatí i especialment interessant segons Par, rau en el fet que aquesta separació de dos mots coordinats la produeix un tercer heterogeni que no aporta cap significat ni matís nou i que, en canvi, produeix un efecte estilístic important, però cap transcendència ideològica, per la qual cosa, no n'hi ha en català actual.

Tot seguit, Par recull diversos exemples que mantenen aquesta construcció en documents catalans escrits en llatí i en altres llengües romàniques (castellà, provençal, francès i italià), però creu que el català és la que millor incorpora aquesta tradició literària durant l'època clàssica, de manera que un dels casos (la coordinació de dos adverbis en *-ment*, «clarament y bella») ha pervingut fins a l'època moderna, no ja amb un efecte estilístic, sinó com a norma habitual, i presenta molts exemples que donen suport a la seua conclusió.

573. Grafies i exemples de Par. Per això, es mantenen, com a conjuncions copulatives, la *y*, en català «modern», i la *e*, en català clàssic.

Les citacions que esmenta, d'adjectius separats del seu substantiu, estan recollides d'autors clàssics com Llull, Metge, Isabel de Villena, Arnau de Vilanova, Canals, Martorell... o bé d'obres d'altres autors: *Jacob Xalabin*, *La filla de l'emperador Constantí*... i, fins i tot, n'hi ha algun exemple d'època posterior. A més, per corroborar la força d'aquest fenomen, addueix citacions d'obres traduïdes d'altres llengües (castellà, italià i llatí) al català, on es pot observar que en la llengua d'origen no s'empra aquesta figura retòrica, i sí, en canvi, en la nostra (Par, 1925, p. 84-85).

Alfons Par (1925, p. 85-86) completa els nombrosos exemples que aporta de dos adjectius separats pel seu substantiu, amb citacions que corroboren que el fenomen es dóna en altres construccions, encara que no amb tanta freqüència: substantius separats pel seu adjectiu —«"generacio activa e produccio" (Lull, "Libre de Deu", 316)»—, predicats nominals amb *ésser* entremig —«"vera cosa es e certa" ("Chronica del rey Jaume", vol. I)»—, verbs dividits pel seu règim —«"conexer e amar Deu honrar e servir" (Lull, "Libre de Deu")»—, i infinitius amb auxiliar modal —«"dir vol e mostrar" ("Homilies Organyá", p. 14)».

A més, també transcriu citacions de cartes o altres documents no literaris, la qual cosa prova, segons Par, que l'hipèrbaton «anava devenint connatural y perdent lo regust retòrich, com ja era esdevingut ab los adverbis» (Par, 1925, p. 86). Tanmateix, després del segle xv, desapareix aquesta construcció i només queda per a l'edat moderna el cas dels adverbis.

Alfons Par clou així un breu monogràfic (de només tres pàgines, ja que es tracta d'un tema molt puntual), però exemplifica perfectament el fenomen i classifica de manera clara —i sempre basant-se en nombroses citacions que demostren l'abast del seu coneixement dels documents medievals, i no únicament els catalans—, la diferent tipologia de construccions de dos mots coordinats separats per algun tercer element de diferent categoria, completant i matisant d'aquesta manera els estudis fets abans per Spitzer i Krüger.

4.5.3. *«L'ortografia del* Diccionari català-valencià-balear*»*

Aquest breu article de només tres pàgines comença a partir d'una aparent anècdota i passa, tot seguit, a convertir-se en una declaració de l'autor sobre el seu model de llengua (v. 4.2.4) i l'explicació de les causes que han originat la situació actual, que, segons ell, no justifiquen de cap manera la reforma ortogràfica que s'ha dut a terme des de l'IEC.[574]

574. Segarra (1988, p. 166) assenyala que aquesta és l'única ocasió en què la RABLB —que després de la publicació de l'*Ortografia de la llengua catalana* es desentén, seguint el seu costum, de les polèmiques que encara se susciten sobre aquest tema— es manifesta en defensa de l'ortografia tradicional abans d'adoptar les *Normes* de l'IEC, i ho fa «per boca d'un dels seus membres més recents» —recordem que Par és acadèmic des de 1924—, «Anfós Par, un aferrissat antifabrià».

Par felicita els redactors del DCVB per haver adoptat la grafia *y* en lloc de *i* com a conjunció copulativa i els encoratja a «adoptar totes les altres grafíes tradicionals en nostra llengua, qui, si no pervingué a fixarles definitivament per manca d'edat daurada, no per això dexà d'anar resolvent tots los problemes ortogràfichs que totes les llengües romàniques encontraren en l'edat mitjana, en tal guisa qu'avença a la major part d'elles en regularitat y perfecció» (Par, 1925-1926, p. 423).

La discussió sobre la grafia de la conjunció copulativa, que és el fet suposadament anecdòtic que comentàvem més amunt, va ocasionar, en el primer terç del segle xx, un agre debat entre normistes i antinormistes. Moll (1963, p. 44), en el seu article a *Serra d'Or*, dins el dossier *Pompeu Fabra, en el cinquantenari de les Normes ortogràfiques*, explica que «hi hagué moments en què adquirí gran virulència, en detriment de la bona amistat i cortesia entre persones altament recomanables per llur instrucció, seriositat i bonhomia», i afegeix que no es pot comprendre «que hi hagi un fanatisme que faci barallar els homes per si la *i* ha de ser llatina o grega».

Miracle (1963, p. 49), que contribueix a l'homenatge a Fabra en el mateix número de la revista, ho planteja amb un to més distès i irònic, i qualifica als antinormistes de «indisciplinats» que es revolten contra la imposició: «I ells no eren homes perquè se'ls anés amb imposicions. En cada vella penya de cafè es donà un cop de puny damunt la taula que va fer dringar bella estona les culleretes dins les copes. S'havia declarat la guerra a la *i* llatina.» En una publicació posterior, el mateix autor torna sobre el tema, afirmant: «El més enverinat de la campanya de *L'Avenç* era un joc d'infants comparat amb el dels primers anys de vigència de les Normes. La *y* i la *i* eren la bandera dels dos partits, el símbol de la discòrdia» (Miracle, 1989, p. 62).

Manuel de Montoliu, que visqué immers en les controvèrsies d'aquell període, s'havia fet ressò d'aquesta polèmica en una carta de 1925 adreçada al seu amic Miquel i Planas —que redacta seguint la normativa oficial—, en què, per no ferir la sensibilitat del receptor, exclama: «Perdoni'm les *iii* llatines i altres... *normes*!» (carta a Miquel i Planas, 27 abril 1925, *apud* Julià, 2000, p. 360). I no és estrany que s'excusés davant el bibliòfil, ja que aquest, en la seua conferència a l'Ateneu Barcelonès «Contra la reforma lingüística», planteja com un dels punts principals de la seua argumentació contra les *Normes* la supressió de *y*.

Segons l'autor d'aquest manifest, Fabra és el responsable del canvi de *y* per *i* impulsat des dels inicis de la campanya unificadora des de *L'Avenç*, que ara ha aconseguit que s'aprovés com una de les *Normes*, i que justifica en tres passos: el primer, la voluntat de no desfigurar els mots manllevats del llatí i el grec (*heroic*, *ovoide*) fa canviar-ne la grafia medieval en *y* i recuperar la *i* originària; el segon pas és aplicar aquesta norma als mots d'origen popular (*feina*, *boira*), i, finalment, i per deducció lògica, es canvia la conjunció *y* per *i* per no fer-ne una

excepció i perquè, de fet, en l'època daurada de la llengua catalana tampoc no era *y*, sinó *e*, de manera que només queda *y* per al dígraf *ny*. Miquel i Planas rebutja aquests raonaments, en què únicament veu una decisió arbitrària de Fabra que ve de l'any 1891, i advoca pel manteniment de *y* per diversos motius: «una tradició constant fins als nostres dies, que's traduheix, per lo tant, en una comoditat, ja que no dóna lloch a cap dubte; la distinció entre una *i* vocal y una *y* consonant, cosa que, diguis lo que's vulgui, sempre es un aventatge, aquí y a tot arrèu; y, per últim, l'accentuació mólt més fàcil d'infinitat de paraules, que ara, ab la supressió de la *y*, s'ha vingut a complicar d'una manera considerable» (Miquel i Planas, 1918, p. 327-328).

En una altra publicació,[575] Miquel i Planas ridiculitza la *i* conjunció a partir d'una anècdota que li ofereix el títol en majúscules EN MARTÍ I I COMTE EN JAUME (*En Martí I i comte en Jaume*), en què l'ús de la conjunció provoca un efecte visual i tipogràfic curiós, i pot induir a una lectura errònia.

I qui també s'afegeix a les diatribes contra la *i* és Moll,[576] el qual es declara allunyat de la lluita per l'ortografia, perquè, com Alcover, pensa que és un tema secundari. Tanmateix, com es pot deduir pel títol, argumenta a favor de la seua posició en defensa de la *y*, comentant que aquesta forma ja era documentada en el segle XIV, al costat de *e*, i adduint, a més, raons estètiques, «la *i* ailladaès molt magra», i tipogràfiques, per evitar la confusió amb *I* (= 'primer') o *l*.

Par toca, doncs, un tema de plena actualitat —amb no tanta acritud com el seu col·lega Miquel i Planas, però— que li serveix per destacar que hi ha dos aspectes molt importants que no s'han tingut en compte en les controvèrsies ortogràfiques «essent causa del esgarriament de molts» (Par, 1925-1926, p. 423): el fet que l'ortografia, tot i que sigui accidental respecte de la llengua, no és arbitrària, i la idea que en català «no hi havía hagut may altra cosa sinó un galimatías ortogràfich» (Par, 1925-1926, p. 424).

Pel que fa al primer punt, Par recorre a Saussure, Meillet[577] i altres filòlegs per afirmar que la llengua està constituïda bàsicament per la parla, i, que, per tant, el model del segle XIV no és igual que l'actual, però això no justifica que l'ortografia hagi d'adaptar-se a aquests canvis, perquè «perpetúa trets y distinctius desapareguts y, en conseqüencia, dóna la clau a fonemes y sintagmes que no hem heretats».

575. Ramon MIQUEL I PLANAS (1915-1920), *Bibliofília: Recull d'estudis, observacions, comentaris y notícies sobre llibres en general y sobre qüestions de llengua y literatura catalanes en particular*, vol. II, p. 547-548. Aquest llibre es pot consultar a la Sala de Reserva de la Biblioteca de Catalunya.

576. Francesc de Borja MOLL (1926), «Per què tornam adoptar la *y* conjunció», BDLC, vol. XIV (abril-setembre), p. 326-328.

577. Antoine Meillet (Molins, 1866 - Châteaumeillant, 1936). Indoeuropeista francès, deixeble de Saussure, és conegut per les seues obres sobre el grec i el llatí i per altres obres de divulgació, com *Les Langues dans l'Europe nouvelle* (1918).

Par defensa la diferència entre ortografia, «espill d'un estat arcaich», i prosòdia, «reflexe de la llengua viva», que es dóna en altres llengües com el francès i l'anglès, i afirma que aquesta dificultat no hauria de suposar cap problema per al català, que no té discrepàncies tan importants com les llengües esmentades (Par, 1925-1926, p. 423).

Per acabar de justificar la seua teoria fa un paral·lelisme curiós amb els vestits, que diu que són més accidentals que l'ortografia, però que no són arbitraris.[578] Per aquest motiu, per una banda, defensa el respecte per les característiques d'indumentària particulars de cada comunitat, i, per l'altra, està en contra de la innovació ortogràfica —una clara al·lusió a les reformes institucionals—, la qual «anorresa lo bon dir y lo bell escriure: lo trist estat en lo qual es cayguda la literatura catalana moderníssima bé ho palesa» (Par, 1925-1926, p. 424).

Quant al segon punt, afirma que, efectivament, la Renaixença començà «en un maremàgnum complert» (Par, 1925-1926, p. 424), però proposa que cal situar-se en la millor època de la nostra literatura (segona meitat del segle XIV) i prendre com a models els originals d'autors consagrats o els textos produïts en centres de cultura, per arribar a la conclusió que «la ortografía catalana fóra estat fixada per complert en lo segle XV, si a mitjans d'aquest no fos començada la decadencia literaria, y qu'a la fi del segle XIV ja restaven ben pochs fonemes sens fixació definitiva» (Par, 1925-1926, p. 424-425).

En aquest escrit, doncs, queda clar, que Par és partidari de recuperar el model ortogràfic de l'època de plenitud de la llengua i literatura catalanes, tot i que la pronunciació hagi evolucionat de manera divergent, perquè, segons l'autor, com que, a banda de l'alfabet fonètic —que no s'empra en treballs científics—, no hi ha cap sistema que pugui reproduir fidelment els sons —«Per açò los sistemes ortogràfichs moderns han fet riure als filòlechs, y per açò les llengües ab fort conrèu literari no n'han acceptat ni un» (Par, 1925-1926, p. 425)—, les propostes de codificació modernes mostren tantes arbitrarietats com les tradicionals, però, a més, aconsegueixen que els lectors contemporanis no entenguin les joies de la literatura que, en el cas de la catalana, són anteriors al segle XV.

Com a conclusió, doncs, Par es manifesta a favor de mantenir les diferències entre el sistema gràfic i la prosòdia, cosa que, per altra banda i sense problemes evidents, han fet altres llengües europees; altrament, segons el seu parer, la literatura no reeixirà a superar l'atzucac en què l'han convertit els defensors de les innovacions ortogràfiques.

578. Par introdueix aquí una dada per al costumari, ja que, comparant l'ortografia amb la indumentària, afirma que «també són accidentals pels catalans la barretina, la faxa y la sardana, emperò bé veyèm com tothom s'esforça en servarles» (Par, 1925-1926, p. 424).

4.5.4. «Qui *y* que *en la Península Ibérica, I. En castellano*»

En la *Revista de Filología Española* apareix l'últim trimestre de 1926 la primera part d'un estudi dedicat als relatius *qui* i *que*, que Par ja havia anunciat en el prefaci a la *Sintaxi* (1923, p. VII), però que, en aquesta ocasió, es refereix a la llengua castellana.

De bon començament, l'autor de l'article ja situa sobre l'objecte exacte de la seua investigació, el relatiu adjectiu (és a dir, amb antecedent), en cas nominatiu, i introdueix l'evolució dels relatius llatins cap al romànic «de modo que al final del Imperio la única forma nominativa era *qui*» —encara que no a Espanya, potser pel caràcter arcaic del llatí d'Ibèria— (Par, 1926, p. 337), i, posteriorment, les formes resultants en castellà, francès i català. Com a suport d'aquest breu recorregut per la gramàtica històrica, Par (1926, p. 337-338) assenyala l'autoritat de les fonts consultades dels romanistes Bourciez, Brunot i Nyrop,[579] i conclou que, al final del segle XVI, queda fixada la forma *qui* en francès culte (que no en popular), que en castellà aquest relatiu va desaparèixer aviat, i que el català presenta un estat intermedi entre aquestes dos llengües i molta vacil·lació en el seu ús. Aquesta constatació permet a Par (1926, p. 338) afirmar que no creu en la generalització de *qui* en el romànic ibèric, sinó el domini d'aquest relatiu per al masculí de persona i de *que* per al femení de cosa.

L'autor analitza ara sistemàticament els originals continguts en tres-cents setanta-dos documents publicats per R. Menéndez Pidal (*Documentos lingüísticos de España, Reino de Castilla*),[580] i deixa l'estudi dels dos relatius en català per a una segona part, tot i que assenyala que els textos castellans li han proporcionat no únicament un mitjà excel·lent per investigar la desaparició de *qui* en castellà, sinó també per preparar l'estudi de les dos formes en català (Par, 1926, p. 338).

Par (1926, p. 339-340) examina la documentació i separa inicialment els textos llatinitzats i els textos castellans, que, tot seguit, agrupa a partir de la regió i la cronologia. Quant als primers, que inclouen també les frases fetes en llatí que han perdurat fins més tard en documents en vulgar, fa una estadística de l'ús segons l'antecedent —masculí de persona, masculí de cosa, femení de persona, femení de cosa—, amb un predomini clar de la forma *qui* per al primer tipus i de *que*, per a l'últim.

Quant als textos castellans, Par (1926, p. 340) demostra amb números, de bon principi, que en totes les zones estudiades el predomini del *que* és absolut com a antecedent de persona femenina i de cosa masculina i femenina, i, aleshores, a tra-

579. Amb les seues obres ressenyades segons l'ordre dels autors citats: *Éléments de linguistique romane* (1910), *Histoire de la langue française des origines à 1900* (1905-1946), i *Grammaire historique de la langue française* (1903).

580. Par (1926, p. 339) remarca que les còpies no interessen, perquè la distinció paleogràfica entre *qui* i *que* «es nimia de por sí» i els copistes dels segles XIV i XV introduïen correccions en els textos.

vés de l'estudi, pretén fixar la data de desaparició de *qui* com a antecedent masculí de persona en cada regió. De seguida, arriba a una primera conclusió sobre que la Rioja baixa —est de Logronyo— (Par, 1926, p. 341) i Múrcia (Par, 1926, p. 346) són les dos zones en què, per la seua proximitat a Catalunya i Aragó, la desaparició de *qui* és més tardana, tot i que, veient les dades amb què Par (1926, p. 349) il·lustra aquestes afirmacions, no sembla prou significativa la diferència de dates, ja que, a la Rioja baixa, la desaparició de *qui* data de l'any 1240[581] i, al nord de Castella, per exemple, de 1237; en canvi, el cas de Múrcia sí que sembla més representatiu, perquè Par assenyala 1305 com la data de desaparició del relatiu.

En resum, a més d'aquesta primera constatació observada, Par (1926, p. 349) recull les següents conclusions:

— en els textos llatinitzats es dóna la regla clàssica, és a dir, la concordança antecedent i relatiu en gènere;

— en els textos castellans,

• amb antecedent femení de persona i amb antecedent de cosa en ambdós gèneres apareix gairebé sempre *que*;

• amb antecedent masculí, l'ús antic fou *qui*, que va desparèixer en diferents èpoques segons les zones, de manera que a les regions septentionals, que són més tradicionals, hi perdura més temps aquesta forma.

Per acabar, Par (1926, p. 348) data la desaparició del relatiu *qui* en les regions en què més arrelà, pel cap alt, a l'inici del segle XIII. En frases fetes, però, es conserva fins més tard. Pel que fa al *qui* tònic substantiu, va perdurar fins al segle XIV, en què va ser substituït per *quien*, per la qual cosa no va poder influir en la desaparició de la forma àtona.

4.5.5. «Qui *y* que *en la Península Ibérica, II. En el dominio catalán*»

L'any 1929 apareix, també en la RFE i en dos parts (primer i segon trimestres), l'estudi de les formes *qui* i *que*, però, en aquesta ocasió, en català.[582] L'interès de Par per fer un monogràfic sobre el tema ja l'havia manifestat en el prefaci de la *Sintaxi*, i, basant-se només en una gran profusió d'exemples de Metge, havia estudiat totes les formes de relatiu dins d'aquesta gramàtica (Par, 1923, § 969-1009).

581. L'autor, però, matisa aquesta dada, afirmant que, a la Rioja baixa, la forma *qui* perdura amb antecedents normals fins a l'any 1240, i amb antecedents molt repetits, fins a l'any 1313 (Par, 1926, p. 347).

582. Tot i tractar-se del mateix treball i de les dificultats que després comporta a l'hora de citar-lo, ens ha semblat interessant referir-nos a les dos parts a partir de referències bibliogràfiques diferents (1929*a* i 1929*b*, per al primer i segon trimestres respectivament), perquè Par també ho va distribuir en dos blocs, i, potser, perquè el gruix de cada apartat en justifica el tractament per separat. Entengui's, doncs, que, quan en aquest treball es parla de tot l'estudi de Par sobre els relatius en català, hi ha aquestes dos referències.

4.5.5.1. Precedents

Tant Alcover com Miquel i Planas n'havien parlat en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (v. 2.3.2). El primer, en la seua extensa comunicació «La llengua catalana té sintacsis propria»,[583] considera que la sintaxi del català és superior a la del castellà en el tema dels relatius, perquè tant es pot emprar *qui* com *que* per al subjecte: *el rey* QUI *reynava o* QUE *reynava* (Alcover, 1906, p. 354).

El segon va més enllà i presenta una comunicació únicament sobre aquest tema, «Els relatius *que* y *qui*», en què defensa la readopció de *qui* subjecte en la llengua literària i deixa *que* per al règim, com en francès, basant-se en quatre principis: l'ús que se'n feia en l'època d'or de les lletres catalanes —«Els clàssics catalans feien, en efecte ús del *qui* ab una constancia ben significativa» (Miquel i Planas, 1906, p. 322)—, la pervivència d'aquest relatiu en algunes zones —«*qui* com a relatiu es encara vivent en el parlar de qualque encontrada mallorquina» (Miquel i Planas, 1906, p. 323)—, el fet que ens hagi arribat en frases estereotipades del tipus «l'any qui vé» (Miquel i Planas, 1906, p. 323), i la facilitat que dóna d'evitar possibles ambigüitats[584] —i, en aquest sentit, proposa l'exemple «El tigre qui vencé el lleó», de significat totalment oposat a «El tigre que vencé el lleó» (Miquel i Planas, 1906, p. 323-324). Per tots aquests motius, proposa «que 'l relatiu *qui* sia tornat a usar hont li pertoca» (Miquel i Planas, 1906, p. 324).

Fabra apunta en la seua gramàtica de 1912 que hi ha autors que voldrien restablir l'antiga distinció entre *qui* subjecte i *que* règim, opció que desestima al·legant que, en català antic, també podia aparèixer *que* com a nominatiu —i en dóna exemples de Llull i altres autors—, per la qual cosa la llengua moderna en el dialecte central només ha conservat *que*, «adoptando así una sola forma (que) para el nominativo y el acusativo (de acuerdo con todas las lenguas neo-latinas excepto el francés)» (Fabra, 1912, p. 197-198). I afegeix que en època moderna hi ha autors que no admeten aquesta simplificació i només accepten per al nominatiu l'ús de *qui*, que seria el cas de Par.

Posteriorment, en la *Gramàtica* de 1918, planteja que la variant arcaica de *que* (és a dir, *qui*) pot ser admesa com a subjecte en casos d'ambigüitat entre el sub-

583. Antoni M. ALCOVER (1906), «La llengua catalana té sintacsis propria», a *Congrés* (1906), p. 350-399.

584. A l'objecció que diu l'autor que se li podria fer que, generalment, la lògica del significat desfà les possibles ambigüitats —per exemple, a «El peix que ha pescat un home» només hi hauria, en principi, una interpretació—, hi oposa una intuïció que podem considerar avançada al seu temps i precursora, en certa manera, de la teoria generativa, que postula que una gramàtica de la llengua ha de poder donar compte de totes les oracions possibles que qualsevol parlant pugui arribar a imaginar. Miquel i Planas apunta que en un joc com el del «món al revés» hauria de ser possible la creació de l'oració amb significat contrari a l'habitual i que això es resoldria amb el *qui* subjecte, «El peix qui ha pescat un home». Per tant, «pera que un llenguatge pugui esser tingut per cosa perfecta, ha de possehir la facultat d'espressar ab tota precisió qualsevulga idea per impensada y estravagant que sembli, a la qual un cervell humà pugui donar forma» (Miquel i Planas, 1906, p. 324).

jecte i el complement directe. Tanmateix, Fabra abandona la idea en les successives redaccions de la gramàtica oficial, de manera que en la setena edició (1933)[585] —que és la que hem consultat—, afirma que el restabliment del *qui* feble seria més perjudicial que beneficiós «puix que suposaria la pèrdua de la distinció importantíssima que el català parlat fa encara entre les oracions de relatiu substantives que designen persona i les que designen cosa» (Fabra, 1933, p. 60), tot i que gramàtics postfabrians com Ruaix i Badia s'hi han mantingut fidels en cas d'ambigüitat.

En canvi, en el treball d'història de la llengua sobre coordinació i subordinació en documents del segle XIV que duu a terme,[586] Fabra no recull cap exemple ni de *qui* ni de *que* en cap context: només s'ocupa de les construccions de relatiu «*el qual* +substantiu» i relatiu possessiu (Fabra, 1926, p. 11-12), de *la qual cosa* (Fabra, 1926, p. 12-13), i del tònic *què* i l'expressió *on que* (Fabra, 1926, p. 13-14).

Par (1929*a*, p. 1), que comença l'article relacionant-lo amb el que havia escrit uns anys abans sobre l'evolució dels relatius en castellà (Par, 1926), de seguida reprèn la questió encetada per Miquel i Planas en el Congrés i ens situa en el cas especial del català, que, a diferència del castellà —que aviat va prescindir del *qui*—, i del francès culte —que, molt més tard, va acabar bandejant el *que*—, presenta un estat intermedi i vacil·lant. Aquest és, doncs, un treball més complex, perquè, a més, la forma *qui*, en algunes contrades, ha pervingut, segons Par, fins a la seua època (finals del segle XIX i primer terç del XX, per tant).

A banda d'aquestes consideracions, el propòsit de l'autor és analitzar un gran nombre de textos, que abracen des de textos llatinitzats fins a textos catalans vulgars, erudits i literaris,[587] «a fin de evitar anormalidades estadísticas, y de vigilar-

585. Pompeu FABRA (1933), *Gramàtica catalana*, 7a ed., Barcelona, Institut d'Estudis Catalans (1a ed., 1918).

586. Pompeu FABRA (1926), *La coordinació i la subordinació en els documents de la Cancilleria catalana durant el segle XIV*è, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

587. Al Col·legi Major de Pedralbes es conserven, dins una carpeta relligada, dinou sobres amb la capçalera, a dalt a l'esquerra, de l'empresa on treballava l'investigador, Juan Par y C.ia - Barcelona, que contenen les anotacions sobre *qui* i *que* fetes per ell a partir dels documents analitzats, els quals consten a la part exterior del sobre amb un títol genèric. Són, concretament:

— cinc sobres amb la referència *Cartes de la Marca Hispànica (originals)*, cada un dedicat a un segle, des del IX fins al XIII;

— quatre sobres amb el títol *Cartes de la Marca Hispànica en català* —segles XI, XII, XIII i Menorca;

— vuit sobres amb la referència *Documents catalans*, que inclouen els dedicats als segles XIV, XV, XVI, XVII i XVIII, un a Sardenya, un a Mallorca i un a textos dels segle XV de València;

— un sobre amb el títol *Notes lingüistiques sobre documents copiats en cartularis*;

— un sobre amb la referència *Transcripcions inèdites*, en el qual hi ha anotacions extretes de pergamins de Manuel de Montoliu, i d'originals de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i de l'Arxiu Municipal de Barcelona.

Bàsicament les notes de Par inclouen estadístiques sobre l'aparició de *qui* i *que* en els documents estudiats, però també hi ha un apartat de lèxic, i comentaris sobre aspectes fonètics, construccions i estil, que, en molts casos, són judicis de valor del tipus «dolent, acatalanat» o «lo més ben escrit d'aquests segles».

nos constantemente para mantenernos libres de todo apriorismo» (Par, 1929*a*, p. 1), sobretot a l'hora de delimitar els diferents graus d'espontaneïtat dels documents medievals que condueixen a treure conclusions sobre l'ús de *qui* i *que* en la llengua oral.

4.5.5.2. Els textos llatinitzats

Par (1929*a*, p. 2) comença el seu estudi analitzant els textos més antics, que per força són els textos llatinitzats, i distingeix entre els documents vulgars i els erudits. Dels primers comenta que per a les investigacions sobre el català els documents llatins de la Marca Hispànica que tenen més valor són els dels escrivans menys erudits, i encara, els fragments més allunyats de les fórmules estereotipades, ja que es tracta d'entreveure entre la llengua clàssica la forma vulgar emprada llavors.

A continuació, el lingüista distribueix els documents vulgars per regions i en fa dos grans grups: Catalunya alta, que inclou *grosso modo* les comarques de l'Alt Urgell, la Cerdanya, el Rosselló i el Pallars i Girona, i Catalunya baixa, amb textos de Barcelona, Terrassa, Sant Llorenç del Munt, Vilafranca i la Segarra. Par (1929*a*, p. 3) troba que l'única forma de relatiu en les oracions estereotipades dels textos dels segles IX, X, XI i XII és *qui* amb antecedents dels dos gèneres, fet que considera representatiu de la fase preromànica.

Aleshores, analitza l'estadística d'aparició dels relatius respecte de les expressions més espontànies que integren els cinc-cents quinze documents estudiats dels segles X, XI, XII i XIII,[588] i, com ja havia fet amb els escrits sobre *qui* i *que* en castellà (Par, 1926), comprova l'ús d'aquestes formes amb antecedent de persona masculina i femenina, i de cosa masculina i femenina. A més, distribueix els exemples trobats segons siguin de les regions pirinenques o de la Catalunya baixa. Els resultats els ofereix, d'una banda, en xifres absolutes (Par, 1929*a*, p. 4) i, de l'altra, en percentatges relatius (Par, 1929*a*, p. 6).

Les conclusions més importants a què arriba són que, en conjunt, «los documentos del Norte son más fieles a *qui* que los de la Cataluña Baja, y además que los siglos X y XI lo conservan mejor que los dos siguientes» (Par, 1929*a*, p. 6);

588. A més de les referències als textos analitzats que fa al llarg de la seua exposició, Par, en la segona part de l'article, afegeix un apèndix documental en què inclou alguns dels textos llatinitzats que ha estudiat (Par, 1929*b*, p. 130-131), tenint en compte, però, que la llista cronològica d'aquests escrits —en total set-cents vint-i-dos (els esmentats cinc-cents quinze d'aquests segles, els dos-cents recollits per Rubió i set més del segle IX que Par (1929*a*, p. 4) cita, però que no analitza per ser un nombre insuficient)— està parcialment contingut en les *Notes lingüístiques* (Par, 1924*a*), i, per tant, Par només indica, en aquest adjunt, els volums on estan reproduïts, sense detallar-los.

que, a Barcelona —entesa aquí com a sinònim de la Catalunya baixa—, ja en el segle XI, hi ha predomini de *que* en referència a cosa femenina, i, finalment, que a les regions septentrionals s'observa el mateix fenomen a partir del segle XII, és a dir, més tard, «no sólo por ser más conservadores los dialectos abrigados por los estrechos valles pirenaicos, sino por recibir las directrices sociales, políticas y educativas de la corte condal, que regía por fin los destinos de todo el Principado» (Par, 1929*a*, p. 8).

Quant als textos llatins erudits, que componen el segon grup analitzat per Par, aquest investigador, en els dos-cents documents redactats en llatí del segle XIV, extrets del segon volum de *Documents per a la història de la cultura catalana mitgeval* (1907-1921) de Rubió i Lluch —actes familiars del rei i els seus súbdits, encàrrecs de llibres, ordres de pagament, recomanacions...—, comprova que els notaris de la cort barcelonina seguien ja fidelment la regla clàssica de *qui* amb antecedent masculí i *que* amb antecedent femení.

4.5.5.3. Els textos catalans

El següent pas és la recerca en els textos catalans. El filòleg distribueix aquest segon bloc en quatre subapartats dedicats respectivament a la llengua del passat (Par, 1929*a*, p. 10-25), a la parla actual (Par, 1929*a*, p. 25-30), als documents erudits (Par, 1929*a*, p. 30-34), i a les obres literàries —ja en el fascicle de la RFE del segon trimestre— (Par, 1929*b*, p. 113-126), i impregna el seu treball de consideracions metodològiques, que resumeixen la pacient tasca que ha dut a terme de revisió d'una ingent quantitat de documents de diversa consideració i d'obres publicades, i d'estadístiques d'ús dels relatius, separant-los encara per regions i cronologia.

4.5.5.3.1. La llengua del passat

Pel que fa al primer subapartat, Par (1929*a*, p. 10-11) remarca que en la documentació consultada dels segles IX, X i XI no hi ha prou exemples que permetin arribar a generalitzacions sobre la qüestió estudiada, i, en conseqüència, comença les seues reflexions a partir de textos del segle XIII, que es quan s'inicia el període literari del català, el qual arriba fins a principis del segle XV —durant el regnat d'Alfons el Magnànim (1416-1458)—, moment assenyalat per Par (1929*a*, p. 12) com el del començament de la decadència, en què «como fruto fácil de contaminarse antes de haber llegado a sazón, la lengua literaria se plegó sin resistencia ante la mayor pujanza del castellano». I afegeix que la decadència de la llengua parlada, encara que es produeix una mica més tard, es pot concretar l'any 1450.

A partir d'aquestes premisses, l'interès del filòleg se centra en l'estudi dels documents que millor poden reflectir la llengua parlada —i que no són, lògicament, els sorgits de cancelleries, considerats, per Par (1929*a*, p. 12), de caràcter semiliterari pel nivell d'erudició dels escrivans—, i explica que, per manca d'una col·lecció completa de textos lingüístics que inclogui tots els períodes de la llengua, ha recorregut a la recopilació de Miret i Sans per al BRABLB (segles XIII i XIV), i a documents inèdits (del segle XIV a l'any 1835) obtinguts gràcies, d'una banda, a l'adquisició d'un important lot de cartes particulars, i, de l'altra, a la possibilitat de consulta de la nombrosa col·lecció d'escrits procedents dels arxius del monestir de Poblet, als quals Par va poder accedir durant la seua estada a Escornalbou (v. 3.1.3.2). A més, l'investigador disposa de nous textos publicats per Miret i Sans, posteriors a 1400, els quals, pel fet de no constituir col·lecció, han estat ressenyats en la seua totalitat a l'apèndix documental del final de l'article (Par, 1929*b*, p. 132-147), juntament amb la resta de textos catalans inèdits (Par, 1929*a*, p. 13).

Pel que fa a la distribució per regions, Par (1929*a*, p. 13-15) comença a comptar les dades sobre Mallorca i València des del segle XIV; sobre Menorca, des del XVI, i sobre Sardenya, des del XVII,[589] ja que és a partir de cada una d'aquestes centúries que comença a tindre la possibilitat de disposar de prou textos amb característiques dialectals diferenciades per mirar d'obtenir resultats significatius respecte de les conclusions de Catalunya. Quant al Principat, el divideix en dos grans zones: Catalunya superior (bisbats de Girona, Vic, Solsona, Urgell i Lleida) i inferior (bisbats de Barcelona, Tarragona i Tortosa), i, de seguida, palesa que la fragmentació dialectal en oriental i occidental no és pertinent per a l'estudi dels relatius, per la qual cosa en prescindeix. A banda d'aquests criteris historicogeogràfics, intenta, també, fixar les dates que permetin establir uns períodes que donin compte de les successives fases per què passa l'evolució dels relatius.

Després d'aquestes consideracions metodològiques i explicacions sobre les fonts documentals, i tenint en compte els factors històrics, geogràfics i temporals, i els antecedents dels relatius, el lingüista presenta, com ja havia fet amb els documents en llatí, un quadre amb les freqüències d'aparició de *qui* i *que* en xifres absolutes (Par, 1929*a*, p. 16) i un altre en tants per cent amb les dades, en aquesta ocasió, només de *qui* (Par, 1929*a*, p. 18), aclarint, però, que els casos amb antecedent de persona femenina són gairebé inexistents, perquè en els textos estudiats «la mujer es apenas mencionada, reflejando bien esta omisión su inferior condi-

589. La referència a resultats sobre Sardenya només apareix en xifres, absolutes i relatives, en els quadres estadístics (Par, 1929*a*, p. 16 i 18) —no quan l'autor desenvolupa les conclusions dins el text—, i després, a les conclusions finals (Par, 1929*b*, p. 428).

ción social» (Par, 1929*a*, p. 17), per la qual cosa, en aquest cas, si no es tenen en compte les quantitats exactes, fiar-se només dels percentatges pot donar lloc a interpretacions errònies.

A més, per fer més gràfica l'evolució de *qui*, Par il·lustra els resultats sobre aquest pronom amb quatre diagrames diferents referits a Catalunya superior, Catalunya inferior, Mallorca i València (1929*a*, p. 19), i un a Menorca, que presenta en pàgines posteriors, perquè abraça el període dels segles XVII a XIX (1929*a*, p. 29). I avisa que hi ha un marge d'error —que situa en el 10 %—, a causa de possibles equivocacions dels escrivans de l'època o dels transcriptors moderns —encara que sempre ha procurat, en la mesura que era possible, contrastar les còpies amb els originals—, o, fins i tot, que poden ser fruit de desencerts propis en la interpretació de fragments ambigus.

Les conclusions són que a Catalunya, superior i inferior, i València, amb diferències poc significatives, el descens en l'ús de *qui* és constant amb tots els antecedents, mentre que a Mallorca amb antecedent de cosa avança el *que*, i amb antecedent de persona es manté fermament el *qui*, fet que es confirma, més tard, amb les dades referents a Menorca i la literatura moderna (Par, 1929*a*, p. 20).

Per acabar aquest apartat sobre la distribució dels dos relatius en el passat, en què s'ha referit exclusivament a documents particulars sense valor literari a partir de l'estudi geogràfic i sincrònic de la seua evolució, Par (1929*a*, p. 21-25) analitza els contextos lingüístics en què s'han desenvolupat les formes per extreure'n conclusions —o en les seues paraules, duu a terme un «examen cualitativo» (Par, 1929*a*, p. 20)—, algunes de les quals són que el gènere neutre sempre és *que*, amb antecedent *ço* o tota una proposició sencera; que en documents mercantils és més utilitzat *qui* per al nominatiu i *que* per a l'acusatiu, perquè s'hi persegueix la màxima claredat, i que els nuclis més forts de persistència de *qui* són les construccions amb dates futures («"pentacosta primera *qui* ue" (1244, Treguas Foix)») i les frases constituïdes amb antecedents pronominals o substantius amb valor indefinit o universal («"los *qui* vuy hic son" (1484, Cervera)»).

4.5.5.3.2. La parla actual

Comença, a continuació, el segon apartat, en què estudia l'evolució dels relatius en la parla actual. De seguida, indica que a València s'ha perdut totalment l'ús de *qui*, i que pràcticament ha desaparegut a Mallorca, com ja ho havia fet anteriorment a Catalunya, a pesar del que es podria deduir dels resultats extrets durant el segle XVIII a l'illa. El lingüista no pot aportar dades del segle XIX, perquè no hi ha documents particulars ni cartes privades redactades en català, sinó en castellà, i els escrits públics i personals que corresponen al període de la Renaixença els considera testimonis literaris.

Queden, això sí, algunes restes de *qui* en expressions fossilitzades com poden ser les oracions tradicionals, els proverbis i modismes, les construccions amb dates futures i les formes «aquell *qui*..., lo *qui*..., el *qui*» (Par, 1929*a*, p. 26-27), mentre que en oracions espontànies aquest relatiu està desapareixent en les persones incultes. Par busca informants que puguin retratar fidelment la llengua real i menys contaminada —«la construcción con *qui* se conserva firme en personas libres de prejuicios eruditos» (Par, 1929*a*, p. 27)—, i les busca en excursions dialectològiques que recorden el consell del seu mestre mossèn Alcover que s'ha d'anar a investigar per tots els racons,[590] tot i que, de vegades, en la investigació sintàctica és més difícil, ja que «cuanto más incultos son los sujetos y más espontánea y fidedigna su habla, menos proposiciones relativas emplean» (Par, 1929*a*, p. 28).

Apunta, tot seguit, a partir d'un altre quadre sinòptic, les conclusions sobre la seua recerca en documents menorquins, en els quals troba que es continua usant *qui* tant amb antecedents de persona com de cosa, amb excepcions en aquest segon cas, i hi introdueix una nova variable, sense gairebé referència prèvia:[591]

> Actualmente, pues, es Menorca la única región catalana en que subsiste el sentimiento espontáneo del sujeto gramatical de la proposición relativa, tal como ha sucedido en francés (Par, 1929*a*, p. 30).

4.5.5.3.3. Els documents erudits

El tercer bloc de textos que Par (1929*a*, p. 30-34) analitza és el que fa referència a documents erudits, per a l'estudi dels quals pren com a base els escrits cortesans publicats per Rubió i Lluch en el mateix volum esmentat anteriorment i del qual treu les dades per a l'estudi dels textos llatinitzats (v. 4.5.5.2). Es tracta, ara, d'albarans, reconeixements de pagament, inventaris, i instruccions respecte d'obres, edificis, pintures i llibres, entre d'altres, redactats pels escrivans de la cúria barcelonina, entre els quals inclou Bernat Metge, que, tot i ser un literat, no ateny el màxim grau d'expressió en aquest tipus de documents pel seu contigut més quotidià (Par, 1929*a*, p. 31).

590. En aquest apartat Par detalla una de les seues sortides filològiques: «En nuestra investigación en Colldejóu, pueblecillo sin carretera de la provincia de Tarragona, oculto en un valle dominado por la Mola, perteneciente a la sierra de la Argentera, escuché varios *qui* en la conversación corriente de mi guía de excursiones» (Par, 1929*a*, p. 28).

591. En tots els quadres i explicacions que Par presenta, parteix, com hem assenyalat al llarg de la ressenya d'aquest estudi, de les variables temps / regions / antecedent (persona masculina, persona femenina, cosa masculina, cosa femenina) per donar compte de l'evolució dels relatius, i només, quan es refereix als documents mercantils i similars, introdueix el tema de *qui* per al nominatiu i *que* per a l'acusatiu, emparant-se en la necessitat de claredat en la redacció (Par, 1929*a*, p. 22). En el cas dels documents menorquins reapareix aquesta diferenciació sintàctica, sense, però, cap aclariment que la justifiqui.

L'autor justifica l'interès en aquests textos pel fet que l'objecte de la seua investigació és de caràcter sintàctic i, per tant, s'han de tindre en compte, també, les capes més erudites, ja que, si per a la reconstrucció dels fonemes, «la masa irreflexiva es la que traduce mejor la constitución íntima de la lengua», per als sintagmes «son los espíritus cultivados los que emplean las construcciones más complejas, dándolas matices que a veces irradian a todo el cuerpo lingüístico».[592] I, amb més raó, afirma, en el cas de la llengua catalana, perquè «inició su decadencia precisamente por la literatura y habla cortesana, y tiene especial aplicación a las formas de relativo, por cuanto el lenguaje invasor prohijaba *que* y desconocía *qui*» (Par, 1929*a*, p. 31).

Després d'analitzar dos-cents vint-i-cinc escrits catalans que van des de 1301 fins a 1409, les conclusions més importants de Par (1929*a*, p. 32-33) són que:

— comparant els percentatges d'aparició de *qui* en aquests documents amb els percentatges que registren els documents més vulgars, «en el pueblo estaba *qui* más arraigado que en las curias principescas»;

— a causa de la influència erudita llatina, es dóna preferència a aquest relatiu per al masculí i a *que* per al femení;

— el procés de pèrdua de *qui* ja s'havia iniciat abans que es manifestés la pressió del castellà, que, en va accelerar la decadència;

— l'estil cortesà és més àgil —ja que evoluciona marcadament en poc més d'un segle— que la parla popular, sense canvis en cent cinquanta anys;

— la tipologia dels antecedents que conserven més temps *qui* és la mateixa que l'autor havia constatat en els documents mensy erudits.

Finalment, aporta els resultats extrets de la revisió d'una col·lecció de cartes de 1458 incloses en el Còdex napolità de Ferran I,[593] fill natural d'Alfons el Magnànim, que palesen a bastament que en la cort catalana de Nàpols la pèrdua de *qui* és notòria, per influència de la llengua italiana.

Par clou, amb aquests tres apartats, el primer article publicat a la *RFE* sobre l'evolució de *qui* i *que* en la llengua catalana. En el número següent (abril-juny 1929), apareix la segona part, amb el subtítol «Continuación», que inicia amb l'estudi promès del quart grup de documents, el referit a les obres literàries.

592. Par ja havia introduït en l'apartat anterior (v. 4.5.5.3.2) el tema de la diferència cultural basada en la diversitat social, amb unes reflexions que poden semblar, des del punt de vista d'avui en dia, certament classistes, o, si més no, excessivament paternalistes.

593. Ferran I de Nàpols (València?, 1423 - Nàpols, 1494). Fou legitimat pel seu pare el 1440 i reconegut com a successor en el tron de Nàpols pel Parlament General el 1443. Fou coronat a Bari el 1459. Com el seu pare, impulsà les arts i la vida cultural en general: féu obrir la universitat el 1465 i afavorí la introducció de la impremta (1473); tingué predilecció pels tractats amb finalitats pràctiques, de política, d'art militar, de caça, de manescalia i similars, en llatí, italià, castellà i català.

4.5.5.3.4. Les obres literàries

Comença aquest article amb la descripció de l'últim esglaó en la recerca en la tipologia de documents: l'apartat, promès amb anterioritat, dedicat a les obres literàries. De seguida, com és costum en l'autor, situa l'objecte de la seua investigació, que, en aquest cas, és el conjunt de «las obras más representativas de la verdadera escuela clásica catalana, de la que se desdobló hacia 1430 la valenciana, que tanta pujanza adquirió en los comienzos de nuestra decadencia literaria» (Par, 1929*b*, p. 113). L'investigador afirma, tot seguit, que no farà un quadre a part per a la literatura mallorquina, perquè en temps de Llull formava unitat amb la de la península, i en l'època de diferenciació i decadència no ofereix obres veritablement literàries.

Després, abans d'endinsar-se en l'objecte central de la seua investigació, inclou les edicions consultades, gairebé totes de Barcelona (Par, 1929*b*, p. 114, nota 1), entre les quals cal destacar, pel nombre, les que fan referència a la «Biblioteca Catalana», publicades pel seu amic Miquel i Planas. I encara, entre aquestes, menciona tres obres que en el moment d'aparició de l'article, estan a punt de veure la llum, en les quals intervé com a coeditor: *Curial e Guelfa*, *Regiment de la cosa pública* i *Doctrina compendiosa de viure justament*, aquestes dos d'Eiximenis.[594]

Un cop més, segueix el sistema d'adjuntar quadres sinòptics amb les xifres absolutes sobre la distribució de *qui* i *que*, classificats, com en anteriors ocasions, per tipus d'antecedent, època i lloc de procedència, als quals afegeix ara el nom de les obres consultades. Així, hi ha un primer apartat per a Catalunya i Mallorca amb separacions cronològiques que inclouen els textos publicats en cada franja temporal —segle XII, segle XIII, 1300-1430, 1430-1500, segle XVI— (Par, 1929*b*, p. 115-117), i un segon apartat per a València —segle XV i segle XVI— (Par, 1929*b*, p. 117).

Les quantitats en percentatges les resumeix en tres esquemes, segons les dates, en cadascun dels quals classifica les obres i autors en quatre blocs —i en aquest punt difereix de la manera d'oferir els resultats en els textos anteriors. En el primer, en què tot i que no indiqui la data es refereix a les obres fins a 1430, Par (1929*b*, p. 118) distribueix els grups segons predomini *qui* (grup A), es mantingui *qui* per a persona i baixi per a cosa (grup B), *qui* predomini per al gènere masculí i *que* per al femení (grup C), i *qui* només predomini per a persona masculina (grup D). I encara elabora un altre quadre resum (Par, 1929*b*, p. 119), en què

594. Aquestes dos obres d'Eiximenis, juntament amb una part del *Cercapou*, estan publicades dins la «Biblioteca Catalana» en un volum relligat, sense títol d'editor i sense data de publicació. El volum pot trobar-se a les biblioteques de la Universitat de Barcelona, la Universitat de Girona i la RABL. I també, en un volum no relligat, a la Sala de Reserva de la Biblioteca de Catalunya. Par va fer l'estudi lingüístic de, com a mínim, la *Doctrina compendiosa* (Par, 1929*b*, p. 117), tot i que no hi ha constància que s'arribés a publicar (v. 4.7.6).

reprèn els percentatges dels documents vulgars i cortesans de la mateixa època per comparar-los amb els de les obres literàries.

A continuació, destaca del grup A l'ús absolut de *qui* en Llull i Andreu Febrer, ja que «se trata evidentemente de casos de reflexión erudita, en el último tanto más notable cuanto no se dejó influir en lo más mínimo por el original toscano *che*, siendo así que su traducción literal de la *Divina Comedia* está cuajada de italianismos insufribles»[595] (Par, 1929*b*, p. 119), i conclou que «la fidelidad a *qui*, en buena parte de los escritores del período áureo de la literatura catalana, es decir, hasta 1425, es de origen retórico y gramatical: no la observaban ellos mismos con tanto rigor ni cuando hablaban, ni cuando escribían documentos no literarios» (Par, 1929*b*, p. 120).

Quant als altres grups, només remarca que del B, que encapçalen les *Homilies d'Organyà* (segle XII), naix la tendència que es popularitzà a Mallorca —segons Par «la heredera más pura del habla catalana» (Par, 1929*b*, p. 121)— de *qui* per a persones i *que* per a coses, que, afirma, és també la predominant en la literatura moderna, i del grup C, en el qual apareix el seu model com a prosista, Bernat Metge, diu que la preferència de *qui* per al masculí i *que* per al femení és «un caso notable de latinismo» (Par, 1929*b*, p. 121).

El segon esquema (Par, 1929*b*, p. 122) manté la tònica del primer, quant a blocs de textos (Par, 1929*b*, p. 118), i inclou ara les obres de 1430 a 1500 amb la conclusió general que l'aparició del relatiu *qui* disminueix ràpidament i augmenta el nombre d'escrits del grup D. I, tot seguit, adjunta els resultats referits al segle XVI (Par, 1929*b*, p. 123), que corroboren que els escriptors, que s'havien mostrat fins a 1430 més fidels a *qui*, «introducen *que* por todas partes, cediendo en sus composiciones a la corriente que les dominaba ya desde 1355, como nos han revelado los documentos cortesanos», malgrat que «los documentos populares lo conservaron en Cataluña hasta últimos del siglo XVIII, y en Mallorca hasta últimos del siglo XIX», de la qual cosa dedueix que «no registramos el ocaso de una forma literaria, sino el de toda una literatura que cayó deshecha ante la pujanza artística y el predominio político de las letras castellanas» (Par, 1929*b*, p. 123-124).

Amb aquesta conclusió, Par (1929*b*, p. 124-125) se situa en la descripció de l'estat dels relatius en la literatura actual —és a dir, en el seu temps. Segons la seua opinió, els escriptors de la Renaixença recuperen la tendència a l'ús de la forma *qui* en cas de persona masculina de les comarques rurals —allunyades de «un lenguaje, como el barcelonés, híbrido y literariamente inadmisible» (Par, 1929*b*, p. 124)—, de la tradició oral de Mallorca —amb *qui* per a persona i *que* per a cosa fins a mitjan segle XIX—, de l'ús generalitzat que en suposen a Menorca, de la lec-

595. Par, en l'anàlisi més profunda a la *Divina Comèdia* que fa a «Acotacions lingüístiques» (1931*a*), reitera aquesta opinió sobre els italianismes de Febrer (v. 4.5.10.3).

tura dels clàssics i de la llengua francesa, però «no habiendo llegado hasta los escritores renacentistas la tradición literaria catalana, no pudieron heredar el sentimiento del sujeto gramatical, y ha resultado que, en general, emplean *qui* con referencia a persona agente, y *que* en las construcciones pasivas (con verbo auxiliar o con *se*) y siempre que se refiere a cosas» (Par, 1929*b*, p. 124).

Matisa, tanmateix, que es refereix a literats que no permeten que els seus escrits siguin corregits seguint les consignes de l'IEC —«escritores libres», que en diu ell—, perquè les *Normes* no admeten *qui*, mentre que ell, en canvi, postula —com palesa en els seus propis escrits,[596] i a pesar que els escriptors no acaben d'assimilar ben bé el *qui* com a subjecte en totes les construccions—,[597] la recuperació d'aquesta forma:

> Cabe admitir, por consiguiente, una manera literaria, viva y libre, que, a nuestro parecer, es la que cuadra al genio de la lengua, y debería, en consecuencia, preceptuarse (Par, 1929*b*, p. 125).

Par acaba aquest apartat amb la inclusió de dos gràfics més amb els quals, a tall de resum, pretén assenyalar la trajectòria general de *qui* en textos llatinitzats, en català vulgar i en obres literàries, tenint en compte, però, que «la línea que representa el catalán en el siglo XIX es la única que no se fundamenta en estadísticas; la hemos trazado *a priori* traduciendo la situación actual» (Par, 1929*b*, p. 126).

4.5.5.3.5. Recapitulació

L'estudi acaba amb l'exposició de les conclusions (Par, 1929*b*, p. 127-130) referides globalment a tots dos articles, les quals inclouen, per tant, el resum dels resultats parcials que s'han anat donant en cloure cada apartat: parla vulgar, mitjans cortesans i erudits, i obres literàries. Per no repetir excessivament els continguts anteriorment exposats, només assenyalem les idees que ens han semblat més remarcables.

En primer lloc, Par afirma que, en el període preromànic, l'única forma relativa era *qui*, i que, en llengua vulgar, aquest relatiu es mantingué fins als segles XIII i XIV sense arribar, però, a triomfar totalment sobre *que*, per la qual cosa, «si el catalán hubiese llegado a plena madurez política, social y literaria» (Par, 1929*b*, p. 127), s'hauria aconseguit l'hegemonia de *qui*.

A partir de 1450, la desaparició de *qui* és gradual segons les zones: al Principat es manté fins al segle XVIII amb «una regular proporción» (Par, 1929*b*, p. 128) amb

596. Par segueix *qui* per al nominatiu i *que* per a l'acusatiu (v. 4.2.5.4.2).

597. Aquestes reflexions finals sobre l'ús dels relatius que fan els escriptors donen una mica més de llum a la classificació sintàctica dels relatius, perquè, en aquest estudi, Par gairebé mai no parla de subjecte.

antecedent de persona masculina; a València, desapareix totalment l'any 1700;[598] a Mallorca guanya terreny *qui* per a persones i *que* per a coses, de manera que l'any 1800 *qui* està en ple auge; a Menorca, el seu ús durant el segle XVIII és preponderant, i a Sardenya, els documents dels segles XVII i XVIII recullen les últimes mostres de *qui*.

Pel que fa al moment actual, s'ha generalitzat l'ús de *qui* a Menorca, mentre que a les altres contrades queda restringit a pregàries, proverbis i proposicions indefinides («aquell qui...»).

En segon lloc, i pel que fa als documents erudits, quan els escrivans catalans comencen a redactar en llengua vulgar, s'amotllen a la fórmula llatina de *qui* per al masculí i *que* per al femení, continuant així la tendència que seguien en l'elaboració de textos llatins dels segles XII i XIII, mentre que, per influència italiana, els documents cortesans del regne de Nàpols demostren una pèrdua ràpida de *qui*.

Quant a les obres literàries, Par constata que, fins a 1430 els escriptors fan servir *qui*, per erudició, per als subjectes gramaticals, però que a finals del segle XV, aquesta forma ja havia desaparegut pràcticament dels textos —conservant-se únicament i de manera circumstancial per a la persona masculina—, per influència de la cort castellana i de l'ensorrament de la literatura catalana, fins que, des de 1850, amb la Renaixença, es torna a recuperar *qui*, però únicament per a persona agent.

Finalment, l'autor afegeix un apèndix documental distribuït primer per llengua dels textos, i classificat, després, per segles, i encara, per regions (Par, 1929*b*, p. 130-147) —al qual s'ha referit al llarg de la seua exposició per fer-nos partícips de la documentació consultada—, que es pot considerar molt valuós ja que permet resseguir detalladament el voluminós conjunt d'escrits consultats —entre els quals destaquen les cartes extretes d'Escornalbou pel seu caràcter inèdit—, i admirar la col·lecció particular que Par ha adquirit per a la seua recerca.

La investigació sobre *qui* i *que* en català acaba aquí, però encara, dos anys més tard, apareixerà un altre article sobre aquestes formes en aragonès. La quantitat de feina que implica un estudi d'aquestes característiques, la minuciositat i la paciència que comporta l'anàlisi basada en el creuament de dades, i la recerca incansable en tot tipus de documents, no es poden negar a aquest investigador, que,

598. Pel que fa a les dades sobre València, Par s'equivoca a l'hora de formular la conclusió final, però es tracta més aviat d'un lapsus que d'una errada important, perquè, si s'ha seguit el seu raonament al llarg del text i tractant-se ara d'un resum de fets que ha explicat anteriorment, l'esmena és perfectament deduïble. L'anotem, només perquè en quedi constància. Així, diu: «Valencia: la desaparición de *qui* es mucho más rápida: en 1500 ya no existe con persona masculina, cosa masculina y cosa femenina; en 1700 con persona masculina» (Par, 1929*b*, p. 128). És evident que el primer «persona masculina» hauria de ser «persona femenina».

no ho oblidem, dedica a la lingüística el temps que li resta de la seua ocupació habitual com a industrial cotoner.

Pel que fa a aquest assaig, Par intenta explicar un fenomen d'història de la llengua basant-se en l'anàlisi de nombrosa documentació, per a l'estudi de la qual no dubta a confrontar els textos publicats amb els originals sempre que li és possible, ni a adquirir documents que l'ajudin a completar el corpus de què disposa, el qual examina amb criteris diacrònics, dialectològics, externs (la influència de la cort) i, fins i tot, socials —com, per exemple quan constata que és difícil trobar exemples en què aparegui la dona com a protagonista dels escrits, «reflejando bien esta omisión su inferior condición social» (Par, 1929*a*, p. 17).

En el fons, la detallada exposició de tota la casuística serveix a l'autor per buscar en la història de la llengua les raons que han contribuït a l'abandó de la forma *qui* —a partir de proves que demostren que l'expansió d'aquest relatiu en el període d'or de les lletres catalanes va ser frenada per la irrupció de l'apogeu de la literatura castellana—, i per reivindicar el retorn a les formes vigents en aquesta època d'esplendor, cosa que li permet mostrar el seu desacord amb la normativa oficial, que rebutja *qui*, i, de retruc, justificar, finalment, l'opció personal del manteniment d'aquesta forma per al subjecte.

4.5.6. «Qui *y* que *en la Península Ibérica, III. (Conclusión). En aragonés*»

Amb aquest article, Par completa el monogràfic sobre els relatius a Espanya,[599] però, en aquest cas, dedica la seua atenció a l'aragonès, per a l'estudi del qual ha hagut d'esperar que Navarro Tomás[600] li facilités els encara inèdits *Documentos del Alto Aragón*, ja que, fins en aquell moment, treballar amb textos aragonesos suposa trobar-se amb escrits «en su mayoría aragoneses sólo en el concepto histórico» (Par, 1931*b*, p. 225), o amb textos excessivament influenciats pel català i castellà. Per aquest motiu, rebutja bona quantitat de documents i, com és característic en ell, dóna la bibliografia dels volums d'on ha seleccionat els seus materials, concre-

599. A l'Ateneu Barcelonès es pot trobar, així mateix, una versió que recull tots els articles referits al relatiu, i que apareix també en la bibliografia d'aquest llibre, perquè es tracta d'una edició diferent, encara que no aporti res de nou. Es tracta del volum Alfonso Par (1931*d*), Qui *y* que *en la Península Ibérica*, Madrid, Imprenta de la Librería Casa Editorial Hernando.

La publicació d'aquest llibre, amb un ex-libris de l'Ateneu i la indicació impresa «Donatiu de», seguida de l'anotació manuscrita «Sr. A. Par», probablement respon al costum —molt estès entre la classe intel·lectual i benestant de l'època, segons es pot deduir de les edicions de Miquel i Planas— de fer edicions limitades per als amics i coneguts. D'altra banda, Par va fer diverses donacions dels seus treballs a les diferents entitats i institucions en què va col·laborar.

600. Tomás Navarro Tomás és autor del *Manual de pronunciación española*. Al CMP se'n conserva un exemplar que havia pertangut a Par, editat a Madrid per la Imprenta de los Sucesores de Hernando l'any 1918.

tament, a més dels cent cinquanta documents de Navarro Tomás, n'estudia set de Pròsper de Bofarull,[601] quatre d'Amador de los Ríos[602] i tres que li proporciona Ricardo del Arco, cap de la Biblioteca Provincial d'Osca (Par, 1931*b*, p. 225-227).

Desestima, en canvi, els publicats per Serrano y Sanz,[603] perquè estan escrits «en una región que sólo con muchas salvedades puedo admitir que sea lingüísticamente aragonesa» (Par, 1931*b*, p. 226). L'autor confirma la idea que esmenta Serrano sobre la percepció de Saroïhandy[604] que s'imaginava ser a Catalunya quan va passar per Benasc, ja que, en la seua estada en aquesta població de l'Alta Ribagorça, va comprovar que la llengua emprada és el català amb alguns dialectalismes, i, per tant, discrepa de Serrano, quan dedueix de l'estudi de Saroïhandy trets aragonesos del ribagorçà en allò que per a Par només són proves de català pur.[605]

Un cop establertes les fonts, Par divideix l'assaig en dos apartats: documents vulgars (Par, 1931*b*, p. 227-232) i obres erudites (Par, 1931*b*, p. 232-233), i relaciona molt breument, en la part final (Par, 1931*b*, p. 233-234), els seus estudis sobre *qui* i *que* en castellà, català i aragonès, apartat aquest últim que justifica el subtítol d'entrada «Conclusión».

601. Pròsper de Bofarull fou nomenat arxiver de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, a Barcelona, i el 1818 obtingué la consideració de director amb plenitud de funcions. Publicà importants fonts de l'arxiu, i, sobretot, inicià la publicació de la *Colección de Documentos Inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, de la qual aparegueren disset volums (1847-1859) sota la seua direcció. Par cita aquesta obra com a font dels documents de Bofarull que analitza, i dóna com a any d'edició 1848 (Par, 1931*b*, p. 226).

602. José Amador de los Ríos publicà set volums de la *Historia crítica de la literatura española* (1861-1865), els quals, malgrat no passar de l'edat mitjana, constituïren un cabal notable de notícies, observacions i judicis crítics. Par extreu els documents que usa del volum II d'aquesta obra (Par, 1931*b*, p. 227).

603. Manuel Serrano y Sanz és autor de molts treballs sobre història d'Amèrica. Del seu interès pels Països Catalans en destaquen *Noticias y documentos históricos del condado de Ribagorza, hasta la muerte de Sancho Garcés, año 1035* (1912).

604. Jean-Joseph Saroïhandy fou assistent i substitut de Morel-Fatio al Collège de France. Reféu el capítol de Morel-Fatio sobre la llengua catalana del *Grundiss der romanischen Philologie* de G. Gröber per a la segona edició d'aquesta obra.

Par s'hi refereix dos vegades, i les dos el cita com a «Saröihandy», amb un error ortogràfic (Par, 1931*b*, p. 226).

605. Al CMP es conserva l'opuscle: Camille PITOLLET (1933), *Jean-Joseph Saroïhandy, simple histoire*, Le Puy-en-Velay, Imprimerie de la Haute-Loire, amb dedicatòria de l'autor al lingüista barceloní: «Al Sr. Par, que está citado p. 19, cordial recuerdo». La relació amb Pitollet s'havia manifestat anteriorment en una carta de Par a Calveras, en què l'industrial li demana un exemplar d'un dels seus estudis publicats per la Biblioteca Balmes: «En Pitollet me demana un exemplar de mon estudi "Curial e Guelfa" ¿Me'l podria fer a mans?» (carta de Par a Calveras, 13 juny 1931, *apud* Iglésias, 2001, p. 624).

En la pàgina esmentada, efectivament, apareix una al·lusió al comentari de Par en aquest article, sobre la catalanitat del dialecte ribagorçà: «Tout récemment un autre philologue catalan, En Anfós Par, s'elevait —RFE, vol. XVIII (1931) p. 226— contre une théorie de Saroïhandy au même lieu, attribuant un caractère aragonais au dialecte de Ribagorza, qui, en fait, revêt toute apparence de n'être que catalan».

Sembla, però, contradient Pitollet, que Par no discrepa de Saroïhandy, sinó de la interpretació que en fa Serrano (Par, 1931*b*, p. 226).

En aquesta ocasió —potser perquè hi ha molta menys documentació a comentar—, Par no dóna ni gràfics ni quadres sinòptics com havia fet en l'estudi dels relatius en castellà i català, tot i que sí que ofereix xifres absolutes i bastants exemples que demostren les seues conclusions, les quals són que, pel que fa als textos vulgars, des de mitjan segle XIII l'aragonès només coneix *que* per a antecedent de persona femenina, cosa masculina i cosa femenina (Par, 1931*b*, p. 227), mentre que per a persona masculina es troben les dos formes.

Aleshores, passa a comentar aquest darrer cas descrivint la tipologia dels contextos en què es dóna la variació. En el cas de les oracions estereotipades que es perpetuen per tradició, apareix *qui* en els encapçalaments de ritual, els finals amb referència al notari o escrivà, en el sintagma *aquel qui*, i en les frases fetes *qui fue* (equivalent a *quondam*), *qui agora yes e por tiempo sera* (que es repeteix sovint, totalment o parcial), i *qui desus* (= 'que s'ha mencionat més amunt'). En canvi, a diferència del català, les dates no duen *qui* (*mes de março* que *ara viene*).

Quant a les oracions amb més o menys grau d'espontaneïtat, es pot trobar *qui* en documents en què se cita una persona masculina com a testimoni; en oracions hipotètiques precedides per *qualsevol* fins a 1268 (*cual quiere omne o muller* qui *mas proprios parientes son nuastros*), i en algunes frases lliures. De tota manera, conclou que *qui* desapareix totalment a finals del segle XV (Par, 1931*b*, p. 232).

Pel que fa al segon apartat, les obres erudites, Par confessa que, a causa de l'escassetat dels originals aragonesos que es conserven, i dels pocs exemples de relatius que es poden trobar en aquestes obres, és impossible de fer cap deducció, per la qual cosa descarta les composicions literàries, i confirma únicament els resultats obtinguts a partir dels documents vulgars, que, això sí, s'apropen més a la parla popular (Par, 1931*b*, p. 233).

Per acabar, compara les dades corresponents a l'evolució dels relatius en els dominis català, castellà i aragonès, i conclou que aquesta última llengua manté una posició intermèdia: el *qui* desapareix més tardanament que en castellà, però molt més aviat que a València, que és la regió catalana que més decau en l'ús d'aquest relatiu. Per consegüent, fent un resum final:

> Si consideramos en conjunto lo que podríamos llamar el dominio ibérico de *qui*, veremos que la evolución de este morfema es gradual, tanto en el espacio como en el tiempo; en aquél, su mancha gráfica disminuye sin saltos bruscos, desde Menorca hasta Cataluña, y luego en la Península, a medida que procedemos hacia Poniente y hacia el Sur. Los Pirineos, sin embargo, lo separan netamente del provenzal y lengua de oc, que apenas si conocen otra forma sino *que*.[606]

606. Com ell mateix apunta en nota a peu de pàgina, Par extreu aquesta informació de Clovis BRUNEL (1926), *Les plus anciennes chartes en langue provençale*, París, Auguste Picard, Éditeur. Al CMP hi ha l'exemplar que consultava el lingüista barceloní, de la seua propietat.

> En cuanto al tiempo, no sólo la evolución es por doquier pausada, sino que en donde *qui* llegó a alcanzar el período literario, como en Cataluña, el ritmo evolutivo es distinto según la capa social. El tanto por ciento de *qui* usado por cada escritor casi es un medio exacto para fechar su obra y determinar a qué nivel erudito pertenece (Par, 1931*b*, p. 233-234).

4.5.7. Curial e Guelfa: Notes lingüístiques y d'estil

El 14 de desembre de 1927, Par presenta a l'Acadèmia de Bones Lletres *Curial y Guelfa* (BRABLB, vol. XIII, p. 238), que és un preludi de l'estudi que, amb el títol complet «*Curial e Guelfa.* Notes lingüístiques y d'estil», publica un any després, parcialment, en l'AOR (1928*a*, p. 119-150) i, en un volum sencer, editat per la Biblioteca Balmes (1928*b*).[607] Precisament, al final de la versió de l'AOR, s'anuncia que «la resta d'aquest extens treball amb la part publicada ací formaran el volum primer de la *Biblioteca Lingüística de l'Oficina Romànica*» (Par, 1928*a*, p. 150), la qual cosa el degué omplir de satisfacció, si tenim en compte l'estima amb què inicia la seua col·laboració en aquesta entitat (v. 2.3.9).

El motiu de dur a terme aquest estudi té el seu origen en l'edició de la novel·la del XV de què havien tingut cura ell i Miquel i Planas (1932*a*). En la notícia editorial, el bibliòfil comenta que després de gairebé sis anys «quedà enllestida la impressió del present text del CURIAL a les darreríes del 1927, y'l nostre benvolgut company-editor senyor Anfòs Par pogué tot seguit empèndres a fons l'estudi gramatical de l'obra, y anticipar desde l'any següent el fruyt del seu treball» (Par, 1932*a*, p. XIII). És així com, abans de la publicació del llibre i de la versió completa de les seues *Notes*, Par dóna a conèixer en el si de dos de les institucions en què col·laborava, la RABLB i l'OR, bona part dels resultats de la seua investigació, que consisteixen a fer un estudi gramatical i estilístic de la novel·la,

> [...] boy comparantla d'una part ab aquell espill de bell catalanesch y lleugera prosa que Bernat Metge nos heretà ab lo seu *Somni*, y d'altra banda ab lo malmès llenguatge modern. Lo primer nos permetrà anar precisant la evolució rabea y malestruga que nostra llengua literària sofrí tot just iniciat lo s. XIV^{è} y aytambé justipreuar nostre text a la llum del escrit sobirà de nostra literatura. Lo segon se recomana per si mateix, pera aclarir fenòmens lingüístichs avuy obscurs y pera aguhar nostre tast ab sabories clàssiques (Par, 1928*b*, p. 5).

Par anuncia que l'estudi no serà complet, sinó limitat a posar en relleu discrepàncies i coincidències entre el *Somni*, el *Curial* i la llengua moderna, i assenyala

607. En aquest treball, les referències a aquest estudi de Par es fan a aquesta edició, ja que és la més completa: el fet que dugui la lletra *b*, totalment circumstancial, és degut al respecte a l'ordre cronològic d'aparició de les dos versions.

que, com que ja va fer un estudi morfosintàctic «cabal» de l'obra de Metge, «les presents notes vindran a ésserne un suplement» (Par, 1928*b*, p. 5). A continuació, i després de detallar la bibliografia emprada, comença el capítol de notes lingüístiques, que divideix en grafia (p. 7-12), fonètica (p. 13-20), morfologia (p. 21-36), sintaxi (p. 37-59) i ordenament (p. 60-63).

Més tard, emprendrà la part dedicada a les notes d'estil, distribuïda en influències forasteres (p. 65-73), vàlua lingüística del text (p. 75-86) i vàlua estilística i literària (p. 87-89). I abans de donar el treball per acabat, l'autor de l'estudi ofereix un índex analític (p. 90-96)[608] que ajuda el lector a localitzar els fenòmens i els mots estudiats.

4.5.7.1. Notes lingüístiques

4.5.7.1.1. Grafia

La primera reflexió de Par és que el *Curial* és l'obra literària que assoleix un més alt nivell respecte a l'ortografia, ja que fins i tot supera en aquest punt al *Somni*. Amb un desenvolupament normal, es mostra convençut que, després d'aquesta novel·la cavalleresca,[609] s'hauria aconseguit la fixació ortogràfica en la literatura catalana, si no fos perquè ja en el mateix *Curial* «hom hi discerneix les primeres influències lexicals bastardes, qui havien d'espandirse incontinent en malura determinant de la decadència literària» (Par, 1928*b*, p. 7).

Aquest comentari el repeteix una mica més tard, sempre prenent de base l'obra del prosista català del XIV com a punt de referència, quan assenyala que en la novel·la d'autor anònim «la forma gràfica hi es encara més regular qu'en Metge», la qual cosa és «lo mèrit més excels d'aquesta novela», que —i aquí hi ha la conclusió definitiva que justifica la represa del sistema ortogràfic per part de Par a partir del *Curial* (v. 4.2.4)— «es pot ser la obra qui s'acosta més a lo que sembla anava a ésser l'ortografia normal catalana» (Par, 1928*b*, p. 9).

Segueixen, a continuació, diverses consideracions gràfiques que afecten especialment les consonants, entre les quals destaquem les que després li serveixen per adoptar el seu propi codi ortogràfic (v. 4.2.5.2.2), i es comença per la que diu que quan [k] es troba en posició final, es representa *ch*, *crech* (8461)[610] (Par, 1928*b*, p. 8), o la norma que Par afirma que és «general catalana» per a la prepalatal fricativa sorda, «si es mitjanera lo sol signe *x*, si es final *ix*: *matexa* (793) [...], *aqueix*

608. En l'índex general situa, erròniament, l'inici de l'índex analític a la pàgina 91.

609. No és objectiu d'aquest treball entrar en el debat sobre el gènere del *Curial*: emprem la denominació de «novel·la cavalleresca» d'Espadaler (v. 4.6.5).

610. Entre parèntesis, al costat dels exemples en cursiva, el número de línia del *Curial* en què es troben aquests exemples, assenyalat per Par.

(7918)», encara que concedeix que a la *x* li sigui avantposada una *i* «en aquelles encontrades ahont s'hi nota, assenyalades per Mossèn Alcover» en el BDLC (Par, 1928*b*, p. 9). També constata, seguint exemples que anota Menéndez Pidal en *Orígenes del español* (1926), que *ix* es troba en documents castellans anteriors al segle XII (Par, 1928*b*, p. 10).

En aquesta mateixa línia, hi ha la reflexió sobre la semivocal fricativa mediopalatal que sempre és representada per *y* «de conformitat ab la fonètica y ab distincció clara ab la vocal *i*: *cuyda* (7604), *joyes* (8094)...», que explicaria algunes grafies *y* per representar la vocal *i*, quan aquesta segueix altra vocal: *oyt* (5520), *loy* (*lo'i* < *lo li*)... (Par, 1928*b*, p. 11). O la confusió en l'ús de les preposicions *en* (< IN) i *ab* (< APUD), que, segons Par, conduí a introduir *m* en la grafia de *ab*, encara que «nostre autor sempre l'escriu correctament, llevat de qualque *amb* (6405, 15041), qui nos traeix la forma fonètica ja viva llavors» (Par, 1928*b*, p. 12).

Altres reflexions ortogràfiques a tindre en compte són que les grafies *ny* per a la mediopalatal nasal i *ll* per a la lateral en posició mitjana o final, ja estaven fixades definitivament en la literatura,[611] però hi havia dubte en la representació d'aquest últim so en posició inicial, que pot ser *ll* o *l* (Par, 1928*b*, p. 11-12). L'autor, referint-se a aquests sons i també als prepalatals, considera que «nostres escribes hagueren d'aguar l'enginy per tal de resoldre ab l'alfabet clàssich fonemes qui no hi encaxaven. Llevat de la *ñ* castellana i *ll* hispànica, podem afermar qu'en cap pahís romànich gosaren afayçonar signes nous, comprenentse, donchs que les solucions adoptades sien totes imperfetes. Y no podem retreure a nostres escriptors clàssichs fretura de decisió, quant modernament en la fixació de l'ortografia qu'ha promogut l'I. d'E. C., no'ns som atrevits tampoch a exirnos dels carreranys ortogràfichs marcats pel llatí» (Par, 1928*b*, p. 8-9).

Justifica, per tant, algunes discrepàncies que es produeixen a l'hora de representar el mateix so en documents de l'època medieval, ja que explica que els autors anaven assajant formes diferents fins a trobar les definitives, cosa que s'hauria aconseguit «si la tradició literària no fos embastardida devers 1425». I insisteix que «nostra literatura hauria assolida la fixació ortogràfica escayenta, més depressa encara que Castella y França», que generalitzaren algunes formes en el segle XVI (Par, 1928*b*, p. 9).

I reprenent el tema de l'Institut, encara torna a fer referència a l'entitat, quan assenyala que en el *Curial* la *l* doble es representa *ll* igual que el so palatal, i en dóna com a exemples *damiselles* (6858) i *estellificada e collocada* (11252). En aquest cas, esmenta Par, «no estan los gramàtichs moderns d'acort sobre un nou

611. L'autor afirma, seguint el seu discurs d'entrada a la RABLB (1924*a*), que el dígraf *ny* es va introduir en els documents catalans cap a la meitat del segle XIII, i es va expandir durant el segle XIV (Par, 1928*b*, p. 11).

signe qui representi aquest fonema; l'I. d'E. C.[612] y Mossèn Alcover adopten *l·l*» (Par, 1928*b*, p. 8), amb la qual cosa es fa evident que no reconeix l'autoritat de la corporació, perquè quinze anys després de l'aprovació de les *Normes*, tot i assenyalar la solució oficialment acceptada, encara la posa en dubte en nom d'uns «gramátichs moderns». De fet, ell mateix, en els seus escrits, adopta *l*, sense distingir, per tant, aquest so del simple.

I encara comentem un últim apunt, perquè molts anys després serà protagonista d'un estudi monogràfic de Rafanell (1999), que discutirà, en primer lloc, la descripció del fenomen i, en segon lloc, la conclusió de Par respecte d'això: el tema de la representació de la linguoalveolar africada sonora, que vacil·la entre *tz* i *z*. Par creu que la major freqüència de *tz* prova que aquest dígraf és l'adequat (v. 4.2.5.2.2).

4.5.7.1.2. Fonètica

En la història de la llengua, els diferents canvis en la llengua oral des del llatí fins a arribar al moment actual es poden resseguir a partir de documents privats i literaris que palesen les vacil·lacions que es mostren en les succesives representacions gràfiques i obeeixen a modificacions en la pronúncia, a partir de les quals els historiadors poden establir períodes evolutius marcats per fenòmens regulars. En aquest capítol Par assenyala alguns trets fonètics que es poden observar en el *Curial* —que afecten tant vocals com consonants—, que singularitzen la novel·la i fan evident el moment evolutiu dels diferents sons.

D'entre els fenòmens que Par apunta, n'assenyalarem només alguns que serviran per il·lustrar la seua tasca en aquest camp. El nostre criteri de selecció no depèn tant de la transcendència del fenomen, com del fet que siguin representatius en la manera de concebre la llengua per part del lingüista o de les reflexions que hi aboqui en relació amb el català modern:

— *e* àtona en posició pretònica, que *Curial* conserva en molts casos, com, per exemple, en *confermant* (9890), corresponent a FĬRMARE > *fermar*, forma que manté com els altres clàssics catalans,[613] a pesar que, en textos immediatament posteriors, ja hi hagi abundància de formes cultes amb *i*: *confirmar*... (Par, 1928*b*, p. 13-14).

612. Aquesta representació està recollida en el número 37 de les *Normes* (1913): El so de *l* palatal és representat pel símbol *ll*; el so de *l* doble o geminada és representat pel símbol *l·l*.

613. Par adopta també aquesta forma amb *e* (v. 4.2.5.5). En aquest mateix estudi en tenim més d'un exemple: «durant lo s. XIII[è] *s'aferma* generalment...» (Par, 1928*b*, p. 17); «Si noves recerques *confermen* que no's troben formes compostes anteriors a 1425...» (Par, 1928*b*, p. 19); «Si investigacions d'altres autors y de documents personals *confermaven* aytal resultat...» (Par, 1928*b*, p. 22).

— *e* > *i*: tancament de *e* per anar seguida de mediopalatal; en *millor* (9257) < MĔLIORE, única forma en el text, «talment com avuy fem a Barcelona, a diferència de moltes encontrades ahont diuen *mėl̬ó*»[614] (Par, 1928*b*, p. 14).

— Confusió *a*, *e* àtones: les grafies *sent* (6724, 10158), *sant* (6739), *dexebla* (12883), *malait* (7454), proven, segons Par, que *a*, *e* àtones «no sols eren pronunciades relaxades, ans havien ja adoptat lo sò fosch indistint ab que les conexem en lo català oriental» (Par, 1928*b*, p. 15),[615] amb la qual cosa confirma la versió de Bourciez, que assenyala: «En Catalogne enfin, *casa* avait aussi subsisté tout d'abord, mais est devenu *kazẹ* à partir du XIIIe siècle, excepté à l'Ouest du domaine (avec en *e* moins arrondi que celui du français); devant *s* l'*a* semble être passé à un *e* faible dans *cases* pour *casas* dès le XIe siècle, et cette forme persiste encore à l'Ouest et à Valence, tandis qu'ailleurs, notamment à Barcelone, on prononce *kazẹ̊s*» (Bourciez, 1923, § 268*a*).

Par, a més, introdueix en aquest punt la necessitat de destriar el concepte de *tonicitat i timbre*: «en català oriental hom troba àtones *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, pronunciades relaxadament; a més llurs timbres resten reduhits a tres *ė*, *i*, *u*; emperò en primer lloch *í*, *i* són distinctes y m'apar que quimogràficament també trobaríem diferència entre *ú*, *u*; en segon lloch, hi ha encontrades que serven *o*, *e*, y àdhuch a Barcelona la *a* en certs noms. Com que, finalment, a Mallorca tenen *ė* tònica, ressurt la necessitat d'empendre un estudi fonètich de la tonicitat y timbre de les vocals àtones senglament considerats» (Par, 1928*b*, p. 15).

— El *Curial* conserva *n* final en els paroxítons llatins que esdevenen oxítons per pèrdua de la vocal final, a pesar que hom afirma que la consonant ja s'havia perdut durant el segle XIII. Par no es pronuncia sobre si és un arcaisme o no, però asegura que la majoria dels exemples de la novel·la acaben en *n*: *cosin* (7188), *man dreta* (14224) (Par, 1928*b*, p. 17).

En la majoria d'exemples que presenta, Par explica trets fonètics generals que troba en el *Curial*, però que són una mostra del que succeeix en tots els clàssics i, en aquest sentit, les característiques de la novel·la comentades només són testimoni d'un fenomen de més ampli abast en l'època medieval, que el lingüista no deixa de contrastar, en diverses ocasions, amb el que es fa en català actual. És el cas de *-rt'r-*, que «s'es dissimilat en *-str-* en lo mot SARTOR > *sastre*. Nostres clàssichs escrivien, però la forma etimològica, y axís llegim: *sartres* (9233)» (Par, 1928*b*, p. 18). O també el de les oclusives sordes llatines *p*, *t*, *k*, que en posició intervocà-

614. En aquest cas, Par, conseqüent amb la seua crítica al parlar de Barcelona, selecciona per als seus escrits la forma emprada en els llocs menys corruptes, tot i que admeti que fins i tot la seua pronúncia sigui amb *i*.

615. Així ho confirma Segarra (1987*a*, p. 62-63) seguint Coromines (1971, p. 295), quan assegura que la confusió *a*, *e* en [ə] en síl·laba pretònica data del segle XIII; en posició final absoluta, del XIV, i en síl·laba postònica interna i en síl·laba final quan segueix consonant, no n'hi ha exemples abans del segle XV.

lica se sonoritzaren, encara que «la forma *vertaderes* (11788) ab sorda en lloch de sonora, com fem avuy, es la general en tots los clàssichs» (Par, 1928*b*, p. 16).

En altres casos, en canvi, Par entra en el detall i comenta algun tret més específic de la novel·la: «Més complicada es la interpretació de *digmenge* (7155, 6915, 15086); potser la *g* interpreta lo sò lingüialveolar africat sort *ts* qui podria provenir de la *z* < *đ*; si era axís tindríem: *diđominicu* > *dizumenge* > *ditsumenge*, grafiat en *Curial* com hem vist» (Par, 1928*b*, p. 16). I contradiu l'excepcionalitat d'algun exemple de la novel·la del xv, perquè també, tot i ser «peculiar», coincideix amb la redacció que en fa Metge. Es tracta de la *e* epentètica («epitètica», en terminologia de Par) en *tranquille* (15080) per *tranquil* (Par, 1928*b*, p. 19).

També, en alguna ocasió, fa palès algun fenomen general que es dóna en la resta d'escriptors medievals, mentre que en l'obra analitzada es resol de manera diferent, sense seguir l'evolució regular. Així, afirma que en català en el context *l̩* + oclusiva és molt general el pas de *l̩* a *u̯* [əu̯βərˈkok] per *albercoc*, i afegeix que en el *Curial* «registrem també *alciure*, *alciuria*, *alcies* (8663, 4828, 12500), formes rares en lloch de *auciure*, *aucir*, *auccis*, ben trobadores en nostres clàssichs y en lo provençal antich. Com moltes *o* àtones inicials llatines, OCCIDĔRE se diptongà en *auciure* y la *u* per regressió fonètica passà a *l̩* velar»[616] (Par, 1928*b*, p. 19).

L'afany d'explicar els fenòmens que apareixen en el *Curial* origina que Par aventuri hipòtesis sobre possibles castellanismes o justament es pronuncií en contra. Quant al primer, en trobem un exemple descrit per l'autor en l'entrada precedida pel títol «Pròtesi», segons la qual els «verps pseudoparasintètichs[617] moderns *ėmėnėsą*, *ėkunsę̇lą* [...], en nostre text, com en los altres clàssichs qu'he llegits, sempre aparexen sens la preposició etimològica *ad*: *menaça* (10043), *consellaua* (10396) [...]. Com a excepcions sols registre: *aconseguexen* (10154), *aprofit* (9323). Si noves recerques confermen que no's troben formes compostes anteriors a 1425, haurem d'admetre qu'hem heretades del llatí les formes modernes a travers del castellà» (Par, 1928*b*, p. 19).

Contràriament, en el cas de *viuda*, Par, seguint Fouché, l'explica com una metàtesi espontània de la forma culta *vidu*, *vídua*, que dóna *bi̯u̯đu*, *bi̯u̯đė*, que «existexen en tot lo domini català, enclòs lo rossellonès, y noresmenys, en provençal, en guisa qu'es difícil explicarse una influència castellana» (Par, 1928*b*, p. 20). Ambdós formes apareixen en el *Curial*: *viuda* (1875, 11945, 15092) i *vidues* (8035).

Un últim fenomen fonètic que volem comentar és l'afèresi que Par (1928*b*, p. 19) troba en mots com *breus*, *semblea*, *nemichs*, per *hebreus*, *assemblea* i *enemichs*, ja

616. En aquests paràgrafs, l'explicació sobre l'evolució dels sons és força confusa.

617. No es coneixen les raons per què Par anomena aquests verbs pseudoparasintètics. I encara una qüestió de terminologia en aquest fragment: si *pròtesi* és 'addició d'un so no etimològic al començament d'un mot', per què Par en diu la «preposició etimològica *ad*»? Coromines en el *Diccionari etimològic* només diu que *amenaçar* adopta aquesta *a* de manera natural.

que en articles posteriors se li rebatrà el significat del primer exemple, que no es considera pas un sinònim de *jueus*, i, per tant, no pot provenir de la paraula *hebreus* (v. 4.6.4).

Per acabar aquest apartat, cal dir que l'autor de l'estudi, a banda de les seues pròpies deduccions —«no interpret la *a* com a representant de la *e*» (Par, 1928*b*, p. 19), per exemple—, recolza les seues opinions en autors com Bourciez, Meyer-Lübke, Anglade, Hanssen i Fouché, les investigacions dels quals li serveixen per trobar explicacions a diferents fenòmens —«són qualificades per Fouché de formes cultes» (Par, 1928*b*, p. 20)—, i són la base en què circumscriu aquest treball sobre fonètica. I no s'està de manifestar, en algun cas molt concret, el seu desacord amb els punts de vista que creu equivocats o que no s'adeqüen a les seues troballes: «Nostre text nos dóna repetidament la etapa entremitja *cors* (12398, 14626) ben suposada, mes no documentada per Fouché» (Par, 1928*b*, p. 18).

4.5.7.1.3. Morfologia

Un dels apartats més importants dins aquest capítol per la repercussió que tindrà posteriorment en altres estudiosos és el dedicat a la flexió numeral. Par concentra la seua atenció en els plurals dels noms[618] acabats en *s* per introduir els canvis que es produeixen en la desinència de nombre, que alterna en el *Curial -os*,

618. Par segueix la tradició de gramàtics catalans que l'han precedit d'englobar substantius i adjectius sota el grup genèric de «noms». Ballot (1814, p. 4-5) defineix: «Los noms son aquellas paraulas que serveixen pera anomenarlas personas ó cosas, ó pera expressar alguna qualitat». I Forteza (1915, p. 158-159) encara es mostra més aclaridor:

«§ 218. Nombre es una parte de la oración que da á conocer los objetos y sus cualidades. Esta definición comprende el sustantivo y el adjetivo.

»Los gramáticos modernos han formado del sustantivo y el adjetivo dos partes de la oración distintas y separadas. Esta sepración (*sic*) ni parece bastante fundada, ni conduce á simplificar el estudio [...]. Las voces *sustantivo*, *adjetivo*, por su significación y por su valor etimológico, son dos cualidades aplicables á una misma substancia, nombre; (SUBSTANTIVUM), NOMEN SUBSTANTIAE; (ADJECTIVUM), NOMEN ADJECTIONIS, es decir, nombre que se añade, que se junta, al sustantivo [...].

»Con la separación del sustantivo y el adjetivo se consigue aumentar las partes de la oración, mas no simplificar su estudio; al contrario esta división obliga á estudiar dos voces (*sic*) los números y los casos, los aumentativos y los diminutivos, etc., etc., accidentes y denominaciones que convienen á uno y otro [...].

»§ 219. Divídese el nombre en *sustantivo* y *adjetivo*: el sustantivo da á conocer los objetos; y el adjetivo sus cualidades ó determinaciones.»

Par dedica el seu primer capítol de la *Sintaxi* (1923, p. 1-20) a la classificació dels noms, sense entrar a definir-los, i els distribueix en: substantius propis, substantius comuns, substantius atributius i adjectius. En el cas d'aquests últims, diu que «hi ha'ls qui participen dins la proposició d'abdós caràcters, nominal y verbal, ço es, los participis» (Par, 1923, p. 10).

Posteriorment, Badia (1951) també continua incloent substantius i adjectius sota el capítol «Nom»; de fet, en diu «Nom substantiu» i «Nom adjectiu».

-es, i en menor grau *-s*. La proporció en la novel·la cavalleresca és netament superior per als plurals amb la primera desinència (quaranta-tres casos), seguida dels vint plurals en *-es*, i una quantitat no especificada de plurals en *-s* per als singulars acabats en *-st*, *-ig*, *-tx*... Par detalla la relació completa dels primers i segons, i només dóna alguns exemples dels tercers.

A Par el sorprèn trobar encara tants plurals en *-es*, tot i que «lo pas de *-es* a *-os* no fou soptat ni àdhuch breu: abdues terminacions coexistiren per llonch temps» (Par, 1928*b*, p. 21). I, com que comprova que la llista de noms en *-es* correspon majoritàriament a adjectius, participis o substantius atributius[619] —que, per tant, tenen dos gèneres—, conclou que, no sembla probable que l'aparició de *-os* fos deguda a la diferenciació de gènere: «Si investigacions d'altres autors y de documents personals confermaven aytal resultat, podríem establir que no fou la necessitat de diferenciar los dos gèneres ço que influhí en la adopció de *-os* pera'l masculí» (Par, 1928*b*, p. 22). L'autor descarta així una possible causa d'aparició d'aquesta desinència, però no avança cap hipòtesi que pugui conduir a les veritables raons que originaren el canvi de morfema *-es* per *-os*.

El següent apartat té per protagonista els pronoms, entre els quals Par inclou els personals, els possessius, els demostratius, els relatius, els interrogatius, els indefinits i els numerals, a més del pronom neutre i un parell de notes sobre l'article. Sota aquests epígrafs introdueix remarques sobre aspectes que afecten el *Curial*, que compara amb el *Somni* o amb la llengua actual, i que li serveixen per contrastar el moment evolutiu dels fenòmens estudiats. D'entre els trets seleccionats per l'autor, destaquem:

— La persistència de la forma *nos* (11696, 11727) per a la primera persona del plural, al costat de *nosaltres* (Par, 1928*b*, p. 22).

— *Los* com a única forma de datiu plural de tercera persona. En el manuscrit més antic del *Somni* encara es trobava una petita proporció de *lurs*, la qual cosa prova, segons Par, que «dit ms. representa lo període final del ús de dita forma com a pronom personal, ço es assaber, les darreries del s. XIV[è]» (Par, 1928*b*, p. 23).

— L'autor de la novel·la cavalleresca empra com Metge *llur*[620] per al pronom possessiu de tercera persona plural «quant lo pronom es usat substantivament» —*es lur la donzella* (5860). En canvi, quan acompanya el nom, «*Curial* mostra bona decadència en aquest punt», ja que, a més de *llur* —*dins lurs penses* (8582)—, hi apareix la forma *son* —*tengueren son camí* (8214)— «en quantitat palesament superior als passatges ab *lur*» (Par, 1928*b*, p. 23).

619. També en la *Sintaxi* defineix Par (1923, p. 4) els substantius atributius, que deuen el seu nom al fet que la delimitació entre el substantiu i l'adjectiu «en la pràctica es assats confosa» i hi ha noms «susceptibles de pendre abdues values», els quals, com que no són absolutament independents, «ans poden atribuirse y lligarse ab altres, hom los ha batejats *substantius atributius*».

620. En aquest paràgraf, Par es refereix a aquest mot dient-ne tant *lur* (la més freqüent) com *llur*.

— Els percentatges dels pronoms relatius adjectius nominatius «nos donen la confirmació lingüística de la època en que fou escrit *Curial* [...]; preponderància quasi absoluta de *qui* ab persona masculina [...]; preponderància feble de *qui* pera cosa masculina; inferioritat de *qui*, o sia preponderància feble de *que* pera persona femenina, y forta inferioritat de *qui* pera cosa femenina»[621] (Par, 1928*b*, p. 24). Par remet en aquest apartat al seu futur monogràfic sobre relatius (1929*a*; 1929*b*).

— En el *Curial* es fa més ús de *se* que de *hom*, sobretot en oracions afirmatives, afirma Par (1928*b*, p. 26).

— Entre els cardinals, l'autor destaca la forma *abdosos* (10656), amb la desinència *-os* afegida, «qui apar ilògica, y ab la qual sempre també l'escrigué Metge» (Par, 1928*b*, p. 28).

Un altre dels apartats que ocupa bona part del capítol dedicat a la morfologia és el que es refereix a les formes verbals. De seguida, l'autor entra en el tema de la desinència de la primera persona del present d'indicatiu,[622] que analitza curosament, i ens n'ofereix els resultats: el 60 % de les formes observades[623] correspon al radical sense morfema —*yo mir* (1538), *tremol* (7991)...—, el 35 %, a la desinència *-e* —en casos de suport a terminació verbal consonat + líquida, *yo contemple* (1539), *parle* (10220, 11458), o estesa a altres casos, *accepte* (7726), *trobe* (11979)...—, i hi ha tres úniques formes de terminació *-u* —*confiu* (8003), *preu* (7648), *renunciu* (11913). Quant a aquesta desinència última, justifica les dos primeres formes, mentre que afirma que no pot defensar la *-u* de *renunciu*.[624]

La desinència de segona persona del plural del present d'indicatiu també canalitza l'atenció de Par, ja que en el *Curial* alternen la terminació tradicional *-ts*

621. Les xifres absolutes i els percentatges exactes que Par (1928*b*, p.24) dóna són:

	qui	*que*	tant per cent de *qui*
Ab antecedent de persona masculina	617	70	90 %
Ab antecedent de persona femenina	71	103	41 %
Ab antecedent de cosa masculina	53	29	65 %
Ab antecedent de cosa femenina	27	100	21 %

622. Par amplia aquest estudi en el seu monogràfic sobre desinències de la primera persona del present d'indicatiu (1930*d*), que publicarà un parell d'anys més tard en l'AOR. V. en aquest llibre el capítol dedicat a aquest estudi (4.5.9) i a la seua recepció (4.6.7).

623. Par especifica tots els exemples que ha trobat: de les cinquanta-tres primeres persones del present d'indicatiu que, segons l'autor, apareixen en el *Curial* trenta-dos tenen desinència ∅; divuit, *-e*; i tres, *-u*.

624. L'autor avança aquí la seua hipòtesi sobre la procedència castellana de la terminació *-o*, que aprofundirà més tard en «La desinència *-o* del indicatiu present» (1930*d*): «Com *pronunciar* donchs, qui hem vist que feya *pronuncie*, hauríem d'haver tingut *renuncie*. No puch estimar aquesta *-u* altrament que com un exemple de la terminació tan extesa després; sospesades les influències qui's reflexen en *Curial*, m'enclin a veuren'hi ací de castellana» (Par, 1928*b*, p. 29). V. 4.5.9.

(la més abundant), «si és que no's conformava simplement ab maneres de dir qui encara vivien llavors» (Par, 1928*b*, p. 30) —*anats* (11465), *altats* (9511), *legits* (1556)...—, i la vocalització en *-u* —*matau* (3749), *digau* (9507), fins a un total de sis únics casos—, «neologisme» en terminologia de Par, que singularitza, segons Bourciez,[625] el català del provençal des del final del segle XIII.[626]

Pel que fa a l'imperfet d'indicatiu, Par (1928*b*, p. 30-31), seguint la terminologia de Fouché (1924, p. 23, 111 i 124), assenyala que en la novel·la cavalleresca hi ha alhora formes febles —*cahia* (10509, 11330, 14925), *dehia* (330, 14150), *malahia* (9475)...— i fortes —*creya* (2283, 8559), *deya* (295, 2283, 7592, 8289, 14003, 15065)...—, en els verbs que mantenen una vocal al final del lexema, la qual cosa fa pensar l'autor que en el segle XV coexistien les dos formes. Per consegüent, «L'escrivà, doncs, no traeix indecissió ortogràfica en escriure a voltes *sehia*, a voltes *reya*, sino que reflexa les formes en ús llavors» (Par, 1928*b*, p. 31).

Encara descriu la situació en català actual: «en bona part del domini català havem molts verps qui tenen sempre les formes fortes: *queya*, *deya*, *creya*, *jeya*, *seya*, *treya*, *reya*, *veya*, y alguns pochs qui retenen les formes antigues febles: *malahia*, *plahia*, *ohia*». I, citant Alcover (BDLC, 1918, p. 248), afegeix que en les comarques del Pla d'Urgell, la Segarra i Lleida totes són fortes, i que, fins i tot per analogia, es diu a Lleida *conexeya*, *naxeya*, *planyeya* (Par, 1928*b*, p. 31).

Dels últims trets verbals que presenta el *Curial* comentats per Par volem remarcar:

— La manca de formes del passat perifràstic, ja que solament s'hi pot trobar el passat simple d'indicatiu, entre les persones del qual l'autor destaca la segona del plural *mostras*, *llevas*..., que Nonell (1895, p. 121), citat per l'autor, deriva de *mostrasts*, *llevasts*..., i que Par recorda encara haver sentit en goigs de muntanya (Par, 1928*b*, p. 33).

— La consolidació del futur i condicional tal com els coneixem avui en dia —*tindre* (2925, 3172), *morra* (9750)—, que només apareixen en la novel·la com a formes perifràstiques derivades de l'infinitiu en combinació amb el present o imperfet de HABĔRE en molt pocs casos —*dir vos he com ho he sabut* (9830) (Par, 1928*b*, p. 33).

— La desinència *-e* de suport com la més freqüent en el subjuntiu dels verbs en -ARE, mentre que en els verbs en -IRE, -ĒRE, -ĔRE «hi trobem sempre les de-

625. BOURCIEZ (1923), § 275*d*, citat per Par.

626. Aquesta dada serveix a Par per contrastar les diferents dates donades per altres lingüistes sobre el moment en què es produeix la vocalització, el qual es manifesta contrari a la teoria d'Alart, citada per Fouché (*Phonetique et Morphologie historiques du roussellonnais* (1924), Tolosa, E. Privat, p. 129), segons la qual els primers exemples de desinència *-u* en la segona persona del plural del present d'indicatiu apareixen sobre 1150, i es consoliden en la llengua parlada a mitjan segle XIII: «Jo'm decant a creure que la evolució fou més tardana y lenta de ço que creya N'Alart. Probablement la llengua parlada passà per un període més llarch en que coexistiren abdues formes» (Par, 1928*b*, p. 29-30).

sinències regulars llatines *a* (<AM), *as*, *a* (<AT): *yo muyra* (936), *obra* (7426) [...]» (Par, 1928*b*, p. 34).

— El manteniment de formes derivades del plusquamperfet d'indicatiu llatí per al condicional: *lexara* (8134), *dormira* (15511), *poguera* (1985, 8729). Par considera la troballa de vint-i-una formes en el *Curial* com a molt nombrosa, ja que no n'hi ha tantes en el *Somni*, anterior en el temps, i conclou que en «lo llenguatge modern sols viuen en lo català oriental *fora*, *haguera*» (Par, 1928*b*, p. 35).

El lingüista autodidacte encara fa altres anotacions sobre els verbs que es poden trobar en el *Curial*, però, pensem, tenen un caràcter més marginal. És el cas de la conjugació d'alguns temps del verb *ésser* (Par, 1928*b*, p. 35-36), o de la remarca que fa sobre la presència de *mer* (9592) al costat de *mereix* (11358) (Par, 1928*b*, p. 29), cosa que posteriorment li rebatran (v. 4.6.4).

Com en els capítols anteriors, especialment el dedicat a fonètica, l'autor de l'assaig fonamenta les seues apreciacions sobre morfologia en autors que l'han precedit i que li serveixen per corroborar les seues teories. Es tracta, en aquesta ocasió, de Meyer-Lübke, Hanssen, Grandgent, Bourciez, Fouché, Darmesteter, Alcover, Barnils..., i àdhuc ell mateix amb la seua *Sintaxi*.

4.5.7.1.4. Sintaxi

En el capítol de sintaxi (p. 37-59), analitza els aspectes més rellevants pel que fa a nom, pronom, verb, règim, predicat, infinitiu, gerundi, participi passat, adverbis (locals, temporals, modals, comparatius i de quantitat, i de resposta), interjeccions, preposicions (locals, temporals i finals), conjuncions (locals, temporals, causals, finals, modals, concessives, coordinatives i manca de nexe), proposicions determinants, proposicions condicionals, i proposicions interrrogatives i exclamatives.

El seu mètode d'anàlisi consisteix a dissecar el *Curial*, seguint la mateixa estructura que per a la *Sintaxi* —a la qual es refereix al llarg d'aquest estudi quan cita el *Somni*—, però tractant aquí només els aspectes més característics i distintius de l'obra objecte d'estudi, i establint contínuament comparacions amb el llibre de Metge, amb la intenció de comprovar quins fenòmens es repeteixen —i aquest és el cas dels adverbis àtons *en* (*ne*, en paraules de Par) i *hi*, ja que «llur ús en *Curial* coincideix ab lo de Metge, qu'estudiàrem abastament», per la qual cosa cita la *Sintaxi* (§§ 568, sq., 86 sq.) (Par, 1928*b*, p. 44)— o quins canvis d'estructures hi ha hagut per tal d'arribar a conclusions sobre el que això comporta en l'evolució general de la llengua catalana.

Al mateix temps, per afermar aquests resultats, reflexiona, també, sobre l'estat, en l'època actual, dels fets descrits. Un exemple paradigmàtic que enllaça el *Somni*, el *Curial*, i el català actual, a més d'introduir una nova comparació amb el castellà —llengua gairebé de referència constant en aquest estudi—, el dóna Par

amb la preposició final *pera* de la qual comenta: «en *Curial* trobem definitivament formada aquesta preposició, que Metge no usava may y que nosaltres tampoch hem heretada, anch que literàriament maldem pera reintroduhirla. Nostre text gayre be sempre dóna soldats los dos elements, PER AD, tal com feu lo castellà ab *pora* y *para* (por × per), y talment com lo català fa ab totes les paraules compostes» (Par, 1928*b*, p. 52).

El seu assaig li permet establir, a partir de la comparació de les obres literàries estudiades, el moment diacrònic en què es produeixen canvis significatius en la història de la llengua que comencen a evidenciar la seua decadència. Per exemple, quan tracta de l'absència o presència de la preposició en el complement directe, assenyala que «Metge introdueix rigorosament lo règim directe sens la preposició *a*, tant si es nom com si es pronom, adès abans adès darrera lo verp. En *Curial* notem ja un principi d'influència castellana» (Par, 1928*b*, p. 39). I en el mateix apartat, apunta que l'ús de la preposició *de* per introduir un complement agent en les passives «es més espandit qu'avuy». En el cas de l'ús dels auxiliars *ésser* o *haver* amb participi passat, matisa el concepte de *decadència*: «hom nota en Curial un principi de decadencia, o si's vol de modernisació respecte a Metge: ab verps intranzitius y impersonals, qu'en los mellors temps de la llengua construhien ab *ésser*, nostre text esmerça *haver*» (Par, 1928*b*, p. 43).

La presència d'estructures en el *Curial* que avui en dia no són admeses per la normativa oficial li serveix per constatar que no són suspectes de castellanismes. Aquest és el cas de l'ús d'article davant infinitiu, «Los gramàtichs moderns titllen l'ús del article ab infinitiu de castellanisme: potser ara la llengua no s' en alta; mes lo català antich nos mostra que no ho es» (Par, 1928*b*, p. 39), o de l'expressió *al* + *infinitiu*, emprada en la novel·la estudiada per indicar «simultanitat temporal ab la proposició sobirana», mentre que també s'hi pot trobar la construcció *en* + *infinitiu*, que introdueix complements temporals, finals, causals o condicionals (Par, 1928*b*, p. 40). En canvi, altres vegades adverteix de la puresa de les formes més clàssiques emprades per Metge, que, per exemple, distingia entre *ací* (= aquest lloc) i *aquí* (= aquell lloc), i denuncia la introducció de castellanismes: «En *Curial* observem un principi de confusió, preludi del pas de *aquí* a la regió de *ací*, lo qual havia de fernos heretar abdues formes com a sinònimes, y obrir la porta al castellà *allí*» (Par, 1928*b*, p. 43).

Par no dubta a fer-nos partícips dels seus coneixements de gramàtica d'altres llengües romàniques com la castellana —«La preposició llatina CONTRA donà lloch en castellà a *cuentra*, *escuentra*, *escuantra*» (Par, 1928*b*, p. 52), o bé «*On que*: l'adverbi interrogatiu *on* acquireix en alguns passatges vàlua indefinida; llavors regeix *que* y equival al castellà *doquier*, llengua qui també possehia *o que*» (Par, 1928*b*, p. 53)—, o la provençal —«y en ço que digué als catalans lo trobador Bernat d'Auriac: "ja apendran de dir *oïl*, *neunil* en lloch de *oc* y *no*"» (Par, 1928*b*, p. 50)—, adquirits a

partir de la *Gramática histórica de la lengua castellana* de Hanssen o de la *Grammaire de l'ancien provençal* d'Anglade, respectivament —ambdós esmentades anteriorment en la *Sintaxi*—, o, fins i tot, de Meyer-Lübke, i llavors es fan extensius a altres llengües com el francès:

> Es molt estesa en català y castellà la determinació copulativa de substantius, adjectius o interjeccions, qui expressen sorpresa o dolor mitjançant *de* y un pronom personal: *¡ay de mi!*, *¡ay mesquina de mi!*. Meyer-Lübke fa notar qu'aytals construccions son exclusives de les llengües occidentals, especialment castellà; la coneix també lo provençal y l'antich francès (Par, 1928*b*, p. 51).

I encara es poden trobar referències a altres llengües, com és el cas del romanès i l'italià: «*Si*:[627] a Rumania ha substituhit a *et*; es trobadora en francès, provençal, y en menys proporció italià, antichs» (Par, 1928*b*, p. 56); o de l'anglès, que apareix reflectit quan Par parla de proposicions exclamatives introduïdes per la còpula *e,* amb el verb en subjuntiu, sense que hi hagi les oracions principals amb què coordinarien, i manifesta «Ab aytal construcció pot ésser substituhida una condicional: *¡O Curial* e *fesses tu aquesta relacio, qui ho vist en sompnis, e la mia ploma vergonyosa... no hagues a escriure lo cas seguent!* (11607), es a dir 'si tu fessis'... Aquesta substitució es molt practicada per l'anglès» (Par, 1928*b*, p. 59).

De vegades, inclou en aquest assaig comentaris dialectològics relacionats amb la situació de la llengua actual, com, per exemple, parlant de l'expressió estereotipada *ço del meu*, *ço del seu*... afirma que «coincideix aquest sentit ab aquell qui encara viu a Mallorca, y a les regions catalanes de Lleyda y costa llevantina, "So'n Sureda, So meu, Xo'n Borràs" estudiat per Mossèn Alcover en son BDLC, vol. VII, 97» (Par, 1928*b*, p. 37-38). O, introdueix la construcció del *Curial ¡ay mesquina yo!* (2569) *¡o lassa yo!* (10982), qualificada de «sorprenent», però «viva actualment a Sòller y Mahó», segons Alcover (Par, 1928*b*, p. 51). El registre oral, a banda d'aquestes referències diatòpiques, també troba el seu lloc en l'estudi de Par independentment dels dialectes: «En la parla viva *ací* perdurà molt més temps, adhuch a Barcelona» (Par, 1928*b*, p. 43), ciutat que per a Par representa el lloc més «contaminat» i allunyat del model de parla.

Altres qüestions en què el filòleg barceloní incideix en tots els seus treballs, presents també en aquest, són, d'una banda, l'explicació del procés de castellanització de la llengua, i, de l'altra, el fet d'aventurar hipòtesis i fer lingüística-ficció. En aquest estudi, es refereix a la primera quan destaca la pèrdua de *hoc* com a adverbi de resposta afirmativa i declara que «la òrbita de la llengua catalana consistí, no sols en aquest punt sinó en altres molts, en allunyarse de sa germana pro-

627. Par dedica la seua atenció a aquesta partícula que apareix repetidament en *Jacob Xalabin* (v. 4.5.10.2).

vençal y acostarse a sa propera castellana. Aytal moviment començà ja abans del període d'influència castellana propriament dit, ço es durant la regència de la Reyna Maria, esposa del Magnànim. Des de mitjans del segle XIV jo crech percebre ja dita trajectoria» (Par, 1928*b*, p. 50). I un exemple de la segona seria: «Si no fos esdevinguda la decadència catalana, probablement *¡ay mesquina yo!* se seria espandit a costa de *¡ay mesquina de mi!*, seguint aquest sintagma en nostra terra lo fat advers que trobà a França y Provença» (Par, 1928*b*, p. 51).

Capítol a part mereixen els comentaris basats en criteris estètics, als quals Par és molt aficionat, com ja havia demostrat en l'estudi de l'obra de Metge. En aquest estudi en trobem algun cas. En transcrivim quatre: «*Mes avant*... equival al modern castellanisme *ademés*, y a la inelegant substitució moderníssima *demés*» (Par, 1928*b*, p. 57); «no dexa pera nosaltres d'ésser un encís estilístich, qui meravellosament enriqueix l'euritmia de la clàusula, la transferència a la proposició principal del subjecte de la secundària» (Par, 1928*b*, p. 64); «s'encomana del francès l'ús expletiu y lleig de *si*, sola y ab *e* (*e si*)» (Par, 1928*b*, p. 83), i «Un bonich passatge d'avantposició del subjecte d'un gerundi absolut es: *no ell cercant la* (10297)».

I encara hi podem afegir la referència a criteris ortogràfics, quan parla de *norres-menys*: «*Curial* nos dona en forma encunyada de conjuncció, ço qu'en lo *Somni* encara era descompost en sos elements: *no res menys*. La *r* doble assegura la correcció gràfica» (Par, 1928*b*, p. 57); o defensa la grafia *y* per representar la semivocal: «la vocal plena es transcrita per *y*, sempre que va precehida d'altre vocal, y axis trobàrem *oyr*, *playa*; rahó de més pera grafiarla *y*, quant, com en *loy*, *lay*, era la semivocal, qui fonèticament avuy també es traduhida per tal signe» (Par, 1928*b*, p. 60).

4.5.7.1.5. Ordenament

En el capítol sobre «Ordenament» (p. 60-64), Par remarca que en el *Curial* la posició dels pronoms àtons, quan el verb en regeix un d'acusatiu i un de datiu, respecta aquest ordre sense excepció «com era norma de nostra llengua, fehelment conservada a Mallorca» (Par, 1928*b*, p. 60). I hi assenyala una apreciació sobre combinació pronominal en l'època moderna que cal tindre en compte. Segons l'autor de l'estudi, la proclisi dels pronoms àtons en la unió d'acusatiu i datiu —pel relaxament de les dos vocals, que han passat a àtones—, ha donat lloc al modern *li*, el qual representa, en realitat, dos complements, per la qual cosa la introducció del pronom adverbial *hi* com a datiu és un invent modern:

> Axis donchs, quant en la llengua parlada avuy, per a dir 'lo li donaré' ('se lo daré') fem 'li donaré', aquest *li* no es lo mer datiu, essent l'accusatiu *lo* suplert, ans es *l'i*, ço es l'hereu directe de *loi*, *lai* qui a llur torn provingueren de *lóy*, *láy*.

> Quant desrahonable es introduhir aci lo pronom adverbial *hi* y representar la combinació binària per *lo hi*, *l'hi*, ressurt a bell esguart. Car, en lo fons, la llengua viva solsament coneix *li* y desconeix los aplechs *lo li*, *la li*, qui son mers invents gràfichs de la renaxença literària moderna (Par, 1928*b*, p. 60).

Encara hi ha altres apreciacions sobre els pronoms àtons de què prescindim. El capítol «Ordenament» segueix amb la remarca sobre la profusió de pronoms subjectes en casos innecessaris, algunes particularitats sobre l'ordre de pronoms indefinits i adjectius i adverbis, i la posposició del verb auxiliar al seu participi.

Par insisteix en l'ús de l'hipèrbaton llatí en mots homogenis coordinats, separats per un mot heterogeni (v. 4.5.2), que la novel·la «perpetua delitosament» (Par, 1928*b*, p. 63), agraint indirectament el bon gust de l'autor del *Curial* de fer servir aquesta figura, i, per acabar aquest capítol, apunta un canvi d'ordre interessant en el cas d'algunes proposicions relatives, que no van juxtaposades al nom que determinen, i lloa «la transferència a la proposició principal del subjecte de la secundària, lo qual passa a règim d'aquella: *per veure Curial si iria parlar ab la Guelfa* (2975)» (Par, 1928*b*, p. 64).

4.5.7.2. Notes d'estil

4.5.7.2.1. Influències forasteres

En aquest apartat el lingüista barceloní parla de les influències forasteres tant literàries com lingüístiques del *Curial*. Per a les primeres, que escapen més al seu interès, però són importants perquè permeten relacionar-les amb les reflexions lingüístiques que vindran després, remet a l'edició de Rubió i Lluch, tot i que en fa un resum molt breu, en què afirma que l'autor del *Curial* coneix bé els clàssics a partir dels textos llatins i de les versions italianes i catalanes que se n'han fet. Continua la seua digressió indicant que es tracta d'una novel·la medieval «ab forta coloració renaxentista» (Par, 1928*b*, p. 65), la qual cosa origina que, a banda de la influència de la literatura francesa cavalleresca, que hi és preponderant, hi hagi també influència dels escriptors italians, la qual es completa amb la castellana, que «ans que literaria, es política», perquè l'autor «es rublert del esperit nacional, no de Catalunya, sinó de la Corona d'Aragó» (Par, 1928*b*, p. 66), i amb la provençal, de menys ampli abast.

Quant a les influències lingüístiques, Par les repassa més detalladament, tant la francesa, com la italiana, la provençal i la castellana, avisant el lector que ha procedit «ab la més gran parsimònia y desconfiança» (Par, 1928*b*, p. 67) i que ha descartat sistemàticament tots els casos dubtosos. En totes les qüestions dóna compte del lèxic i dels punts gramaticals atribuïts a cada una de les llengües foranes. Algunes de les seues conclusions en aquest apartat són que la influència fran-

cesa és la predominant pel que fa al lèxic, encara que gramaticalment no hi té tant pes; que la influència italiana, de la qual només esmenta el lèxic, és més escassa; que encara hi ha menys provençalismes, i que la influència castellana, a la qual dedica més atenció, «deu ésser examinada de des dos punts d'esguart ben distincts: aquella qui era general, devers 1450, en la literatura y adhuch, puch afegir, en la llengua catalana de la ciutat y centres erudits; y aquella peculiar al autor del nostre text» (Par, 1928*b*, p. 70).

Així doncs, pel que fa a la influència castellana en tota la literatura de l'època, Par enumera els castellanismes que troba, entre els quals destaca l'ús freqüent del verb *tenir* en lloc de *haver*, fenomen que ja havia començat a notar-se en Metge (Par, 1928*b*, p. 72), i reprèn el tema encetat altres vegades de l'afavoriment de la generalització del castellà en les cancelleries i cenacles literaris, a causa del pes de la cort de l'esposa d'Alfons el Magnànim, però relativitza la importància d'aquest esdeveniment, afirmant que el renaixement promogué l'evolució natural de la llengua, de manera que el lèxic i la sintaxi es renovaren profundament i ràpida:

> Es, donchs, criteri errat, pendre per patró lo català literari de la segona meytat del s. XIV.è y titllar de castellanisme totes les discrepàncies qu'hom observi devers mitjans de la centúria següent. La llengua conservava llavors plena força vital, esperonada per la evolució renaxent, y tenia dret a fer com may, son treball íntim de renovació. Que durant aquesta, la influència castellana s'anés exercint ab més pressió cascun jorn, no nos ha de celar l'esguart a les novelles formes, ben nostrades, que malgrat tot s'anà afayçonant (Par, 1928*b*, p. 71).

4.5.7.2.2. Vàlua lingüística del text

Tot seguit, Par (1928*b*, p. 75-86) s'enfronta amb la vàlua lingüística del text i afirma que «lo llenguatge d'aquesta novela es rublert de construccions, lèxich, hipèrbatons y eurítmia ilativa pertanyents a la mellor època de nostra literatura» (Par, 1928*b*, p. 75), i es mostra en desacord amb Rubió i Lluch, que considera arcaic l'estil del *Curial*, ja que, segons l'autor de l'estudi, en primer lloc, «tot bon escriptor qui's complagui en la forma, no té altres patrons pera enmirallarse qu'aquells [els seus antecessors], los quals en períodes de ràbees transformacions lingüístiques, com fou pera Catalunya la primera meytat del segle XV,[628] devenen en poc temps arcaychs», i, en segon lloc, «la llengua se mou inconnexament: en alguns punts avença a pler y admet tot seguit lo neologisme, y en altres (a voltes del

628. Per a ampliació d'aquesta informació, Par remet al seu estudi sobre *qui* i *que* en català (1929*a* i 1929*b*), sense aportar, però les pàgines en què pot trobar-se.

mateix orde que'ls primers) s'aferra a la custuma tradicional» (Par, 1928*b*, p. 75). Par conclou la seua exposició destacant que el *Curial* «deu ésser considerat com a clàssich; té la honor, anc que sia trista, d'ésser lo darrer clàssich català» (Par, 1928*b*, p. 76), i presenta una llista de «mots notables» i modismes, que contraresten la relació de manlleus que havia enumerat abans.

Estableix, després, el paral·lel lingüístic entre el *Somni* i el *Curial*, afirmant que l'última novel·la és més regular ortogràficament i que s'acosta una mica més a la perfecció definitiva —«La cultura externa y formalista, y les habituts gràfiques anaven avençant ab lo temps, anch que la llengua culta estigués ja en la decadença» (Par, 1928*b*, p. 81)—, mentre que morfològicament i sintàctica mostra una evolució cap a pitjor, com ho demostren els fets que Par ha anat descrivint al llarg del text, entre els quals ara destaca, per exemple, la disminució en l'ús del relatiu *qui*, la presència de la preposició *a* amb el règim directe o la pèrdua de les correlacions *cantaria si podia*, *cantara si pogués*, que barreja freqüentment.

De tota manera, troba encara més rebutjables les qüestions que afecten l'ordre, no perquè siguin molt transcendents, «ans per la pèrdua de sentiment lingüístich que'l novell orde comporta, y per la íntima conexió d'aquesta matèria ab l'estil y esperit de la llengua», i, per consegüent, conclou que «en aquest punt *Curial* resta per sota del *Somni*: es debades demanarli aquella gràcil agilitat, qui d'ésser sobrada, o quant menys mantinguda, nos haguera fixada definitivament nostra llengua literària» (Par, 1928*b*, p. 83).

A continuació, compara el *Curial* amb la llengua moderna (és a dir, amb la llengua de principis del segle xx) i troba que en la novel·la, en l'àmbit gràfic, l'ortografia ja era resolta. Després, deixa de banda la fonètica, i resumeix les característiques morfològiques que ha anat subratllant durant el desenvolupament de la seua anàlisi, entre les quals destaquen els paràgrafs dedicats a la morfologia verbal del *Curial*, especialment a la desinència de primer persona de present d'indicatiu (amb un 60 % sense morfema i un 35 % amb *-e*), tema que posteriorment ampliarà en un monogràfic (1930*d*). L'autor mateix s'encarrega de resumir els trets més significatius, i conclou que el plural en *-os*, el relatiu nominatiu *que*, i la desinència *-u* que apareix en tres casos de morfema de present d'indicatiu «presuposen una desviació dels trets essencials de nostre romanç» (Par, 1928*b*, p. 85).

Quant a la sintaxi, Par esmenta l'abundància de verbs pronominals, i els adverbis i conjuncions que en la llengua moderna s'han perdut, entre d'altres. I, de l'ordre dels mots a la frase diu que «jatsia qu'hajam vist qu'era més encarcarat y menys graciós que'l de Metge, sobra encara de molt lo mal gust modern, en lo bell hipèrbaton qui descomparteix per un heterogeni llur, dos mots homogenis coordinats» (Par, 1928*b*, p. 85). Afegeix que la posposició de l'adverbi al verb i del verb al seu règim pronominal àton, i la introducció de *a* al règim directe, «anch que

semblin poca cosa, al costat de la gran còpia de sintagmes que conserva fermament nostre text de la mellor època catalana, tingueren tal trascendència y espandiment, que cal denunciarlos com a tares desceladores de la decadència literària» (Par, 1928*b*, p. 85).

Finalment, gràcies a l'aplicació dels coeficients d'ús de les formes *qui* i *que*,[629] que ha determinat a partir d'un estudi dels relatius de propera aparició (1929*a*; 1929*b*), i gràcies també a l'extens bagatge literari de l'autor de la novel·la, que implica coneixements humanístics anteriors a 1450, Par situa el *Curial* cap a la meitat del segle xv, coincidint així amb Rubió i Lluch, que, per raons historicoliteràries, establia la data de composició més tard de 1443, i conclou que «reflexava mellor la relativa puresa del segon quart del s. xv, que no pas l'accentuada decadència literària de 1460 en avall» (Par, 1928*b*, p. 86).

Encara, l'erudit barceloní afegeix una nova informació que pot ajudar a conèixer millor l'autor del *Curial*. Es tracta del seu lloc de formació literària, que situa, per l'ús dels articles personals *En*, *Na*, per confusions fonètiques en la representació de les vocals neutres, i per la seua vasta erudició, en un centre cultural important de la regió oriental, que podria ser Barcelona o Vic.

4.5.7.2.3. Vàlua estilística i literària

Aquest és l'apartat més curt de l'estudi. En a penes tres pàgines Par resumeix les característiques del *Curial* i, així com al llarg de l'assaig compara els trets lingüístics d'aquesta novel·la amb el *Somni*, ara equipara l'obra analitzada amb el *Tirant*, sens dubte, per la relació temàtica que s'estableix entre els dos escrits: en ambdós casos es tracta de novel·les de cavalleries. Un exemple de comparació el dóna Par referint-se als diàlegs: «Es cosa remarcable, per contra, la fadesa y falsetat dels diàlechs; axís com son aquests lo mellor de *Tirant*, cuyt que son lo pitjor de *Curial*; nostre autor no sap compenetrarse ab sos personatges, en guisa que no son ells, sino ell qui artificiosament parla» (Par, 1928*b*, p. 88).

L'autor, exercint en aquest apartat de crític literari, lloa especialment la primera meitat de l'obra «agradosa y de suau lectura», la prosa «lliura de pretensions y simpàtica» (Par, 1928*b*, p. 88), i l'estil, que «ni en los troços elocutius y altissonants, ni en les relacions més planeres», mai no és «obscur ni recargolat ab hipèrbatons, com era ja en lo seu temps aquella prosa valenciana, qui ab la hegemonia de la mal apellada Atenes catalana, infectava nostra literatura» (Par, 1928*b*, p. 89). Tanmateix, assegura que l'autor anònim cau en excessos retòrics en la segona part, i, entre d'altres, posa com a exemple els raonaments de Laquesis amb sa

629. Par (1928*b*, p. 86) es mostra molt satisfet que la crítica literària corrobori les seues dades, «induhides lingüísticament».

mare (7910-8060), «llarchs y empelagosos» i, encara, afirma que durant la segona meitat de la novel·la, a l'escriptor, «lo pecat li encomanà lo vici: sa vanitat literària se li esvetllà», cosa que no impedeix Par de reconèixer «que l'acompanyament mitològich es riquíssim y que l'autor palesa extensos conexements humanistes» (Par, 1928*b*, p. 88).

També troba que l'acció està ben trabada: «*Curial* es una novel·la de cavalleries y d'urdirne es mestre son autor», afirma. I afegeix: «L'acció ho es tot, y en son entrellat demostra qui la desenrotlla, tant bon gust com fina percepció en contraposar los diversos elements qui integren aquella». Però aquesta preponderància de l'argument té la seua contrapartida en el fet que «los hèroes principals resulten los menys humans»: Güelfa destaca per la seua «toçuneria»[630] i de Curial assegura que «tot son tremp se despèn batallant» (Par, 1928*b*, p. 88-89).

En resum, la conclusió de Par és que es tracta d'una «novela d'acció, rica en pintura externa, atractívola y distreta; no estudi apregonat de la vida, ni enformació de tipus verament humans» (Par, 1928*b*, p. 89).

4.5.7.3. Recapitulació

Par descriu detalladament els diferents aspectes gràfics, fonètics, morfològics i, sobretot, sintàctics del *Curial* i s'ocupa també de l'ordre dins la frase de pronoms, adjectius, verbs, adverbis, proposicions relatives i altres constituents oracionals. Quant a l'estil, hi troba influències literàries i lingüístiques franceses —les més importants—, italianes, castellanes i provençals.

Finalment, Par s'enfronta amb la vàlua lingüística, estilística i literària del text, i diu que el llenguatge del *Curial* presenta trets pertanyents a la millor època de la literatura catalana, i afirma que l'autor d'aquesta novel·la ha de ser considerat l'últim clàssic.

Estableix, després, el paral·lel lingüístic entre el *Somni* i el *Curial*, i constata que aquest és més regular ortogràficament i que s'acosta a la perfecció definitiva, mentre que morfològicament i sintàctica mostra una evolució cap a pitjor, i també compara el *Curial* amb la llengua literària tradicional moderna, de la qual cosa conclou que en la novel·la del segle xv, gràficament, l'ortografia ja era resolta. Finalment, fixa la data de composició de la novel·la vers la meitat del segle xv, coincidint amb Rubió i Lluch, i determina la formació literària de l'autor.

630. Suposem que Par amb aquesta paraula es refereix a «tossuderia». El context exacte és: «Curial y Guelfa son incomprensibles: la toçuneria de la segona sols resta justificada per la Cort a Nostra Dona del Puig, qui ab magnificència extraordinària corona la obra» (Par, 1928*b*, p. 88).

4.5.8. Curial e Guelfa

Amb la publicació de *Curial e Guelfa* —en anotació breu, Par (1932*a*)—,[631] Alfons Par i Ramon Miquel i Planas comencen una relació que podria haver estat molt fructífera en el camp de l'edició de textos catalans antics. El segon dels filòlegs és un home experimentat en el món editorial que havia iniciat la col·lecció «Biblioteca Catalana» l'any 1908, seguint la petja de Marià Aguiló, editor d'una primera «Biblioteca Catalana», i que confiava que, en cas de problemes per mantenir la col·lecció, gaudiria de l'ajut de les institucions públiques de Catalunya, que «no podríen dignament desentendres d'una obra de tan capital interès per al estudi de la nostra antiga Literatura y per a la conexença històrica del idioma» (Par, 1932*a*, p. XLIV).

Tanmateix, segons l'editor, quan necessita el suport dels poders públics, no el troba, per la qual cosa la col·lecció resta aturada uns anys, fins que pot comptar amb la col·laboració d'Alfons Par, que no es limita a contribuir-hi amb les seues remarques lingüístiques, sinó que hi participa en les despeses econòmiques. El reconeixement implícit que es dedueix en la introducció del *Curial* de Miquel i Planas cap al seu amic es confirma al final del pròleg, quan el reconegut editor, que lamenta la manca d'ajuts institucionals, agraeix públicament amb elogis encomiàstics el suport pecuniari de Par, que li ha permès reprendre la col·lecció «Biblioteca Catalana», que va iniciar, constata, fa gairebé vint-i-cinc anys (v. 2.1.3.3). Es tracta, en aquest cas, d'una edició de bibliòfil, dedicada al president de l'Acadèmia de Bones Lletres, Eduard Toda i Güell (v. 2.1.3), que segueix fidelment el manuscrit que forma part del fons primitiu de la Biblioteca Nacional de Madrid, acompanyada d'estudis i notes bibliogràfiques i crítiques, i introduïda per un pròleg que duu per nom «Notícia editorial» (p. IX-XLIV), que presenta el marc de gestació de la novel·la (precedents, manuscrit...), a més de comentaris que afecten el contingut literari i lingüístic (les fonts, l'estil, la data i el lloc de composició de l'obra, la comparació amb altres obres...), i un apartat final que explica les característiques d'aquesta edició, de la qual s'han extret les citacions esmentades més amunt.

L'any 1901 Rubió i Lluch ja n'havia publicat una versió per encàrrec de la RABLB,[632] «documentada ab un substanciós pròlech y notes de gran erudició y utili-

631. Aquesta referència bibliogràfica, de fet, hauria de tindre Miquel i Planas com a primer editor, perquè ell n'és el principal responsable i l'autor de bona part del pròleg. Si consta Par en la versió abreujada que es va repetint al llarg de tot aquest apartat —la qual cosa no deixa de ser una convenció—, és per motius de claredat i comoditat a l'hora de citar-lo, ja que, en aquest treball, ens referim especialment a la seua tasca. Reproduïm també, per tant, sota la notació (Par, 1932*a*), comentaris de la mà de Miquel i Planas, que, suposem, pel que fa a qüestions de caràcter general, recullen les impressions de tots dos editors. Pel que fa als comentaris literaris deguts a Miquel i Planas, com que s'allunyen de l'objectiu d'aquest treball, no ens hi entretindrem.

632. *Curial e Guelfa*: *Novela catalana del quinzen segle, publicada a despeses y per encàrrech de la Real Academia de Buenas Letras per Antoni Rubió y Lluch, Soci numerari de dita Corporació*. Barcelona... 1901. —*En 4.t, de* XVI + *532 pp.*, *apud* PAR (1932*a*, p. XI).

tat» (Par, 1932*a*, p. XI), però els actuals editors creuen que és necessari reproduir novament el text, amb tota la precisió i fidelitat possibles, ja que detecten algunes errades en l'antiga transcripció que cal esmenar per satisfer les demandes dels estudiosos: «feya algun temps que un simple coteig de la dita lliçó impresa ab el text manuscrit original ens havía permès rellevar en aquella freqüents discrepancies» (Par, 1932*a*, p. XIII).

Per consegüent, Miquel i Planas (Par, 1932*a*, p. XIII) comença a treballar en una nova edició del *Curial* i afirma que la impressió del seu text queda enllestida l'any 1927, data en què Par enceta el seu estudi gramatical, que publica un any més tard en un volum a part que duu el títol *Curial e Guelfa: Notes lingüístiques y d'estil* (1928*b*).[633] La nova versió del *Curial* està llesta, doncs, per ser editada a partir d'aquesta data, i així sembla deduir-se del llibre *Ensayos de bibliofilia* (1929), en què no solament apareix el volum elaborat pels dos lingüistes en el capítol «Obras en prensa para su publicación inmediata» amb data de 1929 (Miquel i Planas, 1929, p. 17), sinó que també hi ha una reproducció de la portada amb un dibuix de Josep Triadó,[634] en què consta la mateixa data: MCMXXIX.

Així mateix, Par manifesta en la introducció de les *Notes* que la publicació del *Curial* es produeix abans que la del seu estudi: «Los nombres darrera de les cites són los de les ratlles en la edició de *Curial e Guelfa* qu'acaben de publicar R. Miquel y Planas y Anfòs Par.- Biblioteca Catalana, Barcelona, 1928» (1928*b*, p. 5, nota 1),[635] cosa que, d'altra banda contrasta amb l'edició que consta arreu i que hem consultat, encapçalada per la mateixa il·lustració de portada, que és de 1932. Fins i tot, podem afirmar que aquesta última no és la data final de l'edició. El mateix Par manifesta al seu col·lega, en una carta de 7 de setembre de 1933, que està molt satisfet per la publicació del llibre que acaba de sortir:

> Distingit amich: acabo de rebre l'exemplar de *Curial* que dona goig de veure, tant mes quant a la portadella ja hi ha plegats los noms de V. y meu (carta de Par a Miquel i Planas, 7 setembre 1933, *apud* Feliu, 1997, p. 183).

Aramon confirma aquesta data en una ressenya posterior.[636] No tenim constància de cap edició anterior: ni l'hem trobat, ni en les ressenyes posteriors que

633. V. 4.5.7.

634. Triadó és l'autor de l'ex-libris de Par, entre altres il·lustracions (v. 1.3).

635. Descartem la possibilitat que es publiqués l'any 1928, perquè, a banda d'aquest comentari de Par, no hi ha cap altre indici que permeti donar-hi validesa. El lingüista podria haver-se equivocat i, a pesar que el text estava ja llest i hi hagués intenció de publicar-lo, podia haver-se posposat fins més endavant. Més plausible, en canvi, sembla la data de 1929, per la informació de *Bibliofília* (Miquel i Planas, 1929, p. 17). De tota manera, la referència d'Aramon (v. nota 636) i les ressenyes que hem trobat, aparegudes a partir de 1933, fan que ens inclinem per la data donada per Aramon, tot i que no rebutgem la possibilitat, mínima, que n'hi hagi més d'una edició.

636. Aramon (1934, p. 407) cita textualment tota la referència bibliogràfica, acompanyada d'un incís, al costat de la data que consta en el llibre MCMXXXII, que diu «aparecido en septiembre de 1933».

aparegueren citant l'obra s'hi fa referència (v. 4.7.5.). A més, en la introducció al *Curial* es poden trobar referències a l'assaig de Par, el qual pogué «anticipar desde l'any següent [1928] el fruyt del seu treball» (Par, 1932*a*, p. XIII), i una informació sobre un catàleg de 1931 (Par, 1932*a*, p. IX, nota 1), per la qual cosa, és clar que, com a mínim, la redacció del pròleg és posterior a la primera data de publicació prevista. Per tant, és molt possible que el 1929 no sortís el llibre, o que se'n fes una edició molt limitada.[637]

De la resta de la notícia editorial, que encapçala aquest volum, és difícil discernir quin dels dos editors és responsable de cada una de les afirmacions que s'hi fan i fins a quin punt ho és: com a treball compartit, se suposa que les conclusions també són acceptades per tots dos, però és evident que hi ha fragments en què se cita explícitament l'autoria de Par, que són fruit de la seua recerca, sobretot pel que fa als comentaris lingüístics, tot i que ell en les seues *Notes* (1928*b*) també esmenta la vàlua literària i l'estil del text, i en altres treballs introdueix aquestes característiques extralingüístiques.

Dificulta aquesta tasca l'ús de «nosaltres» en aquest pròleg, que no permet saber amb certesa si es tracta d'un plural de modèstia, i és Miquel i Planas qui escriu —hipòtesi avalada pel tractament de Par com a tercera persona («y'l nostre benvolgut company-editor senyor Anfós Par», «el nostre company A. Par», «el nostre amich senyor Par»...)—, o realment és una primera persona del plural. La primera opció és la més plausible, però, de tota manera, com que aquestes qüestions tenen una importància relativa, ens referirem aquí només a les citacions explícites de Par, que, de fet, remeten sempre a les *Notes*. Així doncs, per delimitar l'aportació de Par, tenim el seu estudi preliminar (1928*b*) —tot i que les conclusions que hi apareixen, poden haver estat també elaborades per tots dos—, i les al·lusions directes de la notícia editorial, que no fan més que recuperar la versió ja publicada de Par.

Els capítols 4 i 5 són els directament imputables a l'industrial cotoner, perquè reprodueixen els apartats de les *Notes* «Paralel lingüístic entre lo "Somni de Bernat Metge" (1398) y "Curial e Guelfa" (devers 1450)» (Par, 1928*b*, p. 81-83), i

---

Aquest comentari no és pas anodí. Feia poc que havia sortit al carrer una edició del *Curial* de l'autor de la ressenya a «Els Nostres Clàssics» (1930-1933), i una de les crítiques que fa a Miquel i Planas i Par és que «deliberadamente dejan de mencionar mi edición», de la qual els va fer arribar exemplars, «aunque parece probable que hayan aprovechado alguno de mis datos bibliográficos» (Aramon, 1934, p. 408).

Igualment, en l'últim volum de la seua versió, Aramon (1930-1933, p. 277) comenta que ha aparegut, amb data endarrerida i un cop impresa la seua, una nova edició de Miquel i Planas i Par de la novel·la cavalleresca.

637. Entre els llibres que van pertànyer a Par i que es poden trobar al CMP, hi ha tres volums numerats que duen l'epígraf «Edició de tres cents exemplars no posats a la venda y destinats als amichs de l'editor». Potser, l'edició de 1929 era també per als amics i se'n van tirar pocs exemplars dels quals no en queda cap, però sembla més probable, atès el contingut del llibre, que, per causes probablement econòmiques (v. 2.1.3.3), no arribés a sortir fins al 1933 (amb data de 1932 a la portada).

«Paralel lingüístic entre "Curial e Guelfa" y lo llenguatge tradicional modern» (Par, 1928*b*, p. 84-85), amb alguna modificació ortogràfica i morfològica.[638]

Així mateix, hi ha altres informacions que són atribuïdes a l'industrial sobre les influències lingüístiques del *Curial*, «totes les quals han sigut incorporades als *comentaris y notes literaries* del final del present volum», en un índex de referències que «presenta agrupats en sengles rúbriques els *castellanismes*, *galicismes* y *italianismes*, ademés dels *llatinismes*» (Par, 1932*a*, p. XXI). Després d'aquesta introducció, el tema continua amb la reproducció literal de l'explicació de Par sobre la influència castellana (Par, 1932*a*, p. XXI-XXIII).

De les investigacions de Par en sorgeixen noves dades, que, com totes les esmentades més amunt, han estat reproduïdes anteriorment (Par, 1928*b*): la data de composició del *Curial*, a la qual arriba a través de l'estudi de l'ús dels relatius *qui* i *que*, i que situa vers la meitat del segle XV (Par, 1932*a*, p. XXVIII), i el problema del lloc de formació de l'autor de la novel·la, que l'industrial circumscriu a Barcelona o Vic (Par, 1932*a*, p. XL). Miquel i Planas, emparant-se en les al·lusions a Itàlia, en la presència de nombrosos italianismes, i en la data de composició fixada per Par i Rubió entre 1443 i 1450, època de la màxima hegemonia aragonesa a Nàpols, aventura la hipòtesi que l'autor del *Curial* sigui algun dels funcionaris de l'administració del rei aragonès a Nàpols (Par, 1932*a*, p. XLI).

638. Un dels canvis que es pot observar en els títols corresponents d'aquesta edició —«Paralel lingüístic entre'l *Somni* d'en Bernat Metge (1398) y'l *Curial* (devers 1450)» (Par, 1932*a*, p. XXIII), i «Paralel lingüístic entre *Curial e Guelfa* y'l llenguatge tradicional modern» (Par, 1932*a*, p. XXV)— no és pas negligible. En l'edició dels dos filòlegs l'article masculí esdevé definitivament *el* en la part redactada per Miquel i Planas —com es veu també en aquests altres exemples extrets aleatòriament de la mateixa pàgina de la notícia editorial (p. XXVIII), *el traçat gràfich*, *el nostre company*, *el mot* i *els nostres díes*—, mentre que els fragments copiats directament de Par continuen amb la forma *lo* (v. 1932*a*: § 4, § 5, i l'exemple *los tants per cent*, també de la pàgina XXVIII).

No sabem si Par assumeix aquest canvi, després d'haver defensat aferrissadament el *lo* durant tants anys, però, com que en un treball immediatament posterior seu (Par, 1934) apareix encara aquesta forma, és més que probable que la modificació sigui responsabilitat de Miquel i Planas. A més, al marge d'aquesta divergència, al llarg de l'article se'n poden constatar d'altres, la qual cosa pot fonamentar la sospita que Miquel i Planas és el responsable final de l'edició i aplica els seus criteris, respectant l'original de Par, però esmenant-li algun tret.

Així, el bibliòfil, seguint el criteri de la RABLB (*Ortografia*, 1923), corregeix fragments copiats de Par i lleva sistemàticament els accents a les paraules acabades en *-ancia* o *-encia* —considerades, per tant, planes—, que el seu col·lega havia accentuat prèviament —llegim *conseqüencia*, *persistencia*, *discrepancies*, *desinencia*, *decadencia literaria* (Miquel i Planas), per *conseqüència*, *persistència*, *discrepàncies*, *desinència*, *decadència literària* (Par)—, mentre que en el cas de l'article, com acabem de constatar, canvia *lo* per *el* en el títol, i manté *lo* en l'interior del text de Par reproduït.

En tot cas, queda clar que l'ortografia dels dos filòlegs no està unificada, la qual cosa els retreu Aramon en una ressenya posterior: «parece sería de desear que, en las obras publicadas en colaboración, redujeran a una sola sus dos ortografías particulares» (Aramon, 1934, p. 416). I, en nota a peu, assenyala algunes de les discrepàncies que troba en l'edició, entre les quals hi ha la diferent representació de l'article masculí (v. 4.2.5.6).

Al final del llibre, hi ha encara «les *anotacions lingüístiques*, degudes a n'Anfòs Par», que «comprenen totes les observacions d'alguna importancia que podíen ferse sobre'l text del CURIAL, sense que'ns sía permès afirmar que no hi hagués lloch a deduhirne d'altres encara. Sía aquesta la tasca reservada als nostres successors» (Par, 1932*a*, p. XLIII).

En resum i sense entrar a detallar la part correponent a cadascú, es pot dir d'aquesta versió del *Curial* que els editors n'analitzen les fonts literàries, el manuscrit i l'estil; fixen una data de composició i algunes circumstàncies de l'autor; formulen una pila de remarques lingüístiques i literàries, i tenen una especial cura en la puntuació, cosa que, en els textos antics, comporta un important treball d'interpretació.

A partir del pròleg i del títol complet que apareix a la portada (*Text del XV^en^ segle reproduhit novament del Codex de la Biblioteca Nacional de Madrid per R. Miquel y Planas ab estudis y notes del mateix y de Anfòs Par*), deduïm que els comentaris literaris —que deixem al marge—, són fruit de la tasca investigadora de Miquel i Planas, que Par hi aporta les reflexions lingüístiques, i que les qüestions d'edició probablement són compartides per tots dos filòlegs, depenent de la perspectiva que s'adopta, però amb molta més aportació de Miquel i Planas. De tota manera, la manca d'un sistema ortogràfic unitari (v. nota 638), i el fet que Par sigui citat en la notícia editorial com a tercera persona fa pensar en un mètode de treball en què, a banda de la col·laboració econòmica de tots dos en l'empresa, el bibliòfil duu el pes de l'edició, i l'industrial hi aporta, principalment, els trets lingüístics més destacables.

4.5.9. *«La desinència -o del indicatiu present»*

Es conserven dos notes breus d'Alfons Par a Casades i Gramatxes, secretari de la RABLB, en què demana torn per presentar dos estudis en el si de la institució: «Notes lingüístiques y d'estil (Lull, Arnau de Vilanova, etc.)», que el 27 d'octubre de 1927 ja està enllestit, i «Flexió verbal: jo am-o», que vol presentar durant el gener de 1930.[639] En qualsevol cas, en el BRABLB no hi ha constància que aquestes sessions s'arribessin a desenvolupar; en canvi, sí que es va publicar en l'AOR l'article sobre morfologia verbal amb diferent títol, «La desinència *-o* del indicatiu present» (1930*d*).

639. Aquestes notes es conserven a la RABLB. En la primera, Par manifesta que el seu treball de torn versarà sobre aquest tema, i demana que Casades l'avisi vuit dies abans de la data que, com a secretari, fixi per a la lectura (RABLB, 27 octubre 1927).

En la segona nota, explica que vol desenvolupar el tema de la flexió verbal en la primera persona del singular del present d'indicatiu, però que encara no el té enllestit i, per aquest motiu, demana que el secretari li reservi torn per al mes de gener, data en què espera tindre ja les conclusions acabades (RABLB, 14 octubre 1929).

Par, amb aquest article de només vuit pàgines, pretén resoldre quin és l'origen d'aquesta desinència verbal, que es conserva en bona part del territori de parla catalana, i, per aconseguir-ho, examina set-centes vint-i-nou cartes llatines i cinccents cinquanta documents catalans —als quals ja havia al·ludit en referir-se a *qui* i *que* (Par, 1929*a*; 1929*b*)—, a més de cent vuitanta lletres inèdites que formaven part de la correspondència rebuda de diversos indrets de Catalunya pel cabiscol de la Seu d'Urgell entre els anys 1535 i 1748.

Comença el seu estudi (Par, 1930*d*, p. 169) descrivint l'evolució de la desinència llatina *-o* en el domini de la Romània: es conservà, a occident, en els dominis aragonès, castellà i portuguès; al centre, al sud-est de França, a Itàlia, a Sardenya i en el retoromànic; a orient, en el romanès. Afirma que a la resta de França va caure i aviat s'afegí una neutra epentètica[640] als verbs amb lexema acabat en consonat + líquida, la qual, a partir del segle XIV, s'estengué a la resta de radicals, igual que passà amb el provençal, que adoptà [ẹ] en molts dels seus lexemes, encara que, a partir del segle XIII, aquesta [ẹ] es tancà en [i].

Tot seguit, examina quines són les desinències actuals de la primera persona del present d'indicatiu en els territoris de parla catalana i remarca, seguint «La flexió verbal en els dialectes catalans» d'Alcover, que *-o* (pronunciada [u] en català oriental i [ọ] en l'occidental) només es manté, en la primera persona del present, al costat de [ø] per als verbs de la segona conjugació, al Principat, mentre que les terminacions per a la resta de dialectes són: [-i] / [-ø] en el rossellonès[641] i en el Pirineu oriental espanyol (de la frontera fins a Cadaqués, Besalú, Olot, Ripoll, Cerdanya), [-ø] a les illes i a l'Alguer, i [-ẹ] / [-ø] en el valencià. Tanmateix, a Par no l'interessa la descripció dialectològica, sinó que intenta esbrinar l'origen de la desinència *-o* i, per comprovar l'evolució d'aquest morfema, investiga en documents antics.

Després d'aquesta petita introducció metodològica i que situa el lector sobre l'objecte de la seua investigació, Par divideix el text segons la llengua en què els exemples estan escrits, «frasis llatinitzades» i «frasis en vulgar català», i, tot seguit, subdivideix aquest segon capítol en diferents apartats segons el segle de procedència dels testimonis extrets de la documentació consultada —concretament, aporta citacions que van des del segle XIII fins al XVIII—, incloent-hi resultats parcials, que recull, posteriorment en l'últim apartat, ja dedicat totalment a les conclusions finals, les quals, després d'estudiar els més de mil quatre-cents cinquanta documents que ha tingut a l'abast, són aquestes que, per l'interès que tenen per entendre el punt de vista de Par, reproduïm aquí pràcticament amb les mateixes paraules que l'autor (Par, 1930*d*, p. 176):

640. Par no empra aquesta terminologia. Ell en diu «de sosteniment» o «sostenedora».

641. Per al rossellonès, dóna com a font, literalment, Pierre FOUCHÉ, *Morphologie du roussillonnais*, p. 103.

— Fins a mitjan segle XIV, la llengua vulgar catalana emprava la primera persona del present d'indicatiu sense desinència.

— Sobre 1350 s'inicia la desinència neutra epentètica, i apareix també la forma *confiu* [kum'fiu̯], en què *u* és una semivocal que forma síl·laba amb la vocal tònica anterior —diferent, per tant, de la vocal plena moderna *con-fi-o*, pronunciada [u] en català oriental i [o] en occidental.

— En el segle XV —«lo període crític de nostra llengua» (Par, 1930*d*, p. 172)— hi ha diferència en les desinències verbals entre els textos literaris i cortesans —fortament influïts per la literatura i la cort castellanes—,[642] i els documents particulars —que es mantenen més genuïns perquè recullen la parla viva—, de manera que els primers estenen indegudament l'ús de *kum-fiu̯* a *re-nun-siu̯*,[643] amplien l'ús de la vocal de suport i introdueixen la desinència *-o*, mentre que els segons mantenen la desinència [-ø].

Durant el segle XVI la literatura és ja completament castellanitzada, tot i que l'ortografia catalana s'havia anat regularitzant des de mitjan segle XV (Par, 1930*d*, p. 174). En la llengua vulgar es generalitza la neutra, i les influències culturals dels centres erudits i l'analògica de les formes autòctones com [kum-fiu] —ara amb pronúncia segurament ja trisil·làbica per influència castellana— afavoreixen l'expandiment de la desinència *-o*.

— Hi ha un predomini de la *-o* en «català continental» en tots els documents dels segles XVII i XVIII, exceptuant els verbs incoatius que mantenen la desinència [-ø], cosa que Par afirma que també es fa en el seu temps (principis del segle XX) a Barcelona.

Tots aquests comentaris —que, a més dels textos analitzats, extreu dels seus propis estudis sobre *qui* i *que* (1929*a*; 1929*b*) i *Curial e Guelfa* (1928*b*)— duen, doncs, Par a afirmar que la desinència de què s'ocupa en aquest article és un cas de castellanisme que s'introdueix en el segle XV i que es manifesta definitivament en el «català continental» des de començaments del segle XVII. L'autor intenta comprovar, amb les seues investigacions, una afirmació que ja havia avançat Meyer-Lübke sobre la desinència *-o* com a manlleu del castellà:

> L'*-e*, *-o*, que nous avons étudié jusqu'à ici, se distingue absolument de l'*-o* propre à tous les verbes du catalan moderne, où l'on doit voir un simple emprunt fait à l'espagnol, car une semblable finale est complètement inconnue soit

642. Par comenta que tan el *Curial* com el *Tirant* estan farcits de castellanismes. També addueix un «recomano» en un document de 1404 citat pel pare Jaume Nonell, que Par intenta confirmar per la seua transcendència en cas de ser un exemple cert, però que no pot trobar, per la qual cosa el desestima (Par, 1930*d*, p. 173).

643. Segons Par, l'evolució vulgar hauria donat *renunç* i la semiculta *renunci* o *renuncie* (Par, 1930*d*, p. 173).

> à l'ancien catalan, soit aux îles Baléares et à Alghero (Meyer-Lübke, 1890-1906, vol. II, p. 190).

Per acabar-ho de corroborar, Par afegeix, a més, dos conclusions que no havia tractat durant el desenvolupament de l'estudi, però que dedueix dels seus propis coneixements sobre la diversitat dialectal pel que fa al tractament d'aquesta desinència en el moment en què duu a terme la investigació. Segons l'investigador, el fet que Mallorca, que rebé el català en el segle XIII i com a illa és més conservadora, mantingui en el present el radical sense desinència, i que València, conservi la [e] epentètica, proven que la *-o* s'expandí en els mitjans culturals i cortesans de Barcelona per influència forana.

4.5.10. *«Acotacions lingüístiques y d'estil a clàssichs menors catalans»*

El 16 de febrer de 1927, Par presenta el seu treball «Notes d'estilística catalana» a l'Acadèmia de Bones Lletres.[644] Més tard, s'ocuparà del mateix tema en l'AOR, amb el títol «Acotacions lingüístiques y d'estil a clàssichs menors catalans» (Par, 1931*a*).[645]

Afirma, en aquest article, que hi ha quatre «obretes» que no s'han considerat mai objecte d'estudi gramatical complet, tot i que reivindica que «contenen formes y frasis dignes d'ésser incorporades al fons lingüístich general de la llengua» (Par, 1931*a*, p. 171). Es tracta dels clàssics, que en el títol qualifica de menors, *Libre dels set sauis de Roma*, *Jacob Xalabin*, *La Comedia de Dant Allighieri* i *Partinobles*, dels quals analitza la llengua («llenguatge» en diu ell) i l'estil, i en fa consideracions bibliogràfiques o literàries, si ho creu oportú, ja que «A diferència dels dialectòlechs moderns, no'ns avenim a separar los fets lingüístichs de les estilitzacions literàries, fòra que, en nostre pahís hi ha tan poques avinences de publicar treballs d'aquesta mena, que llur separació radical implicaria dexarles en oblit» (Par, 1931*a*, p. 171).

644. A la RABLB es conserva un resum d'aquest estudi, en català i en castellà. La principal diferència de contingut que hi ha en relació amb l'article que Par escriu per a l'AOR, ressenyat en aquest capítol, és que a «Notes d'estilística catalana» hi tracta un nou document, la «Proposició del rey Martí en les Corts de Perpinyà» (1406), que Par qualifica de «joya estilística de nostra literatura oficial». El redactor, parafrasejant Par, afegeix que, tenint en compte que no és fruit de la imaginació d'un autor, sinó proclama de govern, «metè de relleu la excelencia d'un escrit qu'a la precisió y vigor necessaris a sa fi, uneix girs esquisits y figures estilístiques ben nostrades» (RABLB, sense data).

Pel que fa als altres comentaris, no difereixen dels que es poden trobar a «Acotacions lingüístiques y d'estil a clàssichs menors catalans».

645. D'aquest estudi, n'hi ha una separata extreta de l'AOR a la Biblioteca Rosa Sensat de Barcelona.

4.5.10.1. *Libre dels set sauis de Roma*

Par, que fixa la data de composició d'aquesta obra a principis del segle XIII o abans, compara la versió del manuscrit de Carpentras, de les darreries del segle XIV, amb l'edició moderna de Janer[646] i, de seguida, critica l'adaptació d'algunes grafies que, segons ell, provoquen errades greus, i dóna com a exemple la transcripció de *quils* com a *qu'els* (v. 4.2.5.3.4).

Tot seguit, discrepa de Janer, que presuposava l'existència d'un poema en llengua d'oc, deu originària de les versions catalana i francesa, perquè, en l'obra estudiada hi havia constatat influència provençal i no francesa. Par, en canvi, desmenteix que hi hagués una versió provençal, adduint que, en el moment en què s'esmenta,[647] hom confonia aquest dialecte amb el llemosí i el català. També afirma que la majoria dels tractats didàctics de literatura provençal foren escrits per catalans, i justifica la presència de provençalismes pel fet que «los catalans no tenien altra escola de rimar llavors (ss. XIII-XIV) que la provençal» (Par, 1931*a*, p. 172), afegint que tant Llull com Metge, «lo prosista purament catalanesch», també versifiquen en la llengua dels trobadors.

A continuació, es manifesta en contra de Janer pel que fa a la influència francesa, ja que, segons Par, és ben clara, com ho demostren les terminacions infinitives d'alguns verbs de la primera conjugació en *-er*, en lloc de *-ar*, i l'ús del participi en *-et*, en lloc de *-at*. Així mateix, reconeix que hi ha provençalismes (que ell atribueix a erudició i no a influència d'un original), que es manifesten principalment en un tret fonètic —la pronunciació igual entre les terminacions *-al* i *-au* (Par, 1931*a*, p. 174)—, i en tres fenòmens morfològics —la distinció del cas subjecte i el cas règim en la paraula *emperaire*, la terminació *-s* per als participis passats en singular, i la flexió d'algunes formes verbals, més acostades a la forma provençal que a la del català modern (Par, 1931*a*, p. 173-174).

Després de resumir el tema de les influències fent una reflexió sobre l'origen de les dos llengües preromàniques d'ambdós vessants dels Pirineus i afirmant que el català és sincrònic del provençal i, per tant, «en los pretesos provençalismes no hi veyem als sino formes més primitives d'un patrimoni comú» (Par, 1931*a*, p. 175), el filòleg analitza altres qüestions gramaticals que vol remarcar —l'ús de la forma del relatiu adjectiu subjecte *qui*, quan l'antecedent és de persona (ambdós gèneres) o de cosa masculina, i la pronunciació de [krou] i [bou][648] per a *creu* i *veu*—,

646. Ignasi de JANER (1907), *Libre dels set sauis de Roma*, Barcelona, Societat Catalana de Bibliòfils.

647. Par cita el codi gramatical *Les leys d'amors* de 1356, segons apareix a la pàgina 17 de la *Grammaire de l'Ancien Provençal* d'Anglade, com a testimoni de l'existència d'un poema anterior en provençal (Par, 1931*a*, p. 172).

648. La transcripció és nostra. Par escriu *crou* i *vou*, en cursiva.

per a les quals remet al seu estudi sobre *qui* i *que* i als treballs sobre fonètica de mossèn Griera i P. Fouché.[649]

També destaca l'ús del condicional derivat del plusquamperfet d'indicatiu llatí en el cas de *storcera*, «a causa de llur escassedat en català» (Par, 1931*a*, p. 176), i clou el seu estudi constatant que, tot i ser una obra escrita a finals del segle XII o principis del XIII, «cal considerar son estil ben pobre y deficient» (Par, 1931*a*, p. 176).

4.5.10.2. *Jacob Xalabin*

D'aquesta novel·la,[650] Par en critica decididament «la abundor extraordinària y enutjosa de *si*» (Par, 1931*a*, p. 176), afegint que «Sa profusió es extraordinària y intolerable» (Par, 1931*a*, p. 177). L'abús de la conjunció es palesa en els usos concessiu, modal, copulatiu, copulatiu doble[651] i expletiu,[652] i conclou que en aquesta novel·la l'accepció principal és aquesta última i que, cal responsabilitzar l'escrivà del manuscrit i no l'autor, ja que «Apart d'aquesta tara, lo llenguatge es rich y pur, y l'estil, lliure de culteranismes y altres excessos renaxencistes» (Par, 1931*a*, p. 178), de manera que s'hi troben els millors trets dels prosistes clàssics, a més de gran riquesa lèxica, «graciosa» narració i tocs d'humorisme.

El comentari d'aquesta novel·la permet comprovar, un cop més, el coneixement que té Par de l'obra d'altres autors que han precedit el seu estudi, com és el cas, en aquest treball, de Foulché Delbosc, que llança la hipòtesi que l'autor del *Jacob* era grec, perquè creu que havia de ser algú que conegués la Turquia d'Àsia.[653] A més, aprofita l'avinentesa per recordar que alguna estructura gramatical que hi apareix i que li agrada es troba també en una de les obres que millor coneix: el *Somni* de Metge.

4.5.10.3. «La *Comedia* de Dant Allighieri»

Par parteix per a l'estudi d'aquesta obra de la traducció feta per Andreu Febrer l'any 1429,[654] i, de seguida se sap quina és la seua opinió respecte d'això. Se-

649. PAR (1929*a*; 1929*b*); Antoni GRIERA (1917), BDC, p. 15; Pierre FOUCHÉ, *Phonétique historique du roussillonnais*, p. 57.

650. Par cita l'edició de Miquel i Planas de 1909 *Novelari català dels segles XIV a XVIII*.

651. Per a la definició del valor de copulació doble, Par remet a l'obra de MEYER-LÜBKE (1890-1906). *Grammaire des langues romanes III: Syntaxe*, § 651.

652. En aquest cas, Par afirma que ni Diez, ni Meyer-Lübke «no'l puntualitzen assats clarament» (Par, 1931*a*, p. 177).

653. Raymond FOULCHÉ-DELBOSC (1906), *Istoria de J. X.*, Barcelona, Societat Catalana de Bibliòfils.

654. Tot i que Par no l'esmenta, per fer les seues remarques empra l'edició de Cayetano VIDAL Y VALENCIANO (1878), *La comedia de Dant Allighier de Florença traslatada de rims vulgars toscans en*

gons el gramàtic barceloní, la llengua que empra Febrer és plena d'italianismes inadmissibles, entre els quals destaca l'ús constant dels pronoms *ley* i *luy*, calcats de l'italià *lei* i *lui*, o l'ús de la conjunció causal *perque* (*perche*), en lloc de *per ço com* o *per tal com*.[655]

Segons Par, una de les causes que impulsen Febrer a calcar mots italians, fet que exemplifica a bastament, és la necessitat de conservar la rima, la qual cosa provoca que l'escriptor del XV només tingui cura de «trobar mots qui s'assemblin al original com més mellor, anch que per açò hagi d'emblar veres paraules toscanes» (Par, 1931*a*, p. 183). Però no solament això, sinó que qualifica la traducció de dolenta, perquè assegura que Febrer no ha capit el veritable significat de l'obra de Dant, de manera que «son molts sos passatges que no solsament son avuy inintel·ligibles, sino que crech fermament qu'ell tampoch entengué» (Par, 1931*a*, p. 183).[656]

El judici que fa el gramàtic barceloní és molt dur i demostra amb escreix que la versió de Febrer no li agrada gens, ja que, fins i tot, descriu la feina de l'autor com que li esdevé «fexuga y superior a sos conexements» (Par, 1931*a*, p. 183), tot i que suavitza aquesta postura remarcant que la part que es refereix a l'Infern és millor, i n'apunta les possibles causes en dos fets puntuals: d'una banda, en la constatació que es tracta de la primera part de la *Comèdia* —en què el traductor es manté més independent i dóna passatges més catalanitzats que els posteriors—, i, d'altra banda, en el fet que durant l'època medieval la part preferida a Catalunya i Castella també és l'Infern.

Par, abans d'emetre la seua opinió definitiva sobre la traducció de Febrer, que tot just s'acaba d'explicar en els paràgrafs anteriors, encara aborda altres qüestions lingüístiques. D'una banda, tracta de la distribució dels relatius. Febrer sem-

---

rims vulgars cathalans per N'Andreu Febrer, Barcelona, Librería de D. Álvaro Verdaguer, segons comenten Annamaria Gallina en el seu pròleg a l'edició de què s'encarrega —Dant ALIGHIERI (1974), *Divina Comèdia*, ed. a cura d'Annamaria Gallina, Barcelona, Barcino, 6 v. (versió catalana d'Andreu Febrer) —, i Jordi Rubió, en el primer volum de la *Història de la literatura catalana* —Jordi RUBIÓ I BALAGUER (1984), *Història de la literatura catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 3 v., p. 479-480.

L'autora d'aquesta edició crítica afirma en el pròleg que les citacions del DCVB estan extretes d'aquesta edició, d'altra banda, l'única completa que es tenia, i que tots els estudiosos de Febrer, des de Manuel de Montoliu i Anfòs Par fins a Martí de Riquer i Badia Margarit, també se n'han servit, cosa que evidencien diversos errors comuns (Alighieri, 1974, vol. I, p. 42-43).

Al CMP, entre els llibres pertanyents a Par, n'hi ha efectivament un exemplar d'aquesta edició.

655. Rubió (1984, p. 295) explica aquest excés d'italianismes per la dificultat de traduir en vers i en el mateix metre de l'original. Gallina en justifica l'abús per l'afany de Febrer de mostrar una fidelitat gairebé absoluta al text italià (Alighieri, 1974, vol. I, p. 27). Per ampliar aquesta informació, v. 4.6.8.

656. Alfons Par torna a criticar aquesta versió de Febrer en la ressenya que fa sobre *The Works of Pere Torroella*, en què contradiu Farinelli, el qual, en canvi, l'elogia sense reserves (v. 3.2.3.3).

pre escriu *qui* per al relatiu adjectiu subjecte en ambdós gèneres, i en molts casos, fins i tot per al neutre, i al revés d'altres clàssics catalans, gairebé sempre elideix la *i* quan *qui* va seguit de vocal (Par, 1931*a*, p. 179-180).

D'altra banda, seguint la tradició de la poesia catalana, l'«algotzir del Rey N'Anfòs»[657] —com l'anomena Par en aquest estudi (Par, 1931*a*, p. 183)— fa servir provençalismes, sobretot en fonètica i morfologia, si bé, hi ha un apartat dedicat als pronoms que Par dóna en les versions catalana, provençal i italiana, perquè ell mateix, tot i que està segur que són deguts a influència provençal, pensa que poden portar a confusions respecte de la seua filiació.

4.5.10.4. *Partinobles*

Com en el cas de la traducció de Febrer, Par no esmenta la versió que empra per al seu estudi, si exceptuem que gairebé al final fa referència a les alteracions de les diverses edicions que Miquel i Planas assenyala. Es pot tractar, per tant, d'una edició del bibliòfil barceloní. Només explica que és un text editat el 1588 i que és una traducció del castellà, i que, a causa de l'època en què està editat, està ple de castellanismes, però també de construccions gramaticals que es corresponen amb la millor època de la llengua catalana, cosa que el fa un text especialment interessant, perquè pressuposa l'existència d'una traducció catalana anterior.

Després d'aquesta petita introducció, Par fa una llista de castellanismes lèxics i sintàctics i, tot seguit, assenyala els mots i construccions catalans més genuïns, que, fins i tot, com ell mateix apunta, contradiuen els exemples anteriors. Les causes perquè es doni aquesta contradicció «no obehexen a indecisió o poca cura del escribà, com esdevé en altres clàssichs catalans en quant a qualques punts gramaticals», sinó que cal buscar l'explicació en el fet que «hi hagué un text antich català ben pur, del qual per la favor constant qu'aquesta obra gaudí, ne foren publicades ab lo temps successives edicions, los escribans de les quals anaven introduhint a gratscient o inadvertidament les modalitats lingüístiques de llur època» (Par, 1931*a*, p. 186-187), de manera que en l'edició de 1558 hom hi troba castellanismes al costat d'elements ben clàssics que provenen d'edicions anteriors.

Quant al contingut de l'estudi, el que fa referència a *Partinobles* és el que presenta més riquesa en la tipologia de construccions sintàctiques, ja que la llista de girs és el més abundós i variat. Com a construccions castellanes, a més del lèxic, hi

657. Després d'haver estat al servei de Martí l'Humà i Martí de Sicília, l'abril de 1419, Andreu Febrer és cavaller i algutzir del rei Alfons IV el Magnànim a Sicília, càrrec que li confiava l'ofici d'executor de justícia. Des d'aquell moment, desenvolupa diverses tasques diplomàtiques que li encomana aquest rei.

ha l'ús del pronom relatiu adjectiu subjecte *que*, perífrasis verbals amb preposició, *lo que* en lloc de *ço que*, perque (que en l'apartat dedicat a Febrer havia qualificat d'italianisme),[658] *tenir* en lloc de *haver*, *estar* en lloc de *ésser*, règim directe animat amb *a*, participi passat sense concordança amb el règim directe, conjuncions *y* i *ni* en lloc de *e* i *ne*, relatiu interrogatiu de cosa *que* en lloc de *qual*, pronoms personals àtons no enclitats al verb (*jous suplich*, en lloc de *suplichvos*), femenins plurals en *-a*, plurals en *-os* de noms acabats en *-t* i, finalment, *haver* com a verb auxiliar de *estar* (Par, 1931*a*, p. 184-185).

Com a construccions «ben pures», a més del lèxic més genuí, assenyala: perífrasis verbals sense preposició, morfema de primera persona del present d'indicatiu en *-e*, ús de *haver* en lloc de *tenir*, *haver* sense l'adverbi *hi*, *ésser* en sentit de *haver-hi*, *ésser* com a auxiliar de *estar* i de reflexius recíprocs i pronominals, participi passat que concorda amb el règim directe,[659] introducció de proposicions subordinades amb *que* sense preposició, pronoms personals àtons enclitats, règims directes sense *a*, règim passiu introduït per *de*, a banda d'altres construccions que remarca incloent-hi la qüestió de l'ordre dels elements de l'oració (Par, 1931*a*, p. 185-186).

Totes les estructures que aporta estan exemplificades i insisteix que l'aparent contradicció entre fenòmens que es troben exactament en el mateix text resolts de manera contrària obeeix a les diferents edicions que se n'han fet.

Les conclusions que extreu són que allò que està més castellanitzat és l'ortografia, i el que menys, la sintaxi (Par, 1931*a*, p. 186), i que, si es passen per alt aquests «empastifaments introduhits en la edició qui'ns ocupa pera rebaxarla al nivell catalanesch d'aleshores», l'estil de *Partinobles* és excel·lent, amb una prosa fluïda i natural i amb un argument entretingut i ben desenvolupat, per la qual cosa «hom capeix la fama de que fruhí» (Par, 1931*a*, p. 187).

4.5.10.5. Recapitulació

«Acotacions lingüístiques y d'estil a clàssichs menors catalans» és un estudi que, tal com assenyala el títol, no es refereix a grans autors de la història de la nostra literatura, però, de tota manera, reflecteix, com reconeix l'autor, algunes dades que serveixen per aprofundir en les obres del període al qual Par dedica l'atenció i que contribueixen així a enriquir el panorama de la història de la llengua a par-

658. V. 4.5.10.3.

659. De fet, Par s'equivoca a l'hora de descriure aquesta construcció, perquè diu literalment «participi passat concordant ab l'auxiliar» (Par, 1931*a*, p. 185), quan, en realitat, la concordança s'estableix amb el règim directe, com ben bé assenyala ell mateix en la llista de castellanismes, i com es fa evident en els exemples que aporta.

tir de l'observació de construccions que varien segons l'època i que ens permeten reconstruir una part del nostre passat de vegades poc estudiada.

De les quatre obres estudiades, n'hi ha dos que Par destaca pel seu estil i per la riquesa lèxica o de les seues construccions: *Jacob Xalabin* i *Partinobles*. És curiós que, a tall de conclusió, Par coincideixi a lloar aquestes dos obres perquè estan lliures de «culteranismes y altres excessos renaxencistes», la primera, i de «afectacions renaxencistes», la segona. En canvi, defineix l'estil de les altres dos, *Libre dels set sauis de Roma* i la *Comedia* de Dant Allighieri, com a pobre i deficient.

En tres dels quatre textos, un aspecte que té molt en compte l'autor és l'ús dels relatius, ja que havia fet un monogràfic anteriorment sobre la distribució de *qui* i *que* (Par, 1926; 1929*a*; 1929*b*; 1931*b*),[660] que l'havia dut a estudiar una gran quantitat de documents castellans i catalans buscant informació sobre aquest punt gramatical, entre els quals s'inclouen les obres ressenyades en aquest treball —excepte *Jacob Xalabin*, sobre la qual no hi ha cap comentari que s'hi refereixi, a aquest tema. Constata que, dels tres, l'únic text en què s'ha substituït l'ús de *qui* com a relatiu adjectiu subjecte per *que* és el més modern, i el que, també, per l'època en què fou escrit, està més ple de castellanismes, *Partinobles*.

En aquest sentit, és interessant veure les construccions que Par cataloga com a castellanismes, perquè ajuden a entendre la seua concepció de la llengua i el seu rebuig a acceptar després unes solucions que considera poc genuïnes. És així que no usa mai en els seus escrits *perquè*, sinó *per tal com* o *car*, o prefereix emprar la solució *ço que* en lloc de *lo que*. Així mateix, en línies generals, fa servir el verb *ésser* com a auxiliar amb verbs intransitius i pronominals, i fa concordar el participi passat amb el règim directe. En canvi, adopta la *y* com a conjunció copulativa, i introdueix les oracions subordinades amb *que* precedit de preposició.

4.6. Recepció d'altres escrits lingüístics

Un cop resumits els estudis lingüístics de Par, ens enfrontem ara amb el seguit d'escrits d'altres investigadors que, amb més o menys profunditat, analitzen l'obra del lingüista o en consideren les aportacions tant per corroborar-les com per rebatre-les. Distribuïts, en principi, per ordre d'aparició, hem intentat respectar la cronologia d'aquests treballs, sense tindre'n en compte l'extensió ni la importància. Destaquem, d'una banda, però, que, en el cas de l'estudi sobre els relatius, tot i que apareix fraccionat en tres dates diferents (1926, 1929 i 1931) i alternant amb altres assajos del mateix autor, hem decidit aquí sintetitzar el ressò que té en estu-

660. V. els capítols d'aquest treball 4.5.4, 4.5.5 i 4.5.6.

diosos posteriors en un sol capítol,[661] perquè, de fet, les reflexions que s'extrauen al voltant d'aquest tema se centren bàsicament en la part que afecta la llengua catalana. D'altra banda, i pel que fa a les *Notes* (1928*b*) i al *Curial* (1932*a*), per estudiar-ne la recepció —com hem fet en el capítol anterior—, hem arrenglerat un darrere l'altre aquests dos assajos, independentment de la seua data d'edició, a causa de la temàtica comuna que comparteixen.

Així doncs, tingudes en compte aquestes consideracions, encara hem d'assenyalar que dins cada capítol, la distribució segueix amb menys rigorositat el criteri cronològic —tot i que representa el punt de partida de la nostra anàlisi—, perquè, de vegades, hem preferit agrupar els estudis per autors, cosa que es pot observar, per exemple, en l'apartat dedicat a la recepció de la desinència de present d'indicatiu *-o* (v. 4.6.7), en què trobem que els assajos de Gulsoy i Blasco Ferrer estan citats independentment de la seqüenciació temporal, perquè ambdós són autors de més d'un estudi. O, d'altres vegades, hem optat per concentrar els articles monogràfics, d'una banda, *versus* els llibres de temàtica general, de l'altra, com passa en *Curial e Guelfa: Notes lingüístiques y d'estil*, en què comencem a detallar les ressenyes que apareixen arran de la publicació de l'estudi de Par, continuem, després, amb les gramàtiques i manuals que hi han dedicat la seua atenció, i ens referim, finalment, als assajos sobre temes concrets que han recollit algun dels temes apuntats pel lingüista.[662]

En resum, els diferents criteris adoptats a l'hora de classificar tot el seguit d'estudis, monogràfics, manuals, ressenyes i notes a peu de pàgina que s'han ocupat de l'obra lingüística de Par obeeixen a una voluntat de classificació tan entenedora i racional com sigui possible, cosa que en cada cas permet seleccionar aquests treballs respecte de la data d'aparició —que, com acabem de remarcar, és el primer criteri que es té en compte—, la unitat temàtica, l'extensió o l'autoria.

Segur que en aquest capítol no es troben totes les referències a les diverses obres que s'han publicat que tracten sobre els temes lingüístics apuntats per Par, però totes les que hi ha representen una mostra significativa dels treballs que se li han dedicat i, alhora, permeten copsar el ressò d'aquests estudis, potser no tan importants com la *Sintaxi* —per extensió, diversitat de temes tractats i profunditat en l'estudi i ambició de l'autor en la seua finalitat—, però que demostren l'interès del filòleg per les obres d'escriptors medievals i donen compte del seu coneixement de documents i cartes reals, fets aquests que l'autoritzen a arribar a

661. No ens atenim, per tant, a l'ordre cronològic, com tampoc no ho havíem fet en el capítol anterior, en què presentàvem aquests estudis agrupats per la unitat temàtica que representen.

662. I encara fem salts en el temps si hi ha més d'un article del mateix autor, cas en què preval el criteri d'autoria per sobre de cap altre.

conclusions, no sempre exactes o acceptades de bon grat pels investigadors posteriors. Això, però, no treu el mèrit a Par d'haver emprès una tasca intel·lectual dedicada a la lingüística descriptiva —a partir de la qual formula, si convé, teories que expliquen els fenòmens estudiats—, que havia d'alternar amb la seua feina com a industrial cotoner i amb una salut, a voltes, precària (v. 2.1.1), sense oblidar que era membre activíssim de diverses institucions (com l'AW, el Foment de Pietat Catalana, la RABLB, l'OR) i pare de família nombrosa.[663]

En el capítol anterior hem tractat els principals fenòmens lingüístics abordats per Par, i ara, en aquest capítol, els ampliem a partir del punt de vista dels investigadors posteriors que han recorregut l'obra del filòleg buscant-hi la dada concreta. Per consegüent, reapareixeran aquí temes ja resumits en l'apartat precedent, però també noves hipòtesis que Par havia apuntat, en alguns casos sense aprofundir-hi, i per les quals els lingüistes han mostrat interès posteriorment, la qual cosa implica que es revaloritzen i que l'estudiós rep la consideració dels altres lingüistes. Quant al mètode per resseguir les reflexions que fan aquests comentaristes, no descrivim el que diuen en la seua totalitat, sinó el que comenten que afecta Par, cosa que significa necessàriament fer descripcions parcials.

4.6.1. Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle XIV.è

Josep M. Roca[664] és l'acadèmic encarregat de respondre el discurs d'Alfons Par i, per tant, és el primer que emet comentaris sobre l'obra exposada. El metge es mostra molt satisfet per la tasca que li ha estat encomanada i acull Par amb molt d'entusiasme, ja que el recipiendari es dedica a tasques intel·lectuals tot i ser un home de negocis, «demostrant ab la seva entrada ésser un emancipat *ab initio* de la ignorancia dorada, un concient de la responsabilitat social de tots y quiscun dels seus actes envers la seva terra y àdhuch envers lo seu estament» (Roca, 1924, p. 61).

663. En una carta a Alcover, en què rebutjava col·laborar amb l'Obra del Diccionari per manca de temps i per la seua afició a la feina de caràcter més intel·lectual, ja havia assenyalat: «Ademes no sò nat per a fer una feyna passiva d'omplir ab cura y sens acompanyarla d'un altra de generalisació y estudi: allò deu esser per qui té temps: qui'n té poc mes val que barrini» (Julià, 2000, p. 102).

664. Josep M. Roca i Heras (Barcelona, 1863-1930). Metge i erudit. Estudià medicina a Barcelona i assolí prestigi com a dermatòleg i sifilògraf. Fou un dels fundadors de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i el 1898 hi llegí la primera comunicació en català. Membre d'Unió Catalanista, presidí en diverses ocasions l'Ateneu Barcelonès (1908-1910, 1913-1915); fou membre de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, de l'Acadèmia de la Llengua Catalana i del consell directiu dels jocs florals de Barcelona. Publicà destacats estudis sobre la història mèdica de Catalunya, entre els quals destaca *Ordinacions de l'Hospital General de la Santa Creu de Barcelona* (1920). Al CMP n'hi ha un exemplar amb una dedicatòria de l'autor a Par (v. 2.1.3).

Roca mira endarrere i es revela nostàlgic d'una època en què el conreu intel·lectual no era exclusiu de les jerarquies universitàries, sinó que homes de negocis, burgesos i menestrals compartien les seues ocupacions habituals amb estudis filològics i historicoarqueològics, en el si d'institucions prestigioses com l'Acadèmia dels Nocturns a València i la dels Desconfiats, precursora de la de Bones Lletres, a Barcelona, en una situació comparable a la Florència dels Mèdici.

El metge lamenta que s'hagi perdut aquesta tradició, la qual, com moltes altres virtuts, «vençudes per l'esperit utilitari y oportunista que, com llosana de plom, plana damunt els homens, fentlos masells als sentiments delicats que no porten involucrat un immediat interès personal, cau en desuetut» (Roca, 1924, p. 62), i insisteix que li plau l'entrada de Par «en lo clos d'una Institució intelectual, despullada d'utilitat pràctica» (Roca, 1924, p. 61), perquè amb la mateixa mà que redacta el model dels contractes del Centre Cotoner, ha escrit altres obres precursores del discurs que acaba de llegir:

> En Par ens aporta y ens ofereix, generós, els fruyts sahonats y saborosos de la seva inteligencia conresats amorosament en la solitut de la llar durant sos lleures (Roca, 1924, p. 64).

Tot seguit, comença el seu homenatge a l'industrial, fent un repàs dels trets més significatius de la seua vida i obra. Parla de la conferència sobre hisenda municipal; de la seua participació en institucions com el Foment de Pietat Catalana, el Centre Excursionista de Catalunya —que va veure nàixer les seues primeres creacions literàries—, i l'Ateneu Barcelonès; de la seua passió per Shakespeare i Wagner, i el seu paper com a president de l'AW, i de la seua recerca filològica amb la seua obra cabdal, la *Sintaxi*:

> Esfilagarçant lo *Somni* y 'l *Valter e Griselda*, los analisa ab paciencia benedictina, rahonadament y metòdica, deduhint del estudi llur conseqüencies de lògica irrebatible, qui porten la convicció al esperit més escèptich (Roca, 1924, p. 66).

A continuació, resumeix la conferència donada moments abans per Par, del qual afirma que «desenrotlla 'l tema ab maestría y complert domini de la materia que tracta, revelantse en lo transcurs de la peroració un erudit torcimany de la nostra parla» (Roca, 1924, p. 66), i en destaca els aspectes més innovadors.

D'entre els fenòmens que Par apunta, Roca recupera la contribució de l'industrial barceloní a l'anàlisi dels epígrafs llatins —els primers textos lingüístics que es coneixen a Catalunya—, i de les mostres més antigues de llatí vulgar. Segueix, després, reafirmant les teories exposades per Par que el català no ve del provençal i que els documents medievals de cancilleries i particulars instruïts no palesen cap confusió ortogràfica.

A continuació, passa per sobre de les consideracions fonètiques i remarca els punts que Par tracta en l'apartat de morfologia que li han cridat més l'atenció: la demostració que l'article masculí *el* no és forma catalana, l'intent de recuperació del relatiu *qui* i el canvi sintàctic de la substitució dels infinitius per proposicions subordinades.

Per acabar, resumeix el capítol sobre l'estil, i lloa, un cop més, el recipiendari, que «relliga y segueix de bell nou, en lo que fa referença a estudis filològichs, la tradició de la Reyal Academia de Bones Lletres, la qual s'enorgulleix d'haver tinguts entre sos membres En Milà y Fontanals, En Bastero y En Balari, als quals y a En Forteza, tributa un respectuós homenatge nostre Acadèmich novell» (Roca, 1924, p. 69).

La part final de la resposta de Roca, després d'una *captatio benevolentia* per justificar que, tot i que no és un home de lletres, ha volgut donar la benvinguda al nou recipiendari, forma part del formulari de recepció d'un nou component a la corporació. Roca encoratja Par a ocupar el lloc deixat per Riera i Bertran i a continuar l'obra d'enaltiment de la llengua catalana del seu predecessor, i clou el seu discurs amb unes paraules de marcat to poètic:

> Y quan lo vostre esperit sia conturbat pel borboll que congría sota les naus de la Llotja de Mar[665] la febre dels negocis, sota la navella de la Sagristía de Santa Àgata,[666] en les lectures nostrades y converses serenes, trobarèu repòs y refrigeri (Roca, 1924, p. 70).

A més de la resposta de Roca, uns mesos després apareixen noves referències al treball de Par en un parell de butlletins: es tracta de sengles comentaris, publicats, el primer, en el BDC[667] sota l'epígraf de bibliografia, que consisteix en un breu resum de l'estudi, i el segon, en el BDLC,[668] tot i que ara es tracta d'una ressenya una mica més completa. Quant a la síntesi del BDC —no signada—, hom destaca només com a positiu les faltes de grafia de la documentació que l'estudi posa en relleu —encara que, d'altra banda, l'autor d'aquest resum s'encarrega d'aclarir que fins a l'arribada del Renaixement i el descobriment de la impremta

665. Seu de la Cambra Oficial de Comerç i Navegació de Barcelona, constituïda el 1886, i instal·lada a la Llotja, com a continuadora de la Junta de Comerç, Indústria i Navegació, la qual fou creada el 1758 i va desaparèixer l'any 1847, després que el seu paper com a portaveu de la burgesia catalana començà a ser substituït per altres institucions.

666. En aquells moments, seu de la RABLB de Barcelona. És a la plaça del Rei, dins el Palau Reial.

667. BDC (1925), «Par, A., Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle XIV.è. Barcelona, 1924; 70 pàgs.», p. 74-75.

668. Francesc de Borja Moll (1925), «Anfós Par. Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle XIV.è. Discurs d'ingrés a la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona (30 novembre de 1924). Barcelona, 1924», BDLC, vol. XIV (gener-juny), p. 90-92.

la falta d'unificació ortogràfica és general en totes les llengües medievals—, ja que la constatació sistematitzada d'aquestes faltes «assenyala molt sovint la trajectòria de l'evolució dels sons de la llengua». Tanmateix, es critica l'estil ampul·lós del «senyor Par»[669] amb l'afirmació: «és de doldre que els resultats positius hagin d'anar acompanyats de tot un aparell acadèmic embafador i altisonant» (BDC, 1925, p. 75).

Amb diferents termes s'expressa Moll sobre l'estudi de «lo culte filòlech N'Anfós Par», en la ressenya coetània del BDLC[670] que se n'ocupa, treball qualificat per l'autor de «acurat i erudit com tots los seus», en què apareixen «netament escorcollades les principals característiques de llenguatge i estil de les inscripcions llatines de Catalunya i de nombrosos documents catalans de l'edat mitjana» (Moll, 1925, p. 90).

Moll, que manté aquest to elogiós al llarg de la seua recensió, retrau, però, a l'autor de les *Notes* algunes inexactituds en el camp de la fonètica. D'una banda, Par, partint de la base que les inscripcions llatines de la Tarraconense ofereixen menys exemples que la resta de províncies ibèriques del vulgarisme *b* per *v*, «escarsa a tot Espanya y més encara en la tarraconense», creu que en català «servèm una distincció» entre [b] i [v] «malgrat de la opinió apriorística dels gramàtichs» (Par, 1924*a*, p. 10), mentre que Moll afirma que ell mateix ha pogut comprovar la confusió entre els dos sons, excepte a les zones que ell defineix com «la comarca de Valls i Vendrell i part del Camp de Tarragona» (Moll, 1925, p. 90), per la qual cosa l'opinió dels gramàtics no és apriorística, sinó experimental. L'investigador menorquí imagina que l'error de Par rau en el fet que ha constatat una diferència entre el so oclusiu [b] i el fricatiu [β],[671] però «aquesta distinció no ès etimològica, com ho ès la distinció entre *b* i *v*; ès purament fisiològica, per la disminució d'esfors articulatori. De manera que en casi tot lo català del Principat, tant pronuncien **b***i* de *vinu* com **b***eure* de *bibere*, i lo mateix sona la **b** en *ca***b***ar* de *cavare* que en *ne***b***ot* de *nepote*» (Moll, 1925, p. 90).

669. En aquesta ressenya només apareix el nom de Par una vegada, i amb aquest tractament de «senyor»; en cap moment se'l qualifica de lingüista o filòleg. Pot ser un detall sense importància motivat per la brevetat del comentari o, tenint en compte que el resum no és gaire favorable, pot ser perquè no se'l consideri un home de lletres a causa de la seua feina habitual allunyada d'aquest món. Precisament, Roca dedica la part inicial del seu discurs de resposta a les *Notes* a lloar la tasca dels homes de negocis que conreen l'intel·lecte i a enyorar una època en què industrials, menestrals i burgesos compartien les seues ocupacions habituals amb estudis filològics.

670. Sens dubte, el fet que Par estigués afiliat al grup dels antinormistes, i com a tal s'aferrés a la no-acceptació de les *Normes*, pesa en la diferent consideració del mateix treball per part, d'una banda, d'un butlletí editat per l'IEC (BDC), i, de l'altra, per part de l'altre butlletí (BDLC), òrgan d'expressió de les idees més combatives contra la «dictadura de l'Institut», amb Alcover al capdavant, en l'època, com un dels principals impulsors de la resistència a les *Normes*.

671. Moll apunta que aquesta distinció la va observar el professor Schädel en el seu *Manual de fonètica catalana* (1908), p. 39.

D'altra banda, Moll assenyala que «pateix En Par una petita distracció» (Moll, 1925, p. 91), perquè tracta com *i* llarga la *i* que només és llarga per posició, mentre que en fonètica romànica només hi ha vocals breus o llargues per naturalesa, no per posició. I, tot seguit, encara li assenyala dos equivocacions més de representació gràfica de sons.

En canvi, li valora positivament altres comentaris sobre fonètica, com l'estudi històric dels sons palatals, del qual opina que és «ahont se veu mes l'erudició d'En Par» (Moll, 1925, p. 91), i l'observació sobre oclusives finals que se segueix de les inscripcions llatines i que anticipa una peculiaritat de la fonètica catalana (Moll, 1925, p. 90). En aquest segon cas, Par, introduint «vulgarismes exclusius de la provincia tarraconense», havia destacat, aportant alguns casos que corroboraven la seua afirmació, que «en cap altra regió hispànica hi ha tants exemples de *t* finals per *d*...», lo qual justifica les sordes finals de nostres clàssichs *t* (Ricart) *p* (sap) *c* (cech) en lloch de les sonores *d b g*, impronunciables per a nosaltres» (Par, 1924*a*, p. 10).

Quant a les cartes medievals consultades, el col·laborador d'Alcover remarca que Par «ab gran veritat i certesa» estableix «la necessària distinció» entre els documents de bones cancilleries, de gran valor ortogràfic, i els provinents de corts menors, «testimonis fefaents de la fonètica, morfologia i àduch sintaxi de la llengua parlada», és a dir, en paraules de Moll (1925, p. 91), «la distinció secular i universal entre el *sermo urbanus* i el *sermo rusticus*, mostrant aquell com una depuració del llenguatge i aquest com la palpitació natural i sensa traves».

Pel que fa a aspectes morfològics o sintàctics, l'autor d'aquesta ressenya només destaca l'aportació del filòleg barceloní pel que fa a la llei que formula sobre l'article, «que sembla tenir molt experimentada en los documents que ha estudiats» (Moll, 1925, p. 91), segons la qual «la forma *el* no correspon may al article masculí simple, qui tostemps es *lo*, ans es contracció de *e lo* o de *en lo*» (Par, 1924*a*, p. 10).[672] Moll, no pot confirmar aquesta dada, perquè no ha tingut

672. Moll reprodueix aquesta citació de Par, però, encara que en respecti absolutament el contingut, hi aporta alguns canvis formals. Així, escriu amb accent *correspòn* i ***ès*** (dos vegades), pels respectius *correspon* i ***es*** de Par. Pel que fa a la forma del verb *correspondre*, pot tractar-se d'una correcció feta per Moll seguint la mateixa norma que aplica Par en el seu estudi d'accentuar altres desinències verbals com *veyèm* o *podèm*, o pot obeir a la modificació, probablement deliberada, del criteri d'accentuació de Par, que Moll també duu a terme amb les formes de perfet *embastardírem* i *cuydàrem*, escrites per Par, *embastardirem* i *cuidarem*.

En canvi, la variació en la tercera persona del singular del present d'indicatiu del verb *ésser*, que podria ésser deguda a un error de transcripció poc significatiu —com n'hi ha d'altres en la ressenya—, obeeix a una actitud inconscient, ja que traeix involuntàriament la manera d'escriure aquest verb de Moll (*ès*), perquè en l'últim paràgraf que copia de Par respecta la forma *es*. En tot cas, les discrepàncies són paleses i, fins i tot, podríem dir que comprensibles en una època d'adaptació a noves regles. Tots dos autors mantenen regularment al llarg de la part redactada la seua opció, cosa que representa, en realitat, una manifestació de l'ús de sistemes ortogràfics diferents per part de dos persones que no segueixen les *Normes* de l'IEC, o el que és el mateix, palesa un dels retrets que més s'han fet als antinor-

temps de comprovar-la, però assenyala que «ès ben cert que en tots los textes mitgevals i encara més tardans la forma *lo* sura partdemunt tot, i la llengua vivent de la major part del territori català confirma la soberania d'aquesta forma, rebutjada ab tant d'odi p'els novells llegisladors de la llengua literària» (Moll, 1925, p. 91).[673]

Per acabar, el deixeble d'Alcover reprodueix els paràgrafs dedicats a la reflexió sobre normalització ortogràfica (Par, 1924*a*, p. 15 i 38), «feta demunt l'interrompuda tradició dels bons escriptors», de la qual constata que és «un dels forts d'En Par» (Moll, 1925, p. 91), però confessa que no està preparat per discutir sobre aquest punt de l'ortografia tradicional, ja que, «tancat dins Mallorca, no he pogut conèixer les obres literàries mes que per edicions i transcripcions de poch segura feeltat», encara que, «per lo molt que ens interessa a tots aquest tema», encoratja Par a emprendre «la tasca de ampliarlo ab una demostració completa de la seua tesi, ab la certesa de que això seria una obra benemèrita i gloriosa per ell, profitosa i aplaudida per tots els qui estimam la nostra llengua» (Moll, 1925, p. 92).

La ressenya de Moll només deixa entreveure alguns dels temes que apareixen en l'assaig de Par, cosa lògica si es contrasten l'extensió i la naturalesa de l'estudi de l'un i la ressenya de l'altre, però, potser, el que més crida l'atenció és que, en la recensió de Moll, alguns aspectes fonètics són els explicats amb més detall, mentre que l'investigador menorquí passa per damunt de la major part de temes morfosintàctics apuntats per Par, excepte l'esmentat sobre l'article. S'ha de tindre en compte, en aquest sentit, que l'industrial cotoner dedica bona part del seu treball a l'evolució diacrònica dels sons, a més d'ocupar-se de la classificació de docu-

---

mistes: la manca d'un sistema ortogràfic unitari, que es tradueix, o bé en el seguiment desigual en l'aplicació de normes propugnades per altres institucions, o bé en vacil·lacions que demostren les divergències entre els diferents receptors de les propostes, els quals consideren el debat sobre l'ortografia un tema secundari.

En aquest sentit, podem observar com, malgrat els punts en comú que trobem en els sistemes ortogràfics emprats per Par i Moll —la preposició *ab*, l'article masculí *lo*, *qui* com a relatiu subjecte, la grafia *ch* per representar [k] a final de mot (*filòlech*, *xich*, *clàssich*, *ortogràfich*), la concordança del participi (*l'he comprovada*)—, hi ha també solucions divergents amb l'ús de la conjunció *i*, *sino*, *esser*, el quantitatiu *mes*, el dígraf *-ix* per representar [ʃ] (*pateix*, *conèixer*, *això*) per part de Moll, mentre que Par fa servir *y*, *sinó*, *ésser*, *més*, *-x* (*coincidexen*, *aparexen*).

Aquestes diferències, juntament amb altres contradiccions que podem considerar internes de cada investigador, avalen la crítica a la manca d'un sistema ortogràfic únic i de senzill aplicació. Tenim, així, per exemple, la qüestió de l'apòstrof davant substantius femenins, que es resol de manera diferent, però no de manera uniforme en cada autor: Moll, en general, apostrofa l'article *la* (*l'observació*, *l'opinió, l'ortografia*), però escriu *la articulació*; mentre que Par fa justament el contrari: habitualment no apostrofa (*la ortografía*, *la evolució*, *la Academia*), però alguna vegada ho fa (*l'ortografía*) (v. 4.2.5).

673. El deixeble d'Alcover confirma amb aquest comentari més aviat subjectiu la seua adhesió al grup dels antinormistes. Tanmateix, i dins les diferències que acabem de constatar, en tota la ressenya apareix la conjunció copulativa *i* promulgada per l'Institut, que, com hem vist més amunt (v. 4.5.3), era un dels principals camps de batalla entre seguidors i detractors de les *Normes* de l'IEC. Un any més tard, però, Moll (1926) publica un breu article en defensa de la *y*.

ments per ordre cronològic i de donar explicacions metodològiques i, ultra això, cal afegir que, de vegades, les conclusions que aporta tenen un caràcter marcadament descriptiu i, per consegüent, si no és en petits detalls, no donen peu a la discussió. Totes aquestes característiques, a més de la prominència d'estudis dialectològics i la preocupació per la fixació ortogràfica en l'època, poden trobar-se en l'origen d'aquest decantament cap a l'aprofundiment en els aspectes fonètics. Per aquest motiu, encara és més lloable l'esforç de Par d'elaborar una sintaxi que intenti donar una resposta més àmplia a les necessitats lingüístiques de la comunitat catalanoparlant (v. 4.3).

Uns anys més tard, Josep Moran inclou aquest estudi en un monogràfic que dedica a la transcripció d'un document al qual Par fa referència.[674] Par esmenta el «Jurament...», perquè està escrit tot en català, a pesar que no disposa de l'original, ja que li ha arribat copiat a través del Cartulari Dotaliarum de la Seu, descobert per Miret i Sans. Es tracta del document més antic redactat íntegrament en català, però, segons Par, «la redacció es formularia y l'estil ben dolent, ço qui confirma la regla que quan lo llatí d'un *escriptorium* es barroher, no es pas mellor son català, y la ignorancia de la llengua clàssica en lo Pallars la venim de veure» (Par, 1924*a*, p. 49). Moran creu que l'autor de les *Notes* qualifica la redacció i l'estil com a execrables perquè el text presenta algunes irregularitats no habituals en casos molt concrets —per exemple, que l'atribut precedeixi el verb copulatiu, o la col·locació del participi del passat abans del pronom personal i del verb auxiliar, o la confusió pronominal entre datiu i acusatiu—, i una sintaxi paratàctica, que es correspon, segons Moran, al caràcter de la llengua parlada i escrita del període arcaic del català (Moran, 1994, p. 112).

Par (1924*a*, p. 49) situa aquest document l'any 1133[675] sense aportar cap dada que corrobori aquesta data, tot i que després, en la clau de les cartes citades, s'hi refereix com a aparegut entre 1100 i 1133. Moran, sense tindre en compte aquesta última dada de Par, el corregeix i addueix que mossèn Pere Pujol, l'any 1913, havia establert la data de redacció del text entre 1110 i 1123 (Moran, 1994, p. 96). Es tracta, doncs, d'una perillosa simplificació de Par —ja que ell mateix cita el llibre de Pujol i no té en compte aquesta apreciació—, que provoca que, en altres ocasions, no es tinguin en compte les seues deduccions per inexactes o poc comprovades.[676]

Moran, encara en aquest article, a partir d'estudis fets a posteriori sobre el «Jurament...» aporta noves dades històriques que permeten precisar una mica

674. Josep Moran i Ocerinjauregui (1994), «Jurament de pau i treva del comte Pere Ramon de Pallars Jussà al bisbe d'Urgell. Transcripció i estudi lingüístic», a *Treballs de lingüística històrica catalana,* Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 95-117.

675. Moran, en canvi, s'equivoca en la transcripció de la citació de Par i dóna la data de 1123 com la que aporta Par (Moran, 1994, p. 96).

676. Però també, com es pot veure en la nota anterior, Moran s'equivoca amb la data donada per Par.

més la data de redacció del document. En primer lloc, esmenta l'edició de Cebrià Baraut (1986-1987), que, basant-se en l'activitat pastoral del bisbe Ot de la Seu d'Urgell, el situa entre els anys 1098 i 1112 (Moran, 1994, p. 96-97), però, després, Moran aventura una conjectura i precisa més la data —entre 1098 i 1100—, tenint en compte que en els juraments catalans de caràcter feudal es feia constar l'ascendència materna i que és palès, en aquest cas, que la mare de Pere Ramon, comte de Pallars, morí vers l'any 1100 (Moran, 1994, p. 97-98).

Moran (1994, p. 98) matisa, a més, l'afirmació de Miret respecte que aquest sigui el document més antic escrit en català, ja que, d'una banda, hi apareixen fórmules en llatí, i, de l'altra, parla d'un text de finals del segle XI (1080-1095) —els «Greuges de Guitard Isarn, senyor de Caboet», publicat per Miret i Sans—, en el qual la part escrita en català és més gran que la llatina i més extensa que el «Jurament...». Par, en canvi, parla d'un altre text anterior o coetani (1075-1099) —el «Jurament de Guillem Ponç a Bertran», també recollit per Miret—, que no veu cap dificultat «en tenirlo com lo document en català més antich que posseyèm" (Par, 1924*a*, p. 43), ja que sols conté quinze paraules llatines.

4.6.2. «*Separació de mots coordinats*»

No hem trobat cap comentari crític que faci referència a aquest article. Només n'hi ha una petita ressenya en el *Butlletí* de la RABLB de Barcelona (BRABLB, vol. XII-XIII, p. 300), que, en castellà, resumeix el contingut exposat per Par en la *Zeitschrift*, però que no aporta res de nou, per la qual cosa ens limitem a reproduir les paraules finals que, a tall de conclusió, són gairebé una declaració de principis que ben bé podria haver signat Par:

> El Sr. Par prueba a continuación que el catalán es la lengua que por más tiempo y con más amor conservó este delicioso efecto de ordenación de las palabras (BRABLB, vol. XII-XIII, p. 300).

4.6.3. «*L'ortografia del* Diccionari català-valencià-balear»

Tampoc no es troba cap referència a aquest article, excepte un brevíssim resum en l'apartat de Bibliografia de llengua de l'AOR, vol. II, p. 356.

4.6.4. «Qui *y* que *en la Península Ibérica*»

Tot i que Par publica aquest assaig en tres dates diferents (1926, 1929 i 1931) i sobre llengües diverses (castellà, català i aragonès, per ordre d'aparició), resumim en un sol apartat el ressò que té en estudiosos posteriors, ja que, pràcticament, hem limitat la recerca a les referències a l'evolució dels relatius en català,

apartat que representa, pel volum i la varietat de la documentació estudiada, el treball més complet dels tres.

La unitat en la metodologia i els resultats de les dos primeres parts originen que, en la majoria de casos, els articles de 1926, 1929*a* i 1929*b* siguin tractats com un tot. Així ho fa Moll[677] —que tampoc no ho hauria pogut fer d'una altra manera, perquè l'article referent a l'aragonès encara no havia sortit—, encara que després de les lloances pertinents a l'obra ressenyada, només resumeix —i, encara, molt breument— les conclusions dels documents catalans. Quant als elogis, de seguida afirma que «Ès un treball fort, de preparació pacientíssima, a base d'innumerables anotacions, d'estadístiques, de mides milimetrades en l'espay, en el temps y en les condicions socials» (Moll, 1929, p. 348), difícil de resumir. Per això, agraeix a l'autor el resum final, en què exposa les conclusions del seu estudi, les quals subscriu sense vacil·lacions, i matisa, però, que, a pesar del que pugui semblar, el gruix del treball no és feixuc, sinó que «conté paràgrafs de teorisació y d'història lingüística y literària que són molt interessants y de trascendència general» (Moll, 1929, p. 349).

Per acabar, felicita el gramàtic i l'encoratja a continuar la recerca en el camp de *ipsu* i *illu*, que explica que té començada. Finalment, Par no publica l'article (v. 4.7.3).

Les gramàtiques històriques posteriors de Griera (1931), Badia (1951) i Moll (1991) al·ludeixen al monogràfic de Par en termes acrítics, és a dir, sense pronunciar-se sobre la bonesa o el desencert en les seues conclusions, mentre que la de Blasco Ferrer (1984) il·lustra el tema amb exemples de *qui* en textos medievals, recollits per Par en la *Sintaxi* i en la RFE, però ens recomana apropar-nos amb cautela al seu assaig, sense justificar per què: «Sulle regole di distribuzione riguardanti l'uso di QUI e QUE in cat. ant. e arag., si possono ancora consultare (con riserve) gli studi ed analisi quantitative di A. PAR» (Blasco Ferrer, 1984, p. 127, nota 67).

Griera (1931, p. 107), tot i que des del títol remet a Par 1926 i 1929*a* —encara que, curiosament, no doni la referència 1929*b*, del mateix volum que l'anterior—, en el seu breu apartat «Pronom relatiu», apunta de manera molt bàsica les conclusions sobre l'ús de *qui* i *que* en Metge, extretes de la *Sintaxi*. No dedica, doncs, cap comentari a l'article que ara centra la nostra atenció, però el resum sobre les característiques dels relatius podria signar-lo el mateix Par: ús de *qui* per al subjecte masculí i *que* per al femení o per al règim, en català antic. Això sí, Griera elogia les «estadístiques escrupuloses» amb què Par estudia les obres del prosista català (Griera, 1931, p. 107).

Badia (1951, p. 322), en una explicació tan concisa com la de Griera (1931), cita el monogràfic de Par (1929*a*; 1929*b*) —a més del de Miquel i Planas (1906) i Calve-

677. Francesc de Borja Moll (1929), «Alfonso Par, *qui* y *que* en la Península Ibérica. En *Revista de Filología Española* (XIII, 337-349; XVI, 1-34, 113-147)», AOR, vol. II, p. 348-349.

ras (1931), i la gramàtica de Fabra de 1912 i la *Morphologie* de Fouché (1924)—, per situar-nos en la qüestió de *qui* i *que*, i resumeix els usos d'aquests relatius en català antic, assenyalant que la llengua medieval atribuïa a *qui* el valor de subjecte i a *que* el de règim, sense descartar, però, el *que* com a subjecte. En la llengua moderna, en canvi, assenyala que tot i que *qui* és admissible en alguns casos concrets d'ambigüitat, l'antiga distribució dels relatius ha desaparegut en favor de *que*.

Per explicar l'intent de recuperació per part d'alguns escriptors de la Renaixença de *qui* per a subjecte i *que* per a complement, independentment de l'antecedent, Moll (1991, p. 241) remet a Par (1929*a*; 1929*b*), sense matisar, però, que el lingüista barceloní destaca que molts d'aquests escriptors no se'n surten (Par, 1929*b*, p. 124).[678] L'autor de l'última gramàtica històrica estudiada també fa al·lusió a les conclusions de Par (1929*b*, p. 127-130) «per a un resum històric de la lluita entre les formes *que* i *qui* en català des dels documents més antics» (Moll, 1991, p. 241, nota 1), i cita la *Sintaxi* com la font d'on extreu que Metge empra la distinció de relatius segons el gènere gramatical.

No obstant això, Moll (1991, p. 240) no recorre a la informació facilitada per Par per explicar aquest fenomen, que considera un cas de llatinisme erudit, cosa que ja havia avançat el filòleg barceloní, tant a l'hora de desenvolupar el tema —«Encontramos aquí una influencia erudita latina, que veremos confirmada más adelante, a tenor de la cual se daba preferencia a *qui* para el masculino, y *que* para el femenino» (Par, 1929*a*, p. 33)—, com en el moment d'exposar-ne les conclusions. En aquest cas ho expressa de manera més rebuscada i afegint-hi dades concretes: «Los escribas cortesanos, influídos por el latín, usan, entre 1301 y 1355, la forma *qui* para el género femenino, de 15 a 17 por ciento menos que los escritores plebeyos. Tal influencia latinista aumenta rápidamente entre 1356 y 1409, en que la diferencia en menos oscila entre 22 y 31 por ciento» (Par, 1929*b*, p. 129).

Els tres gramàtics, doncs, tracten l'article de Par sobre els relatius de manera similar: aporten la referència bibliogràfica sense fer-ne comentaris valoratius, i, malgrat l'abundància de dades amb què l'industrial ens il·lustra, fa la impressió que no treuen prou profit dels resultats aconseguits, probablement perquè un treball d'aquestes característiques no té cabuda en una gramàtica històrica, que ha de donar una visió general del conjunt de fenòmens de la llengua.

En volums de temàtica general, com és el cas del *Manual de lingüística romànica*,[679] o la *Història de la normativa catalana* (1987*a*), també es poden trobar comentaris a aquest monogràfic de Par. Els autors del *Manual* en donen compte en

678. La referència que Moll dóna no és correcta: fa al·lusió a les pàgines 29 i 30, quan en realitat aquesta informació apareix a la pàgina 124.

679. Iorgu Iordan i Maria Manoliu (1972), *Manual de lingüística romànica*, Madrid, Gredos, p. 309, nota 44.

una mínima nota a peu de pàgina sense afegir-hi anotacions valoratives, i indicant només la referència bibliogràfica —i, a pesar d'esmentar-la completa per als tres articles, només n'aporten una dada molt concreta referida al castellà—, perquè hi acudim per completar el tema dels pronoms interrogatius romànics, dels quals afirmen que no distingeixen entre singular i plural, però continuen expressant, igual que el llatí, la diferència de gènere entre substantius animats i inanimats: en llatí, QUIS per al masculí i femení > *¿quién?*, en espanyol, i en llatí, QUID per al neutre > *¿qué?*, en espanyol.

Segarra (1987*a*, p. 188) accepta les conclusions de Par en general, que li serveixen, juntament amb alguns dels seus exemples, per il·lustrar el capítol sobre l'evolució històrica dels pronoms relatius, però li discuteix que els casos de *que* en funció de subjecte de l'etapa primitiva siguin resquícies del nominatiu femení QUAE, ja que hi ha set exemples de *que* subjecte en les *Homilies d'Organyà* que demostren que aquesta forma era usada tant amb antecedents femenins com masculins. Segons l'autora:

> La introducció de la forma *que* en el nominatiu és fruit, probablement, de l'analogia establerta amb el pronom interrogatiu (*qui* [+animat] i *què* [-animat]) i amb el relatiu neutre (*que*, subjecte i complement directe) (Segarra, 1987*a*, p. 188).

Més tard, torna a aparèixer la referència a Par, quan Segarra (1987*a*, p. 197) exposa la norma d'ús dels relatius i explica que la forma *qui* àtona, tal com diu el lingüista, és emprada com a subjecte en català antic i es conserva en menorquí.

Coromines (1971, p. 331) també dedica un apartat especial al recompte de les formes de relatiu, seguint el mètode de Par de distribuir-les segons el seu antecedent (persona masculina, persona femenina, cosa masculina, cosa femenina) i en funció de subjecte, en les *Vides de sants rosselloneses*, i ho justifica «en atenció a l'interès que ha despertat aquesta qüestió». L'investigador palesa, en primer lloc, que el text no presenta gaire originalitat en aquest aspecte, sobretot, comparant els resultats amb el quadre de Par (1929*b*, p. 115) que recull la quantitat de *qui* i *que* en les obres literàries de la mateixa època que les *Vides* —amb un predomini aclaparador de *qui*. Coromines dóna les xifres absolutes per als dos relatius i conclou que, per ser un text tan arcaic i septentrional, hi ha un nombre relativament alt de *que*, la qual cosa li fa sospitar que Fabra té raó quan considera que l'ús de *que* com a subjecte és autòcton.

4.6.5. Curial e Guelfa: Notes lingüístiques y d'estil

Aquest assaig de Par basat en el *Curial e Guelfa*, probablement per l'enorme transcendència que té una edició d'aquesta novel·la del segle XV, origina gran

quantitat de bibliografia posterior, els autors de la qual hi dediquen un grau d'atenció diferent segons el seu camp d'estudi. Hi podem trobar des dels homes de lletres que en fan una ressenya general, fins als investigadors que hi remarquen només algun tret específic que els interessa per a la seua recerca, passant pels que només l'esmenten en la bibliografia. També, hi ha, és clar, estudiosos que han parlat sobre el *Curial* sense referir-se en cap moment ni a l'obra de Par ni a l'edició duta a terme amb Miquel i Planas (1932*a*),[680] entre els quals destaquen els qui, per als seus comentaris, entre dos possibilitats coetànies, s'han decidit per la versió que en fa Aramon[681] a «Els Nostres Clàssics».[682] I, com en altres ocasions, trobem partidaris i detractors de les tesis de Par.

Hem de precisar aquí un apunt metodològic. En el capítol «Altres escrits lingüístics» (v. 4.5), tot i seguir habitualment un ordre cronològic en la revisió dels estudis, hem recol·locat els dos apartats dedicats al *Curial* consecutivament per la seua lògica relació de contingut. En aquest capítol sobre recepció, la necessitat d'actuar seguint aquest criteri encara es fa més evident, ja que les ressenyes escrites arran de la publicació de la novel·la, a més de comentar-ne els aspectes d'edició, també fan referència als comentaris de Par, avançats en les *Notes lingüístiques*. Per conseqüent, relacionem les ressenyes i els estudis que hem consultat que tenen alguna cosa a dir sobre el monogràfic de Par, tant si són conseqüència de la publicació de les *Notes* com si naixen a partir de l'aparició de la novel·la, i deixem per a l'apartat següent els comentaris que al·ludeixen als trets literaris més específics o als criteris d'edició del *Curial*.

Les primeres ressenyes que es publiquen, l'any 1929, amb l'assaig de Par acabat de sortir pràcticament de la impremta, són d'Emili Vallès[683] i d'Édouard Bourciez,[684] els quals lloen la ingent tasca del filòleg barceloní «conduite avec le soin et

680. Per citar-ne només un parell: Vicent Ferrer (1993), «Captius i enamorats: originalitat, convenció i interpretació de l'episodi africà de *Curial e Güelfa*», a *Miscel·lània Joan Fuster, VI*, València, Universitat de València, i Barcelona, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 47-77; Montserrat Piera (1996), «L'elaboració de conceptes humanistes a *Curial e Güelfa*», a *Actes del Setè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica. Berkeley, 1993*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 211-220.

681. Així, tenim el comentari «hom ha pres com a referència —igual que la majoria d'investigadors— l'edició de R. Aramon i Serra», extret de Xavier Gómez i Font (1993), «Les *Metamorfosis* (d'Ovidi?) en *Curial i Güelfa*», a *Miscel·lània Jordi Carbonell, 5*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, col·l. «ELLC», núm. xxvi, p. 71-83. Concretament, la citació és de la pàgina 71, nota 2.

682. Ramon Aramon (cur.) (1930-1933), *Curial e Guelfa*, Barcelona, Barcino, 3 v., col·l. «Els Nostres Clàssics».

683. Emili Vallès (1929), «"*Curial e Guelfa.* Notes lingüístiques y d'estil", per Anfòs Par. Biblioteca lingüística de l'Oficina Romànica. Vol. I. Biblioteca Balmes. Barcelona, 1928», *La Paraula Cristiana*, núm. 9, p. 532-534.

684. Édouard Bourciez (1929), «Anfós Par, *Curial e Guelfa* (Notes lingüístiques y d'estil). Biblioteca Balmes, Barcelone, 1928; in 8º de 97 pages.», BH, vol. xxxi, p. 277-278.

la conscience dont l'auteur avait déjà fait preuve précédemment» (Bourciez, 1929, p. 278), tot i que li discuteixen l'interès que poden tindre alguns punts que desenvolupa en el seu estudi per a la història de la llengua, i no estan d'acord en la seua voluntat arcaïtzant i el seu desig de conservar una tradició actualment obsoleta.

El primer crític, després de descriure breument els principals apartats de què consta l'estudi —qualificat d'«important» i de «dens i aciençat»—, recomana especialment als interessats pels problemes de la formació de la llengua literària els capítols dedicats al paral·lel lingüístic del *Curial* amb el *Somni* i la llengua moderna, i repeteix les paraules de Par sobre el nivell d'assoliment de fixació de l'ortografia —«Potser aquesta obra afita lo grau de major perfeccionament de nostra ortografia» (Vallès, 1929, p. 532)—, que no evita, però, que ja s'hi palesi la decadència —«aqueix *Curial* representa respecte al *Somni* un nou graó dins la davallada, que s'inicià més d'un segle abans» (Vallès, 1929, p. 533).

A banda, però, d'aquestes consideracions de l'obra, més aviat generals, l'interès de l'autor de la ressenya se centra en la qüestió del lèxic i la sintaxi del mateix Par, explicada aquí com un tribut del lingüista als clàssics, entre els quals, seguint la seua cronologia, considera l'autor del *Curial*, i pels quals sent una passió desmesurada:

> La passió, tan justificada, envers els nostres clàssics ha fet d'En Par un dels nostres més il·lustres arcaïtzants. L'estudi i àdhuc el conreu de l'arcaisme han esdevingut uns dels mitjans millors per a l'*afaiçonament* del nostre llenguatge modern (Vallès, 1929, p. 533).

Vallès sembla posicionar-se en la mateixa línia que Par quan afirma que l'arcaisme és «un recurs excel·lent per a refer un llenguatge, destroçat a la carrera de quatre segles d'oprobi», però, tot seguit, matisa el seu comentari, afegint «mai no el sabríem mirar amb alguna valor actual que contradiria la seva mateixa denominació» (Vallès, 1929, p. 533). L'autor de la ressenya al·lega que no es poden passar per alt els segles de decadència i renaixença posterior com si res no hagués passat, i que, per tant, no ens podem considerar dins un període evolutiu normal. Vallès es considera un home del seu temps, «d'un temps modern», diu. Per aquest motiu, «no sabríem embadalir-nos, com fa el nostre benvolgut Par, amb qualsevol mot o construcció, o ordenament de mots d'altre temps, gairebé tan sols per raó d'allò que té d'arcaic» (Vallès, 1929, p. 534).

Vallès insisteix que la bellesa de moltes paraules i expressions de la llengua antiga no és raó suficient per reivindicar-les. I ho exemplifica amb el pronom *hi* com a datiu, del qual diu que no importa que provingui de la renaixença literària moderna, sinó que el que s'ha de tindre en compte és que necessitem un mot que correspongui a aquest sentit, i no li sembla pertinent de recórrer a la llengua antiga com Par proposa de fer recuperant *loi*, *li* o, fins i tot, *l'i* per a la substitució de la

combinació d'acusatiu i datiu.[685] Tanmateix, no vol aprofundir en qüestions ortogràfiques, que diu que no són objecte de la recensió, i clou la seua exposició amb paraules d'elogi cap a l'estudi sobre el *Curial* i sobre la *Sintaxi*:

> L'abundosa còpia de materials que forneix i disposa per a l'estudi i aprofitament de la llengua antiga és digne parió de la tan ingent sobre la Sintaxi de la inestimable obra mestra de Bernat Metge (Vallès, 1929, p. 534).

La segona ressenya sobre l'estudi de Par que apareix l'any 1929 és, com hem dit, de Bourciez, el qual ja n'hi havia dedicat una amb motiu de la publicació de la *Sintaxi*, també en el BH (v. 4.4). L'autor, en aquest cas, constata que Par no ha explorat en el *Curial* les qualitats literàries de la novel·la, sinó que n'ha fet un estudi filològic i estilístic, buscant d'establir en quina mesura la novel·la del segle xv «se rattachait encore aux sanes traditions du catalan classique ou s'en éloignait déjà», i es lamenta del poc interès que deriva de la comparació lingüística entre el *Curial* i el *Somni* de Metge «pour lui le type per excellence du style catalan dans toute sa pureté» (Bourciez, 1929, p. 277).

Dels aspectes tractats en el text, Bourciez afirma que, quant a l'ortografia i la fonètica, les conclusions que se'n desprenen són més aviat escasses, excepte la confirmació que la grafia del *Curial* és «plus conséquente et plus rationnelle que celle des manuscrits de Metge» (Bourciez, 1929, p. 277). En canvi, valora molt positivament les aportacions del lingüista barceloní en els àmbits morfològic i sintàctic —per exemple, les seues estadístiques sobre l'aparició de la desinència *-os* per al plural i sobre la freqüència del morfema de primera persona de present d'indicatiu (∅, *-e*, *-u*), entre d'altres—, malgrat que li retreu que no investigui suficientment els motius que originen els fets descrits.

De fet, les característiques que Par considera positives en l'autor del *Curial* pel seu estil més acostat als clàssics, Bourciez les posa en dubte pel mateix motiu: «M. Par se félicite de voir son auteur anonyme si bien conserver la tradition, mais la question serait aussi de savoir si cet auteur n'est pas un peu en retard sur ses contemporains, et volontairement archaïsant», i dóna com a exemple l'elogi que Par fa de la manca de formes del passat perifràstic en la novel·la del xv —temps verbal que en aquell període devia començar a imposar-se com a tret característic del català—, com a cas de resistència dels puristes que «ont longtemps répugné à s'en servir» (Bourciez, 1929, p. 278).

En definitiva, Bourciez qualifica l'estudi de tendenciós, com, d'altra banda, ho era la *Sintaxi*, i qüestiona l'obstinació de Par d'aplicar els seus coneixements lin-

685. V. 4.5.7.1.5, en què se cita el fragment de Par on afirma: «Quant desrahonable es introduhir aci lo pronom adverbial *hi* y representar la combinació binària per *lo hi*, *l'hi*, ressurt a bell esguart» (Par, 1928*b*, p. 60).

güístics a restituir l'ideal de puresa clàssica, tot parant esment en el model de llengua emprada pels escriptors de la Renaixença:

> [...] il applique sa science de linguiste à remettre en honneur une norme qui s'est singulièrement altérée depuis cinq siècles. C'est une conception. Mais est-il bien prudent, au nom du passé, de résister plus ou moins à l'évolution qui entraîne les idiomes vivants? Et qui oserait dénier ce titre à une langue dans laquelle viennent d'être écrits, il n'y a pas si longtemps, des poèmes comme ceux de Verdaguer? (Bourciez, 1929, p. 278).

Uns anys més tard, el mateix autor es fa ressò de la publicació de l'edició del *Curial* de Miquel i Planas i Par, i n'escriu una nova ressenya en el *Bulletin Hispanique*,[686] en la qual, per a les qüestions lingüístiques, remet a l'anterior recensió seua, publicada just després de l'estudi de Par, per la qual cosa «nous n'avons donc pas à y revenir». Així i tot, afegeix que, en aquesta ocasió, «les notes, il les a ici resserrées et precisées sur quelques points (p. 461-480): elles sont excellentes en général», i mostren la diferència entre el català del *Curial* i el de Metge, fet que demostra que en cinquanta anys «s'était produite dans l'idiome une infiltration appréciable de certaines flexions castillanes» (Bourciez, 1934, p. 229).

Moll no tracta de manera tan general l'assaig de Par en els seus comentaris publicats en el BDLC[687] i, tot i que creu que s'hi «exposen les principals particularitats de llenguatge de la novel·la», rectifica alguns punts de la part lingüística, al seu entendre, justificats amb explicacions errònies o poc raonades. L'autor d'aquesta crítica detalla els aspectes amb què no està d'acord, els quals, considerats en conjunt, no representen pas un volum considerable d'objeccions, però palesen algunes mancances en els coneixements, especialment referits a fonètica evolutiva, de Par.

Així, amb termes com «no acabam de compendre» (Moll, 1933, p. 174), «no és exacte», «es dóna erròniament», «no tenim fonament», «no ha estat ben interpretada», «sembla dubtós» (Moll, 1933, p. 175), o «seria mal de sostenir» (Moll, 1933, p. 175), Moll corregeix les explicacions de Par —en alguns casos també avalades per Miquel i Planas, sobretot quan es tracta de la interpretació de paraules o locucions dubtoses en el manuscrit, i llavors contrasta la versió dels editors amb les de Rubió (1901) i Aramon (1930-1933) per fer paleses les diferents lectures—, i afegeix les seues pròpies conclusions.

686. Édouard Bourciez (1934), «*Curial e Guelfa*. Edició crítica, ab estudis i notes de Miquel y Planas y Anfós Par», BH, vol. xxxvi, p. 227-229.

687. Francesc de Borja Moll (1933), «*Curial e Guelfa*. Text del *xv*è segle, reproduit novament del còdex de la Biblioteca Nacional de Madrid per R. Miquel y Planas, ab estudis y notes del mateix y de Anfós Par. Barcelona, mcmxxxii. —Un volum de xliv-582 pàgines», BDLC, vol. xv (novembre), p. 174-176.

Entre altres remarques que el lingüista menorquí duu a terme, es pot destacar que la interpretació de *breus* per *hebreus*[688] li sembla poc probable, ja que creu que, en realitat, es tracta d'un nom propi, encara que no argumenta per què (Moll, 1933, p. 175). O també refuta la hipòtesi que la forma *ris* (participi passat i tercera persona del passat simple del verb *riure*, i també substantiu) sigui gal·licisme o provençalisme,[689] perquè opina que «no hi ha res que s'oposi a la catalanitat pura d'una forma que és un reflex fonètic perfectament normal dels mots llatins RISIT i RISUM» (Moll, 1933, p. 175). Afirma, a més, que *mer* no és temps del verb *merèixer*,[690] sinó del verb *merir* (Moll, 1933, p. 175), i que «no és exacte que *ir*, per *anar*, sia encara forma corrent en algunes comarques catalanes» (Par, 1932*a*, p. 530), a pesar que se'n conservi el futur i el condicional (*iré*, *iràs*; *iria*, *iries*...) (Moll, 1933, p. 176).

Deixant de banda altres reflexions d'aquest tipus que acabem de veure, Moll s'endinsa també en algun aspecte que té a veure amb el contingut més que amb la forma, quan discuteix la implicació del concepte *Espanya*. Segons el deixeble d'Alcover —que no vol entrar en la discussió política del terme—, la identificació de la nació castellana amb «la Espanya pròpiament dita» que duen a terme els editors del *Curial* (Par, 1932*a*, p. 532) no és correcta: «tenim documentació medieval», conclou, «que ens permet d'afirmar que el mot *Espanya* com a denominació geogràfica tenia pels catalans de l'edat mitjana el mateix extens significat que la HISPANIA dels romans, i no hi havia una Espanya pròpiament dita, sinó que Espanya era tota la Península, Catalunya inclusive» (Moll, 1933, p. 176).

De tota manera, Moll, a pesar de les remarques, conclou que «l'edició del *Curial* feta pels Srs. Miquel i Planas i Anfòs Par és una obra excel·lent en si i esplèndida per sa presentació, que no desdiu dels precedents volums de la gloriosa "Biblioteca Catalana"» (Moll, 1933, p. 176), comentari elogiós sobre les característiques del llibre que resumeix més fidedignament l'opinió de Moll davant aquesta obra literària que el seguit de puntualitzacions que ha fet, i que coincideix amb l'opinió unànime dels homes de lletres de l'època, que no dubten a valorar l'edició molt positivament (v. 4.6.6).

Entre els intel·lectuals que reconeixen l'aportació bibliogràfica de Miquel i Planas i Par hi ha Ramon Aramon i Nolasc del Molar, que, com Moll, dediquen ressenyes a la nova publicació. El primer, en qualitat d'escriptor, crític i editor, desvia la seua atenció cap a l'estudi de les anotacions lingüístiques de Par en dos ocasions. En primer lloc, en la seua pròpia edició de *Curial e Guelfa* (Aramon, 1930-1933) al·ludeix a les *Notes* (1928*b*), i, en segon lloc, fa referència a l'edi-

688. En l'edició del *Curial*, p. 492; en les *Notes* (1928*b*), p. 19 (§ 59).
689. En l'edició del *Curial*, p. 508; en les *Notes* (1928*b*), p. 70 (§ 211).
690. En l'edició del *Curial*, p. 512; en les *Notes* (1928*b*), p. 29 (§ 80).

ció dels dos antinormistes (1932*a*) en una ressenya posterior a l'aparició del volum (Aramon, 1934).

En la seua versió de la novel·la, Aramon dedica part de la notícia preliminar d'aquesta obra a contrastar algunes de les dades que el lingüista autodidacte havia donat, d'entre les quals l'editor accepta, sense objeccions, la data de composició fixada per Par i Rubió (Aramon, 1930-1933, p. 7), i matisa, tanmateix, les proves facilitades per Par que condueixen a fixar el lloc de formació intel·lectual de l'autor de la novel·la, i les influències que s'hi detecten.

L'editor d'aquesta nova versió del *Curial* planteja la pregunta —que deixa sense resposta— sobre si les característiques fonètiques i morfològiques aportades per Par que poden fer pensar en el lloc de formació de l'autor anònim com la Catalunya oriental, podrien ser degudes al copista (Aramon, 1930-1933, p. 7-8, nota 1), i, intentant delimitar més la zona, tot i que ofereix la versió de Par que sigui Vic o Barcelona, ell apunta la possibilitat —«amb reserves», confessa—, que l'autor de la novel·la cavalleresca fes algunes estades a l'estranger (Aramon, 1930-1933, p. 8, nota 2).

Pel que fa a les influències, Par n'assenyala de dos tipus: literàries i lingüístiques. De les primeres, Aramon no veu clar que l'autor del *Curial* hagués assimilat la literatura medieval francesa i només conegués alguns autors italians, com assenyala Par. Més aviat, «les cites constants d'aquests últims i el discret relleu dels francesos ens fan considerar amb reserves aquesta opinió» (Aramon, 1930-1933, p. 12, nota 4). I també dubta que la influència castellana sigui tan important com vol suposar l'industrial.

Quant a les influències lingüístiques, Aramon es limita a reproduir les conclusions de Par —que propugnen que la francesa és la predominant, que la italiana i la castellana són més escasses i que n'hi ha alguna de provençal—, sense contradir-les ni aportar noves reflexions respecte d'això (Aramon, 1930-1933, p. 15, nota 1). Manté, però, que malgrat aquestes influències, el llenguatge del *Curial* conserva característiques que el fan remarcable.

Com es pot observar, aquesta introducció d'Aramon dóna molt succintament uns breus apunts que emmarquen la novel·la, però no aprofundeix en els temes. L'editor coneix l'estudi de Par i n'aprofita solament alguns apartats que poden ajudar a situar l'autor i l'obra en general, però no entra en gaires detalls, sobretot lingüístics —probablement perquè aquest no és el lloc indicat per fer-ho, ni l'objectiu de l'editor—, i, quan no està ben bé d'acord amb algun punt, només planteja una nova hipòtesi, però sense aportar noves proves que desmenteixin l'opinió de l'industrial.

En canvi, en la ressenya que fa de la versió de *Curial e Guelfa* de Miquel i Planas i Par (Aramon, 1934, p. 407-416), amplia molt més els seus comentaris i fa explícites les seues objeccions a algunes de les afirmacions dels editors, tot i que aca-

ba felicitant-los «por la bella e interesante edición, a pesar de los reparos expuestos» (Aramon, 1934, p. 416). També té paraules d'elogi envers l'industrial, que qualifica de «destacado lingüista, conocido principalmente por sus estudios de sintaxis catalana» (Aramon, 1934, p. 408), i en lloa les notes, que són «de inestimable valor» (Aramon, 1934, p. 413).

Un cop, però, admesa la vàlua de l'edició i reconegudes les característiques positives d'abast general, l'autor comença a detallar les remarques específiques en què discrepa, entre les quals hi ha les que fan referència a errors d'interpretació, ignorància d'algunes fonts, manca de bibliografia i errades en les anotacions lingüístiques. Els tres primers casos els resumim en el capítol següent, perquè afecten l'edició de la novel·la. Pel que fa a les objeccions sobre els trets lingüístics —recollits en aquesta edició, però també en les *Notes* (1928*b*), que és la publicació que ara ens interessa—, de seguida es planteja, amb una pregunta retòrica, què significa la noció de *correcte* que empra tot sovint Par (Aramon, 1934, p. 413). Dels exemples que cita Aramon sembla deduir-se que el concepte d'«incorrecte» podria aplicar-se a algunes afirmacions del lingüista autodidacte, ja que aquell les contradiu.

Aleshores l'autor afegeix que comparteix totes les esmenes que Moll havia fet anteriorment en la seua ressenya del BDLC[691] (Aramon, 1934, p. 413, nota 1) i n'agrega de noves, com, per exemple, que en el cas de *digmenge* la primera *g* no representa el so africat linguoalveolar sord,[692] sinó el so de [g], com ho proven les grafies *dicmenge* i *dichmenge*, molt freqüents en l'època. O que *vijares* no significa 'cosa vista, palesament',[693] sinó 'semblant, parer' (Aramon, 1934, p. 414).

Com havia fet Moll (1933, p. 175), que apuntava la possibilitat d'un error en la interpretació de *breus*, Aramon insisteix en aquest cas, i afirma rotundament i amb més virulència que no significa 'hebreus', sinó el conegut cavaller Breus sans pitié. I afegeix, «Es incomprensible que, habiendo visto el estudio de Sanvisenti sobre las fuentes del *Curial*,[694] todavía insistan los editores en aceptar *breus* como un caso de aféresis por *hebreus*, olvidando que el nombre que se da preferente-

691. Moll (1933), p. 174-176.

692. En l'edició del *Curial*, p. 464; en les *Notes* (1928*b*), p. 16 (§ 38).

693. En l'edició del *Curial*, p. 475; en les *Notes* (1928*b*), p. 47 (§ 144).

694. En la notícia editorial del *Curial*, efectivament apareix aquest autor esmentat pels editors, els quals mantenen que no han conegut el seu article «fins molt a darrera hora», i tot i que admeten algunes de les seues conclusions —a les quals afirmen també haver arribat ells abans de llegir el text de Sanvisenti—, pel que fa a *breus*, posen en dubte l'explicació del crític italià, el qual cita un poema, *Febusso e Breusso* —edició de Lord Vernon (Florència, 1847)—, que justificaria la interpretació de *breus* com a nom propi d'un heroi italià. Miquel i Planas i Par, en canvi, reafirmen la seua pròpia hipòtesi de l'afèresi. «Com que desconexem en absolut aquest text, ens hem de limitar a pendre nota, com ho fem aquí, de la referencia en qüestió; si bé sense gran convenciment, ja que, per lo que dihem en altra nota (7206), la interpretació de *breus* per *hebreus* continúa semblantnos sumament llògica y rahonable» (Par, 1932*a*, p. xv-xvi, nota 2).

mente durante la Edad Media a los judíos no es *breus* ni *hebreus*, sino *jueus*, el cual aparece de esta forma en el mismo *C. e G.*» (Aramon, 1934, p. 414-415).

De tota manera, com ja havia succeït amb la ressenya de Moll, la precisió i el detall en les correccions que fa Aramon, tant en el cas de les lingüístiques, com en el de les que es refereixen a errors d'interpretació o d'altres tipus, no desvirtuen el valor que ofereix aquesta versió del *Curial*, i així ho reconeixen els crítics, els quals, a pesar de les esmenes que hi fan, acaben elogiant l'edició. No oblidem que Aramon en publica una versió coetània i que la seua principal objecció als editors és que no l'esmenten. A més, al CMP hi ha una edició del *Curial* d'Aramon dedicada a Par, que diu: «Al senyor Alfons Par, autor del millor estudi sobre *Curial e Guëlfa.* / Devotament R. Aramon i Serra. B. 18-x-1930.»

Nolasc del Molar és l'altre autor que, en l'època, recull les seues impressions sobre l'edició del *Curial* en una ressenya publicada en la revista *Estudis Franciscans*.[695] Es tracta més aviat d'un resum que va acompanyat de poques remarques concretes —i en aquest sentit resulten molt més aprofundides les recensions que havien fet Moll (1933) i Aramon (1934)—, en què, en to elogiós, destaca les característiques bàsiques de la versió de Miquel i Planas i Par. De les «anotacions lingüístiques» d'aquest últim, «eminent filòleg», n'afirma «són ben fetes, sobre el terreny mateix» (Nolasc del Molar, 1934, p. 119), i qualifica com a «interessant» l'explicació donada a «colents Elicona» (10063) sobre els participis presents «una riquesa del català antic, estalviant oracions secundàries de relatiu».[696]

A part de les ressenyes comentades i de la introducció d'Aramon, no torna a aparèixer cap monogràfic especial dedicat a l'estudi de Par, però sí que trobem moltes referències que toquen punts concrets, ara sí, lingüístics, que anem resseguint segons criteris diferents depenent del cas: per ordre cronològic, per connexió temàtica, per relació d'articles d'un mateix autor o pel volum de les reflexions sorgides a partir del treball de Par tractades pels lingüistes posteriors.

Comencem per les gramàtiques i manuals en què trobem referències a les *Notes lingüístiques* de Par. És el cas de Griera (1931), Badia (1951), Riquer (1984), Rubió (1984) i d'altres. Deixem, de moment, els dos primers crítics perquè d'entre tots ells són els qui dediquen més atenció a l'estudi de l'industrial. Pel que fa als altres, Riquer empra per a la *Història de la literatura catalana* l'edició d'Aramon (1930-1933), però al·ludeix a les *Notes* per referir-se a la data de composició de la novel·la. Riquer, que en un principi desconfia de les conclusions de Par, perquè estan basades en fets de tipus lingüístic «que sempre són insegurs»,

695. Nolasc del Molar (1934), «*Curial e Guelfa*. Text del xv^èn segle reproduhit novament del codex de la Biblioteca Nacional de Madrid per R. Miquel y Plans, ab estudis y notes del mateix y de Anfòs Par. Barcelona, mcmxxxii. Un vol. de xliv-584 pàgs. Preu: 40 pessetes», *Estudis Franciscans*, núm. 46, p. 117-119.

696. En l'edició del *Curial*, p. 462; en les *Notes* (1928*b*), p. 42 (§ 111).

després de concretar alguns indicis a partir de l'argument, acaba confirmant els resultats del coeditor del *Curial* i situa l'obra entre els anys 1435 i 1462, la qual cosa, conclou, «correspon amb els resultats de l'estudi lingüístic de la novel·la» (Riquer, 1984, p. 294-295).

També en la seua *Història de la literatura catalana* Rubió (1984, vol. I, p. 413) insisteix en aquest tema, i dedica unes línies a l'assaig del lingüista autodidacte per indicar que una de les dades desconegudes del *Curial* és la data de redacció, ratificant la hipòtesi de Par, el qual, a partir de l'estudi de la llengua de l'autor, en situa la composició dins del segon quart del segle XV i abans que la del *Tirant*.

Tornem ara a Badia (1951), que, prenent com a punt de partida l'assaig de Par i, concretament, l'enumeració d'influències d'altres llengües que l'estudiós remarca en el *Curial*, reprèn el tema en l'apartat d'elements constitutius del català de la seua *Gramàtica* en forma de llistes de:

— provençalismes: *asclar*, *baudor*, *grasa*, *pris*, *ris*... (Badia, 1951, p. 30);

— castellanismes (que Par anomena *generals de l'època* i que són diferents dels particulars de l'autor, i que, a més, són més freqüents en la llengua culta que en la parla vulgar, segurament per la convivència de literats catalans i castellans a la cort d'Alfons el Magnànim, com apunta Badia): *amo* (que abans era *mestre*, amb la forma femenina corresponent *mestressa*, que ha perdurat), *ànimo*, *carro*, *castigar* (abans *punir*), *dolçura*, *falta* 'culpa', *ferro*, *manto*, *sitiar*, *toros*... (Badia, 1951, p. 31);

— gal·licismes (que, segons opinió de Par recollida per Badia, són els més freqüents): *a*) lèxics: *ahurt* < fr. *à-heurter*, *arrestar-se*, *assallir* [camins], *besar* 'bes', *certà-certana*, *dempeus*, *environar*, *gatge*; *b*) sintàctics: *açò és ver que...*, la profusió de pronoms personals en casos innecessaris... (Badia, 1951, p. 33);

— italianismes: Badia no dóna exemples d'aquests manlleus extrets de les *Notes*; només diu, seguint Par, que la influència italiana és menor que la francesa (Badia, 1951, p. 34).

A banda del recull de les influències estrangeres en el lèxic del *Curial*, Badia també remet a l'estudi de l'industrial per a altres temes lingüístics com són, en primer lloc, l'estadística de plurals en *-es* i *-os*,[697] la qual, segons Badia (1951, p. 276, nota 3), que segueix Coromines (1971, p. 312, nota 1), confirma clarament l'assimilació de *-es* a una vocal velar tònica precedent; en segon lloc, parlant del pronom de primera persona de plural, Badia revalida la tesi de Par que en el segle XV no era absoluta la substitució de *nos* per *nosaltres*[698] (Badia, 1951, 291, nota 4), i, en tercer lloc, quant a l'ús dels possessius, afirma que en el *Curial llur* és molt menys emprat, tractant-se de diversos posseïdors, que *son*,[699] la qual cosa demos-

697. Par (1928*b*), p. 21-22 (§ 65).
698. Par (1928*b*), p. 22 (§ 67).
699. Par (1928*b*), p. 23 (§ 70).

tra la inestabilitat d'aquesta forma (Badia, 1951, p. 308), i, encara Badia esmenta Par com l'investigador que dóna la dada que modernament al Lluçanès *llur* no es conserva més que en expressions fetes[700] (Badia, 1951, p. 309).

Entre les remarques lingüístiques encetades per Par i recuperades per Badia, trobem que hi ha altres investigadors que han dedicat la seua atenció a algunes d'aquestes qüestions i que en fan esment en els seus estudis. Són aspectes molt puntuals que estudiosos posteriors a Par reprenen en els seus treballs, moltes vegades de poca extensió, però que demostren la coneixença de la seua obra entre alguns lingüistes.

A tomb dels plurals en *-os*, Coromines (1971, p. 312, nota 1) considera Par el filòleg que va anticipar-se als altres, en suggerir una explicació plausible sobre l'origen de la desinència: «va fer possible la troballa del bon camí, per bé que ell no el seguís». Segons Coromines, el plural en *-os* per als masculins singulars en *-s*, no generalitzat fins al segle xv, no procedeix del castellà —com ho prova l'aparició d'un exemple primerenc, *ergullosos*, a les *Vides de sants rosselloneses* (segle xiii)—, sinó que va nàixer en mots que tenien com a vocal tònica una *u* o una *o* —com és el cas del mot rossellonès esmentat—, per assimilació de la *e* de l'antiga desinència *-es* a aquella vocal tònica;[701] després, partint d'exemples com *cossos*, *usos*, la desinència *-o* es devia generalitzar als altres, com *escassos*, *francesos*, a causa de la necessitat de distingir en plural el masculí del femení (*escasses*, *franceses*). Coromines confessa que l'estadística[702] de Par li confirma les seues sospites respecte de la preponderància dels plurals en *-os* en mots de vocal tònica velar.

En Coromines (1951-1952, p. 201-230; 1971) trobem també la referència a un nou tema fonètic i gràfic que li serveix per il·lustrar la presència, en l'època medieval, d'una paraula que apareix en la novel·la: *viuda*. Coromines es manifesta contrari a considerar un castellanisme l'origen d'aquest substantiu i, per demostrar-ho, postula com a femení més corrent en el llenguatge genuí del masculí *vidu* (< vidu(us)) la forma *viuda* «de l'hereditari *viuva*, que venia regularment de vidua [...], i al costat de *viuva*, per llatinisme, introduïren *vídua* els juristes: per combinació de les dues formes resultà *viuda*, ja molt freqüent i àdhuc predominant a l'Edat Mitjana, i general avui dia» (Coromines, 1951-1952, p. 224; 1971, p. 208).

700. Par (1928*b*), p. 23 (§ 70).

701. Germà Colón ens aclareix que el qui primer va donar aquesta explicació no és Coromines sinó Carin Fahlin en l'article «Deux petits problèmes catalans» (*Studia Philologica*, núm. 17 (1944), p. 42-51).

702. Coromines (1971, p. 312, nota 1) xifra en cinquanta-tres els casos de plurals de masculins en *-s* comptabilitzats per Par en el *Curial*, entre els quals n'hi ha trenta-tres en *-os* i vint en *-es*. En realitat, Par en relaciona un total de seixanta-tres (quaranta-tres en *-os* i vint en *-es*), com, en un estudi posterior, corregeix Faluba (1980).

Deixant de banda el ball de xifres, la conclusió de Fahlin i de Coromines és encertada, ja que observen que els plurals en *-es* tenen tots com a vocal tònica una *-e*, mentre que entre els plurals en *-os* hi ha un predomini de *-o* tònica.

Com a exemples de la presència del mot des del segle XIII, l'autor dóna, entre d'altres, els casos del *Curial* recollits per Par,[703] el qual tampoc no veia una influència castellana en l'ús d'aquest mot.

Faluba[704] és l'altre autor que reconeix, en un monogràfic sobre el tema, la contribució de Par a l'explicació d'aquesta desinència. L'industrial català comptabilitza en el *Curial* quaranta-tres plurals masculins en *-os* i vint en *-es* —xifres que Faluba (1980, p. 180) amplia a cent seixanta-set en *-os* i trenta-vuit en *-es* (els quals detalla a les pàgines 186 i 187), seguint l'edició d'Aramon (1930-1933)[705]—, quantitats que permeten a Faluba confirmar la hipòtesi de Par que l'elevat nombre de masculins en *-es* «fa improbable que el canvi *-es* > *-os* es degués a una voluntat de distinció entre els dos gèneres gramaticals» (v. 4.5.1).[706]

703. Coromines (1971, p. 209, nota 13), per referir-se al predomini de la forma *viuda*, esmenta exactament: «*Curial* (*N. Cl.*, I, 105; ed. Par, 1875, 11945, 15092, contra un *vidua*, 8035)». A banda que aquesta manera de citar no sembla excessivament rigorosa, Par dóna per al número 8035 la forma *vidues* (Par, 1928*b*, p. 20).

704. Kálmán FALUBA (1980), «De nou sobre els plurals en *-os* del català», a *Miscel·lània Aramon i Serra, II*, Barcelona, Curial, p. 179-187.

705. La diferència en xifres absolutes entre Par i Faluba és important i té a veure amb la freqüència d'aparició dels mateixos mots vistos per l'un i l'altre, però també amb el fet que Faluba en computa molts més exemples distints. Pel que fa a quantitats, Par comptabilitza una vegada *angleses* per cinc Faluba, o quatre *franceses* i dos *francesos* per onze i dos, respectivament, Faluba. O encara més escandalós, Faluba troba dinou *braços* per un sol cas que esmenta Par, i setze *preciosos* per només sis de Par.

És evident que d'aquesta manera el contrast és important, però no desvirtua els resultats globals, ja que es tracta de la mateixa paraula. Més important sembla la diferència respecte dels diversos mots, que podria considerar-se més significativa. Tanmateix, com Faluba, pensem que les conclusions a què arriben Par i Coromines són igualment legítimes. Quant a paraules distintes, tenim els següents resultats:

	amb desinència *-os**	amb desinència *-es***	alternança *-os* / *-es****
Par	23	4	3
Faluba	48	5	3

* Independentment de la freqüència d'aparició dels mots, n'hi ha vint-i-dos exemples diferents documentats per tots dos estudiosos: *amargosos*, *atesos*, *braços*, *corsos*, *descalços*, *desijosos*, *dubtosos*, *empesos*, *encesos*, *envejosos*, *escassos*, *freturosos*, *laços*, *mesos*, *ociosos*, *passos*, *pomposos*, *preciosos*, *solaços*, *tempestuosos*, *tramesos*, *valerosos*; un que només esmenta Par, *balaxos*; i vint-i-sis més que recull únicament Faluba: *amorosos*, *cobejosos*, *comesos*, *dolços*, *dolorosos*, *entesos*, *envessos*, *espessos*, *falsos*, *fangosos*, *fastijosos*, *gloriosos*, *lagrimosos*, *luminosos*, *maravellosos*, *morsos*, *ossos*, *poderosos*, *polsos*, *romasos*, *rossos*, *saborosos*, *sotsmesos*, *superbiosos*, *troços*, *versos*.

** A banda de les paraules *angleses*, *aragoneses*, *diverses* i *genoveses*, comunes en tots dos autors, Faluba afegeix *corteses*.

*** En aquest cas, coincideixen tots dos estudiosos en els mots *arneses* / *arnesos*, *franceses* / *francesos* i *preses* / *presos*, però no en el nombre total.

706. Coromines, en canvi, com acabem de veure, s'inclina per l'explicació contrària a la de Par: la necessitat de distingir en plural el masculí del femení justificaria la generalització de la desinència *-os* (Coromines, 1971, p. 312, nota 1), argument que contradiu el de Par, el qual havia justament negat aquest fet, basant-se en el plural en *-os* de substantius com *balax*, *cors*, *solaç*, *braç*, tot i ser «aquells qui més haurien hagut de perpetuar lo plural en *-es* per tal com no pot ésser confós ab femenins qu'ells no tenen» (Par, 1928*b*, p. 22).

L'autor d'aquest article comenta que les conclusions de Par continuen sent vàlides, igual que les de Coromines (1971), l'aportació del qual esmenta també, tot rectificant-lo, ja que «allunyat com era de les biblioteques d'Europa», cita el treball de Par «amb imprecisió, tant tocant a les dades bibliogràfiques com a les quantitats assenyalades»[707] (Faluba, 1980, p. 180, nota 12).

Badia (1951) reprèn la llista de provençalismes que Par enumera en el *Curial*, i, després, aquest tema torna a sortir breument en un estudi de Germà Colón.[708] Aquest investigador es pregunta sobre la presència, en la llengua, d'occitanismes provinents de la prosa medieval i conclou que en queda ben poca cosa, encara que es mostra prudent a l'hora de fer afirmacions taxatives, ja que, de vegades, és difícil determinar amb seguretat l'origen de termes ben arrelats, cosa que sí que fan alegrement, apunta amb ironia, altres estudiosos. Creu que Par s'equivoca en la seua apreciació que atorga la categoria de manlleus a paraules genuïnes, i que Badia ha seguit «en excés el treball de Par» (Colón, 1993, p. 149, nota 10):

> Ja sé que em quede curt, no solament davant l'alegre profusió assenyalada per molts filòlegs francesos i germànics (en llegir-los, un es pregunta, seriosament, si creuen que els catalans abans que arribaren les ordres de les Gàl·lies eren muts), sinó també davant les llistes traçades per alguns filòlegs indígenes (com ara A. Par). Ben segur que no són occitanismes ans bé mots castissos *asclar*, *balma*, *banya*, *espasa*, etc. En la majoria dels casos hi tenim el resultat d'isoglosses que abracen ambdós dominis (Colón, 1993, p. 148-149).

Colón, amb aquesta citació, sembla atribuir a Par els exemples que esmenta. Tanmateix, el filòleg autodidacte només dóna com a provençalisme d'entre aquests quatre, el mot *asclar* (Par, 1928*b*, p. 70); els altres tres els afegeix Badia (1951, p. 30), sense especificar la font d'on ha tret la suposada procedència de les paraules. Par (1928*b*, p. 70) també reconeix com a occitanisme *baudor*, mot que, en aquest cas, Colón (1993, p. 148) reafirma com a manlleu lèxic.

Aquesta esmena de Colón a Par no es limita al tema dels mots d'influència provençal. En un altre article sobre morfologia verbal (Colón, 1978, p. 119-130), com ja havia fet anteriorment amb la *Sintaxi* (v. 4.4), Colón manifesta el seu desacord al fet que el lingüista autodidacte consideri el passat perifràstic català com una

707. Aquesta inexactitud —que explicaria les diferents xifres aportades per Coromines (1971) i Faluba (1980) a partir del mateix text d'origen (Par, 1928*b*)— ens va fer pensar, equivocadament, que hi havia un treball de l'industrial que no coneixíem, ja que Coromines (1971, p. 312, nota 1) afirma que havia trobat l'estadística de Par dels plurals en *-os* i en *-es* en un text vulgar mallorquí del segle XIV publicat en l'AOR.

708. Germà Colón (1993), *El lèxic català dins la Romània*, València, Universitat de València, col·l. «Biblioteca Lingüística Catalana».

construcció moderna, ja que afirma en les *Notes*: «Debades es dir qu'en *Curial* hom no trova les formes perifràstiques compostes ab *vaig*» (Par, 1928*b*, p. 32).[709]

Colón (1978, p. 119, nota 3) lamenta també que hagin seguit l'opinió de Par Bourciez (1910, § 319) i altres lingüistes (v.4.4). Segons els estudis de Colón (1978, p. 120) —que, partint de nombrosa documentació de català medieval que abraça des dels orígens de la llengua fins a la fi del segle xv, vol demostrar que els lingüistes que s'han ocupat d'aquesta forma estan equivocats quan refusen el valor de perfet d'aquesta perífrasi en els textos catalans més antics—, la forma *va* + *infinitiu* es manifesta en gran proporció en català medieval i sempre amb el valor de passat, i, per acabar, després de l'anàlisi detallada de les manifestacions de la perífrasi estudiada, el lingüista situa el començament de la gramaticalització d'aquesta estructura a la fi del segle xiv (Colón, 1978, p. 130).

Continuant amb el tema de manuals i gramàtiques encetat amb Rubió (1984) i Badia (1951), a la *Gramàtica històrica del català antic* de Griera (1931), en què els exemples de Metge, i consegüentment també la *Sintaxi* de Par, ocupen bona part del capítol dedicat a la sintaxi (v. 4.4), també hi ha una al·lusió a l'assaig de Par sobre el *Curial*, en l'apartat de bibliografia, en el qual Griera (1931, p. 137) l'esmenta com un dels estudis més importants de sintaxi del català publicats fins llavors, al costat d'altres estudis, entre els quals inclou també l'obra cabdal de Par (1923) i l'article sobre documents medievals de Fabra (1926).

Una altra gramàtica on es pot trobar alguna referència a les *Notes* és la *Grammatica Storica del Catalano* de Blasco Ferrer (1984). En primer lloc, sobre l'ús del pronom de primera persona del plural *nós* versus *nosaltres*, l'autor d'aquesta gramàtica cita Par —el qual esmenta al mateix temps Meyer-Lübke (1890-1906, § 75)— per a la llengua antiga: «Pel plural, generalment trobem [en el *Curial*] *nosaltres*, mes encara hi ha exemples de *nos* (11696, 11727), ço que prova la llarga persistència de la forma simple, en comparació ab *vosaltres* qui's generalisà molt més aviat» (Par, 1928*b*, p. 22), i afegeix: «i pron. Personali non rafforzati si riscontrano sino al sec. xiv-xv: [...] "*Vós* vos en penedirets", *Curial e Güelfa* (1979, p. 132)» (Blasco Ferrer, 1984, p. 118, nota 60). En segon lloc, Blasco Ferrer (1984, p. 194) remet a l'estudi de Par, i també a Solà (1980*a*), Griera (1931). Badia (1951) per a les referències a coordinació i subordinació en català antic, sense especificar, però, cap idea en concret.

A continuació, introduïm l'estudi de Solà (1980*a*) que és l'exemple de recepció de l'assaig de Par sobre el *Curial* més complet per la quantitat i qualitat de re-

709. Bourciez també havia destacat en la seua ressenya dedicada a Par la manca d'aquesta perífrasi en el *Curial*: «Ainsi, dans le Curial, pas plus que dans l'œuvre de Bernat Metge, il n'y a aucune trace de ce parfait composé à l'aide de *anar* et de l'infinitif, qui est devenu une des caractéristiques du catalan» (Bourciez, 1929, p. 278), però aquest autor considera que la valoració positiva que Par fa d'aquesta constatació, era en realitat un senyal d'arcaisme.

ferències d'aquest estudiós sobre Par (1928*b*), ja que són abundants i variades. Per aquest motiu, sembla més operatiu oferir-les en forma de llistes, per tal que amb un primer cop d'ull es pugui interpretar què diuen els dos estudiosos.

El comentari que es pot fer, de manera general, és que Solà reflexiona sobre algunes estructures sintàctiques pendents de resolució o no tractades en profunditat per la normativa, i descriu la situació en el català modern, però també en l'antic, amb la intenció de reinterpretar els fenòmens o de clarificar tant com sigui possible els punts foscos de la llengua. En aquest sentit, Par, amb els seus exemples del *Curial* i les conclusions que n'extreu, li serveix com a referent per al català antic. Es detallen, doncs, tot seguit, les construccions sintàctiques que Par aborda i Solà recupera:

— *En* + *infinitiu*: Solà (1980*a*, vol. I, p. 20) considera normal aquesta estructura en català clàssic, igual que el lingüista autodidacte, que afirma que pot anar «introduhint complements temporals, finals, causals o condicionals: *has plaer en haver nogut a aquell* (8337)» (Par, 1928*b*, p. 41).

— Els sintagmes *en / al* + *infinitiu* per expressar el temps: Solà (1980*a*, vol. I, p. 21) diu que és una construcció imprescindible de revisar, i, després de veure què hi diuen els altres gramàtics, entre els quals inclou Par, afirma que, a pesar que *al* + *infinitiu* és una construcció catalana avalada per l'ús de molts escriptors i la més persistent avui en la llengua parlada, «s'ha exercit des de fa molts anys una forta pressió per desterrar-la de la llengua escrita, a favor del sintagma *en* + *infinitiu*» (Solà, 1980*a*, vol. I, p. 24). Par, per la seua banda, i així ho transmet Solà, clarifica: «L'infinitiu introduhit per *al* indica simultanitat temporal ab la proposició sobirana: *ne saprofitaren... sino dun ganivet en la taula, al menjar* (4140) [...]. *Curial* demostra que lo sintagma *al* + *infinitiu* no es castellanisme» (Par, 1928*b*, p. 41).

— *Habere ad*: Aquesta expressió del romànic, que ha donat en català actual *haver de*, es converteix en català clàssic en *haver (+ a)* + *infinitiu*. Par en tracta en la *Sintaxi* (v. 4.4), i aquí l'exemplifica Solà (1980*a*, vol. I, p. 28) amb el *Somni*, però també a partir del *Curial*:[710] *hach [...]* a *acceptar la (Curial, ed. M. i P. 14114)*.

— La substantivació de l'infinitiu: Solà (1980*a*, vol. I, p. 47) igual que Par (1923, § 787, § 788, § 789) classifica els infinitius segons que tinguin valor verbal, siguin mers substantius o presentin característiques verbals i nominals alhora. Per al català antic, Solà (1980*a*, vol. I, p. 55-60) analitza quatre obres entre les quals hi ha el *Somni*, el *Curial* i el *Jacob Xalabin*, a partir dels respectius estudis que en fa Par,[711] i explica que només l'interessen els dos darrers aspectes, és a dir, no estudia

710. De fet, aquesta construcció no apareix directament en les *Notes*, però, aprofitant l'exemple del *Curial*, ens ha semblat interessant constatar que, tot i que Par en tracta a la *Sintaxi*, no s'hi refereix en aquest estudi.

711. Aquesta estadística demostra fins a quin punt els estudis de Par esdevenen textos de referència del català antic per a Solà.

els infinitius amb valor verbal. Nosaltres, en aquest capítol, només ens referim al que diuen Solà i Par sobre el *Curial*.[712] Solà (1980*a*, vol. I, p. 58-59) repeteix les paraules de Par, però en fa una classificació més exhaustiva, basant-se en Par (1928*b*) i en l'edició de Miquel i Planas i Par (1932*a*):[713]

1. «Son notables aquests infinitius usats com a mers substantius» (Par, 1928*b*, p. 40): *contempla aquells abraçars e besars, tan saborosos* (13145).

2. «ab vàlua substantivada y acompanyats del article definit» (Par, 1928*b*, p. 40):

a) infinitiu-subjecte:

• Amb article: *quant costa [...] lo amar se lun a laltre* (18).

• Lligam zero: *car estar musant e no haver de que sostenir lestat en lo qual se era mes [...], haurie desonor e molt gran abatiment* (10316).

b) Règim directe: cap exemple en Par.

c) Altres complements: axi en lo deuisar de les armes com en la eleccio [...] de jutge (14116).

Solà acaba l'apartat dedicat al català antic, repetint les paraules de Par per reafirmar que «la substantivació de l'infinitiu en català antic era un fenomen perfectament viu i normal, així com també l'ús de l'infinitiu amb els dos valors nominal i verbal ben palesos» (Solà, 1980*a*, vol. I, p. 60): «Los gramàtichs moderns titllen l'ús del article ab l'infinitiu de castellanisme: potser la llengua ara no s'en alta; mes lo català antich nos mostra que no ho es» (Par, 1928*b*, p. 40).

— La concordança del participi passat:[714] Solà (1980*a*, vol. II, p. 70-71) assenyala que hi ha poca documentació, en català antic, sobre la distribució dels verbs *ésser* i *haver*, però confirma que els gramàtics estan d'acord a dir que els verbs pronominals i la passiva es construeixen amb *ésser* sense excepció; que els intransitius de moviment, d'estat i repòs, els impersonals, i els verbs *ésser*, *estar*, *romandre*, prefereixen *ésser*, i que els verbs *poder*, *saber*, *voler i haver de* seguits d'un pronominal o d'un intransitiu dels anteriors accepten *ésser*. En aquests casos, el participi passat sempre concorda amb el subjecte.

Quant a la informació sobre aquest tema que facilita Par sobre el *Curial* i que Solà recull en aquestes pàgines, trobem: «Respecte al ús respectiu dels auxiliars *haver* y *ésser*, hom nota en Curial un principi de decadencia, o si's vol de moder-

712. Per al tractament d'aquests aspectes en el *Somni* i *Jacob Xalabin*, v. 4.4 i 4.6.8.

713. Solà, que consulta directament l'edició del *Curial* (1932*a*) es queixa que Par no ha transcrit correctament alguns fragments —per exemple l'exemple que Solà anota 13145, Par el dóna com 13146, o l'exemple 18, Solà el corregeix— i que tracta superficialment el tema, i, per aquest motiu, en comprova i completa els exemples, que Par: «ha triat un xic a corre-cuita i els ha transcrits amb poc de compte: és una llàstima que no ens ofereixi un estudi més fidedigne i més complet del fenomen» (Solà, 1980*a*, vol. I, p. 150, nota 20).

714. Aquest mateix estudi es pot trobar gairebé amb el mateix títol i idèntic contingut a: J. Solà (1973), «La concordança del participi passat en català», a *In memoriam Carles Riba (1959-1969)*, Barcelona, Institut d'Estudis Helˑlènics i Ariel, p. 391-416, que hem inclòs també en la bibliografia.

nisació respecte a Metge: ab verps intranzitius y impersonals, qu'en los mellors temps de la llengua construhien ab *ésser*, nostre text esmerça *haver*» (Par, 1928*b*, p. 43).

Tornant a la classificació de Solà, pel que fa al verb *haver*, s'hi construeixen els verbs transitius no pronominals i els intransitius no esmentats en el grup anterior, i generalment hi ha concordança amb el complement directe. Par (1928*b*, p. 42) testimonia: «La concordança entre'l participi passat construhit ab *haver* y l'objecte de l'acció es sempre servada en nostre text, adès si aquest preceheix aquell [...], adès si va darrera», i afegeix: «No hi ha ni una sola excepció, essent en aquest sentit més pur que'ls mss. qui nos serven lo *Somni* de Metge.»

— La negació: En aquest cas, no hi ha més referències a Par, a banda de la *Sintaxi*, omnipresent en el llibre de Solà, que els exemples que aquest autor extreu del *Curial* (1932*a*), esmentats al llarg del capítol (Solà, 1980*a*, vol. II, p. 107-117), perquè, encara que es tracti d'un tema que presenta habitualment moltes vacil·lacions, Par no el toca en les *Notes*.

Continuant amb el tema sintàctic, Joan Perera, que analitza en dos articles consecutius les preposicions en el *Tirant*, repassa l'ús d'aquesta partícula en altres obres com el *Curial*, i, per aquest motiu, introdueix els comentaris que Par en fa en les *Notes*. En el primer treball, Perera (1986) dóna compte de dos estructures que el lingüista autodidacte també comenta: la presència de la preposició *a* en el complement directe —i en fa una classificació detallada segons tots els contextos possibles: davant pronoms personals tònics, amb pronoms interrogatius, amb noms propis de persona, amb noms propis de sants o de divinitats, quan el CD és un sintagma indeterminat, amb els pronoms indefinits *tots* i *negú*, amb CD introduïts per un quantitatiu, un numeral o un possessiu simple, amb pronoms relatius tònics, i en sintagmes nominals precedits de l'article—, i la construcció *al* + *infinitiu*.

Pel que fa a l'acusatiu, Perera (1986, p. 64) remet als casos amb preposició que apareixen en el *Curial e Guelfa* segons Par, el qual, sempre amb la referència del *Somni*, destaca els canvis que es produeixen en la novel·la del XV: «Metge introdueix rigorosament lo règim directe sens la preposició *a*, tant si es nom com si es pronom, adès abans adès darrera lo verp. En *Curial* notem ja un principi d'influència castellana. Ab nom, lo règim es usualment apreposicional: *mata sos propris fills* (13010); emperò, registre excepcions: *la Reyna que molt amava a Curial* (15315). Ab pronom, al costat de: *elegi tu* (10363) [...], llegim qualques casos, en minoria també respecte els anteriors, ab *a*: *veure a vos* (7277)» (Par, 1928*b*, p. 39).

Quant a la construcció *al* + *infinitiu*, l'investigador evoca les reflexions de Solà (1980*a*, vol. I, p. 24-26) sobre la poca profunditat amb què les gramàtiques normatives tracten aquest tema, ja que afirma que els valors de *al* + *infinitiu* i *en* + *infinitiu* no són els mateixos i per tant no es pot considerar que la primera estructu-

ra sigui menys genuïna. Perera (1986, p. 83) assenyala que el recorregut per les gramàtiques i estudis de sintaxi actuals «palesa una mancança greu d'estudis històrics sobre aquesta qüestió», i destaca que Moll i Par són els únics autors que reprodueixen citacions de textos antics amb la construcció amb *al*, estructura que el segon dels estudiosos no considera un castellanisme.

Els quatre exemples donats per Par del *Curial* contribueixen així a l'intent de bastir una teoria, de moment poc estudiada, sobre el moment en què apareix *al + infinitiu* i en quin tipus de textos, i sobre si té el mateix significat que *en + infinitiu*. En tot cas, l'aportació de més dades que clarifiquin la situació d'aquestes construccions en textos catalans medievals, segons Perera (1986, p. 84), té molt interès, precisament per la manca d'altres treballs que s'hi refereixin, i per això emprèn ell l'estudi d'aquestes estructures en el *Tirant*. Per aquest motiu, pot considerar-se també l'assaig de Par precursor en aquest camp.

Dos són els casos que Perera tracta en la segona part del seu estudi sobre preposicions en el *Tirant* (1987) en què es troben referències a les *Notes*. En el primer, hi ha dos subapartats: determinacions circumstancials introduïdes per *a*, quan, indicant la direcció o el terme final d'un moviment, aquesta *a* precedeix noms de persona, o quan *a* designa l'objecte o finalitat d'una acció. En el segon cas, es tracta també d'una determinació circumstancial amb la preposició *en* davant gerundi.

Els usos de la preposició *a* són molt diversos. Perera classifica tots els contextos en el *Tirant* en què aquesta partícula s'empra per introduir determinacions circumstancials, entre els quals destaquem els dos que coincideixen amb els descrits per Par i que Perera reprodueix. En primer lloc, *a* indica direcció davant noms de persona o pronoms personals i, aleshores se sobreentén que el terme del moviment és el lloc on es troba l'esmentada persona (Perera, 1987, p. 22). Par ho explica així: «los verbs *anar*, *venir* y altres de moviment, admetien la preposició *a* quan lo lloch gramatical era de persona: *yo iria a ells* (7154) [...], es a dir, 'ahont ells son'. Lo castellà admet encara aytal construcció [...]. Lo català modern no l'accepta, llevat quant la persona es personatge important y lo sentit es de moviment espiritual: *vaig anar al Rey pera demanarli gracia*; *veniu a mi aquells qui sou afexugats*» (Par, 1928*b*, p. 51-52).

En segon lloc, *a* com a determinació circumstancial pot designar l'objecte o finalitat d'una acció, cosa que Perera (1987, p. 26) també defineix amb l'estructura «verb de moviment + a + infinitiu», molt freqüent en el *Tirant*. L'autor de l'estudi assenyala que l'ús de la preposició en aquestes construccions no era general, «sovint els dos verbs s'enllaçaven asindèticament» i avança que Par n'ofereix exemples dels dos tipus extrets del *Curial*, però lamenta que no en precisi la freqüència d'ús: «Major indecisió notem quant l'infinitiu no es règim directe, ans complement adverbial: *anas menjar* (310, 3821) [...], al costat de: *a oyr la missa sen ana* (409)» (Par, 1928*b*, p. 40-41).

Encara en el camp de les determinacions circumstancials, però ara amb la preposició *en* davant un gerundi temporal, Perera (1987, p. 62) introdueix l'última estructura que al·ludeix a l'estudi de Par sobre el *Curial*. L'investigador comprova que aquest ús de la preposició té una presència mínima en el *Tirant*, i assenyala que Par no en diu gran cosa: «Sovint es acompanyat lo gerundi de la preposició *en*, construcció que registrà també a pler lo castellà clàssich, anch que modernament hi sigui minvada: *tot en rient* (8428)» (Par, 1928*b*, p. 42). De fet, el filòleg autodidacte aquí no es pronuncia, com en el cas anterior, sobre les estadístiques d'ús, amb la qual cosa no sabem ben bé l'abast de la paraula *sovint*. Tampoc no és la primera vegada que Par fa referència al castellà.[715]

Pérez Saldanya (1998) és un altre dels investigadors que, juntament amb Solà (1980*a*, vol. II, p. 70-71), ha estudiat el tema de la concordança del participi, entre altres qüestions de morfosintaxi verbal històrica. Segons ell, l'existència de dos tipus d'auxiliars en les llengües romàniques té una motivació, en un principi, sintàctica i semàntica, que desapareix en algunes a causa de la pèrdua del valor lèxic de possessió de *haver* i de l'aparició del verb *estar*, que comparteix els contextos copulatius amb *ésser*, de manera que finalment s'elimina l'oposició entre els dos auxiliars.

En català, «on *haver* manté durant força temps el valor lèxic i on *estar* no ha assolit la difusió que té en castellà, la distinció entre els dos auxiliars ha tingut més estabilitat» (Pérez Saldanya, 1998, p. 217). Així s'explica que Par (1928*b*, p. 43) comenti, des del punt de vista diacrònic i sempre amb la vista posada en el *Somni*, que en el *Curial* es comencen a observar indicis de canvi en l'ús dels auxiliars, de manera que, segons Par, s'inicia un procés de decadència, perquè es perden les característiques dels millors temps de la llengua. Pérez Saldanya (1998, p. 217, nota 11) fa una referència a aquesta reflexió, que, d'altra banda, acabem de reproduir, comentant els *Estudis de sintaxi catalana* de Solà.

Amb l'aportació d'aquest investigador, hem començat la introducció d'un seguit de referències breus que tenen l'estudi de Par com a protagonista. Alguns lingüistes posteriors a l'industrial barceloní que han tractat diversos aspectes específics relacionats amb la llengua o amb el *Curial* hi han al·ludit amb els seus comentaris, encara que sigui, moltes vegades, en notes a peu de pàgina dedicades a la dada concreta. Els resseguim per ordre cronològic.

Una ressenya sobre el medievalisme del *Curial* de Sansone[716] ens aproxima a l'assaig de Par per a l'assumpte de la data de composició de la novel·la, tema recur-

715. En aquest mateix estudi i en la *Sintaxi* apareixen sovint les referències a altres llengües que Par coneix, entre les quals, és clar, predomina el castellà (v. 4.3.6).

716. Giuseppe SANSONE (1963), «Medievalismo del *Curial e Güelfa*», a *Studi di filologia catalana*, Bari, Università degli Studi di Bari, p. 203-242.

rent en articles d'altres lingüistes que han acceptat la dada com a bona, i que representa el reconeixement a les investigacions tant de Par —que, com hem vist, delimita el període gràcies al seu estudi lingüístic sobre *qui* i *que*— com de Rubió per l'intent de fixar la data en què es va escriure el *Curial*.

Sansone s'adhereix a tots aquests autors que valoren els treballs dels dos estudiosos, que han permès determinar una data prou fiable: «Le indagini di carattere erudito intorno alla data di composizione del romanzo hanno procurato di definire i termini *a quo* e *ad quem*, fissati fra il 1443 e il 1450; l'esame linguistico, condotto dal Par, e il fatto che l'autore del *Curial* dia ancora il nome di Partepone allà città di Napoli hanno permesso di fermare dati cronologici abbastanza attendibili» (Sansone, 1963, p. 210), i remet a l'apèndix de l'edició conjunta de Miquel i Planas i Par (1932*a*, p. 461-480) per buscar-hi «dati essenziali dello spoglio linguistico».

Sansone no es mostra d'acord amb la teoria de Sanvisenti, que avança la hipòtesi que l'autor del *Curial* era italià, per, entre altres coses com els aspectes de la toponímia i onomàstica esmentats, els molts italianismes que hi emprava, i cita l'estudi de Par per justificar que, a banda d'italianismes, també hi ha influències franceses i «qualque debito verso la cultura e la lingua castigliane» (Sansone, 1963, p. 212-213).

Uns anys més tard, Nadal i Farreras,[717] en el seu estudi sobre les oracions completives, presenta exemples extrets de les *Notes* —com el fragment *Curial sabent boca de Far esser amoros de la Guelfa* (Par, 1928*b*, p. 41)—, per il·lustrar el cas del trasllat del subjecte de la subordinada a l'oració principal, fenomen que, afirma, en llatí era molt corrent, i, també, més freqüent en català antic que en l'actual, per la qual cosa algunes oracions del Curial construïdes a partir d'aquesta estructura actualment es consideren agramaticals, perquè «els verbs que admeten aquestes transformacions són més reduïts i per tant s'han de marcar respecte al fenomen» (Nadal i Farreras, 1976*a*, p. 135).

Amb aquest tema, Par no es limita a viatjar en el temps i situar-se uns segles endarrere per donar-nos a conèixer una estructura medieval com fa en altres casos —cosa habitual en les *Notes*, en què les comparacions, quan n'hi ha, es fan, sobretot, amb la prosa de Metge que ell coneix tan bé—, ja que explica aquesta construcció descrivint-ne no solament el funcionament en el segle xv, sinó també en el català actual, i ho fa, a més, de forma detallada:

> De conformitat ab la manera de la època son usades ab infinitiu, construccions qui en llatí anaven en «infinitiu ab accusatiu». Avuy sols les hi admetem ab verps personals pertanyents als sentits o be de pensament y voluntat, qui te-

717. Josep M. Nadal i Farreras (1976*a*), «Introducció a l'estudi de les oracions completives», a *Actes del Tercer Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Cambridge, 9-14 abril 1973)*, Oxford, The Dolphin Book, p. 115-140.

> nen per règim lo subjecte del infinitiu: *he vist passar un home* [...]; mes lo rebutgem resoltament quant lo subjecte del infinitiu, considerat tot sol, no pot ésser près com lo règim cabal del verp personal; y aquest es lo cas en lo qual los antichs també l'usaven: *sabent Laquesis Curial venir per pendre comiat* (2190) [...]. Aquests dos passatges, en que'l subjecte del verp principal y del infinitiu es lo mateix, tampoch serien admesos avuy: *com a ell no parega cosa honesta pronunciar ell esser lo millor* (2872), *confes tu, Dea e senyorade totes les prosperitats, prestar aquelles a cascuna persona* (11428). En tots aquests casos avuy esmerçaríem proposicions subordinades (Par, 1928*b*, p. 41).

Nadal i Farreras[718] reprèn el tema de l'elevació del subjecte de la subordinada en un altre article en què torna a fer referència a Par (1928*b*). El fragment que citava anteriorment del *Curial* li serveix per explicar que «les unitats lèxiques porten unes marques que regulen el seu comportament respecte a les transformacions i que aquestes marques poden variar en el temps o, fins i tot de parlant a parlant, en una mateixa època» (Nadal i Farreras, 1976*b*, p. 180), i posa com a exemple que el verb *saber* admetia en català antic l'elevació del subjecte o l'elevació del predicat, com ell proposa per explicar aquestes frases,[719] mentre que actualment no l'admet (**sabent tu estar cansat*) excepte en alguns casos (*sabent-te cansat*...). Per tant, conclou que la rendibilitat d'aquesta transformació és actualment menor (Nadal i Farreras, 1976*b*, p. 191, nota 37).

En manuals d'abast més general, Sanchis Guarner[720] i Mila Segarra (1987*a*, p. 107) —molt especialment el primer— resumeixen algunes de les característiques lingüístiques assenyalades per Par que fan referència al *Curial*. Així, el filòleg valencià, sense fer-ne gairebé cap comentari ni valorar-ne els resultats en conjunt, enumera les observacions més importants aportades pel lingüista, que extreu del capítol de morfologia (Par, 1928*b*, p. 21-36) i que reproduïm directament: «que hi apareixen encara alguns exemples de plural de noms masculins amb la desinència *-es* (*arneses*, *preses*, *franceses*), per bé que hi predomina la desinència *-os* (*arnesos*, *presos*, *francesos*), que el pronom datiu de la tercera persona plural és sempre *los* ("que les dones *los* fan") i jamai *lurs*, que en l'adjectiu possessiu de tercera persona plural la forma *son* ("tengueren *son* camí") coexisteix i prepondera

718. Josep M. Nadal i Farreras (1976*b*), «Sintaxi abstracta i derivació: transitivitat versus intransitivitat en el català actual», a *Estudios de gramática generativa*, ed. a cura de Víctor Sánchez de Zabala, Barcelona, Labor, p. 151-193.

719. L'autor del treball es refereix a la transformació introduïda per J. D. McCawley (1968) que consisteix a elevar el sintagma verbal des de la frase subordinada fins a la frase principal, segons comenta ell mateix (Nadal i Farreras, 1976*b*, p. 186, nota 11). Així, explica, una estructura del tipus *Jo faig que la Maria empipada esdevingui* es convertiria en *Jo faig que la Maria s'empipi* i, posteriorment, en *Jo empipo la Maria* per la successiva aplicació de la transformació d'elevació del predicat.

720. Manuel Sanchis Guarner (1980), *Aproximació a la història de la llengua catalana*, Estella, Salvat.

sobre *llur* ("lo rey *lur* senyor"), que en els demostratius hi ha un predomini absolut de les formes reforçades *aqueix* i *aquest*, sobre la directa *est* ("*estes* mies velles canes"), etc.».

I continua afegint les principals aportacions de Par respecte al verb: «que en la primera persona singular del present d'indicatiu de la primera conjugació, per bé que segueixen predominant les formes amb desinències zero (*port*, *prech*, *atorch*, *deman*), com fa encara avui el mallorquí, ja n'hi ha un 35 % de casos en què apareix la desinència *-e* (*porte*, *pregue*, *atorgue*, *done*, *parle*, *pronuncie*), ara característica del valencià, i un sol cas i no clar de *-o* (*renunciu*),[721] el qual Par atribueix a influència castellana. En la segona persona plural abunda encara més l'arcaica desinència *-ts* (*anats*, *volets*, *diets*, *venits*) que no *-u* (*matau*, *parlau*, *digau*, *enfelloniu*). En el futur apareix encara alguna mostra de separació dels seus components per intercalació de pronoms àtons ("*donar-la-m'ha* en pau, o voldrà la defendre per batalla?"; "*fer-vos-hia* conèxer a molta gent"). En el present de subjuntiu apareix un sol exemple de la desinència diftongada en *-ia* (tu *tròpies*, ell *tròpia*), que tanta d'importància generativa tindria posteriorment. El condicional conserva les formes *-ara* del plusquamperfet d'indicatiu llatí (*donara*, *poguera*, *volguera*, *dormira*), mantingudes ara en valencià però amb un altre valor, i l'imperfet de subjuntiu, les formes en *-às* procedents del plusquamperfet de subjuntiu llatí (*esperàs*, *pogués*, *metés*, *suplís*), etc.» (Sanchis Guarner, 1980, p. 235-236).

Mila Segarra (1987*a*, p. 107), en canvi, només inclou un breu comentari a l'assaig de Par sobre la novel·la del segle XV. En aquesta ocasió, hi remet per referir-se a l'estadística sobre la implantació de la desinéncia *-e* de primera persona de present d'indicatiu en el *Curial*, que li serveix per ratificar que l'ús d'aquest morfema, tot i que va començar a aparèixer en el segle XIV, no es va generalitzar fins al segle XVI. Les xifres que dóna l'estudiós (60 % de formes sense desinència enfront d'un 35 % de formes amb la terminació *-e*) avalen la teoria de Segarra, la qual afegeix que en el segle següent encara es mantenen algunes formes sense desinència.

Rafanell (1999) és un altre dels estudiosos que dedica la seua atenció a l'assaig de «l'oblidat Anfós Par» en el seu monogràfic sobre la desinència *-itzar*, a partir de la qual critica la definició del lingüista que afirma que en el *Curial* «la lingüialveolar africada sonora es representada usualment per *tz*» (Par, 1928*b*, p. 8). Segons Rafanell aquest plantejament de Par «no deixa de ser tautològic», ja que, tractant-se de la linguoalveolar africada sonora ningú no discuteix que comporti *tz*. A més, l'autor d'aquest estudi mostra el seu desacord amb l'afirmació de l'industrial

721. Par (1928*b*, p. 28), de fet, anota tres casos amb *-u*: *confiu* (8003), *preu* (7648) i *renunciu* (11913), però ell mateix assegura que en els dos primers «aquesta vocal no deu ésser interpretada com a representant primerenca de la *-o* àtona extesa després pel català oriental», sinó que l'explica per raons d'evolució fonètica.

quan assegura que, a pesar de la grafia d'algunes paraules amb *z*, «lo fet qu'algunes d'aquestes paraules més sovint venen grafiades *tz*, prova qu'aquest es lo sò llur y qu'aquest es lo sò que representa la *z* intervocàlica»[722] (Par, 1928*b*, p. 8). En canvi, Rafanell, que considera Par «tendenciós en relació amb la grafia que convenia aplicar modernament a la nostra terminació», assenyala que, de fet, l'únic que prova aquesta alternança és que en català medieval «ens trobem davant d'una situació gràficament irresolta» (Rafanell, 1999, p. 37).

I per cloure la relació d'investigadors que han aportat el seu gra de sorra per conformar noves hipòtesis sobre l'autoria del *Curial* o sobre altres aspectes que tenen la novel·la del xv com a protagonista, i que, de retruc, han revisat l'estudi de Par prenent-lo, totalment o parcial, com a punt de referència per a la seua recerca, mencionarem el llibre d'Espadaler,[723] que formula hipòtesis sobre els personatges, la data de creació, l'autoria, la finalitat i la classificació de l'obra.

El crític extreu de la informació donada per Par en les *Notes* (1928*b*, p. 85-86) —basada en les lectures de l'autor, en el regust del llenguatge i en el coeficient de *qui*— la data probable de composició de la novel·la, apuntada anteriorment per Rubió (1901) i refrendada per Miquel i Planas (en el volum de 1932 preparat conjuntament) i Aramon (1930-1933). Espadaler (1984, p. 18), partint principalment de les premisses de Miquel i Planas, accepta els anys 1443 i 1450 (dates establertes per Rubió, la primera, i per Par, la segona) com a termes *post quem* i *ante quem* respectivament.

722. Habitualment, el model de llengua que segueix Par en els seus escrits és el patró que adapta dels clàssics medievals (v. 4.2.5). En aquest cas, tanmateix, tot i considerar que *-itzar* és la terminació més freqüent en el *Curial* —*solemnització* (14278), *solemnitzar* (15084), *atzembles* (14809), *ensutzada* (11545), *sutzura* (11546)—, «grafia qui no pot ésser més fonètica ni llògica» (Par, 1928*b*, p. 8), el lingüista empra la desinència *-isar* en molts dels seus escrits —*romanisació*, *dialectalisà* (1924*a*, p. 13), *normalisar*, *generalisació* (1924*a*, p. 15), *se sonorisaren* (1928*b*, p. 16), *independisa*, *vocalisació* (1928*b*, p. 29)—, seguint la norma de l'Acadèmia de la Llengua Catalana «En unes quantes paraules la **s** suau pren el to de **tz** que s'escriu ab aquestes dues lletres. Ex.: *faritzeu*, *agonitzant*. Però no es admisible aquesta escriptura en totes els altres paraules que no portin aquell sò, com *generalisar*, *realisar*, *preconisar*, *evangelisar*, etc.» (*Regles*, 1916, p. 13) —norma que es repeteix en la número 36 de l'*Ortografia* de la RABLB, únicament amb el canvi de l'accentuació en les paraules *tò* i *faritzèu* (*Ortografia*, 1923, p. 6).

No obstant això, hi ha exemples d'ús de la desinència *-itzar* en altres escrits de Par (v. 4.2.5.3.1), potser per la influència precisament del *Curial*, a pesar que la norma que es desprèn del discurs del seu amic Miquel i Planas és totalment contrària al sufix. Així, comenta: «l'haver consagrat y generalisat la forma *itzar* en el séu *Diccionari Ortogràfic* es una de les grans errades d'En Fabra», ja que «l'*itzar* no es una manera de pronuncia general a Catalunya; la qual tampoch no solía ésser admesa en la llengua escrita, encara que dejorn aparexen grafíes antigues que semblen indicar que la gent tendía a pronunciar una *z* y deya *izar*» (Miquel i Planas, 1918, p. 335).

Ens trobem, aquí, amb una contradicció, perquè Par, en el seu monogràfic sobre la novel·la del segle xv, desmenteix, com acabem de veure, aquesta afirmació del seu col·lega, demostrant que en el *Curial* en la majoria dels casos apareix *-itzar*. V. també l'apartat 4.2.2.2, en què expliquem les diferències de criteri entre Miquel i Planas i Rafanell.

723. Anton Espadaler (1984), *Una reina per a Curial*, Barcelona, Quaderns Crema.

També es refereix al lingüista autodidacte quan mostra la seua aprovació a la teoria de la catalanitat de l'autor. Així, contradiu Ferrando (*Consciència idiomàtica i nacional dels valencians*, 1980, p. 103, *apud* Espadaler, 1984, p. 104), que introdueix la hipòtesi de l'autor valencià amb arguments de tipus onomàstic, historicoculturals[724] i lingüístics. Espadaler els rebat, i insisteix en la defensa de la catalanitat de l'autor, seguint una opinió, segons ell, fins al moment acceptada per tothom.

Ens atenim a les proves lingüístiques, ja que són les que fan referència a Par. En aquest sentit, Espadaler també es manifesta contrari a la hipòtesi de Colón[725] (de la mateixa opinió que Ferrando), ja que tot i valorar el seu llibre com a «interessantíssim», li retrau que ignori l'estudi de Par quan afirma «Hay bastante fundamento para suponer que el *Curial* está escrito por un valenciano. Merecería la pena un estudio lingüístico esmerado de este texto» (Colón, 1976, p. 374, nota 65). Espadaler considera que s'hauria d'explicar quin és aquest «fundamento» i que «si alguna cosa és per sobre de qualsevol sospita l'estudi de Par, és justament *esmerado*» (Espadaler, 1984, p. 111). Espadaler, efectivament, remet a l'estudi lingüístic de Par per corroborar el seu convenciment que Ferrando i Colon s'equivoquen, i, com que no troba prou justificació en els seus arguments, conclou: «Per a nosaltres, doncs, refent un valencià, estocades en el buit i fum d'estopa, tot és u» (Espadaler, 1984, p. 111).

Tanmateix, Colón replica durament les paraules d'Espadaler en un nou estudi[726] i, de retruc, invalida la tesi de Par. Així, es mostra dolgut per les «impertinències» d'Espadaler, l'acusa de no tindre arguments ni per desmuntar la hipòtesi valenciana ni per corroborar la catalana, li retrau que no faci cas d'eminents autors que han donat suport a l'autoria valenciana basant-se en criteris estrictament lingüístics i que faci prova d'uns «coneixements filològics per sota de les beceroles» (Colón, 1987, p. 53), i li critica, entre altres coses, que el tracti de negligent. Espadaler es basa, segons Colón (1987, p. 49), en un «endeble trabajo de Par», ja que l'industrial considera com a occitanismes mots catalans, i no és rigorós en el tractament de les terminacions verbals de primera persona singular del present d'indicatiu de la primera conjugació en *-e*, perquè ho exemplifica amb

724. Ferrando (1980, p. 104-105, *apud* Espadaler, 1984, p. 106-107) planteja les raons historicoculturals que el duen a creure que el *Curial* fou escrit per un autor valencià. El professor al·ludeix en un moment determinat al protagonista d'aquest treball: «Tota la crítica textual feta fins ara pels seus editors catalans reconeix que el nostre escriptor "és reblert de l'esperit nacional, no de Catalunya, sinó de la Corona d'Aragó", per dir-ho en paraules de Par». Aquest argument amb què Ferrando comença la seua exposició pretén circumscriure l'autor de la novel·la en un marc més ampli que permeti l'investigador justificar la hipòtesi de l'escriptor valencià, però Espadaler el refuta de seguida.

725. Germà Colón (1976), *El léxico catalán en la Romania*, Madrid, Gredos.

726. Germà Colón (1987), «Era valencià l'autor del *Curial*?», a *Problemes de la llengua a València i als seus voltants*, València, Universitat de València, p. 43-53.

verbs de diferents conjugacions. Per a Colón (1987, p. 49), Par era un «erudit molt benemèrit», però no tenia formació filològica, la qual cosa es palesa en moltes asseveracions errònies, tot i que aclareix, apuntant a Espadaler, que té la consciència ben tranquil·la quan ha de rectificar-lo perquè es va passar l'època d'estudiant defensant-lo dels «zelosos atacs d'alguns companys massa "normistes"» (Colón, 1987, p. 49, nota 17).

Segons Espadaler, Par havia manifestat amb el modisme que apareix en les *Notes* '*lenguatge cathala*' (10087) que «aquesta apelació excloeix que l'autor sigui valencià» (Par, 1928*b*, p. 81).[727] En el seu assaig, Espadaler confirma: «quan Par i Rubió afirmen taxativament que l'autor no pot ésser valencià els assisteix la més sensata de les raons». I, tot seguit, subratlla que Sanchis Guarner, que tracta el tema de la llengua del *Curial* i, de fet, només resumeix el treball del lingüista barceloní (v. *supra*), tampoc «no dóna cap pas en pro de la valencianitat de l'autor» (Espadaler, 1984, p. 113).

És cert, segons opinió d'Espadaler, que la desinència *-e* de la primera persona del present d'indicatiu —tant si s'interpreta com a vocal de sosteniment, com fa Par (1928*b*, p. 28 i 34), o com a desinència «pura i simple»— i l'aparició freqüent de les formes *ere* i *havie* —que el lingüista autodidacte no menciona— podrien fer sospitar que el text fou escrit per un autor de la zona de domini del dialecte occidental, «globalment, però —i ben d'acord amb els tants per cent de Par—, el llibre respon al català de la Cancelleria, és a dir a l'oriental» (Espadaler, 1984, p. 113).

Per consegüent, Espadaler, arran de les conclusions de Par, situa el possible lloc d'origen de l'autor en una zona de transició entre el català oriental i l'occidental, on predomina però l'oriental. I concreta encara més el lloc quan assenyala: «Al nostre entendre ha d'ésser d'una zona on la proporció assenyalada per Par de 60 per cent contra 35 per cent, favorable a les solucions del català central sigui possible independentment de la tradició literària.» I per concloure, apunta noves circumstàncies que el fan pensar que, atenint-se fonamentalment a raons lingüístiques, una hipòtesi gens negligible és que l'autor del *Curial* prové del Solsonès (Espadaler, 1984, p. 113-114).

Colón (1987, p. 52) ironitza sobre aquesta conclusió: «Després d'aquesta mostra, el Sr. Espadaler ja pot situar no solament la pàtria de l'autor a la comarca de Solsona, sinó fins i tot designar l'escriptor.» I conclou que ell mateix no té una

727. En la notícia editorial del *Curial* es reafirma aquesta teoria: «L'estudi que del CURIAL hem degut fer, mentres hem estat treballant en la present edició, no'ns permet dubtar de que l'autor era català (10086*). Com a tal parla de la nostra terra y de les seves institucions (6727*), y fa comparexer en el seu llibre no tan sols personatges catalans de significació històrica, sinó també d'altres que semblen pertànyer al ordre de les seves relacions personals» (Par, 1932*a*, p. XXXIX-XL). I remet a l'índex de referències del mateix volum, que sota l'epígraf *Catalanitat del autor* recull les dades relatives a aquest punt.

resposta categòrica sobre l'autoria del Curial, ja que només se'n pot començar a parlar després d'un estudi rigorós dels fenòmens fonètics, morfològics i sintàctics que s'hi donen.

Espadaler es basa, doncs, en el tema dels percentatges, a pesar que l'autor de les *Notes* només dóna aquestes xifres amb referència a les desinències de primera persona del present d'indicatiu, que distribueix en un 60% de formes sense desinència (32 sobre 43, en nombres absoluts) i un 35% amb terminació *-e* (18 sobre 43).[728] Sembla una mica agosarat construir, com fa Espadaler, una hipòtesi a partir de la generalització d'uns resultats atribuïts a Par, quan aquest no extreu cap conclusió dialectal d'aquestes dades, sinó que es limita a constatar la presència d'unes formes verbals amb les quals pretén justificar, a partir d'un major o menor nombre de formes més clàssiques, el procés de decadència de la llengua i la bonesa d'unes terminacions allunyades del manlleu més modern, i per tant, menys genuí, representat per la desinència *-o*.[729]

Per acabar, afegim alguns estudis, a tall anecdòtic, en què l'assaig de Par (1928*b*) apareix esmentat en la bibliografia, però en l'interior dels quals no consten al·lusions ni quant al contingut ni quant a exemples extrets de les *Notes*, tot i que han pogut servir ben bé els autors per documentar determinats fenòmens. L'obra de Par ha tingut una difusió limitada, és cert, però així i tot, i encara que no s'hi faci referència directa tocant punts concrets, aquests exemples demostren que el text del gramàtic és conegut de manera almenys indirecta i que ha interessat alguns autors, encara que no hi hagin al·ludit directament. Per citar-ne només alguns exemples: Cabruja (1987)[730] i Ramos (2000).

I hi incloem també el cas de Bohigas,[731] el qual fa una ressenya sobre el *Curial* en què remet a les edicions de Rubió (1901), Miquel i Planas i Par (1932*a*), i Aramon (1930-1933). Es tracta d'un escrit en què Bohigas, que pren com a punt de partida l'edició del darrer dels autors per a les citacions, es refereix en diverses ocasions a la notícia editorial de la versió dels dos antinormistes (v. 4.6.6), però només fa una breu al·lusió a les *Notes* del lingüista autodidacte en una nota a peu, sense cap referència explícita a cap pàgina en concret, per assenyalar la precisió geogràfica amb què l'autor parla de França i Itàlia, buscant-hi el record de possibles viatges de l'escriptor anònim.

728. Totes les formes que l'estudiós troba amb aquestes terminacions apareixen a Par (1928*b*, p. 28).

729. Aquesta idea sobre la procedència castellana de la desinència *-o*, que Par només insinua en les *Notes*, la desenvoluparà posteriorment en el seu monogràfic «La desinència *-o* del indicatiu present» (1930*d*). V. també 4.5.9.

730. Lluís Cabruja *et al.* (1987), *Història del català*, Barcelona, Columna.

731. Pere Bohigas (1936), «Notes sobre l'estructura del *Curial e Güelfa*», EUC, vol. xxii: *Homenatge a Antoni Rubió i Lluch, III*, p. 607-619.

4.6.6. Curial e Guelfa

Com hem avançat més amunt, relacionem en aquest apartat els comentaris que al·ludeixen als criteris d'edició del *Curial*, que tenen Miquel i Planas i Par com a coautors —encara que pot considerar-se que hi té més responsabilitat el primer dels editors—, i deixem de banda les anotacions lingüístiques de Par que apareixen tant en ressenyes específiques dedicades a les *Notes* com en recensions nascudes després de l'aparició de la versió de la «Biblioteca Catalana», tractades en el capítol anterior (v. 4.6.5).

Fem referència, per tant, a gairebé els mateixos assajos que els analitzats prèviament; la diferència està aquí en el punt de vista adoptat per a la dissecció de les ressenyes o estudis que hem consultat, els quals, de manera unànime, valoren molt positivament els criteris d'edició i presentació de l'obra i l'oportunitat de la seua publicació. D'aquesta opinió, en són els autors de les recensions especialment dedicades al nou volum de la «Biblioteca Catalana» que apareixen en els anys immediatament posteriors a l'edició del *Curial* (1932*a*).

Aramon és el primer dels crítics que dediquen la seua atenció a aquesta publicació i hi fa referència en la notícia preliminar de la seua pròpia edició (1930-1933, p. 17): «Els senyors Miquel i Planas i Alfons Par tenen anunciada, de temps, una edició del *Curial* dins la Biblioteca Catalana», informació que completa, en la bibliografia addicional que afegeix al final del tercer volum d'«Els Nostres Clàssics», amb la dada que ja s'ha publicat la novel·la editada pels dos antinormistes (Aramon, 1930-1933, p. 277). Aramon (1930-1933, p. 18) també inclou dins l'apartat de bibliografia referida al *Curial* les *Notes* de Par, a banda de fer referència al llarg del pròleg al contingut d'aquest assaig.

Després d'aquest primer comentari d'Aramon, ressenyes d'ell mateix (1934), i de Moll (1933), Bourciez (1934) i Nolasc del Molar (1934) —que ja hem introduït en el capítol anterior—, coincideixen a assenyalar l'excel·lent qualitat de l'edició de Miquel i Planas i Par, amb molta tradició en el món editorial i molt reconegut concretament per la col·lecció «Biblioteca Catalana» el primer dels editors, i amb la col·laboració del segon, que s'estrena en aquest camp. Pel que fa al suport del lingüista, que Miquel i Planas ja havia lloat en la notícia editorial del volum, les reflexions hi són del tot favorables, i en paraules pràcticament idèntiques d'Aramon i Bourciez:

> Para esta nueva empresa el Sr. M. i P. se ha asegurado la colaboración del Sr. Anfòs Par, destacado lingüista (Aramon, 1934, p. 408).

> [...] pour le publier l'éditeur s'était assuré la savante collaboration de M. Anfòs Par (Bourciez, 1934, p. 227).

> Represa la publicació de la «Biblioteca Catalana», amb l'ajut intel·lectual i financer de l'eminent filòleg Sr. Anfòs Par, desitgem que continuï llarg temps (Nolasc del Molar, 1934, p. 119).

Tot seguit, apuntem les anotacions elogioses d'aquests crítics dirigides a l'edició de l'obra per la seua magnífica i curosa presentació, les quals es fan extensibles a la col·lecció «Biblioteca Catalana» i fins i tot a la impremta:

> [...] feta amb aquell esment, amb aquella escrupulositat exquisida que és característica del gran exhumador dels vells clàssics catalans (Moll, 1933, p. 174).

> [...] el Sr. Miquel y Planas ha reanudado la publicación de su magnífica *Biblioteca Catalana*, que dificultades económicas interrumpieron, y en la cual habían aparecido, de 1908 a 1916, obras tan importantes como el *Cançoner Satírich Valencià dels segles XV y XVI*, las *Obres de J. Roiç de Corella* y el *Novelari Català dels segles XIV a XVIII* (Aramon, 1934, p. 407-408).

> No sabría terminar estas líneas sin felicitar efusivamente a los editores de la *Biblioteca Catalana* por la bella e interesante edición, a pesar de los reparos expuestos, que acaban de ofrecernos (Aramon, 1934, p. 416).

> Heus ací una obra bella a tot ésser-ho, tant per la presentació principesca, d'un bon gust indiscutible, com per la docta concepció amb què ha estat menada a cap (Nolasc del Molar, 1934, p. 119).

> [...] la Biblioteca Catalana que [...] s'est assigné comme tâche de reproduire d'après les éditions primitives ou d'après les manuscrits les plus anciens textes catalans, est très vaillamment dirigée par M. R. Miquel y Planas (Bourciez, 1934, p. 227).

> Ajoutons enfin que la présente édition du *Curial* est fort soignée, qu'elle se recommande soit par le choix des caractères, soit par la qualité du papier et un élégant cartonnage: c'est une édition, sinon de grand luxe, du moins de bibliophile dans toute la force du terme, et qui fait honneur à la *Casa Miquel-Rius* (Bourciez, 1934, p. 229).

A més de les referències a la presentació del volum, aquests crítics també en destaquen l'erudició i la saviesa dels editors. D'aquesta manera, Moll (1933, p. 174) valora l'aparició d'aquesta edició perquè «acompleix la missió d'oferir el text a l'estudi dels erudits». El gramàtic menorquí, malgrat trobar alguns punts que considera discutibles, pensa que omple un gran buit perquè va dirigida als instruïts en el camp filològic, ja que «és una edició paleogràfica, que dóna el text tal com està en el manuscrit, amb totes les irregularitats de l'original, que farien difícil la seva lectura pels mancats d'iniciació filològica».

Moll (1933, p. 174) afirma que aquesta versió completa les altres dos edicions preexistents: l'edició prínceps de Rubió i Lluch (1901), que conté un nombre considerable d'errades «que feien desconfiar de la seguretat dels estudis que sobre el text transcrit es poguessen empendre», i la d'Aramon (1930-1933), que acaba de ser publicada dins la col·lecció «Els Nostres Clàssics», però que «representa la tasca de divulgar el text literari» i, per tant, està adaptada ortogràficament «a l'ús del gran públic actual». Per aquest motiu, Moll no considera supèrflua «la duplicació simultània d'edicions d'una mateixa obra», que tenen finalitats distintes.

En la línia de Moll, Nolasc del Molar (1934, p. 119) qualifica Miquel i Planas i Par de «doctes editors i comentaristes», i Bourciez (1934, p. 228-229) remarca que, a pesar que en l'edició de Rubió (1901) «l'exactitude laissait par endroits à désirer», era, donades les condicions «tout honorable», i tenia una introducció erudita que els autors de la versió actual han aprofitat «tout en signalant leurs emprunts d'une façon scrupuleuse».[732] El romanista francès, que subscriu la definició del *Curial* de Menéndez Pelayo com a novel·la de cavalleries eroticosentimental, afegeix que l'interès de l'obra l'ofereix el «développement psychologique inspiré par des modèles italiens», la qual cosa origina que el text sigui un xic confús i que, per tant, «réclamait des explications et des éclaircissements» que els autors han fet «dans la juste mesure».

En canvi, Aramon (1934, p. 413), que coincideix a destacar que Miquel i Planas i Par «hacen gala de una erudición extraordinaria», lamenta que s'excedeixin «en sus ansias de anotarlo todo y desciendan en algunos puntos a explicar palabras y hechos que un lector de cultura media no puede desconocer». A més, no troba justificats els atacs que fan als «neogramàtics» i «neoliterats», segons denominació dels editors, ja que «descendiendo, sin necesidad, a un campo polémico, la anotación pierde la seriedad que hubiera tenido de no moverse de su estadio estrictamente erudito».

A banda d'aquestes consideracions, Aramon encara troba altres punts inacceptables. En primer lloc, el disgusta que no esmentin la seua versió del *Curial*, tot i que li sembla que han aprofitat algunes de les dades bibliogràfiques que ell cita (Aramon, 1934, p. 408). En segon lloc, no està d'acord a relacionar la data de la conquista de Nàpols per Alfons el Magnànim amb la composició del *Curial*, ni a acceptar la interpretació de la «taula de Perusa» —qualificada, en canvi, per Nolasc del Molar (1934, p. 118) com a «disquisició enginyosa»— (Aramon, 1934, p. 408), ambdós aspectes introduïts per Miquel i Planas.[733]

L'autor de la ressenya considera també innecessària la comparació entre el llenguatge del *Curial* i el llenguatge modern (Aramon, 1934, p. 408-409). I censura el fet que els editors emprin sistemes ortogràfics diferents i, encara que no hi

732. Aquesta afirmació contrasta amb la crítica que fa Aramon en la seua ressenya sobre l'ús que han fet Miquel i Planas i Par de les dades bibliogràfiques fornides per ell mateix en la seua edició del *Curial*.

733. Quant a les crítiques que fan referència a qüestions lingüístiques, atribuïbles a Par, v. 4.6.5.

aprofundeix, deixa entreveure una crítica velada al refús de Miquel i Planas i Par a l'ortografia catalana oficial «por todos usada», perquè «no es aquí el lugar de oponer reparos a ello» (Aramon, 1934, p. 416).

Finalment, mostra el seu rebuig a la consideració de l'edició per part dels autors «algo presuntuosamente» com a «neta d'errades», tal com Par havia anunciat a les seues *Notes* (Par, 1928*b*, p. 5). Aramon —amb un comentari no exempt de sorna, «una ligera confrontación de su texto con el manuscrito me ha hecho dar cuenta de que también ellos son humanos, y de que, en consecuencia, algunas malas lecturas o simplemente erratas de imprenta se han deslizado en su trabajo» (Aramon, 1934, p. 410)— s'encarrega de desmentir-ho (Aramon, 1934, p. 410-413), aprofitant l'avinentesa per rectificar algunes equivocacions que apareixen en la seua pròpia edició i que no ha pogut incloure en la fe d'errates de l'últim volum (Aramon, 1934, p. 412, nota 1).

Altrament, Aramon (1934, p. 410), valora positivament l'exactitud en la transcripció del manuscrit, excepte quan Miquel i Planas regularitza algunes grafies seguint el seu particular sistema ortogràfic, «como el empleo de mayúsculas y minúsculas (donde por no aceptar el uso del apóstrofo, se producen grafías absurdas, como *dAlemanya*, *lArta*, etc.)», i en dos ocasions al llarg de la seua ressenya, lloa la puntuació del text que adopten els editors: en una primera ocasió la qualifica de «muy lógica, que facilita en gran manera su lectura» (Aramon, 1934, p. 410), i més tard, la titlla de «muy acertada», a pesar que hi fa algunes correccions (Aramon, 1934, p. 412). Nolasc del Molar (1934, p. 118-119) també opina sobre aquest tema quan afirma: «L'edició present, ultra els estudis que l'acompanyen, té especial interès a donar no pas un text millor que cap altra edició —només existeix un manuscrit de la novel·la—, ans a donar un text amb la major fidelitat de transcripció, i amb una puntuació que vol interpretar ben bé el sentit de l'original.»

Aquests quatre crítics són els qui més s'han apropat a l'edició del *Curial* de Miquel i Planas i Par. Entre ells, Moll i Aramon fan un treball de dissecció més conscienciós, especialment el segon, el més crític i amb la recensió més extensa, ja que la publicació paral·lela de la mateixa novel·la li ha permès de conèixer millor que els seus companys l'obra analitzada, i, per tant, pot constatar errors i encerts de tota mena: lingüístics, literaris, de transcripció, d'interpretació, d'incoherència en la manca d'unitat ortogràfica... Moll insisteix més en les remarques lingüístiques. Bourciez, que ja havia dedicat ressenyes a la *Sintaxi* i a les *Notes*, és molt més concís i dóna una visió general de l'obra. I Nolasc del Molar pràcticament es limita a resumir les aportacions dels autors afegint-hi unes breus observacions. Independentment, però, de la contribució d'uns i altres, tots coincideixen a considerar l'edició molt acurada.

Abans, tanmateix, volem afegir a aquest repàs que s'ocupa de la recepció de la novel·la del xv un epíleg de l'amic de Par Manuel de Montoliu, més interessat en qüestions literàries que lingüístiques, el qual, uns anys després dedica al *Curial e*

Guelfa una part important de la seua publicació sobre poesia i novel·lística de finals de l'edat mitjana,[734] i, en el breu apartat encapçalat pel títol «Llenguatge i estil», homenatja Par, destinant la pràctica totalitat del capítol a repetir literalment la seua opinió, sense afegir-hi gairebé res de nou, perquè les paraules de Par mostren prou l'essència del que representa l'estil del *Curial*. Reproduïm, com Montoliu, tota la citació, que ofereix l'al·licient de veure un Par que es revela com un lingüista que, de vegades, també pot exercir de crític literari:[735]

> Llenguatge, estil i estructura del nostre llibre, han estat estudiats amb indiscutible encert per Alfons Par. D'ell són les següents paraules: «Un dels principals atractius de *Curial e Güelfa* és la real qualitat literària del llenguatge emprat per l'autor. Si és possible posar en interdicte l'habilitat constructiva d'aquest, el seu encert en lligar les diverses parts de la faula, la seva traça en graduar els efectes i l'interès de la narració, no se li pot, en canvi, discutir la condició d'estilista. Tot en ell revela un veritable talent d'escriptor, a desgrat de les protestes —evidentment insinceres i sols com un tòpic literari— que fa de la seva ignorància i poca experiència en el servei de les Muses. Potser l'única errada fos l'haver-se proposat, com a treball d'assaig, una tasca tan àrdua: difícil era, en efecte, conseguir la fusió harmònica dels nombrosos i heteròclits materials de què s'havia anat proveint per a l'elaboració del seu verb, i, això sol, pot dir-se, salva la seva obra. El *Curial* apareix redactat en una prosa abundant i suggestiva, treballada amb complaença evident i respectant les lleis de la gramàtica i de la lògica. S'hi nota el poliment i el retoc, la qual cosa si li lleva en moltes ocasions frescor i espontaneïtat, no és obstacle a produir efectes artístics i fins moments d'emoció. L'autor es compensa d'aitals excessos de disciplina acudint amb tanta freqüència com se li escau al fons del llenguatge popular, que mostra conèixer prou bé, prodigant les dites tòpiques i paremiològiques.» (Montoliu, 1961*a*, p. 69-70).[736]

A partir d'aquí les reflexions que introduïm provenen d'estudis que ja hem comentat en el capítol anterior, perquè feien referència a les anotacions lingüístiques del segon dels editors, que també fan al·lusió bibliogràfica a l'edició de Miquel i Planas i Par. Hi afegim només les característiques no detallades anteriorment perquè tenen més a veure amb els criteris d'edició o amb les aportacions del responsable de la «Biblioteca Catalana». Es tracta dels articles de Bohigas (1936),

734. Manuel de Montoliu (1961*a*), *Un escorç en la poesia i la novel·lística dels segles XIV i XV*, Barcelona, Alpha.

735. L'atribució, però, d'aquestes paraules a Par no és prou clara des del moment que se situa en la notícia editorial de la versió del *Curial* dels dos editors (Par, 1932*a*, p. XIX), que, com hem comentat en una altra ocasió, sembla haver estat redactada majoritàriament per Miquel i Planas, encara que Montoliu coneixia prou bé Par per reconèixer-ne l'estil. Per consegüent, si el bibliòfil és l'autor d'aquests comentaris, sobra el qualificatiu de «crític literari» que hem concedit en aquest apartat a l'industrial.

736. Montoliu copia aquest fragment, adaptant-lo al codi ortogràfic pràcticament vigent avui en dia. L'original manté, lògicament, les grafies i construccions emprades pels antinormistes.

Sansone (1963), Faluba (1980), que remeten a l'edició en breus remarques sobre aspectes específics de l'obra.

El primer autor recull el comentari que el *Curial* és «una obra de tipus *compost*», en la qual es troben les influències francesa i italiana, representant la primera la tradició i la segona «un nou esperit» (Bohigas, 1936, p. 607), i per corroborar aquesta afirmació cita el text dels editors:

> [...] quan l'autor no s'ampara en el recort de fets històrichs, el tramat d'aventures cavalleresques que serveix de fons a la narració sembla una evocació genèrica, més que anecdòtica, de la literatura de gesta francesa: fóra difícil precisar cap font determinada, perque, segons en Par, «sembla com si l'autor s'hagi assimilada a pler la literatura mitgeval francesa en conjunt».[737]
>
> L'element clàssich o humanístich del llibre posa de manifest, per sa part, la gran amplitut de les lectures fetes per l'autor, de qui pot dirse que no desconeix cap de les principals compilacions de la ciencia mitgeval ni cap dels escriptors capdals de la renaxença de les lletres a Italia (Par, 1932*a*, p. XVII).[738]

Bohigas assenyala dos influències més, la de la crònica de Desclot —i la de Muntaner, tot i que el crític no l'esmenta— (Bohigas, 1936, p. 609, nota 1), i la de la llegenda del trobador Rigaut de Berbezilh, autor de la Cançó de l'Orifany (Bohigas, 1936, p. 610, nota 1), que, com en el cas anterior, juntament amb les edicions de Rubió (1901) i Aramon (1930-1933), justifica amb les notes de la notícia editorial de Miquel i Planas i Par:

> Seguint per moments a Montaner o a Desclot, acomodant unes vegades o referint puntualment altres vegades certs episodis de la vida d'aquell monarca y dels antecessors seus, el nostre anònim novelista ha pogut donarnos ab el seu CURIAL una mena d'anticipació, certament rudimentaria, de lo que havía de constituhir modernament el genre de la *novela històrica* (Par, 1932*a*, p. XVI-XVII).
>
> L'argument o faula de la novela radica substancialment en una anècdota mitgeval que hagué d'obtenir gran crèdit entre la gent lletraferida del renaxement. Aquesta aventura, que's preté esdevinguda al trobador Ricart o Rigaut de Barbezieux [...], fóu incorporada dejorn a un recull titolat *Il Novellino* [...]. Emperò'l *Novellino* desconeix el nom del trobador provençal, per lo que la gesta hi es atribuhida, com a mera hipòtesi, a un tal *messer Alamanno*, un senyor X, com si diguéssim. Ab el mateix dret l'autor del CURIAL podía, donchs, ferne be-

737. Aquest primer fragment en concret està extret, a més, de Par (1928*b*, p. 66), tot i que aquest diu «Podríem dir que l'autor s'es assimilat a pler la literatura mitgeval francesa en conjunt». Miquel i Planas, doncs, adapta el text de Par amb un nou canvi del codi gramatical, en aquest cas del camp morfològic: l'ús de l'auxiliar *ésser* per *haver* en els temps compostos.

738. Bohigas esmenta, erròniament, la pàgina XVIII.

> neficiar el seu protagonista y atribuhirli de passada la paternitat de la *Cançó del orifany*[739] (Par, 1932*a*, p. XV).

Sansone, a banda dels comentaris inclosos en les *Notes* (v. 4.6.5), fa referència al pròleg de l'edició dels dos antinormistes en dos ocasions més, que tenen en comú la recerca de la procedència de l'autor del *Curial* i l'afirmació de la seua catalanitat. En primer lloc, esmenta la paraula *Cathalunya* que es troba en la primera oració del manuscrit de la novel·la («Fonch ja ha lonch temps segons yo he legit en Cathalunya»), i que apareix reproduïda «in caratteri notevolmente più grandi e sbiaiditi» en l'edició comentada, la qual cosa pot fer pensar «a un inserimento su una lacuna, se non addirittura (ma più improbabilmente) a un intervento estraneo»[740] (Sansone, 1963, p. 213, nota 13).

En segon lloc, mostra el seu desacord amb la hipòtesi de Miquel i Planas que l'autor anònim de la novel·la hagués viscut a la cort del rei Alfons: «la soluzione che tende a fare dell'autore del *Curial* un catalano che vivesse, o avesse vissuto a lungo, nella corte napoletana di Alfonso il Magnanimo può avvalersi, nonostante che appaia genericamente credibile, si un minimo di documentazione irrefutabile» (Sansone, 1963, p. 213-214). El bibliòfil català havia justificat aquesta teoria pel «copiós sediment de cultura italiana» que es desprèn de l'estil emprat per l'autor de la novel·la, ple de construccions sintàctiques hereves d'aquesta llengua, italianismes, al·lusions al país i localització de part de les activitats del protagonista en aquest territori: «Per a que una influencia extranya tan marcada hagi arribat a produhirse en un escriptor, cal que aquest hagi estat sotsmès durant llarch temps al ambient influenciador: suposar, per lo tant, que l'autor del CURIAL visqué algunes temporades a Italia, no fóra sinó establir una explicació bastant rahonable del seu italianisme literari» (Par, 1932*a*, p. XL).

739. Par ja havia esmentat en les *Notes* (1928*a*, p. 66) la influència provençal de *La Cançó del Aurifany* en el *Curial*, obra que atribueix, seguint Rubió, a Ricart de Barbassieu. Notin-se les diferents grafies dels crítics per a aquest nom propi: Barbassieu, Barbezieux o Berbezilh, segons la font.

740. Espadaler opina que el criteri d'edició de Miquel i Planas de respectar el mot *Cathalunya* — que és clarament un afegit posterior— «és del tot inadmissible», perquè no té cap mena de sentit que l'autor vulgui indicar on es va llegir un text. La seua hipòtesi és que «l'autor havia destinat aquell lloc per indicar-hi no la demarcació geogràfica on va llegir la història que conta, sinó el títol del llibre o el nom de l'autor d'on va treure la matèria de la narració que tot just acabava d'encetar» (Espadaler, 1984, p. 21), per la qual cosa «la benèvola i espavilada mà que omplí el buit deixat completament per l'autor errà completament en farcir amb el controvertit mot l'espai deixat en blanc» (Espadaler, 1984, p. 20).

La nostra opinió és que la diferent interpretació ve del fet que l'oració comentada presenta ambigüitat segons que el locatiu «en Cathalunya» es refereixi al verb *llegir* o a «fonc ja ha long temps», que es podria desfer amb el complement «segons jo he legit» entre comes. Així, Espadaler reproduiria la primera lectura, mentre que Miquel i Planas hauria interpretat la segona. Sansone també al·ludeix a aquesta doble interpretació seguint l'opinió de Menéndez Pelayo, el qual «[...]"rilevava che a seconda che si legga *segons yo he legit, en Cathalunya* o... *legit en Cathalunya*" resultará que el padre de Curial era catalán o que el autor habia leído la historia en Cataluña» (Sansone, 1963, p. 214, nota 13).

El tercer dels autors a qui ja ens hem referit en el capítol anterior i que esmenta l'edició de Miquel i Planas i Par és Faluba (1980), el qual es limita, d'una banda, a citar-la perquè és la font d'on Par extreu la llista de desinències en *-os*, i, de l'altra, a remetre els lectors a la ressenya d'Aramon (1934), sense afegir-hi cap comentari (Faluba, 1980, p. 180, nota 11), ja que, per la tipologia del seu article, de contingut especialment lingüístic i referit a un tema específic, centra la seua atenció bàsicament en les *Notes* (1928*b*).

I encara hi ha un últim crític de qui hem parlat en el capítol precedent que dedica la seua atenció a l'edició que comentem. Es tracta d'Espadaler (1984), que introdueix al llarg del seu estudi diferents aspectes d'edició i literaris deguts a Miquel i Planas, amb els quals no sempre està d'acord.[741] Així, entre altres coses, el crític expressa les seues reserves respecte de la utilitat de la identificació de Nàpols sota la denominació culta de Partènope per datar l'obra i per «veure en l'autor un personatge que gaudís de la privadesa del Magnànim» (Espadaler, 1984, p. 17-19), i rebutja l'opció interpretativa que l'autor hagués compost la novel·la a Itàlia, o, si més no, per extensió, fora de Catalunya, basada en la frase *Fonch ja ha long temps segons jo he legit en Cathalunya*[742] (Espadaler, 1984, p. 19-21).

A la recerca de noves aportacions que ajudin a concretar dades de l'escriptor anònim, Espadaler (1984, p. 28-32) analitza el cognom Pando que duu «el venerable i fidel Melcior» —l'alter ego de l'autor (Espadaler, 1984, p. 28)—, i, com que el troba ben poc usual i a primera vista sense arrels catalanes, intenta escatir-ne l'origen. En aquest sentit, una de les interpretacions que li semblen prou assenyades és la possible catalanització del cognom típicament napolità Pandone, hipòtesi que podria ser avalada per la confusió amb Pandolfo «que no pot ser altre que Melcior de Pando, segons unànime opinió dels editors», entre els quals destaca Miquel i Planas[743] (Espadaler, 1984, p. 30). El crític també rebutja l'opinió de l'editor que «darrera el marquès de Montferrat no semblava amagar-s'hi cap noble verídic»,[744] i postula la hipòtesi, sostinguda per diferents arguments, que «és lícit, si més no, de sospitar que la figura de Joan IV[745] és

741. Com hem fet en la recepció dels altres estudis de Par, no farem esment de totes les hipòtesis amb què treballa Espadaler, ni tan sols de les conclusions a què arriba, sinó que ens limitarem a ressenyar breument aquells comentaris que prenen com a punt de partida o tenen com a excusa les reflexions de Miquel i Planas. Creiem que en aquest cas és encara més justificable que en els anteriors un tractament del tema en principi més superficial, perquè, tot i que Par és el coeditor de l'edició, el bibliòfil és qui duu el pes de la recerca literària, i Espadaler, en aquestes remarques, només l'esmenta a ell.

742. Ja hem observat anteriorment que Espadaler manifesta la seua opinió contrària a la inclusió del mot *Cathalunya* en l'edició de Miquel i Planas per considerar-lo clarament un afegitó.

743. Miquel i Planas a Par (1932*a*), p. 500, *apud* Espadaler (1984), p. 30, nota 46.

744. Par (1932*a*), p. 483, *apud* Espadaler (1984), p. 63, nota 4.

745. En l'apartat de conclusions, Espadaler (1984, p. 247) dóna més dades sobre aquesta possible identificació, quan, intentant situar el marc geogràfic en què es desenvolupa la novel·la, comenta que l'autor «degué conèixer el Montferrat després de 1445, és a dir sota el govern de Giovanni IV Paleòleg,

l'única, entre els Paleòlegs (*sic*), capaç d'acostar-se al marquès de la novel·la» (Espadaler, 1984, p. 63-64).

I pel que fa als «estranys» noms dels protagonistes, tampoc no està d'acord Espadaler amb la conclusió a què arriba el bibliòfil —en aquest cas, juntament amb Sanvisenti (p. 96),[746] però cadascú pel seu compte—,[747] que el nom de «Curial» «apar respondre al propòsit d'encarnar el tipus de perfeció humana senyalat en el breu tractat *De vita curiali detestanda*, d'Ambrosi de Milliis» (Par, 1932*a*, p. XV), a la qual s'adhereix Montoliu,[748] i que refuta Aramon (1930-1933, p. 8): «caldria recordar, només, el caràcter tan distint d'ambdues obres per a rebutjar una atribució d'aquesta mena». Aquest llibre, que és «una dissertació moralitzant» (Espadaler, 1984, p. 80), no té res a veure, segons Espadaler, amb els continguts del *Curial*, per la qual cosa «no té sentit que el protagonista dugui un nom que en la ment de l'autor estigui connotat negativament» (Espadaler, 1984, p. 81). I deixa entreveure una altra explicació «Curial i Güelfa són dos noms que amaguen una realitat que se situa fora de la novel·la, i, per tant, en la contemporaneïtat de l'autor» (Espadaler, 1984, p. 85).

Finalment, Espadaler, en el seu intent de classificar la novel·la, fa un repàs a les diferents denominacions genèriques que n'han fet els més reputats crítics, i, en aquest context, torna a referir-se a Miquel i Planas i a Par, aquest cop per separat. Quant al primer editor, Espadaler (1984, p. 153) reprèn les paraules que, alhora, aquell havia extret de Menéndez Pelayo: «Més que llibre de cavalleries propriament dit, el CURIAL és una novela eròtico-sentimental, influhida per models italians, y especialment per la *Fiammetta* de Boccaccio...» (Par, 1932*a*, p. XV),[749] i assenyala que Par, en canvi, la defineix com a *novel·la de cavalleries* (Par, 1928*b*, p. 88).[750]

Espadaler (1984, p. 156), que, seguint Riquer, distingeix entre *llibres de cavalleries* —inserits en la línia artúrica de Chrétien de Troyes i caracteritzats per «la presència d'elements meravellosos i inversemblants» (Riquer, 1984, vol. III, p. 249)—, i

únic marquès capaç en la història de Montferrat del segle XV de tenir algun punt de contacte amb el marquès de la novel·la».

746. SANVISENTI (1904-1905), «Su le fonti e la patria del *Curial e Güelfa*» *Studi Medievali*, vol. I, Torí, p. 94-106, *apud* ESPADALER (1984), p. 80, nota 4.

747. Així ho afirma Miquel i Planas: «Ens convé declarar en aquest lloch que ja en Sanvisenti (obra cit., p. 96) va senyalar la concordancia del personatge principal de la nostra novela ab la definició que fa Ambrosi de Milliis del tipus del perfet *curial*. No haventnos vagat, emperò fins molt a darrera hora, conèxer el susdit article d'en Sanvisenti, fóu pel nostre propri compte, y no pas per sugestió d'aquest autor, que havíem arribat a una conclusió idèntica a la seva» (Par, 1932*a*, p. XV, nota 2).

748. MONTOLIU (1961*a*), p. 62, *apud* ESPADALER (1984), p. 80, nota 5.

749. Espadaler repeteix aquesta citació però en castellà, com en l'original de Menéndez Pelayo, que el crític situa a la pàgina 389 d'*Orígenes de la novela* (1943), vol. I, Santander, CSIC. Miquel i Planas, que tradueix, doncs, el text, remet a l'erudit castellà, però cita la pàgina CCXLVIII de l'edició publicada a Madrid l'any 1905.

750. Par no es deté a qüestionar aquesta denominació: senzillament la dóna, sense estudiar les limitacions que comporta.

novel·les cavalleresques —amb un elevat grau de versemblança, visible tant en els escenaris, com en les accions, com en la construcció i actuació dels personatges: «El *Tirant* i el *Curial* manquen d'elements meravellosos, tenen uns protagonistes molt forts i molt valents, però això sempre dintre d'una mesura humana, s'esdevenen en terres conegudes i perfectament localitzables, en un temps pròxim i en un ambient immediat» (Riquer, 1984, vol. III, p. 251)—, busca redefinir el terme de *novel·la cavalleresca* a partir del *Curial*: «Tampoc la *Fiammetta*, malgrat la innegable influència de Boccaccio, no és el model del *Curial* [...]. El *Curial* no té model. El *Curial*, ja ho hem dit, crea model. I aprofita per fer-ho i constituir-se en gènere literari independent, elements de molt diversa procedència» (Espadaler, 1984, p. 160).

El crític, doncs, adscriu la novel·la a un gènere nou que «és el resultat d'una convergència de gèneres» (Espadaler, 1984, p. 160), i «crea un ordre narratiu nou» (Espadaler, 1984, p. 161), i, en les conclusions finals resumeix els trets que configuren el *Curial* com a novel·la cavalleresca, que defineix com:

> [...] aquell gènere que és qualificat per ser una narració realista, la qual cosa afecta els escenaris, els personatges, les seves accions, la seva psicologia, la seva parla, i que no oblida cap d'aquests aspectes i els reuneix tots; on l'autor tendeix a no fer-se visible, i quan intervé ho fa no acompanyant el personatge, sinó intentant d'involucrar el lector; mentre que pel que fa a la seva composició es definiria per ésser el producte d'una convergència d'elements procedents d'altres gèneres: la història, les narracions artúriques, les *novelle* italiane, amb elements no estrictament literaris —les lletres de batalla—, però el resultat no és un gènere mixt, sinó un gènere nou (Espadaler, 1984, p. 251-252).

Som conscients de les limitacions que comporta resumir un assaig tan complex i ple d'elucubracions d'una manera tan fragmentada que només permet recollir parcialment aspectes en alguns casos d'importància menor, i, en canvi, en deixa de banda d'altres fins i tot de més transcendència, però la nostra intenció és senzillament la d'analitzar quina ha estat la recepció de l'obra lingüística de Par, i oferir, per tant, alguns temes que permetin contrastar les informacions apuntades. Per aquest motiu, en aquest capítol hem volgut afegir alguns comentaris referits a Miquel i Planas, que, pel seu caràcter més literari i més allunyat dels interessos de Par, hem tractat encara més superficialment. Espadaler ha près alguns d'aquests temes als quals també s'ha referit Miquel i Planas —la data i el lloc de composició, l'autoria, el significat de la paraula «Curial» i la classificació del gènere de la novel·la—, i aquests són els trets que, d'una forma molt bàsica, hem intentat descriure.

D'altra banda, hi ha autors que no mencionen el monogràfic de Par (1928*b*), mentre que, en canvi, sí que al·ludeixen a la versió dels dos editors per extreure'n algunes anotacions, tot i dedicar-hi una atenció més aviat minsa. És el cas de

Boehne,[751] Butinyà,[752] Gómez (1993) i Colón,[753] les aportacions dels quals no deixen de ser referències marginals, que, d'altra banda, tant tenen a veure amb aspectes lingüístics com literaris. En aquest sentit, mentre els tres investigadors enumerats en primer lloc donen compte d'algunes remarques sobre les influències literàries del text, l'últim dels autors mencionats dedica la seua atenció a una paraula que apareix en la novel·la, *atovar*.

Així doncs, Colón (1997*a*), que empra per a les citacions del *Curial* en aquest article la versió dels dos antinormistes (1932*a*), es preocupa per un hàpax que apareix interpretat de manera diversa pels diferents editors del *Curial* i que havia tractat ell mateix en un estudi anterior, en què intentà de «desmuntar l'absurda etimologia que derivava el verb *atouar* d'un arab TALB». L'autor parteix de les versions *atouaua*, donada per Rubió (1901) i Aramon (1930-1933), i *atonava* de Miquel Planas i Par (1932*a*), i acaba modificant la seua primera conclusió després d'haver trobat un tractat de medicina on reapareix el mateix mot diverses vegades, la qual cosa li permet reemprendre l'estudi d'una paraula que era un hàpax i que «ja ha deixat d'ésser-ho», i assegurar-ne així la interpretació més exacta (Colón, 1997*a*, p. 45-46). L'estudiós dedueix, a partir de les noves dades recollides, que Rubió i Aramon tenen raó i que el terme *atovava* del primer llibre del *Curial e Güelfa* és un membre de la família lèxica de *tou*, com ho és així mateix *estovar*. Aquest darrer parteix de l'adjectiu, mentre que *atovar* arrenca de *tou*, 'concavitat' (Colón, 1997*a*, p. 51).

Pel que fa a Boehne (1982) i a Gómez (1993), aporten respectivament una remarca per a cadascun dels editors. El primer, que descriu Par com a «a Catalan literary critic», reprèn unes paraules del lingüista: «No cal dir, com decau, en aquestes concessions al mal gust de l'època, l'interès de la faula passional de *Curial e Güelfa*, tan ben sostingut en sa part senzillament humana». Gómez (1993, p. 71, nota 2), encara que pren com a referència l'edició d'Aramon, valora positivament les introduccions de Rubió (1901) i Miquel i Planas i Par (1932*a*), a més de la traducció castellana de P. Gimferrer, amb introducció de Sansone (Alfaguara, Madrid, 1983), i al·ludeix a Miquel i Planas quan proposa en les seues notes que el fragment «Imprecacions de la Fortuna» «és una derivació d'Ovidi» (Gómez, 1993,

751. Patricia J. Boehne (1982), «The coronation of Curial», a *Actes del Segon Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica (Yale, 17-19 d'abril de 1979)*, Barcelona, Publicaciones de l'Abadia de Montserrat.

752. Júlia Butinyà (1992), «Juan de Mena i el *Curial*: som davant un antagonisme polític?», a *Miscel·lània Joan Fuster, V*, València, Universitat de València, i Barcelona, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 95-100.

753. Germà Colón (1997*a*), «Una altra vegada "atovar" en el *Curial e Güelfa*», a *Estudis de filologia catalana i romànica*, València, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, i Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 45-51.

p. 73), tot i que el bibliòfil «dubtava de la possibilitat que l'autor tingués accés a les obres d'Ovidi, bé en català, bé en llatí» (Gómez, 1993, p. 73, nota 10).

Finalment, ens resta Butinyà (1992), que, buscant en el *Curial* algun tret sensible a la política conflictiva amb Castella, exposa en el seu article els elements que permeten comparar l'obra de Juan de Mena *Laberinto de fortuna* i la novel·la d'autor anònim, de manera que intenta justificar insinuacions crítiques a la situació política i identificar els protagonistes del *Curial* amb nobles de l'època. Per aquest motiu, quan es refereix a la noblesa d'origen de Curial, menciona Miquel i Planas de manera indirecta, al·ludint-hi a través de l'obra d'Espadaler (1984),[754] per recordar que, segons l'editor, «a aquest personatge no podia correspondre cap noble verídic» (Butinyà, 1992, p. 96, nota 3).

4.6.7. *«La desinència* -o *del indicatiu present»*

Després de les referències a la *Sintaxi* (1923) i a les *Notes* (1928*b*), aquest article de Par és el que ha suggerit, quant al nombre, més comentaris entre els estudiosos que, posteriorment, han tractat el tema, els quals, gairebé de forma unànime han criticat la principal conclusió de l'erudit barceloní sobre la procedència castellana de la desinència *-o* del present d'indicatiu. No obstant això, els exemples adduïts per Par han servit en altres ocasions per permetre formular noves hipòtesis sobre l'aparició d'aquest morfema verbal.

Coromines[755] i Badia[756] són els filòlegs que inicialment, o bé per contradir-la el primer, o bé per confirmar-la —amb matisos, però— el segon, recuperen la hipòtesi de l'autor de l'estudi. Coromines (1951-1952, p. 222) assegura que Par no únicament s'equivoca en les seues conclusions sobre l'origen castellà de *-o*, sinó que també són falsos els fonaments en què basa la seua argumentació. Assenyala que els castellanismes que Par troba en el *Curial* i el *Tirant* no ho són, com tampoc no ve de la llengua veïna el verb *enviar* —que Par qualifica de castellanisme—,[757] ja que Alcover en dóna nombrosos exemples des de mitjan segle XIII.

El lingüista troba, en canvi, interessant l'abundant documentació fornida per Par, que ens permet constatar que els primers exemples segurs no són anteriors

754. De fet, sembla clar que Butinyà no coneix l'edició de Miquel i Planas i Par, ja que, a banda d'aquesta referència a través d'Espadaler, no la torna a mencionar. Tanmateix, encara que no es tracti d'una l'al·lusió directa a l'obra, hem considerat interessant ressenyar-la.

755. Joan COROMINES (1951-1952), «Algunes lleis fonètiques catalanes», *Estudis Romànics* (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans), vol. III, p. 201-230 (ed. a cura d'Aramon i Serra).

756. Antoni M. BADIA I MARGARIT (1951), *Gramática histórica catalana*, Madrid, Gredos (citem *Gramàtica històrica catalana* (1994), 3a ed. (en versió catalana), València, Tres i Quatre).

757. Par parla del poc ús d'aquest verb abans de 1437, quan s'emprava, en el seu lloc, *trametre*, i diu que, en rigor, «*enviar* no es castellanisme, mes no floria a pler en nostra llengua, y abans de corsecarse fou definitivament revifat per son homofon castellà» (Par, 1930*d*, p. 173).

a 1565, encara que matisa que les citacions del quatrecentista Andreu Febrer,[758] a pesar d'obeir a una influència italiana, no s'explicarien si no hi hagués hagut arrelament de *-o* en la llengua vulgar, tot i no haver-se consolidat en la llengua escrita.

Uns anys més tard, en *Lleures*, Coromines ratifica que la qüestió de l'origen castellà de la desinència *-o* pròpia dels dialectes del Principat i del Maestrat ha estat considerada un fet indubtable, tot i haver estat estudiada «amb extraordinària lleugeresa» (Coromines, 1971, p. 204). El lingüista, que lliga aquest fenomen amb l'aparició dels subjuntius també en *-o* —que «la llengua, més refinada, de Barcelona rebutja com a bàrbars i rurals» (Coromines, 1971, p. 204)—, atribueix bàsicament l'aparició en el segle XVI d'aquesta *-o* de l'indicatiu a la necessitat de desfer l'ambigüitat —«greu en una llengua que no sol usar pronoms subjectes per acompanyar el verb» (Coromines, 1971, p. 206)—, que es va produir després que la desinència de primera persona adoptés *-e*,[759] que es confon, en la pronúncia tant del català oriental com del nord-occidental, amb la tercera persona.

Pel que fa a Par, Coromines (1971, p. 207, nota 11) repeteix la seua argumentació i encara amplia el seu rebuig contra la hipòtesi del filòleg barceloní, prenent com a excusa la tesi doctoral que dirigeix i que el seu alumne Will. J. Harrison dedica als Sermons de Sant Vicent, que demostra que les *-o* de l'indicatiu són anteriors a 1565 en un segle i mig, per la qual cosa qualifica el treball de Par de «caduc».

Badia ratifica la idea exposada per Coromines que la necessitat de distinció entre la primera i tercera persones justifiqui l'adopció d'una desinència, però es pregunta la raó per què aquesta ha estat *-o* en els dialectes del Principat, i, per tant, en la llengua literària. En la resposta a aquesta qüestió introdueix la hipòtesi de Par, i la reitera avalant la teoria el fet que la *-o* es propagui abans en els textos literaris, els primers a castellanitzar-se, que en documents de tipus privat (Badia, 1951, p. 345).

Tanmateix, Badia deixa la porta oberta a noves interpretacions, ja que insinua una nova teoria per explicar aquest fenomen. Així, partint dels dos exemples esmentats per Par —*renunciu*, del *Curial*, i *dono*, del *Tirant* (Par, 1930*d*, p. 172-173), amb *u*, *o* tòniques—, i tenint en compte que en els primers testimonis citats també per Par (1930*d*, p. 174-175) abunden els casos amb vocal velar tònica (*trobo*, *asseguro*, *dubto*), Badia proposa si no «caldria veure-hi encara una assimilació a la vocal tònica anterior, que després s'estendria als altres verbs, per facilitar l'articula-

758. Par insisteix a descartar algun exemple sospitós de Febrer —tot i que el cita—, per la marcada influència italiana de la seua traducció (Par, 1930*d*, p. 172). Sobre els italianismes en la *Comèdia* de Febrer, v. 4.5.10.3.

759. Coromines afirma que «l'estudi de la llengua del segle XV ens mostra que en tot el Continent les formes en *-e* ja s'havien generalitzat a tots els verbs» (Coromines, 1971, p. 206), i, per tant, el Principat ja no podia adoptar la solució que prengueren el balear i l'alguerès d'estendre les formes sense desinència.

ció consonàntica precedent o la resolució d'una enutjosa homonímia entre les persones 1 i 3» (Badia, 1951, p. 345, nota 1). Aquesta hipòtesi, però, sembla una mica forçada, ja que els exemples que dóna Badia, els quals, efectivament, podrien fer pensar en un cas de possible assimilació, no són representatius dins les citacions que Par transcriu.

Joseph Gulsoy dedica dos articles a les desinències verbals,[760] en què es manifesta a favor de la tesi de Coromines i cita especialment Par per refutar la seua teoria sobre la influència castellana en la desinència estudiada. En el primer text, però, només esmenta Par gairebé de passada, ja que l'objecte del seu estudi són els morfemes de subjuntiu present. Així, dóna un exemple del verb *confiar* (*confiu*) —d'un document de 1385, citat per Par (1930*d*, p. 171-172)— que Gulsoy classifica com a pertanyent a un grup que es caracteritza per acabar amb hiatus, que tenia la final *-u* semivocal tant en els singulars del subjuntiu com en la primera persona del present d'indicatiu (Gulsoy, 1976, p. 29 nota 7*c*).[761]

La següent referència a Par en aquest assaig és per rebutjar la seua teoria i per reafirmar la de Coromines, el qual, «en el seu magnífic estudi», en paraules del filòleg canadenc (1976, p. 36), considera la *-o* de l'indicatiu present com el resultat del mateix fenomen d'assimilació vocàlica (*mostre* → *mostro*) que va donar el subjuntiu en *-o* (Gulsoy, 1976, p. 37, nota 28).

Més extensos són els comentaris que Gulsoy dedica a Par en el segon dels seus estudis, el qual se centra, ara sí, en la desinència de primera persona de present d'indicatiu. Remet un cop més als, segons ell, convincents arguments de Coromines, que havien trobat molta acceptació entre els lingüistes catalans, i torna a rebatre la hipòtesi de Par, que ja hauria estat eradicada, si no fos perquè Blasco Ferrer en un article de 1985[762] «insisteix que les premisses amb què havia operat

760. Joseph Gulsoy (1976), «Desenvolupament de les formes del subjuntiu present», a *Actes del Tercer Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Cambridge, 9-14 abril 1973)*, p. 27-59; Joseph Gulsoy (1988), «La *-o* de la primera persona de l'indicatiu present en català», a *Actes del Cinquè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica (Tampa - St. Augustine, 1987)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 43-68.

Aquest últim article es torna a publicar en un volum en homenatge al filòleg de la Universitat de Toronto —*Estudis de gramàtica històrica*, València, Institut Universitari de Filologia Valenciana, i Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat—, revisat i ampliat amb unes addicions complementàries i amb una introducció de l'estudiós canadenc, que també hem inclòs en la bibliografia citant Gulsoy (1993*a*), «Introducció», p. 13-46; Gulsoy (1993*b*), «La *-o* de la primera persona de l'indicatiu present en català», p. 421-448.

761. I també remet al gramàtic barceloní, quan afegeix: «per a *-i* en pers. 1 de l'indicatiu, veg. A. Par, *op. cit.*, 171» (Gulsoy, 1976, p. 29, nota 7*d*), però no hem sabut veure exactament a què es refereix Gulsoy amb aquesta indicació.

762. Eduard Blasco Ferrer (1985), «Les desinències de la primera persona del present d'indicatiu en català i en occità. Estudi diacrònic de morfosintaxi gal·loromànica», a *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit, 2*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, col·l. «ELLC», núm. x, p. 37-87.

Coromines mancaven de fonament i que, per tant, la seva tesi és inadmissible, i torna a ressuscitar la tesi del castellanisme de la *-o* de l'IP» (Gulsoy, 1988, p. 43). Segons el filòleg canadenc, Blasco Ferrer s'equivoca i la hipòtesi de Coromines continua sent vàlida. Per aquest motiu, insisteix a voler demostrar, amb aquest assaig, que les explicacions presentades a favor de l'origen castellà de *-o* no es poden sostenir, i reprèn l'article de Par per refutar la seua argumentació.

Gulsoy (1988, p. 48) assegura que la idea de la terminació *-o* com a calc del castellà havia estat arrelada entre els intel·lectuals del segle XIX, ja que els escriptors de la Renaixença l'evitaven a favor de les formes sense desinència, que eren les clàssiques i genuïnes, tot i que esmenta que Ballot, en la seua gramàtica de l'any 1814, tenia la desinència *-o* per normal. No obstant això, matisa que Ballot sembla haver-la considerat com la continuació no interrompuda de la *-o* llatina originària, i les formes sense desinència com apòcopes practicades pels escriptors antics com una convenció literària (Ballot, 1814, p. 58).[763]

Nonell,[764] en canvi, que havia documentat uns testimonis de desinència *-o* de la primeria del segle XV, no veia possible, per la data d'aquests exemples, la influència castellana. I Forteza,[765] a pesar d'estar d'acord amb Nonell que l'aparició de *-o* era anterior a la influència de la llengua veïna, insistia que no per això «dejaría de ser extraña a la lengua», per la qual cosa suggeria fins i tot la seua eliminació. En paraules de Gulsoy (1988, p. 50), «Forteza considerava la *-o* de l'IP 1 com a (*sic*) una aberració dins l'evolució fonètica catalana, poc adient per a l'ús en la llengua escrita».

Gulsoy (1988, p. 51) emmarca el treball de Par en aquest «ambient ple de prejudicis contra la desinència *-o*», i desmunta els raonaments del filòleg barceloní, basant-se en quatre aspectes fonamentals: que la noció que la *-o* no va aparèixer en la llengua fins a la segona meitat del segle XVI és una opinió sense fonament; que la seua premissa que la castellanització del llenguatge literari era molt forta en el segle XV «no recolza en fets fefaents»; que la gran majoria de paraules qualificades de castellanismes del *Curial* i del *Tirant* no ho són, i, finalment, que una desinència que, segons els exemples aportats per Par, és d'ús general a tot el Principat durant la segona meitat del segle XVII, no pot explicar-se com un manlleu del castellà, ja que és inversemblant que un morfema presumiblement emprat per la gent culta a imitació del castellà pogués penetrar a tots els parlars del Principat en menys d'un segle (Gulsoy, 1988, p. 52-53).

763. Gulsoy (1988, p. 48, nota 9) cita la pàgina 58, però en l'edició que hem consultat aquesta explicació es pot llegir a les pàgines 55-57.

764. Jaume NONELL I MAS (1895), *Análisis morfológich de la llènga catalana antiga comparada ab la modèrna*, Manrèsa, Est. Tip. de Sant Josèph, p. 48, i nota 1.

765. Tomàs FORTEZA (1915), *Gramática de la lengua catalana*, Palma de Mallorca, Escuela Tipográfica Provincial, p. 270, nota *a*.

La conclusió del filòleg canadenc és que s'ha de bandejar definitivament la tesi de Par, perquè «els morfemes verbals normalment no solen passar d'una llengua a una altra, molt menys per influències culturals» (Gulsoy, 1988, p. 54), per la qual cosa manifesta que «l'article de Par és avui completament superat per l'estudi de Coromines» (Gulsoy, 1988, p. 52). Segons el lingüista de Toronto, és per aquest motiu, doncs, que la tesi de Par no va tindre gaire acceptació, ja que Moll no en va parlar en la seua gramàtica històrica (1991) i, encara que Badia (1951) no la descartés del tot, intentà donar-ne una explicació interna anteriorment suggerida per Nonell (1895).

De tota manera, Gulsoy, tot i estar en contra de les premisses de Par i que li desmuntava un a un tots els arguments, parteix de l'article de l'industrial cotoner per accedir a la «valuosa» (Gulsoy, 1988, p. 52) i «abundant» (Gulsoy, 1988, p. 59) documentació que aporta. Així, fins que ell mateix no presenti més exemples, el recull fornit per Par serveix a tots els interessats en el tema per il·lustrar el fenomen de canvi de desinència que es produeix en el passat (Gulsoy, 1988, p. 46, nota 4). Fins i tot, el filòleg de Toronto esmenta que els exemples que presenta Blasco Ferrer estan extrets de la *Sintaxi* de Par (Gulsoy, 1988, p. 58). Li reconeix, per tant, almenys el mèrit de la recerca.

Blasco Ferrer i Alsina[766] són els següents autors que dediquen un monogràfic al tema de la desinència de primera persona de present d'indicatiu als quals, a més a més, Gulsoy es refereix en els seus articles (Gulsoy, 1988, 1993*a*). De fet, l'aparició d'un estudi del primer autor (Blasco Ferrer, 1985), en què refuta les teories de Coromines i reprèn les de Par, és el que motiva la redacció del monogràfic del filòleg canadenc sobre el morfema *-o*, centrat a demostrar que Blasco Ferrer s'erra i que les tesis de Coromines són vàlides, segons afirma ell mateix en aquest apartat. (V. també Gulsoy, 1988, p. 43-44.)

Par té, doncs, en Blasco Ferrer un aliat que veu en les seues hipòtesis la raó per què s'estén la desinència *-o* per al present d'indicatiu, i així ho palesa aquest gramàtic quan apunta:

> Anfós Par (1930, p. 169 i 170), basant-se en materials (al meu parer) força atendibles, va anatematitzar la desinència *-o* com a mer calc dels castellà. Les dades que ens forneix Par a aquest propòsit no poden dur-nos a cap altra conclusió: el morfema *-o* era el resultat de l'embranzida propagativa i indefugible de la nova llengua de la Cort: el castellà (Blasco Ferrer, 1985, p. 74).

Tanmateix, a banda d'aquesta declaració, Blasco Ferrer no dóna cap més explicació que reafirmi els arguments de Par, mentre que sí que explica detallada-

766. Àlex Alsina (1988-1989), «Un aspecte de la morfologia històrica catalana: la primera persona del singular del present d'indicatiu», L&L, núm. 3, p. 89-119.

ment els motius que l'indueixen a rebatre la tesi de Coromines, de la qual diu que «conté un nombre ingent de dades incorrectes i poc solvents» (Blasco Ferrer, 1985, p. 74), i per a la qual presenta nombroses esmenes. L'autor d'aquest estudi basa el seu rebuig a la hipòtesi de Coromines en diverses afirmacions:

— que la influència de les formes del subjuntiu damunt l'indicatiu és inversemblant;

— que la desinència *-o* no va arrelar en els parlars valencians perquè havia trobat anteriorment una solució autòctona: la desinència *-e*;

— que no és convincent l'argument segons el qual la *-o* hauria substituït la *-e* en català central per l'ambigüitat en la pronúncia de la primera i tercera persones, ja que la vocal de suport no era general en el moment de la substitució, com demostren els textos dels segles XIV i XV, abundants en formes verbals amb desinència [Ø];

— que en català occidental, allí on la desinència *-at* donava [e], el sistema creà nous mitjans de diferenciació;

— que els primers exemples de *-o* són tardívols, i que s'han de rebutjar definitivament, d'una banda, l'exemple *parlo* d'Andreu Febrer, perquè la *-o* és deguda a la rima, i, de l'altra, els textos de sant Vicent Ferrer, en què la *-o* alterna amb *-e* i amb [Ø];

— que és sorprenent que dins la Romània gal·loromànica, solament en el català central s'hagi restituït *-o* en la primera persona, i que aquesta desinència s'hagi generalitzat en totes les primeres persones de la segona i tercera conjugacions.

En definitiva, Blasco Ferrer conclou que els arguments que ha adduït li serveixen per invalidar la teoria de Coromines —el qual, «va rebutjar resoltament i sense embuts la tesi de Par» (Blasco Ferrer, 1985, p. 74)—, o almenys per crear el dubte sobre la genuïtat de la desinència *-o*,[767] ja que, segons la seua opinió, el conflicte lingüístic naix de la imposició d'una llengua de superestrat, veïna geogràficament i llunyana estructuralment. La seua explicació, com la de Par, recolza sobretot en factors sociolingüístics:

767. Gulsoy (1988, p. 57-60) resumeix les premisses bàsiques de la tesi de Blasco Ferrer i les desmunta una a una. Després, en un article posterior —que, com ja hem comentat, té els mateixos continguts que aquest, a banda d'unes addicions—, afegeix més exemples (Gulsoy, 1993*b*, p. 444-445) que corroboren la presència de *-e* en els segles XV i XVI, moment de la substitució d'aquesta desinència per *-o*. «L'existència d'aquesta terminació per aquells temps és un fet tan ben conegut que causa no poca estranyesa que hi hagi qui pugui discutir-ho», manifesta Gulsoy (1988, p. 58-59).

Alsina (1988-1989, p. 115-116) aporta una mica més de llum sobre aquest ball de dades de l'època en què apareix el canvi. Segons l'investigador, Blasco Ferrer té raó quan diu que, pels documents escrits que coneixem, la desinència *-e* per al present d'indicatiu no era predominant al Principat en el segle XV, però Alsina manté que, si ens fixem en documents del segle XVI, aquesta desinència ja era general, i, per tant, la terminació *-o* de l'indicatiu no es va generalitzar abans del segle XVI, «un cop ja s'havia implantat la "solució valenciana", encara que el procés de formació d'aquesta desinència sí que comença abans».

> L'experiència ens demostra que en aquestes circumstàncies el calc morfosintàctic no és pas un fenomen esporàdic i que l'acapte de solucions exògenes en detriment de les internes reflecteix alhora la intensitat d'un conflicte lingüístic pregon i la permeabilitat de la llengua sotmesa (Blasco Ferrer, 1985, p. 79).

Aquest article, a banda de consideracions a favor o en contra de la influència castellana en l'aparició de *-o* com a desinència de primera persona de present d'indicatiu, serveix per evidenciar que les dos teories —la de Par i la de Corominesón conegudes pels estudiosos i estan perfectament formulades (Blasco Ferrer, 1985, p. 73), i, per tant, són punt de partida per als gramàtics posteriors, els quals, amb aquestes tesis com a referència, aporten nous arguments per rebatre'n o reafirmar-ne l'una o l'altra. En aquest sentit, aquest estudi mostra que Blasco Ferrer es manifesta contrari a la tesi de Coromines, i, per tant, favorable als postulats de Par, com en l'anterior (Gulsoy, 1988; 1993*b*) l'autor es pronunciava absolutament a favor de Coromines i refutava la tesi de Par.

Un any abans Blasco Ferrer ja havia citat l'article de Par (1930*d*) en la seua *Grammatica Storica* per assegurar, seguint la tesi del gramàtic barceloní sobre el morfema *-o* del present d'indicatiu, que el fenomen dels plurals en *-os* no es va produir a Catalunya fins al segle xv: «Benché nelle "Vides" il pl. -"os" già sia attestato una volta ("*ergullosos*"; 2v2), esso non attecchisce in Catalogna fino al sec. xv» (Blasco Ferrer, 1984, p. 109, nota 51).

Alsina (1988-1989), en un article publicat gairebé al mateix temps que el de Gulsoy (1988), és l'autor d'un nou assaig sobre *-o* que el filòleg canadenc esmenta en la introducció al seu darrer estudi (1993*a*, p. 44-45). En aquesta ocasió, Gulsoy, després de fer-nos palès que aquest lingüista treballa dins el marc de la fonologia generativa a partir de la tesi de Coromines, posa en relleu una pregunta que Alsina formula: «Per què la morfologització de la *-o*, tot i afectar les formes del SP, ja en *-e*, *cante*, *cantes*, *cante*, *canten*, per a donar origen a *canto*, *-os*, *-o*, *-on*, havia deixat de produir el mateix resultat en les persones 2 i 6 de l'IP, *cantes*, *canten*, que tenien la mateixa estructura vocàlica?» (Gulsoy, 1993*a*, p. 45).

La resposta a aquesta qüestió li forneix l'excusa per introduir una dada que no havia pensat d'incorporar en el seu anterior article, potser, diu, «per considerar-ho un fet obvi»: «la *-o* s'havia identificat com a morfema de la persona 1 de l'IP i de les formes del SP, i per la qual raó hom s'havia refrenat de dir *mostros*, *mostron*, i també *cantos*, *canton*, a l'indicatiu present» (Gulsoy, 1993*a*, p. 45).

A banda d'aquesta referència del filòleg canadenc a l'obra d'Alsina (1988-1989), aquest autor ens interessa perquè, al·ludint a les dificultats d'anàlisi de la terminació *-o*, que ha rebut interpretacions absolutament incompatibles entre si, esmenta l'article de Par (1930*d*) —i el de Blasco Ferrer (1985)—, i ho fa per rebatre la seua teoria, ja que es decanta decididament per la proposta de Coromines, perquè

considera «molt més estimulant i enriquidor de cercar les causes i els mecanismes del canvi lingüístic en la forma i en el producte de la gramàtica afectada pel canvi que no pas de cercar-los en elements externs a la llengua» (Alsina, 1988-1989, p. 108). Així, tot seguit, introdueix nous aspectes que fan dubtar de la validesa de la teoria de Par:

— la desinència *-o* es generalitza en el segle XVI, època en què el castellà era una llengua desconeguda per a la major part de la població catalana i les persones que tenien contacte amb la cort eren un grup molt reduït, per la qual cosa hi podia haver manlleus lèxics, però no morfològics;

— la desinència *-o* caracteritzava les primeres persones del present d'indicatiu dels verbs de totes les conjugacions de la llengua d'origen, per la qual cosa, si es tractés d'un manlleu, sembla que hauria d'haver afectat també en català totes les primeres persones, cosa que no passa en verbs de la segona conjugació (*bec*, *moc*, *prenc*...);

— no pot considerar-se una coincidència formal que en una bona part dels parlars del Principat la desinència *-o* sigui també la desinència d'algunes formes del present de subjuntiu: si hi ha una explicació interna per donar compte dels morfemes de subjuntiu, també n'hi pot haver una per justificar la desinència de l'indicatiu, sense recórrer al calc del castellà.

Alsina es decanta per la teoria de Coromines i la desenvolupa aplicant una nova terminologia —com, per exemple, la regla de labialització de *-e*, segons la qual «el català disposava d'un mecanisme que canviava les vocals àtones mitjanes en síl·laba final en [o] en diversos contextos, principalment després d'una vocal tònica labial» (Alsina, 1988-1989, p. 110)—, que s'insereix en el marc teòric de la gramàtica generativa, la qual cosa li permet donar una explicació més convincent a algun dels punts de partida de Coromines que no considera prou satisfactoris, ja que aquest només té en compte un tipus de representacions: les fonètiques. Alsina, en canvi, justifica l'expressió de la primera persona del present d'indicatiu i del present de subjuntiu «a partir de la interacció de diversos principis rectors del canvi lingüístic (la tendència a la simplicitat formal, la tendència a assolir la transparència de les regles, la tendència a reduir l'alternança al·lomòrfica i la tendència a mantenir l'expressió de distincions funcionals)» (Alsina, 1988-1989, p. 115).

Segarra és una altra de les autores que toca el tema d'aquesta terminació en el capítol «Mots en *-o*, plurals en *-os* i desinència *-o* de la primera persona del present d'indicatiu i d'algunes persones del present de subjuntiu» de la seua *Història de la normativa catalana* (1987*a*). La autora recopila les investigacions que s'han dut a terme en diferents monogràfics anteriors i, seguint Gulsoy (1976, p. 35), assenyala que Par s'equivoca quan situa l'aparició d'aquesta nova desinència almenys el 1565, perquè no té en compte que el morfema *-o* comença a fer-se notar en els *Sermons* de sant Vicent Ferrer, predicats entre 1412 i 1418 (Segarra, 1987*a*, p. 107).

També refuta els arguments de Par —i Meyer-Lübke i Morel-Fatio— a favor de la procedència castellana del morfema *-o*, i dóna validesa als de Coromines (1953, p. 204-206), el qual segueix els postulats de Fabra[768] sobre la confusió morfològica entre la primera persona, *-e*, i la tercera *-a* (Fabra, 1907, p. 38). En canvi, Segarra admet les afirmacions de Par sobre la manca de desinència a l'indicatiu fins a mitjan segle XIV, tant en la llengua literària com en la popular (Segarra, 1987*a*, p. 107), i sobre el fet que, atenent a la documentació fornida per Par, la desinència *-o* no esdevé general abans del segle XVII (Segarra, 1987*a*, p. 108).

I continuant amb la nòmina d'investigadors que s'han dedicat a l'estudi de la morfologia verbal històrica catalana, l'estudi més ampli que s'ha fet sobre el tema l'ha escrit Pérez Saldanya (1998). En el seu llibre, aquest autor destina un capítol a les desinències de la primera persona del present d'indicatiu (Pérez Saldanya, 1998, p. 127-146), en què recull tots les referències de les monografies sobre aquest morfema que l'han precedit i cita Par, Coromines, Blasco Ferrer, Casanova, Gulsoy, Alsina i Wheeler (Pérez Saldanya, 1998, p. 127).

L'autor del llibre recorda, un cop més, les dos perspectives radicalment oposades amb què s'ha intentat justificar l'etimologia de la desinència *-o*: la de caràcter extern, defensada per Par, que postula que aquest morfema és un manlleu morfosintàctic del castellà; la de caràcter intern, enunciada principalment per Coromines, que parteix de la idea que la *-o* prové de la substitució de la *-e* epentètica de la primera persona del present d'indicatiu per desfer l'homofonia amb la tercera (Pérez Saldanya, 1998, p. 136).

Com que les dos teories han estat suficientment explicades en els paràgrafs anteriors d'aquest mateix capítol, només detallarem algun nou punt de vista que presenta Pérez Saldanya (1998, p. 137), el qual parteix de la base que la tesi del castellanisme planteja molts problemes de caràcter estructural i històric, i que la documentació aportada pels últims estudiosos confirma la tesi de Coromines.

Tanmateix, tot i considerar més encertada la hipòtesi de l'origen fonètic del procés, creu que els arguments externs adduïts per Par (1930*d*) i Blasco Ferrer (1985) van contribuir que la desinència *-o* es propagués de manera ràpida i uniforme per tot el Principat. Dit d'una altra manera, Pérez Saldanya defensa que el fet que el morfema *-o* existís en castellà i en italià i tingués el referent culte del llatí, tot i no poder explicar l'origen de la desinència, «sí que atorgava un prestigi a la nova forma que degué contribuir a la seva difusió i a l'acceptació com a marca de primera persona en tot el català del Principat i del nord del País Valencià» (Pérez Saldanya, 1998, p. 138).

Per acabar, Pérez Saldanya, referint-se a la cronologia de l'aparició i la generalització de la desinència *-o*, destaca que Gulsoy (1988) l'ha analitzat acuradament,

768. Pompeu FABRA (1907), «Le catalan dans la *Grammaire des langues romanes* de W. Meyer-Lübke et dans le *Grundiss der Romanischen Philologie*», RH, vol. XVII, p. 1-45.

a partir de «la important documentació aportada per Par» (Pérez Saldanya, 1998, p. 138), i de noves dades recollides per ell mateix.

Solà i Colón també coneixen l'estudi de Par sobre la terminació *-o*, però no entren en disquisicions sobre l'origen, la cronologia o la difusió de la desinència en qüestió. Cap dels dos no tracta el morfema de manera específica: el primer elabora un assaig de temàtica general sobre els segles XVII i XVIII,[769] i, al final, aporta la bibliografia que coneix sobre l'època, entre la qual inclou el monogràfic de Par (Solà, 1989, p. 27); el segon, en un article d'abast dialectològic molt concret,[770] proposa una nova desinència de la primera persona del present d'indicatiu (*-a*) en un àmbit restringit (els pobles castellonencs de les Useres i l'Alcora), i assenyala, com a informació, tots els estudis que s'han escrit anteriorment sobre morfologia verbal (Colón, 1997*b*, p. 339, nota 2). A més, aquest investigador deixa la porta oberta a la consideració que la teoria de la procedència castellana de *-o* pugui ser correcta, «el seu paral·lelisme amb la corresponent terminació castellana fou defensat, potser encertadament, per Par» (Colón, 1997*b*, p. 344). I cal assenyalar, pel que fa únicament a referències bibliogràfiques, que l'article de Par també s'esmenta en un breu manual sobre història de la llengua.[771]

Finalment, cal destacar dos estudis, de Casanova[772] i de Wheeler,[773] que tracten el tema de la terminació *-o*, però que no fan referència a l'estudi de Par. El primer autor, que parteix de la teoria de Coromines (1951-1952) —tot i que es manifesta en desacord amb algun dels seus postulats—, i esmenta Blasco Ferrer (1985), dóna per bona la teoria que la nova desinència va solucionar els problemes de sincretisme de la primera i tercera persones del present d'indicatiu (Casanova, 1989, p. 349).

El segon, en canvi, trenca totalment amb el punt de partida dels seus predecessors i ofereix un plantejament diferent que vol respondre noves preguntes, a banda de l'origen de la desinència: per què els dialectes han divergit i per què s'havia d'introduir cap canvi precisament en la primera persona del singular del present

769. Joan SOLÀ (1989), «El català a les gramàtiques i els diccionaris llatins dels segles XVII-XVIII», a *Actes del Vuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 7-28.

770. Germà COLÓN (1997*b*), «La matisació vocàlica en les desinències de 1a i 3a persones del present i imperfet d'indicatiu (conjugació en -ARE) a les comarques castellonenques», a *Estudis de filologia catalana i romànica*, València, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, i Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 339-346.

771. Lluís CABRUJA *et al.* (1987), *Història del català*, Barcelona, Columna.

772. Emili CASANOVA (1989), «Gramàtica històrica de la llengua. A propòsit de l'evolució de la desinència de 1.ª persona del present d'indicatiu», a *II Congrés Internacional de la Llengua Catalana: Història de la Llengua,* vol. VIII, p. 343-357.

773. Max W. WHEELER (1995), «La primera persona del present d'indicatiu, pot haver-hi més a dir-ne?», a *Estudis de lingüística i filologia oferts a Antoni M. Badia i Margarit*, vol. II, Barcelona, Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Catalana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 411-425.

d'indicatiu (Wheeler, 1995, p. 414). L'investigador afirma que, tot i les observacions valuoses de Blasco Ferrer, Casanova o Alsina, aquests autors no expliquen per què els problemes que han sabut identificar porten conseqüències per a la primera persona del present d'indicatiu més que per a altres formes verbals (Wheeler, 1995, p. 415). La resposta a les preguntes derivades d'aquestes reflexions l'ofereix, segons Wheeler (1995, p. 423-424), la teoria de la naturalitat morfològica, que postula, per exemple, que la primera persona del present d'indicatiu no és igual psicològicament a altres formes. El desenvolupament d'aquesta teoria, però, no és l'objecte d'aquest capítol, centrat en la repercussió que l'obra de Par ha tingut en els investigadors posteriors.[774]

Resumint, doncs, Alfons Par tracta, en el seu article publicat en l'AOR (1930*d*), el controvertit tema de l'aparició de la desinència *-o* per a la primera persona del present d'indicatiu. Uns anys més tard, Coromines (1951-1952) es manifesta en contra de la teoria de Par —el qual, a partir de la hipòtesi de Meyer-Lübke (1890-1906, vol. II), atribueix aquest morfema a la influència del castellà—, i, seguint, segons Segarra (1987*a*), una tesi apuntada per Fabra (1907), basa la seua argumentació en aspectes interns de l'evolució de la llengua. Posteriorment, la resta d'investigadors que han parlat sobre el tema s'han alineat a favor o en contra d'una de les dos teories exposades, tot i que, finalment, la hipòtesi de Par sembla haver quedat descartada, ja que només Badia (1951) —inicialment i encara no de manera prou clara— i Blasco Ferrer (1951) la confirmen, mentre que Gulsoy (1976; 1988; 1993*b*) —especialment—, Alsina (1988-1989), Segarra (1987*a*) i Pérez Saldanya (1998) —aquest últim, amb matisos— la rebutgen i es mostren partidaris de Coromines. De tota manera, tots aquests investigadors, tant si accepten com rebaten les tesis de Par, reconeixen el valor de la nombrosa documentació que dóna a conèixer el lingüista, la qual contribueix a desenvolupar aspectes importants per a la història de la llengua.

Dels altres investigadors que han tractat el tema de la desinència de primera persona de present d'indicatiu, l'aportació de Solà (1989) i Colón (1997*b*) és testimonial, però comporta que tots dos estudiosos tenen notícia de l'article de Par, mentre que Casanova (1989) i Wheeler (1995) no hi fan referència, ni tan sols en l'apartat de bibliografia.

Encara, però, i relacionat amb el tema de la desinència *-o*, transcrivim una citació de Fabra que palesa la vigència del debat sobre aquest morfema entre escriptors coetanis a Par, els quals rebutgen una forma que, indirectament, el mateix Fabra[775] qualifica de sospitosa de no genuïnitat:

774. Per a més informació sobre la teoria de la naturalitat morfològica, v. Wheeler (1995) i la bibliografia que hi cita.

775. Pompeu FABRA (1954), *Converses filològiques*, vol. I, Barcelona, Barcino.

> Nosaltres trobem justificada l'aversió envers les formes en *-o*; però tant com ens plauria de veure alliberada la nostra llengua d'aquestes formes, tan contràries al seu geni, havem de reconèixer que el restabliment de les formes antigues, desproveïdes d'aquella desinència, ofereix dificultats grosses, potser insuperables (Fabra, 1954, § 163).

4.6.8. «*Acotacions lingüístiques i d'estil a clàssichs menors catalans*»

En l'AOR (1932, vol. v, p. 373) és el primer lloc on es troba ressenyat aquest estudi de Par, però es tracta d'una referència breu, recollida en el capítol «Bibliografia de la llengua», sota l'apartat «Estilística», que no té més valor que el que pot oferir un recull bibliogràfic. L'única informació que dóna són els títols de les quatre obres que formen part de l'article, però no hi ha cap comentari ni crític ni de cap altra mena.

Més interessants, sens dubte, són les opinions de Solà (1980*a*), Gallina (Alighieri, 1974), Rubió (1984), Ribera Llopis[776] i Ramos (2000) i estudiosos que, anys més tard, han recuperat alguns dels comentaris lingüístics recollits en aquest article de Par. I, anecdòtica, l'aportació de Badia (1951, p. 34), que es limita a repetir l'opinió de Par sobre la traducció de Febrer sense qüestionar-la, i simplement afirma que «conté moltíssims italianismes crus».

Martí de Riquer, en canvi, d'una banda, no fa cap al·lusió al treball de Par sobre *Jacob Xalabin* en la *Història de la literatura catalana*, tot i tindre un capítol dedicat a aquesta novel·la,[777] mentre que, d'altra banda, el cita per parlar de la traducció de la *Divina Comèdia*, en l'apartat dedicat a Andreu Febrer (Riquer, 1984, vol. II, p. 92-111).

Gallina, Rubió i Riquer, que són els autors que es manifesten en contra de les opinions de Par sobre l'obra de Febrer, reconeixen efectivament que la traducció de la *Comèdia* està farcida d'italianismes, però matisen la importància que aquest tema tenia en l'època en què va ser escrita, a més de considerar la tasca de Febrer lloable per la dificultat que comportava.

És així com Gallina atribueix aquest abús d'italianismes a l'afany del poeta català de mostrar fidelitat al text italià, però en lloc de trobar-ho tan abjecte com Par, busca justificacions que ho expliquin. D'una banda, recorda la semblança entre les dos llengües, cosa que pot fer que en alguns casos hi pugui haver coin-

776. Joan Miquel Ribera Llopis (1990-1991), «Per a la interpretació —literària— de la *Història de Jacob Xalabin*», L&L, núm. 4, p. 7-37.

777. Martí de Riquer (1984), «Una novel·la oriental: la *Història de Jacob Xalabin*», a *Història de la literatura catalana*, 4a ed., vol. III, Barcelona, Ariel, p. 243-248 (1a ed., 1964).

Riquer, en canvi, sí que esmenta l'edició de Miquel i Planas, usada per Par per fer el seu treball, però empra per a les cites de la novel·la la versió d'A. Pacheco (1964), *Història de Xacob Xalabin*, Barcelona, Barcino.

cidència d'expressió. D'altra banda, constata que el concepte de *traducció* a l'edat mitjana era molt diferent de l'actual, ja que llavors n'hi havia prou a traduir mitjançant calcs o transliteracions, encara que no tinguessin prou sentit, ni es respectés la sintaxi ni, fins i tot, s'entengués el significat en la llengua de la traducció (Alighieri, 1974, vol. I, p. 27). Finalment, Gallina comenta encara que la versió de Febrer, amb un percentatge massa elevat d'expressions no genuïnes per a un bon poeta com ell, fa l'efecte d'ésser una cosa provisional, no definitiva «talment com un esborrany pendent de correcció» (Alighieri, 1974, vol. I, p. 28), per la qual cosa el traductor podia haver deixat fragments al peu de la lletra per buscar posteriorment expressions més adequades.

Gallina conclou la seua valoració sobre la versió catalana de la *Comèdia* afirmant que «la traducció de Febrer queda sovint a un nivell inferior al del model; encara que seria molt difícil per a qualsevol traductor de sostenir-se al llarg del poema a l'altura de Dant» (Alighieri, 1974, vol. I, p. 30), i en això està d'acord amb Par, tot i que no ho expressa amb la vehemència del gramàtic barceloní, d'una banda, perquè diu que hi ha errors d'interpretació justificables en un home que no disposava de l'ajut dels comentaris del poema descrits en els darrers cinc segles, i, d'altra banda, perquè valora positivament els fragments que Febrer reprodueix en estil perfectament dantesc, cosa que demostra que ha comprès la lletra i l'esperit del text, a pesar que també hi hagi «fragments mediocrement traduïts, ben lluny de l'expressió poètica del model» (Alighieri, 1974, vol. I, p. 30).

Rubió destaca que la de Febrer és la primera traducció en vers feta a Europa de la famosa obra de Dant, i aquest és un dels seus principals mèrits, ja que «presentar les versions en la mateixa forma que l'original és una exigència pròpia dels temps moderns i sembla anacrònica en els de Febrer» (Rubió, 1984, vol. I, p. 295). Està d'acord amb les observacions de Par que moltes vegades els italianismes són innecessaris i dificulten la lectura, i que hi ha fragments que Febrer no entengué, però considera que en altres passatges la seua interpretació és superior a la d'altres traductors en prosa i, per tant, conclou que «el judici de Par és exagerat i mancat de ponderació crítica, ja que els encerts de Febrer són molts» (Rubió, 1984, vol. I, p. 296).

Riquer també blasma l'actitud excessivament bel·ligerant de Par i qualifica el seu article de «treball amb tancat criteri "purista" i escrit en actitud adversa a Febrer» (Riquer, 1984, vol. II, p. 108, nota 25). El fet que el traductor català emprengués l'àrdua tasca de transportar hendecasíl·labs de tipus italià a decasíl·labs de tipus provençal i català, i assolís transmetre no únicament bona part del sentit literal d'un dels poemes més difícils de traduir, sinó també el seu to, el seu estil i, en alguns casos, la seua musicalitat, originen que Riquer no dubti a qualificar la *Comèdia* de Febrer d'esforç notabilíssim (Riquer, 1984, vol. II, p. 110).

Joan Solà dóna en els seus *Estudis de sintaxi catalana* (1980*a*) un exemple extret de la pàgina 179 de l'estudi del *Jacob Xalabin* de Par per il·lustrar «La substan-

tivació de l'infinitiu» en català antic, «Ali Baxa procehia fer *sos plers* della, los quals», tot i que Par no el recull amb aquesta finalitat» (Solà, 1980*a*, vol. I, p. 59). També esmenta les pàgines que fan al·lusió a *Partinobles* en la bibliografia especial del capítol sobre «La abstracció i la intensitat» (Solà, 1980*a*, vol. I, p. 101), però no n'hi ha referències concretes dins el seu desenvolupament.

També Ribera Llopis (1990-1991) s'ocupa de l'article de Par «Acotacions...» i se centra en la *Història de Jacob Xalabin*, a la qual vol apropar-se des d'un punt de vista literari. Per aquest motiu, remet els interessats en les consideracions d'ordre lingüístic a estudis prou sistematitzats d'altres autors, entre els quals cita el de Par. Tanmateix, no s'està de fer algunes «postil·les filològiques» (Ribera Llopis, 1990-1991, p. 7) sobre, per exemple, la repetició de la forma *si* expletiva al començament de frase, lloc comú en tots els estudis, incloent-hi el de Par. Ribera Llopis analitza breument les aportacions dels seus predecessors i llença la hipòtesi que l'ètim pugui ser *ACCU'SIC > AIXÍ > SI, amb significat adverbial. Introdueix també la proposta de Par sobre el valor copulatiu coincident amb l'evolució romanesa de SIC > SI, que suposaria la presència de polisíndeton, però no té en compte les altres vàlues que el gramàtic barceloní dóna a aquest mot, ni que Par apunta la possibilitat que la reiteració del *si* pugui ser una ingerència del copista, cosa que sí que reconeix a Pacheco, un altre dels estudiosos de la novel·la recollits per Ribera Llopis.[778]

Ramos (2000) introdueix el seu llibre donant un cop d'ull als estudis previs que s'han fet sobre els verbs *ésser*, *estar* i *haver-hi* en català antic, i justifica la seua obra en el fet que els treballs descriptius anteriors, o bé presenten limitacions metodològiques o de corpus, o bé no tenen com a objecte principal el tema del seu monogràfic, sinó que tracten l'ús d'aquests verbs de manera marginal, tot i que li han servit de base per a la seua investigació. És en aquest segon grup que situa el treball de Par que es refereix a «Acotacions...», concretament, tot i que no ho especifica, en l'apartat del *Partinobles* (Ramos, 2000, p. 24).

Les úniques referències que Par fa sobre el tema al qual Ramos dedica l'atenció en aquest treball formen part de les dos llistes en què el gramàtic barceloní recull els trets gramaticals propis del text català del XVI (Par, 1931*a*, p. 184-185). D'una banda, Par classifica com a construccions castellanes l'ús continuat de *estar* en lloc de *ésser* («la emperatriu estaue molt bona» 2476) i la presència de *haver* com a verb auxiliar de *estar* («ha estat» 2363), i, d'altra banda, com a expressions genuïnes, *ha-*

778. Segons Ribera Llopis, Pacheco afirma que aquesta reiteració del *si* només es troba en un altre text, *Història de la filla de l'emperador Constantí*, novel·la continguda en el mateix manuscrit del *Jacob Xalabin*, per la qual cosa la profusió del *si* pot ser deguda a error del copista (Ribera Llopis, 1990-1991, p. 8). Però això ja ho havia formulat Par anteriorment, en els mateixos termes, afegint, per justificar la hipòtesi que no havien estat els autors sinó el copista, que «lo llenguatge es molt bó y no sembla dirse ab aytal mancament de gust» (Par, 1931*a*, p. 178).

ver denotant existència sense l'adverbi *hi* («havie en la montanya» 127, 145, 237),[779] *ésser* en sentit de *haver-hi* («que eren» 256), *ésser* auxiliar de *estar* («era estat» 967), i *ésser* auxiliar de reflexius, recíprocs i pronominals («se eren trobats» 948).

Aquestes són les característiques que Par assenyala i que tenen a veure amb la investigació de Ramos, el qual situa Par en la línia més tradicional, perquè, pel que fa als usos dels verbs atributius amb participi, l'autor d'«Acotacions...» considera que l'ús aspectualment no marcat amb *estar* no és genuí (Ramos, 2000, p. 32).

4.6.9. *Recapitulació*

Hem repassat en aquest apartat els diferents treballs a què hem tingut accés que fan referència tant a aspectes puntuals com a consideracions generals de l'obra lingüística d'Alfons Par. Creiem que els comentaris transcrits palesen l'interès que els estudis del gramàtic barceloní han despertat en lingüistes posteriors, tot i no ser coneguts, en profunditat.

En el moment en què va presentar els seus assajos —especialment, «*Qui* y *que* en la Península Ibérica», *Curial e Guelfa: Notes lingüístiques y d'estil*, i la novel·la *Curial e Guelfa*, coeditada amb Miquel i Planas—, hi va haver algunes ressenyes que es van encarregar de glossar-los, però és actualment que l'aportació de Par comença a ser tinguda més en compte, i és amb posterioritat a la seua mort que els articles suara esmentats, especialment el segon, juntament amb «La desinència *-o* del indicatiu present», troben un més ampli ressò en els estudis lingüístics. No en va, les *Notes* i l'article sobre la terminació *-o* són els que generen més resposta: el primer per la importància del text analitzat i l'interessant treball de dissecció dut a terme a partir del clàssic català, i el segon pel refús que ha originat l'explicació donada per Par de la desinència de primera persona de present d'indicatiu com a manlleu del castellà.

La menor repercussió que va tindre l'obra lingüística de Par entre els seus coetanis s'explica en molts casos pel model de llengua emprat, ja que fins i tot els crítics que demostren més interès pels estudis del filòleg autodidacte en el seu temps,

779. Ramos, després d'aquesta introducció general al tema, no té en compte aquest exemple recollit per Par, tot i que parla en altres apartats específics sobre els verbs presentacionals i esmenta, això sí, la *Sintaxi*. L'autor del monogràfic afirma que estudis com el de Par «es limiten, de manera molt breu, a apuntar l'augment de la presència del clític *hi* a partir del segle xv sense aprofundir gairebé gens en el tema», i lamenta que, per aquest motiu, desconeguem l'evolució d'aquestes estructures (Ramos, 2000, p. 30).

Tanmateix, les cites de *Partinobles* situen la presència, l'any 1588, del verb *haver* sense *hi*, i Ramos no en parla. És clar que Par anuncia que expressions tan catalanes com aquestes en ple segle xvi demostren l'existència d'una traducció catalana molt anterior, i, per tant, aquesta versió de *Partinobles*, tot i que ell l'elogia, no té el valor d'edicions anteriors. En un altre dels seus escrits confirma que, pel que fa a l'ortografia «es ben sabut que les copies del segle xv y posteriors invariablement malmeteren l'original» (Par, 1925-1926, p. 424).

com Aramon, Bourciez i Vallès, li retrauen que no faci servir les *Normes* de l'IEC. En canvi, Moll i els lingüistes més actuals no semblen preocupar-se per aquest fet: el desacord que poden mostrar amb les afirmacions apuntades per Par no té res a veure amb el codi ortogràfic, sinó amb qüestions de contingut.

Cal considerar, també, que moltes de les referències actuals a l'obra de Par no constaten ni el seu encert ni el seu error en la formulació d'hipòtesis, sinó que es limiten a reflectir les citacions extretes del *Curial* o de documents medievals aportades pel lingüista, de manera que, si més no, trobem una valoració intrínseca a la feina desenvolupada per Par en l'àmbit de recopilació d'exemples.

4.7. Estudis inèdits

A banda de tots aquests assajos que acabem de repassar, reproduïts en llibres i revistes diversos, hi ha un seguit d'estudis que Alfons Par tenia en projecte de dur a terme o que en algun moment de la seua producció sorgeixen com a idees per treballar en el futur. Ens ha semblat interessant recollir-los, tot i que en alguns casos no hem trobat cap referència que ens dugui a concloure que finalment van ser publicats (sense que en coneguem les causes), o, àdhuc, en altres ocasions tot apunta que va tractar-se de mers projectes. També anotem alguns treballs que, presumiblement, va llegir a la RABLB, ja que consten en el *Butlletí* de la institució com a presentats en diferents sessions, dels quals, però, no tenim constància escrita.

4.7.1. *Gramàtica lul·liana*

La primera notícia que tenim sobre treballs gramaticals de Par és arran d'un parell de cartes datades el 10 d'octubre de 1906[780] i el 24 d'octubre de 1906 (Julià, 2000, p. 100, número 25; p. 101-102, número 26), en què, interessat en els temes gramaticals, l'industrial es dirigeix a Alcover per demanar-li consell sobre una gramàtica lul·liana que havia començat a redactar feia dos anys:

> [...] vaig pendre també «gran res de» notes gramaticals: que considerant-les d'interès, me proposí arranjar de modo que formessin una «gramatica Luliana» en la que derrere de quiscuna de les parts de la oració, s'hi trobarien tots els mots lulians dignes de menció, trets per mi dels tres primers volums publicats fins are[781] (Julià, 2000, p. 100).

780. La carta no està datada originàriament. La data és la que facilita Julià.

781. Suposem que es refereix a la col·lecció «Obras de Ramón Llull», editada a Palma de Mallorca i composta per tres volums amb textos en català i introducció i notes en castellà:

— *Libre del gentil e los tres savis; Libre de la primera e segona intencio; Libre de mil proverbis; textos originales publicados e ilustrados con notas y variantes por Jerónimo Rosselló; prólogo y glosario de M. Obrador y Benassar* (1901, vol. 1).

A pesar que la seua feina habitual no li permet dedicar-se plenament a la investigació lingüística, «estic ocupadissim en altres quefers de la vida material y no em lleu gayre pera esmersarme en questions literaries», confessa (Julià, 2000, p. 101), Par comparteix la passió per la sintaxi amb el filòleg mallorquí, el qual era en aquells moments un home de prestigi reconegut que «s'interessava per l'estructura gramatical del català, i des dels primers temps concebé la idea de fer una gramàtica molt extensa, de caràcter històric, en la qual es formulassin les lleis fonamentals de la nostra llengua, sobretot en quant a la Sintaxi. La Sintaxi el preocupava molt, i principalment la conservació de certs trets sintàctics característics del català clàssic que es mantenien a Mallorca i havien desaparegut de les altres regions» (Moll, 1962, p. 75).

L'aprenent de gramàtic, reconeixent l'autoritat del canonge, no busca únicament la seua opinió, sinó la seua aprovació:

> [...] en gran temensa soc, de que al adresar-li la present traspassi les fites de la recta cortesia, car atreviment es destorbar qui està tan enfeynat y ab materies de mes trascendencia. Mes, lo molt valuós que per a mi sera son parer, y'l dupte que tinc sobre la conveniencia de tirar avant una tasca filològica m'encoratjen a escriureli. Perdoni-m.
>
> [...] M'atrevesc doncs a demanarli dongui no mes un cop d'ull a lo que li encloc (no val la pena que ho llegexi) y vulga ferme la, pera mi, mercé de dirme si he de tirar avant, o val mes que ho deixi correr.
>
> Si no vol perdre temps en escriure y m'ho vol dir de paraula dongui-m hora y lloc, *quan li llegui* (no li dono pas cap pressa) (Julià, 2000, p. 100).

Par, que es manifesta aficionat a la filosofia des de petit, explica que va iniciar fa dos anys un estudi sobre les obres de Llull, «m'hi posí de ferm y vaig fer una serie de remarques y anotacions subjectives sobre la obra del mastre de Bogía,[782] considerant-la en sos aspectes filosofic y mistic» (Julià, 2000, p. 100), però que una malaltia l'ha mantingut allunyat del treball durant aquest període. Amb la primera carta a Alcover, es constata els seu interès a reemprendre la tasca, i per aquest motiu li demana consell. La seua intenció és elaborar «una gramàtica y vocabulari à l'hora», tant pel que fa als aspectes filosoficomístics com als aspectes lèxics. En aquest sentit, quan redacta la carta ja ha començat la feina de recollir els noms i adjectius,

— *Arbre de filosofia d'amor; Libre de oració; L. de Deu; De conexença de Deu; Del es de Deu; textos originales publicados e ilustrados con notas y variantes por Jerónimo Rosselló; con prólogo de Miguel Costa y Llobera* (1901, vol. 2).

— *Felix de les maravelles del mon; texto original publicado e ilustrado con notas y variantes por Jerónimo Rosselló; y un proemio bibliografico por M. Obrador y Benassar* (1903, vol. 3-4).

782. Bugia és la ciutat d'Algèria on Llull va ser empresonat durant sis mesos l'any 1307, i on, segons la llegenda, morí màrtir el 1315.

darrere dels quals «hi posí lo nom corresponent a la mateixa arrel en Llatí, Castellà, Francès, Anglès y algunes voltes Italià, grec i Provensal», i es proposa de continuar el seu treball amb un estudi complet de la conjugació verbal, al qual seguiria «lo vocabulari dels verbs, qu à mon judici merexessin remarcar, fixant-me especialment en los sentits ab que s'esmersen en la Filosofia luliana» (Julià, 2000, p. 100).

En el moment en què escriu la carta ja té bastant avançat el glossari «m'he mirat lo fet, y he temut no sia molta feyna mal dirigida» (Julià, 2000, p. 100), i vol acabar-lo abans d'endinsar-se en la gramàtica, ja que li agrada fer la feina conscienciosament, «tinc ja moltes remarques singulars fetes. Empero, s'han de sometre a una rigurosa comprobaciò analitica avans de fer cap generalisació. Si V. ha llegit quelcom de mes fulles suposo haurà vist que no hi ha res dit (i escrit) de lleugeresa sino que tot es estat avans rigurosament comprovat» (Julià, 2000, p. 101).

De la segona carta que Par escriu a Alcover el 24 d'octubre, en què manifesta un dels trets que més el caracteritzen com a lingüista autodidacte —«M'he fet molts tips d'estudiar gramàtica principalment anglesa», i insisteix que «*de temps* me sembla no faria cap bunyol si assajés de fer una gramàtica luliana» (Julià, 2000, p. 101), es desprèn que el gramàtic mallorquí es mostra interessat en la feina de Par, i l'encoratja a continuar endavant. Par agraeix la resposta d'Alcover i que vulgui utilitzar els fulls que li havia tramès en la carta anterior:

> [...] moltes merces de sa resposta. No tindria cap inconvenient de que V. es quedés les fulles enviades si estiguessin repassades y termenades, ço que no es. Li prego doncs vulga tornàrmeles a fi de que ab elles puga continuar lo glossari. Si V. emperò, pot utilisarles prompte faci-ho abans de tornàrmeles que jo no porto pressa: de lo contrari enviimeles, jo les faré copiar y les trametrè de nou a V. (Julià, 2000, p. 101).

Par dóna en aquesta carta més dades que ens permeten conèixer l'estat del seu estudi: «La part dels verbs es molt mes llarga: els tinc ja tots aplegats, me manca ordenarlos y definirlos y comprovar els mots extrangers de la mateixa família. No puc comensar la gramàtica fins haver termenat lo glossari» (Julià, 2000, p. 101). A partir d'aquesta informació, poca cosa més podem afegir sobre el desenvolupament d'aquest treball, si bé és veritat que posteriorment en tornem a trobar alguna referència més aviat poc concreta. En definitiva, doncs, no sabem si Par va acabar la gramàtica —i podríem aventurar algunes explicacions que en justifiquessin el possible abandó: la seua feina immersa en el món dels negocis, que el podria mantenir allunyat de la tasca especulativa durant un llarg període de temps; el seu precari estat de salut; el compromís amb les institucions amb què col·laborava, que l'obligava a presentar treballs de menor extensió tot sovint; la dedicació al conreu de les obres de Shakespeare o Wagner; la traducció de *Lo rey Lear*, que ha d'acabar abans d'endinsar-se en la gramàtica; o, fins i tot, el descobriment d'una nova

passió, Bernat Metge, al qual va dedicar finalment una sintaxi, potser en detriment de la gramàtica lul·liana prevista en un principi— i, si ho va fer, on es troba aquest ambiciós treball introductori a l'obra de Llull del qual tenim constància a través d'aquesta missiva.

Efectivament, com acabem d'assenyalar, es conserva, a la seu de l'Acadèmia una nota breu d'Alfons Par a Casades i Gramatxes, secretari de l'entitat, en què demana torn per presentar un estudi en el si de la institució, «Notes lingüístiques y d'estil (Lull, Arnau de Vilanova, etc.)», que ja està enllestit (RABLB, 27 octubre 1927). Par manifesta en aquesta nota que el seu treball de torn versarà sobre aquest tema, i demana que Casades l'avisi vuit dies abans de la data que, com a secretari, fixi per a la lectura. No obstant això, en el BRABLB no hi ha constància que s'arribés a desenvolupar aquesta sessió.

En aquesta mateixa línia, uns anys més tard Par fa un repàs a la seua obra i diu que en la seua joventut havia analitzat els clàssics catalans, entre els quals inclou Llull:

> Endut per l'amor a nostre «bell catalanesch» ja fa molts anys, en la meva jovenesa, vaig empendre un estudi apregonat, qu'encara mantinch,[783] dels nostres clàssichs sots l'aspecte lingüístic y literari: sengles assaigs sobre Lull,[784] Andreu Febrer,[785] los escrivans de la curia de Pere III, Anfòs II y Jaume II,[786] «Curial»,[787] Eximeniç,[788] y les més antigues cartes en romanç,[789] foren completats en 1923 per una extensíssima sintaxi catalana basada en Bernat Metge (Par, 1934, p. 9).

Queda clar, doncs, que, si més no, Par va fer un estudi sobre Llull i altres autors medievals[790] que no ens ha pervingut, i fins i tot és molt possible que el llegís a la

783. No sabem si en el moment de redactar aquest opuscle, Par treballava en altres estudis lingüístics, però, després de l'edició de *Curial*, apareguda el 1933 (v. 4.5.8), només ens consten dos publicacions importants, referides a Shakespeare, de 1935 i 1936 (v. 3.2.1) i alguns treballs menors llegits a la RABLB els darrers anys de la seua vida (v. 4.7.12).

784. Tot i que, com assenyalem en aquest capítol, no ens consta cap estudi complet de l'obra del filòsof medieval, en diversos treballs, Par hi fa referència de manera parcial. És el cas, per exemple de la *Sintaxi* (Par, 1923, § 282, § 1275), i del breu monogràfic sobre la separació dels mots coordinats, en què el lingüista esmenta fragments extrets de les diverses obres de Llull (Par, 1925, p. 84).

785. L'únic estudi de Par sobre l'obra d'Andreu Febrer de què disposem és el que va fer a partir de la seua traducció de la *Divina Commedia* de Dante Alighieri (Par, 1931*a*).

786. Poden trobar-se referències als documents cortesans d'aquesta època en l'estudi d'entrada a la RABLB de Par (1924*a*) i en l'estudi sobre les relatius *qui* i *que* (Par, 1929*a*).

787. Par (1928*b*) i (1932*a*).

788. Com veurem en aquest mateix capítol, l'estudi sobre Eiximenis, tot i que ens consta que el va dur a terme, no es va arribar a publicar (v. 4.7.6).

789. Poden trobar-se referències a aquestes cartes antigues en l'estudi d'entrada a la RABLB de Par (1924*a*) i en l'estudi sobre les relatius *qui* i *que* en català (Par, 1929*a*).

790. Si hem de fer cas de l'exposició de la RABLB, un d'aquests escriptors seria Arnau de Vilanova, l'obra del qual, com la d'altres autors medievals, es tracta parcialment en l'estudi dels relatius.

RABLB, però no sembla tractar-se d'aquell ambiciós projecte monogràfic que proposava en la carta a Alcover molts anys abans: la confecció d'una gramàtica lul·liana.

4.7.2. *El* Diccionari català-valencià-balear

Un altre projecte en què Par no sembla participar, encara que no naix de la seua iniciativa sinó d'Alcover, és la col·laboració que el canonge mallorquí li demana per al *Diccionari català-valencià-balear*. Si el mencionem és perquè el lingüista barceloní, en aquesta segona carta a Alcover que es conserva, suara esmentada (Julià, 2000, p. 101-102), manifesta la seua intenció de contribuir-hi quan acabi les obres en què està treballant, la gramàtica lul·liana i la traducció catalana de la tragèdia de Shakespeare *Lo rey Lear*, la segona de les quals li comporta molta dificultat, tot i que l'apassiona: «Pot compendre si una cosa axis es dificil y els tips que m'he fets de regirar les obres d'en Lull, J. Martorell, Jaume el Conqueridor, Muntaner, etc. Curial, etc. Emperó hi estic entusiasmat y prego molt à Deu me dongui forces pera durla a terme» (Julià, 2000, p. 102).

Com sabem, Par fineix la traducció de l'obra del dramaturg anglès, però, en canvi, com hem mencionat en l'apartat anterior, deduïm que no acaba la gramàtica prevista inicialment. Així doncs, aquests treballs són els que li impedeixen de col·laborar amb Alcover: «Tot això li dic pera que comprengui ab quina feyna me prenc les coses, mes la questió no es ferne moltes sino ben fetes. Compendrà també per això, com are per are no'm lleu omplir cèdules de sa obra magistral» (Julià, 2000, p. 102).

Tanmateix, Par, que disposava d'un exemplar de la *Lletra de convit*,[791] en què Alcover exposava el projecte del *Diccionari de la llengua catalana*, a més del sistema de recull de materials, el qüestionari per al recull i les instruccions per als col·laboradors, promet prendre part en el projecte del canonge més endavant: «quan tot axo sia un fet, colaboraré, no'n dubti al gran Diccionari» (Julià, 2000, p. 102). Suposem que no ho arribà a fer, o, almenys, no tenim dades que corroborin aquesta participació promesa.

4.7.3. *Illu / ipsu*

Alfons Par enceta el tema de l'article català procedent de IPSU i ILLU en el seu discurs d'entrada a la RABLB *Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle* XIV.è (1924*a*). En aquell treball s'aproxima per primer cop a l'evolució d'aquestes formes però no les estudia amb detall, sinó al costat d'altres aspectes morfològics, juntament amb els fonètics i sintàctics, que tenen a veure amb els documents esmentats (v. 4.5.1).

791. Aquest opuscle es conserva al CMP.

Uns anys més tard, manifesta la seua voluntat d'aprofundir en aquest tema mitjançant un monogràfic en una nota a peu de pàgina que apareix en el seu treball sobre *qui* i *que* (1929*a*), quan, en la descripció de documents que duu a terme, justifica la no-inserció de resultats del segle IX per manca de documents originals d'aquesta època. En aquest sentit, una de les raons en què basa la consideració de l'*Acta de consagració de la Seu d'Urgell* (839) com a apòcrifa és justament la presència de deu *illu*, «una excepción única y sospechosa», ja que «en ningún documento original, entre los muchísimos que hemos examinado pertenecientes a los siglos IX, X i XI, se halla *illu* con valor de artículo: invariablemente leemos *ipsu*».[792] I conclou: «Pienso estudiar esta cuestión más detenidamente» (Par, 1929*a*, p. 5, nota 2).

Així ho entén Moll, que, en la ressenya que fa en l'AOR sobre el monogràfic de Par, afirma: «Felicitam de cor el distingit gramàtich y desitjam veure aviat els resultats d'una investigació que incidentalment diu que té començada: la de la competència entre els articles *ipsu* y *illu* en els documents de l'alta Edat Mitjana» (Moll, 1929, p. 349).

Doncs bé, tot i l'interès que Par manifesta per aquest tema, finalment sembla que no va escriure l'article, o, com a mínim, no el va publicar. Tanmateix, com hem indicat en el capítol anterior, al CMP es pot veure un exemplar del BDC, vol. V (1917), en què s'observa que el treball de Griera «L'article en català i la llengua literària», qualificat de «preuhadíssim estudi» (Par, 1924*a*, p. 30), conté nombroses anotacions manuscrites de Par que palesen el seu acord o desacord amb les conclusions de l'autor: «tots aquests exemples son en redacció llatina», «solsament hi ha un exemple en una carta pessimament redactada en que en redacció llatina trobem illu, illa», «no: *es*, *sa,* tenen lo domini en llatí; *illu*, *illa* en català», «no: *es*, *sa*, desaparegué de la llengua parlada molt abans», «Naturalment»... A pesar que no tenim constància que Par dugués a terme el treball, aquestes notes deixen entreveure, de tota manera, el seu interès per aprofundir en el tema.

4.7.4. *Col·lecció de documents per dialectes*

Un altre dels treballs que Par insinua que li agradaria fer, però del qual no hem tingut cap notícia —possiblement perquè aquest treball seria bàsicament de suport per a noves incursions en temes filològics—, és una classificació de docu-

792. En canvi, en el seu discurs d'entrada a la RABLB (1924*a*, p. 30), havia comentat aquest mateix cas, però amb una interpretació diferent. Efectivament, com aquí, confirmà que de quaranta-tres articles que apareixen en l'*Acta de consagració*, deu són *illu*, però d'aquests, vuit acompanyen noms geogràfics, «o sigui noms propris catalans qui nos són pervinguts fins avuy ab dit article: *illa Maciana* (la Massana), *illa Curriz* (La Corriu) [...]. Sembla, donchs, que si duhen *illa* es per ço com *la* ja era en lo títol y l'escriba no gosà cambiar *la* vivent per *ipsa*, com féu però, en alguns pochs altres casos: *ipsa Mora* (avuy La Mora)» (v. 4.5.1).

ments per dialectes que l'ajudin en les seues investigacions lingüístiques: «La división del dominio lingüístico catalán en Oriental y Occidental, que tan acertadamente anticipó ya Milá y Fontanals, no nos ha sido posible establecerla para las formas de los pronombres relativos; ni tampoco hemos podido mantener, a pesar de nuestro empeño en descubrir matices comarcanos, una circunscripción exclusivamente pirenaica. Si fuera posible coleccionar documentos particulares de cada una de las regiones catalanas que abarcasen todos los años desde 1200 hasta hoy (y en este empeño ya andamos metidos para ulteriores investigaciones lingüísticas), quizás se podrían sorprender las líneas geográficas de difusión de *que* y desaparición de *qui.*» (Par, 1929*a*, p. 14).

El lingüista autodidacte és, a més d'investigador, un industrial amb prou recursos econòmics per proveir-se d'un bon repertori de documents antics. En aquesta citació parla de la necessitat d'incrementar la seua col·lecció particular de textos, cosa que no li suposa cap problema, ja que, arran del treball sobre els relatius, ja havia adquirit molts dels documents emprats per a l'estudi d'aquestes formes.

4.7.5. Curial e Guelfa *(versió de 1929)*

Sota aquest epígraf volem deixar constància del projecte d'edició de la novel·la del XV en un principi projectada per aparèixer l'any 1929, la qual, però, gairebé amb tota certesa, no es va publicar aquell any. Les diferents disquisicions que ens han dut a constatar la no-publicació de l'edició de 1929, contra tots els indicis que assenyalaven aquesta data com la d'aparició del *Curial*, poden trobar-se en l'apartat «*Curial e Guelfa*», en què consta una cronologia detallada dels fets (v. 4.5.8).

Per aquest motiu, només inserim en aquest fragment un comentari aparegut en l'AOR de 1928, que remet a la represa de la col·lecció de la «Biblioteca Catalana» i que lliga amb el següent apartat, dedicat a l'obra d'Eiximenis: «Per ésser obra de dos membres del *Comitè* directiu que porten endavant pel seu compte un treball escaient de tot en tot a la finalitat de l'*Oficina Romànica*, volem consignar aquí el fet de la continuació de la *Biblioteca Catalana* de Miquel i Planas, que té ja estampats i a punt de sortir, dos volums més, *Curial e Guelfa*, editat novament net d'errades, i tres obretes de *L'Eximenis*» (AOR, 1928, vol. I, p. 403).[793]

4.7.6. *Eiximenis*

Així com en els temes lingüístics apuntats per Par que hem tractat en els apartats precedents no sabem exactament si finalment l'investigador arriba a desenvo-

793. Queda clar en aquest fragment de l'AOR que els dos volums, el *Curial* i les obres d'Eiximenis, estan ja «estampats i a punt de sortir» l'any 1928, tot i que després no es confirma pas aquesta data d'aparició.

lupar els assajos que anuncia en articles anteriors, en el cas de l'estudi dels tractats d'Eiximenis tenim proves que demostren que, efectivament, Par va dur a terme l'anàlisi lingüística d'almenys una obra de l'escriptor, la *Doctrina compendiosa*, tot i que és bastant dubtós que l'edició suara esmentada, preparada per aparèixer l'any 1928, es publiqués.

La referència de l'AOR no és l'única que dóna aquesta informació. Par, en el seu estudi sobre els relatius catalans (1929*b*), enumera les edicions emprades, d'entre les quals destaquen les de la col·lecció «Biblioteca Catalana» i en menciona tres que en el moment d'aparició de l'article estan preparades per veure la llum, en les quals sembla que intervé com a coeditor: «Se continúa esta *Biblioteca* por Miquel y Planas y Alfonso Par; están a punto de publicarse *Curial e Guelfa*, *Regiment de la cosa pública* y *Doctrina compendiosa*, de Francesch Eximeniç; las tres obras han sido puestas a contribución» (Par, 1929*b*, p. 114, nota 1). En aquest cas, però, ha variat el projecte esmentat en el paràgraf anterior, ja que les dos obres del franciscà apareixen en volums separats.

Més tard, quan es concreta la publicació de *Curial e Guelfa* de 1932 de Miquel Planas i Par —recordem que segons Aramon (1934) i el mateix Par apareix el 1933 (v. 4.5.8)—, el bibliòfil parla de l'ajut de l'industrial, i informa de nous treballs editats amb la seua col·laboració (v. 2.1.3.3), a més, d'anunciar a la contraportada que es troben en premsa els *Tractats menors de fra Francesch Eximeniç* i el *Libre de les dones*[794] del mateix escriptor.

Bourciez i Aramon també recullen en les seues respectives ressenyes dedicades al *Curial* la intenció dels dos amics antinormistes de publicar conjuntament en un futur proper. D'una banda, el romanista francès remarca la importància de la «savante collaboration» del lingüista autodidacte, «laquelle lui serait déjà acquise pour d'autres volumes annoncés dans la même collection» (Bourciez, 1934, p. 227). D'altra banda, Aramon felicita els dos editors per «la bella e interesante edición» del *Curial* i no vol acabar el seu article sense «hacer votos para que las obras importantes que ya tienen en prensa (*Spill*, de Jacme Roig, y algunos tratados de Francesc Eximenis) no eternicen la fecha de su publicación» (Aramon, 1934, p. 416).

Finalment, un article d'Arturo Llopis a *Destino*[795] corrobora la publicació final d'aquests llibres:

> Con uno de sus más entrañables amigos y maestro en libros, don Ramón Miquel y Planas, continuó la Biblioteca Catalana de Textos Antiguos. En 1932 pu-

794. A la BC, a l'Arxiu Fotogràfic Miquel i Planas, hi ha una versió incompleta de les proves d'aquest llibre: comença a la pàgina 77, capítol XIX, i acaba en el capítol CCCXCVI (803 p.). Hi ha anotacions i correccions manuscrites en roig: «[fol. 24 v., col. 2]», per exemple.

795. Arturo LLOPIS (1964), «Alfonso Par Tusquets. Un erudito barcelonés de Shakespeare», *Destino*, núm. 1421 (31 octubre), p. 33.

> blicó «Curial e Güelfa» y más tarde «Spill o Llibre de les dones», de Jaume Roig, y dos volúmenes con obras inéditas de Francesc Eiximenis (Llopis, 1964, p. 33).

Efectivament, en *Ensayos de bibliofilia* (1929, p. 17), en el capítol «Obras en prensa para su publicación inmediata», es mencionen les dos publicacions (*Libre de les dones* i *Tractats menors de fra Francesch Eximeniç*), tots dos dins la col·lecció «Biblioteca Catalana» amb data d'edició 1929, amb una reproducció de les portades, amb dibuixos de J. Figuerola, en què consta la mateixa data: MCMXXIX.[796] Tanmateix, la segona obra només apareix editada per Miquel i Planas, que és com ens ha arribat actualment, incompleta i sense les notes de l'editor (v. nota 594), cosa que contrasta amb la citació que acabem de donar de l'AOR, vol. I (1928), p. 403, que atribueix els tractats d'Eiximenis als dos editors. Així mateix, Rodergas (1951), amic i col·laborador del bibliòfil que en recull la bibliografia, classifica les dos obres d'Eiximenis com a inèdites: els *Tractats menors*, amb l'única autoria de Miquel i Planas, i el *Libre de les dones*, amb estudis i notes dels dos col·legues (Rodergas, 1951, p. 33).

De tota manera, malgrat els dubtes sobre l'autoria d'aquestes edicions, Par duu a terme un estudi sobre Eiximenis que esmenta en el seu opuscle del *Curial* (1928*b*), quan presenta el llibre *Doctrina compendiosa* com a editat pels dos filòlegs en una primera citació, i es refereix a la mateixa obra en diverses citacions al llarg de l'article. Les reproduïm literalment, juntament amb les notes a peu de pàgina del mateix Par, perquè, a més de fer palès que l'industrial n'ha fet l'estudi, donen un xic d'informació sobre l'escriptor del XIV:

> No puch, però, admetre aquesta forma com a provençalisme, com sia que la usa també un escriptor valencià molt anterior al del *Curial* com es N'Eximeniç,* l'estil del qual es alhora pur y popular.
>
> **Doctrina compendiosa*, 836. Edició propera a ésser publicada per En Miquel y Planas y N'Anfòs Par (Par, 1928*b*, p. 26).

> [En el *Curial*] Trobem ja qualque *alli* (< AD ILLIC) adverbi desconegut dels bons clàssichs catalans: *si alli fos* (15182, 15204, 15530), emperò usat molt aviat pels valencians, per exemple Eximeniç,* y que sens dupte foragità *aqui* de son lloch, fentli pendre lo d'*aci*, y igualant les significances de *aqui*, *alli*, a les castellanes.
>
> *V. *Doctrina compendiosa*; ed. Miquel y Planas, y A. Par, ratlles 933 y 960 (Par, 1928*b*, p. 43).

796. Libre de les dones *de fra Francesch Eximeniç: Text establert per R. Miquel y Planas, en presencia dels manuscrits, y publicat ab estudis y notes del mateix y de Anfòs Par*, i Tractats menors de fra Francesch Eximeniç: *I. Regiment de la cosa pública. II. Doctrina compendiosa de viure justament e de regir qualsevol ofici públich. III. Cercapou. Transcrits dels originals antichs per R. Miquel y Planas y publicats ab estudis y notes.*

> *Pur* (< PURE): trobem aquesta partícula en provençal, *puro*, *pu*, y en italià *pure*, mes es aytambé viva encara a Cerdanya, y antiguament era extesa a totes les terres catalanes, puix la trop usada en aquella qui primer rebé la influència de Castella, ço es València, d'ahont era N'Eximeniç.*
>
> *V. *Doctrina compendiosa*; ed. Miquel y Planas, y A. Par, ratlla 1607 (Par, 1928*b*, p. 57).

> [...] *gara*: *gara dell* (6617), no es galicisme com sembla a bell esguart; N'Eximeniç ja l' usava* [...].
>
> *V. *Doctrina compendiosa*; ed. Miquel y Planas, y A. Par, ratlla 1783 (Par, 1928*b*, p. 77).

> *Malay*[797] [...] se tracta, donchs, d'un complement adverbial de temps: *en mala hora hi*... Aquesta elisió era ja tradicional, puix la he trobada també en N'Eximeniç: *mala per a ells* (*Doctrina compendiosa*, ratlla 1916, ed. Miquel y Planas, y A. Par) (Par, 1928*b*, p. 78).

Amb aquestes citacions, queda clar que el filòleg ha fet un estudi lingüístic de, si més no, *Doctrina compendiosa*, però les línies de referència que dóna no es corresponen a les de l'edició de Miquel i Planas, per la qual cosa sembla clar que hi havia una edició preparada pels dos amics que no va acabar de reeixir.

Quant al *Libre de les dones* d'Eiximenis, que apareix també en els *Ensayos* com a coeditat pels dos amics antinormistes, no n'hem trobat cap exemplar. Així doncs, la conclusió és que tot aquest seguit de projectes editorials de Miquel i Planas i Par, probablement no van arribar a editar-se en versió conjunta, i excepte les notes que ens han pervingut de l'estudi del *Curial*, no disposem d'un treball lingüístic de Par que ens podria haver ofert més dades sobre les investigacions del lingüista.

4.7.7. Spill o Libre de consells

Tot i que Llopis en l'article a *Destino* suara esmentat, al·ludeix a la publicació de l'*Spill o Libre de consells* de Jaume Roig —que ell intitula *Spill o Llibre de les dones*—[798] com a editat per Miquel Planas i Par, i malgrat que, en el capítol «Obras en prensa para su publicación inmediata» de *Ensayos de bibliofilia* (1929, p. 17) també s'atri-

797. La forma *malay* Par la interpreta com Rubió i Lluch *mala hora hi*, per enclisi de *hi* que canvia a *y*, considerant que *mala* es refereix al substantiu suplert *hora*.

798 Aquesta vacil·lació no és estranya, si tenim en compte que les diverses edicions de l'obra, recollides per Miquel i Planas (1929-1950, p. LIII-LX) presenten títols divergents: *Libre de consells*, les dos primeres; *Libre de les dones, mes verament dit de consells profitosos y saludables*, *Lo libre de les dones, e de concells donats per Mosen Jaume Roig*, i *Lo libre de les dones é de conçells*, les tres següents; *Spill o Libre de les dones*, i *Llibre de les dones o Spill*, les últimes de 1905 i 1928.

bueix als dos amics l'autoria de l'estudi d'aquesta obra del XV —que apareix en aquest volum amb el títol complet *Spill o Libre de consells de Jaume Roig: Poema satírich del segle XV, seguit de la traducció castellana inèdita de L. Matheu y Sanz (segle XVII). Textes publicats ab estudis y notes per R. Miquel y Planas y Anfòs Par. — Barcelona, MCMXXIX*, i amb un dibuix de portada de J. Figuerola—, els exemplars que ens han pervingut de l'*Spill* tenen com a únic editor Miquel i Planas, i com a referència bibliogràfica: *Spill o Libre de consells de Jaume Roig: Poema satírich del segle XV. Edició crítica acompanyada d'una noticia, notes y un repertori per R. Miquel i Planas*, 1929-1950.[799] Barcelona: Imprenta Elzeviriana: Casa Miquel-Rius, 2 v. (Biblioteca Catalana).

4.7.8. *Inici de la decadència literària*

Malgrat que en els estudis més actuals s'hagi bandejat el concepte de *decadència literària*, Alfons Par, perfectament circumscrit en el marc històric del seu temps, en què el terme era vigent i s'intentaven buscar les causes que originaren el procés de la davallada de la literatura catalana, tracta el tema en diverses ocasions i manifesta al llarg dels seus escrits el seu convenciment que l'origen de la decadència se situa al començament del segle XV. Així, per exemple, en la fixació de la grafia dels sons palatals, assegura que els clàssics van assajar diferents solucions fins a arribar a unes grafies predominants que «serien estades absolutes, si la tradició literària no fos embastardida devers 1425» (Par, 1928*b*, p. 9). Aquest comentari, que ja havia introduït de manera més o menys directa en estudis anteriors, que repeteix en el monogràfic sobre el *Curial*, i que reprèn posteriorment,[800] reflecteix la preocupa-

799. Aquesta diferència d'anys, que apareix a la portada i que no sembla tindre una causa justificada, pot explicar-se de manera senzilla: la divergència de dates (1929-1950) remet a dos etapes de redacció diferents, i podríem postular que, en la primera, Miquel i Planas va disposar de l'ajut de Par —i per aquest motiu consten tots dos com a coeditors a *Ensayos de bibliofilia* (1929, p. 17) i, a més, en el primer volum de l'edició finalment publicada de l'*Spill* llegim «Biblioteca Catalana publicada per R. Miquel y Planas y Anfos Par»—, mentre que l'edició final només seria atribuïble al bibliòfil.

Germà Colón, en conversa particular, n'ofereix una altra explicació: la diferència d'anys podria ser deguda a un intent d'evitar la censura, ja que era pràctica comuna posar dates dels anys vint en publicacions modernes que, d'altra manera, no haurien pogut passar. A més, confirma que Miquel i Planas va estar amagat durant tota la Guerra Civil i va dedicar-se a enllestir l'edició de l'*Spill* i la traducció castellana.

Sigui com sigui, independentment de la data d'edició, no tenim constància que Par fes cap estudi sobre aquest llibre, per la qual cosa, en tot cas només quedaria la seua participació en el volum com a editor.

També contrasten aquestes dates amb la de 1952 que dóna Rodergas (1951, p. 33) com a any d'edició de l'*Spill*. Però aquí l'explicació és encara més simple: després d'imprimir-se el text de Miquel i Planas (exactament, s'acaba el 16 de juliol de 1950, segons es pot llegir en el volum esmentat), s'hi afegeix l'apèndix de Rodergas, de 1951, amb la qual cosa, l'edició final seria de 1952.

800. Par, efectivament, tracta el tema de la decadència en treballs anteriors (Par, 1924*a*, p. 34; 1925, p. 86) —v. els capítols 4.5.1 i 4.5.2—, i posteriors (Par, 1930*d*, p. 173) —v. el capítol 4.5.9—, però és en el mateix monogràfic sobre el *Curial* que insisteix que la novel·la presenta alguns trets d'influència castellana que assenyalen el principi de la decadència (v. Par, 1928*b*, p. 7, 39, 43, 51 i 82, i el capítol 4.5.7).

ció de l'autor per fixar la data de l'inici de la decadència, a l'estudi de la qual sembla que Par vulgui dedicar-hi un treball, quan, en les *Notes* (1928*b*), afirma que la influència castellana era general, devers 1450, en la literatura i en la llengua catalana de la ciutat i centres erudits, cosa que «no es més qu'un reflexe de nostra decadència literària y lingüística iniciada molt abans, crech poder demostrar en altra ocasió, a ran de comensar lo segle xv.» (Par, 1928*b*, p. 70).

I, unes pàgines després, reprèn la data assenyalada en aquesta mateixa obra: «Lo daltabaix iniciat en nostre romanç abans de 1425, començà per la literatura, per les ciutats cultes, y per la parla oficial y del braç enlayrat, mes hagué fretura de centúries pera capgirar tota la llengua y sullar totes les encontrades: més ben dit, la contaminació castellana no es pas finida; encara se resistexen construccions lingüístiques ben pures y regions geogràfiques privilegiades» (Par, 1928*b*, p. 75).

Tanmateix i a pesar de les paraules esmentades que ens podrien fer pensar en la possibilitat d'un estudi més pregon en què Par mostrés les característiques lingüístiques que l'haurien dut a aquesta conclusió, només trobem referències al tema en el seu monogràfic sobre els relatius *qui* i *que*, l'estudi dels quals li hauria servit per fixar la data de composició del *Curial*: «Aplicant aquest mètode a *Curial*, los tants per cent qu'he consignats en lo § 75,[801] coloquen la novela vers la meytat del s. xv» (Par, 1928*b*, p. 86).

És doncs en l'estudi de la distribució dels relatius que Par basa les seues conclusions. En principi afirma que durant el segle xiii augmenten els documents redactats en català, llengua que arriba al grau de major perfecció a principis del xv, per, a continuació, «dibujarse su decadencia ya durante el reinado de Alfonso el Magnánimo (1416-1458), o menor dicho la regencia de Dª María, su recta esposa y excelente reina» (Par, 1929*a*, p. 12). Par classifica les etapes d'estudi dels relatius segons les diferents fites que marquen les successives fases de l'evolució i les divideix, d'una banda, en períodes extensos, en què hi ha pocs canvis aparents, que abracen des del segle xiii fins a la meitat del xv, i, d'altra banda, en períodes curts, en què l'evolució és molt ràpida i que pertanyen a l'etapa de transició que comença per al relatiu cap a 1450, «esto es: un poco más tarde de que el léxico catalán comience a mostrar síntomas de decadencia», i acaba el 1600 (Par, 1929*a*, p. 15). L'investigador conclou, a més, que la influència castellana es fa més evident en l'ús dels relatius, perquè el castellà desconeix la forma *qui* (Par, 1929*a*, p. 31).

801. En aquest apartat conclou que els percentatges d'aparició de *qui* i *que* «nos donen la confirmació lingüística de la època en que fou escrit *Curial*; sien, a aquesta fi, comparats ab les dades estadístiques de les altres obres de la literatura catalana y dels documents particulars en vulgar, que tinch estudiades cronològicament en mon treball publicador en la *Revista de Filología Española*» (Par, 1928*b*, p. 24).

Quant als textos literaris, la forma *qui* desapareix més ràpidament que en els documents populars, cosa que Par constata i que li serveix per fixar l'inici de la decadència durant el primer quart del segle xv. Recollim alguns dels testimonis que palesen aquest fet: «La fidelidad, pues, a *qui*, en buena parte de los escritores del período áureo de la literatura catalana, es decir, hasta 1425, es de origen retórico y gramatical» (Par, 1929*b*, p. 120); «en 1430 Cataluña había perdido ya la hegemonía literaria» (Par, 1929*b*, p. 122); «en conjunto, los escritores (que se habían mostrado hasta 1430 más fieles a *qui*, en sus obras literarias, que la gente indocta y que ellos mismos cuando no ejercían de autores) lo abandonan ahora rápidamente; introducen *que* por todas partes» (Par, 1929*b*, p. 123).

Posteriorment, en el moment de les conclusions del mateix estudi, confirma que en els documents particulars i plebeus de Catalunya «tanto en la zona superior como en la inferior, *qui* empieza a perder terreno desde 1450» (Par, 1929*b*, p. 127), mentre que en les obres literàries «desde 1430 se acusa la pérdida rápida de *qui*» i «la literatura anticipa la pérdida de *qui* en dos centurias» (Par, 1929*b*, p. 130). L'autor, doncs, basant-se en el bandejament de la forma *qui* i l'avanç de la forma *que* reinterpreta aquesta informació i generalitza: «Propiamente no registramos el ocaso de una forma literaria, sino el de toda una literatura que cayó deshecha ante la pujanza artística y el predominio político de las letras castellanas» (Par, 1929*b*, p. 123-124).

La promesa de Par, doncs, de deixar constància de la fixació del període en què se circumscriu l'inici de la decadència, no queda, segons la nostra opinió, prou demostrada amb el treball sobre els relatius. No es tracta, en aquest cas, d'un estudi no publicat, sinó de l'intent de corroborar una data que podria haver donat lloc a un estudi més complet, si hagués estat fruit d'una investigació més detallada, ja que les dades que recolzen només en l'estudi dels relatius ens semblen parcials i poc justificades, tot i que Par es mostra satisfet d'haver arribat, basant-se només en el coeficient d'aparició dels relatius, a la mateixa data aproximada de composició del *Curial* que Rubió i Lluch «en guisa que ses raons històrich-literàries indubitables coincideixen ab les lingüístiques nostres» (Par, 1928*b*, p. 86). Tanmateix, sense discutir la importància de l'avenç imparable de la forma *que*, sembla excessiu circumscriure les causes per fixar qualsevol període a un únic estudi.

4.7.9. *Cartes medievals*

Només fem referència en aquest apartat a un breu comentari que Par en una carta datada el 22 de maig de 1925 escriu a Manuel de Montoliu sobre un projecte previst per al moment en què acabi els monogràfics sobre la separació dels mots coordinats i sobre les formes de relatiu, publicats, posteriorment i respectiva, el 1925 i el 1931 (en aquest cas, l'última part). El lingüista explica al seu amic que

vol «precisar lo curs de la introducció del català en les cartes mitgevals, car me sembla quès materia en la qual hi ha molt per fer» (Julià, 1986*b*, p. 323, número 286). No tenim notícia que dugués a terme aquest treball.

4.7.10. *Formes verbals en Metge*

En aquest cas no ens trobem davant un projecte inconclús, sinó davant un estudi que, uns anys més tard, Par lamenta no haver fet amb anterioritat: les formes verbals en el *Somni*. Segons l'autor, en el moment d'estudiar la morfologia verbal del *Curial*, hauria estat necessari comptar amb un treball d'aquestes formes en Metge[802] per poder completar la comparació entre les dos novel·les: «No m'es llegut, ab greu recança, de parangonar les formes verbals per no haver fet aytal estudi en Metge». Així i tot, remarca que en l'obra del segle xv «son molt més abundoses les del condicional en *-ra* (*amara*, *volguera*, etc.)» (Par, 1928*b*, p. 82).

4.7.11. *Obra sobre Shakespeare*

Tot i haver publicat nombrosos treballs sobre el dramaturg, les conferències que Par pronuncia al CEC queden inèdites.[803] Són les que dóna els dies 6 i 27 de març de 1903, i 6 i 13 de maig de 1925, i només disposem de les ressenyes del BCEC per aproximar-nos al contingut. En parlem breument en l'apartat dedicat al CEC (v. 2.3.1). Més tard, gairebé al final de la seua vida, Par en el pròleg a l'últim assaig dedicat a Shakespeare, *Representaciones shakespearianas en España* (1936), en què recull les funcions de l'escriptor anglès que s'havien representat durant els últims darrers cent seixanta anys a Barcelona i Madrid, anuncia encara el seu propòsit d'estudiar un nou aspecte referit a l'escriptor, ja que en la seua intenció d'incloure els textos emprats pretén «desglosar las refundiciones escénicas que iba a estudiar en esta obra, de las verdaderas traducciones, a las que me propongo destinar un trabajo aparte» (Par, 1936, p. 10-11).

Aviat, però, es desfà la preocupació de Par que aquesta separació pogués destruir la unitat bibliogràfica del llibre, perquè «los que refunden y los que traducen han seguido senderos muy distintos, o sea, que aquéllos no se han preocupado cosa mayor por el texto verdadero y sólo han perseguido su renombre o su lucro,

802. En la *Sintaxi* Par s'ocupa a bastament del verb, però des del punt de vista sintàctic, no morfològic com fa després en el *Curial*.

803. Tot i que en aquest capítol parlem únicament de l'obra lingüística de Par, hem inclòs altres projectes no duts a terme malgrat la seua temàtica més crítica o literària, ja que ens ha semblat interessant recollir-los tots sota l'únic epígraf de «Treballs no publicats», a pesar que, per contingut, haurien de situar-se en altres capítols d'aquest llibre. Es tracta dels estudis sobre l'obra de Shakespeare, i d'alguns treballs llegits a la RABLB, que comentem a 4.7.12.

y éstos por su parte no han logrado captar la voluntad de los empresarios», de la qual cosa es dedueix «que a la escena española se han llevado exclusivamente refundiciones y casi ninguna traducción» (Par, 1936, p. 11). L'últim llibre del lingüista dedicat a Shakespeare proporciona, per tant, la bibliografia completa de les refundicions, i deixa de banda la part destinada a les traduccions, que Par es proposa de dur a terme en el futur. Òbviament, en aquest cas, la causa que Par no pogués dur a terme aquest nou projecte és el seu decés el mateix any 1936.

4.7.12. *Treballs llegits a la RABLB*

Afegim, tot seguit, els treballs llegits a la Reial Acadèmia de Bones Lletres, juntament amb la data prevista d'exposició —no sempre confirmada—, dels quals no tenim constància escrita. Hi incloem, a més, el cas de l'epistolari de Pau Piferrer, l'estudi del qual Par no va ser a temps de fer:

20 de juny de 1928. Amb motiu de la celebració del centenari de la mort de Moratín, Carreras i Candi, Par i Miquel i Planas llegeixen treballs al·lusius al dramaturg (BRABLB, vol. XIII, p. 319).

Febrer/març de 1930. Durant aquest període Par presenta el cicle «Los traductores de Shakespeare, miembros de la RABLB». Es tracta de tres estudis, però desconeixem el títol del segon, llegit suposadament el 26 de febrer:

— 12 de febrer de 1930. «Juicio crítico de una traducción catalana de un cuadro de Shakespeare de Celestino Barallat» (BRABLB, vol. XIV, p. 208).

— 26 de març de 1930. «Juicio crítico sobre la traducción catalana de *Hamlet* por Masriera»,[804] en el qual el conferenciant demostra la filiació moratiniana de la traducció publicada en *La Atlàntida* l'any 1898, i considera que l'obra és de mèrit inferior al talent del seu autor (BRABLB, vol. XIV, p. 313).[805]

1932. «Orígens del Romanticisme a Catalunya» (BRABLB, vol. XVI, p. 304).

1933. «Contribució a l'epistolari de Pau Piferrer i Fabregas». Par (BRABLB, vol. XVI, p. 305) presenta nous documents del pensador romàntic, autor de *Recuerdos y bellezas de España*, que s'afegeixen a la col·lecció de lletres que es guarden a la Biblioteca Menéndez y Pelayo de Santander, publicades en el volum IX de les *Memòries de l'Acadèmia* per l'acadèmic corresponent Miquel Artigas. Par destaca així que «gràcies a la generositat d'aquells que els serven puc avui afegir al recull de M. Artigas un provinent de St. Feliu de Codines, un altre de la família Bofarull i un

804. Artur Masriera i Colomer (1860-1929). Escriptor i historiador. Pertanyent a la família d'artistes Masriera, dirigí el taller patern d'argenteria des del 1885. S'inicià en la poesia i traduí sovint en català. Estudià els clàssics grecollatins, i dirigí la part literària de l'*Enciclopèdia Espasa*.

805. Aquest treball apareix ressenyat en la memòria del secretari, Casades i Gramatxes, que cita l'estudi com a presentat. La data en què es va procedir a la lectura surt d'un extracte del mateix Par que es conserva entre els papers manuscrits de la RABLB.

altre del Sr. Benet de Llança». De moment, Par només mostra les cartes (BRABLB, vol. XVI, p. 145-244): «No hi afegesc notes, ni comentaris, que'm reservo per a quan pugui editar un Epistolari més complert» (BRABLB, vol. XVI, 1933-1936, p. 145).[806] Una nota a peu de pàgina, però, explica la causa que no pugui culminar aquest projecte: «La mort sobtada d'Alfons Par (setembre del 1936)[807] deixa sense continuïtat els estudis que oferia sobre Pau Piferrer.»

1935. «Nous esclariments de l'origen de l'òpera a Barcelona» (BRABLB, vol. XVI, p. 306).

1936. «Dues lletres de Jacint Verdaguer a Marià Aguiló» (BRABLB, vol. XVI, p. 307).

806. Probablement, un recull d'aquestes cartes és el que es troba a la BC, a la capsa 2 de «Manuscrits de Miquel i Planas». Es tracta de la transcripció de les cartes, a màquina, de Pau Piferrer a Ignasi Petit (1835-1846), segurament oncle seu, perquè s'hi adreça com a «Tio Ignacio». Entre els llibres que es guarden al CMP hi ha la *Colección de artículos escogidos de D. Pablo Piferrer* (1859) —Barcelona, Imprenta del Diario de Barcelona—, amb una anotació manuscrita i signada per Alfons Par, datada el 1931, que diu: «Lo que me gusta menos son las críticas musicales. En las de teatro está regular. En los primeros ensayos resulta pesado y difuso como Balmes. Pero tiene tres ensayos admirabilísimos y de alto vuelo, y de magnífico estilo. Par mí, es mejor ensayista que crítico. Véanse sus opiniones de Ventura de la Vega, Zorrilla, Latorre, justísimas todas.»

807. Malgrat que en aquest escrit s'esmenti el mes de setembre com la data de la mort de Par, va morir a l'agost (v. 2.1.1).

5. Conclusions

En aquest treball preteníem apropar-nos a la figura d'Alfons Par i a la seua obra lingüística, però semblava fonamental, abans d'endinsar-nos en els seus escrits, contextualitzar-ne l'obra i presentar aquells trets biogràfics que millor podien ajudar a entendre el marc on es desenvolupà la seua vida i la seua recerca. Així, a través de retalls biogràfics i de resseguir les institucions que freqüentà, hem descobert que, a banda de la seua vocació lingüística, escriu per a revistes religioses i duu una vida intel·lectual molt intensa en les diferents entitats de què forma part. A més, de la seua faceta d'home que es veu abocat a la política també en sorgeix una producció escrita que, encara que no sigui gaire extensa, és prou representativa d'unes idees que ens ajuden a determinar la seua personalitat, i donen pistes sobre la seua concepció de la llengua, que se situa en una posició antinormista.

En aquest sentit, no es pot deslligar aquest posicionament de Par de la seua visió de Catalunya com a poble integrat a l'Estat espanyol, cosa que xoca frontalment amb la política oficial nacionalista en què s'inscriu el procés de reforma ortogràfica que culmina amb l'aprovació de les *Normes*. Tanmateix, la seua concepció política no és l'única que impulsa Par a mantenir una postura antinormista, i, un cop més, la seua vinculació amb altres «indisciplinats» com Miquel i Planas i Alcover, i la seua presència en entitats que també se situen al marge de les institucions oficials configuren l'espai en què desenvolupa la seua activitat lingüística i vital.

Dels aspectes biogràfics i dels escrits polítics, religiosos i socials que hem enumerat, traspua la seua mentalitat d'industrial burgès —que se sent profundament català en la seua defensa de la llengua, però que es confessa no separatista—, i la seua ideologia d'home religiós i creient, compromès, excursionista, bon administrador, culte, educat, amant de la música, treballador, constant, amb esperit de sacrifici, mecenes, responsable en el treball i en les entitats de què és membre, participatiu i coherent. És una persona en qui es pot confiar, ja que sempre desenvolupa

càrrecs de responsabilitat (president del Centre Cotoner, secretari del CEC i de la RABLB, tresorer del Foment, president de l'AW, codirector de l'OR), i es mostra meticulós i complidor a l'Ajuntament. Totes aquestes característiques personals contribueixen a ajudar-nos a comprendre que Par era un home de la seua classe i del seu temps.

Tanmateix, la raó que busquéssim els seus referents vitals era emmarcar la seua obra lingüística, i, efectivament, aquesta recerca ens ha donat pistes per reprendre i qüestionar el concepte de *antinormisme*, per situar la producció de Par en un context historicolingüístic més ampli i per descobrir nous articles i estudis que confirmen que la *Sintaxi*, la seua obra magna, no és una obra aïllada dins la trajectòria del nostre protagonista. Aquests blocs són els que configuren el capítol central del treball, on hem explicat que la postura antifabriana de Par està basada en una concepció de llengua que s'articula bàsicament al voltant de l'admiració pels clàssics catalans i el convenciment que si no hi hagués hagut un període, considerat en època de Par (i fins fa poc), de decadència —tot i que darrerament aquest concepte s'ha revisat—, s'hauria mantingut el model lingüístic dels escriptors dels segles d'or de les lletres catalanes. També hem bastit un breu tractat ortogràfic basat en els escrits de Par, i hem demostrat que darrere l'antinorma hi ha una altra norma.

De la *Sintaxi* hem vist que, a banda de ser una gramàtica històrica, intenta descriure el català actual, fa algunes aportacions al català col·loquial, al registre oral, i al barceloní, i mostra també com ha evolucionat el llatí en altres llengües —i llavors la sintaxi s'assembla més a la de l'autor en què s'ha basat principalment, Meyer-Lübke. Par no pretén fer una gramàtica prescriptiva, però dedica alguns comentaris a aspectes normatius que no comparteix i busca en Metge la justificació del model de llengua que empra ell mateix, tot i que és conscient que el camí iniciat per la gramàtica oficial no té marxa enrere. Un tractat com el de Par no té tradició a casa nostra, ni en moltes altres cultures. És un intent seriós d'estudiar els fenòmens sintàctics que singularitzen el català, que abans mai ningú no havia fet, en què destaquem la caracterització de les subordinades —entre les quals cal esmentar especialment les condicionals—, l'extensa llista de verbs tipificats segons les seues característiques sintàctiques, i el capítol sobre l'ordre dels mots. I no és només en la *Sintaxi* que trobem referències a les seues idees lingüístiques. En un principi preteníem estudiar bàsicament aquesta obra, però vam veure que hi havia altres estudis que també mereixen l'atenció dels especialistes, entre els quals destaquen *Curial e Guelfa*, «*Qui* y *que* en la Península Ibérica», i «La desinència *-o* del indicatiu present», que són treballs d'abast important, que inclouen molta informació, sobretot el primer.

No obstant aquesta nombrosa producció lingüística, l'obra de Par no va tindre prou difusió entre els seus coetanis, ja que se li retrau sobretot que no seguei-

xi les *Normes*, cosa que dificulta que se'n pugui conèixer el contingut. Últimament, però, hi ha un interès per redescobrir l'obra de totes aquestes persones que per la seua actitud de refús al model de llengua oficial, han restat llargament silenciades. Ara hi ha defensors que lloen les aportacions de Par en general, tot i que la majoria recuperen en diferents monografies aspectes concrets que havia tractat Par. També hi ha detractors que, com Coromines, afirmen que el millor que va fer és donar les dades que va trobar sense analitzar-les, perquè no es podia comparar amb Fabra. Durant la seua època probablement el tema del model de llengua que emprava pesava molt, cosa que impedia veure el valor dels seus estudis.

Potser, com insinua Roca, no se li perdonava que no pertanyés als cercles intel·lectuals del moment, tot i formar part de les institucions més reconegudes, perquè era, en definitiva, un lingüista autodidacte. A més, com hem apuntat anteriorment, hi va tindre molt a veure la seua postura política, i l'anacronisme de no adaptar-se a uns temps canviants, ni en política, ni en llengua, ni en amistats... Probablement va morir massa aviat. D'altra banda, alguns investigadors han desmuntat algunes de les seues teories o li han criticat la manca de qualitat. Però almenys les seues aportacions es consideren valuoses —i això tots els estudiosos posteriors ho reconeixen— com a proveïdores d'exemples de literatura i textos no cultes medievals. Quant a la llengua, el model que fa servir en els últims escrits en català és prou vàlid i coherent (amb lapsus, això sí!), i, ben caracteritzat, podria haver estat plantejat com un model alternatiu al de Fabra —arcaic i amb menys rigor científic, si es vol—, fruit de pouar en els clàssics medievals.

Amb aquest llibre, doncs, hem intentat donar una visió de conjunt de la *Sintaxi* i de la resta de la producció lingüística de Par, i dels condicionants que l'envolten. Per a futures investigacions caldria aprofundir especialment en els diferents aspectes encetats en la *Sintaxi* que ens permetessin valorar l'aportació del lingüista a cada punt concret, i comparar els diversos temes que ressurten en aquesta obra i en altres estudis de Par amb altres tractats gramaticals històrics per constatar quin és el paper que ocupa la *Sintaxi* en la història de la lingüística catalana.

6. Cronologia

Història		*Lingüística i literatura*		*Alfons Par*
		1743	*Grammatica cathalána* de Josep Ullastra	
		1796	Primera polèmica ortogràfica, en el *Diario de Barcelona*	
		1804	*Princípis generáls de la llèngua menorquina*, d'A. Febrer i Cardona	
1808	Guerra del Francès			
1812	Constitució de Cadis			
1814-1820	Ferran VII, absolutisme de l'Antic Règim	1814	Nova etapa del *Diario de Barcelona*, fundat el 1792 *Gramática y apología de la llengua cathalana*, de P. Ballot	
1820-1823	Trienni liberal			
		1821	*Princípis generáls y particulars de la llèngua menorquina*, d'A. Febrer i Cardona	
		1823	*Gramática catalana predispositiva pera la mès facil inteligéncia de la española y llatina*, de Joan Petit i Aguilar	

1826	Comissió de Fàbriques de Filats, Teixits i Estampats de Cotó			1826	Naixement d'Ildefons Par, pare d'Alfons
1827	Guerra dels Malcontents Visita del rei Ferran a Barcelona				
1830-1833	Inici de la revolució industrial al Principat amb les primeres fàbriques amb màquines de vapor Especialització en el cotó de la indústria tèxtil La burgesia industrial es converteix en classe dominant i ha de fer front a les reivindicacions d'una classe obrera emergent Política de proteccionisme	1833	Restabliment de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (fundada el 1729) *Oda a la pàtria*, de B. C. Aribau *El Vapor*		
1833-1839	Primera Guerra Carlina				
1835	Extensió del moviment revolucionari europeu de 1830 per tot Espanya				
		1836-1842	*Grammatik der romanischen Sprachen*, de F. Diez		
1840-1843	Espartero, regent Política lliurecanvista				

Història		*Lingüística i literatura*		*Alfons Par*	
	Revoltes populars i bombardeig de Barcelona Primera associació obrera: Sociedad de Protección Mutua de Tejedores de Algodón de Barcelona				
1840-1858	Creixement de la indústria cotonera				
1846-1849	Segona Guerra Carlina				
1847-1861	Junta de Fàbriques, provinent de la vella Comissió de Fàbriques	1847	*Gramática catalana-castellana* de M. Pers y Ramona		
1848	Revolució a França Institut Industrial de Catalunya Primer ferrocarril de la Península de Barcelona a Mataró				
				1851	Ildefons, graduat en jurisprudència
		1853	*Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen*, de F. Diez		

1854	Partit Demòcrata Sublevació que dóna pas al Bienni progressista Enderrocament de les muralles de Barcelona			1854	Ildefons, secretari general de la Universitat de Barcelona
1855	Prohibició de les associacions obreres Vaga general				
1857	Crisi de la borsa de Barcelona	1857	*Gramática de la lengua catalana* de P. Estorch y Siqués		
1859-1860	Guerra d'Àfrica	1859	Restauració dels Jocs Florals		
1859-1868	Estancament de la indústria cotonera				
1860	Exposició Industrial i Artística de Barcelona			1860	Ildefons, regidor de l'Ajuntament de Barcelona
		1862	Aguiló fa difusió de les desinències en *-es* en els Jocs Florals		
		1863	*Ensaig de ortografia catalana* dels Jocs Florals		
		1864	*Estudios, sistema gramatical y crestomatía de la lengua catalana*, d'A. de Bofarull	1864-1866	Ildefons, diputat provincial

Història		*Lingüística i literatura*		*Alfons Par*	
1866	Segona crisi de la borsa, crisi econòmica general i malestar social				
1867	Intent insurreccional comandat per Prim, que fracassa totalment	1867	*Gramática de la lengua catalana* d'A. de Bofarull i A. Blanch	1867	Publicació de *Redención de los Censos enfitéuticos*, d'Ildefons Par
1868	Revolució liberal del setembre Represa de la indústria cotonera	1868	*Lo Gay Saber*, òrgan oficiós dels Jocs Florals	1868-1870	Ildefons, diputat provincial
1870	Congrés Obrer de Barcelona Primera Internacional espanyola				
1870-1873	Amadeu I				
		1871	Fundació de *La Renaixensa*, com a quinzenari (diari a partir de 1881)	1871	Ildefons, diputat provincial
1872-1876	Tercera Guerra Carlina	1872	Naixement de l'Ateneu Barcelonès, fruit de la fusió de l'Ateneo Catalán (1860) i del Casino Mercantil Barcelonés		
1873	Primera República	1873	*Compendi de gramática catalana, acomodada al llenguatge del día*, de L. Pahissa Ribas		

1874	Restauració borbònica: Alfons XII	1874	*Quatre mots sobre ortografia catalana*, de M. Milà i Fontanals	1874	Ildefons, primer tinent d'alcalde
		1875	*Estudios de lengua catalana*, de M. Milà Fontanals		
1876	Associació Catalanista d'Excursions Científiques				
		1877	*Zeitschrift für romanische Philologie*		
1878	Associació d'Excursions Catalana	1878	*La Veu de Montserrat* *La Publicidad*		
1879	Institut de Foment del Treball Nacional, fruit de la fusió de l'Institut Industrial de Catalunya i el Foment de la Producció Nacional	1879	*Proyecto de ortografía catalana*, de la RABLB *Diari Català*, primer diari català *L'Esquella de la Torratxa*	1879	Naixement d'Alfons Par
1880	Primer Congrés Catalanista	1880	Setmanari socialista *El Obrero*		
		1881	Acadèmia de la Llengua Catalana *La Vanguardia* *La Tramontana*, primer periòdic anarquista en català	1881	Ildefons, regidor de Barcelona
		1881-1884	Primera etapa de *L'Avenç*		

Història		*Lingüística i literatura*		*Alfons Par*	
1882	Naixement del Centre Català	1882	Primera edició, a Catalunya, del *Manifest comunista*, de Marx i Engels, publicat a *El Obrero*		
1883	Segon Congrés Catalanista				
		1884	*Ortografía de la lengua catalana*, de la RABLB *Gramática histórica de las lenguas castellana y catalana*, d'I. Farré i Carrió		
1885	Presentació a Alfons XII del *Memorial de greuges*	1885	*Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana*		
1886	Alfons XIII, rei d'Espanya, amb la regència de Maria Cristina	1886	*Lo catalanisme*, de Valentí Almirall *Canigó*, de Jacint Verdaguer		
1887	Fundació de la Lliga de Catalunya			1887	Ildefons, degà del Col·legi d'Advocats
1888	Exposició Universal de Barcelona Constitució del Partido Socialista Obrero Español i la Unió General de Treballadors	1888-1902	*Grundiss der romanischen Philologie*, dirigida per G. Gröber *Das Katalanische*, d'A. Morel-Fatio, que a la 2a edició (1904-1906) signa amb J. Saroïhandy		

1889	Foment del Treball Nacional Primeres exhibicions de cinema	1889	Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana	1889	Publicació de *Laudemios*, d'Ildefons Par
		1889-1893	Segona etapa de *L'Avenç*	1889-1894	Alfons estudia als jesuïtes [i amb tota seguretat abans d'aquesta data també]
1890	Centre Excursionista de Catalunya, fruit de la fusió de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (1876) i de l'Associació Catalana d'Excursions (1878) Celebració, per primera vegada, del Primer de Maig com a festa del treball	1890-1906	*Grammatik der romanischen Sprachen* de W. Meyer-Lübke	1890	Ildefons, president de la Societat Econòmica d'Amics del País
		1890-1891	Campanya de *L'Avenç* per la reforma ortogràfica		
1891	Naixement de la Unió Catalanista Fundació de l'Orfeó Català	1891	*Ensayo de gramática de catalán moderno*, de P. Fabra *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* *La Veu de Catalunya*	1891	Publicació d'*Estudio jurídico sobre la Institución de la Mejora*, d'Antoni Par, germà d'Alfons
1892	*Bases de Manresa* Bomba contra el Foment de la Producció Nacional Estat de setge a Catalunya per esclat del terrorisme anarquista barceloní Unió Catalanista	1892	Inici de la secció de *L'Avenç* «La reforma lingüística» *La tradició catalana*, de Torras i Bages		

Història		*Lingüística i literatura*		*Alfons Par*	
1893	Bomba al Liceu				
				1894	Mort d'Ildefons Par Alfons comença a treballar en la indústria cotonera, a l'empresa Juan Par y C.ía, amb el seu germà Joan
		1895	Discurs d'Àngel Guimerà en català a l'Ateneu Barcelonès, el primer en català en aquesta entitat *Análisis morfològich de la llènga catalana antiga comparada ab la modèrna*, de P. J. Nonell		
1896	Bomba durant la processó de Corpus Procés de Montjuïc	1896	*Análisis fonològich-ortogràfich de la llènga catalana antiga y modèrna,* de P. J. Nonell	1896	Ingrés d'Alfons al CEC
1897	Assassinat de Cánovas del Castillo Desaparició de l'anarquisme organitzat, fins al 1907	1897	Reforma dels Estatuts de l'Ateneo Barcelonés *Cours de grammaire historique de la langue française*, d'A. Darmesteter		
1898	Pèrdua de les colònies insulars de Cuba, Puerto Rico i les Filipines	1898	*Contribució a la gramàtica de la llengua catalana,* de P. Fabra		

	Depressió econòmica		*Gramática de la llenga catalana* de J. Nonell *Lliçons familiars de gramàtica catalana*, d'A. Tallander, pseudònim d'A. Bulbena		
1899	Declaració de l'estat de guerra a Barcelona a causa de l'enfrontament entre el Govern i els gremis pel «tancament de caixes»				
1900	Creació del Centre Nacional Català	1900	*Quatre regles de gramàtica*, de mossèn Borra, pseudònim d'A. Bulbena		
1901	Eleccions a diputats on la Lliga Regionalista obté un gran triomf a Barcelona Fundació de l'Associació Wagneriana Estrena al Liceu d'*Il Crepusculo degli dei* de Wagner	1901	*Lletra de convit* *Gramàtica etimològica catalana*, de Marià Grandia *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* Creació de l'Escuela Moderna de Ferrer i Guàrdia, que representa el naixement de les escoles racionalistes a Catalunya	1901	Articles al CEC: «Les montanyes» i «Una excursió a Pompei y al Vesuvi» Viatge a Itàlia Alfons, elegit secretari del CEC Alfons, soci fundador de l'Associació Wagneriana
		1901-1926	1a etapa del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, amb mossèn Alcover		

Història		*Lingüística i literatura*		*Alfons Par*	
1902	Alfons XIII, major d'edat Vaga general Decret del ministre d'Instrucció Pública, Romanones, per l'ensenyament del catecisme en castellà Incidents greus a la Universitat de Barcelona i mobilitzacions de corporacions contra el decret	1902	*Reglas prácticas d'escriptura catalana*, de R. Monjo y Segura	1902	Excursió de Par amb el CEC a Santes Creus i Poblet Article «Una ascensió al Pich d'Aneto»
1903	Fundació del Centre Cotoner Eleccions a diputats a Corts i municipals amb un clar predomini republicà Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI)	1903 1903-1913	Estudis Universitaris Catalans *Grammaire historique de la langue française*, de Kr. Nyrop	1903	Conferències al CEC sobre el teatre anterior a Shakespeare Lectura d'una escena d'*Othello* al CEC Fi del període de secretaria del CEC Excursions amb el CEC a Tagamanent i a Montserrat
1904	Viatge d'Alfons XIII a Barcelona, que provoca l'escissió de la Lliga Regionalista	1904	*Silabari català* i *Tractat d'ortografia catalana*, de P. Fabra Setmanari *El Poble Català* *En Patufet*, primera revista infantil en català	1904	Conferència a l'AW sobre Shakespeare Traducció de l'escena I de l'acte IV d'*Othello* en la revista *Catalunya* Malaltia que el té apartat dos anys del món del treball Par, soci de l'Ateneu Barcelonès

1905	Naixement de Solidaritat Catalana Estrena al Liceu de *I Maestri Cantori di Norimberga*, de Wagner			1905	Par, president de l'AW
1906	Atemptat d'un català, Mateu Morral, als reis el dia del seu casament a Madrid Promulgació de la Llei de jurisdiccions Centre Nacionalista Republicà	1906	Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana *La nacionalitat catalana*, de Prat de la Riba *Bréus observacions amb motiu del Primer Congrés de la Llénga catalana per Antoni Tallander, afegit un studi sóbre l'article català*, d'A. Bulbena	1906	Participació de Par en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana Conferència a l'AW: «Poemes èpics de Shakespeare; el Forçament de Lucreça» Cartes a mossèn Alcover on diu que treballa en una gramàtica lul·liana i en la traducció de *Lo rei Lear*
1907	Triomf de Solidaritat Catalana a les eleccions Solidaritat Obrera	1907	Institut d'Estudis Catalans *Lliçons de llenga catalana literaria & tradicional*, d'A. Bulbena *Gramática pedagògica de la llenga catalana*, de J. Bardina		
1908	Inauguració del Palau de la Música	1908	*La Internacional*, setmanari	1908	Publicació de *XXV conferències donades a la Associació Wagneriana*, que recull les conferències de 1906 de Par
1909	Vaga general contra la mobilització per la guerra del Marroc Setmana Tràgica			1909	Viatge a la Gran Bretanya, enviat per l'IEC

Història		*Lingüística i literatura*		*Alfons Par*	
1910	Confederació Nacional del Treball Unió Federal Nacional Republicana Primer aeroplà a Barcelona Aplec excursionista català a Poblet			1910	Acaba *Lo rei Lear*
1911	Primer Congrés Excursionista de Catalunya a Lleida	1911	*Romanisches etymologisches Wörterbuch*, de Meyer-Lübke Secció Filològica de l'IEC	1911	Ponència «Conservació de les belleses naturals» al Primer Congrés Excursionista de Catalunya a Lleida Estada a Palma de Mallorca
		1912	*Gramática de la lengua catalana* de P. Fabra	1912	Matrimoni amb Montserrat Balcells i Bohigas Publicació de *Lo rei Lear* La Junta Directiva de la Wagneriana lliura una banda a l'Orfeó Català
1913	Escola Catalana d'Art Dramàtic, més tard, Instituto del Teatro Nacional, Institució del Teatre i Institut del Teatre Festival Wagner al Palau de la Música	1913	*Normes ortogràfiques* de l'IEC Primers fascicles del *Diccionari Aguiló* Biblioteca Foment de Pietat Catalana *Butlletí de Dialectologia Catalana*	1913	Naixement del primer fill, Carles Sopar en honor de l'Orfeó Català organitzat per la Wagneriana amb motiu del Festival Wagner
1914	Mancomunitat de Catalunya, amb Enric Prat de la Riba com a primer president	1914	Inauguració de la Biblioteca de Catalunya	1914	Naixement del segon fill, Cecília

	Esclat de la Primera Guerra Mundial Creixement de la indústria cotonera Estrena a Barcelona de *Parsifal*				
		1915	Acadèmia de la Llengua Catalana *Gramática de la lengua catalana* de T. Forteza *Darrera paraula sóbre les Normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans*, d'A. Bulbena	1915	Articles sobre la Gran Guerra: «Pax in terra hominibus bonae voluntatis» i «Rahonaments sobre la guerra»
		1915-1934	*Diccionari Aguiló*		
		1916	Fundació del Foment de Pietat Catalana Promulgació de les *Regles ortogràfiques* de l'Acadèmia de la Llengua Catalana, en oposició a les de l'IEC *Gramàtica elemental de la llengua catalana* d'A. Rovira i Virgili	1916	Naixement del tercer fill, Guillem Publicació de *Vida de Guillem Shakespeare* Conferències a l'Ateneu Barcelonès sobre la vida de Shakespeare
1917	Puig i Cadafalch succeeix Prat de la Riba al capdavant de la Mancomunitat Revolucions de febrer i octubre a Rússia	1917	*Diccionari ortogràfic*, de P. Fabra *Estudis Fonètics*, revista dirigida per Pere Barnils Editorial Catalana Foment de Pietat Catalana *Butlletí del Foment de Pietat Catalana*	1917	Naixement del quart fill, Ferran

Història		*Lingüística i literatura*		*Alfons Par*	
			Oda a Guynemer, cal·ligrama de Josep M. Junoy, que representa el desvetllament de l'avantguardisme a Catalunya		
1918	Final de la Gran Guerra	1918	*Gramàtica catalana* de P. Fabra, per encàrrec de l'IEC *Curs mitjà de gramàtica catalana* de P. Fabra *Contra la reforma lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans*, conferències de Miquel i Planas a l'Ateneu Barcelonès	1918	Naixement del cinquè fill, Mercè Edició del missal complet en català Suport a la posició antinormista de Miquel i Planas
1919	Crisi econòmica mundial Reducció de l'exportació del cotó L'estructura tradicional de la indústria catalana basada en el tèxtil (especialment el sector cotoner) i dominada pels capitals familiars retrocedeix Vaga de La Canadenca A partir d'aquest any, utilització del locaut per la patronal Cruenta lluita social entre sindicalistes de la CNT i grups armats dels sindicats lliures i de la patronal, i forces de l'ordre	1919	Aparició de les «Converses filològiques» en *La Publicidad*	1919	Representant oficial del Govern espanyol, com a president del Centre Cotoner, al Congrés Mundial Cotoner de Nova Orleans

1920	Fallida del Banc de Barcelona	1920	Concurs Rafael Patxot per a estudis històrics, polítics i socials, convocat per la RABLB	1920	Naixement del sisè fill, Josep Articles en *Lo Missatger del Sagrat Cor de Jesús*: «Caritat immediata particular» i «Caritat, mitjançant les associacions benèfiques»
				1920-1924	Tresorer del Foment de Pietat Catalana
				1921	Moll i Par es coneixen a Sort Mort de la mare de Par Trasllat familiar al carrer Rosselló, 231
1922	Fundació d'Estat Català per Macià Acció Catalana	1922	*La Publicitat*, fruit de la transformació en català de *La Publicidad*	1922	Naixement del setè fill, Alfons
1923	Dictadura de Primo de Rivera Exposició Internacional del Moble i la Decoració Banqué, Puigmartí i Álvarez de la Campa, successivament, alcaldes de Barcelona amb Primo de Rivera Exili de Macià Unió Socialista de Catalunya Visita a Barcelona dels reis d'Espanya acompanyats de Primo de Rivera	1923	Biblioteca Balmes d'Estudis Religiosos Fundació Bernat Metge *Atlas lingüístic de Catalunya* La RABLB sanciona unes regles ortogràfiques Aparició de ressenyes que comenten la *Sintaxi* en el BSAL, en el BDLC, en *The Modern Language Review* i en la *Revue de l'École des Chartes*	1923	Publicació de *Sintaxi catalana segons los escrits de Bernat Metge* Regidor de l'Ajuntament de Barcelona, des de l'1 d'octubre, amb càrrec de president de la Comissió d'Hisenda Banquet i actes protocolaris en honor dels reis d'Espanya, amb participació de l'Ajuntament en ple Tresorer de la Biblioteca Balmes

Història		*Lingüística i literatura*		*Alfons Par*	
1924	Visita a Barcelona de la família reial Inauguració de Ràdio Barcelona, primera emissora estatal Il·legalització de la CNT El general Losada ocupa interinament la presidència de la Mancomunitat	1924	*Ortografia de la llengua catalana*, publicació de les regles ortogràfiques de la RABLB *Converses filològiques: Primera sèrie*, de P. Fabra *Revista de Catalunya* Document dels intel·lectuals castellans a favor de la llengua catalana Editorial Barcino Col·lecció «Els Nostres Clàssics» Llibreria Catalònia	1924	Conferència «La hacienda municipal» a l'AW, que apareix en *El Brusi* Publicació d'un fragment de la conferència en el BDLC: «De catalanisme» Renúncia a la regidoria de l'Ajuntament de Barcelona, en el mes d'abril Signatura de Par de la «Lletra de gratitud dels escriptors de Catalunya» Aprovació per unanimitat de l'ingrés de Par a la RABLB Discurs d'entrada a la RABLB on llegeix «Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al s. XIV.è» Secretari de la RABLB
1925	Desaparició de la Mancomunitat Clausura de l'Orfeó Català	1925	Comença la redacció del *Diccionari català-valencià-balear* *Ortografia catalana* i *Les principals faltes de gramàtica*, de P. Fabra *Analecta Sacra Tarraconensia* *La Paraula Cristiana* *Das Katalanische*, de Meyer-Lübke	1925	Naixement del vuitè fill, Miquel Conferències al CEC sobre Shakespeare Visita de Hilka i Meyer-Lübke a Par Publicació de l'article «La separació dels mots coordinats» en la *Zeitschrift*

					Par es proposa ocupar-se dels escrits teòrics de Wagner Presenta en el BRABL «L'ortografia del *Diccionari català-valencià-balear*» Par, tresorer d'*Analecta*
1926	Inauguració del primer tros del Metro Transversal Fets de Prats de Molló	1926	Editorial Balmes *L'Amic de les Arts*, a Sitges Institució Patxot Ressenya sobre la *Sintaxi* en el *Bulletin Hispanique* Primer volum del *Diccionari català-valencià-balear*	1926	Recerca de material per al llibre *Representaciones shakesperianas en España* Viatges a Madrid En la RFE, estudi sobre els relatius *qui* i *que* en la llengua castellana Reunions prèvies per formar l'Oficina Romànica Malaltia
1927	Federació Anarquista Ibèrica (FAI)	1927	Oficina Romànica de Lingüística i Literatura *Exercicis de gramàtica catalana* de J. Marvà	1927	RABLB, «Estilística catalana» Resposta al discurs d'entrada a la RABLB de Montoliu Membre fundador de l'OR Estada a Escornalbou, amb Eduard Toda Abandonament de la secretaria de la RABLB per motius de salut Estudi «Notes lingüístiques i d'estil: Llull, Arnau de Vilanova...», per a la RABLB RABLB, «*Curial e Guelfa*» Primera impressió de *Curial e Guelfa*, que no sortirà fins al 1933

Història		*Lingüística i literatura*		*Alfons Par*	
1928	Partit Comunista Català	1928	*Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura* Edicions Proa, a Badalona *Manifest groc* Adhesió de l'OR a l'homenatge a Fabra i Alcover	1928	RABLB, treball al·lusiu al centenari de la mort de Moratín RABLB, *Primeras representaciones shakesperianas* Naixement del novè fill, Marta Publicació de Curial e Guelfa: *Notes lingúístiques y d'estil* Ressenya de Par per a la RFE sobre les *Gesta comitum Barcinonensium* Participació en el I Congrés de Lingüística Romànica a Dijon, amb Griera
1929	Exposició Universal Exposició Internacional del Teatre Comité Regulador de la Industria Algodonera Congrés Cotoner a Barcelona Crisi econòmica internacional	1929	Festa del llibre a la RABLB	1929	RABLB, «Representacions teatrals barcelonines en 1729» En la RFE, estudi sobre els relatius *qui* i *que* en la llengua catalana Ressenya de Par en la RFE sobre *Phonétique historique du roussillonnais* Membre del jurat encarregat de concedir el premi al millor *Diccionari de barbarismes*, a la RABLB En el BRAE, vol. XVI, «Representaciones teatrales en Barcelona en el s. XVIII»

1930	Caiguda de Primo de Rivera Bloc Obrer i Camperol	1930	*Diari d'Esquerra Republicana de Catalunya*	1930	RABLB, «Flexió verbal: jo am-o» RABLB, «Los traductores de Shakespeare, miembros de la RABLB» Resposta al discurs d'entrada a la RABLB de Perpinyà Conservador per a la RABLB *Vida de Shakespeare* (en castellà) *Contribución a la bibliografía española de Shakespeare* AOR, «La desinència *-o* del indicatiu present»
1931	Esquerra Republicana de Catalunya Retorn de Francesc Macià Eleccions amb el triomf d'ERC Proclamació de la República per Companys Proclamació de la República Catalana per Macià, que canvia per la instauració del Govern de la Generalitat	1931 1931-1932	*La forma* que *del relatiu català,* de J. Calveras *Gramàtica històrica del català antic*, d'A. Griera La RABLB adopta l'ortografia de l'IEC	1931	AOR, «Acotacions lingüístiques y d'estil a clàssichs menors catalans» RFE, ressenya sobre *The works of Pere Torroella*
1932	Estatut de Catalunya Primer Parlament de Catalunya Macià, president de la Generalitat Partit Comunista de Catalunya	1932	*Diccionari general de la llengua catalana*, de P. Fabra	1932	RABLB, «Orígens del Romanticisme a Catalunya»

Història		*Lingüística i literatura*		*Alfons Par*	
1933	Inauguració a Poblet del curs 1933-1934 de la RABLB Homenatge a l'AW de l'Associació de Música de Càmera Mort de Macià Companys, president de la Generalitat	1933	Ressenya de Moll en el BDLC sobre el *Curial* *Curso práctico de gramática catalana* d'E. Vallès Els Jocs Florals adopten les Normes de l'IEC	1933	*Curial e Guelfa*, coeditat amb Miquel i Planas Estada al Rosselló Publicació d'«En Toda, l'últim abat de Poblet» Publicació a CS d'«Organitzem la caritat» i «Un ric per l'amor de Déu!» RABLB, «Contribució a l'epistolari de Pau Piferrer i Fabregas» Publicació d'«El Notariat i l'Autonomia de Catalunya» d'Antoni Par
		1933-1936	2a etapa del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, amb Moll		
1934	Formació d'un govern de Lerroux, amb ministres de la CEDA Proclamació de l'Estat Català de la República Federal Espanyola Estat de guerra i detenció de Companys i consellers, diputats i regidors de l'Ajuntament	1934	Ressenya d'Aramon en la RFE sobre el *Curial*	1934	*Examen de consciència catalanista*
1935	Partit Obrer d'Unificació Marxista Representació d'*Els Mestres Cantaires de Nuremberg* al Liceu			1935	RABLB, «Esclariments sobre la introducció de l'òpera a Barcelona» *Shakespeare en la literatura española*

					Article per a CS: «Sobre la passió d'Oberammergau, les representacions sacres y les pelegrinacions catòliques» Par mitjancer entre la RABLB i l'AW per l'administració de les obres de la Wagneriana Intervenció de Par en la consecució d'una subvenció per a la RABLB Par, soci de la Sociedad Menéndez Pelayo Viatge a Londres
1936	Victòria electoral del Frente Popular a Espanya i del Front d'Esquerres a Catalunya Sortida de la presó de Companys Formació del Partit Socialista Unificat de Catalunya Olimpíada Popular Disminució de la producció tèxtil Inici de la Guerra Civil espanyola	1936	Cartellisme català de la guerra Confiscació dels tallers dels diaris per l'extrema esquerra	1936	*Representaciones shakesperianas en España* RABLB, «Dues lletres de J. Verdaguer a M. Aguiló» Par, president del Centre Cotoner Afusellament de Par Publicació de la biobibliografia de Par a l'AIT
1937	Fets de Maig	1937	Publicació de *Shakespeare a Catalunya*, de R. Esquerra	1937	Afusellament de Joan Par, germà d'Alfons, i de la seua dona Carles, fill d'Alfons, mor en el bombardeig a l'Hospital de Còrdova Mort d'apendicitis d'una altra filla d'Alfons

Història		*Lingüística i literatura*		*Alfons Par*	
1938	Ofensiva franquista sobre Catalunya			1938	Homenatge de la IT a Par: conferència de Joaquim Pena i exposició de la col·lecció d'obres relatives a Shakespeare de Par
1939	Fi de la Guerra d'Espanya Prohibició de tots els partits polítics Pèrdua, a Catalunya, de l'autogovern Exili de molts republicans catalans i espanyols Començament de la Segona Guerra Mundial	1939	Inici de la destrucció de la personalitat lingüística i cultural de Catalunya amb la prohibició de l'ús públic de la llengua Desaparició de la premsa en català Exili de P. Fabra a França	1939	Primera sessió de la RABLB després de la guerra amb paraules d'elogi als morts durant el conflicte, entre els quals s'inclou Alfons Par, i la celebració de misses en sufragi dels difunts Sonet de Miquel i Planas en honor del seu amic

7. Referències bibliogràfiques

7.1. Obres generals

Adell, Marc Vicent (1994). «Problemàtica de l'acusatiu preposicional en català: notes al voltant de Roís de Corella». A: *Miscel·lània Germà Colón, 1*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (ELLC; XXVIII), p. 93-109.

AIT (1936-1937) = *Institució del Teatre: Anuari del curs 1936-1937*. Barcelona.

Albertí, Santiago (1966-1970). *Diccionari biogràfic*. Barcelona: Albertí Editor.

Alcover, Antoni M. (1902-1903). «¿Quina ortografia ha de seguir el Diccionari?». BDLC, vol. I (febrer), p. 38-39.

— (1906). «La llengua catalana té sintacsis propria». A: *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Barcelona: Fundació II Congrés Internacional de la Llengua Catalana: Vicens Vives, p. 350-399. [Edició facsímil, 1985]

— (1912-1913*a*). «Un mot en defensa propia». BDLC, vol. VII (setembre 1912), p. 129-140.

— (1912-1913*b*). «A tots els nostres amics». BDLC, vol. VII (febrer-març 1913), p. 216-219.

— (1912-1913*c*). «Els inimics de les *Normes ortogràfiques* van de rotabatuda». BDLC, vol. VII (novembre-desembre 1913), p. 398-400.

— (1914-1915). «Una altra mica d'eixida filològica». BDLC, vol. VIII (gener-febrer), p. 1-27.

— (1915). «Pròleg a la *Gramática de la lengua catalana* de Tomàs Forteza». A: Forteza, Tomàs. *Gramática de la lengua catalana*. Palma de Mallorca: Escuela Tipográfica Provincial, p. V-LXXXVII.

— (1918-1919*a*). «Aclaració *de re ortographica*». BDLC, vol. X (gener 1918), p. 2-3.

— (1918-1919*b*), «An els Srs. Diputats del Principat i a tots els amadors de la Llengua Catalana». BDLC, vol. X (juny-setembre 1918), p. 81-161.

— (1920*a*). «Més erbolaries del frare del sigle XVII. La seua sintaxis ben catalana. Costerada an En Fabra que n'ès el gran inimich. — La desenamistat de la ruda ab la cicuta». BDLC, vol. XI (novembre-desembre), p. 223-225.

— (1920*b*). «Un mot d'amich an el Foment de Pietat Catalana». BDLC, vol. XI (novembre-desembre), p. 258-263.

— (1920*c*). «¿Jo respectar massa En Fabra? Les meues obres i escrits diuen tot lo contrari». BDLC, vol. XI (novembre-desembre), p. 272-274.

ALCOVER, Antoni M. (1920*d*). «Dos ròtuls catalanistes famosos per llurs circunstàncies especials. — La veu passiva en Català». BDLC, vol. XI (novembre-desembre), p. 274-276.
— (1920*e*), «Per quines cinch centes he restablida la *-h* derrera *-c* (*-ch*)». BDLC, vol. XI (novembre-desembre), p. 285-287.
— (1920*f*), «Lo del *Diccionari de la Llengua Literària*». BDLC, vol. XI (novembre-desembre), p. 309-312.
— (1983). *Dietari de l'excursió filològica 1906*. Ed. a cura de Francesc de Borja Moll. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.
ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de Borja (1930-1962). *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Moll. 10 v.
ALIER I AIXALÀ, Roger (1990). *L'òpera a Barcelona: Orígens, desenvolupament i consolidació de l'òpera com a espectacle teatral a la Barcelona del segle XVIII*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Societat Catalana de Musicologia.
ALIGHIERI, Dant (1974). *Divina Comèdia*. Ed. a cura d'Annamaria Gallina. Barcelona: Barcino. 6 v. [Versió catalana d'Andreu Febrer]
ALSINA, Àlex (1988-1989). «Un aspecte de la morfologia històrica catalana: la primera persona del singular del present d'indicatiu». L&L, núm. 3, p. 89-119.
ALTURO, Núria (1999). *La semàntica verbal del català: la representació dels esdeveniments*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona.
Analecta (1925) = *Analecta Sacra Tarraconensia*. Vol. I. Barcelona: Biblioteca Balmes.
ANGLADE, Joseph (1977). *Grammaire de l'ancien provençal ou ancienne langue d'oc: Phonétique & Morphologie*. París: Klincksieck. [1a ed., 1921]
ANGUERA, Montserrat (1980). «Estudi de la *Grammatica cathalána* de Josep Ullastra». A: ULLASTRA, Josep. *Grammatica cathalána*. Ed. crítica a cura de Montserrat Anguera. Barcelona: Biblograf, p. VII-LXVIII.
ARAMON, Ramon [cur.] (1930-1933). *Curial e Guelfa*. Barcelona: Barcino. 3 v. (Els Nostres Clàssics)
— (1934). «*Curial e Guelfa.* Text del XV^en^ segle, reproduhit novament del codex de la Biblioteca Nacional de Madrid, per R. Miquel i Planas ab estudis y notes del mateix y de Anfòs Par. — Barcelona, Biblioteca Catalana, MCMXXXII [aparecido en septiembre de 1933], XLIV-584 páginas». *Revista de Filología Española*, vol. XXI, p. 407-416.
ARMANGUÉ, Joan; FANARI, Silvia (1992). «El teatre anglès a Catalunya. Bibliografia de les traduccions del període 1900-1936)». A: *Miscel·lània Jordi Carbonell*, *4*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (ELLC; XXV), p. 143-160.
ARNAL I BELLA, Antoni (1992). «Algunes notes entorn de "La reconstrucció del llenguatge literari català", de Josep Calveras». A: *Miscel·lània Jordi Carbonell*, *3*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (ELLC; XXIV), p. 257-277.
B., J. (1922-1923). «Sintaxi Catalana segons los escrits, en prosa de Bernat Metge (1398) per Anfós Par». BSAL [Ciutat de Mallorca: Estampa d'en Guasp], vol. XIX. p. 288.
BACARDÍ, Montserrat [*et al.*] [ed.] (1998). *Cent anys de traducció al català (1891-1990): Antologia*. Vic: Eumo.
BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1951). *Gramática histórica catalana*. Madrid: Gredos. [Citem *Gramàtica històrica catalana* (1994). 3a ed. (en versió catalana). València: Tres i Quatre]
— (1962). *Gramática catalana*. Madrid: Gredos. 2 v.
— (1964). *Llengua i cultura als Països Catalans*. 7a ed. Barcelona: Edicions 62.

Badia i Margarit, Antoni M. (1993). «El Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana com a precedent de la normativa composicional». A: *Miscel·lània Jordi Carbonell, 6*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (ELLC; XXVII), p. 171-185.

— (1994). *Gramàtica de la llengua catalana: Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

Balcells, Albert; Pujol, Enric (2002). *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans: Afers.

Ballot, Josep Pau (1814). *Gramática y apología de la llengua cathalana*. Ed. a cura de Mila Segarra. Barcelona: Alta Fulla. [Edició facsímil, 1987]

Bardina, Joan (1907). *Gramática pedagògica de la llenga catalana*. Barcelona: Baguñá.

Barrera, Jaume; Viada i Lluch, Lluís Carles; Par, Alfons (1935). «Premio de don Enrique Pérez Capdevila». BRABLB, vol. xiv, p. 203-206.

BDC (1925), «Par, A., Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle xiv.è. Barcelona, 1924; 70 pàgs.», p. 74-75.

Bello, Andrés (1978). *Gramática de la lengua castellana*. Madrid: EDAF. [1a ed., 1847]

Benot, Eduardo (*ca.* 1890). *Arquitectura de las lenguas*. Madrid: Juan Muñoz Sánchez, Editor. 3 v.

Berger, P. (1931). «Chronique: Alfons Par». BH, núm. xxxiii, p. 367-368.

— (1932). «A. Par: Vida de Shakespeare». BH, núm. xxxiv, p. 85-87.

Blasco Ferrer, Eduard (1984). *Grammatica Storica del Catalano e dei suoi dialetti con speciale riguardo all'Algherese*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

— (1985). «Les desinències de la primera persona del present d'indicatiu en català i en occità. Estudi diacrònic de morfosintaxi gal·loromànica». A: *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit, 2*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (ELLC; X), p. 37-87.

Boehne, Patricia J. (1982). «The coronation of Curial». A: *Actes del Segon Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-amèrica (Yale, 17-19 d'abril de 1979)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Bofarull, Antoni de (1864). *Estudios, sistema gramatical y crestomatía de la lengua catalana*. Barcelona: Librería de El Plus Ultra de Luis Tasso.

— (1987). *Escrits lingüístics*. Ed. a cura de Jordi Ginebra. Barcelona: Alta Fulla.

Bofarull, Antoni de; Blanch, Adolf (1867). *Gramática de la lengua catalana*. Barcelona: Espasa Hermanos.

Bohigas, Pere (1936). «Notes sobre l'estructura del *Curial e Güelfa*». EUC, vol. xxii: *Homenatge a Antoni Rubió i Lluch, III*, p. 607-619.

— (1963). «Pompeu Fabra i la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans». *Serra d'Or*, núm. 12 (desembre): *Pompeu Fabra, en el cinquantenari de les Normes ortogràfiques*, p. 41-43.

Bourciez, Édouard (1923). *Éléments de linguistique romane*. París: Klincksieck. [10a ed. revisada per l'autor i pels fills de Jean Bourciez]

— (1926). «Sintaxi catalana». BH, vol. xxviii, p. 184-186.

— (1929). «Anfós Par, *Curial e Guelfa* (Notes lingüístiques y d'estil). Biblioteca Balmes, Barcelone, 1928; in 8º de 97 pages». BH, vol. xxxi, p. 277-278.

— (1934). «*Curial e Guelfa*. Edició crítica, ab estudis i notes de Miquel y Planas y Anfós Par». BH, vol. xxxvi, p. 227-229.

BRUCART, Josep M.; RIGAU, Gemma (1997). «Els temps verbals en espanyol i en català: sistemàtica i terminologia». *Didàctica de la Llengua i de la Literatura*, núm. 12 (abril), p. 81-100.

BSCC = *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* [Castelló: La Sociedad], núm. 33-35 (1923).

BULBENA, Antoni (1900). *Quatre regles de gramàtica que mossèn Borra dictà per la gent catalanesca*. Barcelona: La Catalana.

— (1906). *Bréus observacions amb motiu del Primer Congrés de la Llénga Catalana per Antoni Tallander, afegit un studi sóbre l'article català*. Barcelona: Stampa de Francesc Badia.

— (1907). *Lliçons de llenga catalana literaria & tradicional*. Barcelona: Imprempta d'en Francesc Badia.

— (1915). *Darrera paraula sóbre les Normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans per un català zelós de la llénga literaria tradicional, única escrita, en tot Catalunya, Rosselló, Valencia y Mallorques*. Barcelona: Imp. Catalonia.

CABALLÉ I CLOS, Tomás (1939). *Barcelona roja: Dietario de la revolución, julio 1936 - enero 1939*. Barcelona: Librería Argentina.

CABRUJA, Lluís [*et al.*] (1987). *Història del català*. Barcelona: Columna.

CADENA, Josep M. (1998). «Món editorial, premsa i radiodifusió, entre la cultura i la política». A: GABRIEL, Pere [dir.]. *Història de la cultura catalana.* Vol. IX: *República, autogovern i guerra (1931-1939)*. Barcelona: Edicions 62.

CALVERAS, Josep (1931). *La forma* que *del relatiu català*. Barcelona: Biblioteca Balmes.

— (1933). *Consultes de llenguatge*. Barcelona: Biblioteca Balmes.

CALVO, Julio (1986). *Substantiu i adjectiu*. València: Universitat de València.

CAÑELLAS, Cèlia; TORAN, Rosa (1983). «Dels regionalistes de la Lliga a la dictadura de Primo de Rivera». *L'Avenç* [Barcelona: L'Avenç], núm. 58 (març), p. 16-23.

CARRERA PUJAL, Jaime (1943). *Espíritu y fuerza de la industria textil catalana*. Barcelona: Fomento de la Producción Española.

CASANOVA, Emili (1989). «Gramàtica històrica de la llengua. A propòsit de l'evolució de la desinència de 1.ª persona del present d'indicatiu». A: *II Congrés Internacional de la Llengua Catalana: Història de la Llengua*. Vol. VIII, p. 343-357.

CASASSAS I IMBERT, Jordi (1986). *L'Ateneu Barcelonès: dels seus orígens als nostres dies*. Barcelona: La Magrana.

CEC = *Centre Excursionista de Catalunya: 120 anys d'història. 1876-1996* (1996). Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya.

CENDRÓS, Llorens (1676). *Gramatica cathalana, brev y clara; explicada ab molts exemples, y advertencias à part; ab lo modo de Compondrer, Repetir, Apuntar, Escriurer be, y ab las degudas lletras las Diccions, y confegirlas, y decorarlas*. Barcelona: Joseph Moyá Llibrater.

COLÓN, Germà (1976). *El léxico catalán en la Romania*. Madrid: Gredos.

— (1978). «El perfet perifràstic català *va* + *infinitiu*». A: *La llengua catalana en els seus textos*. Vol. 2. Barcelona: Curial, p. 119-130. 2 v.

— (1987). «Era valencià l'autor del *Curial*?». A: *Problemes de la llengua a València i als seus voltants*. València: Universitat de València, p. 43-53.

— (1993). *El lèxic català dins la Romània*. València: Universitat de València. (Biblioteca Lingüística Catalana)

Colón, Germà (1997*a*). «Una altra vegada "atovar" en el *Curial e Güelfa*». A: *Estudis de filologia catalana i romànica*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 45-51.

— (1997*b*). «La matisació vocàlica en les desinències de 1a i 3a persones del present i imperfet d'indicatiu (conjugació en *-are*) a les comarques castellonenques». A: *Estudis de filologia catalana i romànica*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 339-346.

Colón, Germà; Soberanas, Amadeu (1985). «Una obra integradora: el *Thesaurus puerilis* d'Onofre Pou». A: *Panorama de la lexicografia catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, p. 90-97.

Congrés = Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906). Barcelona: Fundació II Congrés Internacional de la Llengua Catalana: Vicens Vives. [Edició facsímil de l'edició de 1908, 1985]

Coromines, Joan (1951-1952). «Algunes lleis fonètiques catalanes». *Estudis Romànics* [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans], vol. III, p. 201-230. [A cura de Ramon Aramon i Serra]

— (1963). «Fabra, lingüista». *Serra d'Or*, núm. 12 (desembre): *Pompeu Fabra, en el cinquantenari de les Normes ortogràfiques*, p. 38-40.

— (1971). *Lleures i converses d'un filòleg*. 3a ed. Barcelona: Club Editor.

Costa i Llobera, Miquel (1906). «La preposició *a* en l'acusatiu». A: *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Barcelona: Fundació II Congrés Internacional de la Llengua Catalana: Vicens Vives, p. 119-123. [Edició facsímil, 1985]

CS = *Catalunya Social*: *Òrgan d'Acció Popular* [Barcelona: Balmesiana].

Cuenca, M. Josep (1992-1993). «Sobre l'evolució dels nexes conjuntius en català». L&L, núm. 5, p. 171-213.

Cuenca, M. Josep; Marín, M. Josep (1998). «La gramaticalització en els connectors: de l'oral a l'escrit». A: *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Palma de Mallorca, 8-12 setembre 1997)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 383-401.

Curet, F. (1967). *Història del teatre català*. Barcelona: Aedos.

Darmesteter, Arsène (1897). *Cours de grammaire historique de la langue française. Quatrième partie: Syntaxe*. París: Librairie Ch. Delagrave.

Diari de Barcelona (27, 28 i 29 agost 1936). [Continuació de *Diario de Barcelona* (22 juliol 1936 - 22 juliol 1937)]

Diario de Barcelona [Barcelona: Imprenta de la Viuda é Hijos de D. Antonio Brusi] (20 gener 1905). [2 octubre 1876 - 19 juliol 1936]

Diccionari de la literatura catalana (1979). Dirigit per Joaquim Molas (1965-1971) i per Josep Massot i Muntaner (1977-1979). Barcelona: Edicions 62.

Diéguez Seguí, Maria Àngels (1998). «La posició dels adjectius qualificatius al Llibre de Cort de Justícia de València (1279-1321)». A: *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Palma de Mallorca, 8-12 setembre 1997)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 403-430.

Diez, Friedrich (1836-1842). *Grammatik der romanischen Sprachen*. Ginebra: Slatkine Reprints; Marsella: Laffitte Reprints, 1973. 3 v. [Reimpressió de l'edició francesa, traduïda per A. Morel-Fatio i G. Paris. París: Librairie A. Franck, 1874-1876]

Diputación Provincial de Tarragona (1961). *Manuel de Montoliu (Homenaje póstumo)*. Tarragona: Sugrañes Hnos.

DURAN I SANPERE, Agustí (1935). «Memòria de l'acadèmic secretari Agustí Duran i Sanpere, llegida en la sessió inaugural de curs, el dia 3 de febrer del 1935». BRABLB, vol. XVI (1933-1936), p. 313-318.

ELÍAS DE MOLINS (1972). *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX*. Hildesheim; New York: Georg Olms Verlag. 2 v.

Els Amics d'Europa [Barcelona; Terrassa: La Industria de Morral & Co]. Primera sèrie (juliol-setembre 1915).

ESPADALER, Anton (1984). *Una reina per a Curial*. Barcelona: Quaderns Crema.

ESPASA = *Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana* (1920). Madrid: Espasa-Calpe.

ESQUERRA, Ramon (1937). *Shakespeare a Catalunya*. Barcelona: Publicacions de la Institució del Teatre.

Estatuts Ateneu = Estatuts del Ateneo Barcelonés reformats lo 30 de juny de 1897 (1897). Barcelona: Ateneo Barcelonés.

Estatuts AW = Estatuts de la Associació Wagneriana reformats en la Junta General de 1er. de juliol del any 1902 (1902). Barcelona: Associació Wagneriana.

Estatuts AW = Estatuts de l'Associació Wagneriana reformats en 2 de juliol de 1906 (1906). Barcelona: Tobella i Costa.

ESTORCH I SIQUÉS, Pablo (1857). *Gramática de la lengua catalana*. Barcelona: Imprenta de los Herederos de la Viuda Pla.

EXIMENES, Francesch (192?). *I. Regiment de la cosa publica. II. Doctrina compendiosa de viure justament e de regir qualseuol offici publich. III. Cercapou* (incomplet). (S. e.). (Biblioteca Catalana) [volum relligat]

FABRA, Pompeu (1891). *Ensayo de gramática de catalán moderno*. Barcelona: Est. y Llib. L'Avenç de Massó y Casas.

— (1907). «Le catalan dans la Grammaire des langues romanes de W. Meyer-Lübke et dans le *Epandiss des Romanischen Philologile*». RH, vol. XVII, p. 1-45.

— (1912). *Gramática de la lengua catalana*. Barcelona: Tipografia L'Avenç.

— (1926). *La coordinació i la subordinació en els documents de la Cancilleria catalana durant el segle XIV*è. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

— (1933). *Gramàtica catalana*. 7a ed. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. [1a ed., 1918]

— (1954). *Converses filològiques*. Vol. I. Barcelona: Barcino.

— (1956). *Gramàtica catalana*. Barcelona: Teide.

— (1984). *Converses filològiques*. Ed. a cura de Joaquim Rafel i Fontanals. Vol. II. Barcelona: Edhasa.

FABRE, Jaume; HUERTAS, Josep M. (1983). «40 alcaldes de Barcelona (1901-1983)». *L'Avenç* [Barcelona: L'Avenç], núm. 58 (març), p. 48-56.

FÀBREGAS, Xavier (1974). «La introducció del drama romàntic a Catalunya». *Els Marges* [Barcelona: Curial Edicions Catalanes], p. 45-64.

— (1979). «Notes introductòries a les traduccions catalanes de Shakespeare». EUC [Barcelona: Curial Edicions Catalanes], vol. XXIII: *Estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari*, *I*, p. 181-204.

FALUBA, Kálmán (1980). «De nou sobre els plurals en *-os* del català». A: *Miscel·lània Aramon i Serra, II*. Barcelona: Curial, p. 179-187.

FELIU, Francesc (1997). «Contribució a l'estudi d'Alfons Par: Epistolari amb Ramon Miquel i Planas». A: *Miscel·lània Germà Colón*, *7*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (ELLC; XXXIV), p. 159-184.

FERRATER, Gabriel (1981). *Sobre el llenguatge*. Barcelona: Quaderns Crema.
FERRER I CARRIÓ, Ignasi (1884). *Gramática histórica de las lenguas castellana y catalana*. Barcelona: Est. Tip.-Lit. de Celestino Verdaguer.
FONTANA, Josep (1988). *La fi de l'Antic Règim i la industrialització* (1787-1868) [= Pierre VILAR [dir.]. *Història de Catalunya*. Vol. V]. Barcelona: Edicions 62.
FORTEZA, Tomàs (1915). *Gramática de la lengua catalana*. Palma de Mallorca: Escuela Tipográfica Provincial.
GEC = *Gran enciclopèdia catalana* (1986-1988). 2a ed. Barcelona: Enciclopèdia Catalana. 24 v.
GEIJERSTAM, Regina af (1980). «Sobre Heredia i el bilingüisme medieval aragonès-català». A: *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Andorra, 1-6 octubre 1979)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
GEL = *Gran enciclopedia Larousse* (1989). Barcelona: Planeta. 24 v.
GILI I GAYA, Samuel (1963). «Fabra i la filologia contemporània». *Serra d'Or*, núm. 12 (desembre): *Pompeu Fabra, en el cinquantenari de les Normes ortogràfiques*, p. 40-41.
GINEBRA, Jordi (1987). «Estudi preliminar». A: BOFARULL, Antoni de (1987). *Escrits lingüístics*. Barcelona: Alta Fulla.
— (1988). «Renaixença catalana i llengua occitana. A propòsit d'Antoni de Bofarull». A: *Actes del Vuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Tolosa de Llenguadoc, 12-17 setembre 1988)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
— (1996). *L'obra gramatical d'Antoni Febrer i Cardona (1761-1841)*. Maó: Institut Menorquí d'Estudis.
— (1999). «La llengua catalana en el primer terç del segle XIX». A: *Joan Ramis i Josep M. Quadrado: de la Il·lustració al Romanticisme*. Ed. a cura de Maria Paredes i Josefina Salord. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 33-64.
GÓMEZ I FONT, Xavier (1993). «Les *Metamorfosis* (d'Ovidi?) en *Curial i Güelfa*». A: *Miscel·lània Jordi Carbonell, 5*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (ELLC; XXVI), p. 71-83.
GONZALVO I BOU, Gener (2001). *Cartes d'Escornalbou i Poblet: Un epistolari d'Eduard Toda a Agustí Duran i Sanpere (1922-1940)*. Poblet; Tàrrega: Central de Disseny Tàrrega.
GRÀCIA, Lluïsa (1989). *La teoria temàtica*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Filologia Catalana i Departament de Filologia Espanyola.
GRIERA, Antoni (1917). «L'article en català i la llengua literària». BDC [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans], vol. v, p. 50-60.
— (1931). *Gramàtica històrica del català antic*. Barcelona: Impremta de la Casa de Caritat.
GUAL, Adrià (1957). *Mitja vida de teatre*. Barcelona: Aedos.
GULSOY, Joseph (1976). «Desenvolupament de les formes del subjuntiu present». A: *Actes del Tercer Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Cambridge, 9-14 abril 1973)*. Oxford: The Dolphin Book, p. 27-59.
— (1988). «La *-o* de la primera persona de l'indicatiu present en català». A: *Actes del Cinquè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-amèrica (Tampa - St. Augustine, 1987)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 43-68.
— (1993*a*). «Introducció». A: *Estudis de gramàtica històrica*. València: Institut Universitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 13-46.
— (1993*b*). «La *-o* de la primera persona de l'indicatiu present en català». A: *Estudis de gramàtica històrica*. València: Institut Universitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 441-448.

HANSSEN, Federico (1913). *Gramática histórica de la lengua castellana*. Halle an der Saale: Max Niemeyer.
IGLÉSIAS, Narcís (2001). *L'obra lingüística de Josep Calveras Santacana*. Tesi doctoral. Universitat de Girona.
IORDAN, Iorgu; MANOLIU, Maria (1972). *Manual de lingüística románica*. Madrid: Gredos.
JANÉS, Alfonsina (1983). *L'obra de Richard Wagner a Barcelona*. Barcelona: Rafael Dalmau.
JEANJAQUET, Jules (1894). *Recherches sur l'origine de la conjonction «que» et des formes romanes équivalentes*. París: H. Welter; Leipzig: G. Fock; Neuchatel: Librairie Attinger Frères.
JORBA, Manuel (1983). «Actituds davant de la llengua en relació amb la Renaixença». A: *Actes del Sisè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Roma, 28 setembre - 2 octubre 1982)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 127-151.
— (1989). *L'obra crítica i erudita de Manuel Milà i Fontanals*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
JULIÀ I MUNÉ, Joan (1986*a*). *L'inici de la lingüística catalana: Una aproximació epistolar 1904-1925*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona.
— (1986*b*). *Mossèn Antoni M. Alcover i l'Obra del Diccionari a la llum dels epistolaris de Barnils, Griera i Montoliu*. Tarragona: Diputació Provincial.
— (2000). *L'inici de la lingüística catalana: Bernhard Schädel, Mossèn Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans. Una aproximació epistolar, 1904-1925*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
JUNOY, Josep M. (1935). «Los estudios shakesperianos de Alfonso Par». *La Vanguardia* (7 juliol).
«La labor financiera del Ayuntamiento». *Diario de Barcelona* [Barcelona: Imprenta de la Viuda é Hijos de D. Antonio Brusi] (17 febrer 1924), p. 1475 i 1482.
La Vanguardia [1881-1939] [Barcelona: s. n.] (27, 28 i 29 agost 1936 i 24 agost 1939).
La Veu de Catalunya: Diari Catalá d'Avisos, Noticias y Anuncis [Barcelona: s. n., 1901-[1917 Barcelona]: Impr. de Joan Carné] (7 juny 1913). [Edició del vespre]
La Veu de Catalunya (27, 28 i 29 agost 1936).
LACA, Brenda (1986). «Notes per a un estudi del pleonasme pronominal». A: *Miscel·lània A. Badia i Margarit, 5*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 65-88.
LAMUELA, Xavier; MURGADES, Josep (1984). *Teoria de la llengua literària segons Fabra*. Barcelona: Quaderns Crema.
LAURAND, Louis (1918). «Grammaire historique latine». A: *Manuel des études grecques et latines*. Vol. VI. París: Auguste Picard, Éditeur.
LLOPIS, Arturo (1964). «Alfonso Par Tusquets. Un erudito barcelonés de Shakespeare». *Destino*, núm. 1421 (31 octubre).
MARINER, Sebastià (1982). «Paradigma de les conjuncions adversatives en català medieval». A: *Miscel·lània Pere Bohigas, 2*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (ELLC; IV), p. 51-65.
MARTÍNEZ-GIL, Víctor (1994). «Algunes consideracions sobre l'edició de textos prefabrians». *Els Marges*, núm. 50, p. 41-63.
— (1997). «Correctors i escriptors en la literatura catalana: el concepte de coautoria lingüística». L&L, núm. 8, p. 189-218.
MASCARÓ, Joan (1984). «Gabriel Ferrater i la tradició lingüística catalana». *Els Marges*, núm. 31, p. 21-28.
MASSOT I MUNTANER, Josep (1985). *Antoni M. Alcover i la llengua catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

MENÉNDEZ PIDAL, Ramón (1925). *Manual de gramática histórica española*. 5a ed., corregida i augmentada. Madrid: Librería General de Victoriano Suárez.

MEYER-LÜBKE, Wilhelm (1890-1906). *Grammatik der romanischen Sprachen*. Ginebra: Slatkine Reprints; Marsella: Laffitte Reprints. 4 v. [Edició facsímil de la traducció francesa (H. Welter, París), 1974]

MEYER-LÜBKE, Wilhelm (1925). «Un article del Prof. Meyer-Lübke». BDLC, vol. XIV (juliol-desembre), p. 140-144.

MILÀ I FONTANALS, Manuel (1875). *Estudios de lengua catalana*. Barcelona.

MIQUEL I PLANAS, Ramon (1905). *Los ex libris y su actual florecimiento en España: con LXXIV ilustraciones reproduciendo ejemplares antiguos españoles y extranjeros y modernos de Triadó, Riquer, Diéguez, Cornet, Renart y otros*. Barcelona: Tip. Salvat.

— (1906). «Els relatius *que* i *qui*». A: *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Barcelona: Fundació II Congrés Internacional de la Llengua Catalana: Vicens Vives, p. 322-324. [Edició facsímil, 1985]

— (1911-1914). *Bibliofilia: Recull d'estudis, observacions, comentaris y noticies sobre llibres en general y sobre qüestions de llengua y literatura catalanes en particular. Ilustrat ab 360 gravats (enquadernacions antigues y modernes, facsímils de portades, de xilografies y de manuscrits, retrats d'escriptors, exlibris, etc.), estampats en negre y en colors*. Barcelona: Casa Miquel-Rius.

— (1915-1920). *Bibliofilia. Recull d'estudis, observacions, comentaris y noticies sobre llibres en general y sobre qüestions de llengua y literatura catalanes en particular: Volum segon. Ilustrat ab 540 gravats estampats en negre y en colors*. Barcelona. [Aquest llibre es pot consultar a la Sala de Reserva de la Biblioteca de Catalunya]

— (1918). «Contra la reforma lingüística. Conferencia d'en Ramon Miquel y Planas al Atenèu Barcelonès els dies 21 y 25 d'aquest mes». *Catalana* [Barcelona: Ilustració Catalana], núm. 13 (juny), p. 297-356. [Separata]

— (1929). *Ensayos de bibliofilia reunidos y publicados con motivo de los XXV años de vida editorial del autor*. Barcelona: Casa Miquel-Rius.

— (1929-1950). *Spill o Libre de consells de Jaume Roig. Poema satírich del segle XV: Edició crítica acompanyada d'una noticia, notes y un repertori per R. Miquel i Planas*. Barcelona: Imprenta Elzeviriana: Casa Miquel-Rius. 2 v.

— (1939). *Sonata en tres tiempos*. Barcelona: Casa Miquel-Rius.

MIRACLE, Josep (1963). «La reacció contra les Normes de l'Institut». *Serra d'Or*, núm. 12 (desembre): *Pompeu Fabra, en el cinquantenari de les Normes ortogràfiques*, p. 48-51.

— (1976). *Història anecdòtica de l'ortografia catalana*. Barcelona: La Paraula Viva.

— (1989). *Seguint la petja de Pompeu Fabra*. Barcelona: El Llamp.

MOLAS, Joaquim (1995). «1939, any-límit de la literatura catalana». A: *Actes del Desè Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Frankfurt del Main, 18-25 de setembre de 1994)*. Vol. I. Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 47-73.

MOLL, Francesc de Borja (1923-1924). «Sintaxi catalana». BDLC, vol. XIII (juliol-agost 1923), p. 99-105.

— (1925). «Anfós Par. *Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle XIV.è*. Discurs d'ingrés a la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona (30 novembre de 1924). Barcelona, 1924». BDLC, vol. XIV (gener-juny), p. 90-92.

MOLL, Francesc de Borja (1926). «Per què tornam adoptar la *y* conjunció». BDLC, vol. XIV (abril-setembre), p. 326-329.
— (1929). «Alfonso Par, *qui* y *que* en la Península Ibérica. En *Revista de Filología Española* (XIII, 337-349; XVI, 1-34, 113-147)». AOR, vol. II, p. 348-349.
— (1933). «*Curial e Guelfa*. Text del XVè segle, reproduit novament del còdex de la Biblioteca Nacional de Madrid per R. Miquel y Planas, ab estudis y notes del mateix y de Anfós Par. Barcelona, MCMXXXII. Un volum de XLIV-582 pàgines». BDLC, vol. XV (novembre), p. 174-176.
— (1962). *Un home de combat*: *mossèn Alcover*. Palma de Mallorca: Moll.
— (1963). «Mossèn Alcover i Pompeu Fabra davant el problema de les *Normes*». *Serra d'Or*, núm. 12 (desembre): *Pompeu Fabra, en el cinquantenari de les Normes ortogràfiques*, p. 44-48.
— (1965). «Bernhard Schädel i els inicis de la lingüística catalana». A: *Homenatge a Jaume Vicens i Vives*. Vol. I. Barcelona: A. Núñez, Impressor, p. 95-110. [Separata]
— (1982*a*). «La llengua de Ramon Llull». A: *Textos i estudis medievals*. Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes: Fundació Congrés de Cultura Catalana: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 123-163.
— (1982*b*). «Entre Ramon Llull i el *Decameron*». A: *Textos i estudis medievals*. Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes: Fundació Congrés de Cultura Catalana: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 233-243.
— (1991). *Gramàtica històrica catalana*. València: Universitat de València.
MONJO I SEGURA, Rafel (1902). *Reglas prácticas d'escriptura catalana*. Barcelona: Tip. L'Avenç.
MONTOLIU, Manuel de (1926). «Alfons Par. Sintaxi catalana». A: *Breviari crític* (*1923-1924*). Barcelona: Llibreria Catalònia, p. 265-268.
— (1958). *Memorias de infancia y adolescencia*. Tarragona: Diputació Provincial de Tarragona.
— (1960). *Eiximenis, Turmeda i l'inici de l'humanisme a Catalunya: Bernat Metge*. Barcelona: Alpha.
— (1961*a*). *Un escorç en la poesia i la novellística dels segles XIV i XV*. Barcelona: Alpha.
— (1961*b*). «Autobiografia (Discurso pronunciado con ocasión del homenaje tributado en los Salones Consistoriales, el día 30 de abril de 1957, al cumplir sus ochenta años)». A: DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE TARRAGONA (1961). *Manuel de Montoliu (Homenaje póstumo)*. Tarragona: Sugrañes Hnos.
— (1962). *La Renaixença i els Jocs Florals: Verdaguer*. Barcelona: Alpha.
MONTOYA, Brauli (1990). «Coneixement i conreu de la lingüística general als Països Catalans (1857-1937)». *Zeitschrift für Katalanistik*, núm. 3, p. 103-115.
MORAN I OCERINJAUREGUI, Josep (1994). «Jurament de pau i treva del comte Pere Ramon de Pallars Jussà al bisbe d'Urgell. Transcripció i estudi lingüístic». A: *Treballs de lingüística històrica catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 95-117.
NADAL, Joaquim Maria de (1965). *Memòries: Vuitanta anys de sinceritats i de silencis*. 2a ed. Barcelona: Aedos.
NADAL I FARRERAS, Josep M. (1976*a*). «Introducció a l'estudi de les oracions completives». A: *Actes del Tercer Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Cambridge, 9-14 abril 1973)*. Oxford: The Dolphin Book, p. 115-140.

NADAL I FARRERAS, Josep M. (1976*b*). «Sintaxi abstracta i derivació: transitivitat versus intransitivitat en el català actual». A: *Estudios de gramática generativa*. Ed. a cura de Víctor Sánchez de Zabala. Barcelona: Labor, p. 151-193.

— (1983). «"Usar de llenguatge artificiós" en el s. XVI». A: *Actes del Sisè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Roma, 28 setembre - 2 octubre 1982)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 89-125.

NADAL I FARRERAS, Josep M.; PRATS, Modest (1993). *Història de la llengua catalana*. 4a ed. Barcelona: Edicions 62. [1a ed., 1982]

NEU-ALTENHEIMER, Irmela (1983). «Per una nova lectura dels manuscrits dels JF». A: *Actes del Sisè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Roma, 28 setembre - 2 octubre 1982)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 429-459.

— (1995). «La creació de la primera Acadèmia de la Llengua Catalana 1880». A: *Estudis de lingüística i filologia oferts a Antoni M. Badia i Margarit*. Vol. II. Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament de Filologia Catalana: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 87-99.

NOLASC DEL MOLAR (1934).«*Curial e Guelfa*. Text del XV^èn segle reproduhit novament del codex de la Biblioteca Nacional de Madrid per R. Miquel y Planas, ab estudis y notes del mateix y de Anfòs Par. Barcelona, MCMXXXII. Un vol. de XLIV-584 pàgs. Preu: 40 pessetes». *Estudis Franciscans*, núm. 46, p. 117-119.

NONELL I MAS, Jaume (1895). *Análisis morfològich de la llènga catalana antiga comparada ab la modèrna*. Manresa: Est. Tip. de Sant Josèph.

— (1896). *Análisis fonológich-ortográfich de la llènga catalana antiga y modèrna*. Manresa: Est. Tip. de Sant Josèph.

— (1898). *Gramática de la llenga catalana*. Manresa: Establiment Tipogràfic de Sant Josèp.

Normes = Normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans (1913). Barcelona. (La Novel·la Nova)

NYROP, Kristoffer (1903-1913). *Grammaire historique de la langue française*. Copenhaguen: Gyldendalske Boghandel: Nordisk Forlag. 4 v.

Ortografia = Ortografia de la llengua catalana per la Reyal Academia de Bones Lletres de Barcelona (1923). Barcelona: J. Prous, S. en C. [Primer tiratge: octubre 1924]

PALAU Y DULCET, Antonio (1959). *Manual del librero hispanoamericano*. 2a ed. Barcelona: Librería Palau.

PAR TUSQUETS, Antoni (1933). «El notariat i l'autonomia de Catalunya». A: ACADEMIA DE JURISPRUDENCIA Y LEGISLACIÓN. *Conferències sobre l'Estatut de Catalunya per Abadal, Anguera, Coll, Gay, Gubern, Hurtado, Maluquer, Massò, Par, Pi, Roca, Roig, Tries i Vidal*. Barcelona: Casacuberta i Coll.

PEREA, M. Pilar (2001). *Els dietaris de les eixides filològiques de mossèn Alcover*. Manacor: Patronat de l'Escola Municipal de Mallorquí.

— (2004). *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*. Palma de Mallorca: Conselleria d'Educació i Cultura. [Recurs electrònic]

— (2005). *Antoni M. Alcover dialectòleg, gramàtic, polemista*. Barcelona: Fundació Germà Colón Domènech: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

PERERA I PARRAMON, Joan (1986). «Contribució a l'estudi de les preposicions en el *Tirant lo Blanch* (primera part)». L&L, núm. 1, p. 51-109.

— (1987). «Contribució a l'estudi de les preposicions en el *Tirant lo Blanch* (segona part)». L&L, núm. 2, p. 19-66.

PÉREZ SALDANYA, Manuel (1988). *Els sistemes modals d'indicatiu i de subjuntiu*. València: Institut de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

— (1990). «La categoria gramatical del temps i les relacions deíctiques i anafòriques». *Caplletra* [Publicacions de l'Abadia de Montserrat], núm. 8, p. 117-129.

— (1998). *Del llatí al català: Morfosintaxi verbal històrica*. València: Universitat de València.

PÉREZ SALDANYA, Manuel; PRUNYONOSA, Manuel (1987). *Elements per a una sintaxi liminar del català*. València: Eliseu Climent, Editor.

PÉREZ SALDANYA, Manuel; SALVADOR, Vicent (1993). «Lingüística cognitiva i llengües en contacte: el cas del futur de probabilitat en català». A: *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Alacant-Elx, 9-14 setembre 1991)*. Vol. 3. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 229-245.

PETIT I AGUILAR, Joan (1998). *Gramàtica catalana*. Ed. i est. a cura de Jordi Ginebra. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

RAFANELL, August (1999). «Una minúcia en la història de la llengua catalana». A: *Estudis de filologia catalana. Dotze anys de l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes: Secció Francesc Eiximenis*. Barcelona; Girona: Institut de Llengua i Cultura Catalanes: Universitat de Girona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 29-68.

RAMOS, Joan Rafael (1992). *Introducció a la sintaxi*. València: Tàndem.

— (2000). Ésser, estar *i* haver-hi *en català antic: Estudi sintàctic i contrastiu*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Reglament CEC = Reglament del Centre Excursionista de Catalunya (1892). Barcelona: Tip y Llib. L'Avenç de Massó y Casas.

Regles = ACADÈMIA DE LA LLENGUA CATALANA. *Regles ortogràfiques* (1916). Barcelona: Estampa de la Renaixensa.

RIBÉ, Manuel (1963). *Memorias de un funcionario*. Barcelona: Marte.

RIBERA LLOPIS, Joan Miquel (1990-1991). «Per a la interpretació —literària— de la *Història de Jacob Xalabin*». L&L, núm. 4, p. 7-37.

RIBES, M. Salomé (1988). *Aspectes de la* Sintaxi *de Bernat Metge segons Alfons Par: L'autor*. [Treball d'investigació dirigit pel doctor Amadeu Viana. Universitat de Lleida] [Inèdit]

RIGAU, Gemma (1978). «*Hi* datiu inanimat». *Els Marges*, núm. 12, p. 99-102.

— (1981). *Gramàtica del discurs*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Filologia Hispànica.

— (1984). «De com *si* no és conjunció i d'altres elements interrogatius». A: *Estudis gramaticals*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Filologia Hispànica, p. 249-278.

— (1989). «Prédication holistique et sujet nul». *Revue des Langues Romanes*, vol. XCIII, núm. 2, p. 201-222.

— (1990). «The semantic nature of some Romance prepositions». A: *Grammar in progress: Glow essays for Henk van Riemsdijk*. Ed. a cura de Joan Mascaró i Marina Nespor. Vol. XCIII, núm. 2. Dordrecht: Foris, p. 363-373.

RIQUER, Borja de; CULLA, Joan B. (1989). *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)* [= Pierre VILAR [dir.]. *Història de Catalunya*. Vol. VII]. Barcelona: Edicions 62.

RIQUER, Martí de [ed.] (1959). *Obras de Bernat Metge*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

RIQUER, Martí de; COMAS, Antoni; MOLAS, Joaquim (1984). *Història de la literatura catalana*. 4a ed. Barcelona: Ariel. 11 v. [1a ed., 1964]

RMC = *Revista Musical Catalana: Butlletí Mensual del Orfeó Català* (1912) [Barcelona: Orfeó Català], vol. IX.

ROCA, Joseph M. (1924). «Resposta». A: *Discursos llegits en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona en la solemnial recepció pública de D. Anfòs Par y Tusquets el dia 30 de novembre de 1924*. Barcelona: Imp. de la Casa de Caritat, p. 59-70.

RODERGAS, Josep (1951). «Semblança i bibliografia de R. Miquel y Planas». A: *Spill o Libre de consells de Jaume Roig. Poema satírich del segle XV: Edició crítica acompanyada d'una noticia, notes y un repertori per R. Miquel i Planas*. Barcelona: Imprenta Elzeviriana: Casa Miquel-Rius.

ROVIRA I VIRGILI, Antoni (1916). *Gramàtica elemental de la llengua catalana*. Barcelona: Llibreria Espanyola.

RUBIÓ I BALAGUER, Jordi (1984). *Història de la literatura catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 3 v.

RULL, Xavier (2004). *La formació de mots: Qüestions de normativa*. Vic: Eumo.

SADERRA, Joseph (1919). *Les Normes de l'Institut: Cartes obertes al doctor Antoni M.ª Alcover*. Olot: Impremta de Ramon Bonet.

SÁINZ, Pedro [*et al.*] (1924). *Missatge d'elogi i defensa de la llengua catalana que els escriptors castellans de Madrid han lliurat al president del Govern militar d'Espanya el mes de març de 1924. Lletra de gratitud dels escriptors de Catalunya tramesa el 7 d'abril del mateix any*. Barcelona: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. [Fulls volanders]

SALVADOR, Vicent (1996). «Fraseologia del *com*». A: *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Frankfurt del Main, 18-25 de setembre de 1994)*. Vol. III. Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 355-380.

SÁNCHEZ I FERRÉ, Pere (1985). *La lògia Lealtad, un exemple de maçoneria catalana (1869-1939)*. Barcelona: Alta Fulla.

— (1993). *La maçoneria en la societat catalana del segle XX: 1900-1947*. Barcelona: Edicions 62.

SANCHIS GUARNER, Manuel (1980). *Aproximació a la història de la llengua catalana*. Estella: Salvat.

SANCHO CREMADES, Pelegrí (1995). *La categoria preposicional*. València: Universitat de València.

SANSONE, Giuseppe (1963). «Medievalismo del *Curial e Güelfa*». A: *Studi di filologia catalana*. Bari: Università degli Studi di Bari, p. 203-242.

SARAGOSSÀ, Abelard (1994). *Els predicatius i les categories sintàctiques*. València: Universitat de València.

— (1999). «Introducció al concepte *adjectius possessius*, i aplicació de la teoria al retrocés de la forma *llur* i de les formes contractes». A: *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Palma de Mallorca, 8-12 setembre 1997)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 205-231.

SARRIÓN RAMIRO, Rosa (1989). «Dues polèmiques al voltant de la normativa catalana». A: *Miscel·lània Joan Fuster, I*. València: Universitat de València; Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 375-389.

SEGARRA, Mila (1984). «Reflexions sobre la normativa sintàctica actual». A: *Problemàtica de la normativa del català: Actes de les Primeres Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 13-37.

SEGARRA, Mila (1985). *Història de l'ortografia catalana*. Barcelona: Empúries.
— (1987*a*). *Història de la normativa catalana*. 2a ed. Barcelona: Enciclopèdia Catalana. [1a ed., 1985]
— (1987*b*). «Pròleg a *Gramática y apología de la llengua cathalana* de Josep Pau Ballot». A: BALLOT, Josep Pau. *Gramática y apología de la llengua cathalana*. Ed. a cura de Mila Segarra. Barcelona: Alta Fulla, p. 5-62.
— (1988). «L'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i l'ortografia catalana». A: *Studia in Honorem professor Martí de Riquer*. Barcelona: Quaderns Crema, p. 151-175.
«Segon Manifest del Comité d'Amics de la Unitat Moral d'Europa». *Els Amics d'Europa*, núm. 1 (11 juliol 1915).
SOBREQUÉS, Jaume (1991). «Vida i institucions polítiques». A: *Història de Barcelona*. Vol. VII. Barcelona.
SOCIÉTÉ DE LINGUISTIQUE ROMANE (1925). *Revue de Linguistique Romane* [París: Honoré Champion], vol. I.
SOLÀ, Joan (1973). «La concordança del participi passat en català». A: *In memoriam Carles Riba (1959-1969)*. Barcelona: Institut d'Estudis Hel·lènics: Ariel, p. 391-416.
— (1977). *Del català incorrecte al català correcte*. Barcelona: Edicions 62.
— (1980*a*). *Estudis de sintaxi catalana*. 3a ed. Barcelona: Edicions 62. 2 v. [1a ed., 1972-1973]
— (1980*b*). «El català que ara es parla». *L'Avenç*, núm. 47, p. 351-358.
— (1984). *A l'entorn de la llengua*. 2a ed. Barcelona: Laia. [1a ed., 1977]
— (1987). «L'obra de Jaume Nonell». A: *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit, 6*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (ELLC; XIV), p. 231-241.
— (1989). «El català a les gramàtiques i els diccionaris llatins dels segles XVII-XVIII». A: *Actes del Vuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. (Tolosa de Llenguadoc, 12-17 setembre 1988)*. Vol. II. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 7-28.
SOLÀ, Joan; RICO, Albert (1995). *Gramàtica i lexicografia catalanes: síntesi històrica*. València: Universitat de València.
SOLÀ, Joan [*et al.*] (2002). *Gramàtica del català contemporani*. Barcelona: Empúries.
Solidaritat Obrera (27, 28 i 29 agost 1936).
TALLANDER, Antoni [pseudònim d'Antoni Bulbena] (1898). *Lliçons familiars de gramàtica catalana*. Barcelona: La Acadèmica.
TERMES, Josep (1987). *De la Revolució de setembre a la fi de la Guerra Civil (1868-1939)* [= Pierre VILAR [dir.]. *Història de Catalunya*. Vol. VI]. Barcelona: Edicions 62.
TORRENT-LENZEN, Aina (1996). «Una nova directriu dins la recepció de l'obra de Pompeu Fabra». A: *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Frankfurt del Main, 18-25 de setembre de 1994)*. Vol. III. Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 127-139.
TRIADÓ I MAYOL, Josep (1906). *Primer llibre d'ex-libris d'en J. Triadó, text d'en Ramon Miquel y Planas*. Barcelona: Imp. Elzeviriana.
ULLASTRA, Josep (1743). *Grammatica cathalána*. Ed. crítica a cura de Montserrat Anguera. Barcelona: Biblograf. [Edició facsímil, 1980]
VALLÈS, Emili (1906). «Perquè 'l Congrés se ficsa tant en la defensa de la Sintacsi?». A: *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Barcelona: Fundació II Congrés Internacional de la Llengua Catalana: Vicens Vives, p. 309-313. [Edició facsímil, 1985]

VALLÈS, Emili (1915). *Lliçons de gramàtica catalana, seguint les Normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans*. Barcelona: Baixarías.
— (1929). «"*Curial e Guelfa.* Notes lingüístiques y d'estil", per Anfòs Par. Biblioteca lingüística de l'Oficina Romànica. Vol. I. Biblioteca Balmes. Barcelona, 1928». *La Paraula Cristiana*, núm. 9, p. 532-534.
VIANA, Amadeu (1990). «La sintaxi de la conjugació en català». *Caplletra* [Publicacions de l'Abadia de Montserrat], núm. 8, p. 81-105.
VOSSLER, Karl (1963). *Filosofía del lenguaje*. 4a ed. Buenos Aires: Losada. [Traducció i notes d'Amado Alonso i Raimundo Lida]
W. J. E. (1924). «Minor Notices». *The Modern Language Review* [Cambridge: Modern Humanities Research Association], vol. XIX.
WHEELER, Max W. (1971-1975). «*Estar* i *anar* amb gerundi en *Tirant lo Blanc* i en *Curial e Guelfa*». *Estudis Romànics* [Institut d'Estudis Catalans], núm. 16, p. 21-47.
— (1995). «La primera persona del present d'indicatiu, pot haver-hi més a dir-ne?». A: *Estudis de lingüística i filologia oferts a Antoni M. Badia i Margarit*. Vol. II. Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament de Filologia Catalana: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 411-425.
YEBRA, Joan-Lluís de (1986). *Els ex-libris dibuixats per Josep Triadó y Mayol*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona. Departament d'Història de l'Art. [Tesi doctoral dirigida per Santiago Alcolea]

7.2. OBRA D'ALFONS PAR

PAR, Alfons (1902*a*). «Les montanyes». *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. 12, p. 173-181.
— (1902*b*). «Excursió a Pompei i al Vesuvi». *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. 12, p. 204-209.
— (1902*c*). «Una ascenció al pich de Aneto». *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. 12, p. 228-237.
— (1904). «*Othello*: Quart acte, primera escena». *Catalunya* (maig), p. 5.
— (1908*a*). «Shakespeare». A: *XXV Conferències donades a la Associació Wagneriana (1902-1906)*. Barcelona: Associació Wagneriana, p. 157-191.
— (1908*b*). «Poemes èpics de Shakespeare: El forçament de Lucreça». A: *XXV Conferències donades a la Associació Wagneriana (1902-1906)*. Barcelona: Associació Wagneriana, p. 469-492.
— (1911). «Conservació de les belleses naturals». A: *Deliberacions del Primer Congrés Excursionista Català reunit a Lleyda los dies 24, 25 y 26 de juny del any 1911 y relació dels actes celebrats en honor dels congresistes*. Lleida: Sol y Benet, p. 173-180.
— (1912). Lo rei Lear*: Tragedia de Guillem Shakespeare feelment arromançada en estil de catalana prosa per Anfòs Par. Ab notes esplicatives dels mellors comentaristes anglesos y estudis crítics del traductor*. Barcelona: Associació Wagneriana.
— (1915*a*). «Pax in terra hominibus bonae voluntatis». *Els Amics d'Europa* [Barcelona; Terrassa: La Industria de Morral & Co.], núm. 5 (juliol-setembre), p. 17-19.
— (1915*b*). «Rahonaments sobre la guerra I». *Els Amics d'Europa* [Barcelona; Terrassa: La Industria de Morral & Co.], núm. 8 (juliol-setembre), p. 33- 35.
— (1916*a*). «Vida de Guillem Shakespeare». BAB [Barcelona: Ateneu Barcelonès], vol. I (1915-1917), núm. 6 (abril-juny), p. 225-252.

PAR, Alfons (1916*b*). «Vida de Guillem Shakespeare (continuació)». BAB [Barcelona: Ateneu Barcelonès], vol. I (1915-1917), núm. 7 (juliol-setembre), p. 287-307.
— (1916*c*). *Vida de Guillem Shakespeare segons les millors biografies angleses i compte habut dels darrers documents desarxivats*. Barcelona: Llibreria Verdaguer.
— (1920*a*). «Caritat immediata particular». *Lo Missatger del Sagrat Cor de Jesús* [Barcelona: Foment de Pietat Catalana], any XXVIII, núm. 352 (octubre), p. 501-507.
— (1920*b*). «Caritat, mitjançant les associacions benèfiques». *Lo Missatger del Sagrat Cor de Jesús* [Barcelona: Foment de Pietat Catalana], any XXVIII, núm. 353 (novembre), p. 558-566.
— (1923). *Sintaxi catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge*. Halle an der Saale: Verlag von Max Niemeyer.
— (1923-1924). «Sintaxi catalana». BDLC, vol. XIII, p. 138-139.
— (1924*a*). «Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle XIV.è». A: *Discursos llegits en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona en la solemnial recepció pública de D. Anfòs Par y Tusquets el dia 30 de novembre de 1924*. Barcelona: Imp. de la Casa de Caritat, p. 5-58.
— (1924*b*). «La hacienda municipal». *Diario de Barcelona* (20, 21, 22, 23, 26, 27 i 28 febrer).
— (1924*c*). «De catalanisme». BDLC, vol. XIII (gener-abril), p. 238-240.
— (1924*d*). «Carta de renúncia de Par com a regidor de l'Ajuntament». BGMB, any XI, núm. 14 (10 abril), p. 250-251.
— (1925). «Separació de mots coordinats». *Zeitschrift für Romanische Philologie*. Halle an der Saale: Verlag von Max Niemeyer, p. 83-86.
— (1925-1926). «L'ortografía del *Diccionari català-valencià-balear* de Mossèn Antoni M.ª Alcover». BRABL, vol. XII-XIII, p. 423-425.
— (1926). «*Qui* y *que* en la Península Ibérica, I: En castellano». *Revista de Filología Española*, tom XIII, p. 337-349.
— (1927). *Discursos llegits en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona en la solemnial recepció pública de D. Manuel de Montoliu*: *Resposta de Don Anfós Par (26-VI-1927)*. Barcelona: Casa de Caritat, p.41-46.
— (1928*a*). «*Curial e Guelfa*. Notes lingüístiques y d'estil». AOR [Barcelona], vol. I, p. 119-150.
— (1928*b*). *Curial e Guelfa: Notes lingüístiques y d'estil*. Barcelona: Biblioteca Balmes.
— (1928*c*). «Barrau-Dihigo, L., y Massó Torrents.— *Cròniques Catalanes*, II: *Gesta comitum Barcinonensium*.— Barcelona, 1925, LXXIII + 167 págs. (Fundació Concepció Rabell y Cibils, sota la direcció del Institut d'Estudis Catalans)». *Revista de Filología Española*, tom XV, p. 401-405.
— (1929*a*). «*Qui* y *que* en la Península Ibérica, II. En el dominio catalán». *Revista de Filología Española*, tom XVI, p. 1-34.
— (1929*b*). «*Qui* y *que* en la Península Ibérica, II. En el dominio catalán. (Continuación)». *Revista de Filología Española*, tom XVI, p. 113-147.
— (1929*c*). «Representacions teatrals barcelonines en 1729». BRABLB, vol. XIV-XV (1929-1932), p. 156-157.
— (1929*d*). «Representaciones teatrales en Barcelona durante el siglo XVIII». *Boletín de la Real Academia Española* [Madrid], vol. XVI, p. 326-346, 492-513 i 594-614.
— (1929*e*). «Fouché, Pierre.— *Phonétique historique du roussillonnais*, Toulouse, E. Privat, 1924, XXX·318 págs». *Revista de Filología Española*, tom XVI, p. 402-412.

PAR, Alfons (1930*a*). *Vida de Shakespeare*. Barcelona: Publicaciones del Instituto del Teatro Nacional.
— (1930*b*). *Contribución a la bibliografía española de Shakespeare*. Barcelona: Publicaciones del Instituto del Teatro Nacional.
— (1930*c*). *Discursos llegits en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona en la solemne recepció pública de Joan Perpiñà y Pujol el dia 15 de juny de 1930: Contestació de n'Anfòs Par y Tusquets*. Barcelona: La Renaixença, p. 35-38.
— (1930*d*). «La desinència *-o* del indicatiu present». AOR, vol. III, p. 169-176.
— (1931*a*). «Acotacions lingüístiques y d'estil a clàssichs menors catalans». AOR, vol. IV, p. 171-187.
— (1931*b*). «*Qui* y *que* en la Península Ibérica, III. (Conclusión). En aragonés». *Revista de Filología Española*, tom XVIII, p. 225-234.
— (1931*c*). «Bach y Rita, P.— *The works of Pere Torroella*.— New York, Instituto de las Españas en los Estados Unidos, 1930, XX-332 págs». *Revista de Filología Española*, vol. XVIII, p. 397-399.
— (1931*d*). Qui *y* que *en la Península Ibérica*. Madrid: Imprenta de la Librería y Casa Editorial Hernando.
— (1932*a*). *Curial e Guelfa: Text del xv^en^ segle reproduhit novament del Codex de la Biblioteca Nacional de Madrid per R. Miquel y Planas ab estudis y notes del mateix y de Anfòs Par*. Barcelona. (Biblioteca Catalana)
— (1932*b*). «Shakespeare y el folklore espanyol». A: *Miscelánea filológica dedicada a D. Antonio M.ª Alcover*. Palma de Mallorca: Círculo de Estudios.
— (1933*a*). «En Toda, l'últim abat de Poblet». A: *Poblet: Recull d'escrits pobletans en commemoració íntima del Cinquantenari Editorial del Llibre* Poblet, recorts de la Conca de Barberà *de Eduard Toda Güell. 1883-1933*. Barcelona: La Renaixença, p. 103-104.
— (1933*b*). «Organitzem la caritat». CS, vol. XIII, núm. 612, p. 280-281.
— (1933*c*). «Un ric per l'amor de Déu!». CS, vol. XIII, núm. 631, p. 595-596.
— (1934). *Examen de consciencia catalanista. La Revista* (desembre 1933). [Separata]
— (1935*a*). *Shakespeare en la literatura española*. Barcelona: Biblioteca Balmes. 2 v.
— (1935*b*). «Sobre la passió d'Oberammergau, les representacions sacres y les pelegrinacions catòliques». CS, vol. XIX, núm. 724, p. 527-529.
— (1936). *Representaciones shakespearianas en España*. Barcelona: Biblioteca Balmes. 2 v.

8. Annexos

8.1. Annex 1

8.1.1. *Índex de revistes de l'OR*[808]

Analecta Sacra Tarraconensia, Barcelona
Archivo Ibero-Americano, Madrid
Archivum Romanicum, Ginebra i Florència
Boletín de la Real Academia de Buenas Letras, Barcelona
Boletín de la Real Academia de la Historia, Madrid
El Bon Pastor, Barcelona
Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura, Castelló de la Plana
Bulletin Hispanique, Bordeus
Butlletí de la Biblioteca de Catalunya, Barcelona
Ciutat, Manresa
Cultura Valenciana, València
Estudis Franciscans, Barcelona
Estudis Universitaris Catalans, Barcelona
La Nova Revista, Barcelona
La Paraula Cristiana, Barcelona
Razón y Fe, Madrid
Revista de Catalunya, Barcelona
Revista de Filología Española, Madrid
Revista Jurídica de Catalunya, Barcelona
Revue de Linguistique Romane, París
Romania, París
Zeitschrift für Romanische Philologie, Halle an der Saale

808. Informació extreta de l'AOR, vol. III (1930), p. 412.

8.1.2. *Servei de revistes de l'Ateneu*[809]

Athenœum (*The*) (*Journal of English and Foreing Litterature, Science, the Fine Arts, Music and the Drama*), Londres
Bibliofilia (*Recull d'estudis, observacions, comentaris y noticies sobre llibres en general y sobre qüestions de llengua y literatura catalanes en particular, publicat per R. Miquel y Planas)*, Barcelona
Bibliographie de la France (*Journal Général de l'Imprimerie et de la Librairie, publié sur les Documents fournis par le Ministère de l'Interieur*), París
Bibliothèque de l'École des Chartes (*Revue d'érudition consacrée spécialment à l'étude du moyen âge*), París
Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, Barcelona
Boletín de la Real Academia Española, Madrid
Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana, Palma
Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana, Palma
Butlletí de Dialectología Catalana (*Publicat per les Oficines del Diccionari General de la Llengua Catalana*), Barcelona
Bulletin de Dialectologie Romane (*Suplement de la Revue de Dialectologie Romane*), Cöthen (Anhalt)
Bulletin Hispanique (*Publication des Annales de la Faculté des Lettres de Bordeaux et des Universités du Midi*), Bordeus
Crítica (*La*) (*Rivista de Letteratura, Storia e Filosofia*), Bari
Estudios Franciscanos (*Revista dirigida por los Padres Capuchinos*), Barcelona
Lectura (*La*) (*Revista de ciencias y de artes*), Madrid
Revista de Filología Española (*Publicada por el Centro de Estudios Históricos*), Madrid
Revista dels Estudis Universitaris Catalans, Barcelona
Revue de Dialectologie Romane, Cöthen (Anhalt)
Revue des Langues Romanes, Montpeller
Revue Hispanique (*Recueil consacré à l'étude des langues, des littératures et de l'histoire des pays castillans, catalans et portugais*), Nova York i París
Revue Philosophique de la France et de l'Étranger, París

8.2. Annex 2

8.2.1. *Missatge d'elogi i defensa de la llengua catalana*

Missatge d'elogi i defensa de la llengua catalana que els escriptors castellans de Madrid han lliurat al president del Govern militar d'Espanya el mes de març de MCMXXIV*:*

809. Informació extreta del *Butlletí de l'Ateneu Barcelonès* (1915-1917) (Barcelona, Ateneu Barcelonès), vol. I, núm. 6 (abril-juny), p. 253-258. Entre totes les publicacions, només hem seleccionat les que tenen a veure amb el món de la filologia o la literatura, però n'hi ha d'altres que també hauríem pogut esmentar per la seua vinculació amb Par, com el butlletí del CEC, la *Revista Musical Catalana*, o *El Trabajo Nacional*, òrgan del Fomento del Trabajo Nacional.

EXCMO. SR. PRESIDENTE DEL DIRECTORIO MILITAR:

Los abajo firmantes, escritores en lengua castellana, que sentimos profundamente los merecimientos históricos de nuestro idioma y que apreciamos en todo su valor como insuperable vehículo para la difusión del pensamiento a través del mundo civilizado, nos dirigimos respetuosamente a V. E. para expresarle nuestro sentir con ocasión de las medidas de gobierno que por razones políticas se han tomado acerca del uso de la lengua catalana.

Es el idioma la expresión más íntima y característica de la espiritualidad de un pueblo, y nosotros, ante el temor de que esas disposiciones puedan haber herido la sensibilidad del pueblo catalán, creando para lo futuro un abismo de rencores imposible de salvar, queremos, con un gesto fraternal, ofrecer a los escritores de Cataluña la seguridad de nuestra admiración y de nuestro respeto para el idioma hermano.

El simple hecho biológico de la existencia de una lengua, obra admirable de la naturaleza y de la cultura humana, es algo siempre acreedor al respeto y a la simpatía de todos los espiritus cultivados.

Nosotros debemos, además, pensar que las glorias de Cataluña son glorias españolas, y que los títulos históricos más altos que podemos presentar para ser considerados como potencia mediterránea se los debemos, en gran parte, al pueblo catalán, que hizo de la Barcelona medieval un emporio de riqueza capaz de competir con las repúblicas italianas, que creó una cultura admirable, que supo dar leyes de mar y cuya lengua inmortal resonó entre el fragor de las batallas ante las ruinas sagradas del Partenón, y sirvió para que en ella hablara por vez primera la filosofia nacional por boca de Raimundo Lulio, y fuesen cantadas las efusiones místicas del amor humano en los versos imperecederos de Ausias March.

El renacer de las literaturas regionales, que se produce como una de las consecuencias de la ideologia romántica, hizo florecer en Cataluña una literatura a la que pertenecen autores como Verdaguer y Maragall, que son primeras figuras de la literatura española del siglo XIX.

Y nosotros no podemos tampoco olvidar que de Cataluña hemos recibido altísimas pruebas de comprensión y cariño, hasta el punto de que un insigne patriota catalán, amante fervoroso de la tradición española, el gran Milá y Fontanals, abrió con llave de oro el obscuro arcano de las manifestaciones artísticas más genuinas y características del pueblo castellano.

Creemos cumplir un deber de patriotismo diciéndole a Cataluña que las glorias de su idioma viven perennes en la admiración de todos nosotros y que serán eternas mientras exista en España el culto del amor desinteresado a la belleza.

Madrid, marzo de 1924

Pedro Sáinz, E. Gómez de Baquero, A. Bonilla San Martín, Gregorio Marañón, Angel Ossorio y Gallardo, Pedro Mata, Antonio Jaén, Tomás Borrás, Angel Herrera, Jaime Torrubiano Ripoll, R. Menéndez Pidal, Alvaro de Albornoz, Concha Espina, Augusto Barcia, V. García Martí, Conde de Vallellano, José Ortega y Gasset, Miguel Herrero, Luis de Zulueta, Domingo Barnés, Francisco Vighi, Pedro de Répide, León de las Casas, Joaquín Belda, José G. Alvarez Ude, Luis Giménez de Asúa, Luis Ruiz Contreras, Félix Lorenzo, Fabián Vidal, Gabriel Maura, Vicente Machimbarrena, Gregorio Martínez Sierra, Lorenzo Barrio y Morayta, Andrés González Blanco, José Toral, Luis Araujo Costa, Mercedes Gaibrois de Ballesteros, Fernando de los Ríos, Azorín, Manuel Pedroso, Luis Bello, José M. Sacristán, Cristóbal de Castro, José Giral, Melchor Fernández Almagro, Ramón Gómez de Laserna, Manuel Bueno,

Antonio Espina, Antonio Zozaya, F. García Lorca, F. Rivera Pastor, Alberto Insúa, Honorato Castro, Luis de Tapia, Luis Araquistain, Gustavo Pittaluga, E. Paúl Almarza, Juan de la Encina, José García Mercadal, Angel Lázaro, Bernardo Acha, Artemio Precioso, F. Escrivá, José Gutiérrez Solana, Jacinto Grau, Juan Pujol, José Ruiz Castillo, P. de Ciria Escalante, José Albiñana, Dr. García del Real, Gabriel Franco, Salvador Pascual, Eduardo Ortega Gasset, Carlos Pereira, Juan Guixé, Leopoldo Bejarano, José Canalejas, Guillermo de la Torre, M. García Cortés, Adolfo A. Buylla, P. A. Balbontín, Isaac del Vando-Villar, Cayetano Alcázar, Mauricio Paraísso, Rafael Urbano, Julio Cañada, Antonio Guisasola, Antonio Dubois, José Sánchez Rojas, José Antón, F. Madariaga, Luis de Hoyos Sáiz, Hipólito Jimneno, Luis G. Bilbao, Andrés Ovejero, Manuel Azaña, Claudio Sánchez Albornoz, Conde de las Navas, Luis Palomo, F. Arévalo Salto, Luis G. Urbina, Luis G. Andrade, F. de Bustamante, A. Pérez Serrano, Tommás Elorrieta, Manuel Hilario Ayuso, Eduardo Barriovero, Manuel Antón, J. Jordán de Urries, Juan Hurlado, Ramón Pérez de Ayala, J. Villalba, Alvaro Calvo, Marqués de Lozoya, Angel Torres de Alamo, Francisco de Viu, Luis Fernández Adravín y Alberto Marín Alcalde.

8.2.2. *Lletra de gratitud dels escriptors de Catalunya*

Lletra de gratitud dels escriptors de Catalunya tramesa el 7 d'abril del mateix any:

CASTELLANS AMICS:

Havem llegit el Missatge en elogi i defensa de la llengua catalana que haveu dirigit al President del Directori militar d'Espanya. L'elogi és complert. La defensa és oportuna i suficient; dins els moments actuals, ens basta. Els Generals del Directori, si són espanyols, dins l'ampla accepció del mot, han d'haver sentit una emoció profunda, llegint i pesant la vostra paraula assenyada, càlida i fecunda, sobretot quan els dieu que «*és l'idioma l'expressió més íntima i característica de l'espiritualitat d'un poble, i que* "vosaltres" *davant la temor que aquestes disposicions —les preses pel Govern per raons polítiques sobre l'ús de la llengua catalana— puguin haver ferit la sensibilitat del poble català, creant per a l'avenir un abisme de rancúnies impossible de salvar, voleu, amb un gest fraternal, oferir als escriptors de Catalunya la seguretat de la vostra admiració i del vostre respecte a l'idioma germà*».

Aquesta paraula vostra, precisa i entusiasta, ha d'haver colpit el cor i la intel·ligència dels generals del Directori. *Homo sum*, haurà pensat també cadascú d'ells, *humani nihil a me alienum puto*. I aquest sentiment i aquesta idea els decantarà a la benevolença, i àdhuc a la justícia envers la llengua catalana; envers els que la parlen, l'escriuen, i l'estimen. No desesperem que sia així.

L'elogi de la llengua castellana no cal fer-lo ací. Vosaltres, en el bon Missatge, feu bella memòria de l'obra d'En Milà i Fontanals, dient d'ell «*que va obrir amb clau d'or l'obscur arcà de les manifestacions artístiques més genuïnes i més característiques del poble castellà*». En Milà i Fontanals simbolitza la participació dels catalans en la cultura castellana. I ha fet escola. Nosaltres, doncs, per fortuna de Castella, no havem de fer ací l'elogi i la defensa de la llengua vostra. Tothom l'elogia. Ningú no l'ataca.

Altrament, passi el que passi, castellans amics, tantes gràcies. La gratitud ha d'ésser virtut catalana. Ara que ens lleu, doncs, donem-ne exemple als nostres compatricis.

Tanmateix, un prec, castellans amics. Vosaltres, intel·lectuals de Castella, que il·lumineu l'esperit del vostre poble, digueu, si us plau, als governants espanyols, ja que els teniu

ben a la vora, que a la fórmula política que ens apliquen ells: *Sotmeteu-vos i us donarem ço que mereixeu*, oposem, els catalans, la fórmula: *Siau justos amb nosaltres i serem amics*.

Sia el bon Missatge la clau d'or que obri la capsa on és guardada la llibertat de la llengua catalana. Emperò la llibertat sencera, no amb *capitis diminutio*. A l'Escola, a la Universitat, als Tribunals, a tot arreu: la llibertat mateixa que teniu vosaltres per emprar la vostra llengua. Vindrà un temps que així serà. Vindrà d'en mica en mica o tot d'un cop Ara com ara, tot està en mans del Directori.

SIA EL BON MISSATGE LA CLAU D'OR
Que Déu hi faci més que nosaltres.
Castellans amics, adéu-siau.
Barcelona, 28 de març de 1924

Angel Guimerà, Apeles Mestres, Santiago Rusiñol, Joaquim Ruyra, Víctor Català, Josep Pin y Soler, Joan Llongueras, Joan Garriga Massó, Pere Aldabert, Ignasi Iglesias, Joaquim Casas-Carbó, Alexandre Font, Josep M. Roca, Ernest Moliné y Brasés, Rosend Serra, Narcís Oller, Pere Corominas, Lluís Via, J. Cugat Figuerola, Feliu Elias (Apa), Francesch Matheu, Joan M. Guasch, P. Palau G. de Quijano, Alexandre Cortada, Ignasi de L. Ribera-Rovira, Regina Opisso de Llorens, Mossèn Anton Navarro, Joan Ruiz i Porta, Ramon Serra Toneu, Bonaventura Bassegoda, Llorenç Sampera, Prudenci Bertrana, Josep Elias i Juncosa, Pompeu Crehuet, Gabriel Alomar, Joaquim Cabot, Emili Junoy, Lluis Ferrer Bàrbara, Celestina Vigneaux de Corominas, Juan Barco, Narcisa Freixas, Joan Burgada i Julià, Joan G. Junceda, Josepa de Casagemas Vda. de Llopis, Salvador Armet Ricart, M. Font Torné, Miquel Duran i Tortajada, Llorenç Riber, Arthur Masriera, Amadeu Hurtado, Maria Domènech de Cañelles, Alfred Opisso, J. Oliver Bauzá, Alexandre Bulart i Rialp, Alfons Par, Lluis Masriera, M. Junyent, Francesc Pujols, Josep Roca y Roca, Oriol Martorell, Joaquim Rubió, Aureli Capmany, Julián Pérez Carrasco, Rafael Vehils, Francesca Bonnemaison Vda. de Verdaguer, M. C. Arrau, G. Miró, Salvador Albert, J. Roig Raventós, Condesa de Castellà, Vicente Clavel, Mossèn Trens, J. Pich, P. Vila San Juan, Juan Antonio Pamias, Gonzalo de Reparaz, Josep Artís, Carles Pirozzini, Joan Anton Maragall, Jaume Barrera, prev. Pelegrí Casades y Gramatxes, David Ferrer, Leopold Jaumeandreu, Jaume Carner, M. Valls Ginesta, Maurici Serrahima, Emili Tintoré, Jaume Massó Torrents, Josep Alemany i Borràs, Eduard Toda, Vicens Artigas, Ramon Miquel i Planas, Joan Batlle, Alexandre Maristany, Gustau Gili i Carme Kahr

8.3. ANNEX 3

8.3.1. *Carta de renúncia*

Carta de renúncia d'Alfons Par i Ramon M. Puigmartí a formar part de l'Ajuntament de Barcelona:

Excmo Sr Alcalde de Barcelona:

Cúmplenos poner en conocimiento de V. E. que nos es absolutamente imposible aceptar el cargo de Concejal para el que fuimos designados por el Excmo. Sr. Gobernador civil de esta provincia.

No irá nuestra renuncia, que tiene el carácter de irrevocable, sin el reconocimiento más profundo por la decisión tomada por el Excmo. Sr. Presidente del Directorio, Mar-

qués de Estella, a la cual, sin embargo, lamentamos no poder corresponder en la medida que sus buenos deseos merecían. Y ello por las razones que nos permitimos exponer.

Fuimos de los que, sin buscarlo ni merecerlo, salimos Concejales por la Providencia divina en 1 de octubre de 1923. No hay para qué recordar cómo estaba entonces la sociedad barcelonesa, mal restañadas aún las heridas con que huelgas, atentados, indisciplina social, ausencia del poder público, etc., la tenían maltrecha. Los deberes de ciudadanía no se conocían, y, por esto, precisamente, para no ser cobardes, ni desertores, aceptamos el cargo. Nos permitiremos indicar que en la primera entrevista que tuvimos el honor de celebrar con V. E. impusimos como condición que no se debía hacer política en la Corporación municipal, prometiendo por nuestra parte no hacerla, a pesar de tener, como todo ciudadano, nuestras opiniones políticas personales. Nos apresuramos a consignar que tanto V. E., como nuestros compañeros de aquel entonces, como nosotros, hemos cumplido honradamente nuestra palabra.

Sabíamos que el cargo que aceptábamos era un sacrificio del que era imposible salir airoso. Todos los partidos políticos tenían que estar en contra de quienes se proponían enmendar sus yerros; los funcionarios municipales no podían tampoco colaborar francamente con quienes iban a proporcionarles más daños que provechos, y, finalmente, ni queríamos contar con el apoyo imprescindible de una prensa propia, ni granjearnos las simpatías de la ajena.

Y tal ha sido. Pero, conducidos por la acertada y noble dirección de V. E., alentados por un jefe que a la asiduidad del trabajo une la perspicacia del político, y a la fuerza del brazo la cortesía de la mano, constituimos un Ayuntamiento ideal en que todos trabajábamos sin recelos, con pureza absoluta en la intención y en los actos, como buenos compañeros en la recta administración de la ciudad.

Sorteamos momentos difíciles no originados dentro de nosotros, sino suscitados de fuera, y en todos ellos nuestra situación fué tal que no hay nadie que pueda citarnos el menor acto de nuestro Ayuntamiento nocivo para los intereses de Barcelona ni para el espíritu de Cataluña, los cuales no están en pugna, sino que conviven con la verdadera grandeza de España.

Todo ello se ha roto. Y no por culpa del Gobierno del Directorio, ni de V. E. ni nuestra, sino por culpa exclusiva de un partido político. Uno sólo se ha atrevido a lo que no solamente todos los demás, sino los mismos periódicos, noblemente, habían respetado, porque si todos ellos no tenían para qué hacernos coro, rehuyeron, sin embargo, por instinto, atacar a ciudadanos que no se podían defender. Que nosotros no teníamos otras armas que la honradez, y podemos decir que manos blancas ni ofenden ni se defienden.

Cuando se logra el milagro (en nuestra patria) de ciudadanos pacíficos que echan sobre sus espaldas el enorme fardo de una administración municipal desquiciada; cuando, merced a su cohesión e independencia, logran el éxito de desbrozar la maraña, preparar proyectos transcendentales, ordenar la hacienda y robustecer el crédito municipal; cuando, sin darse de ello cuenta, con el ejemplo de su actividad y sacrificio acreditan los deberes de ciudadanía, tan incomprendidos aquí, y preparan el plantel de hombres nuevos, en términos que en pocos meses los desvíos se truecan ya en ofrecimientos y las frialdades en aplausos, hender esta obra, estorbar esta gestión, destrozar este núcleo de vitalidad ciudadana, o es insensatez o es mala fe. Y esto se ha hecho.

Hemos seguido día por día los ataques de conjunto e individuales a que todos nosotros hemos estado sometidos; el examen que se ha hecho de opiniones nuestras, de pala-

bras dichas, o supuestas, de actos y decisiones tomadas; y esto, tenemos verdadera complacencia en repetirlo, no por nuestras dignas autoridades, sino por algunos elementos directores de ese partido político que bastante tiene que hacer en no perder la orientación de su casa.

Pero no todo ha sido política. Sino que hemos visto agruparse en la penumbra espectros de grandes empresas, de pompas fúnebres, de aguas, alumbrado, exposición, comunicaciones, conciertos de volatería, patatas, y de todos aquellos que de nuestra administración no podían esperar más que medidas contrarias a sus intereses.

Y la conspiración ha vencido. En estos bancos, junto a muchas personas independientes, con quienes nos sabe mal no colaborar, están sentados algunos representantes de ese partido; ellos se preparan para ir a ocupar puestos en la Comisión permanente. No los ocuparán con nosotros: prometimos que para no hacer política, no queríamos políticos: ahí están. Nosotros nos marchamos.

Y ahora, señor Alcalde, con quien nos unen tantos lazos de efecto que, por nuestra parte, y estamos también seguros por la suya, nunca se romperán, le rogamos nos dé libertad para dirigir a los nuevos Concejales, precisamente a los políticos, aquel ruego de Cordelia a sus hermanas al abandonar a su padre:

«Portaos bien con él, lo encomiendo a vuestros corazones; no obstante lo preferiría en lugar mejor.»

Alfonso Par - Ramón M. Puigmartí

Índex general

Sigles 9

1. Introducció 11
   1.1. Aspectes metodològics 13
   1.2. Fonts 16
   1.3. La qüestió de l'ex-libris 22

2. L'home i el seu context 25
   2.1. Una vida intensa 25
      2.1.1. Apunts biogràfics 25
      2.1.2. Formació 33
      2.1.3. Amics i coneguts 43
         2.1.3.1. Antoni M. Alcover 46
         2.1.3.2. Josep Calveras Santacana 49
         2.1.3.3. Ramon Miquel i Planas 52
         2.1.3.4. Manuel de Montoliu 54
   2.2. Una pinzellada sobre economia i societat 56
      2.2.1. Aproximació a la història econòmica del primer quart de segle 56
      2.2.2. El Centre Cotoner 59
   2.3. Les institucions 61
      2.3.1. Centre Excursionista de Catalunya 61
      2.3.2. Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana 67
      2.3.3. Institut d'Estudis Catalans 69
      2.3.4. Associació Wagneriana 73
      2.3.5. Ateneu Barcelonès 78
      2.3.6. Institució del Teatre 81
      2.3.7. Reial Acadèmia de Bones Lletres 82
      2.3.8. Foment de Pietat Catalana 90
      2.3.9. Oficina Romànica 91
      2.3.10. Société de Linguistique Romane 95

2.3.11. Ajuntament de Barcelona 96
2.3.11.1. La dictadura de Primo de Rivera 96
2.3.11.2. Par, regidor de l'Ajuntament de Barcelona 98

3. L'OBRA NO LINGÜÍSTICA 105
3.1. L'obra política, religiosa i social 106
3.1.1. Articles polítics 106
3.1.1.1. La guerra europea 106
3.1.1.2. La hisenda municipal 106
3.1.1.3. «De catalanisme» 107
3.1.1.4. *Examen de consciencia catalanista* 109
3.1.2. Articles religiosos 110
3.1.3. Articles socials 110
3.1.3.1. Discursos de recepció a la RABLB 110
3.1.3.2. «En Toda, l'últim abat de Poblet» 112
3.2. L'obra crítica i de traducció 113
3.2.1. Shakespeare 113
3.2.1.1. Conferències a l'Associació Wagneriana 113
3.2.1.2. *Lo rei Lear* 114
3.2.1.3. Altres estudis sobre Shakespeare 116
3.2.2. Escrits sobre teatre 118
3.2.2.1 «Representacions teatrals barcelonines en 1729» 118
3.2.2.2. «Representaciones teatrales en Barcelona durante el siglo XVIII» 118
3.2.3. Ressenyes diverses 123
3.2.3.1. *Cròniques catalanes, II: Gesta comitum Barcinonensium* 123
3.2.3.2. *Phonétique historique du roussillonnais* 124
3.2.3.3. *The Works of Pere Torroella* 125

4. L'OBRA LINGÜÍSTICA 129
4.1. El context lingüístic 129
4.1.1. Els precedents 130
4.1.2. Les polèmiques ortogràfiques 136
4.1.3. Cap a la unitat ortogràfica 147
4.1.3.1. Els Jocs Florals 148
4.1.3.2. La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona 150
4.1.3.3. L'Acadèmia de la Llengua Catalana 151
4.1.3.4. Les *Normes* de l'IEC 154
4.2. Antinormisme 159
4.2.1. Revisió del concepte 159
4.2.2. Col·legues antinormistes 162
4.2.2.1. Antoni M. Alcover 164
4.2.2.2. Ramon Miquel i Planas 168
4.2.3. La resposta institucional a les *Normes* 177
4.2.4. Concepció de la llengua 181
4.2.4.1. L'amor als clàssics 182

4.2.4.2. Contra una reforma massa lògica 184
4.2.4.3. El model de català literari 188
4.2.4.4. Imposició 191
4.2.4.5. El barceloní 192
4.2.4.6. Crítiques a les *Normes* 197
4.2.4.7. Repercussió 199
4.2.5. Sistema lingüístic 200
4.2.5.1. Apunts metodològics 201
4.2.5.2. Ortografia 203
4.2.5.2.1. Vocalisme 203
4.2.5.2.2. Consonantisme 206
4.2.5.3. Morfologia 209
4.2.5.3.1. Substantius 209
4.2.5.3.2. Adjectius 210
4.2.5.3.3. Derivació 211
4.2.5.3.4. Articles 212
4.2.5.3.5. Demostratius 215
4.2.5.3.6. Possessius 216
4.2.5.3.7. Numerals 217
4.2.5.3.8. Quantificadors 218
4.2.5.3.9. Indefinits 218
4.2.5.3.10. Verbs 219
4.2.5.3.10.1. Morfologia verbal 220
4.2.5.3.10.2. Verbs amb canvis morfològics o de conjugació 222
4.2.5.3.11. Pronoms febles 223
4.2.5.3.12. Adverbis 227
4.2.5.3.13. Preposicions 230
4.2.5.4. Sintaxi 232
4.2.5.4.1. Verbs 233
4.2.5.4.1.1. Verbs auxiliars 233
4.2.5.4.1.2. Verbs atributius 234
4.2.5.4.1.3. Veu passiva 234
4.2.5.4.1.4. Formes no personals 235
4.2.5.4.1.5. Perífrasis verbals 236
4.2.5.4.1.6. Altres remarques 236
4.2.5.4.2. Relatius 237
4.2.5.4.3. Interrogatius 239
4.2.5.4.4. Preposicions 239
4.2.5.4.5. Conjuncions 241
4.2.5.4.5.1. Coordinades 241
4.2.5.4.5.2. Subordinades 243
4.2.5.4.6. Ordre 246
4.2.5.5. Lèxic 248
4.2.5.6. Col·laboració amb Miquel i Planas 252
4.2.5.7. Recapitulació 253

4.3. *Sintaxi catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge* 257
4.3.1. Originalitat i tradició 257
4.3.2. Manuscrits i lloc d'edició 264
4.3.3. Fonts 265
4.3.4. Estructura i contingut 275
4.3.5. Dialectes i registres 280
4.3.6. Altres llengües 282
4.3.7. Recapitulació 285
4.4. Recepció de la *Sintaxi* 286
4.5. Altres escrits lingüístics 294
4.5.1. *Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle* XIV.è 296
4.5.2. «Separació de mots coordinats» 304
4.5.3. «L'ortografia del *Diccionari català-valencià-balear*» 306
4.5.4. «*Qui* y *que* en la Península Ibérica, I. En castellano» 310
4.5.5. «*Qui* y *que* en la Península Ibérica, II. En el dominio catalán» 311
4.5.5.1. Precedents 312
4.5.5.2. Els textos llatinitzats 314
4.5.5.3. Els textos catalans 315
4.5.5.3.1. La llengua del passat 315
4.5.5.3.2. La parla actual 317
4.5.5.3.3. Els documents erudits 318
4.5.5.3.4. Les obres literàries 320
4.5.5.3.5. Recapitulació 322
4.5.6. «*Qui* y *que* en la Península Ibérica, III. (Conclusión). En aragonés» 324
4.5.7. *Curial e Guelfa: Notes lingüístiques y d'estil* 327
4.5.7.1. Notes lingüístiques 328
4.5.7.1.1. Grafia 328
4.5.7.1.2. Fonètica 330
4.5.7.1.3. Morfologia 333
4.5.7.1.4. Sintaxi 337
4.5.7.1.5. Ordenament 340
4.5.7.2. Notes d'estil 341
4.5.7.2.1. Influències forasteres 341
4.5.7.2.2. Vàlua lingüística del text 342
4.5.7.2.3. Vàlua estilística i literària 344
4.5.7.3. Recapitulació 345
4.5.8. *Curial e Guelfa* 346
4.5.9. «La desinència *-o* del indicatiu present» 350
4.5.10. «Acotacions lingüístiques y d'estil a clàssichs menors catalans» 353
4.5.10.1. *Libre dels set sauis de Roma* 354
4.5.10.2. *Jacob Xalabin* 355
4.5.10.3. «La *Comedia* de Dant Allighieri» 355
4.5.10.4. *Partinobles* 357
4.5.10.5. Recapitulació 358

4.6. Recepció d'altres escrits lingüístics 359
4.6.1. *Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle XIV.è* 361
4.6.2. «Separació de mots coordinats» 368
4.6.3. «L'ortografia del *Diccionari català-valencià-balear*» 368
4.6.4. «*Qui* y *que* en la Península Ibérica» 368
4.6.5. *Curial e Guelfa: Notes lingüístiques y d'estil* 371
4.6.6. *Curial e Guelfa* 397
4.6.7. «La desinència *-o* del indicatiu present» 408
4.6.8. «Acotacions lingüístiques i d'estil a clàssichs menors catalans» 419
4.6.9. Recapitulació 422
4.7. Estudis inèdits 423
4.7.1. Gramàtica lul·liana 423
4.7.2. El *Diccionari català-valencià-balear* 427
4.7.3. ILLU / IPSU 427
4.7.4. Col·lecció de documents per dialectes 428
4.7.5. *Curial e Guelfa* (versió de 1929) 429
4.7.6. Eiximenis 429
4.7.7. *Spill o Libre de consells* 432
4.7.8. Inici de la decadència literària 433
4.7.9. Cartes medievals 435
4.7.10. Formes verbals en Metge 436
4.7.11. Obra sobre Shakespeare 436
4.7.12. Treballs llegits a la RABLB 437

5. CONCLUSIONS 439

6. CRONOLOGIA 443

7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES 467
7.1. Obres generals 467
7.2. Obra d'Alfons Par 481

8. ANNEXOS 485
8.1. Annex 1 485
8.1.1. Índex de revistes de l'OR 485
8.1.2. Servei de revistes de l'Ateneu 486
8.2. Annex 2 486
8.2.1. Missatge d'elogi i defensa de la llengua catalana 486
8.2.2. Lletra de gratitud dels escriptors de Catalunya 488
8.3. Annex 3 489
8.3.1. Carta de renúncia 489

Biblioteca Filològica

Títols publicats

1 Pere Pujol [comp.], *Documents en vulgar dels segles xi, xii i xiii procedents del bisbat de la Seu d'Urgell* (1913)
2 Pere Barnils, *Die Mundart von Alacant: Beitrag zur Kenntnis des Valencianischen* (1913)
3/[1] Marià Aguiló, *'Diccionari Aguiló': Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. i, *Lletres A i B* (1915)
3/[2] Marià Aguiló, *'Diccionari Aguiló': Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. ii, *Lletra C* (1916)
3/[3] Marià Aguiló, *'Diccionari Aguiló': Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. iii, *Lletres D i E* (1918)
3/[4] Marià Aguiló, *'Diccionari Aguiló': Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. iv, *Lletres F a Ll* (1921)
3/[5] Marià Aguiló, *'Diccionari Aguiló': Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. v, *Lletres M a O* (1924)
3/[6] Marià Aguiló, *'Diccionari Aguiló': Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. vi, *Lletres P i Q* (1929)
3/[7] Marià Aguiló, *'Diccionari Aguiló': Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. vii, *Lletres R i S* (1931)
3/[8] Marià Aguiló, *'Diccionari Aguiló': Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. viii, *Lletres T a Z* (1934)
4 Antoni Griera, *La frontera catalano-aragonesa: Estudi geogràfico-lingüístic* (1914)
5 Josep M. Arteaga, *Textes catalans avec leur transcription phonétique: Précédés d'un aperçu sur les sons du catalan* (1915)
6 *Estudis romànics: (Llengua i literatura)*, vol. i (1916)
7 Pere Barnils, *Vocabulari català-alemany de l'any 1502* (1916)
8 Jaume March, *Diccionari de rims* (1921)
9 *Estudis romànics: (Llengua i literatura)*, vol. ii (1917)
10 Vicenzo Crescini i Venanzio Todesco [ed.], *La versione catalana dell' Inchiesta del San Graal: Secondo il Codice dell'Ambrosiana di Milano 1.79 sup.* (1917)
[11] Institut d'Estudis Catalans, *Diccionari ortogràfic: Precedit d'una exposició de l'ortografia catalana segons el sistema de l'I. d'E. C.* (1917; 2a ed., 1923; 3a ed., 1931; 4a ed., 1937)
12 Pompeu Fabra, *Gramàtica catalana* (1918; 2a ed., 1919; 3a ed., 1922; 4a ed., 1926; 5a ed., 1930; 6a ed., 1931; 7a ed., 1933; facsímil de la 7a ed., 1995; 1a reimpr., 2000; 2a reimpr., 2004; 3a reimpr., 2006)
13 Joseph Anglade, *Bibliographie élémentaire de l'ancien provençal*
Pierre Rokseth, *L'article majorquin et l'article roman dérivé de ipse*
Pere Barnils, *Les vocals tòniques del rossellonès*
Manuel de Montoliu, *El llenguatge com a fet estètic i com a fet lògic* (1921)
14/[1] Manuel Milà i Fontanals, *Epistolari d'en M. Milà i Fontanals*, vol. i, *1840-1874* (1922)
14/[2] Manuel Milà i Fontanals, *Epistolari d'en M. Milà i Fontanals*, vol. ii, *1875-1880* (1932)

15 Pierre Rokseth, *Terminologie de la culture des céréales à Majorque* (1923)
16 Max-Léopold Wagner, *Notes linguistiques sur l'argot barcelonais* (1924)
17 Jaume Medina i Enric Sullà [cur.], *Actes del Simposi Carles Riba* [Barcelona, 17-19 octubre 1984] (1986)
18 Carles Riba, *Cartes de Carles Riba*, vol. i, *1910-1938* (1989)
19 Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica, *Documents de la Secció Filològica, I* (1990)
20 Antoni Nughes, *El sínode del bisbe Baccallar: L'Alguer, església i societat al segle xvi* (1991)
21 Daniel Recasens, *Fonètica descriptiva del català: (Assaig de caracterització de la pronúncia del vocalisme i consonantisme del català al segle xx)* (1991; 2a ed., rev., 1996)
22 Núria Vilà, *Estudi del vocabulari de les eines agrícoles a la comarca del Baix Camp* (1991)
23 Loïs Alibert i Josep Carbonell, *La correspondència entre Loïs Alibert i Josep Carbonell i Gener: (Materials per a l'estudi de la codificació de la llengua occitana)* (1995)
24 Carles Riba, *Cartes de Carles Riba*, vol. ii, *1939-1952* (1991)
25 Ernest Querol, *Anàlisi de camps lèxics de l'ovi de la comarca dels Ports* (1992)
26 Pius Font i Quer, Pompeu Fabra i Miquel de Garganta, *Un epistolari fonamental per a la lexicografia científica catalana: (1928-1953)* (1991)
27 Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica, *Documents de la Secció Filològica, II* (1992; 2a ed., rev., 1993; 3a ed., rev., 1996)
28 Carles Riba, *Cartes de Carles Riba*, vol. iii, *1953-1959* (1993)
29 Jordi Farré i Andreu Moix, *Els noms de casa de Llorenç i de Maldà* (1993)
30 Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica, *Documents de la Secció Filològica, III* (1996)
31 Montserrat Bigas i Marta Milian, *Anàlisi morfolèxica dels noms de planta* (1996)
32 Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica, *Documents normatius 1962-1996: (Amb les novetats del diccionari)* (1997)
33 Ramon Aramon, *Estudis de llengua i literatura* (1997)
34 Guillem Calaforra, *Wilhelm Meyer-Lübke i 'Das Katalanische': Introducció i traducció* (1998)
35 Joan Petit i Aguilar, *Gramàtica catalana* (1998)
36 Joan Anton Rabella, *Un matrimoni desavingut i un gat metzinat: Procés criminal barceloní del segle xiv* (1998)
37 *Miscel·lània Fabra: Recull de treballs de lingüística catalana i romànica dedicats a Pompeu Fabra* (1998)
38 Antoni M. Badia i Margarit, *Les 'Regles de esquivar vocables' i «la qüestió de la llengua»* (1999)
39 Montserrat Barri, *Aportació a l'estudi dels gal·licismes del català* (1999)
40 Francesc Feliu, *Catàleg dels manuscrits filològics d'Antoni de Bastero* (2000)
41 Pere Bohigas, *Mirall d'una llarga vida: A Pere Bohigas, centenari* (2001)
42 Antoni Febrer i Cardona, *Diccionari menorquí, espanyol, francès i llatí* (2001; reimpr., 2005)
43 Joan Armangué, *Estudis sobre la cultura catalana a Sardenya* (2001)

44 Aurora Bel, *Teoria lingüística i adquisició del llenguatge: Anàlisi comparada dels trets morfològics en català i en castellà* (2001)
45 Joaquim Miret i Sans, *Cafè i quilombo: Els diaris de viatge de Joaquim Miret i Sans* (2001; reimpr., 2005)
46 Simona Škrabec, *L'estirp de la solitud: Arthur Schnitzler, Italo Svevo, Thomas Bernhard, Drago Jančar* (2002)
47 Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica, *Documents de la Secció Filològica, IV* (2003)
48 *El català de l'Alguer: Un model d'àmbit restringit* (2003)
49 M. Dolors Farreny, *La llengua dels processos de crims a la Lleida del segle xvi* (2004)
50 Antoni Febrer i Cardona, *Obres gramaticals, I* (2004)
51 Josep Vicenç Foix, *Diari 1918* (2004)
52 *Els mètodes en dialectologia: continuïtat o alternativa?*, I Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit (Barcelona, 11 de març de 2004) (2005)
53 Carles Riba, *Cartes de Carles Riba*, vol. iv, *Apèndix 1916-1959* (2005)
54 Joan Soler, *Definició lexicogràfica i estructura del diccionari* (2006)
55 Paul Aebischer, *Estudis de toponímia catalana* (2006)
56 *Cap a on va la sociolingüística?,* II Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit (Barcelona, 20 d'octubre de 2005) (2006)
57 *Homenatge de l'IEC a Joan Coromines, en el centenari de la seva naixença* (2006)
58 Montserrat Adam, *El català septentrional de transició: nova visió des de la morfologia* (2006)
59 *Llenguatge: Articles de 'La Vanguardia' (1999-2002)* (2006)
60 Jordi Julià, *L'art imaginatiu: Les idees estètiques de Gabriel Ferrater* (2007)
61 Antoni Febrer i Cardona, *Preceptiva poètica* (2008)
62 Anna Matamala Ripoll, *Interjeccions i lexicografia: Anàlisi de les interjeccions d'un corpus audiovisual i proposta de representació lexicogràfica* (2008)
63 *Novetats del diccionari: ('Diccionari de la llengua catalana', segona edició)* (2008)
64 *Del llatí al romanç, com hem emplenat el buit?,* III Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit (Barcelona, 17 de maig de 2007) (2008)
65 Pere Gómez i Inglada, *Quinze anys de periodisme: les col·laboracions de J. V. Foix a 'La Publicitat' (1922-1936)* (2010)
66 M. Salomé Ribes, *L'obra lingüística d'Alfons Par* (2011)

9 788499 650494